

A

JÁSZ-KUNSAÁG MEGVÁLTÁSA.

IRTA:

Dr. KELE JÓZSEF

ügyvéd,

Jász-Nagykun-Szolnok vármegye árvaszéki ügyésze.

BUDAPEST, 1903.

GRILL KÁROLY CS. ÉS KIR. UDVARI KÖNYVKERESKEDÉSE.

I.

Előzmények.

Amióta a jászkunok önmagukat visszaváltották a reájuk és szabadságukra ólomsúlylyal nehezedő, őket rendszeresen kiszípolozó zálogtulajdonostól, a lefolyt másfél század alatt egész Jászkunság lelkét állandó izgatottságban tartotta annak a kérdésnek megoldása, hogy vajjon ezen tartozatlan fizetés visszatérítésére van-e út és mód? Vajjon ez az igény jogos és igazságos-e? És ha van út és mód, ha a visszatérítési igény jogos és igazságos, akkor miként kell hozzákezdeni? Kihez vagy ki ellen kell fordulni ennek a követelésnek érvényesítése végett?

A kérdés alefolyt másfél évszázad alatt időközönként vetődött fel, időközönként kizökkentette rendes nyugalmokból az érdekelteket, hogy azután annál nagyobbakat pihent. Több ízben szakszerű vitatkozások folytak mellette és ellene, hogy majdan ezen alkalomszerű felhevülések után újra elaludjon.

Hogy a régebbi polemiákról ne szóljak, most a hívők vagy hitetlenek seregét elősorolni e helyütt feleslegesnek tartom, a legutóbbi alkalommal illetően újabb hírlapi értekezésekre *Babó Mihály* orsz. képviselő azon fellépése adott impulzust, hogy ennek a jognak érvényesítése végett a volt Hármaskerületek közsékeit összetömríteni kívánta. Ebből kifolyólag *dr. Szendrey Imre* archeologusunk a Régészeti Társulat titkára, a Budapesti Hírlap 1903 január 18-iki majd később a Jásznagykun-Szolnokmegyei Lapok 1903 január

22-iki számában értekezett a követelés jogosságáról, a mely véleményét *dr. Illéssy János* országos levéltárnok megtámadván, ugyancsak a Jásznagykunszolnokmegyei Lapok és a Jászberény és Vidéke hasábjain *dr. Almássy László* jászberényi ügyvéd és jelen ismertetés írója, — akik *dr. Szendrey Imrével* hasonló nézetet vallottak, — fejtegetéseinek valódiságát támogatták.

Az érdekeltek és érdeklődők figyelme akkor ismét lett rázva és a hasongondolkozásaik tömörülése mellett mindinkább élénkebbé vált az az óhajlás, hogy *valamit tenni kell*. Igen kevés embernek volt azonban ideája arról, hogy mi legyen ez a valami, mit kelljen cselekedni, s főleg hogy kelljen hozzákezdeni?

És ez nagyon természetes. A kezdeményezés, a helyes mederbe való zökkenés ellen van minden. Ellene van egy ellentétes vélemény áramlat, amely jóhiszeműleg védve a maga álláspontját, öntudatlanul is, talán akaratlanul is gátul szolgál a kezdeményezésnek, — habár — s ezt nem a saját nézetem kedvezőbb színben való feltüntetése végett mondom, ezen ellentétes vélemény hivei, elenyészőleg, kisebb számmal vannak.

Ellene van a tudatlanság, — mert sajnos, Magyarország ezen kiválóan érdekes partialis jogát a joggal tudományosan foglalkozók sohasem méltatták a kellő figyelemre, — s ma, a mikor már csak igen csekély örökösödési részében bír érvénnyel, a fiatalabb nemzedék figyelmét magára vonni nem is képes. Jogi egyetemeinken, akadémiáinkon tanítják a római jogot, osztrák jogot, de nem tanítják s így nem tudja, nem ismeri a fiatalabb nemzedék közül senki azt a jogot, a mely Magyarország szívében, a legnagyobb vidéken, egy ezredéven keresztül respublicaszerű életerős szervezett izmosodott, amelynek uralma alatt a jász-kunok az országnak szívét, magvát képezték, önmaguk erejéből létesített közhasznú és közművelődési intézményeikkel a »viribus unitis« alapján mindig a kor szellemének megfelelő fokú műveltségű, lelkes, hazafias, vallásos és tiszta érzelmű nemzedéket neveltek. Jogtudósaink, egyetemi taná-

raink betéve tudják elmondani a »*Code Napoleon*« az »*Allgemeines Oestereichisches Bürgerliches Staatsgesetzbuch*«-ot a német »*Handelsgesetzbuch*«-ot, — *Kant, Hegel, Spencer, Mirabeau, Schlegel* életrajzát, műveit nem ismerni a jogtudományi képzettség teljes hiányával egyenértékű, — az angomania sokszor még a legelemibb magyar jogszokásokat is leteperi, de azért — szomorú de való — nem tudnák megmondani, hogy mi az a redemtus jáász, vagy irredemtus kun.

Nem írok e helyütt semmi érzékenykedőt, komoly tárgyilagossággal akarok előadni mindent, s előző szavaim sem mások, mint a száraz tényeknek konstatálásai. Hogy igazat beszélék, tanúsíthatná ha élne, Istenben boldogult *Wenzel Gusztáv* egyetemi professor, aki nyíltan kijelentette, hogy a jászkun közjogi és magánjogi törvényeket nem ismeri, pedig szélesebb ismeretkörű közjogásunk alig-alig kerülközött a közelmúltban. De utalok a legelső és legfelső jogásztestület a m. kir. Curia azon tényére, hogy a jászkun közlegelők felosztása tárgyában a pestvidéki, a kecskeméti és a szolnoki kir. törvényszékektől kért felvilágosító jelentést. Hogy helyes-e a kir. Curiától, ha a jászkun partialis jogot nem ismeri, nem feszegetem, az azonban bizonyos, hogy ha tudná, nem kérdezné, s hogy nem tudja, az elmondottakból önként következik, s nem is tehet róla, mert nem tanították rá.

Ellene van a közönyösség, amely a nem ismert, nem minden nap előforduló és saját kényelmét zavaró dolgok mellett a rendes nem törődömséggel halad el.

Ellene a redemtio óta lefolyt rengeteg idő, a Hármas kerületek széltagolt volta, a magyar kormányzati viszonyok ügyis megterhelt költségvetése, szóval minden, minden. Mellette csak egy áll, ami azonban valamennyit túlragyogja, túlhaladja fényben, erőben s ez az — igazság.

Nézeteink e tekintetben találkozáván, miután tisztában volt előttünk, hogy senkire másra nem számíthatunk, mint önmagunkra, s mint egy kötelelességszerűleg nehezedvén ránk az, hogy mi, ha így vagyunk meggyőződve, tartozunk ennek

a földnek és népének javára felhasználni intellektuális erőnket, — habár számot vetettünk azzal is, hogy minket, mint gyakorló ügyvédek itt-amott azzal fognak meggyanúsítani, hogy közvetlen célunk nem annyira a közérdek, mint inkább talán vagyonszerzés, félretéve minden kicsinyes érzékenkedést — dr. Almássy Lászlóval együtt elhatároztuk, hogy a Jászságban megteesszük a szükséges kezdeményező lépéseket.

E célból a redemtionalis jász közönséghez a következő felhívást intéztük:

„A jászkun redemtionalis összegeknek az állam által való visszatérítése már sokszor képezte szóbeszéd tárgyát, sokszor felizgatta a kedélyeket, a nélkül, hogy a kérdés jobbra vagy balra alapos megoldást nyert volna. A közelmúltban is országos nevű tudományos képzettségű emberek irtak és hozzászóllottak a kérdéshez, de ismét nem vitték az ügyet gyakorlatilag egy lépéssel sem előre. Nem vitték és nem vihették azért, mert nem volt egy központi erő, amely mozgó elem gyanánt ezt a sokszor felszínre került kérdést a végkifejldésig, meg nem nyugvólag, állandóan a felszínen tartotta volna.

Ennek megoldása feltétlenül nehéz feladat, és a legjobb igyekezet mellett is meglehet, hogy igen hosszú időbe kerül. Eredményt azonban csak erős kifejtett munkásság után lehet elérni, jelen esetben pedig a munkásságot meg kell előznie az erők egyesítésének. Mert bizony a megoldás elmaradása egyedül csak annak tulajdonítható, hogy az érdekeltek akik önállóan és egyenkint óhajtották volna is ezt, — épen az összetartó erő teljes hiánya miatt, akaratukat érvényesíteni képesek nem voltak.

A dologgal elvégre egyszer le kell számolni. Ha elérhetlen a táplált remény, ne izgassa fel indokolatlanul a Jászság és mindkét Kunság lakosainak kedélyét, — ha pedig jogos igény, — amint mi annak valljuk, — kell, hogy egyszer már kielégítést nyerjen.

Mi magunk is jász ős redemtus családoknak lévén a leszármazói, a redemptio lefolyását, történetét, jogi oldalát ismervén, — elkerülhetlennek tartjuk az ügy helyes mederben való terelését és pedig mert ebben a kérdésben egyesek elenyésző csekélységek az egészhez viszonyítva, minden érdekelt elem összeszedésével, s az erőknek csoportosításával.

Köztudomásszerű, hogy a redemptiohoz a legnagyobb összeggel a Jászság járult. Egymaga többet fizetett, mint a két Kunság együtt véve. Legjobban érdekében fekszik tehát a kártalanítás.

De köztudomásszerű az is, hogy a redemtionális összegeket az egyes községek határaikon belül ismét egyénenként szétosztva, — kisebb, nagyobb összegekkel viselték. — A visszatérítés kérdésében tehát minden jáász község érdekelve van.

Épen ezért minden jáász redemtionális községet külön-külön jelen felhívásunkkal értesítettük, melynek következményeképpen felkérjük a T. községi előljáróságot:

Sziveskedjék a f. évi július hó 5-én délelőtt 10 órakor, Jáászberény város tanácstermében megtartandó előértekezletre lehetőleg az ős redemtus jáász családok leszármazói közül három tagú megbízottat beküldeni, — megjelenésükről s a kiküldöttek neveiről alólírott dr. Kele Józsefet Szolnokon értesíteni, — ahol is a tovább teendő lépések közös megbeszélés tárgyát fogják képezni.

Jáászberény. 1903. június 14.

Dr. Kele József,
Dr. Almásy László.

A felhívásban jelzett napon megjelentek Jáászberény, Jáászapáthi, Jáászárokszállás, Jáászmihálytelek, Jáászfelsőszentgyörgy kiküldöttei, — akik a kezdeményezést helyeslőleg tudomásul vették, egyidejűleg azonban felkérték a mozgalom megindítóit, hogy a kérdésnek helyes megértése és ismertetése céljából egy memorandumot szerkesztszenek, amelyben annak jogi és történeti alapja megvilágíttassék, és azt minden redemtus jáász-községnek megküldve, hívják fel őket, hogy megmérlegelve mindent, nyilatkozzanak, hajlandók-e actióba lépni? s ha igen, a később kitűzendő határnapon megtartandó újabb tanácskozásra legalább három megbízottat nevezzenek meg.

Az értekezlet, a tanácskozás helyéül ismét Jáászberény, mint a régi Jáászság székhelye lett meghatározva.

Miután ily szakművet kettőnek együttesen feldolgozni nem lehet, amiben gátúl szolgál a különböző lakhely is, de memorandum alakjában sem lehet a megbízásnak helyesen megfelelni, miután dióhéjban előadva csak azok fogják megérthetni, akiknek a vonatkozó törvények, rendeletek, statutumok, okmányok rendelkezésükre állanak, s különben is magával a redemtióval legalább nagyjából tisztában vannak, de akkor az érdeklődő közönség túlnyomó

része még semmit sem fog tudni, közös megegyezéssel ennek megírását magamra vállaltam és az alantiakban el is végeztem, de nem memorandumszerűen, hanem a hatalmas anyag erre vonatkozó részének lehető teljes felhasználásával.

Jelen munka keretében iparkodni fogok, már előbb kidolgozott adataim felhasználásával is, a kérdést úgy előadni, megvilágítani, amint az az én lelki szemeim, tudásom előtt áll, azon reményben, hogy egy lépéssel ismét előbbre viszem a — megvallom — általam különös előszeretettel és már régen tanulmányozott kérdés megoldását.

Szükségesnek tartom még előrebocsátani, hogy a jász-kun redemciónál egy kicsiny szakirodalom keletkezett is, — de nézetem szerint mind téves alapon indult meg. A kérdés lebonyolítását ugyanis mind valamennyien a minden községben változott kulcsoknál keresték, azt hivén, hogy ezen kulcs nyitja meg a redemtionalis épületnek minden ajtaját és feltárja majd az épületnek minden szobáját, rejtélyeit.

Több és kevesebb részletességgel el is mesélték a redemptio történetét, de egyik sem ismertette a privilegiumok kezdetét, fejlődését, tartalmát, értékét, — pedig hát a redemtionak itt a kulcsa, az a kulcs azonban, melyet ők fejtegetnek, csak kiviteli módozata az önmegváltásnak községenként, amely minden jász-kun redemtionalis községben más és más is volt, amint más és más volt helyenkint annak elnevezése is, mint pl. öl, rud, pózna, forint, sukk, kötel stb.

Csak hogyha fáradságot vesz magának az író arra, hogy előtanulmányozza a Jászkunságnak Magyarországgal kapcsolatos történetét, akkor domborodik ki egész teljében a redemptio, ha kellőleg méltatja a privilegiumok tartalmát, ismerhető meg a megváltás egész teljességében és állapítható meg az ország és uralkodó helyett fizetett 500,000 rhénes forint visszakövetelési joga. Ezt a czélt tartom szemeim előtt, egy oly munkát akartam létrehozni, amelyből az is megismerhesse multunkat, jogainkat és sérelmeinket, aki arról semmit sem tudott, egyszersmint oly

adathalmazzá akartam tenni, amelyből a komolyan munkálkodók is meríthetni fognak.

Nem csekély nehézségekkel kellett megküzdennem. Írott jogforrás alig-alig van, a jogszabályt hogy úgymondjam a jogesetek összehasonlításából lehet megítélni, megállapítani s következtetésképen kivonni a tételt, ami hogy mily óriási munkával jár, mindenki, aki ilyesmivel már foglalkozott, elgondolhatja.

Az adathalmaz a Jászberény városi muzeumban, Jásznagykunszólnok vármegye levéltárában, a m. kir. országos levéltárban, valamint a jászkun községek irattáraiban van elraktározva, ahonnan csak nagy fáradsággal lehet őket kiböngészni, s az akadályokat megnagyobbítja az, hogy a Jászberény városi muzeum rendezés alatt áll.

Egyszóval az úttörés nehézségeivel kellett megküzdennem, amelyeket reményilem többé-kevésbé legyőzni sikerülvén, hiszem, hogy az itt felsorolt adatok a későbbi dolgozatokhoz és búvárkodásokhoz már elég tekintélyes alapot fognak képezni, amelynek kibővítése már oly nagy nehézségekkel járni nem fog.

E célból összehoztam és egész terjedelmében idéztem a vonatkozó törvények, rendeletek, diplomák és határozatokat. A jövő munkáját a tanulmányozás tekintetében ezzel megkönnyíteni, másrésztől azt a célt is elérni akartam, hogy az érdeklődő teljes képét nyerje mindenben az ezer éves Jászkunságnak.

A magyar gondolkozásmódnak és erkölcsöknek sajátos indifferentizmusa nyilatkozik meg a Jászkunságot érdeklő minden kérdésben. Itt él a honalapítás óta egy tiszta, erős, szinmagyar törzs. Ezer esztendő tényleg az az évmennyiség, amelyet jóban, rosszban, viharok és csendes időkben Magyarországon eltöltött. A köznapi élet minden jelenségeiben, a létnek legcsekélyebb nyilvánulásától a legmagasabbikig, a király és az országgyűlésig látják, tudják, hogy itt vannak tízezrek, százezrek, eleven, élő lények, a magyar nemzettestnek tekintélyes aktív tagjai, Magyarország legközepén, óriási területeken, és nincs, nem

volt senki, aki idáig érdeklődött volna, hogy minő hát ezeknek a belső társadalmi szervezetük, jogrendszerük.

Nem volt egy jogtudós, akinek kíváncsiságát, tudásvágyát felizgatta volna annyira, hogy azzal szak- és kutatás-szerűen foglalkozott volna. Multak az évek, évszázadok rakásra, míg egy egész ezredév le nem telt, amidőn ez már a multé, a történelemé, amidőn már hovatovább mindig nehezebb és nehezebbé vált ennek a jogrendszernek szerves egészszé való összeállítása.

Talán sikerülend a feledség mindent elborító fátyolát ezen multról félrelebbenteni. Előre kell azonban bocsátanom, hogy az egész jogrendszer tüzetes ismertetése jelen munkám keretén kívül esik s talán lesz még módom, időm és alkalmam ezt máskor előadhatnom. E helyütt csakis azon kérdésekkel foglalkozhatom, amelyek a redemptióval és annak fejleményeivel szoros összefüggésben állanak, s amelyeknek ismerete nélkül munkám czélját el nem érhetné, mert ezek nélkül nem lehet megérteni am azt sem. Ezért ismertetem a privilegiumok történeti fejlődését is, amely a megváltási összeg visszakövetelési jogának is egyik fundamentuma.

Bizonyos fokú bizonytalanságban voltam az iránt, hogy munkámban a latin kifejezést használjam-e, avagy azoknak magyar átfordításban adjam meg az elnevezését.

A privilegium alatt szószerint kiváltságot értünk — jelen esetben azonban a jászkunokra alkalmazva tágasabb értelmű, mert voltaképen a jászkun kerületek összeségének és az egyes jászok és kunoknak *teljes szabadságát* jelenti. Miután azonban évszázadok óta a privilegiumok szóhoz van kötve az emberi fogalom, miután többet jelent itt, mint amennyit egy szóval előadni, lefordítani lehetne, helyesebb és czélszerűbbnek véltem megmaradni a régi kifejezés mellett.

Ugyanígy voltam a redemptio szóval is. Merem mondani, hogy redemptio alatt nemcsak a Jászkunságban, de az egész országban mást nem értenek, mint a jászkunok megváltását, míg ha a «megváltás» vagy «visszaváltás» ki-

fejezést használok, ez nem adja ki teljesen a hozzá nőtt fogalmat.

Ettől eltekintve is bizonyos aggodalmaim vannak a «redemptio» szónak a magyarban visszaadandó fordítása iránt, amely aggodalmakat a II. fejezetben bővebben tárgyalok.

Ezeknél fogva helyesebbnek véltem helyenkint a régi latin kifejezést alkalmazni.

Egészen terra incognita lévén az a jogi és jogtörténelmi rész, amelyen munkámmal haladnom kellett, a nyers anyag összeszedése, egybegyűjtése képezte a legnagyobb nehézséget. Hálátlan volnék azonban, ha e helyen elismerésem és hálámat nem nyilvánítanám *Dr. Illésy János* kir. országos levéltárnok és főleg *Hild Victor* tisztelt barátaim iránt, akik évtizedek óta hangyaszorgalommal egybegyűjtött adataikat a legnagyobb készséggel és előzékenységgel bocsátották rendelkezésemre, s így az anyaggyűjtést megkönnyébbítve lehetővé tették, hogy művemet gyorsított menetben vihettem a végbefejezéshez.

II.

A zálogbaadás története.

A történelemből ismert tény, hogy amióta nemzeti uralkodóink kihaltak, amióta koronás vagy meg nem koronázott királyaink székhelye az ország határain kívül esett, a Habsburg uralkodóház politikája Magyarországgal szemben beolvasztó volt. Sokszor lassú munkával, még többször a nemzeti jogok, a magyar ősi alkotmány és szabadságnak egyenes megsértésével, sőt konfiskálásával, és törvényellenes erőszakkal iparkodtak az országot elnémetesíteni, lassan-lassan a többi osztrák tartományok példájára Ausztriába bekebelezni, osztrák tartományá tenni.

De ha egyidőre látszólagos sikerrel munkálkodtak is ezen, ha a nemzet hajlott is, lassan-lassan, éltrevalósága aczélos rugékonyságával mindig visszapattant, s ha rendes úton nem sikerült a hatalmi túlkapásokat visszautasítani, kikitörték ellene fegyveres villongásban, ami azonban tisztán önvédelmi harcz volt. A Habsburgok uralkodását a törökkel vívott állandó csatázások mellett a magyarnak alkotmánya és szabadságáért vívott véres harczok tarkítják. A Thököly, Bocskay, Bethlen, Rákóczy-féle fölkelések sohasem voltak egyéni törekvések, egyes Magyarország trónjára vágyódók személyes harczai, hanem a nemzeti alkotmányos jogokért való küzdelmek, s igaz ugyan, hogy a bécsi udvar mindig tudott magának híveket szerezni a magyarság rétegeiből is, de a mellettük küzdő, harczoló magyarok soha sem azért támogatták, mintha ők a nemzeti jogok elkobzását helye-

selték volna, hanem legtöbbször azon gondolkodás vitte táborukba, hogy a koronás király uralma alatt vélték, reménylették az ország alkotmányos fejlődését biztosíthatni, megnyerhetni.

A Jászkunság lakói felett azonban az elnémetesítő törekvések teljesen nyomtalanul siklottak el. Ennek indokolását és értelmét egyedül és kizárólag sajátságos közjogi helyzetében találjuk meg.

Nem lehet ugyan azt mondani, hogy az elnémetesítő törekvés bárhol is az országban nagy eredményeket lett volna képes felmutatni, az is bizonyos azonban, hogy akkor, amidőn a törvénykezés, az igazságszolgáltatás nyelve nem a magyar, hanem a kihalt latin volt, a magyar nyelvvel való élés, a magyar nyelvhez való ragaszkodás nem lehetett olyan intenzív, olyan erős, mint manapság, amidőn az ország nyelve, — a közös hadsereg reánk oktroyált német szolgálati nyelvét leszámítva, — hivatalos és nem hivatalos érintkezésben a magyar.

Akik vagyonuk, rangjuk, születésük, családi tradíciójuknál fogva a bécsi udvarral állottak állandó vagy közelebbi összeköttetésben, azok bizony többé-kevésbé elnémetesedtek. Értem ezt úgy, hogy sokan érzelmeikben is osztrákká, hogy úgy mondjam aulikusokká váltak, s még többen elfeledték vagy feleslegesnek tartották anyanyelvük megtanulását, gyakorlati alkalmazását, vagy pláne művelését, habár gondolkozásukban talán megmaradtak is magyarnak. Ezek azonban legtöbbszörre a főrendiek és a főnemesség soraiból kerültek ki, akik talán közvetlen környezetükre is bénítólag hathattak és hatottak is, de általános, az egész ország lakosságára kiterjedő erővel nem működtek, vagy ha működtek is, rendszerint eredménytelenség kísérte befolyásukat.

Ismétlem, hogy ezen elnemzetlenedés sajátságos közjogi szervezeténél fogva a Jászkunság felett nyom nélkül haladt el. Itten nem volt sem főrendi sem köznemesség, a rendi alkotmányrendszertől elütőleg szabad volt a föld és a személy is, egyenlőség uralkodott minden tekintetben, s mert nagybirtokos, főnemes, zászlósúr, mágnás közöttük

nem volt egy sem, — amire különben féltékeny szemmel ügyeltek, — a Hármas Kerületek ezen köztársaságszerű constructiója távol tartotta az udvartól, ennél fogva az elnémetesedéstől is.

Ezzel szemben igaz aztán az is, hogy önvédelmi harczainkban a jászok és kunok erős nemzeti érzésüknél fogva mindig nagy tömegekben vettek részt, viszont azonban alkotmányosan uralkodó fejedelmüket is mindig támogatták, s jól kiérdemelt volt a »hűségben és hazaszeretethen telhetetlen jász« megnevezés.

Ezen történelmi előzményeket azért tartottam szükségesnek felhozni, mert ezek világítják meg azt a körülményt, hogy miért irányulhatott I. Leopold császár és király gondolata arra, hogy Magyarországnak éppen a szívéből a szinmagyarságnak zömét dobja oda, adja el a német lovag rendnek.

I. Lipót császár uralkodása alatt nem volt jó dolog magyar embernek lenni. A beolvasztó politika orgyilokkal vérpad, keréketörés, karóba húzásokkal büntette azokat, akik az alkotmányt és szabadságot szóval vagy tettel védték. Vörös színhelyei Németujhely, Pozsony, Árvaváralja, Kassa, Kézsmárk, Eperjes, a hóhérok Cobb Farkas császári generális, Spankau kassai császári főkapitány, Caraffa császári generális, Hoher Pál, Abele Kristóf, áldozataik pedig mind a legjobb magyar hazafiak. Veszedelemes dolog volt kinőni csak egy fejjel is a köznapias méretekből, ha az magyar volt, mert éppen ezzel a fejjel igen hamar megkurtították a gazdáját.

Hiszen még Szelepcsényi, esztergomi érseki volta daczára sem tudta megakadályozni, hogy bécsi palotájából Kollonics és érdemes társai az ő és a káptalan millióit érő műkincseit a szószeros értelmében el ne rabolják, és a kirablás után soha sem volt képes minden fáradozása daczára jogos tulajdonához hozzájutni. Pedig a katolikus papok s még inkább a főpapok nagyhatalom voltak, még nagyobbak, mint napjainkban.

A bécsi udvar Magyarországnak még azzal az érde-

keivel sem törődött, amely az övével azonos volt, az ellentétes érdeket pedig épen üldözte. Már pedig az ország érdeke az ő önkényes érdekeikkel alapjában ellentétes volt. Az uralkodó maga, alattvalóival szemben közönyös, hangulata a magyarok iránt ellenséges és ideges, környezete, tanácsadói pedig igen jól kitudták használni gondolkozás módját, úgy hogy az az eredmény, amit uralkodása alatt diadalmas hadvezérei Buda visszafoglalása és a török kiűzése által elértek, elhomályosodott nálunk a folytonos önkénykedés, üldözés és jogtiprás által.

És ebben a tekintetben nem elfogultság vezeti az ítélkezőt, ha az ő uralkodását megmérlegeli, mert ha abban a véres korszakban megbocsátjuk is a tömeges gyilkolásokat azon a czímen, hogy az uralkodó ellen feltámadtak, holott ez nem igaz, mert ők az uralkodó önkényes cselekményei ellen, az alkotmányos szabadság védelmére lázadtak fel, nem pedig személye ellen, — kétségbe vonhatlan tény az, hogy azt a magyar alkotmányt, amelyre koronázása alkalmával esküt tett, semmibe sem vette, császári akarata mellett a legfőbb törvény nem a törvény volt, hanem ő maga.

Udvarában vadászat, zene és vallásos gyakorlatok voltak napi renden. — A pénzzel banni nem tudott. Udvartartása évenként többre rugott egy milliónál, pedig a közjövédelmek csak 1.800,000 forintot tettek ki. A bevételek és közjövédelmek nagy részét az udvar vevén igénybe, a folytonos törökkeli csatározások daczára a végvárakban levő katonák évekig sem kaptak zsoldot, pedig másrészt a háborus időknek miatta állandóan nagy sereget kellett volna tartania Magyarorszáig védelmére.*)

Miután tehát az ország a másfélszázados török harcz után gyenge, erőtelen és elnéptelenedett, ellenállási ereje megbénítva volt, — és miután országgyűlések nem tartattak, de ha tartattak is, az uralkodó az ott hozott határozatokra nem adott semmit, miután pénztára a nagy igényekkel

---

* Szilágyi Sándor »A magyar nemzet története.«

szemben üres volt, törvényes alkotmány ellenes dologhoz folyamodott, hogy pénzt szerezhessen, s egy szép reggelen — 1702. márczius 22-én — arra ébredt fel az ország, hogy a Jászkunság herczeg Eszterházy Pál, akkori nádorispán, ugy az udvar, mint a külföld előtt tekintélyes magyar főúr, kiváló eszű és nagyerejű diplomata s a maga javára is eszélyes politikus, heves ellenzése daczára 500,000 rhénes forintért az uralkodó által egyoldalulag eladatott földestül, népestül a pénzes német lovagrendnek, (Ordini Teutonico) s megtartván különben a hármaskerületek rendes törvényeit, 1703-ban a főkapitányi tisztség teendőivel megbizta Török Andrást, s meghagyott minden kerületben egy-egy kapitányt hivatalának folytatásában.

Kollonics bibornok magyarelleness birtokpolitikájának következménye volt ez. Németté tenni mindent, ami magyar, elfojtani a magyart mindenütt, ahol csak lehet. És sajátosságos. Magyarországon szélteben zsarolta a birtokos osztályt a neoacquistica commissio, a mely a töröktől elvett területeket uratlan jószágnak tekintette, s amerre lehetett, Buda, Pest, Esztergom, Fejérvár, Vác, Nagy-Várad, Szeged, Pécs, Eger, Arad telelőmettek külföldi telepésekkel, akik a magyaréval ellentétes érdekeket szolgálták, a határőrvidéken a Csernovics Arzen ipeki patriarcha vezérlete alatt be-
menekült 80,000 rácra bízott a határvédelem, bár a vármegyék a végbeli felszabadult s foglalkozás nélkül csatangoló magyar katonaság odatelepítését sürgették, a Jászkunság szüzen maradt az idegen betelepítéstől. Nézetem szerint az ő specziális közjogi helyzete őrizte meg. Neki más sors, másforma csapás volt kimérve koronás királya által.

Magyarországon az uralkodó is csak akkor koronázott magyar király törvényeink értelmében, ha az alkotmányra esküt tesz, amely alkotmányunk szerint a király személye is köz és alkotmányjogi tényező ugyan, de ezen egyoldalú cselekménye az országgyűlés hozzájárulása nélkül egyszerűen törvénytörő hatalmi tény, hogy ugy mondjam megtehetette, mert volt hozzá hatalma, de megtennie szabad nem volt.

Igaz, hogy a magyar történelemben volt már ilyenre példa. Zsigmond, Anjou Mária királynőnk férje, legkalandosabb természetű és legkalandorabb életű királyunk apró pénz híján a szepesi városokat zálogosította el, kölcsönt — 14,000 frtot — vett fel Kalnik várára is 1426. május 1-én János zágrábi püspöktől, amely zálogok mind bizonyos foku birtokba vétellel is voltak egybekapcsolva, azonban a zálogbaadás sem oly hosszú ideig nem tartott, mint a Jászkunságé, sem oly érzékeny jogtiprással nem járt s végül ami fő, a zálogösszeg vissza lett fizetve az elzálogosított területek lakosságának legcsekélyebb megterhelése nélkül, vagy legalább is nem az ő pénzükből.

A német lovagrend az 500000 rhénes forintot magának az uralkodónak fizette ki, abból az ország pénztárába nem folyt be egy dénár sem. Hogy hová lett, mire használtatott fel, arra nézve semmi pozitív adat nincsen. Mondja ugyan III. Károly egy később kelt törvényben (1715 évi XXXIV), hogy ezen akkoriban horribilis összeg, Magyarország összes bevételeinek több mint egy negyed része, az ország közös szükségleteinek fedezésére fordított, — de erre a császári és királyi szó szentségénél ténylegesebb bizonyíték nincsen, amelyet ugyan alattvalói hűséggel el kell hinnünk, azonban a tények ellene bizonyítanak, mert II. Rákóczi Ferencz felkelésének kezdetén, az 1702 év végén és az 1703 év elején, a nemzet jogai és szabadságáért felkelők ellenében pénz híján nem volt képes kellő zsoldos katonát előállítani. Nem történt tehát meg, hogy az ország legmagyarabb részének zálogdíján, vérdíján verték volna le a kurucz szabadságharcot, annak legkezdetén, annak hajnalán.

Bárhová lett azonban, elfogyott teljesen, nyom nélkül s miután országgyűlés egybehiva nem lett, az üzlet egyszerűen fait accompli-vé vált.

Jeges Nemere gyanánt zugott végig egész Magyarországon a caesarismusnak ez az újabb hatalmi tulkapása, egyidejűleg az elbúsult hazafiak lelkét és gondolkodását még erősebben hajtotta a II. Rákóczy Ferencz fejedelem által kitűzött »pro libertate« jellegű lobogók alá. Be kellett lát-

niok, hogy ilyen önkény ellenében segítséget csakis fegyverekben kereshetnek, mert ez bekövetkezett ma a jászkunokra, holnap pedig jön sorba a másik.

Ez az adásvételi szerződés, amely a »Liber Regius«-ok XXV. kötetének 533—536. lapjain lett beiktatva, mint adománylevél (donationalis) a következőkép hangzik magyar fordításban:*)

I, Lipót császár és a német lovagrend adásvételi szerződése a Jász-Kunságról, melyet adománylevél alakjában állított ki a császár Bécsben 1702. márczius 22-én.

„Adománylevél az udvari kamara értesítésére a Jászok és Kunok eladatásáról a szent német rendnek.“

„Mi Lipót s. a. t. Rendeljük emlékeztül s. a. t. Hogy Mi Főtisztelendő és Fenséges Ferencz Lajos herceg ur, a Boldogságos Szűz Máriáról nevezett jeruzsálemi vitézlő német-rend poroszországi főkormányzójának, Németországban, Olaszországban és a tengerentuli részekben ugyanezen rend nagymesterének. Worms választott püspökének, boroszlói püspöknek, Ellvagen hercegprépostjának, a Rajna melletti Bajorország pfalzgrófjának, Jülich, Cleve és Berg hercegének, Velden, Sponheim, a ravensbergi márka és Mörsberg grófjának, Ravenstein Freudenthal és Eulenberg urának, általunk mindkét sziléziai hercegségben főkapitányunknak, hercegnek és legkedvesebb vérséges rokonunknak felséges udvarunknál időző követe és teljhatalmi megbízottja, tisztelendő és nagyságos Eisenheimbi Heüsleim Marsilius, az előbb megnevezett rend lovagja és ulmi komturja által közvetített alázatos kérelmére, mindezeken felül főkormánytanácsunkból rendelt bizottság útján a beidézett érdekelt felekkel és királyi ügyeink aligazgatójával megejtett kimerítő vizsgálat után és így az ügy teljes ismeretével, az említett német-rend előbb megnevezett követével és teljhatalmu megbízottjával a dolognak huzamos és költsönös megfontolása és vitása után, végre az ugy szóval, mint írásban beadott javaslat után bekövetkezett megegyezéssel — továbbá kegyesen és egyénileg tekintetbe és figyelembe véve a különböző szolgálatok nemeit, melyeket említett herceg, felséges osztrák házuk, az előbb felhozott magyarországi királyság és az egész kereszténység javáért és gyarapodásáért a dolgok és ügyek legkiválóbb pillanataiban a legkülönbözőbb időkben és alkalmakkor — szorgalmasan és er-

---

*) Hild Victor fordításában.

nyedetlenül, nem kevésbé hasznosan és dicséretesen tanusított és ezután is hasonló lelki buzgósággal alkalom adtán az egész tisztelendő német lovagrendjével tanusítani fog; — dehát nemcsak ezért, hanem csakugyan bizonyos ötszázezer rénes forintnyi pénzösszegben és azért, a jól említett nagymesternek és lovagrendjének bizonyos, az előbb érintett magyarországi örökös királyságunk megyéiben, tudniillik Hevesben és Külső Szolnokban, a Duna és Tisza folyók között és körülöttük fekvő ugynevezett Nagy- és Kis-Kunsági, nem kevésbé a jászok vagy filiszteusok kerületeit, a hiteles alakban kiadott összeírás szerinti, alább részletesen megnevezendő tartozandóságaikkal, ugyanis városaikkal, úgy lakott, mint elhagyott falvaikkal vagy pusztáikkal, jelesül pedig az egész és esonkittatlan Jász Berin, Jász Arackszalas, Jász Fenszaru, Jász Fölső Szent György, Jászdósa, Jász Jakóhalma, Jász Mihalteleke, Jász Alsó Szent György, Jász Ladan, Jász Apathi, Jász Kissir, Karsaguy Szálás, puszta Polchya, puszta Kapolnas, puszta Fabianka, puszta Kolbak, puszta Magyarka, puszta Marialka, puszta Kaba és Kevy, puszta Kohamara, puszta Kis Szállása, puszta Kis és Tott Turgon, puszta Skorba, puszta Niesterszalas, puszta Kuasz Márton, puszta Kun Egyes, puszta Mórish, puszta Madaras, Hallas város, puszta Bodoglar, puszta Fais, Philip Szállása, Szabad Szallasa falvak, puszta Kis Szallas, puszta Keztör, Kun Szent Miklós, Kun Lakháza falvak, puszta Pathó, puszta Csókás, puszta Loios, puszta Mise, puszta Kolter, puszta Kara, puszta Törthely, puszta felső és alsó Csengele, puszta Szent László, puszta Moricz Gathya, puszta Sánk, puszta Orgavány, puszta Kisszallasa, puszta Galambos, puszta Ferencz Szallasa, puszta Jakob Szallasa, puszta Benne, Sollos, puszta Agoi Egyháza, puszta Maysa, puszta Palka, puszta Felegyházár, puszta Kompok, puszta Matiko, puszta Kerekegyháza, Arokháza, puszta Palas, puszta Vles, puszta Sana, puszta Kökat, puszta Mérgecs, puszta Dorosna és Mihály Teleke, puszta Vásárhely, puszta Feier-To, puszta Füzes, puszta Palos, puszta Taszlár, puszta Harka, puszta Baracz, puszta Bagyok, puszta Akasztó, puszta Mareháza, puszta Tabo, puszta Kis Köres, puszta Kas-Kantya, puszta Szent-Imre nevű javakat, a hozzájuk tartozó lakosokkal és zsellérekkel, összes és minden királyi örökös tulajdon és fegyverjogunkat, melylyel az előbb említett kerületekben vagy javakban és tartozandóságaikban birunk, vagy melyek feliségünket bármely okokból, utakon, módokon és czimen megilletnek, bármily összes járandóságaikkal és hasznaikkal, tudniillik szántható, művelt és parlag földekkel, szántóföldekkel, rétekkel, legelőkkel, rónákkal, kaszálókkal, szénásokkal, kertekkel, gyümölcsösökkel, erdőkkel, ligetekkel, tövises cserjésekkel, berkek-

kel, irtásokkal, hegyekkel, halmokkal, szőlőkkel és azok hegyeivel, folyókkal, vizekkel, halászó helyekkel, halastavakkal, zügókkal, malmokkal és azok helyeivel, általában tehát bármilyen és bármely néven nevezendő illetékes hasznaik, jövedelmeik és tartozandóságaik egyetemével a nevezett helyeknek jogos és régóta olyanoknak ismert, hozzájuk tartozó igazi határdombjaik és ősi határvonalaik között, teljes uralommal és mindazon joggal, mely mint a magyarok törvényes királyi felségét, megillet, vagy bármi módon most vagy a jövőben megillethet, nem kevésbé a parochiális egyházak kegyuri jogát (de csak arra méltó római katolikus vallású személyek javára gyakorolhatólag) ugyancsak pallos, tiszta és vegyes közigazgatási, vásár és piacz, közmunka (robott) és a többi azon országban megszokott jobbágyi szolgálmányok, urhéri adók vagy rovások, kilenczedek jogát, szőlő hegyvám, serfőzőházak építésének, bormérési és mészárszék, nem kevésbé mindenféle vadállatok vadászatásának, madarászás, favágatás és hordatás, makkoltatás és legeltetés, ugyancsak halászás, gázló és kompbér, vám — az utak és hidak javittatásának kötelezettsége mellett, — a nélkül azonban, hogy a szokásos illetéknél többet követelnének, és egyéb az ország törvényeiben és szokásaiban imitt-amott megállapított jogokkal (a hogy mint Magyarország királya az előbb érintett javakat tényleg birtuk és amily utakon és megengedett módokon használni és javunkra gyümölcsöztetni képesek voltunk vagy hatalmunkban állott), csak csupán a legfőbb felségi és királyi felsőbbbségi jogok és a többi előjogok, ezek között a közadózás, katonák beszállásolása és egyéb ilyen minőségű nyilvános közteherviselés (melyek tekintetében azonban az arányosságra és az ország többi lakosaival teljes egyenlőségre gondunk lesz) és egyéb más a haza törvénye és szokása által számunkra fentartottak, mint Magyarország apostoli királyát megilletőknek minden tekintetben épségben és sértetlenül köteles fentartásával, az előbb említett és alábbi módon fizetendő ötszázezer rénes forintban és forintért, törvényes szerződéses eladás és vétel címén, az előbb megírt megvételi és eladási egyesség erejénél fogva és az ezekről alább következő, az Ur 1702. éve márczius havának 22. napján, ausztriai Bécsben saját kezű aláírásunkkal és használni szokott nagyobb pecsétünk rányomásával kegyesen kiadott és császári udvari kamaránk által a magyar királyi, szinte udvari kancelláriával, ugyanezen kelttel rendeletileg közölt, kegyelmes jóváhagyásunkban és határozatunkban foglalt és kevésbé alábbi felszámálalandó feltételek és megállapodások, módok és alakiságok szerint örök joggal, visszavonhatlan tulajdonul adtuk, adományoztuk és átadtuk. És pedig: először: hogy jól említett herczeg nagymesternek és tisz-

telendő német rendjének az előbb említett kerületeket és pusztá helyeket többféle tetszés szerinti újabb lakosokkal benépesíteni és e jöszágokban saját kényök-kedvökre jobb gazdálkodást be rendezni vagy más bármily kigondolható módon használni és hasznukat élvezni módjuk és hatalmukban álljon. Az előbb megnevezett helyeknek pedig

másodszor: — igazi határdombjait és régi határvonalait a mostani szomszédok és megyések felé, a legközelebbi jövőben átadás és egyuttal birtokba vezetés alkalmával, királyi kamarai és káptalani embereink által bejáratjuk és a mi költségünkön helyesbítettjük és ujból kijelöltetjük. Ezenfelül:

harmadszor: biztosítjuk és királyi szavunkkal erősen kezeskedünk, hogy a jelen eladás és az előbb említett javak átadása jövő időkben bármilyen talán kigondolható, még oly szörnyű sérelmes ürügygel vagy kifogással sem vonható soha többé vissza, vagy a vételárnak bármily emelése által, vagy egyéb más módon, semmiképen fel nem forgatható. Sem

negyedszer: Magyarországunk nádora ezután a kunok és jászok között megszokott bírói hatóságát, terményszédési, bíróságolási vagy ítélkezési jogát sem személyesen, sem pedig kirendelt kapitányai által érvényesíteni ne merészelje, sőt az előbb megnevezett kerületek és azoknak lakosai, minden ilyen és más egyéb bármilyen tisztviselők, nevezetesen a megyeiek alá rendeltségtől és joghatóságától ezentúl mentesek legyenek, egyébként pedig előbb mondott magyarországi királyságunk főpapjainak, zászlósurainak és nemeseinek jöszágai és alattvaló módjára váljanak tulajdonná, birtokoltassanak és őriztessenek meg. Ezután

ötödször: az előlmegnevezett vevőknek, tudniillik a rend nagymestereinek és ugyanezen német rendnek oly engedelmet adunk, hogy összesen vagy egyenkint az oly jöszágokat, melyek a feljebb beiktatott részletezésben megnevezve nincsenek, azonban valamikor a gyakran említett kunok és jászok kerületeibe voltak keblezve, de az ezután következő időkben tőlük elszakítottak, visszakövetelheessék még pedig oly módon, hogy azokat melyeket mások jogszerű zálog vagy biztosíték czímen bírnak, a beírt összegnek készpénzben lefizetéseért, a visszaváltás jogánál fogva, az olyanokat pedig, melyek esetleg törvénytelen czímen vannak mások kezeiben és ügyészünk, vagy a királyi ügyek igazgatójának, amint teheti legrövidebb, ténykedése folytán visszavétetnek, elővétel jogán vehessék birtokukba. Használóképen

hatodszor: e gyakran érintett vevőknek azon különös kegyet és szabadságot adományozzuk, hogy az említett jöszá-

gokon, három nemesi székházat és kilencz nemesi udvarházat építhessenek és ezekben úgy az összes, mint egyes mindazon előjogoknak és kiváltságoknak örvendjenek, melyeknek Magyarország főpapjai, zászlós urai és nemesei örvendenek és melyekkel élnek;

hetedszer: nem kevésbé különösen megengedjük, hogy a tisztelendő német-rend alurái vagy komtúrjai, felavatott lovagjai és kihelyezett tisztviselői e jószágok tekintetében és e javakat és birtokokat érintő esetekben mást senkit, mint elsősorban azon rend nagymesterét, azután királyi felségünket meg ne keressenek, fenntartva magunknak ezenfelül, hogy az ország gyűlésein nekik megfelelő ülést kijelöljünk;

nyolczadszor: a gyakran megnevezett vevők mindazoktól, mik maguk vagy cselédségük fenntartására, vagy az épületek emeléséhez vagy kijavítására szükségesek és miket vagy nemesi udvarházaikból vagy saját birtokaikról vagy máshonnan, akár szárazon, akár vizen, akár az országba, akár azon kívül szállítani akarnak (csak hogy a törvényekben tiltottak forgalmára a kegyelem ki nem terjed), sem harminczadot, sem vámot, sem más bármilyen egyéb illetéket nekünk fizetni ne tartozzanak; az ily esetekben, mint az ország más főurái, zászlósai, és nemesei mindég mentesek és kiváltságosak legyenek. Még mindezek mellett

kilenczedyszer: kegyesen megengedjük, hogy a német-rend nagymestere és az egész neki alárendelt rend — magyarországi királyságunkban — királyi beleegyezésünkkel (hacsak az ország az egész papság tekintetében általánosan másként nem rendelkezik) több jószágot bármely czímen szerezhessen és azt ismét szabadon eladhassa vagy elcserélhesse, csak hogy az ilyet esetleg holt kéz birtokává tenni nem lehet; ehhez képest, ugyanezen tisztelendőrend javára sokkal inkább beleegyezzünk, amennyiben törvényesen beigazolni képesek, visszatérhetési jognal és egyezően Magyarország egész tisztelendő papságát érintő határozatainkkal, mindazon jószágok és kiváltságok újabb érvényesítésébe, melyeket magyarországi királyságunkban és annak részeiben öközelőtt igazságos czímen birtak. Miből kifolyólag viszont

tizedszer: gyakran említett kedves atyánkfia és a német-rend nagymestere és az ő előbb ismételten megnevezett lovagrendje, a vételárnak, tudniillik ez ötszázezer rénes forintnyi összegnek, első részletben és egyenlő felének azonnal a legkegyelmesebb jóváhagyásunk aláírása után, másik felének pedig csakhamar az előbb felsorolt jószágok kijelölése és tényleges átadása után, folyó és érvényes pénzbeni lefizetésére magát kötelezte. Mi pedig

tizenegyedszer: a szavatosságot, mely az 500,000 rénes

forint vételár tekintetében minket és utódainkat, vagy a magyar királyi kincstárt megillet, szent szavunkkal biztosítjuk és megígérjük, hogy a sűrűn említett rendet, e kinyilvánított módon törvényes vevőt és jövődöbeli tulajdonost a felsorolt javakban, tudniillik a jászok és kunok földjein és területeiben bármily törvényesen pereskedő megtámadók és felperesek ellen, saját költségünkön és kiadásainkkal birtokban tartani, megvédelmezni és teljesen megőrizni fogjuk és kárát, abban az esetben, ha a kikötött tulajdonjogi törvényes érvényesítést a tényleges birtokokkal vagy részben vagy egészben képesek nem lennénk, az ez által okozott veszteségek és költségek megfelelő visszatérítését, tekintettel ép úgy az egyik, mint a másik részre az előbb említett hiteles összeíráshoz csatolt becsü szerint, a haszonélvezet tekintetében tudniillik hat százalékkal számítva, az előbb említett német rendnek bármily más javainkból minden késedelem nélkül kifizetjük;

tizenkettedszer: személyesen tanúsítandó kegyességünkől gyakran említett kedves vérbeli rokonunk, a német-rend nagymestere és az ő tisztelendő rendje iránt, e mellett méltányolva azon, nem annyira a magyarországi királyságban, mint a római császárságban elődeink és az egész kereszténység iránt sok és különböző módon szerzett érdemeit e rendnek és azon könyörgő kérelmüket, hogy nagyobb és jobb alkalmat adjunk nekik a keresztény név esküdt ellensége elleni ernyedetlen küzdelemre és egyúttal fogadalmi vendéglátásuk és betegápolásuk illő gyakorlására, hogy méltányos feltételek mellett, amint e felett különösen megegyezünk, az egyik vagy másik határszéli erősséget nekik átengedjük és mindezeket az ország legközelebbi általános vagy részleges gyűlésén törvénybe becikkelyeztetni igérjük. Sőt még adjuk, adományozzuk és átruházzuk az előző módon, — örök joggal, — visszavonhatatlanul és az előbb beiktatott feltételek alatt bírásra, használatra, birtoklásra, és tulajdonul az idegen, de leginkább Isten egyházainak és a magunk feljebb fenntartott jogainak épségben tartásával, — ezen, mint Magyarország királya használni szokott titkos nagyobb pecsétünk ráfűggesztésével megerősítették erejénél fogva és azon bizonyosság levelünk által, melyet ezeknek hozzánk épségben visszahozása után, szabadalmi okirat alakjában kifogunk állíttatni Kiadatott ausztriai Bécs városunkban, — az Úr 1702, esztendeje márczius havának 22-ik napján, római uralkodásunk s. a. t.“

Ennek a szerződésnek a másolatát azon megkereséssel küldötte volt meg az esztergomi káptalannak, hogy a beiktatást és birtokba vezetést egy megbízható embere által teljesítse.

Olvasva ezt a donationalis levelet, alig lehet a nevet-séggel kevert szörnyűködést vissza fojtani. Magyarország megkoronázott, az alkotmányra esküt tett királya, aláír egy ily okmányt, amely alkotmány és törvény-sértésektől hemzseg, hű alattvalóinak ezreit idegen intézmény rabszolgáivá akar süllyeszteni. És a törvények, a rendi alkotmány abszolút nem ismerésével annyira telítve van, hogy ma már higgadtan a lefolyt 200 esztendő kódén túl csak mosolyogni lehet felette. Igaz hogy 200 évvel ezelőtt meg könnyeket, vérkönyveket sajtolt ki a haza minden igaz fiának szívéből.

De annyi tájékoztatlanságot, tudatlanságot árul el a helyiségek, puszták, városok nevei, azok fekvése, területi hovátartozása tekintetében is, hogy bízvást el lehet mondani, meg lehet állapítani »Hála Istennek, ebbe az ördögi munkába, magyar ember esze, keze nem folyt be!«

Ma már 200 esztendő után higgadtabban lehet felette ítélkezni, szenvedély nélkül tudjuk elbírálni. Ennek a jogtípró ténynek ma már káros hatásai, következményei sem léteznek, eltűnt minden nyoma, mint az 500,000 rhènes forintnak.

Hiszem, hogy az alábbiakban tárgylagos bírálatát fogom adni ezen adomány levélnek, miután részemről az elfogultságra semmi ok sincsen. Elbírálom a jogász és historikus szemeivel és elméjével, s valószínűleg sikerül beigazolnom, hogy I. Lipótnak nemcsak tanácsadói voltak rosszszak, de rosszszak voltak jogászaik és írnokai is.

Már maga a bevezetés is jogi abszurdumot foglal magában. »Donatio super venditione« kifejezést használ, vagyis adomány a jászkuinak eladása tárgyában.

A donatio, vagyis adomány, oly királyi jog (jus regium) volt régi közjogunk szerint, mely alatt az ország szent koronájának azon hatalma értendő, hogy az összes földbirtokokat teljes egészükben képviselvén, ezen királyi jog által a földbirtok egy más arra érdemeiket szerzett személyre ruháztatik át.

Ez azon időben sűrűn gyakoroltatott. A folytonos polgárháborúk alatt hűtlenség czímén nagyon sok uradalom

cserélt gazdát, úgyszínte a török kiűzetése után sok gazdátlan birtok donatio útján kapott új földesurat. Mint például báró Harruckern Antal az egész — igaz hogy elnéptelenedett — Békés vármegyét.

Az adományhoz azonban jogcím is kellett. Ezen jogcímek voltak a magszakadás, hűtlenség és királyi jog.

Magszakadás vagy hűtlenségről jelen esetben szó sem lehet, mert hiszen ezek a földbirtokok a jászok és kunok egyetemének kizárólagos tulajdonát képezték, miután ezer meg ezer jászkun élt és létezett s ősi jogaihoz ragaszkodott, sem hűtlenséggel (perduellio) vádolva vagy megnőtázva, elítélve nem voltak, — nem marad tehát más hátra jogcím gyanánt, mint a királyi jog.

Tényleg létezik és létezett ily királyi jog, de ugyanezen jog mellett, sőt sokkal magasabb és nagyobb jelentőséggel létezett a tulajdon szentsége, amelynek védelmére maga a koronás király szentesítette az évszázadokon át hozott törvényeket. Ez a földterület — a Jászkunság — soha nem képezte más, mint a jászkunok tulajdonát, itt a koronás királynak nem volt egy talpalatnyi földje sem, sem királyi jogon, sem magán tulajdon gyanánt. Azt a földet tehát ő el nem adományozhatta, mindaddig, amíg ennek a tulajdonától, jogfosztásra alkalmas alapon, törvényes úton, módon és eszközökkel, védelmüknek meghallgatásával meg nem fosztattak.

Ugyanez áll az adás-vételre vonatkozólag is. A király nagy ur, az állam feje, milliók ura, de őt is éppen ugyan köli a törvény, mint a legutolsó jobbágyfiút. Senkitől el nem vehet jogtalanul semmit, ami nem az övé, így nem vehette el a jászkunoktól sem azt, ami a jászkunoké. Meg kell adni a császárnak ami az övé, annyit is jelent, hogy nem kell megadni ami nem az övé. S ha a császár mégis elveszi, mert van ereje és hatalma hozzá, az császári tény ugyan, de jogtalan császári tény, kényuralom, amit Magyarország alkotmánya és szabadsága meg nem enged.

Épp úgy mint ma, a régibb időkben sem voltak tisztában még Magyarországon sem a jászkunok államjogi hely-

zetével, miután a rendi alkotmány fogalmai szerint csak nemesek és jobbágysok léteztek, s miután azt biztosan tudták, hogy a jászksunok nem nemesek, de megint azt is tudták, hogy nem jobbágysok, hogy közjogi helyzetüket valahogy megjelölni képesek legyenek, elnevezték «királyi jobbágysok»-nak.

Szörnyű nagy tévedés ez. Mert mihelyt jobbágys, nincs köztük közjogi szempontból különbség, bárkinek is jobbágysai. Egyéni létezésükben épp olyan földhöz kötött, földes urai szeszélyeinek alávetett rabszolgák, mint a hét szilvafás kurtá nemes jobbágysai.

Ámde mutasson hát valaki egy momentumot a lefolyt ezredéven át, amely azt bizonyítaná, hogy bármely tekintetben úgy bántak volna velük, mint jobbágysokkal, olyan szolgáltatásokat teljesítettek volna bárkinek, mint aminőket a rendi alkotmány a jobbágysoktól megkövetelt, vagy olyan törvény léteznék, amely őket jobbágys — habár királyi jobbágys helyzetbe parancsolná, sorozná.

Sem nem királyi, sem semmiféle jobbágysok nem voltak. Egyszerűen szabad jászksunok voltak, akik szabadságukat vérrel és karddal, harcsi szolgálatokkal szerezték az ókor homályában, s megőrizték ezer éven keresztül királyi decretumokkal az újabb kor tolakodó és jogfosztó szellemétől is.

Alighanem alapos gyanút fejezek ki akkor, amidőn a törvényesség látszatát I. Lipót részéről megővni akarva, a jóhiszeműség színezetét ugyancsak az ő javára fenntartani kívánva, azt vélem, hogy midőn I. Lipót ezt a szerződést a jászksunokra és minden birtokaikra kiterjedőleg beiktattatta, a jászksunokat csakugyan és a szó valódi értelmében királyi jobbágysoknak vélelmezte, s miután azt is mondja, hogy de jure armorum, mint a töröktől visszahódított területtel a saját tulajdona gyanánt akart eljárni, az egész szerződés szövege, szavai, szelleméből az tűnik ki, hogy a jászksunokat, mint akik nem nemesek, minden általuk használt földek, jogok, sőt saját személyüket is, mint jobbágys telkeket s mint jobbágysokat adta el.

Ezeket szükségesnek tartottam elmondani azért, mert abban a zürzavarban, amiben e kérdésre vonatkozólag egész Magyarország élt, ma is lehet, sőt van is olyan gondolkozás, amely I. Lipót ezen tényét habár talán sajnálattal is, de törvényesnek deklarálhatja, mert hiszen a jászkunok királyi jobbagyok voltak, akiknek teste-lelke felett a király — nem mint király, hanem mint földesúr — rendelkezett, s ha muzsik gyanánt eladta őket, csak földesúri jogait gyakorolta.

Lesz módom lentebb előadni, hogy ezen téves felfogást nem mindenki követte, hanem nem kisebb tekintély, mint Eszterházy Pál római szent birodalmi herceg és nádor bátorzkodott ellentmondani a magyar királynak, habár a római szent birodalom császára volt is, s habár Eszterházy Pál csak római szent birodalmi herceg volt is.

Ferencz Lajos herceg a német lovagrend nagymestere, — a szerződés szavai szerint, de tényleg is, vérokona volt I. Lipótnak. Ezen rokonság révén nem akarok semmi gyanúsítót kifejezni, mert hiszen kötelességem a szoros tárgyilagosság mellett megmaradni, de hogy ezen rokonság az ügylet létrejöttét csak megkönnyebbítette, eltagadhatlan tény.

A német lovagrend nem volt ismeretlen Magyarországon, habár I. Lipót császár idejében ittlétüknek már semmi nyoma sem maradt, annál kevésbé van nyoma annak, hogy itt valami kitünő vitézkedésnek jelét adták volna. Nem lehetetlen ugyan, hogy Budavárának elfoglalása alkalmával, vagy a török végleges kiűzésekor folytatott csatákban az idegen segélycsapatok között a német rendű lovagok is harczoltak szórványosan, de oly nagy és kitünő sem számuk, sem vitézségük nem volt, hogy a történelem érdemesnek találta volna ennek feljegyzését, még kevésbé indokolt tehát ez az érdekükben és kedvükért megtett nagy jogtalanság, nem tanúsított vitézkedésük dicsőítése.

II. Endre király alatt a XIII-ik században Erdélyben szerepeltek egyideig, amíg nem éppen törvényes és erkölcsös magaviseletük miatt végleg ki nem űzettek. Érdemeik

és viselt dolgaiknak emléke az erdélyi szászok után, akik közös nemzeti származásuk daczára sem szerették őket, s erre meg volt a nagy okuk, — egy magyar szóban még ma is él. Medvebőr kaczagányt viseltek (Bärenhäuter) erről megmagyarosították pernahajdernek. Az ehhez a szóhoz ragadó magyar értelmezés azonban nem hízog rájuk.

A német lovagrend tagjai az úgynevezett «maria»-nusok betegápolással foglalkoztak. Jelvényük fehér köpönyeg négyágú fekete kereszttel. A keresztes háborúk utáni időkhöz nagy hatalom és gazdagságra tettek szert, s ha a Jász-kunságra vonatkozó spekulációjuk teljesen bevált volna, ma éppen hazánkban a leggazdagabb német intézmény lenne. A szerződéses feltételek 12. pontjában írták is reá I. Lipót, hogy a Jász-kunság eladása által ezen a területen «fogadalmi vendéglátásuk és betegápolásuk illő gyakorlására» alkalmat ad, — de bizony a jó német lovagok soha és sehol sem építettek a Jász-kunságban 1702-től 1731-ig, tehát 29 évig tartó uralmuk alatt egy kórházat sem, hanem inkább sörházat,*) hogy pedig a vendéglátást csak a legkisebb mértékben is gyakorolták volna, annak egyáltalán semmi nyoma sincsen.

Székhelyük Nagy Németországban levén, az osztrák császár és magyar király bécsi udvaránál állandó követet, helyesebben ágenst tartottak az időben. Ez a lovagrend ulmi komtúrja Eisenheimbi Heusleim Marsilius (a statutiális levélben Heusleinek nevezve) lovag volt, az ő dicsőségét képezi, hogy a császár és a rend nagymestere között ezt a fényes jogügyletet közvetítette «alázatos kérelemmel.»

Azt említi I. Lipót ebben a szerződéses feltételekben, hogy a főkormánytanácsból rendelt bizottság útján a beidézett érdekelt felekkel és a királyi ügyek aligazgatójával megejtett kimerítő vizsgálat után és az ügy teljes ismerek-

---

*) Jászberényben még ma is fennáll a Zagyva partján az általuk épített és Gambrinus nevezetű sörház. Ennek az ősi épületnek, amely magán viseli a német építkezésnek minden jellegét, rendeltetését a lefolyt 200 esztendő sem volt képes megváltoztatni.

tével, huzamos és kölcsönös megfontolás után, valamint a szóval és írásban beadott javaslat után jött létre a jogügylet.

Tehát meg van kísérelve ebben az is, hogy a dolognak törvényes színezet adassék, mintha a király minden alkotmányos faktor hozzájárulásával ment volna bele csak az ügylet megkötésébe.

Amde joggal kérhetjük, hogy mi az a főkormánytanács, ahonnan alkottatott a bizottság (*superindeque per institutum ex ministerio nostro commissionem*) mert Magyarországon ily néven sem mint főkormánytanács, sem mint miniszterium, semmi ily intézmény nem létezett. Miért nem kérdezte meg a nádort herczeg Eszterházy Pált, vagy a helytartó tanácsot? Hiszen magyar ügyekben ők voltak hivatva dönteni, nem pedig az osztrák udvari méltóságok.

Ki az a királyi ügyek aligazgatója? (*Nostrorum causarum regalum vicedirector*) Magyarország akkori hivatalnok seregében ilyent nem ismerünk. S kik azok az érdekeltek? Maguk a jászkunok? Más senki sem lehetne. De hát ezek sem lehettek, mert hiszen később a *statutio* alkalmával ez ellen tőlük telhető erővel opponáltak, ha tehát meghallgatták is őket, az ő előadásuk nem birhatott kedvező hatással, hogy az ügyletet megkössék. De valószínűbb az, hogy őket meg sem kérdezték.

A kimerítő vizsgálat adatait, — ha ugyan volt ilyen, — elmosta a 200 esztendő, — de hogy az ügy teljes ismeretével nem birtak, vagy pedig úgy értelmezték, amint az éppen az udvar céljainak legmegfelelőbb volt, az ezeknek a szerződéses feltételeknek minden egyes pontjából kitűnik.

Ennek az egész előadásnak nincs más célja és értelme, minthogy a törvényesség vékony mázát vonja a vastag törvénysértés fölé. Ezt a célt és értelmet csak helyeselni lehet, mert védi a király személyét, aki előttünk mint a magyar korona viselője szent és sérthetetlen, — másrészt azonban kiadja, kiszolgáltatja a megnevezett alkotmánysértő, szabadságrontó, hűtlen tanácsadókat, akik Ő felsége személyét ily törvénytíprásba belevitték. Ezeknek azonban akkor sem ártott ez, ma még kevésbé árt.

Élesen kutató szemmel sok minden félét fel lehet fedezni ebben a nevezetes okmányban. Csak egy kicsit kell a sorok között is olvasni. Azt mondja, hogy az érdekelt felekkel megejtett kimerítő vizsgálat előzte meg a szerződés létrejöttét. Hagyjuk el a kimerítő szót, mert ezt nem lehet valónak elfogadni. Ha kimerítő lett volna a vizsgálat, akkor eredménye bizonyára nem ez lett volna. Szembecölő azonban az érdekelt felek megemlézése, az, hogy csak annyit hoznak fel róluk, hogy ők együtt vizsgáltak, feltétlenül annyit jelent ez, hogy az érdekelt felek beleegyezésüket nem adták, mert ha azt megtették volna, nagy triumfussal említették volna fel, hiszen ez nagyban emelte volna a törvényesség, a törvényes eljárás színezetét. Meghallgatták az érdekeltet — talán — de ezek bele nem egyeztek bizonyosan. A sorok közül ezt lehet kiolvasni.

A király és a német lovagrend említett komtúrja Eisenheimbi Heusleim Marsilius között az egyezkedés és a feltételek megállapítása tényleg huzamosabb időt vett igénybe. Különféle alapon és kamatlábu (4, 5, 6% mellett) számításokat és becsléseket állítottak össze az eladandó területekről, míg végre a vételárra nézve végleges megállapodás jött létre 500000 rhénes forintban.

Ugyancsak a bevezető részben felemlíti ez az okmány azoknak a különböző szolgálatoknak neveit, amelyeket Ferencz Lajos herczeg — tehát nem is a marianus német lovagrend — az osztrák háznak, a magyar királyságnak és az egész kereszténység javáért és gyarapodásáért tanusított és feltételezi, hogy alkalom adtán az egész német lovagrendjével tanusítani fog. Vagyis tehát a jogügylet nem tiszta adás-vételi jogügylet, hanem érdemdíjazást is tartalmaz, ami azonban tisztán a Ferencz Lajos herczeg érdeme volna. S ezen érdem jutalmazását akarja adni, midőn a német lovagrendnek adja el a Jász-kunságot. Olyan erőltet és logikátlan előadás ez, hogy tisztán meglátszik belőle a tulfeszített erőlködés, elpalástolni a törvényteleniséget.

Ami Ferencz Lajos herczegnek az osztrákház iránt tanusított érdemeit, szolgálatait illeti, ahhoz Magyarország-

nak semmi köze. Fizesse azt meg az osztrákház, vagy annak feje az osztrák császár, de ne Magyarországból, se ne Magyarország pénzén és lakosain. Ugy szintén fizesse meg az egész kereszténység a herceg urnak az ő javára tett szolgálatait, akkor — hogy úgy mondjam járuljon hozzá quóta arányban Magyarország is, — de hogy az osztrák házért is, az egész kereszténységért is Magyarország fizessen, az nem igazságos, azt kívánni sem lehet.

A magyarországi királyság körül tett érdemei pedig Ferencz Lajos hercegnek, egyszerűen nem léteznek. Ilyenről nem tud a krónika semmit sem. Ezen állítólagos magyarországi érdemek, magyarán csak a színezés kedvéért lettek ide beiktatva.

Napnál fényesebben beigazolódik azonban azon az 1715. XXXIV. törvényczikkben foglalt állítás valótlanága, hogy legalább is nem tisztán az ország közszükségleteinek kielégítése végett lett a Jászkunság eladva. És hogy a Ferencz Lajos herceg ur érdemeinek díjazása Magyarország közszükségletét soha nem képezte.

Amint fentebb is előadtam, mindazon hivatalok és hivatalnokok, akiket állítólag az eladás kérdésében I. Lipót király meghallgatott, nem voltak magyarországiak, a magyar alkotmányban alapukat lelők. De hogy e tárgyban az udvar magyar emberrel nem is beszélt, tanácsot nem is kért, kiderül abból a részből e szerződéses feltételeknek, a melyben a Jászságot, a Nagy- és Kiskunságot, Heves és Külső Szolnok vármegyékhez kapcsolja és a Duna és Tisza között fekvőknek állítja. Mert bár igaz ugyan, hogy Heves és Külső Szolnok megyék bizonyos patronatust gyakoroltak az elnéptelenedett Jászság és Nagy-kunság felett, Pest-Pilis-Solt vármegyék pedig a Kiskunság felett, ami aztán bizonyos megyei adózást is vont maga után, ez azonban csak abuzus volt, törvényhatóságilag soha nem lett egyik sem oda kapcsolva, a jászkun kerületek, mint kiváltságolt területek ennek daczára tényleg és jogilag is léteztek. És az akkori hivatalos latin nyelven még élesebb volt a kerületek megkülönböztető neve. A vármegyéket

Comitatus, a jászkun kerületeket »Districtus Jazygorum, magnorum et minorum Cumanorum« vagy rövidítve »Districtus Jazygum et Cumanorum« jelölték. Csakis idegen, nem magyar születésű hivatalnok csinálhatott ily baklövést, mert a magyar hivatalnok erről a különbségről rögtön felvilágosítást adott volna.

Betetőzi aztán ezt még a Duna-Tisza között való fekvéssel. Igaz ugyan, hogy a Jászság és a Kiskunság a Duna-Tisza között fekszik, de már a Nagykunság a Tiszán túl. Hogy még geographice sem voltak képesek az eladott ingatlanokat, azoknak fekvését meghatározni, egy ily nagyfontosságú komoly jelentőségű okiratban, melyet a legfőbb hatalom e legmagasabb méltóság, a király ir alá, szánnalmassá teszi az udvar jogászai és conczipistái földrajzi ismereteit.

Gondos óvatosságot fejtett ki azonban a szerződéses feltételek szerkesztője abban, hogy a jászok neve mellől el nem hagyná egyszer sem a »vagy filiszteusok« (Jazygesvel Philistei) jelzőt. Mintha akár jászoknak hívott filiszteusok vagy filiszteusoknak elnevezett jászok léteztek volna másutt és egyebütt, mint e helyen.

Még élesebben kitetszik a szerződéses feltételek tervezőjének idegen nemzetiségű volta a helységnevek leírásából, Tót helyett »Tott«-ot, Csorba helyett »Skorbát«, Mesterszállás helyett »Nyesterszállást«, Kunszentmárton helyett »Kuaszentmártont«, Fülöpszállás helyett »Philipszállást«, Móriczgátja helyett »Móricz Gathya«-t, Fehér-tó helyett »Feier-Tó«-t ír és számtalan ilyen hibákat, miktől ez az írás csakugy hemzseg, s mely hibákat a hűség kedvéért az esztergomi káptalan is pontosan beiktatott statutionalis jegyzőkönyvébe, — magyar ember nem követhetett el még 200 évvel ezelőtt sem. A hibák jellegéből majdnem feltétlen positivitással megállapítható, hogy a szerkesztő és leíró német nyelvűek voltak, mint minden egyes hiba a német nyelv felé hajlik.

Eladatott ugyanekkor Vásárhely is, a mai Hódmezővásárhely. Ha a honfoglalás utáni századokban fordultak

is ott meg minden valószínűség szerint a kunok, de a XVIII. század elején, sőt ezt megelőzőleg évszázadokkal semmi nyoma sincs annak, hogy a jász-kun kerületekhez tartozott volna, s mégis mint ehhez tartozó lett eladva.

A sors gúnyja aztán ebben: hogy ez ellen épen egy hű császári generális, gróf Schlick Lipót tiltakozott legjobban, amint az alanti statutionalis oklevél feltünteti.

Feltűnő az is, hogy mily aggódó pontossággal vannak elsorolva a művelési ágak szerinti más és más területek és az ezen területeken gyakorolható jogok. Ha olyan körülmények lettek volna alkalmazva a kérdés minden részében, mint ezek felsorolása körül, ez a jogügylet talán létre sem jött volna.

A felsorolt javakat el és átadja ez az okmány a hozzájuk tartozó lakosok és zsellérekkel. Ennél a feltételnél meg kell egy kissé állapodnunk.

Legelső sorban is számoljunk le a zsellérekkel. Zsellérek a Jászkunság területén soha nem laktak. Ilyen rendi meghatározást a jászkunok alkotmánya nem ismer. Ezt a legfelsőbb forum udvarában tudniok kellett volna a tanácsadóknak. De hát ez még a legkisebb baj.

Eladja a király, a koronás király, az alkotmányra esküt tett király a lakosokat, mint a török a szijra fűzött rab-szolgákat. Csakhogy a török azt fegyverrel szerezte meg magának s így az erőszak útján az övé volt, de mily joggal adja el a magyar király alattvalóinak ezreit. A hesseni nagyfejedelem készpénzen adta el alattvalóinak erőteljes fiatal-ságát az angoloknak, akik aztán Anglia hódító hadjáratain a különféle gyarmatokban véreztek el. De neki legalább nem kellett olyanforma valamire megesküdnie, a mit alkotmány-nak neveznek, vétett legfeljebb az emberi szabadság ellen, de esküjét nem szegte meg. Mi mentséget lehet azonban felhozni ezen eljárás ellen! Semmit mást, minthogy a királyt tanácsosai félrevezették s hogy ő a dolgok és Magyarország ügyeiben való teljes járatlansága folytán jóhiszeműleg ment bele, sőt talán jót akart tenni, midőn az elnéptelenedett területek betelepítését egy erős és gazdag, habár nekünk

idegen, de neki kedvelt intézményre bízta. Feltevések ugyan ezek csak, de jól esik reményleni a jobbat, és csak végszükség esetén elhinni a rosszat akkor, amidőn koronás királyunkról van szó.

Egy homályos kifejezést is tartalmaz, amit ma sem lehet kimagyarázni, akkor még kevésbé lehetett érteni, csak érezni. Azon részét tudniillik, melyben »minden királyi örökös tulajdon- és fegyverjogát« átruházza a nagymesterre és a német lovagrendre.

Mi lehet ez a királyi örökös tulajdonjog és fegyverjog? Ha a Tripartitumot, az összes magyarországi jogforrásokat, minden levéltárat felforgatunk, nem találjuk ennek semmi nyomát. De még az sem állapítható meg, hogy mit értettek alatta.

Királyi örökös tulajdonjoga egy magyar királynak sem volt a Jászkunság bármelyik részében sem, de nem volt ideiglenes vagy magántulajdonjoga sem. Avagy talán koronauradalomnak tekintette a Jászkunságot? Lehet, hogy ezt vélték, de az a köztudomásu tény, hogy koronauradalom nem volt, külön bizonyításra itt általam nem szorul.

Még talányosabb a fegyverjog kifejezés. (Totum item et omne jus nostrum regium proprietarium haereditarium et armorum). Fegyverjoga, vagy olyan joga, amit ezen kifejezés alatt érteni lehetne, a magyar királynak széles e hazában nem volt. Nem lehet érteni a pallósjogot (jus gladii) sem, mert hiszen ezt később kifejezetten átruházza. Megfejtetlen és értelmetlen kifejezés tehát az, amellyel a német lovagrend semmit sem nyert többet, s nem vesztett volna akkor sem, ha teljesen kimaradt volna.

Átruházza tehát minden jogát. Mindazon jogokat, melyek őt mint »Magyarország törvényes királyi felségét« megilletik, vagy bármi módon most vagy jövőben megillethetik. Ez sok, túlságos sok. El nem hihető, hogy I. Lipót ezt komolyan akarta volna. Mert ez úgy mint különben az egész is — nemcsak Magyarország alkotmányát sérti, — ami csak Hekuba lehetett ugyan az ő tanácsosainak — de sérti az ő királyi hatalmát is, amit pedig egyáltalán nem czéloztak.

Hiszen az úgynevezett felség jogok Magyarország törvényes királyát illetik, ez csak nem ruházható át Ferencz Lajos herczegre, vagy a német lovagrendre. No és még átruházza az őt, mint törvényes királyt a jövőben megillethető jogokat is! Mintha ebbe Magyarország törvényhozásának nem lenne beleszólása.

Ugyanilyen tájékozatlanág uralkodik benne akkor is, midőn robot szedésre, jobbágyi szolgálmányok, úrbéri adók vagy rovások behajtására ad jogot, helyesebben ilyen irányú vélelmezett jogát a királynak ruházza át. Robotot, jobbágyi szolgáltatást, úrbéri adót vagy rovást követelni a jászkunoktól a királynak nem volt joga, nem is követelte soha, nem is szolgáltatták soha. Itt is nem létező jogosítvány lett átruházva.

Ebben a bevezető előadásban zárjel között elmondják a szerződéses feltételek, hogy mindazon jogok azon módon ruháztatnak át, »a hogy mint Magyarország királya az előbb érintett javakat tényleg birtuk és amily utakon és megengedett módokon használni és javunkra gyümölcsöztetni képesek voltunk vagy hatalmunkban állott«. Ez roppant fontos, következményeiben messze kiható fenntartás volt, messzebb kiható talán, mint amelyre ennek megállapításánál a szerződő felek gondoltak vagy gondolni akartak.

Az eladott terület, az eladott lakosság és minden e kettőhöz tartozó járulékok és jogok csakis úgy és annyiban lettek átadva Lajos Ferencz herczeg és az általa képviselt lovagrendnek, ahogy ez a királyt megillelte.

Következménye az, hogy több jogot nem gyakorolhattak, következménye az, hogy a földek tulajdonjogát meg nem szerezhették, a jászkunsági lakosok sem rabszolgáik sem jobbágyaik nem lettek, következménye az, hogy ezen beszúrás folytán az egész adás-vétel illuzóriumá vált, hogy a vételárat képező 500,000 rhènes forint haszna fejében közadók módjára szedték be annak kamatait, hogy a jászkunok ennek daczára is megmaradtak régi szabadságaiknak túlnyomó élvezetében, hogy mint alantabb ismertetni fogom, maga Ferencz Lajos herczeg kénytelen volt a jászkunok régi

kiváltságainak fennállását elismerni, védelmét megígérni s hogy végre midőn látta a német lovagrend, hogy ez voltaképen nem adásvétel, hanem közjogi zálog, az 1715. évi XXXIV. törvénycikkben foglaltaknak megfelelőleg a helyzet kényszerűségének nyomása alatt is kijelentette, hogy az egész jogügyletet zálognak tekinti és az 500,000 rhènes forint visszafizetése ellenében a Jászkunságot visszabocsátani hajlandó.

Csakis és egyedül ennek a beszúrásnak köszönhető, az a jogalap, a mely a többi ezen szerződéses feltételekben foglalt brutalis kikötmények és engedményekkel szemben való védekezésre alkalmat nyújt. Eme védelemmel, hogy úgy mondjam önvédelemmel éltek is a Jászkunság lakói, minél fogva sem földjeik nem mentek át a német lovagrend birtokába, sem önmaguk régi szabadságukat el nem veszítették.

Miután ennek a jogügyletnek minden egyes pontjára ki akarom terjeszteni a jogos bírálatot, konstatálnom kell, azt is, hogy ellenmondásokat, kontradikciókat is tartalmaz.

Bevezető részében — amit már előbb méltattam — mindazon joggal lett átruházva, amely I. Lipótot mint Magyarország törvényes királyi felségét megilleti. Tíz sorral odább már megint azt mondja, hogy ezen átruházás »csak csupán a legfőbb felségi és királyi felsőbbbségi jogok — és egyéb más a haza törvénye és jogszokása által számunkra fentartottak, mint Magyarország aposti királyát megilletők, minden tekintetben épségben és sértetlenül köteles fentartásával« — eszközöltetik, foganatosíttatik.

Ezen utóbbi nem egyéb mint az előbbinek dezavouálása, a fentebbi zárjel között beszúrtakon kívül. Amit jobb kézzel ad, azt a balkézzel visszaszerzi. El lehet reá mondani, hogy a német lovagrend ezzel célját el nem érhette, nem is érte el, mert megvette ugyan, s teljesen a jóhiszemű vevő szerepét játszotta, sajnos, eredménye azonban reá nézve nem lett; ez a jogügylet így, ahogy írásba lett foglalva effectuálható nem volt s nem is lett effectuálva, úgy hogy valószínűleg örültek, amidőn az 500,000 rhèmes forintjukat visszakapták.

Szorosan véve nem tartozik ugyan felvett tárgyamhoz, de ha a kritika bonczkése alá vettem, megemlítem azon részét is és pedig azon célból, hogy a hatalmi önkénykedést minél fényesebben megvilágíthassam, hogy »császári udvari kamaránk által a magyar királyi szintén udvari kancelláriával rendeletileg közölt.« (Perque cameram nostram caesareo aulicam, cancellariae nostrae regis Hungaricae aequae aulicae decretaliter intimatae) vagyis úgy tűnik fel, mintha a császári udvari kamara a magyar királyi udvari kancelláriának felette álló hatósága lett volna, amely jogosítva volt ez utóbbival rendeletileg közölni bizonyos parancsokat, -- pedig hát voltaképen csak egyenrangúak lehettek, de egyik a másika felett nem állott. Egyik kis törvénytelenség azonban a nagyobb mellett szembe sem tűnik.

Az első pontban telepítési engedélyt ad a német lovagrendnek. Kegyesen megengedi, hogy a korlátlan földesúri joggal adott, adományozott és átadott (dedimus donavimus et contulimus) helyeket újabb lakosokkal benépesíthesse. Micsoda pleonazmus, micsoda felesleges szószaporítás ez. Hiszen a földesúr, a korlátlan tulajdonos azt teszi a jószágán külön felhatalmazás nélkül is, amit akar. És éppen az akkori rendi viszonyok közepette, jobbjágot, zselélt, annyit fogadhatott fel, amennyit neki tetszik. Ez teljesen el is maradhatott volna, helyette azonnal a másik pont következhetett volna, amelyben a király kötelezi magát a megyék megjelölése és szükség esetén helyesbitésére.

A 3-ik pontban királyi szavával kezkesedik I. Lipót az átadás örök voltáról. A mindent megemésztő idő azonban elsöpörte mind a kettőt. Bizony nem lett ebből az egész eladásból semmi, amíg fennállott is, nyögte mindkét fél és a végén örültek, hogy egymástól megszabadultak.

Fontos rendelkezést tartalmaz a negyedik pont. El lett tiltva a nádor attól, hogy a jászkunok feletti biráskodási törvények által megállapított jogát gyakorolhassa. Herczeg Eszterházy Pál hatalmas egyéniségével nehezen birtak leszámolni, neki külön kifejezett parancsot statuáltak e pontban, hogy jogát gyakorolni ne merészelje. Különösebb

figyelmet e pont azért nem érdemel, mert természetes következménye, összekötő láncz szeme a törvénytenségek azon sorozatának, amiket ez az okmány tartalmaz. De jogilag abszurdum, mert kiveszi a régi rendből, a nádor legfelsőbb biráskodása alól, anélkül azonban, hogy nekik megjelölné az újabb jogszolgáltatási fórumot.

Igaz ugyan, hogy elmondja azt, hogy a főpapok, zász-lósurak és nemesek és jószágai alattvalói módjára váljanak tulajdonná, birtokoltassanak és őriztessenek meg, de mert őket jobbágyságba nem süllyesztette, jobbágyokká nem nyilvánította, a jogszolgáltatási fórumot is bizonytalanná tette.

Ismét természetes következménye az 5-ik pont az eladás tényének. *Accessorium sequitur suum principale*. A netalán elszakított birtokok visszakövetelési joga a jogelőd után megilleti a jogutódot is. Ezt külön pontban felesleges óvatosság volt megszerkeszteni.

Nem lehet kifogást emelni a hatodik pont ellen. Ez véletlenül mindenben szabályos és törvényszerű, helyesebben nincs benne semmi, ami valamely törvényt megsértene. Nincs pedig azért, mert ha a királynak joga van nemességet adományozni, kétségtelenül joga van nemesi házaknak építésére engedélyt adni.

Nem lehet azonban megérteni ennek a pontnak a rendeltetését. Hogy kilencz nemesi udvarházat építhessenek az még csak hagyján, habár feltűnő, hogy miért kilenczet éppen. Hanem hogy három nemesi székházat — ami nyilvánvalóan a három kerület székházainak lett volna praedestinálva, — miért építsenek, éppen olyan talány marad, mint az, hogy az erre vonatkozó engedély különös kegy és szabadság volna, mert inkább teher és kötelezettség. Nem is hiszem, hogy az ország bármely részén tudnának mutatni olyan okmányt, olyan lakhelyet, melyben és melyre a király adta volna meg az építési engedélyt. A három székházat azonban Jászberényben, Karczagon és Halason felépítették.

A hetedik pont egészen külön közjogi állást akar biztosítani a német lovagrend és tagjai részére s még az or-

szágyűlésen is megfelelő ülést akart nekik kijelölni. Ez a kijelölés elmaradt ugyan, nem lehet azonban eltagadni, hogy ehhez, valamint a jogszolgáltatás tekintetében bizonyos privilegiumok adására a király jogosult volt. Nem valószínű ugyan, hogy ennek az ország rendei az akkori nyelvezet szerint «feletőbb örültenek» volna, de a jog előtt meg kellett volna hajolniok.

Hasonló képen királyi jog volt a vám és harminczad mentességet megadni nekik, a mit a 8-ik pont foglal magában, a kilenczedik pont pedig azon részében, amely más jószágok, birtokok szerzését megengedi a rendes forgalomnak helyes felfogását tanúsítja ugyan, ámbár egy kissé felesleges, mert hiszen idegenek mindig szerezhettek Magyarországon birtokokat, — a másik része azonban, amely kijelenti, hogy a szerzett jószágokat «holt kéz birtokává tenni nem lehet» (nisi ad manus mortuas id fieri velle) egészen okos és helyes tilalom, alkalmoszerű is volt, mert ezek a marianus lovagok bizonyos szerzetszerű fogadalmat tettek és szervezettel is birtak.

Érthetetlen azonban ennek a kilenczedik pontnak az a része — a legutolsó — a mely mindazon jószágok és kiváltságok újabb érvényesítését engedi meg, a melyeket ezelőtt Magyarországon igazságos czimen birtak, mert csak a nagyon rég mult időre nem czéloz, amikor még a Habsburg királyi ház nem is létezett, a német lovagrend Magyarországon sem jószágok, sem kiváltságokkal nem rendelkezett.

A 10-ik pont megállapítja az 500,000 rhénes forint fizetési feltételeit. Fele fizetendő a szerződéses feltételeknek a király által történt aláírásakor, másik fele a tényleges átadás után. A német lovagrend ugy látszik ennek meg is felelt pontosan, legalább is nincs ezzel ellenkező valami nyom.

Különféle kötelézettségeket tartalmaz a rend javára és a király részére a 11-ik pont.

Királyi szavával igéri I. Lipót, hogy a vevő lovagrendet a megvett birtokon »tartani, megvédelmezni és teljesen

megőrizni» fogja. Ezt megígérni joga volt, habár a »nem lehet« a királyi hatalmi szó teljesedését is képes meggátolni. Habár tényleg ezen királyi szavát beváltotta. Amíg ő élt, a tényleges birtoklást senki sem zavarta. Az is igaz azonban, hogy ezután röviddel bekövetkezett halála — *1704. május 5.* — miatt az ő védelme csak két esztendeig tartott.

Ugyanezen pontban az 500,000 frtra vonatkozólag olyatén kijelentést tesz, hogy a magyar királyi kincstár is szavatosság terheli a lovagrenddel szemben. Nos hát ez nem áll. Az uralkodó rendelkezhet, parancsolhat, rendelkezése, parancsa legtöbbszörre foganatosítva is lesz, de azt hiába parancsolja, hogy a jogtalanság jogossággá, az igazságtalanság, törvénysértés, igazság és törvényességgé váljék, szóval a valótlan-ságot valósággá át nem változtathatja. A szavatosságot megparancsolhatja, lehet hogy hű és engedelmes alattvalók rettegésükben el is válladják, de ez a szavatosság akkor az elvállalás ereje által válik kötelezettséggé, nem pedig a királyi kijelentés folytán, amely ugyan rendszerint parancs képen szokott hangzani. Erre nézve a később méltatandó 1715. évi XXXIV. t.-cz. kijelenti ugyan, hogy ezen összeg felét fizesse a király, tehát a fizetési kötelezettséget felében elvállalták, de nem azért, mert e passusban a király őket tette szavatossá, hanem azért, mert a bécsi udvar részéről kijelentették, hogy a felvett 500,000 rhénes forint az ország közszükségleteire lettek fordítva. A Tekintetes Karok és Rendek azonban ezt is csak felében hitték el.

Részleges visszatérítési kötelezettséget is tartalmaz az esetre, ha az összeírásban felsorolt jószágok, birtokok közül valamelyiket nem adhatná át a király. A Jászkunság mai területét tényleg birtokba vette a német lovagrend, de a szerződéses feltételekben felsorolt jószágok közül többet tényleg nem kapott meg. Az bizonyos, hogy az ország ezért semmit sem fizetett nekik, nem merem azonban állítani, hogy a király ezekért valamit nem fizetett, habár valószínűnek nem tartom, erről csak a német lovag-

rend akkori iratainak átkuiatása után lehetne pontos felvilágosítást szerezni, ez azonban az én felvett tárgyamhoz szorosan nem tartozik, mert ezen területek csakis azok voltak és lehettek, a melyek a Jászkunsághoz nem tartoztak, hanem magán emberek tulajdonát képezték.

A 12-ik pont meghazudtolja a bevezetést. A bevezetésben azt mondja ezen szerződéses feltételek szövege, hogy a német lovagrend nagymestere a magyarországi királyság javáért és gyarapodásáért különböző nemű szolgálatokat tett. Már fentebb hangoztattam ezen állítás valótlanosságát. Nem kell azonban ezen nem létező érdemek és szolgálatok után kutatni, ami egészen meddő fáradság lenne, mert ilyenre akadni úgy sem lehetne, sőt több mint valószínű, hogy Lajos Ferencz herczeg soha be sem tette a lábát Magyarországra, kimondja ez a pont maga őszinteségével, hogy a nagymester és a lovagrend ezen érdemeket »nem annyira a magyarországi királyságban, mint a római császárságban« szerezte meg. Tehát nem is a magyar királynak, hanem a római császárnak tettek szolgálatot, s ezt fizettették meg in ultima analysi a jászkunokkal.

Ez az utolsó pont sok és különféle érdekes kijelentéseket tartalmaz. Buda visszafoglalása 1686. szept. 2-a óta a török hatalom Magyarországon egyre hanyatlott, 1702-ben az egész ország meg volt tisztítva csapataiktól, s ime ekkor terjesztik elő a királynak a német lovagok »könyörgő kérelmüket«, hogy nagyobb és jobb alkalmat nyerhessenek »a keresztény név esküdt ellensége elleni ernyedetlen küzdelemre (pro majori et meliori occasione contra juratum Christiani nominis hostem indefesse pugnandi). Nem akarom a német lovagrend vitézségét és hősiességét diminuálni, de az igaz, hogy a török elleni harczra békésebb, nyugodtabb tájékat akkor már nem találhatott volna, mint a Jászkunság területe, ennek a célnak elérése végett inkább kívánczozhatott volna Nándorfehérvár vidékére, s ennek a célnak elérésére egyáltalán nem volt szükség a Jászkunságnak 100 négyszög mértföldet meghaladó területére.

Nehezen hihető el az épen, hogy a német lovagrend valami nagyon »könyörgő kérelmet« terjesztett volna elő és épen a Jászkunság megvásárolhatása végett. Ez a kifejezés a király személyének felséges és kimagasló színben való feltüntetésének céljából lett alkalmazva, s valószínűbb is, hogy a király jobban örült az 500,000 rhénes forintnak, mint a német lovagrend a Jászkunság területének.

Igéretet tesz egyidejűleg arra, hogy »fogadalmi vendéglátásuk és betegápolásuk kellő gyakorlására — egyik vagy másik határszéli erősséget nekik átengedjük.« De természetesen illő áron »méltányos feltételek mellett.« A bécsi udvarban nagyon kedvet kaptak Magyarország eladására. Igaz, jól jövedelmező üzlet a más vagyonának eladása, de alig hihető, hogy ilyen adás-vételre kaptak volna egy másik lovagrendet, habár mint vitézi lovagoknak a török határszájén lett volna méltó helyük és működési körük.

Ugyancsak kötelező ígéretet tesz a király arra is, hogy a szerződéses feltételeket a legközelebbi országgyűlésen törvénybe fogja iktattatni. Ezt az ígéretet nem váltotta be, meg sem kísérelte beváltani, inkább országgyűlést sem hívott össze, s talán nem is sikerült volna neki ez a törvénybe iktatás, mert bár miként ölette, fejeztette, gyilkoltatta is a bécsi politika a magyart, szívós ellenállását nem birta vérbe fullasztani és épen akkor éltek az igazi kuruczok is.

Semmiféle elfogultság nem vezet ennél a szigorú, de igazságos bíráltnál. Leküzdöttem a felháborodást, a mely az I. Lipót uralkodása alatt a békében és szabadságharcban, ennek előtte és utána tömegesen és egyenkint válogatott kínzások és e nélkül legyilkolt sok jó magyar hazafi vére jogosan feltámaszt a történelem lapjai által felizgatott lélekben, le azt a sok törvénytíprást, alkotmánysértést, melyet tudtával vagy a nélkül, de minden kigondolható módon elkövettek, de azt, amit egymaga ez a nyilvánvalóan törvénytelen és képtelen eladás feltámaszt, — de a hideg és igazságos bírálat sem mondhat reá mást, mint amit elmondtam. Ezek a szerződéses feltételek törvénytelenek,

helytelenek és rosszak, a kritikán aluli rosszak s nem lehet, nem szabad elhallgatni azt sem, hogy szemfényvesztő tartalmuk daczára azt a szerencsétlen német lovagrendet magyarán mondvá becsapták, mert ők jóhiszemű vevők gyanánt tekintendők, akik igen nagy pénzt adtak abban a reményben, hogy itt Magyarországon működésük alapjául vagy otthonalapításra egy német nagyhercezséggel felérő fejedelmi uradalmat nyernek korlátlan tulajdonjoggal, és épen maga a szerződés erejénél fogva nem kaphattak semmi egyebet, mint azt, hogy a pénzük kamatját nagy nehezen be birták hozni, be birták hajtani.

I. Leopold a szerződés keltével egyidejűleg 1702. márcz. 22-én értesíti aztán az esztergomi káptalant, hogy a Jászkunságot a boldogságos szűz Máriáról nevezett irgalmas német lovagrendnek, illetve ennek képviselőjében Ferencz Lajos herczeg poroszországi adminisztrátornak és nagymesterének az egész terjedelmében közölt adásvételi szerződés értelmében és pontozatai szerint az érdekeltek és a királyi ügyek aligazgatójának előzetes meghallgatásával 500000 frtéért eladja. A szerződés pontozatai az előbb ismertetett formától csak kevésbé és ott is lényegtelenül különböznek. Egyszersmind utisitja a káptalant, hogy a felsorolt birtokokba tulajdonos gyanánt a szokásos eljárással iktassa és vezesse be a német lovagrendet. E célra kijelöli Sötér Ferencz Pest Pilis és Solt, vagy Almásy János Heves és Külsőszolnok megye alispánját, vagy Petrovay Lászlót, Országh Pált, Laczkovics Istvánt, Dévay Pált, Kandó Ádámot, vagy ezek távollétében az e célból kiküldött Alsó Lelóczi Tarnóczy Jánost a magy. udv. cancellária expeditorát és concipistáját, mint kir. embereket, akik az ő személyét képviseljék.

Az esztergomi káptalanban nem volt meg a kellő önállóság és bátorság arra, hogy ezt a megbízást, mint törvénytelen, alkotmányosértőt és hazafiatlant magától elutasítsa, vagy legalább valamely elfogadható ürügy alatt alúla kibújjon, hanem azt elfogadva, a jelen könyv utólján egész terjedelmében közölt beiktatási és birtokbavezetési jegyző-

könyv tanúsága szerint a megbízást teljesítve, jelenti, hogy a kapott parancs következtében Alsó Lelóczi Tarnóczi János mellé a maga kebeléből Szentmiklósi és Óvári báró Pongrácz Imre phárai püspököt, zsámbéki prépostot, zólyomi archidiaconust rend és kanonok társát küldötte ki, akik aztán május 22-én Jászberényben, a mint a Jászság székhelyén a község házánál megjelentek és több Jászságbeli lakos jelenlétében az eljárás megkezdették. Jelen levők voltak: Sorger János jászberényi plébános, Kászonyi Tamás jegyző, Pélyi Mátyás bíró, idősb Tóth János, Nagy János, ifj. Tóth János, Hájas Adalbert, Torma Mátyás, Rigó András, Zuhay István, Pernes György és Kovács György esküdtek. Továbbá Szent Miklósi János jászkapitány, Szabó Mihály árokszállási bíró, Várkonyi alias Sánta András, Nagy Lukács, árokszállási esküdtek; Kálmány János a bíró személyében, Baranyai György esküdt Fénsszaruról, — Balog György bíró, Dezső Miklós esküdt Kis Érről; — Siráki János bíró, Nagy Pál és nemes Kálmány János esküdtek Ladányból; — Tóth János bíró, nemes Ivanics Jakab, Tóth Márton esküdtek Alsószentgyörgyről; — Thuri György bíró, Bodoky György, Bálint Mihály Dósáról; — Szöllősi István bíró, Szántó János és Teöryeky Péter esküdtek Mihály Telekről; — Balog István a bíró személyében, és Antolics György esküdt Alsószentgyörgyről; — Baghi György bíró és Semberi András esküdt Apátiról. Megjelentek továbbá a szomszédság czimén Csethe József az egi vár szűz Máriáról nevezett praepostja és ezen székes egyház kanonokja, Pest Pilis Solt megye részéről: Sötér Ferencz alispán és Latkovics László aljegyző, Alsó Lelóczi Tarnóczi Miklós esküdt, Herr Mátyás, Klekelspergi Detre hevesi jószágainak provisor, Aszalay Ferencz Almásról, Gál János és Thassy András esküdtek Gyöngyös városából, Tar István, Bacsa István és Balogh Imre szolnoki lakosok; Kiss András bíró és Csillik Tamás esküdt Alattyánról a praemontrei rend részéről; — Szöllősi István, Korsol János hatvani lakos esküdtek; — Heves városából Heves m. részéről Ereöss Péter, Nagy János esküdtek.

Szent Mártony Kátáról, mint gr. Keglevics Zsigmond jobbágjai: Mészáros György, Bárány Pál, Geörgöly János esküdtek.

Nagy Kátáról: Farkas János bíró, Kasza György és Szabó György esküdtek.

A pestmegyei Jánoshídáról, mint a praemontrei rend zsellérei; Csordás Pál bíró, Eszes Gergely és Nagy Pál esküdtek.

A gyűlésnek ugyanazon napján Laczkovics László Pest Pilis Solt vm. aljegyzője Fraknó-varának örökös ura galantai Eszterházy Pál nádor személyében és nevében az egész Magyarország színe előtt a birtokbavezetésnek és beiktatásnak latin beszédben (mely A. alatt csatoltatik) ünnepélyesen ellene mondott, mint olyannak, amely az ország törvényeibe, szabadságába s a jászkunok privilegiumaiba és a nemzeti előjogokba ütközik.

Franyó Mihály egri kanonok és az egri káptalan jószágainak praefektusa a káptalan nevében ünnepélyesen ellene mond a beiktatásnak és birtokbavezetésnek, mert Szent Imre pusztá, amely ugyan a jászárokszállásai által használtatva az eladott puszták között fel van sorolva, azonban ez a legerősebb jogon az egri káptalant illeti meg.

Kéri ezen ellemondását bevezetni s róla a káptalan jövődöbeli biztosításul bizonyítványt kiállítani.

Kászonyi Tamás Jászberény város hites jegyzője a Jászságban lakó nemesek, lakosok és idegenek nevében ünnepélyesen protestál és a lakosok részére egy jogfenntartó kijelentést tesz, amelyet később fogok méltatni.

A következő napon — május 23-án — Gálffy György Nógrád vármegye főpapjai, bírái, mágnásai és nemesei nevében ünnepélyesen protestál, ellentmond és kijelentéseket tesz igen szép stylusú latin nyelven.

Utánna *Telekessy István* egri püspök kir. tanácsos a maga és az egész clerus nevében ellenmond az eladásnak, amennyiben az a papság érdekeit sérti vagy jövőben sértené. Ellenmondása E) alatt csatolva.

Széchenyi István római szent birodalmi herczeg *Salm*

Ottónak nevében, amennyiben az ő érdekeibe ütközik, ünneppélyesen ellentmond s erről bizonyítványt kér. F) alatt mellékeltek.

Ezek az összes ellenmondók, ellenmondásaik megindokolása végett a kir. Curiára lettek útasítva.

Fent megnevezettek május hó 27-én Karczagujszállásra mint a Nagykunság főhelyére mentek s ott Nagy Bálint nagykun kapitány házában gyűléseztek. A tanácskozássra megjelentek:

Karczagról: Kondorossy János helvét hitvallású pap, Kiss János főbíró, nemes Széký Gáspár jegyző, Csikai János, Csukás Mihály, Sütő János, Szabó András, Sötét Demeter, Sellyei Mihály, Soós Tamás, Bakai András, Tóth András és több esküdt és lakosok, valamint Nagy Bálint kapitány.

Madarasról: Borsos Ferencz bíró, nemes Bakay Sámuel jegyző, nemes Tóth György és Győrffy János esküdtek.

Kunhegyesről: Csávás Mihály bíró, Talai Sámuel jegyző, Bodor István esküdt, nemes Vad Mihály polgár.

Túrkevéről: Nemes Pap Bálint a bíró helyett, Bodor Péter esküdt.

A szomszédos érdekeltséget képviselték:

Tisszaszállásról: Nemes Kónya János.

Derzsről: Pap János, Nagy János bíró, Rám János esküdt.

Nádudvarról: Tóth Mihály, Csele Mihály, Ludány Mihály.

Püspök-Ladányról: nemes Nagy János a bíró helyett, nemes Somogyi János jegyző, nemes Bárány István esküdt.

Tisszaszállásról: Szabó Mihály h. bíró, Kun György s fent nevezett Kónya János esküdtek.

Szent-Imréről: Pap Sámuel a bíró helyett és Nagy Pál esküdt.

Mindezeknek jelenlétében megtörtént a német lovagrend szokásos és törvényes beiktatása.

Ezek után előállott Berényi Gergely*) Heves és Külső-

---

*) Szederkényi Nándor «Hevesmegye története» című művében Berényi Györgynek említi.

szolnok vármegye hites jegyzője és írásban (G. H. betűk alatt) két rendbeli ellenmondását adta át.

Az elsőben Heves és Külsőszolnok vármegye nemesei és főrendinek nevében ünnepélyes módon protestál; másik ellenmondását pedig Pinneyi János aransarkantyús vitéz (eques aureatus) kir. tanácsos és alnádor nejének galanthai gróf Eszterházy Katalin és ghimesi Forgách Simon Borsod vármegyei örökös főispán nejének galanthai gróf Eszterházy Ágnesnek nevében terjeszti elő a Heves és Külső Szolnok vármegyében fekvő és hibásan a Nagykunsághoz irt Kunhegyes vagy Kunhevest illetőleg, amelynek fele a legjobb és kétségtelen jogon (optimo et indubitato jure) az Eszterházy családot illeti.

Tóth Gergely, Fazekas András, Séllyei Mihály, Győrffy János a maguk és a nagykun kerületben lakó összes valódi nemések nevében bizonyos kijelentéseket tesznek, melyeket szintén később fogok méltatni.

Mindezen ellenmondókat a beiktató bizottság a törvényes határidőre a királyi Curia elé útasítja, hogy ellenmondásukat igazolják.

Junius 1-én Halason a Kiskunság székhelyén a községházában ült össze a bizottság. A beiktatáson megjelentek:

Halasról: Szabadszállási János helvét hitvallásu pap, Kis István bíró, Kovács Mihály, Tóth György, Albis András, Farkas Gergely, Szabó István, Sándor Mátyás esküdtek több szenátorral és községbeli lakossal.

Fülöpszállásról: Doba Fábián bíró, Szalai János és Selyky János esküdtek.

Szabadszállásról: nemes Bollyó Mihály bíró, nemes Faragó Ferencz esküdt és nemes Pattay István jegyző.

Szentmiklósról: Balloca János bíró, Csepelés János esküdt.

Laczházáról: nemes Nagy Péter a bíró személyében, azelőtt a Kiskunság ispánja, Kis Mátyás esküdt.

Akasztóról: Medve Gergely a bíró helyett, Kis János és Rádai Jakab esküdtek.

A szomszéd érdekeltséget képviselték:

Kecskemétről: nemes Szivós János, nemes Kamarás János, nemes Szentkirályi János, Bede János főbíró, Tejmel Mihály jegyző, Varga István és Kovács György esküdtek.

Kőrösről: nemes Sepsei István főbíró, nemes Cseto Gergely, nemes Erdős Mihály esküdtek.

Dömsödről: Faragó István bíró, nemes Garai János, nemes Hajós János esküdtek.

Tasról: Csizmadia Mihály a bíró helyett, Kis János, nemes Végh István esküdtek.

Mindezeknek jelenlétében megtörténvén a német lovagrend beiktatása, birtokba vezetése, Bajtai István, gróf Koháry István és Farkas, valamint a többi Bosnyák örökösök nevében ellentmond a statutióknak (I alatt) Máréháza praedium és az előző évben benépesíteni kezdett Akasztó possessio érdekében, mint amelyek a Bosnyák örökösöket s így a Koháry testvéreket is illetik, s ezen jogukat nevezettek készek a kellő helyen minden erővel és módon megvédeni, egyszerűsmint kér ezen ellenmondásáról törvényes bizonyítványt nevezettek jogának jövődöbeli megvédése céljából.

Bajtai István, Ráday Gáspár, valamint Darvas János, Mihály és Ferencz nevében ünnepélyesen ellentmond a statutióknak Baracs és Harka pestmegyei birtokokra vonatkozólag, melyek optimo jure ellenmondókat illetik (mellékelve K. alatt) Az ellenmondásról bizonyítványt kért képviseltjeinek megvédése céljából.

Bajtai István, Hegedűs János, Sárközy Pál, Szabó Márton, Hajgató György és több birtokostárs nevében Baracs pestmegyei birtokot illetőleg ellentmond és erről bizonyítványt kér. (Mellékelve L. alatt.)

Bajtai István, Szentkirályi Pál, Mihály és János birtokostársak nevében a pestmegyei Baracsot illetőleg ellentmond és erről bizonyítványt kér. (M. alatt mellékelve.)

Laros Ferencz Antal, Schlick dragonyos ezredbeli kapitány urának, gróf Schlick Leopold generális nevében Vásárhely városát illetőleg előszóval ellentmond a statutióknak, amennyiben az a generalis érdekeit sértené.

Juhász János a Vataj János és István ispánja (juratus spanus) a pestmegyei Kiskőrös, Tazlár, Kaskantyú, Tab, Szőreg és Csengőd birtokokat illetőleg a statutiónak annyiban ellentmond (N. alatt mellékelve) amennyiben urának itteni donationalis birtokjogaiba ütközik s erről bizonyítványt kér.

Mindezen ellenmondókat a törvényes határidőre ellenmondásaik igazolása végett a királyi Curia elé czitálja a bevezető bizottság.

Június 7-én Suppan István szab. kir. Pest városának lakosa, mint a herczeg nádor mandatáriusa, ura nevében a beiktatásnak ünnepélyesen ellene mond, és tiltakozik, (mellékelve O. alatt) és kéri egyszersmint az ellentmondás jegyzőkönyvbe vételét.

A fatalis napon belül megjelent a káptalanban báró Pinneyi János alnádor és bemutatta a nádor Eszterházy Pál Kismartonban 1702. évi május 16-án kelt levelét.

Bona György fentnevezett Vataj János és István, a Bosnyák örökösök, gróf Koháry Farkas és István nevében június 3-án a királyi és káptalani kiküldött előtt az ellenmondást megújította.

Ugyancsak Bona György herczeg (az okmányban így van) Széchényi Pál kalocsai érsek nevében ellentmond.

Mindezen ellentmondók az illő határidőre ellenmondásuk megokolása végett a kir. Curia elé utasítottak.

Jelen munkám keretébe esik a latin eredetiben beiktatott ellenmondása Kászonyi Tamás Jászberény város bölcs jegyzőjének, továbbá Tóth Gergely, Fazekas András, Séllyei Mihály, Győrffy János nagykunsági lakosoknak a melyek magyarul a következőkép hangzanak:

1.) Kászonyi Tamás ellenmondása:

„Nagyméltóságú, Méltóságos, Főtisztelendő, Tekintetes, Nagyságos, nagyon kitűnő, nagylelkű Urak, kegyes pártfogók. Ő császári és királyi legszentebb Felségének, a nagyméltóságú szent német lovagrend részére legkegyesebben közlött adományozó és szerződéses leveleit látjuk és halljuk, amelyekben a reánk rótt, pontonként feljegyzett és megszerkesztett súlyosbitásokat megértjük. Látván, hallván és megértvén ezeket, a Nagyméltóságú

szent németrend birtokbavezetésének és beiktatásának mi nem mondunk ellen, mert nincs módunkban ellent mondani, de mégis az ezen kerületekben székelő nemesek, valamint más lakosok és idegenek nevében és személyében az ünnepélyes tiltakozás formájában jelezni akarjuk, hogyha a nagyméltóságú szent rend ezen kerületeket atyai kegyességgel karolja fel, bizonyára a nagyméltóságú szent rend szárnyai árnyéka alatt akarunk maradni és megnyugodni, de ha a Nagyméltóságú szent rend elviselhetlen terheket fog reánk rakni, amiből reánk szenvedések és birtokaink megkevesbedése fogna származni, ezen mostani ellenmondásból kifolyólag régi megbecsült és eddig gyakorolt lehetőség szerint szabadjon nekünk a Kerületekből kivándorolni és oda menni, ahol könnyebbségünket véljük, mivel szabad ezen kerületekbe mindenkinek régóta bejönni és kivándorolni.“

2.) A nagykunok ellenmondásának tartalma:

„Ugyanezen napon és időben (vagyis 1702. évi május 27-én) ugyancsak ezen a helyen, nemes Tóth György, Fazekas András, Sélley Mihály, Györffy János és Farkas András úgy a maguk, valamint a többi, az egész nagykun kerületben székelő igazi és bennlakó nemesek nevében és személyében, nem ellenmondás alakjában, hanem csak nyilatkoztatás módján, azt jelentették ki, hogy nem állván ellen jelen birtokbavezetésnek és beiktatásnak, szabadjon nekik akkor, amikor és akik akarni fognak, kényelmes lakásaikból kivándorolni. Amíg azonban megmaradni fognak, a fizetendőket fizetni magukat kötelezik.“

A legmélyebb elkeseredés szól ezekből a szavakból. Az uralkodó által mindig üldözött magyarság jajszava, amely végső menedékét a földönfutásban látja, s már oda lett szorítva, hogy még ezt is tiltakozással kell magának biztosítani, mert a szabadság reménye csak a szolgaság aluli menekülésből csillámiott elő. A nyomorék koldúsnak lelket tépő bizonykodása, hogy egyedüli vagyona a penészes kenyér az övé.

A Kiskunság nem is protestált, feleslegesnek tartotta a zsarnok kényuralommal szemben, amely őseitől öröklött, vérrel és halállal szerzett javaitól fosztja meg. Eredményre úgy sem vezetett volna, csak a szívek és lelkek nehéz sőhajában kerestek maguknak enyhülést.

Egészen készületlenül nem találta őket ez a csapás, mert már előzőleg felbecsültette a megvelt területeket a

német lovagrend, s községről községre menve, lehetetlen, hogy munkájuk célja ki ne szivárgott volna.

Formális ellenmondást a Jászkunság részéről senki sem terjesztett elő, — sőt Kászonyi Tamás jászberényi jegyző kifejezést is ad neki, hogy ők — már tudnillik a Jászkunság — formálisan nem mondhatnak ellent. Bizonyára abban látta ennek akadályát, hogy a statutio ellenében contradictioval csak a nemesek élhettek, mert az földesúri jog volt.

Ma már tisztábban látva, elmondhatjuk, hogy illetén gondolkozásuk téves volt, mert a Jászkun kerületek egyetemlegességükben, mint a törvényhatóságoknak, a vármegyéknek egyenrangú társai, amelyek csak belső szervezetükben különböztek a többitől, ezt a jogot épen úgy igényelhették és gyakorolhatták volna, mint gyakorolta Nógrád és Heves vármegye. Igaz, hogy tevőleges eredményt ők sem értek volna el, amint nem értek el a tiltakozók sem, s talán épen azért is lett az ő tiltakozásuk illetétképen bejegyzőkönyvezve, mert a valódi, a törvényes következményekkel járó ellenmondást (contradictió) az erre való jogosultságot a kiküldött bizottság sem akarta elismerni, de azért mégis hiba volt ennek elmulasztása, mert a jog a nem gyakorlás álta sokszor teljesen is megszűnik, de minden esetre szünetel¹

A bejegyzőkönyvezett ellenmondások sorsát a király Curiánál nem részletezem. Csekély jelentőségű volt, mert magára a Jászkunságra vonatkozólag semmi eredményre nem vezetett, az ellentmondók szépen csínyján elhallgattak, itt-amott elhallgattak.

Érdekesnek tartom azonban a Heves vármegye kiküldötte által előterjesztett ellenmondásra vonatkozólag Szederkényi Nándor »Heves vármegye története« című műve IV. kötetének 78—79. lapjáról a következőket ide iktatni.

„Ekkor adatott zálogba a Jászkunság területe is a német lovagrendnek, mely ügylet ellen Heves vármegye heves tiltakozást és peres eljárást foganatosított.

A jászkunok ezen elzálogosítási ügye ugyanis igen közelről érdekli a vármegyét

A megyében kirótt adóterhek mikénti kivetése és beszédese ugyanis nagy befolyással bírt egyes megyék népesedési és így gazdasági viszonyainak fejlesztésére is. A kedvezőbb helyzet valamely vidéken elősegítette a jobbágyság terjedését és a gazdasági élet gyarapodását. Főleg a Jászkunság volt ez irányban a kettős vármegyénél a sérelem tárgya. A Jászkunság területe az újabb időben kiszakasztatott a megye adózási területéből. Ennek folytán a teherviselés egyenlő rendszere ott és itt megszűnt. A jászkunok kiváltságosabb helyzete a megyéből is oda csalogatta a népet. 1700. okt. 25-én Gyöngyösön tartott gyűlésből a pozsonyi oktavális értekezlekre küldött Szeleczky Mátyásnak utasításul adatott azon sérelem előterjesztése, hogy a jászkunok portáinál más rendszer alkalmaztatik, mint a vármegyében, hol azelőtt az összeírás a megye befolyásával eszközöltetett. Szükséges tehát, hogy a jászkunok a megyével továbbra is egy adóterületté tartassanak fel, és egyenlő módon történjék az adó és egyéb szolgáltatás kivetése és beszédese, mert különben a megye érdekeiben megrövidül.

Csakhamar kitűnt azonban, hogy miért történt a jászkunok területének ekként elválasztása Hevesmegyétől.

A spanyol háború költségeinek fedezésére a Nagy-Kunság zálogba adatott 500000 forintért a német lovagrendnek.

A vármegye értesülvén ezen elidegenítésről, az 1702. május 30-án Karczag-Ujszálláson történt birtokba vezetés alkalmával Berényi György jegyző és e célból meghatalmazottja által úgy az egész zálogügyletnek megkötése, mint némely birtokrészeknek, mint Kunhegyesnek, vagy mint az ellenmondásban helyesbítették „Kunhevesnek“ tévesen a kunkerületekhez lett sorozása ellen contradikált, fenntartván jogainak érvényesítését. Ellenmondott, mert a Nagykunság már az 1647-iki portális összeírásnál is, mint megyei terület vétetett fel, tehát mint ilyen, a terheket együttesen viselő vármegyének kiegészítő része, a megye hire, tudta nélkül el nem idegeníthető, eltekintve az érvül idézett országos törvényektől is. Ellenmondott a szerződés pontjainak, a melyek szerint a terület örökre eladatott volna a nevezett rendnek, hogy a szerint a határ kérdések jövőre kamarai és káptalani küldött által rendezendők lesznek, hogy ezzel a megyék bírói joga is korlátoztatik stb. A vármegye tehát a zálogba vevő rendnek birtokbavezetése alkalmával ekként ellenmondván, 1702. jun. 12-én Egerben tartott törvényszéki ülésében a vármegye jegyzője Berényi György, mint annak ez ügyben meghatalmazottja előterjesztette, hogy a jászkunkerületek nagy része ő fellege által a német rendnek adományoztatván, illetőleg eladatván, a birtokrész átadására Karczag-Ujszálláson kitűzött na-

pon, május 30-án megjelenvén, ott a kettős vármegye nevében egész formaszerű óvását adta elő : hogy a Jászkun kerületekhez tartozó falvak és városok Heves és K.-Szolnok területéhez kapcsolvák, az 1647. évi porta összeírás tanúsága szerint portái is itt és eképen irattak össze, tehát az a kunkerület is, a mely a német lovagrendnek 500000 forintért szerződösszerűleg eladott. A kötött szerződés pontjai ellen szintén egyenkint tette meg észrevételeit és kifogásait. Ezen ellenmondás 15 napi határidő alatt szokásos válaszra a vevő félnek a német lovagrend megbízottjának kiadatván, főtisztelendő liber báró Kagenek Henrik frankfurti parancsnoknak; a német lovagrend és a jászkun kerületek adminisztrátorával július hó folyamán tartott törvényszéken a tárgyalás forma szerint megtartatott. A rend meghatalmazottja beigazolta a törvényszék előtt, hogy itt egyszerű zálogos ügylet forog fenn, mire a törvényszék a további eljárást megszüntette.“

Tehát főtisztelendő liber báró Kagenek Henrik frankfurti parancsnok és administrator úr nyomban a beiktatás és birtokbavezetés (statutio et introductio) után 1702 június 12-én kijelentette, hogy ez a jogügylet egyszerű zálogos ügylet, nem adásvétel, minélfogva pereskedésre szükség nincsen.

Nem volt ugyan igaza Heves és Külsőszolnok vármegyének, mert habár tény, hogy a török uralom alatt a Nagykunság elnéptelenedvén, s mert a Jászkunság régi uzuson, és királyi szabadság leveleken nyugvó, de törvény czikkekbe sem foglalt és így egyáltalán nem szabályozott belső közrendje, közéleta a vármegyék rendezettebb és szabályozottabb jogszolgáltatási rendszerével szemben bizonyos talányos színezettel birt az egész ország közönsége előtt, akik csak annyit tudtak, hogy a jászkunoknak kiváltságaik vannak, de ezen kiváltságok lényegét nem ismerték*), — Heves és Külsőszolnok vármegye rátette kezét a Nagykunság területére, onnan megyei adókat hajtott be és a nagy-

*) De nem is ismerhették, hiszen jogilag meghatározva még máig sincsen s ha bizonyos irány elveket jelen mű megállapítani képes, egyik célját már el is érte.

kunokat jogszolgáltatási körzetébe iparkodott bevonni, de ez nem jelent annyit, hogy a Nagykunság feltétlenül Heves vármegyéhez tartozott. Megmaradt az jogilag tovább is kiváltságos területnek s mihelyt a viszonyok konszolidálódtak, az ország ügyei rendbe jöttek, a kerületek aléltságukból felocsudva, régi együttes jogrendszerüket teljes épségében visszaállították.

Heves és Külső-Szolnok vármegyék erélyes fellépésének lehet azonban köszönni, hogy kényszerítette a német lovagrendet az igazságnak elismerésére, amit, habár a szerződő felek célja és akarata ellenére is, a szerződéses feltételek valójában tartalmaznak.

Adásvételi szerződésnek kívánták úgy formailag, mint tartalmilag is megcsinálni, de az ennek elébe tornyosuló akadályok nem engedték meg, hogy ilyenné váljon, hanem amint keresztül erőszakolni akarták, kiderült róla, hogy ez tisztára lehetetlen s maradt annak ami voltaképpen egyedül kivihető és elképzelhető volt, zálogos ügyletnek és zálogos birtoknak.

Ami az egri káptalannak a szentimrei pusztára vonatkozólag ellenmondásában bejelentett igényét illeti, az téves, mert e helyett és ez alatt csak Szentandrás pusztá érthető (ma Jászszentandrás község). Ezt a pusztát bírták a jász-árokszállásiai, e felett pereltek és pereskedés után ezt lényeg nem is kapták meg. Szent Imre pusztát még az 1670 évi április 3-án Kassán ugyancsak az egri káptalan előtt, — mely ez időben Kassán székelt — kelt okiratban*) gyöngyösi Pethő János Ágó pusztával együtt 1000 magyar forintért eladta örökösen a jászberényieknek és jászárokszállásaiaknak és épen maga az egri káptalan adta ki erről a bizonyáglevelet, amelynek kivonatos tartalma szerint**) «az egri káptalan tudtára adja mindenkinek akit illet, hogy az előtte személyesen ismert gyöngyösi Pethő János virág vasárnap előtti csütörtökön (ez 1670-ben ápril hó 3-ára

*) Eredetije a jászberényi jász múzeumban.

**) Hild Victor kivonatos fordításában.

esett,) náluk megjelent és kijelentette, hogy jól elgondolt és érett megfontolás után elhatározta, hogy az ő császári és királyi felségétől új adomány czimén kapott, Heves megyében fekvő teljes és egész Ágó és Szent Imre pusztákat Jászberény város és Árokszállás falu lakosainak 1000 magyar forintért átadja és eladja örökre és visszavonhatlanul, magának továbbra semmi jogot fenn nem tartva, sőt minden mostani vagy még jövőben, nyerendő jogát e pusztákra nézve Jászberényre és Árokszállásra ruházta az összes okmányokat, tudniillik újabb és régi adomány leveleket, melyek a pusztákra vonatkoznak, nekik azonnal és tényleg kezükbe adja, továbbá, hogy a jászberényiek Szent Imre pusztáért 500 magyar forintot, az árokszállásiak pedig Ágó pusztáért 500 magyar forintot, együttesen 1000 forintot hiánytalanul az illető nyilatkozónak leolvastak, lefizettek és ő ezen 1000 forint hiánytalan felvételéről Jászberény város és Árokszállás falu lakosait ünnepélyesen a káptalan előtt megnyugtatta, mikről a káptalan ezt a bizonyáglevelet állította ki.»

Aláírás: Stenzell János olvasó kanonok.

A beiktatás és birtokbevezetésnél, ahol a Jászkunság szabadságának hivatalos temetését akarták tartani, az ország csendes, síri csendes részvéte mellett olyanok is megjelentek, akiknek az érdekeit ez a minden irányban törvénytelen, jogtalan, helytelen és tudatlan módon megszerkesztett adás-vételi jogügylet majdnem olyan mélyen sértette, mint a jászkunokét. Másnak, a jászkunoktól teljesen távol álló személyeknek jogos magántulajdonát épp olyan hidegvérrel adja el, mint a hogy az afrikai becsuána néger király, elveszi atattvalói életét, szabadságát, vagyonát.

Az ellenmondások mutatják a sértett magánérdekeket, de még ezeken kívül mások is voltak megsértve, a kik azonban akkor nem élhettek egy vagy más ok miatt ellenmondási jogukkal.

A Jászkunságra vonatkozó érdekelttség és hivatalos állásának, valamint személyi kitűnőségének kiválóságánál, de még inkább energiájánál fogva méltatás tekintetében

legelső helyet érdemel és foglal el a herczeg Eszterházy Pál nádor-ispán, a jászkunok legfőbb birájának többszörös, háromrendbeli ellenmodása.

Ellentmond 1702. május 22-én Jászberényben Laczkovich László pestvármegyei aljegyző e célra kiküldött és megbízott által írásban.

Ellentmond Halason 1702. június 7-én Suppán János pesti lakos megbízott utján írásban és végül:

Ellentmond báró Pinnyey János alnádor által személyesen a káptalannak átadott hivatalos, Kismartonban 1702. május 16-án kelt levelében.

Mind három ellentmondásában ünnepélyesen tiltakozik az eladás ellen. Ez és ebből kifolyólag a beiktatást és birtokbavezetést, mint az ország törvényeit, a jászkunoknak régi királyok által megadott és többször megerősített kiváltságait, valamint a nádori hatalmat sértőnek tartja, tiltakozik ellene. Elismeréssel kell erről megemlékezni, mert az az Eszterházy Pál, aki a királyi kegy sugaraitól körülragyogva nyerte fényes előkelő állását, herczegi czimét, nem érezte magát lekötöttnek akkor, mikor a törvényt kellett megvédeni s védte ezt az ellen is, akivel szemben lekötöztetettnek volt tekinthető. Védte pedig úgy, hogy egyedül az ő ellenmondása tekinthető correct és mindenben törvényes alapon állónak, s egyedül ő volt az, aki ezt az egész hatalmi túltengést ilyennek is merte minősíteni.

A Nógrád vármegye részéről Gálffy Imre által előterjesztett ellenmondás tartalma az, hogy miután a szerződéses feltételek szerint a Jászkunság összes lakosaival együtt lett eladva, reklamálja azon nógrádi jobbágyokat, akik a zürzavaros idők alatt a Jászkunság területén telepedtek le. Szerinte ezek nem jászkunok, ezek a német lovagrendnek el nem adhatók, hanem Nógrád vármegye joghatóságába tartoznak.

Telekessy István egri püspök ellenmondása csak felület. Ellentmond, amennyiben a beiktatás és birtokbavezetés a magyarországi clerusra nézve sérelmes lenne. Anyagiakban s egyéb tekintetben nem nevezi meg, hol

találja a clerust érdekelve vagy károsítva. Inkább óvatossághól mond ellent, anélkül valószínűleg, hogy az eladás jelentőségéről tudomással birna, mint a hogy ugy látjuk, erről csak herczeg Eszterházy Pál volt helyesen tájékozódva.

Herczeg Salm Ottó részéről Széchényi István által előterjesztett ellenmondás szintén nem nevezi meg tüzetelesen és részletesen az ő anyagi érdekeltségét vagy károsodását. Ellent mond csak azért és annyiban, amennyiben az ő jogai sértve látszanak lenni.

A Heves és Külső-Szolnok vármegyék részéről előterjesztett ellenmondást Berényi Gergely írásban adta elő. Tartalma és értelme ugyanaz egy részében, mint amit Báró Pinnyey János és érdektársai előadtak Kunhegyes, vagyis Kun-Egyes, Kun-Hevesre vonatkozólag, hogy tudniillik Heves nem tartozik a Jászkunsághoz.

Ellentmondásának második tartalma az, hogy mert a szerződéses feltételek szerint a határ és megye megállapítása majdnem csak egyedül a szerződő felek kizárólagos joga gyanánt lett feltüntetve, miután Heves vármegye a Jászkunsággal hosszú vonalakon határos, fenn akarja tartani Heves vármegye jogát a kérdéshez a maga helyén hozzá szólhatni.

Ellentmond végül még azért, mert a Jászság és Nagykunság portái Heves vármegyében irattak össze, s ezen porták után adóikat is Heves vármegyéhez fizették, az eladást azért tartják Heves vármegyére sérelmesnek, mert ez által portájuk adózó alanyokat veszítvén el, tényleges károsodást szenvednek.

Az előbbi kettőben igazságuk is volt, de a harmadikban nem, mert habár igaz is, hogy a porták egy bizonyos ideig tényleg odafizették adóikat a felettük gyakorolt megyei gyámkodás fejében, de ez tisztán csak a török uralom alatti fejtelenség szülte abuzus volt, ami semmiféle törvényes vagy jogos alappal nem birt, — s nem is fizettek ezután Egerbe megyei adót egy dinárt sem.

Báró Pinnyey János és érdektársai a mai Heves városnak eladása ellen tiltakoznak. Ellenmondásuk csak ide

irányulhat. Az eredeti okmány a «Liber Regius»-ban Kun-Egyest említvén Kunhegyes helyett, attól tartottak, hogy Heves lett eladva. Tévesen mondja azt, hogy «KunHegyes alias Kunheves», azaz e kettő mindegy, mert ez két különböző fekvésű helység, melyek közül Heves tényleg Heves vármegyéhez tartozik, míg Kunhegyes a Nagykunsághoz.

A gróf Koháry István és érdektársai által a Maréháza és Akasztóra vonatkozólag, Ráday Gáspár és érdektársai által Baracs és Harka pusztákra vonatkozólag, Hegedűs János és érdektársai által Baracs pusztára vonatkozólag, a Szentkirályi Pál és érdektársai által Bugacz pusztára vonatkozólag, a gróf Schlick Lipót által Vásárhelyre (Hódmező-vásárhelyre) vonatkozólag, Vataj István és János által Kiskőrös, Tászlár, Kaskantyú, Tabszócsi és Csengőd pusztákra vonatkozólag előterjesztett ellenmondások a magántulajdonukat képező és a Jászkunsághoz nem tartozó nevezett birtokaikat védik az eladás ellen. Gróf Schlick Lipót generalis teljes hyperloyalitással hajtja meg azonban magát a vele szemben is jogtalanságot elkövető felséges tekintély előtt.

A Halason 1702. június hó 7-én befejezett beiktatás és bevezetés által ténynyé vált a Jászkunság eladása. A viszonyok azonban és a körülmények olyanok voltak, hogy mindkét fél, a vevő is, az áldozat is megrettent ettől az állapottól és következményeitől.

A jászkunok elborúlt kedélylyel, nehéz szívvel néztek az ismeretlen jövő elébe. Sűrű és fenyegető fellegek tornyosultak felbük, melyből inkább villámot és vihart következtethettek, mint áldásthozó esőt. Az előzmények, a szerződés és a köztudomásra jutott tények nem igen adtak jobb jövő reményének helyet.

Mindenesetre ismerni akartak mindent és mindenkit, azért nem sajnálták sem a költséget, fáradságot vagy az akkor hosszabb utazásokkal egybekötött veszedelmeket, azonnal küldöttséget menesztettek egy emlékirattal — melynek tartalma eddigelé ismeretlen, de valószínű, hogy sorsuk és állapotuk tekintetében kértek jóindulatú intézkedést, —

a rend nagy mesteréhez Boroszlóba, ahonnan Ferencz Lajos (Pfalz-Neuburg) hercegtől a következő tartalmú okmányt hozták haza:*)

„A nagymester — összes címeinek felsorolása után, melyek között magát a Jászság, Nagy és Kiskunság főkapitányának (Jassigoniae nec non majoris et minoris Cumaniae Supremus Capitaneus) is mondja, az előtte személyesen megjelent jászkun kiküldöttek által átadott emlékirat szavaiban, de szóval is elmondottakat tudomásul veszi. A kerületek megvétele alkalmával kifejezett szerencsekívánataikat köszöni, hűségük és engedelmességük megfogadását szívesen veszi, jövőben is ezekre serkenti és ezért cserében biztosítja a kerületek lakosait kegyességéről.

Az emlékiratban foglalt egyebekre nézve, most még midőn az átvétel alig történt meg, végleges választ nem tud adni, azonban a következőket megjegyzi:

Az első pontra, az ez évi szolgálmányokra vonatkozólag a rend teljhatalmú megbízottja Eisenheimbi Heüslein Marsilius lovag, ulmi komtúr mint gondnok és több fizetéses hivatalnok van egy év tartamára kihelyezve. Később a nagymester a körülményekhez képest határozni fog és e határozatát majd tudokra adja.

A második pontra: Ő Fensége a nagymester semmit sem fog elmulasztani, hogy alattvalói terhén könnyítsen és nemcsak ő császári és királyi felségénél, hanem a budai kamaránál is közbeveti magát, hogy rajtuk adóban vagy más illetékben többet ne szedjenek, mint amennyit a megyéseken szednek.

A harmadik pontra: Ő Fensége teljhatalmú gondnoka és egyéb hivatalnokai által mindent elkövet, hogy az átvételkor a kerületekben talált és neki esküvel lekötött alattvalói megőriztessenek és megvédessenek minden jogtalan kiköveteltetésektől.

A negyedik pontra: Igyekezni fog, hogy a Jászság és két Kunság lakosait az ország határain belül ugyanazon vám és harminczad mentességben megtartsa, mint amilyenben idáig éltek, de ezért cserében kötelesek a kerületek területén az utakat és hidakat a legjobb karban tartani.

Az ötödik pontra: Közbeveti magát a nagymester a császári udvarnál, hogy a szolnoki parancsnok által az illetőségen felüli fuvarozásra ne kényszeríttessenek, hogy az átvonuló kato-

*) Eredetije latin nyelven a jászberényi múzeumban. Hild Victor kivonatos fordításában.

naság tartása által ki ne merítettessenek, gondja lesz Magyarország rendjeivel megállapodásra jutni, hogy az ország többi lakóival egységes katonaporezió állapíttassék meg és ezentúl békességben éljenek.

Aláírva:

Franciscus Ludovicus Comes Palatinus s. k.

V. Spaetgens s. k.“

Természetesnek lehet találni csak, hogy az eladott jászkunok érintkezésbe akartak lépni azzal az ismeretlen hatalommal, amelynek ily óriási törvénytíprással birtokába voltak kerülendők, akiket a koronás király idegen potentát gyanánt fejük fölé ültetett. Gyengeségük és elhagyatott voltukban csak saját erejükre támaszkodhattak, sehonnan szivességet nem várhattak. Az az emlékirat tapogatódzás az ismeretlenben, védelem és kimélet keresés az új fenhatóságnál.

A bevezetésben Ferencz Lajos herczeg és nagymester a Jázság Nagy és Kiskunság főkapitányának nevezte magát, aláírásánál pedig oda ragasztotta a «nádor gróf» jelzőt. Mindez részben onnan ered, hogy maga sem volt tisztában, miféle hatalom jutott az adásvételi szerzőkéssel a kezébe, részben pedig gyarló emberi hiuságból.

Nem volt biz ő sem jászkun főkapitány, sem Comes Palatinus. A főkapitányi tisztet és rangot az adásvételi szerződés nem adta meg neki, annál kevésbé adta meg a nádori méltóságot. Ez utóbbit éppen nem. Mindkét czimet herczeg Eszterházy Pál használta, még ellenmondásában is, az joggal az ország törvényei szerint őt illette meg. Eszterházy Pál herczeg és nádor pedig birt annyi eréllyel, de hatalommal is, hogy a jogait bitorlóknak körmére tudjon koppintani, — habár nincs nyoma, hogy azon titulusok miatt valami kanapé pereskedés folyt volna.

Ebből az okmányból lehet következtetni a jászkunok emtékiratára, miután az ebben foglalt pontozatokra egyenként válaszolt a nagymester.

A kerületek lakosai e szerint hűséget és engedelmességet fogadtak. Megengedhető, mert a hirtelen csapásból felocsudni, nem volt alkalmuk új helyzetüket át sem gon-

dolni, megérteni. Első gondolatuknak az kellett lennie, hogy az új tényleges hatalomtól személyük és vagyonuk biztosítására garantiát szerezzenek, s ismerjék meg lehetőleg az új hatalom terjedelmét, akaratát. Csereügyletet kötöttek, hűségük és engedelmességük ígéreteért kegyességi biztosítási ígéretet nyertek. De ez olyan forma volt a jászkunok részéről, mint mikor a halálraitélt felmegy a bitófára, felmegy, mert muszáj, mert ha nem menne, vinnék.

Hogy Ferencz Lajos herczeg és nagymester az emlékiratban kérékre végleges választ adni nem tud, onnan van, hogy — mint mindenki — ő maga sem volt tisztában az adás-vétel által teremtett helyzettel. Nem tudhatott annál kevésbbé, mert idegen létére Magyarország törvényeit nem ismerte, a közvélemény felzudulásából, a tekintélyes számú ellenmondásokból azonban következtetnie kell arra, hogy itt valami olyan dologba elegyedett, amit az ország törvényei meg nem engednek, sőt több helyen kifejezetten tiltanak. (1537 évi XXIX t. cz. — 1546 évi XVI. t. cz. 1548 évi XXII t. cz. LVI t. cz. — 1550 évi XXX t. cz. — 1553 évi XXIX t. cz. 1555 évi XI t. cz. Hármastörvénykönyv — Tripartitum I rész 9 — 1536 évi XLI t. cz. — 1630 évi XXXIV t. cz.)

Eisenheimbi Heüslein Marsilius*) lovag, aki a beiktatás és birtokbavezetésnél is szerepelt ulmi komtúr, már ekkor Magyarországon volt, mint teljhatalmú megbízott. Ő volt hivatva az évi szolgálmányok meghatározására

De hát ennél nem ez a fontos. A fontos az, hogy évi szolgálmányokat követelték a jászkunság lakosaitól, s nem tekintették sem jobbágyoknak sem zselléreknek s az adás vételi szerződés pontozatai daczára a jászkunoknak sem ingó, sem ingatlan vagyonaira tulajdoni igényt nem tartottak.

Fontos azért, mert mint a felfújtt léggömb a tűszurás után lelohad, a statutióknál előterjesztett ellenmondások

*) Említve van Lipét szerződésében és statutiális oklevélben Heüsleim és Heusle néven. Valószínű azonban, hogy neve leghelyesebben Ferencz Lajos nagymester ezen levelében van Heüslein gyanánt írva, mert azt ő tudhatta legjobban.

folytán az adásvétel reformálódik zálogos jogügyletté, ami ha szintén törvénytelenység is, annyi jajt és panaszt még sem vont maga után, mint a hogy ennek feltétlenül be kellett volna következnie a szerződéses feltételek szigorú és kérlelhetlen keresztül erőszakolásával.

Fontos azért, mert tanusítja — meg kell adni mindenkinek a maga igazságát, — hogy a német lovagrend birt annyi igazelműséggel és igazságszeretettel, hogy midőn kétségtelenné vált előtte a szerződéses feltételek jogtalansága, — daczára annak, hogy egy császári hatalom állott segítség gyanánt a háta megett, s daczára annak, hogy ez a császári hatalom a szerződéses adásvételszerű feltételeinek pontos betartását szent szavával erősítette, nem ragaszkodott mereven ennek szigorú betartásához, hanem megelégedett a kevesebbel.

A második és harmadik pontban foglalt ígéret, — jóakarató pártfogói ígéret. Lehet, hogy magas állásánál fogva, a közjogunk szerint immár országos hatóság védelme nélkül álló jászkunokat protekzio útján támogathatta, azonban a királynál nem volt mit kérni, az teljesen elhagyta őket, a budai királyi kamaránál ígért külön segítség pedig a semmivel *aequi valens*, miután ennek közvetlen alávetve nem voltak. Kétségtelen azonban, hogy jóakaratot és jóindulatot tanúsított, mint ezt általában a német lovagrend e kérdésben mindenütt kimutatta, úgy hogy ellehet mondani, miszerint ők a legártatlanabbul és a legjobb hiszemmel keveredtek e jogtalansággal szaturált ügyletbe.

Ugyanolyan jóindulatú ígéretet tartalmaz a negyedik pont is, a vám és harminczadmentesség tekintetében. De hát ezt a vám és harminczadmentességet a jászkunok már ősi királyi dekretumok alapján is birták, — mindazonáltal nem szabad kicsinyleni a nagymesternek sem ez irányban tanúsított jóakarátát, sem pártfogásának hathatós voltát, mert ez utóbbihoz az udvarnál eléggé befolyásos nagy úr volt, másrészt az adásvétel okozta zűrzavar és jogbizonytalanságban egy ilven hatalmas állásu egyén jóakarata vigasztaló is volt a jászkunok elkeseredett kedélyére, de szükség esetén eredményeket is produkálhatott.

Ez a jóindulat és protekció annál is inkább szükséges, mert mint az ötödik pont is mutatja, olyan aránylag még kis úr, mint a szolnoki parancsnok, illetéktelen szolgáltatásokra kényszerítette őket, miután úgy a jászok, mint a nagykunok közelségük folytán nagyon kezeügyébe estek neki. Máskülönb is az ebben a pontban a katonabeszállásolásra vonatkozólag tett ígéret is teljesen a törvényesség és jogosság színezetével bír, — úgy hogy a jászkunok, habár voltaképen nem pozitív dolgokat, hanem csak jövőre szóló ígéretek tartalmaz is ez a levél, egyelőre meglehettek elégedve a nyájas válaszszal.

Az is igaz azonban, hogy az ígért jóakarat és pártfogás megmaradt csak ennek, a tényleges állapot pedig lealázóvá és tűrhetlenné vált.

Hogy ezt az eladást az egész ország nemzeti sérelemnek vette, igazolja az, hogy már a Debreczenben Károlyi Sándor gróf által szerkesztett és gróf Pálffy János teljhatalmú kiküldött által elfogadott, Szatmárban 1711. évben megkötött békefeltételek 5 pontja követeli az elzálogosított hármaskerületek viszszaadátását. *)

Mikor a II. Rákóczy Fencz vezérlete alatt megindult nemzeti szabadságharc leveretése és a szathmári békekötés után az ország állapota kezdettek rendes kerékvágásba jutni, mikor az ország belseje polgárháborúk ellenséges gyilkoló és égető hordák és az ellenségnél nem kevésbé dúló idegen állítólagos segélycsapatok öléseitől megszabadult, a Jászkunság ha nem is teljesen az eredeti adásvételi feltételek szellemében, de mégis keservesen nyögte az idegen uralmat s az idegen uralommal egybekötött számtalan visszaéléseket.

---

*) A szathmári békekötés 5. pontja eredeti latinságban így hangzik: «Jazygum, Cumanorum, Hajdunicalium item Oppidorum Privilegia quantum contra leges regni lacsae esse dignoscuntur in tantum iisquoque in futura Regni Dieta providebitur.» Magyarul: A jászok, kunok, hajdúk és városaiknak kiváltságai, amennyiben az ország törvényei ellenére sértetteknek fognak felismertetni, annyiban az országgyűlés jövőre eltávolítani fogja azokat. — Látszik ebből, hogy a békekötő felek maguk sem voltak tisztában azzal, hogy miben állt voltaképen a jogsérelem, csak azt tudták, hogy valahol fáj.

Az 1712-ik évben a jászkunoknak nagy és sűrű panaszai és a különben is közismeretű törvénysértés erkölcsi nyomása alatt a szathmári béke 5-ik pontjának fogantatása vétetett tervezetbe. E célra 1712-ben az országgyűlés által biztosok lettek kiküldve, akik ez irányban a különben is nemesen gondolkozó és a magyarok iránt jóindulattal viseltető III. Károly által is meglettek hivatalukban erősítve. Ezen biztosok részére utasítások adtak az országgyűlés által, amely utasítások a következőképp szólnak:

„Utasítás*)

a jászok és kunok ügyében az ország karai és rendei által kiküldött és ő Felsége által elfogadott biztosok részére.

Előszőr: Mintán a jászok és kunok (II) Ulászló decretumának 3-ik cikke szerint közvetlenül az ország szent koronájához tartoznak. annyira, hogy ugyanazon decretumnak amazt közvetlenül megelőző 2. cikke és Albert király 16. cikke értelmében a korona javai a királyi felség által még a legnagyobb szükség esetén sem idegeníthetők el, sőt az 1868. évi 22. cikk szerint rajtuk a kölcsönadók is pénzüket vesztik, ehhez járul az is, hogy úgy ezeknek eladása idejében, mint a nemes német rend birtokbavezetése alkalmával a herceg úr Magyarország nádora, mint a haza nyilvános törvényei szeriut ugyancsak legfőbb grófja és bírja a szükséges ellenmondásokkal élt: az ilyen elidegenítés az ország Karainak és Rendeinek különös jóváhagyása nélkül az előbb idézett 1608. évi 22. cikk értelmében (mely e helyen azt nem hogy megengedné, sőt inkább ellenzi) nem volt szabad, nyilvánvalólag nem volt lehetséges.

Másodszor: Az illető nemes rend adománylevelében néhány föltétel a legegyszerűsebbül és közvetlenül ellenkezik az ország alkotmányával és a nádori tisztség tekintélyének érdekében kiadott e hivatalról szóló 1485. évi XI. cikkel és más egyebekkel, melyek a nádori hivatalhoz kiváltságilag kötve vannak

*) Hild Victor fordításában. Latin nyelvű eredetije a jászberényi jász múzeumban, hátlapján a következő jelzéssel «Instructio Deputatorum in negotio Jazygum et cumanorum A^o 1712 exmissorum, cui adnexa sunt Responsa» Ezek a válaszok azonban — sajnos — nincsenek meg.

*) Az 1485. évi XI. törvénycikk így hangzik:

«11. cikk.

Tizenegyzszer a nádor hivatalból köteles az egész Kunság felett bíraskodni és mindenkor a kunok grófja és bírja:

1. §. Kiktől ezen hivatalért és működésért évenként 3000 aranyat kapjon, mint azt Lajos és más megelőző királyok leveleiben világosan foglalták.

a pozsonyi és varasdi grófok példájára, kiknek hivatalukhoz a régi idők óta a királyi felségek által bizonyos javadalmak vannak csatolva, úgy hogy azoktól meg nem válhatnak, ugyanígy nem tehetik a második rész tizenegyedik czíme*) szerinti bíraskodás tekintetéből és a jászoknak és kunoknak Magyarország néhai dicső királyai, tudniillik a szentséges Felség elődei által kegyesen kibővített kiváltságaik miatt, — melyeket Ő szentséges felségének atyja, az örök emlékezetű dicső néhai Lipót császár és király is a legkegyelmesebben megerősített**) és nem annyira a kurucz háború előtt, mint utánna (mely alkalommal vád folytán szabadságukat történetesen elveszithették volna***) az állítólagos eladatásukig,****) melyekben majdnem kétszáz évig tényleg élve, az 1655. évi 44. cikk által békésen megerősítették,*****) ama háboruk előtt pedig mindig a királyok kiváltságait élvezték, az elől említett első rész 12 czíme ellenére tehát*****) a jászokat és kunokat e kiváltságaiktól megfosztani nem igen lehet. Ugyanis (II.) Ulászló király idejében is a parasztlázadás dühöngése alatt, hogy ők a lázadókhöz nem csatlakoztak, nyilván kitűnik ugyanezen (II.) Ulászló 7 decretumának 29 cikkéből*****) sőt a veszedelmes Tököly-féle fölkelések alatt nem akadályoztatva az által, hogy Tököly lázadói a szokott adót rajtuk erő-

*) Verbőczy Tripartitum II. részének 11. czimének ide vonatkozó része

«A szabadsalom más módon vétethetik, amennyiben nem csupán a fejedelem hatalmából ered, azaz a fejedelemnek nincs jogos és törvényes hatalma ily szabadsalom adására, minthogy mások sérelmére czéloz, vagy mivel közjogot és általános rendeletet sért.

1. §. És az ily szabadsalom nem érvényes stb.

4. §. Mert minden urak és nemesek, tudniillik egyháziak szinte mint világiak s egyéb mindkét nembeli birtokos emberek, kik e Magyarországon birtokokat s birtokjogokat kormányoznak, hasonló törvénnyel s azon egy szokással tartoznak élni a birtokjogok megtartására s minden ebből eredendő ügyek folytatására nézve, mint az első Részben is meg van írva.»

**) De annál csunyábbul megszegett.

***) Utalás az 1638. évi LVII. törvénycikkre.

****) Tehát a törvényesség jegyében az eladás ténynek elismerve nincsen.

*****) »1. §. Egyebekben azon kunok és filiszteusok további gyakorlatokban és mentességükben megmaradván.»

Kisgézseni Geguss Dániel 1866. évi fordításában.

*****) Verbőczy Tripartitum I. rész 12 czimének ide vonatkozó része:

»1. §. És az oly világi birtokokra nézve, melyeket birnak, bármely hatalmaskodási tettek és egyéb abból származó dolgok iránt az ország minden rendes bírái elé, ha ellenfeleik lennének, szabadon perbe idézhetők és vonhatók, kik előtt más világiakhoz képest felelni és törvényt állni tartoznak.»

Kisgézseni Geguss Dániel 1866. évi fordításában.

*****) II. Ulászló 1514-ben kiadott 7-ik decretumának ide vonatkozó része:

«Ha pedig a szabad vagy kerített városok, úgy kunok és filiszteusok, avagy más királyi jobbágyságok midőn hozzájuk jobbágyságok menekültek stb.»

szakosan behajtották, nem kevésbé azon alattvalói hűségéből, melyet a szentséges Felség iránt éreztek, miután akkor a nádori méltóság üresen állott, a pozsonyi nemes kamarának pontosan fizettek, és miután maga a mostani császári és királyi Felség legkegyesebb oklevele erejével az ország Karát és Rendjét régi szabadságaikban megtartva, a törvények szerint őket kormányozni elhatározta, ennek következtében az ilyen eladatásuk az ország előbb megírt törvényeivel és magával a szentséges oklevéllel ellentétesnek tűnik ki.

Harmadszor. Nem csak ezen a nádori tisztséghez már régen csatolt elidegenítendő korona javak, hanem más bármiként elidegenítettek is, (kivéve az országos beleegyezéssel pénzért elzálogosítottakat) az előbb idézett törvények értelmében visszaszerzendők és az ország szent koronájának hatósága alá visszahelyezendők.

Negyedszer. A Lipót-féle jó emlékü azon császári és királyi okmányok, — mely szerint a jászok és kunok eladatnak, — első rangu szándéka, mindjárt az első ponthoz csatolva az, hogy a Kerületek és azoknak pusztá helységei új és számos önkéntes lakosokkal benépesíttessenek, és mégis teljesen nyilvánvalóvá vált, hogy a nemes rend lehelyezett hivatalnokainak alig elképzelhető és eddig nem gyakorolt zsarolásai és adó kirovásai miatt nagyobb részben ezek már lakatlanok és napról-napra nagyobb elnéptelenedés kell hogy bekövetkezzék, miután a szabadsághoz szokott és személyileg a földhöz nem kötött nép máshonnan, mintsem ily szolgaságnak magát alávesse, nem igen akarja magát a török hatóság alá vetett részekből kivonni és onnan megszökni, mint azt maga a jelenlegi tényleges állapot bizonyítja, miből következik, hogy a néhai császári és királyi Felség kegyes szándéka hiábavaló és ez által az egész haza és királyi Felség roppant károsodása forog fenn. Ugyanis az egész földkerekségen ismeretes dolog, hogy ha valamelyes jászok bármilyen jögon eladatnak, állapotjukban és helyzetükben sohasem változnak, hanem mindég abban a jogban és azokkal a kiváltságokkal és módozatokkal, melyekkel birtak és az előbbi úr alatt éltek, mennek át más kézbe, úgy a természet, mint a népjog is megköveteli és parancsolja az állapot és helyzetnek meg nem változását.

Továbbá a német rend által leolvasott pénz tekintetében is meg kell történni az illő kiegyenlítésnek, bárhonnan legyen az lehetséges, és ezért

Ötödször. Miután a tisztelendő és nemes rend istenfélő keresztény császároktól és királyoktól azért alapított, hogy a kereszténység természetes ellensége ellen a német rend dicső-

ségét úgy támadólag mint védőleg az egész föld kerektségén előmozdítsa, ahhoz képest hajdan a császári és királyi Felség a jászokat és kunokat ez adomány értelmében szinte a czélből méltóztatott a tisztelendő és nemes rendnek átengedni, hogy istenes rendeltetésének és alapításának a kereszténység védelmében (melynek elősáncza Magyarország, és Magyarország határainak megőrzésétől függ nagyobb részben a kereszténység megvédése,) minél kényelmesebben és hasznosabban eleget tehesen, illő és a kegyes és dicsőséges hivatásnak inkább megfelelné, sőt semmiféle ellenvetéssel sem találkozna, ha a jászok és kunok helyett a péterváradi és pécsváradi apátságot és a titeli prépostságot a péterváradi várral és erődítményekkel jelölnék ki nekik a főtisztelendő és nemes rend hivatása szerinti legjobb megoltalmazásra és megvédésre, mely két apátság oly móddal és hasznokkal bir, hogy (II.) Ulászló harmadik decretumának 20. czikke szerint, ép úgy mint a győri püspök (egyéb-ként könnyen hajtva évenként harminczezer forint jövedelmet) háború esetén 200 lovast tartozik tartani, a mellett a titeli prépost — mint a nyitrai püspökség — 50 lovast.*) Ezenfelül, ha azok esetleg (mi alig hihető) a kiegyenlítésre elégtelenek volnának, a szerémi kerület kincstári javaiból a hiány könnyen pótolható és ha talán a péterváradi apátságot, mert az (II.) Ulászló ötödik decretumának 27. czikke erejénél fogva a kalocsai érsekséghez csatoltnak látszik,**) a nemes rendnek oda-utalható nem lenne, ez a hiány is pótolható ugyanazon szerémségi kerületből, — vagy amily körülmények között és okokból az említett érsekséghez csatoltatott, a mostani idő fontosabb körülményei miatt ezen Nemes Rendnek adományozható és az érsek úr máshonnan elégíthető ki, mi sem az egyházi hatóságnak, sem a most hivatalban levő apátoknak és prépostnak jogait nem sértheti, miután ezen szerzetes rendű és nem világi egyházbeli apátságokat és prépostságot a királyi Felség úgy mint apostoli király, ezen úgy egyházi mint világi hatóságú nemes rendre átruházhatja a nélkül, hogy azt a szerzetes rendet, a

*) II. Ulászló 1498. évi 3-ik rendeletének 20. czikke így szól:

«Azon egyházi férfiak pedig, kik csapataikat a lentirt rendben mindenkor kiállítani és azokkal hadakozni kötelesek; ezek:

8. §. Győri püspök kétszáz lovas.

27. §. Titeli prépost ötven lovas.

**) II. Ulászló 1504. évi 5. rendeletének 27. cikkének idevonatkozó része:

«3. §. Kivén a péterváradi egyházat vagy apátságot, mely a királyi Felség egyházi főrendű és országnagy urak és összes országlakók megegyezésével illő okoknál fogva a kalocsai érsekséghez már rég hozzá csatoltatott.»

Kisgézseni Geguss Dániel 1866. évi fordításában.

melyé előbb voltak, jogaiban sérthetné, miután azok az elpusztult apátságokat és prépostságokat elhagyván, már maga ezen tény által is az adományozhatás a kegyuraság, vagy még inkább az apostoli méltóság jogán Magyarország apostoli királyára visszaháramlott, — ki ahogy hatóságánál fogva sok egyéb apátságokba és prépostságokba más szerzeteseket vagy világi papokat rendelt, ugy ezt ezeknél is megteheti. Addig pedig a jelenlegi apát és prépost uraknak, míg a legközelebbi alkalommal valami egyenértékű egyházi javadalom előnyükre megürül, fenntartásukra a szentséges Felség könnyen rendelhet valamelyes évi nyugdíjat kincstárának minden nagyobb megterhelése nélkül. Ezen egyesség által ő Felsége kincstára is rendkívül megkönnyebbül, ha az erődítvények fenntartási költségeit és a várkatonaság zsoldját tekintetbe vesszük, mik bizonyosan nagy összeget követelnek és ezeket rendeltetése szerint neve örök dicsőségére a nemes rend fogja viselni, miután így ő Felsége az egész birodalom és a keresztény társadalom iránt közérdeemeket szerezve védeni fogja tulajdonát és ezenkívül nem lehet kételkedni, hogy a Karok és Rendek az országba illő és tisztességes befogadásukon kívül, nekik az országgyűlésen ülést is adnak. Írásbeli okmányokban említett példáját bírja a nemes rend azon elődeiben, kiknek Magyarország néhai királyai által a Bárczaság nevű kerület adományoztatott, mely kerület közvetlen szomszédos és legközelebb van az oly népek és pogányokhoz, kik a kereszténységet folyton háborgatják,*) melynek megvédésére pedig külön alapították ezt a nemes rendet, ugyanennek alkalmából hagyta hátra országos okmányban a kereszténység ellenségeivel szemben megállapítva, ugy a maga, mint az említett kereszties rend örök emlékét Radnics**) Miklós Zsigmond császár és király alatt a kereszties rend lovagja és szőrényi bán, ki alá a Bárczaság rendelve volt. Valljon nem volt-e dicsőségesebb ily birtokot vállalni a tisztelendő rendnek, melyet védelmezve, rendeltetésének és hivatásának megfelelhett? mert saját tulajdonunkat mindig erősebben megvédjük mint az idegent és ahol az erény gyakorlására az alkalom jobban kínálkozik, maga az erény és dicsőség is tartósan és kitűnően gyakoroltatik, — míg ellenben a kunok és jászok birtoka, mely az országnak mintegy közepében fekszik, nem nyújt annyi alkalmat a dicsőség és erény gyakorlására, mint az országnak a kereszténység természetes ellenségével közvetlenül legközelebb határos része adhat.

*) Sajnos, ezt a kereszténységet mindég csak Magyarország képviselte.

**) Helyesen Redwitz vagy Redtwitz.

Hatodszor. Ha ez nem tetszenék a tisztelendő és nemes rendnek, a horvátországi és boszniai részekben fekvő két kerület: Lika és Corbavia a dicsőség és erény gyakorlására legalkalmasabb, ezek most néhány helyi parancsnok vagy várkapitány és az udvari vagy styriai kamarák birtokában levén könnyen kiegyenlítőnek, ha meg nem haladnák, a jászok és kunok kerületeinek értékét. — Végre

Hetedszer. Kiegyenlitési tárggyul kínálkozik a Muraköz szigeten fekvő csáktornyai uradalom is. Miért is úgy a legszentségesebb Felső mint az ország és az egész kereszténység, valamint a tisztelendő rend részére, vagy bárkinek az ügyet megfontolónak, kézzelfoghatólag tisztességesebbnek és hasznosabbnak fog látszani az előbbi indokolt módozatok egyikének felkarolása. Ugyanez áll a nagy és kisoroszi ruthének dolgáról is.

Miket a kiküldött megbizottaknak, megszokott ügyességükkel és kölcsönös megegyezéssel közölve a magyar udvari kancellár urral, ez ügynek mindenképen előmozdítására felhasználni és az egész tárgyalás menetét a Karok és Rendek urainak a legközelebbi ülészak alkalmával bejelenteni kötelességük. Kiadott Pozsonyban az 1702. évi szeptember 3-ik napján.

Bárki csinálta és szerkesztette ezt az utasítást, dicséretére válik szerzőjének. Feltétlenül olyan embernek kellett lennie, aki közjogunkban, viszonyaink és törvényeinkben teljesen járatos és azonkívül igen szép és eszmékben gazdag nyelvezettel fejezi ki magát.

Hangsúlyozza és kiindulási pontját képezi, hogy a jászok és kunok közvetlenül a szent koronához tartoznak, vagyis a szent korona országainak épp oly szerves részét képezik, mint bármelyik a határokon belül fekvő terület, — a személyek pedig épp úgy magyarországi alattvalók, mint a hercegprímástól le az utolsó maszüllöttig. Ezt állítván fel tételül, levonja azon következtetéseket, amelyek az eladást az ország alkotmánya és törvényei ellen valónak minősítik, — habár a felség iránti hódolathból kegyesnek minősíti is I. Lipótnak azt az adásvételi szeződéses feltételekben is kifejezett célját, hogy a jászkunság elnépteledett területeit a német lovagrend által óhajtotta betelepíteni, — ami azonban főleg a német lovagrendnek azon ebben az útasításban is elmondott magatartása miatt nem

sikerült, hogy a népet alig elképzelhető és eddig nem gyakorolt módon zsarolván, a települők nemhogy bevándoroltak volna, hanem kiszöktek s jórészüket a Hajdúságban keresett és talált menedéket.

Az az ígélet tehát, amit Ferencz Lajos herczeg és nagymester tett, nemcsak semmi részében nem lett beváltva, hanem ellenkezőleg. Amint lejjebb látni fogjuk, hűtlen tisztviselők kezeibe kiszolgáltatva — a legnagyobb megalázásoknak tette ki és a legnagyobb nyomorba kergette a Jászkunság lakosait.

III. Károly az elődje által ejtett sebeket komolyan orvosolni akarta. Nem lehet megállapítani, hogy az ebben foglalt tervezet miért nem volt keresztülvihető. Azon törtéme, hogy a német lovagrend itteni békés birtokát nem akarta felcserélni az ellenséges török támadásoknak jobban kitett alsó területekkel, még ha rendi fogadalmuknak amaz jobban megfelelt volna is, amint az útasítás mintegy a rend kötelességérzetét erre igen ügyesen, de hasztalanul fel is hívta, avagy az egyházi vagyonoknak e szerint a tervezet szerint való felosztása ütközött áthághatlan akadályokba, de az bizonyos, hogy a kérdés illetően szép és helyes megoldásából nem lett semmi.

Egészen őszintén és nyíltan meg van ebben mondván, hogy miért nem népesedik a jászkunság területe. Mert jobb sorsuk volt a magyaroknak, a föld népének a török alatt, amint Balassa János még 1555-ben, amidőn főkapitányi hivatalát elfoglalta, ezt a tényt konstataulta is az összegyűlt vitézekhez tartott beszédében:

„Jól tudjátok, hogy a török országunk egyes részeit ugyan elfoglalta, de csak inkább háta mögött hagyta, mint meghódította. Hiszen saját hivatalait, saját törvényeit behozni nem bírta s kénytelen eltűnni, hogy azon népek a maguk szervezetében maradjanak és hogy a maguk statútumaival éljenek.“

Ez igaz maradt mindvégig. Apróbb hatalmaskodásokat és irtó, rabló hadjáratokat kivéve, a török a nekik behódolt területeken, meghagyta a vallást, az intézményeket,

lehetőleg kimélte a föld népét. Példa reá Debreczen, mely a török uralom alatt vetette meg mai életerőségének alapját. Példa reá Buda, ahol ennek visszavívásakor ezer meg ezer zsidó és rácز menekült az ostromló sereg elöl a pogány török védszárnyai alá, akik aztán a visszafoglaláskor mind legyilkoltattak, — de sok és sűrű példáját lehet találni a jászberényi jász múzeumban őrzött nagy tömegű török levelek között, amelyekben a magasabb rangú török hivatalnok a föld népét szigorú útasításokkal védi meg alantas közegéi zsarolásai és kikapásai ellen.

A német azonban kiszípolozta a népet, ölette, gyilkoltatta fejeiket, megtámadta vallásukat, elszedte földjüket, útálta nemzetiségüket, megszüntette intézményeiket. Nagyobb poenitentia volt a Szathmár-Németiben tanyázó német segélyhadak uralma alatt élni, mint a budai vagy váradi basák alatt. A török békében nyugodt volt, az idegen zsoldosok azonban akkor is gyilkoltak és fosztogattak.

Az egyenérték pedig meg lett volna a Jászkunságért. A pétervárad, pécsvárad apátság és a titeli prépostság uradalmi felértek a Jászkunsággal s a felállítandó 250 lovas nem is teher, ha figyelembe vesszük, hogy ezt a honvédelmi kötelezettséget 1498-ban tehát 194 évvel azelőtt állapította meg a törvényhozás. Hiszen 33 esztendővel ezután a koldússá tett jászkunok 1000 huszárt birtak egy füttyre előállítani teljesen felszerelve, — akkor ez annak a vitéz német lovagrendnek a legcsekélyebb megerőltetésébe sem kerülhetett volna.

Magyaros egyenességgel kijelenti ez az útasítás, hogy «meg kell történni az illő kiegyenlítésnek, bárhonnan legyen az lehetséges.» Magában foglalja hallgatagon a keserű kényszerűséget, a jogtalanság világosan átértett érzetét.

Igen ám, csak hogy ezt könnyebb volt kimondani, mint végrehajtani. E szerint a tervezet szerint cserébe más területek lettek felajánlva a Jászkunságért. Ez nem volt kivihető, eredménytelen tervezet maradt helyes intentiója daczára. Ha megint arról volt szó, hogy a váltság összegét ki fizesse vissza, a király az állampénztártól várta ezt, a

Karok és Rendek pedig joggal számíthattak arra, hogy az fizesse vissza, akinek a kezeihez ez befolyt, aki felvette, vagyis a király magánkincstára, s az I. Lipót után következett uralkodók (I. József, III. Károly) még egyéni védelmül azt is érvényesíthették, hogy ez a pénz nem az ő kezükbe folyt be, azt más vette fel, aki ugyan nekik jogelődjük volt, de egyuttal Magyarország koronás királya is, aki ha jogtalanságot követett el, ez nem hárulhat az ő ebben ártatlan személyükre, mert egyrészt minek tűrte el Magyarország, másrészt az ő királya volt, az általa elkövetett törvényteleniségek jogkövetkezményei csakis az ország által viselendők el, annál is inkább, mert az 500,000 rhénes forint az ország közszükségleteinek kielégítésére fordított. Aztán meg az utána következő uralkodók letették ugyanazon alkotmányra az esküt a koronázás alkalmával, de azt a kötelezettséget, hogy ezen nagy összeget visszafizetik, sem kifejezetten, sem hallgatagon el nem vállalták és elvállalni nem is akarják.

Ez alatt pedig az eladott, elárult és elárvult Jászkunság temérdek szenvedés és nyomor között nyögte a törvénytelenül behozott idegen uralom jármát és visszaéléseit.

Hiába utal ez az utasítás a természetjogra, a népjogra és a törvényekre, hiába arra, hogy a tervezett jószágcsere a német lovagrend nevére örök dicsőséget hoz, hiába biztatja őket, hogy ez esetben az országgyűlésen is helyet kapnának, — nem lett ebből semmi, az állapotok maradtak a régiben, pedig a bizottság tárgyalásai alatt a király már azt is kijelentette, hogy a zálogösszeg felét hajlandó megfizetni, ha az ország megfizeti a másik felét.

Hogy minő zsarnoki módon uralkodott a zálogtartó lovagrend, érdekes felvilágosítást nyújt a jászberényieknek, az egész Jászkunság panasza gyanánt, a jelzett bizottsághoz benyújtott, 1713 december 12-én kelt panaszlevele Ehrenfeldi Reisweg János Kristóf a német rend jászszági és két kunsági inspektora ellen, annak hallatlan zsarolásai, erőszakoskodásai és kegyetlenkedései miatt. Hangzik a következőképen :

»Johannes Christophorus Raisvek ab Ehenfeld (sic) a nemes Jászságh és két Kunságh Inspektora ellen való Querelák és gravamenek, melyeket három Esztendőök alatt rajtunk elkövetet, — punctatim következnek ekképen:

Primo: Mikor a kurucz Világh hanyatlott volna és már mind Kecskemét, Kőrös Szegedre beholdultanak volna, miys gondolkodván a szegénységnek megh maradása felől, beholdulván, Szegedre beküldvén három ezer Rhen. forintokat, — idest flor. Rhen. melyekről Quietantialist ada Szegedi Gralis. a három ezer forintokrúl olly formát, hogy a Portionak Quantumunkból ex integro fogna defalcáltatni. Azonb. Ő Felsége fegyvere boldogulván Inspector Urunk is közinkbe jöven, biztuk ő Kglmére, hogy vetesse be a portionale quantumunkb. kezébe adván a róla adott Quietantiát is. De ő Kglme, csak azt felelte, hogy nem, vevődött bé. Mivel kintelenek voltak, mondván, akkor azt adni; Kételkedünk pedig. Mert ha bé nem vevődött volna, a Quietantiát visza kellett volna hozni, de nem hozta; Más az, hogy Kecskétül, Kőröstül és Czeglédttül egészebe bevitetődöt, hát mi tőlünk miért nem?

3000 —

2° Maga Tekint. és Ngos. Hadi fő Commissar. Ur a *Vorstern* előttünk maga es Magha házá-nál referálta, hogy meghirt Inspector Urunknak A^o 1711 Supperogatumot ex Cassa militari Caezareo Regia fizetet ki *Kétezerszáznyolczvanhárom for.* Cruc. 41. Id est for. oly conditioval, hogy vissza adgya a N. Jászsághnak vagy a portioban bevegye, de nem hogy vissza adta volna, vagy a Portiönkban bé vette volna, de soha legkisebb Mentiót sem tett róla, egészben nála maradt a Szegénységnek nagy kárával.

2183 41

3° Egyedül Jász-Berény Városával a Külső Jászokért és Kunokért*) erőszakosan fizettetett a Pórtionale Quantumban

elsőben Kilencszáz Rhénes forintokat:
Idest Flor: Rhen: . . . . . 900 —

Másodszor: Százötvenöt Rhén. for. 44
grajczárt, Idest flor: 155 44

Harmadszor: Ezerkétszáznyolczvanegy
for. 51 graicz., Id: Flor: 1281 51

Negyedszer: Háromszázhetvenöt for. és
harmincz graiczárt, Idest flor. 375 30

Ötödször: A Kunok pénze már kezébe
volt, mégis military executione mediante
Jász-Berény városán extorqueált száztizenöt
Rhen: forintokat. Idest flor. Rhenenses . 115 —

Hatodszor. Hadi fő Comissar. a *Vor-
stern* Urunktól ő Nsgátúl. lévén a N. Jász-
ságra portionale quantum kétezernégyszáz-
ötvenkét Rhén, for. assignálva ex furia azért,
hogy a Felséges Herczegnél oda fel ellene
panaszt tettünk, felét annak a Summának
csupán csak Jász-Berényen militari execu-
tione mediante extorqueálta. Idest ezerkét-
százhuszonhat for. . . . . 1226 —

Hetedszer: Nagy-Kunságért a Vásár
Kölcsön adót hatszáz Rhénes forintokat a
Portioban. Azomban a Kunok hogy meg-
hozták a kölcsön adot pénzt a hatszáz Rhén.
forintot, akkori tisztartója Chinorányi István
Inspector ur parancsolatjából rajta jött a
Város házára és azt is el vitette és így a
Városnak dupla kárára lett. Mely tészen in
toto tizenkétszáz for. Idest flor. . . . . 1200 —

*) Külső Jászok és Kunok alatt a Jászberényben
nem lakók értendők.

4° Emlétet Inspector Urunk a három esztendőök elfolyása alatt Conventioján felyül maga Borait hol száz akót hol kevesebet néha többet is duplaáron a N. Jászságra kivetvén, a Szegénységnek nagy kárára kiys kellett árolni, mint hogy drága volt a bor s ára ki nem tölt a szegénységnek nagy poltoltatásával kellett borainak árrát ki tölteni. Mellyis ne. kicsiny terhünkreesetminyajunkk.

5° Iteni Inspector Urunk oda fel Bécsben és felyeb is maga dolgaib. járván, mi ne. kértük s nemis kívántuk, hogy mi dolgainkb. járjon, amint hogy nemis tapasztaltuk hasznát járatának, el költöt kilencszázötvenkilenc forintokat. Idest Flor. Rhen. . . . . mi rajtunk ugy mint az egész Jászságon megh vette, mondván azt, hogy a mi dolgánkban járt és nekünk szerzett Patronusokat. A kiben penitus semmi se vólt.

959 —

6° Lévéen bizonyos conventiója méghis azon fellyül, mikor ki jött hozzánk, csak egy holnapi tartása is a sok kívánsága véget extendáltatot ad Flor. Rhen. . . . .

208 —

7° Nem lévéen arra hatalma emlétet Inspector Urunkk. hogy közinkben Tisztartót rendellyen mégis *Chinorányi István* nevű embert közinkbe superabundanter fogatta, melynek is Intertentioja extendáltatot ad Flor. Rhen. . . . .

228 —

8° Hadi Fő Comissar. Ur eő Nagha. a *Vorstern* 1300 Rhen. forintokat a Kőrösi Quártélyos Tisztek számára az egész Jászsághra és Nagy-Kunságra assignált, mellyeket Inspector Urunk nem az egész Jászságra és Kunságra imponálta, hanem csak tsupán Jász-Berinyre.

Nagyon megfogyatkozot lévéen a Város

házán levén a kemény Executio még h szerét nem tehattuk. Ezt pedig csak a reánk való nagy haragiában cselekedte.

9° A Dieta alkalmatosságával ő Felsége a 30 Portából elengedet négy Portát, maradvá huszonhat; még his Inspector Urunk nem kisebbitette rajtunk a portiót sőt öregbítette.

10° A^o 1711 esztendőbeli Jász-Berényi Birót Pernyéz Istvánt Inspector Ur úgy megh csapta a zacskó pénz el főben, hogy a zacskó szírt szakadván a pénz el omlot, a Biró pedig nagyon el szédülvén még his a Tömlöczbe títette.

11° Item A^o 1712 esztendőben való Szabó János nevű Jász-Berényi Birót magához hivatván a katonákkal le fogatta, úgy annyira el verette, hogy az egész Teste kékke let, az után egy néhány hétig h fekűt utána, ezt pedig nem tudatik miért cselekedte.

12° Kiséri Nótáriust *Hetényi Sámuel*t azért, hogy attestatiót nem akart Inspector Urnak adni, extra conscientiam: Hogy ő semmi Excessust nem tett; úgy megh ütötte főben a bottal, mindjárt betört a feje s maga el szidülvén, soká barbél gyógyította.

13° A N. Jászságh Deputátus Biráit maga Szállásán mint a Barmokat sereg re hajtátván, egy tized fegyveres nímettel környűl vétetvén; azzal fenyegette őket, hogy majd rakásra lövöldözteti. Ez is rút violentus actus volt.

Summa summar. . . . 13132 46

14° Öregh Biráinkat a Tisztelendő Páter Franciscanusok a Residentiába ebéd re be hivatták; hogy ő hozzá nem mentek (mivel félvén a mód nélkül való mértékletlen italtul) a Residentiát executiós németekkel be töretvén,

ugy akarta a meghívott Birókat ki hozatni, mely meg is lett volna, ha a Barátok erőssen nem fogták volna a dolgot. Mely violentiát igen nagyon apprehendáltak s apprehendálnak most is a megh' irt Páterek. Ebből is észrevehetni, hogy maradhatnak meg miatta a szegény adót fizető Világi Emberek? holott mégh a szegény szerzetesek is általa conturbáltak.

15° Ha valahová kimégyn a N. Jászságh dolgában *három Rhénes forintokat kíván* egy napra diurnumot, ez is igen súlyosan essik a Szegénységnek.

Mi Jászberényi Ordinar. Biró Kovács György és az egész Nemes Jászságh deputatus Birái közönségessen a felyül irt gravameneket in omnibus Punctis úgy lenni recognoscálljuk, aflirmályuk és pecsétünkkel megh erősityük Jászberimben 12 decembris celebrált distrctualis gyűlésünk alkalmatosságával. (L. S.)

Ennek a panaszlevélnek eredetije a jászberényi jász-múzeumban őriztetik. Nincs rajta más dátum, mint a fenti december 12. De mert három évi sérelmeket sorol fel 1711- 1712- és 1713-ból és az okmány Kovács György jászberényi bírósága alatt szerkesztetett, az évszám annál is inkább valószínű hogy 1713 volt, mert 1711-ben a jászberényi bíró Pongrácz István volt, 1712-ben pedig Szabó János. A jászberényi legrégibb tanácsjegyzőkönyv 20. lapján feljegyzettek szerint 1713-ban nemes Kovách György volt Jászberény bírása, míg ugyanazon protocollum 27 lapján írottak szerint 1714-ben már Nagy János volt a jászberényi bíró, így kétségtelen, hogy az oklevél 1713. december 12-én kelt. *)

A leirt sérelmek elképzelhetővé teszik azt a sanyarúságot, amiben a német lovagrend uralma alatt éltek. Még testi bántalmazásoktól sem voltak mentek a fölös számú német katonával rendelkező inspector urakkal szemben. S valóban igaza van ezen panaszlevélnek. Ha az akkori világban a klastrom feltörést is meg merték kockáztatni, semmi

*) Hild Victor regestáiból az ő kutatásai nyomán.

sem lehetett erőszakoskodásuk előtt ment és szent. Mit várhattak akkor tőlük az uralmuk alatt álló föld népei? Bizony semmi jót.

Kilátszik ebből, hogy már előzőleg is panaszkodtak, de eredmény nélkül, sőt panaszaik újabb üldözést vontak maguk után. Kilátszik ebből, hogy ennek az inspektor úrnak, aki valahonnan Németországból kerülhetett ide, nagyon jó dolga volt, urhatnámkodott, a gondjaira bízott embereket lopta, csalta, pár esztendő alatt akkori időben igen nagy summát 13132 forint 46 krt zsarolt ki rajtuk jogtalanul. E mellett a tudott mellett mennyi lehetett még amit nem tudtak!

Legnehezebb sorsuk volt a jázságiaknak, ezek közül is a jászberényieknek. Mert az inspektor Jászberényben lakott. Legjobban keze ügyébe estek, őket maltretírozta legerősebben, az ő bírái és emberei állották ki dühének első kitöréseit.

Jajgatásiak és panaszaiknak azonban annyi eredménye mégis lett, hogy főkapitánysági adminisztrátorrá 1713. évben Kiss Mátyás, majd pedig az 1714-ik évben Orczy István lett kinevezve. Ez utóbbinak később méltánylandó szereplése a jászkun redemptio tekintetében erős befolyással bírt, és tevékenysége folytán megszerezte maga és a ma is kitűnő Orczy család számára a bárói címet.

Tisztában kell még lennünk egy körülménnyel. Azzal, hogy a német lovagrend uralma alatt — de később is a pesti. invalidus katonák kórháza uralma alatti időben miként működött a jogszolgáltatás.

Láttuk fentebb, hogy az adás-vételi szerződéses feltetelek negyedik pontjában a nádor szigorúan eltiltatott attól, hogy ítélkezési jogát akár személyesen, akár kirendelt kapitányai útján érvényesítse. Tehát a jogszolgáltató közegek egyszerűen megsemmisítették. Ezek helyébe lépett aztán a nagymester, aki künn székelt az ország határain kívül mint a legfőbb ítélő bíró, s valamelyes átmeneti állapotot, hatóságot jelentett és képviselt volna a kirendelt adminisztrátor. A jászkunok rendes nádori bíraskodása

tehát teljesen használaton kívül lett helyezve, helyébe lépett volna az idegen uralom. A nádori biráskodás csakis a redemptio után 1745 ben lépett ujólag joghatályba. De már a kiküldött bizottság ezt a törvényteleniséget valahogy ellensúlyozni, a lakosokat valami úton-módon megvédelmezni akarván, a jogszolgáltatást a lovagrend kezéből a törvényesség országszerte való erősbulésével lassan-lassan ki akarván venni, a jelzett főkapitánysági adminisztrátorokat nevezte ki.

Hasztalan azonban, mert habár ezzel is törték-törték a törvényteleniséget, véglegesen és alaposan a nádori biráskodást egész teljében nem birták visszaállítani.

Ebben a szomorú időkben a Kerületek generális congregatiót ha tartottak is, ottan legtöbbnyire, sőt majdnem kizárólag csakis a panaszaik miként való előterjesztését, sérelmeiknek miként való orvoslását, a felszabadulás reményeit, az e célból teendő lépéseket beszélhették meg. Belső önkormányzati joguk javarészből konfiskálva lévén, erre nézve nem tehettek semmit, úgy hogy ösztönszerű összetartásuk kapcsa nem annyira a közös jog, mint inkább ennek az erőszak ellenében, a közös ellenség ellen való védelmezése volt.

Az 1713 évben, tehát a német lovagrend uralma alatt, igen rossz németséggel, valamivel jobb latinsággal és a magyar nevek keresztrefeszítésével írt összeírást csináltatott a zálogtartó, ami az adókivetésére és behajtására szolgált azután alapul. Czíme; »Generalis Conscriptio Facultatum Districtuum Jazygum Majoris et Minoris Cumaniae, De Anno 1713. »Eredetije a német lovagrend birtokában volt és van valószínűleg ma is, hitelesített másolata az udvari cancelláriában őriztetik és erről egy hitelesített másolat adatott ki a hármaskerületeknek. A hitesítés záradéka a következőkép szól;

»Praesentem Copiam ex alio Pari descriptam cum eodem per me collatam, comportatam et correctam in omnibus Punctis Clausulis et Positionibus concordare attestor infrascriptus. Vienna die 10. Januar A^o 1714. Petrus

Wégh Cancellariae Regiae Hung. Austriae Expeditor et Concipista m. p.« Végh Péter teljesen ép és tökéletes pecsétjével ellátva. Eredetije Jásznagykunszolnokvármegye tevéltárában.

Az összeírást magát a Jászság részéről következő módon hitelesítik:

»Quod praecedens Conscriptio non tantum de viso ad visum promisso Juramento ab Inspectione Excelsi ordinis Theutonici scilicet (Tit.) a D. Joanne Christophoro Reissweeg ab Ehrenfeld facta et excepta sit, sed etiam quod ita quo omnia se habeat, id testamur Districtus nostri sigillo Actum.

Jász-Beriny 10. Marty 1713.«

Joannes Nagy Jászberény városi bíró.

Josephus Vida Jászberény városi jegyző.

Matthias Faragó Árokszállási bíró.

Matthias Tott (Tóth?) Árokszállási jegyző.

Matthias Salmas (Szalmás?) fénszarusi bíró.

Paulus Nagy fénszarusi jegyző.

Andreas Goiza jászapáthii bíró.

Jacobus Biró jászapáthii jegyző.

Blasius Balog kiséri bíró.

Hetényi Sámuel kiséri jegyző.

Georgius Csőke jászfákóhalmi bíró.

Mihael Latos (Lados?) jászfákóhalmi jegyző.«

Ebben az összeírásban megszámláltattak a nép, az igavonó marhák, lovak, juhok, sörházak, pálinkafőző üstök, mészárszékek, malmok, stb., amelyek végső eredménye szerint az egész Jászság területén lakott:

1. Férfi (gazda)	. . . . .	1105.
2. Nő	. . . . .	1300.
3. 15 éven felüli fiú és leánygyermek		407.
4. Szolgák	. . . . .	250.

Összesen . 3062 lélek.

Ha összehasonlítjuk az 1901. évben teljesített nép-

számlálásbeli adatokkal, amely szerint a régi Jászság területén ma lakik 93021 lélek, sivar jelenséget mutatnak ezek a számadatok.

Ezen népességből lakott:

1. Jászberényben	1393	lélek
2. Gálszentgyörgyön . . .	89	»
3. Fényszarun	261	»
4. Árokszálláson	236	»
5. Dósán	77	»
6. Jákóhalmán	92	»
7. Apáthin	366	»
8. Kiséren	242	»
9. Ladányon	97	»
10. Alsószentgyörgyön . .	128	»
11. Mihályteleken	81	»

Összesen . 3062 lélek

Ez az adókievetés végett készített összeírás legalább a lélekszámra egészen megbízhatónak nem jelentkezik, mert csak azokat írta össze, akik bizonyos adó alannyal rendelkeztek, míg ellenben a vagyontalanok, távollevők, katonák kihagyattak. Viszont azonban mert ezek közül is a szolgák összeíratlak, nem hiszem, hogy ha vagyontalanok és össze nem írottakra 20%-ot számítok, a Jászság lakosainak száma 4000-nél többet tett volna ki.

A »Haupt-Consignation« szerint az akkori kapitány *Vámos Benedek*, hadnagy pedig *Bakdi György* volt, akik azonban semmi nemű adót — valószínűleg mint közhivatalnokok — nem fizettek sem maguk vagy családtagjaik sem szolgálk feje vagy vagyonuk után, mert a nevük után következő rubrikák üresen hagyattak. Lakhelyük Jászberény város — »Warosch« mint az összeírás mondja — fertályokra volt felosztva, már tudniillik csak e szerint, mert hiszen több fertály mester volt, mint amennyi kifutja — a fertályból. De már a bíró és kisbíró fizettek, valamint fizettek más községek hadnagyai is. Ügylátszik ez itt csak személyes kedvezmény volt.

A Nagykunság részéről meghitelesítették :

Erdélyi Mihály karczagi bíró,
 Benczi Mihály madarasi bíró,
 Vasati Mihály túrkevei bíró,
 Papp István kunhegyesi bíró.

A Nagykunság birtokos lakosságának száma még szomorúbb képet mutat. Igaz ugyan, hogy Kisujszállás és Kunszentmárton valami úton módon az összeírás alul ki tudtak bújni, de mert népességük, lakosaiknak száma bizonyosan a többiéhez aránylott, még akkor is szívfacsaró elgondolni, hogy hová lettek az évszázadok előtt tízezrekre rúgó jász-kun törzsek. Csak Kálmán király alatt 40000 kun telepedett le s nem egészen 500 évvel később a jászokkal együtt nem adják ki ennek $\frac{1}{10}$ részét, fogytak, pedig a természet törvényei szerint szaporodniok kellett volna.

A lélekszámok következő volt:

1. Karczag	181 lélek,
2. Madaras	117 lélek,
3. Túrkeve	54 lélek,
4. Kunhegyes	<u>63 lélek,</u>

Összesen . 415 lélek,

szolgástúl, gyermekestül, feleségestül, pedig ha ehhez hozzávesszük is még az elmaradt Kunszentmárton (amely még telepítésének első életkorát élte) és Kisujszállást, az egész Nagykunságra még akkor sem lehet többet számítani 1000 léleknél. Az ellentétek megismerése végett feltüntettem itt is, hogy az 1901-iki népszámlálás szerint a Nagykunság népessége Kunszentmárton és Kisujszállással együtt kitett 77114 lelket.

A Kiskunság részéről hitelesítők voltak :

Say István halasi bíró,
 Boros András kunszentmártoni bíró.
 Bakó István laczházai bíró.

Lakosok száma volt:

1. Halas	158 lélek
2. Fülöpszállás	67 lélek
3. Szabadszállás	33 lélek
4. Kunszentmiklós	160 lélek
5. Laczháza	55 lélek

Összesen . 473 lélek.

Igaz, hogy a többi kiskun községek névszerint: Félegyháza, Dorozsma, Majsa szintén kikerültek az összeírást, de bizony vígasztalan képet nyújt ez az eredmény is.

Ennek az összeírásnak eredménye az lett, hogy mint a végén mondja:

Hingegen haben die Sambentliche drey Districten im Schulden zubezallen

Jazyger Distrikt	16929
Districtus Majoris Cumaniae . .	2853
» Minoris Cumaniae . .	2674
» Sa: Summarum . . .	22456 fl. Rhen.

sage zwey und zwantzig Tausentvierhundert fünftzig Gulden* Rhein: Actum Ofen den 20-en Marty 1713.

Amint látjuk az ezen rendszer szerint fogatosított összeírás képezte az adó alapját, illetve a zálogösszeg kamatainak hozzájárulási kulcsát. Kitészik ebből, hogy még 1713-ban sem képeztek az ingatlanok oly alanyt, amely után vagy amelyre vetették volna ki a közadók módjára behajtott kamatokat.

A Nagykinság és Kiskunság felsorolt községei nem írást össze, pedig ez sérelmes volt a többi községekre, mert ez által az ő terük nagyobbodott, nekik levén kötelességük fizetni a kihagyottak helyett is.

No és igen valószínű, hogy anépszerűtlen fizetés céljából rendezett összeírás, amelyet Reisweeg János Kristóf egyedül

---

*) A hat forint elmaradt.

végezett, nem folyt le az igazság elosztása nélkül. Így ha kimaradhattak egész községek, annál könnyebben kibújhatott az egyes polgár. A német lovagrend és Boroszló meszsze voltak, azt bizony nem igen jött le ellenőrizni senki, hogy miként is folyik ez az összeírás.

De aránytalanul lett megterhelve a Jászkerület lakossága is, mert egyedül önmaga még egyszer annyit fizetett mint a két Kunság együttvéve. Bizonyos, hogy annál, igazságtalanabbnak, annál ellenszenvesebbnek találták ezt a zálogos állapotot, s annál inkább elkövettek mindent annak megszüntetésére, a megváltásra, ami a mozgalom s a jelzett tünetek daczára csigaléptekkel haladt, amíg a pesti invalidusok háza lett a zálogtulajdonos. Ezen új tulajdonos Podhraczky György (de Podrad) adminisztrátor követelésére 1734 január 11-én újabb kivetést csinált s az évenkénti fizetni kötelezett contributiót felemelte előbb 26294 frt 05 kr-ra. majd pedig successive 27794 frt 10 kr. és illetve 30746 frt 07 kr-ra. Meg kell jegyezmem, hogy ezen megállapítás a fentjelzett napon történt ugyan, de a helyzet tisztázása végett az évi fizetményeket az elmúlt évekre is megállapították és pedig:

1. 1724 július 1-től 1725 október 8-ig 26294 frt 05 kr.
2. 1725 július 1-től 1726 október 30-ig 26294 frt 05 kr.
3. 1726 okt. 30-tól 1727 október 30-ig 26294 frt 05 kr.
4. 1727 okt. 30-tól 1728 október 30-ig 27794 frt 10 kr.
5. 1728 okt. 30-tól 1729 október 30-ig 30746 frt 07 kr.

amely összeg aztán megmaradt a megváltásig.

Nem annyit jelent azonban ez, hogy 30746 frt 07 kr. volt a fizetni való csak. Ennek voltak még következői is, úgy hogy az akkori jegyzőkönyvek szerint sohasem volt a 40000 forinton alul az évi fizetés.

Ebbe már fel lettek a nagykun községek véve mind, a kiskun községek közül azonban még mindig kimaradt Félégyháza és Majsa.

Az elosztás a következő volt az első kivetésnél:

I. Jászság.

1. Jászberény . . .	5412	frt	—	kr.
2. Árokszállás . . .	2002	frt	—	kr.
3. Jászapáti . . .	1950	frt	—	kr.
4. Jászfényszaru . . .	1742	frt	—	kr.
5. Jászkisér . . .	988	frt	—	kr.
6. Jászdósa . . .	468	frt	—	kr.
7. Jászladány . . .	572	frt	—	kr.
8. Jászsószentgyörgy	572	frt	—	kr.
9. Jászmihálytelek .	264	frt	—	kr.
10. Jászfákóhalma .	676	frt	—	kr.
11. Gaálszentgyörgy .	390	frt	05	kr.

Összesen . 15036   frt 05   kr.

II. Nagykunság.

1. Karczag	1924	frt
2. Madaras	1014	frt
3. Túrkeve	858	frt
4. Kunhegyes	884	frt
5. Kisujszállás	910	frt
6. Kunszentmárton	676	frt

Összesen . 6266   frt

III. Kiskunság.

1. Halas	1638	frt
2. Fülöpszállás	676	frt
3. Szabadszállás	806	frt
4. Kunszentmiklós	1144	frt
5. Laczháza	598	frt
6. Dorozsma	130	frt

Összesen . 4992   frt

Az 1728/29 évi időtartamra kivetett 30746 frt 07 kr.
a következőképen oszlott meg:

I. A Jászság fizetett 17060 frt 07 kr.

II. A Nagykunság fizetett 6733 frt

III. A Kiskunság fizetett 6953 frt.

A kerületek lakosainak nyomasztó terhét a velük szemben tanúsított lealázó és durva bánásmód, az az általános ellenszenv, amely az idegen segélycsapatok kegyetlenkedései folytán minden olyan intézmény ellen az egész országban izzott, ami német nevet viselt, mihez a lokális sérelmek is hozzájárultak, a Jászkunság lakosait állandó elkeseredésben tartották és sarkallották arra, hogy helyzetük javításáért mindent elkövessenek. Folytonos panaszaik, a közismeretű törvénytelenység aztán a különben is igazságos III. Károly uralkodása alatt egy fontos és nevezetes törvényt hozott létre, az 1715. évi XXXIV. törvénycikket az alanti szerint:

„Jöllehet a kunok és filiszteusok*), a korábbi időkben bizonyos közszükségekre előlegezett pénzösszegért a nemes német rendnek (más koronai birtokokra nézve ezelőtt gyakorlott példa szerint) eladattak volna, de mivel az említett rend, a karoknak s rendeknek az ellen tett hathatós felterjesztésére és az e végett rendelt királyi bizottmány közbenjárására, a követelt örökvételi jogról való lemondásának készségét kijelentette, csakhogy az általa letett pénzösszegnek visszanyeréséről biztosíttassék:

1. §. Annálfogva azon kunok összes birtokában s jövedelmek behajtásában, csupán felpénz, vagy zálogjog és czim alatt, még az általa előlegezett és királyi kamarákkal eszközlendő számadás mellett kitudandó teljes összeg letételeig s visszaadásáig, meghagyatik s megállapíttatik.

2. §. Jöllehet ugyan ezen felpénz és zálogos összeg megtérítése, s annálfogva az ország közjávára s előmenetére elidegenített koronai javaknak visszaváltása, a koronázás előtti 1608. évi 22. t.-cikk értelmében és hasonlóságánál fogva *egyedül az ország rendei köteletségének tartatik*: mindazonát azoknak legalázatosabb kérelmekre, *Ő cs. Felsege, azon összegek felét királyi kincstára és ügyésségére kegyelmesen átveszi* és a másik a karok és rendek által megtérítendő feleléréshez való járulás tekintetéből, azon pénzmennyiséget, melyet a jelenlegi országgyűlés 20. t.-cikkének erejénél fogva, az új szerzeményi birtoktól, az annyira költséges visszaszerzésnek

---

*) Kisgézseni Geguss Dániel fordításában.

megtérítésére fizetni tartoznának, különös kegyelméből szinte arra fordítani kegyelmesen megengedi, *s a mely felesleg összeg kívánatni fog, a rendek által, az ország közjóvedelmeiből pótlendő.*

3. §. Mely összegekkel s mindkét felül összegyűjtött és a fentírt német rendnek, a Kunok megváltására s kiszabadítására, minél előbb s legközelebb, az említett renddel való kölcsönös értekezés mellett kitűzendő határidőben kifizetendő s visszaadandó pénzekkel, (mindazonát három évnél tovább nem terjesztetvén), ugyanazon kunok és jászok az ország világos törvényei erejénél fogva, melyek valódi használattal is megerősítettek, a nádor biráskodásához, minden mentességök és szabadsalmok mellett, az 1655 : 44. törvénycikk értelme szerint is, visszahelyeztetni fognak, és most akkorra tetteleg visszahelyezetteknek kijelentetnek.“

A törvény III. Károly által szentesítve lett 1715. évi június 15-én Laxenburgban.

Ennek a törvénynek előzményeit az képezi, hogy mert ugyanaz a bizottság, amely a fentebb ismertetett utasítás szerint járt el, az ebben az utasításban foglaltakat keresztül vinni képes nem volt, a német lovagrenddel is tárgyalva, az előbbi tervezetet elejtették s az ügyet az ezen törvényben foglalt módozatok szerint vélték és reménylették megoldani.

A tárgyalások eredménye az lett, hogy a német lovagrend kijelentette, hogy az örökvételi jogról, a Jászkunság tulajdonjogáról lemond, ha az 500,000 frtját visszakapja.

A már elmondottak szerint a létrejött adásvételi jogcím daczára is, az eléje tornyosuló közjogi és magánjogi törvényes akadályok miatt a tényleges birtoklást a szó valódi és igazi értelmében a német lovagrend nem szerezhette meg, sőt mert az 1608. évi XXII. t.-cz.*) értel-

*) Az 1608. évi XXII. t.-cikk így szól:

«Minthogy az ország koronáját illető birtokokat Magyarország régi és közrendeletihez képest egynek is a magyar királyok közül nem lenne szabad bármely szükség kívánná elzálogosítani; és tudva van, miként többen mind az érczbányákra, mind a harminczadokra nem csekély pénzösszegeket kölcsönöztek:

1. §. Annál fogva azokból és Ulászló király 7. rendelete 2. és 3. cikkéből, mint szintén köztörvényekből, nyilván következik és határoztatik, hogy az ily uszorások, kik pénzeiket Magyarország koronájának birtokaira nyereség végett kölcsön adták, nemcsak elveszíteniök, hanem jövedelmeik becsértékében elmarasztaltatniok kell» stb.

Kisgézseni Geguss Dániel fordításában.

mében a kifizetett összeg is veszélyben foroghatott, — habár a német lovagrend maga sem tekintette másnak mint zálogos birtoknak, — e helyütt nyíltan lemondott a tulajdonjogról.

Nagy fontosságú az a törvény több és különböző okoknál fogva. Legelőször azért, mert el lett ismerve benne az ország és király által eszközözlendő visszaváltási kötelezettség. Igaz azonban e mellett az is, hogy ez a kötelezettség nem ebből a törvényből, hanem magából az elzálogosítás tényéből származik, de mert ez a törvény ma is törvény, következményeiben igen nagy fontossággal bír. Mert daczára annak, hogy ez törvény, — soha nem lett végrehajtva, *de azért ennek ereje el nem veszett ma sem*, az ma is oly ép erős törvény, mint volt 1715-ben.

Másik fontossága neki az, hogy felében az ország, felében a király vállalta magára ennek kifizetését. Hallgatólag elismeri ebben az igaz gondolkozású III. Károly elődjének törvénytelen és jogtalan eljárását, mert hiszen ha ezt nem látta volna fennforogni, úgy épen semmi oka nem lett volna neki magát ily tekintélyes összegnek kincstárából való fizetésére kötelezni. Elődjének hatalmi ténye erkölcsi pressió gyanánt szorította az ő igazságos gondolkozását a hiba jóvátételére. Igaz, hogy ezt a fizetést sem az ország, sem a király soha nem teljesítették, habár ismétlem, *ez a törvény ma is törvény*, de a jóakarat meg volt mindkettőben és csak a viszonyok gátolták meg őket ennek foganatosításában.

Munkámban majdnem mindenütt zálogbaadás és nem eladásról beszélek, habár a szerződő felek akarata adásvételre irányult is. Teszem ezt teljes öntudatosság és cél-tudatossággal.

I. Lipótnak említettem 1702. mártius 22-én kelt diplomája ugyan azt mondja, hogy a Jászkun kerületek a német lovagrendnek eladtak és az 1715. évi XXXIV. t.-cz. támaszkodva a német lovagrendnek azon ajánlatára, hogy az 500,000 rhénes forint visszafizetése ellenében az örökvásárlást feloldja, minek következménye az, hogy csak zálogos birtoknak tekinti, kijelenti bekezdésében, hogy a

viszszaváltás foganatósítandó a közjővedelmekből, tehát az állam által.

Ennek a törvénynek meghozatala alkalmával az előtt a hevégzett tény előtt állott az országgyűlés, hogy a vevő német lovagrend nem kívánja a jogügyletet adásvételnek tekinteni, feleslegesnek tetszik itt arról tárgyalnunk, hogy valjon ez a jogügylet adásvétel volt-e, vagy más — jelen esetben zálogbaadás, de tekintetbe véve az ezzel egybekötött nagy érdeket, a német lovagrend részéről tett nyilatkozatnak a megrögzítése volt ennek a célja, nehogy idők, viszonyok változtával ez is feledésbe menjen.

Tagadhatlan tény az, hogy akár eladni, akár zálogbaadni a Hármaskerületeket I. Lipótnak joga nem volt és így akár az akkori, akár a mai jogi fogalmak szerint ez a cselekménye sem jogszerű, sem jóhiszemű nem volt, még ha a közjó szempontjából elfogadjuk is azon indokolását, hogy ezt az ország közös szükségének fedezése céljából tette. Ismétlem tehát, hogy ez jogtalan hatalmi tény volt. Sem a király személyes ingerentiaja, sem az ő általa alkalmazott megnevezés nem teheti azonban a jogügyletet mássá, mint a mi valójában. Hiába neveznék ajándéknak a cserét, adásvételnek a zálogbaadást, az elnevezés a jogügylet tartalmát meg nem változtathatja, vagyis a tartalom adja meg a lényegét s ezt még császári hatalmi szóval sem lehet megmásítani.

Állítom tehát — habár ezen körülmény ismét nem bir nagy befolyással a későbbi fejleményekre, — hogy a Lipót császár és király, valamint a német lovagrend között létrejött jogügylet, habár — szomorú de való — a felek konsenzusa az adás-vételére irányult, az nem válhatott adás-vétellé az eléje tornyosuló köz- és magánjogi akadályok miatt.

Nem: legelső sorban törvényeink miatt, a melyek az ország területének eladását, integritásának megsértését mindég és mindenütt tiltották, sőt az 1608. évi II. Mátyás király koronázása előtti 22. törvénycikkének 1. §-a szerint az ilyen célra adott pénzek elveszettnek tartandók. Valószínű-

leg ez is egyik oka volt annak, hogy amidőn III. Károly alatt alkotmányos élet kezdett folyni, félvén e törvény alkalmazása mellett az 500,000 rhénes forintnak elvesztésétől, szép egyezség czimén az adás-vételnek elnevezett jogügyletet zálogos birtoknak lenni a német lovagrend elismerte, habár, mint fentebb előadva van, Heves és Külső-Szolnok-vármegye ellenmondása folytán liber báró Kageneck Henrik komtúr és a rend megbízottja ezt a tényt rögtön a beiktatás és birtokba vezetés után is beismerte.

Ezenkívül a viszonyok olyanok voltak, hogy a birtokba vezetés daczára mégsem vették földesúr gyanánt birtokukba a területet magát, hanem — talán ennek jogtalanságát is érezve — megelégedtek azzal, hogy busás kamatokat hajtottak be a Jászkunság lakóin.

A királyi adományozási jognak egy különös alfaja fejlődött ki a török kiűzetése utáni időben. Ez a fegyverjog czíme alatti adomány (*donatio titulo juris armorum*). A török uralom megszűnte után ugyanis az ország királyának tényleges fennhatósága és uralma alá kerültek a másfél évszázadig török uralom alatt és birtokban tartott területek.

Ezekre a területekre a király reá tette a kezét s mintegy fegyver által az ő részére meghódított, erővel szerzett birtokoknak tekintette.

A török uralom kezdete előtt ezen birtokok egyéni tulajdonokat képeztek már, amelyekben földesúrainak tényleges birtoklása meg lett ugyan zavarva, de ezzel tulajdonjogukat nem veszítették el. Ha már most a jóság régi birtokos családainak ivadéka az ugynevezett »*neoacquisitica commissio*« előtt bebizonyította leszármazását s a jósághoz való földesuri jogát, családi birtokát visszakapta ugyan, avagy ha ilyen nem került volna, ugyanezen visszafoglalt terület arra érdemeseknek ajándékozott ugyan, de köteles volt az aránylagos hadi költséget az *aerarium*-nak visszafizetni. (*Tripartitum* I. 13. *Sent.* 9 *de dictione.*)

I. Lipót a szerződéses feltételekben azt a jogot, amely-nél fogva a Jászkunság felett az ebben foglaltak szerint

rendelkezett, örökölt királyi tulajdon és fegyverjognak nevezi. (Omne jus nostrum regium proprietarum et armorum). Tényleg a Jászkunságra vonatkozólag elődeitől örökölt jogokat, de nem tulajdonjogot, fegyver által is szerzett jogokat a Jászkunság területére, de nem tulajdonjogot, mert igaz ugyan, hogy a török hódoltságban feküdt a Jászkunság területe, és adót, harácsot fizettek a töröknek is, de ugyancsak fizettek a magyar kincstárnak is. Fegyveres katonát egyedül a királynak szolgáltattak és így alattvalói kötelezettségüknek mindig eleget tettek, másrészt az ingatlanok, a jószágok tulajdonjogát és birtokjogát a török soha el nem vette, az mindig a lakosság állandó birhatásában maradt, arra pedig soha felszólítva nem lettek, soha sehol erről nem volt szó, hogy illetén címen a királynak vagy az országnak valamit fizessenek, vagy fizetni kötelesek legyenek. Ez a »jus armorum« megillette volna, ha elbirta volna foglalni a töröktől a Balkán félszigetet, az itteni területekre, mert az ujonnan elfoglalt terület lett volna, de nem illette meg azokkal szemben, akik őt a felszabadításban vèrrel és pénzzel is hűségesen segítették.

Igy tehát egyáltalán tulajdonjogot nem is szerzett, mert a jászkun birtokok továbbra is a közösség tulajdonában maradtak, azokat továbbra is tetszésük szerint használták, eladták, vették, a német lovagrend, valamint későbbi jogutóda a pesti invalidusok háza is, csak az általa egyoldalulag kivetett összegeket szedte be befektetett tőkéjének kamata gyanánt közadók módjára, míg a birtoklás mikéntjébe soha bele nem szólt.

Kétségtelenül megállapítható tehát az, hogy mert a Jászkunság tulajdonjogát a német lovagrend meg nem szerezte, sem a nemzeti törvényes formalitások megkövetelt betartása mellett el nem járt, tekintettel még arra is, hogy a tulajdonjog a királyt sem illette meg s így el sem adhatta, habár adásvételről beszél is, adásvétel a jogügylet nem képezett és nem képezhetett.

Volt tehát egyszerűen zálogos birtok. Még pedig a magyar jognak egy sajátos kinövése gyanánt *közjogi*

zálogos birtok. Mint említettem is, nem első eset volt Magyarország történetében s nem csak a bécsi udvar csinált ilyen üzleteket, hanem nemzeti fejedelmeink is elköveték már akkor, amikor a magyar király nem volt még osztrák császár. és az I. Lipót alatt megmerészelt ennek a jogsérelemnek mentségéül jogosan lehet hivatkozni a magyar történelemben előfordult hasonló praecedensekre.

Az ilynemű zálogbirtoknál a zálog összegének visszafizetése mellett a visszaváltási jogosultság önként értetik, amint ezen jogosultságot a zálogtartó német lovagrend minden különösebb *pressio* nélkül ki is jelentette, ami által el is ismerte a jogügylet lényegét és tartalmát, hibás elnevezése daczára, annak a mi.

Közjogi zálogos birtoknak neveztem az egész jogügyletet, még pedig azért is még, mert illetén jellegű zálogbaadásnál, amidőn az országnak egy nagyobb területe került idegen uraság alá, amidőn ezen területen számtalan nemesi birtokos, jobbágy, zsellér, városi polgár (a Szepességben) vagy privilegizált jászkun lakott és birtokolt is, a jószágokra, ingatlanokra vonatkozó tulajdonjoga és birtokjoga mindenkinek teljes épségben meghagyatott, a zálogbaadott területeken az országos vagy territorialis törvények szerinti jogok érintetlenül gyakoroltattak, — a zálogbirtokos azonban vagy egészen élvezte a közjövedelmet, vagy pedig a közjövedelmekből szedte be a saját tributumait, — mint az jelen esetben is volt.

A fogalomzavart csak nagyobbítja, de az előadottak után könnyen kimagyarázható az, hogy a latin szövegnek nehezen lehet helyes magyar fordítást adni.

Emtio-venditio az magyarul is helyesen adás-vétel, vagyis a latin kifejezésnek megfelelő magyar kitétel egészen azonos fogalmakat takar. Nem így van azonban a *redemptio* szónál. *Redemptio* latin szónak a magyarban a visszavásárlás felel meg teljes korrektséggel. De *redimálni* latin fogalomnak megfelel a visszaváltás is, míg tehát a latin szó két jogilag teljesen más fogalmat fejez ki, — a magyarban, két kifejezést használunk reá és ez a helyesebb,

mert visszavásárolják az eladott tárgyat, és visszaváltják a zálogba adottat, latinul azonban mindkettőt csak redímálják.

Azt hiszem teljes joggal és helyesen csakis zálogbaadásról lehet szó, és kétségtelen, hogy csak erről beszélhetünk, tehát az általam használt zálog, zálogváltás kifejezés felül meg helyesen a tényeknek s a hozzájuk fűzött fogalmaknak.

Az 1715. évi XXXIV. t.-cz. meghozatala után következett volna a törvény érvényesítése, vagyis a megváltásnak felerészben az uralkodó, felerészben az állam terhére való keresztülvitele.

Joggal következették a lakosok, hogy ennek a törvénynek meghozatala után szabadságuk fog közelegni. De erről nagyon hamar le kellett tenniök, és látván, hogy régi jogaik és kiváltságaik konfiskálva lettek, félve minden legkisebb szellőtől is, törvényes képviselőjük és patrónusuk az akkori nádor Pálffy Miklós grófhhoz a következő tartalmú levelet intézték :

„Méltóságos Palatinus és Főbiránk
nagy Kegyelmes Urunk.*)

Mi formán méltóztatot légyen Kegyelmes Urunk eő Feőlséghe a mi szabadulásunk iránt magát resolválni, rólunk feltett 34 Articulusból Excellentiádnak (nem kétlünk) jól constál, mivel azért a Kétszáz Eötven Ezer forintokból a feőlséghe Teuthonicus Ordót contentálni kölletik, folyamodunk Exellád. kegyelmes gratiájához, kérvén az Istenért is, méltóztassék ezen Summának keresésében, feltalálásában módot nekünk nyuitani, és abban seghetseggel lenni, hogy aztat a mi Obligatiónkra, ollyas Uri Emberektől summák szerint Jnteresre fel vehessük és az emlétet feőlséghe Ordónak contentatiójára le tévén, Excellentiád szárnyai alá juthassunk, affidályuk Kegyelmes Urunk Excellentiádat és Exellád. azon Uri Embereket, hogy tellyes securisításuk léssen, és az Obligatióra Levélbeli Conditiók szerinta felvévendő Summát megszerezvén, letesszük, erre nézve pedig emlékeztettyük alázatosan Exelládat. méltóztassék Cardinalis Urunkat tovább is disponálni, hogy a Széchény Fundatiót méltóztassék maghára venni, kire mi magunkat eő Eminentiájának obligálnánk,

*) Eredetije a jászberényi jász-muzeumban.

mely Fundatiónak ő Eminentíája bizonyosabb helet nem is találna. Azonis alázatosan supplicálunk Excellentiád Méltóságának, mivel értettük, egy a Kunságh és Jászságh Districtusokat megh akarják szagztatni és a Szomszéd Vármegyék magokhoz aplikálni, ugymint Nemes Heves és Pest Vármegyék; ezen meghszagztatást, a ki soha nem volt: Excellentiád ne engedgye, hanem valamint a régi Mghos. Palatinusok, seőt a midőn már el voltunk adva is, mindenkor külön tették reánk a Repartitiót, Excellád. is azt méltóztassék cselekedni, mert Kegyelmes Urunk maghával bölesen elhitei Exclád. hogy bennünket a Vármegye nem kiméllene, hanem mindenenekben megh terhelne, és ő Felséghe tovább való szolgálattýára éppen semmivé tenne. Melly Excellád kegyelmes gratiáját s hozzánk mutatandó Attyai gondviselését minden tehetségünkkel mink is megh szolgálhni igyekezünk, s el nem mulattyuk.

Excellentiád Méltóságának

alázatos szolgálai

Jászságh és Kunságh Lakossi.“

A kérvény külseje:

„Az Méltóságos Generalis Erdődy gróff Pálffy Miklós Urunkhoz, Magyar Ország Palatinusához, Kunságh és Jászságh Birájához, Arany Gyapjas Vitézhez, Posony eörökös fő Ispánjához, Császár és Koronás Király Urunk ő Felséghe belső Tanácsához és Magyar Ország Hely Tartójához, Nagy Kegyelmes Urunkhoz ő Excellentiájához.

Alázatos Supplicatio

A belőlirt Jászságh és Kunságh Lakossitól.“

A nádor válasza ennek hátlapján így hangzik:

„A mi ezen Jászságh és Kunsághbéli Lakosokk. alázatos instantiájokat a magok feöll szabadulássok véget illeti igenis magunkis kívánván a menyre lehet az megh jelölt summájukk. feöll vevésében segítséggel leszünk, csak job üdeőt el várván, a mellett magokis azon legyenek, hogy oly fundust a menyre lehet feöll találhassák. Ami pediglen az Contributio eránt való alázatos instantiájukat illeti, abbanis kívánjuk őket manuteneálni, hogy régi mód szerint, mint elsőbben Palatinusok és Praedecessorink ideiben practicáltatott, a mellet most is megh maradhassanak. Posony 22. 9 bris 1715.

Comes Nicolaus Pálffy m. p.“

Meg volt bár hozva ekkor már az 1715. évi XXXIV. törvényczikk, hogy mily keveset vártak tőle maguk a jászkunok, mily kevésbé reménylették, hogy az ország és a király közösen ki fogják fizetni az 500,000 forintot, igazolja ezt ez a kérelem.

Már ekkor forgatták eszükben az önmegváltás eszméjét, segítséget kértek hozzá a nádortól, sőt azt is megmondották, hogy milyen úton és módon vélik ezt keresztülvihetni. Számítottak a váczi püspök Althan Mihály Frigyes bibornok oly nemű segítségére, hogy ez majd a Széchenyi Pál esztergomi érsek-féle alaphól adand nekik kölcsönt. Eből azonban szintén nem lett semmi.

Heves és Külsőszolnok, valamint Pest-Pilis-Solt vármegyék nem szívesen látták, hogy a Jászkunság az ő adózási körzetükből ki lett vonva. Egyrészt fájlalták mint törvényteleniséget, másrészt azonban örömebb vették volna, ha a Jászkunság portái az ő saját *domestica cassájukba* fizették volna be a megyei adót, mert ezzel természetesen aránylagosan kevesebb terheik lettek volna nekik.

A jászkunok jól ismerték a vármegyék ezen aspirációit, s mert már a multban is illuzoriussá vált az által önkormányzati joguk, már eleve protestáltak az ellen, hogy az önmegváltással együtt járó áldozatok után megint csak a vármegyék fenhatósága alá kerüljenek.

A nádor — gróf Pálffy Miklós — válasza erre olyan »nesze semmi, fogd meg jól« tartalommal bír. Jóindulatot ígér, de positivumot semmit.

Tudták már a jászkunok, hogy legnagyobb részben saját erejükre és zsebükre vannak utalva s még annak is örülhetnek, hogyha jóindulattal és nem ellenséges érzületekkel találkoznak céljaik elérése után való törekvéseikben. Ezen tudatban aztán dolgoztak is állandóan és szorgalmasan. 1715-től kezdődőleg folyton meglátszik iparkodásuk és fennmaradtak nyomai tevékenységüknek.

Már az 1715. évi május 23-án tehát az 1715. évi XXXIV. törvényczikk szentesítése előtt, valószínűleg ezen szentesítés kikérése és bizonyosan a megszabadulás végett

való eljárás céljából kiküldötték Pozsonyba és szükség esetén Bécsbe Kis János bírót és Káldy Ádám jegyzőt, a kiknek latin nyelven kiadott oltalom levele magyar fordításban így szól:*)

„Mi Jászok és Kunok egyeteme összesen és egyenkint minden állapotban levő hivatalbelieknek, tisztviselőknak, méltóságoknak és kitűnőségeknek saját czimeikkel adjuk üdvözlünket, akiket igazán megillet, és legkészségesebb szolgálatainkat ajánljuk is. Közhírré tesszük jelen oklevelünkkel, hogy Kis János esküdt bírónkat és Káldy Ádám hites jegyzőnket, mint megbizottainkat az országgyűlésre, innen Jászberényből a könyörülő Isten kegyelméből minden pestises érintkezéstől menten Pozsonyba, vagy ha a szükség magával hozza, Bécsbe is bizonyos ügyeink elintézése végett elküldöttük. Ennek okáért tisztelettel megkerestetnek és felkóretnek a fentebbiek összesen és egyenkint, hogy őket mindenfelé szabadon menni, akadálytalanul visszajönni engedjék, és a reájuk bizottakat is engedjék megtenni, jelen menetlevelünk erejénél fogva. Jelen kiadott okirat elolvasás után visszaadandó.

Kelt Jászberény az 1715. évi május 23-án tartott közgyűlésben.

Kiadatott általam Káldy Ádám Jászberény
(P. H.)   kiváltságos város hites jegyzője által s. k.“

Valószínű, hogy ezek a kiküldöttek tértek vissza azzal a tapasztaltak folytán szerzett impressióval, hogy hasztalan fáradozás minden, a törvény már most sem lesz végrehajtható. Amint hogy nem lett végrehajtva máig sem.

A nádorhoz intézett és válasziratával visszaérkezett fentebb ismertetett »alázatos supplicatio« idejében már biztosak voltak erről s épen ezért kezdtek ekkor tájban legelőször az önmegváltás eszméjével foglalkozni.

De már 1715. év elején harczra készült a király a törökök ellen, akik nem tudva megnyugodni veszteségeikben, ujlag hódító hadjáratra készültek, katonák toborzása, fegyverkezés lefoglalták az összes rendelkezésre álló pénzübeli erőket. A Savoyai Eugen péterváradra nagyszerű győ-

*) Eredetije a jászberényi jász-muzeumban.

zelme nem volt képes berekeszteni a hadjáratot, — s igen helyesen, mert még Temesvár török kézen volt, a mely okt. 12-én bevétellett ugyan, azonban a törökkel egyszer már végleszámlolandó a hadjárat folyt tovább-tovább csendesesen, míg a pozsareváczi béke 1718 július hó 21-én meg nem kötöttetett.

Az 1715 évi XXXIV. t.-cz. végrehajtására tehát gondolni sem lehetett. Ez idő alatt Orczy István főkapitánysági adminisztrátor a hármaskerület belügyeit közmegegyezésre igazgatta, — de e mellett sem őt, sem a jászkun-sági közvéleményt nem hagyta nyugodni az a gondolat, hogy ők egy idegen rendnek elzálogosítva legyenek, sürgették ugyan a jelzett törvény végrehajtását, de mert az aerarium a katonáskodás miatt üres volt, erre való törekvésük hiábavaló volt. De maga *Szegedinác Peró* ráczkapitány vallomása sem tette kedveltté a nagykunokat, aki lázadás kísérletének gyanúja miatt elfogatván, a kőpad kihozta belőle, hogy a Kunság is lázadásra hajlandó. *Szegedinác Peró, Sebestyén János, Pásztory és Szilassy* Budán kerékbetörettek ugyan, de más részről az udvar hajlandóságát a váltságdíj megfizetésére meglazítani annál is inkább alkalmas ügy volt, mert röviddel később ismét Olaszországban folytatott III. Károly hadjáratot, ami a pénztárát más oldalról vette igénybe, s így a megváltás megint visszaszorított.

Ez idők alatt semmit nem mulasztottak el a jászkunok, hogy önmaguk megváltására a módokat kikeressék. Állandó kiküldötteket tartottak Bécsben, Pozsonyban, s azokkal magukat mindenről informáltatták és maguk is mindenütt informáltak, ahol valakinél ügyük támogatására számíthatnak, vagy ez a valaki ügyükre befolyással bírt. Egyik levelük ezen kiküldötteknek az alantiek szerint a következőleg hangzik.*)

„Jóakaró Birák Uraink ajánljuk mindenkori kész szolgálataunk Istól. sok jókat kívánva.

Mi a Keglték. panaszát beadtuk ő Herczegségének ő Her-

---

*) Eredetije a jász muzeumban.

czegsége pedig direct a Császárnak ő Felségének most irta Bécsbe. A Commissióval csak most kell lenni Bécsbe. Most szintén N. Vitézlő Bencsik Mihál Urunk ő kglme N. Pest-vármegyébe Ocsára Postán le megyen, kértük ő Kglmét, hogy Kglmeteknek valami formán hasznára lenni, fogatta hogy megh írja Kk. hogy hova compareállyon Kgtek. ő Kglme szóval is mindenekről informáltattya Kgteket A N. Ország Táblájától azon megh teendő Commissióra ezen Urak s Grófok denomináltattak: Gróf Koháry István, Gróf Károlyi Sándor, Gróf ifjú Erdődi György, Gróf Eszterházy Ferencz, Keglevich Ádám, Báró Andrásy Péter, Nagy István ítélő Mester, Megyery Gábor, Orczy Istvány Heves vármegye V. Ispánja, Laczkovich László N. Pest vármegye notar. ezen most irt uraknak mind fel kelletik Bécsbe menni, ez nem kicsiny költségbe esik. Azonban javasollya N. gróf Károlyi Sándor Urunk is ő Excellentiája, hogy a Jászságh és Kunságh mindezeket mind Naturalékot is mind pedig kész pénzt miotától az Ordó birja imputalna Kglmetek. hogy a mivel az igaz interesnél über extorqueált defalcaltatnék és azon vel-nitiót vagyis kielégítést lehetne imputálni. Nem ártana a megh holduláskor amelly Három Ezer forintokat be vitt Kgtek a Szege-di Gralisknak quantumába vagy nem lehet ám itt itt nagy gyanuságh ha az fimberre mi talántán etc. etc. Azomban Pesth . . .

**) Urunk Quietentiáját és ha ki nem keressetni ujat kellene venni ha a Pestisben meg talál halni nagy kárára viszik a N. Jászságnak egy szóval valamit elgondolhat Kglmetek. hogy ezen Teutonicus Ordonak akármely nével nevezendő legyen mindenkor impertállyon és jó rendbe vigye így javallották az Urak melyről bővebben beszélhet tek. Bencsik Urunkal. Caeter. Jesus maneat Kgtkel.

Datum Posony die 29 aug. 1717.

Dóczi István
Káldy Ádám“

A levél külsején :

„Nemes Jász-Berinyi Birák és Esküt Urainkk. nem különben Districtusbeli Birák Urainknak is adassék tisztelettel és hamarossággal

Jász-Berínben.“

Bizonyos erőteljes szívósság az ősi jogokhoz, rugalmasság az elnyomatás korszakában, makacs ragaszkodás

**) Olvashatlan név, valószínűleg Vorstem.

intézményeikhez látszik ki minden soraikból, minden cselekményükből.

Még mindig nemes Jász-Berény, nemes Jászság és Kunságnak nevezik a maguk városát és kerületeit, pedig ez már nagyon le volt tiporva, még mindig nem akarják türni a német rend alkalmazottainak zsarolásait, — elmennek igazaik és panaszaik előadása végett még a külföldre, Bécsbe is, de magukat nem hagyják.

Ama bizonyos 3000 frtról is szó van itten, amelyeket Reisweg inspector által elsikkasztottnak állítanak az 1713 decz. 12-én kelt panaszlevelükben. Ugy látszik ez a háromezer forint nem is lett meg soha, elveszett a többivel együtt.

Sérelmeik orvoslására már ekkor kezdték azt az eszmét pengetni, — ami aztán később valóvá is vált, — hogy bajaik és sérelmeik orvoslására egy bizottság küldessék ki. A felsorolt tagok mind magyar országnagyok, akik a jogtalanság lehető megszüntetésére feltétlen jó indulatot és jóakaratot tápláltak belsejükben, akik azonban ennek daczára is a pénz hiánya miatt a közkölségen való visszaváltást még nem voltak képesek keresztül vinni.

Szenvedniök és türniök kellett továbbra is, azonban el kell ismerni, hogy ezen szenvedéseket nem nagy nyugalommal viselték, az ellen minduntalan felszólaltak, panaszkodtak, csakhogy, az országban még ha együtt éreztek is velük, senki nem került, aki a kellő energiával vette volna ügyüket kezébe.

Mindez nem csüggesztette el őket, sőt annál nagyobb energiával követelöztek és kopogtattak elsikkasztott jogaikért, össze járván mindenkit, akit ügyükben befolyással bírónak vélelmeztek.

A jászberényi jász muzeumban 1723 május 11-iki kelettel egy másik tervezetet is találtam a megváltásra nézve, amely még szintén ugy hangzik, hogy a váltság összegnek felét hajlandók megfizetni. Hangzik ekképen:

Az Urnak 1723 évi május 11 napján.*)

*) Latin eredetlje a jász muzeumban.

A Nagy és Kiskunság, valamint a Jászság ügye és bájában a Méltóságos Karok és Rendek jóakarátát és kegyét kérve a kiküldött bizottságnak a Kunok, Jászok valamint azok javainak, birtokainak és legelőinek felszabadítására vonatkozó indokaik, érveléseik a Méltóságos küldöttség előtt előadattak vala és pedig:

1. Ha ugyanis az 1715 évi XXXIV. törvényczikk szerint Ő szent cs. és kir. fölsége az 500,000 forint felének kifizetését elvállalta, ennél fogva a Jászok és Kunok biztosítassanak, hogy ezen összegnek fele vagyis 250,000 forint Ő szent fölsége által oly módon tekintessék befizetett és megszűnt, elévültnek, hogy azt a kir. kamara semmiféle ürügy alatt ne követelhesse.

2. A Méltóságos Karok és Rendek kegyeskedjenek módot nyújtani arra, hogy a hiányzó 250,000 forint törvényes hatos kamat mellett felvéttessék s abból a méltóságos német lovagrend kifizettessék s ezen adósságot a törvényes kamattal együtt a jászok és kunok törleszthessék.

3. Ha pedig Isten segítségével a tőke kisebb nagyobb részben törlesztetnék, kifizettetnék, a befizetett tőke után a kamat fizetés megszűnik oly módon, hogy amidőn az egész tőke visszafizettetni fog, az egész adósság megszűnjék.

4. A Kunok és Jászok a fent említett 250,000 forint összeget bármikor kifizethetik, hogy pedig a tőke minél előbb kifizethető legyen a Kunok és Jászok a régi és szent magyar királyok által engedett és megerősített teljes jogok és kiváltságok élvezetében maradjanak és portáik érintetlenül hagyassanak sem szolgálmányok megyei adó vagy egyéb kiadásokkal ne terheltessenek.

Kunok és Jászok kiküldöttei.

Az okmány hátán »Schema instituendi Consily Regy Locumitenentialis.« A Helytartótanács összes tagjainak teljes névsora van itt feljegyezve, valószínűleg a célból, hogy kérelmük teljesítése végett velük érintkezésbe léphessenek.

Huszonnégy éve mult már el azóta, amióta a Kerületek a német rend uralma alá kerültek, s daczára a részükre kedvező 1715. évi XXXIV. törvényczikknek, most

is csak ott voltak, ahol a gróf Pálffy Miklós nádorhoz írt kérelmük idejében, és egyáltalán semmi reményük arra, hogy vagy az 1712-ben az országgyűlés által alkotott utasításnak, vagy az 1715. évi XXXIV. törvényczikknek megfelelőleg várhassák szabadulásukat. Pedig mindkettő alkalmas volt a szenvedett jogtalanságok megszüntetésére.

Ebben az 1723-iki ajánlatban azt tervezik, hogy felét a váltságösszegnek kifizetik maguk, a másik felét pedig akár a király, akár az ország, de biztosíttatni kérik magukat abban az irányban, hogy az általuk nem fizetett másik fele rész rajtuk soha nem fog követeltetni. A zálogbaadási idő fele alatt hajlandók lettek volna kölcsönpénzzel kifizetni a felét, de ez nem volt keresztül vihető. 1845-ben ugyancsak majd annyi idő lefolytával nemcsak az egész váltságösszeget nekik kellett kiteremteniök, hogy boldogulhassanak, szabadulhassanak, hanem még ezenfelül is bőven reá kellett fizetniök. Persze, ha a jövőbe láthattak volna, s elhihették volna, hogy az ország parancsoló törvénye és az uralkodó ebben kifejezett kötelező ígérete semmi eredményt nem fog számukra produkálni, jobb lett volna már az 1723-ik évben megváltani önmagukat. Kikerültek volna ezzel sok esztendei szenvedést.

Természetes, hogy abban a pénzszűk világban, — mert annyi vagyonuk nem volt, hogy készpénzzel saját zsebükből fizethettek volna, — csakis kölcsönpénzzel segíthettek magukon. Ezt a hatalmas összeget azonban oly sok kis embernek hathatós támogatás nélkül nem lehetett megkapni. Azért kérték a második pontban a Karok és Rendek támogatását erre a célra, részletezván a 2-ik és 3-ik pontban a törlesztési feltételeket.

A tárgyalások, sürgetések, panaszkodások évről-évre csendesesen húzódtak tovább a legcsekélyebb eredmény nélkül, sehogysen voltak képesek az idegen uralom alul megszabadulni. És itt el kell ismerni, hogy ennek nem a német lovagrend volt az oka, hanem Magyarország Karai és Rendei, kik saját törvényüknek nem voltak képesek érvényt szerezni.

Vége aztán a sok szenvedés után, mintha kezdett volna jobb jövő reájuk virradni.

Egy Pesten építendő invalidus kórházra kellő alap gyűlt már össze, de a kórház felépítése egyhamar várható nem volt. Ezen alapból kifizettetett a német lovagrend 500,000 rhénes forintja az 1731 évben, a hármaskerületek ügyeinek vitele pedig egy királyi udvari bizottságra (Commissió) bízott. *Orczy István* az ügyet lebonyolítása körül teljesített fáradozásai jutalmául bárói rangra emeltetett, még két évig adminisztrátorkodott, utána pedig a nevezett királyi commissió által *Podhratzky György* lett kinevezve adminisztrátornak.

Az a cél ezzel eléretett, hogy a zálogbirtokos egy hazai intézmény volt, máskülömben azonban a zálogviszony semmiben sem változott. De az új gazdával sem lehettek megelégedve a hármaskerületek lakói, mert míg az idegen német lovagrend megelégedett évenkénti 22456 frt. adóval, *Podhratzky György* adminisztrátor ezt azon melegiben 40,000 frtra emelte fel, amihez még a természetbeni szolgálmányok is járultak, miáltal a terhet még súlyosabbá, teljesen elviselhetlenné tették.

Podhratzky György uralma ezen kívül is meg lehetősérszakos volt. A jászkunoknak a többi lakosságtól elütő szervezetét, ősi privilegiumaikat nem ismerte, vagy ismerni nem akarta, közönséges jobbágyok gyanánt akart velük eljárni. Általános volt e miatt a panasz és elégedetlenség, a kerületi congregációkon, a kapitányságokban egyremásra hallatták keserveiket, de eredményre nem vezettek. Öreg emberektől hallottam — de erre más bizonyítékot felhozni nem tudok — hogy az elkecseregett jászok egy ízben Jászberényből — a hol állandó rendes lakhelye volt — a határra is kihordták volna mindenestül, de ez vagy a megváltás után történhetett, amikor uralma már megszűnt, vagy pedig ha nem akkor történt, a további praepotenskedésben őt meg nem akadályozta. Az emlékezet okáért elősorolom azokat, akik a közjó érdekében síkra szállottak az elnyomás ellen, tiltakozásukat hangosan is kifejez-

ték. Ezek a Jászságban *Szoffkai Ferencz*, *Nagy Mátyás*, és *Kováts Ferencz*, a Nagykunságban *Gál Mihály* a Kiskunságban *Herpai Mihály*, *Nánásy János* kerületi kapitányok, akiken aztán az adminisztrátor iparkodott minél hamarébb túladni, akik azonban ettől meg nem riadva *Kakas János* jászberényi és kerületi főjegyzővel együtt addig buzgólkodtak, amíg felsőbb helyekre beadott panaszai meghallgatásra találtak és már Mária Thérézia uralkodása első évében 1741. évben egybegyűlt országgyűlés azon volt, hogy a megváltás foganatosíttassék, de bizony ez ismét hiábavaló fáradozásnak bizonyult. Ez az országgyűlés sem végezhetett ez irányban a Mária Théréziára tornyosuló ellenségeskedés elleni védekezés miatt ily nem egészen országos jelentőségű dologban semmit, a jászkunokra, azoknak állapotára vonatkozólag csakis egy fontos és befolyással bíró törvényczikket hozott, a IX-et, amely a nádori méltóságot teljes és törvényes tekintélyébe és hatóságába visszahelyezte, azt betölteni rendelte, miáltal közigazgatási és igazságszolgáltatási tekintetben döntő legfelsőbb fórumukat újra megkapták gróf Pálffy János nádor személyében.

Amíg azonban idáig elérték is, sokat, nagyon sokat kellett szenvedniök és eltűrniök, mert a gazdaváltozással nem hogy nyertek volna, de sőt vesztek. A pesti rokkant katonák kórházának emberei az adót is feljebb emelték és nem maradtak hátra atrocitások tekintetében sem a német lovagok megett. Ezeknek sok keserű nyomait és okmányait őriznek a jászkun községek, melyek közül egy párt szintén ide iktatok, hogy fogalom legyen alkotható az eljárás mikéntjéről.

Strasser József (Josephus Strasser) valami hadibiztosféle alkalmazott latin levele* 1733. június 21-éről keltezve magyar fordításban a következőleg hangzik:

»A jász községeknek (Ez magyarul van írva.)
Üdvözetet és minden jót.

*) Eredetije a jászberényi jász múzeumban.

Ezennel csak röviden és utoljára akartam értesítést adni, hogy a téli hátralék miatt a katonai executio a tartományi hadbíróság által már elhatározva és elrendelve van, most már a Kerületek községeinek hátralékai rendeztessenek, mert ha jelen levél keltétől számított 8 napi határidőn belül hasztalanul kértem ezt s ha ezen határidőn belül a hátralékokat be nem hozzák, magukkal közöljék a rögtöni gyötrő executiót és kellemetlenségeket.

Adós pedig még:

Jász Berin	1071	frt	30	kr.
Apati	320	frt	—	kr.
Fenszaru	451	frt	20	kr.
Kisér	130	frt	30	kr.
Alsó Sz. György	334	frt	—	kr.
Dósa	138	frt	—	kr.
Gaal Sz. György	84	frt	—	kr.
Iratott Pest, 1733. június 21.				

Strasser József.«

Ugylátszik nem birták ezt a hátralékot mind befizetni, mert pár hónap múlva Fuchs Ferencz József hadibiztos (Bellicus Commissarius) és a kórház praefectusa az alanti latin nyelvű megkeresést, illetve körözwényt intézte 1733. szeptember 8-án a jász községekhez.**)

»Jászberin, Gaál Sz. György, Fenszaru, Arokszállás, Dosa, Apáti, Kisér, Ladany, Alsó Sz. György, Mihál Telek, Jákóhalma

Cito

Citius

Citissime

Cito

Cito

Üdvözetet és minden jót!

Miután a folyó évi haszonbér (arenda) első részletét egy helység sem hozta be a pénztárba, amit pedig már Szent Bertalan napján le kellett volna tenni, s mert az

**) Eredetije a jászberényi jász múzeumban.

Invalidusok házának pénztára teljesen ki van merítve, úgy hogy már kölcsönpénzt kellett kamatra keresni, — ha 8 napi határidőn belül az említett részletet be nem hoznák, a bíró és jegyző urakat fog kelleni az Invalidusok házának börtönébe bezáratni és addig fognak itt tartatni, amíg a haszonbér lefizetve nem lesz.

Kelt Pest, 1733. szeptember 8.

Ő császári és királyi szent Felségének
hadi biztosa és az invalidusok házának
prefektusa.

Fuchs Ferencz József.«

Hát bizony Reisweg János Kristóf is erőszakoskodott, gorombáskodott, de Fuchs Ferencz József sem volt külömb nála, — csakis annyiból voltak kedvezőbb helyzetben vele szemben, hogy messzebb volt, mert nem lakott Jászberényben, hanem Pesten, és így a prima furia hatása nem is volt oly közvetlen, habár a katonai executioban az ispotály uralma alatt is volt részük bőven, s habár Podhraczký György részéről, aki Jászberényben lakott, közvetlenül is szenvedtek elég méltatlanságot, mint például Podhraczký György saját-kezűleg írt, alanti magyar levele is mutat egyet.

†

„Jászberény 1736 jul. 16.

Isten áldja Kglmeteket Birák Uraimék.

Minthogy a Felséges Comissio a számadásokat igen igen sürgeti, Azért mostanában Legh aláb egy Esztendőbeli, az az 1732 Esztendőre deternáló számadásokat elkészítvén die 14 mensis Decembris Jászberénybe minden Helységhez hozza el in individuo a magha ratioit avagy számadást stb. . . . minden-nemű jövedelmekből álló számadás fogh fel küldtetni a felséghez Bécsi Commissióhoz; Azért hogy minden Helységhez azon napra az ollyat maghával el hozni semmi nemüképpen kemény büntetes alatt el ne mulassza, az felséghez Commissio nevével Erössen parancsoltatik. In reliquo Isten éltesse Kgteket. Jászberény 16 juli 1733. Jó akarója

Podhradszky György.“

Kivül:

„A Jászberényi, Gálszentgyörgyi, Fénsszarui, Árokszállási,

Dósai, Jákohalmi, Kiséri, Ladányi, Alsószentgyörgyi és Mihá-
telki Birák Uraiméknak.

Cito Citissime.

Lecta in Gaal Sz. György Anno 1833 Die 17 9 bris.

In Jász-Fövenszaru die 18 ut supra 1733.

In Jász-Árokszállás die uti supra.

In Jász-Dósa die 19—9 bris 1733.

In Jász-Jakohalma die 19—9 bris 1733.

Präsent. in Jász-Apáthy die 20—9 bris 1733.

In Jász-Kisér die 22—9 bris 1733.

Visa, in Jász-Alsó Sz. György die et An. ut supra.

Lecta in Jász-Mihálytelek 22—9 bris 1733.“

Ennek a levélnek írója Podhratzky György adminis-
trátor úgy látszik magyar nyelvű volt, mert akkoriban csak
ilyenek használták hivatalos érintkezés gyanánt a magyar
nyelvet, katolikus vallású is volt, mert az előbbi levél
felé keresztet alkalmazott, az egykorú írások szerint azonban
zsarolásban és erőszakoskodásban rosszabb volt a pogánynál is.

Szintén magyar nyelvű egy későbbi, az előbbeni levele után
hat évre kelt levele is, amidőn már hivatalában jobban kiismerte
magát s tájékozódott az iránt, hogy a jászkunok mennyire ki
vannak neki szolgáltatva. Ennek a levélnek tartalma a követ-
kező:*)

†
„Jász Berényi Birák Uraiméknak adassék

Jászberény.

Minthogy a Szent Bertalan napja máris elmúlt, mely
napon ezen folyó 1742-dik Esztendőbeli Árendát le kellett
volna tenni, de még Jász-Berény várossa tavali Árendával 4850
frtokkal adós, melly summát ha tizedik napra le nem teszi Ke-
gyelmetek, tehát tíz nap múlva Kocsikat kell küldeni Pestre és
onnan az Invalidus házból 50 személyt egy Hadnagyal Execu-
tióra köll ki hozatni, azért Birák Uraimék lássák a dologhoz.
Jász Berény 31-én Aug. 1742.

Jó akarója

Podhraczky György m. p.
főkapitány.“ (?)

Tehát Podhratzky György már katonai executióval

---

*) Eredetije a jászberényi jász múzeumban.

fenyegetődzik. Szó sincs róla, igen könnyen el lehet hinni, hogy a jászkunok nem szívesen, de annál nehezebben fizették meg adóikat, — amit voltaképen nem is lehet adónak nevezni — mert hiszen sokkal szegényebbek voltak arra, hogysem minden nagyobb baj nélkül fizethessenek. De ott volt a katonai executió, amellyel az ország többi lakossága csak az 1848. utáni időkben ismerkedett meg, mint a Bach rendszer egyik fényes találmányával. A szegény jászkunok megelőzték ebben a többit egy évszázaddal. Bizony nem szívesen — és méltán, jogosan lehet okolni és felelőssé tenni az országgyűlést, hogy a törvényes rend és alkotmányos állapot helyreállítása után (még évtizedekig) hagyták őket nyomorogni, szipolyoztatni.

Podhratzky György adminisztrátor már ekkor nem elégedett meg a szürke adminisztratori cím és jelleggel, hanem kinevezte magát főkapitánynak. Nem írja ugyan meg, hogy kiknek akar a főkapitánya lenni, de mert a jászkunok részére kiküldött adminisztrátor volt, s mert Magyarországon sehol senki felett ilyen nevű (főkapitány) hivatalos állás nem létezett, csakis jászkun főkapitány lehetett. Ez annál nagyobb vakmerőség volt tőle, mert épen az előző évben hozatott meg az 1741. évi IX. törvényczikk, mely a nádori méltóságot helyreállította, nádor is volt már, s egyáltalán nincs nyoma annak, hogy ő a nádor által kapitánynak vagy nádori főkapitánynak ki lett volna nevezve.

A nádor hivatalból volt a jászkunok grófja és bírása az 1485. évi 11. törvényczikk értelmében, az ő jogkörébe tartozott a főkapitánynak a kinevezése is. Az 1741. évi országgyűlés feloszlása és a hétéves háborúra való előkészületek miatt ennek kinevezése még akkor is halasztást szenvedett. A jászkunok azonban, akik természetsszerűleg mindent megmozgáltak közállapotaik rendezésére, addig sürgettek és kilincseltek a helytartó tanácsnál, addig panaszkodtak Podhratzky György és alkalmazottai zsarolásai, túlkapásai ellen, amíg sikerült kivívniok, hogy a palatínus 1742. évben a nádori főkapitányt: Almássy János hevesmegyei birtokos nemes úr és a septemviralis tábla bírása szemé-

lyében kinevezte. Kinevezése azonban a kerületek közgyűlésén kihirdetve nem lett, ennél fogva hivatalába be sem iktattatott és pedig az uralkodónak határozottan, de ismeretlen indokból, kifejezett kívánsága folytán. Úgy látszik ebből, hogy az udvarnak valami titkos célja, terve volt a Jászkunsággal, de ez a terv soha ki nem pattant. Almásy János aztán főkapitányi tisztségébe csak 1745-ik évben ülhetett be, amidőn a redemptio már egész teljességében az érdekelték consensusa folytán elvileg kimondatott.*)

Az administrator és alkalmazottai ellen azonban már úgy a lakosság, mint a generalis congregációk, a kerületi közgyűlések részéről annyi panasz merült fel, hogy 1745. évben vizsgálat lett elrendelve az administrator *Podhratzky György* továbbá *Terbóts István* nagykun és *Földvári Mihály* kiskun kapitányok, valamint *Matzák István* ügyész ellen. A panaszok alaposaknak is találtattak, minek következménye az lett, hogy a gyűlölt administrator *Podhratzky György* hivatalától elmozdított és helyébe *Gosztonyi István* neveztetett ki.

A jogbizonytalanság a dolog természetéből kifolyólag azonban egyre tartott. A kerületek jogszolgáltatása szabályozva nem volt, sőt bizonytalan volt az is, hogy voltaképen függnek-e valakitől, s ki az a valaki, vagy régi privilégiumaikkal élhetnek? A valóság pedig az volt, hogy hol függöttek, hol nem, hol ősi törvényeik szerint élhettek, hol nem. Majdnem esetről-esetre változott.

Érdekes világot vet erre az 1741. deczember 18-án tartott jászkerületi közgyűlés jegyzőkönyve, mely így szól:

„Anno 1741 Die 18 decembris occasione Congregationis I. Districtus Jazygum in Oppido Jászberény celebrata, conclusa sunt sequentia:

---

*) Az Almásy nemzetség (törökszentmiklósi és zsadányi nemesi ág) ez időszakban erős és nagy szerepet játszott a Jászkunságban. Nevezett Almásy János 1763-ban halt el. Utóda lett fia Almásy Pál, 1779-ben ismét ennek fia Almásy Ignác s végül a vármegyék rendezése után, habár már nem főkapitány, hanem csak mint azoknak jogutóda: Almásy Géza Jásznagykun-szolnokvármegye főispánja.

Az Nemes Jász Districtus Gyűléseire minden Helységből az alább írt Deputatus Uraimék denomináltattak úgymint:

Jász Berényből: Kapitány Kovács Ferencz, Ord: Bíró Molnár Mátyás, Nagy Mihály, Sipos Páll, Molnár Joseph, Tahó Mátyás, Kállay András és Fülöp Mátyás Uraimék.

Arok szállásbul: Nagy Mátyás és Kaszap Mátyás Uraimék. Apátirul: Balathy Mátyás és Dósa Páll Uraimék. Fényszarurul: Dobák András és Baranyi Farkas Uraimék. Alsószentgyörgyrül: Koczka Istvány és Fejes János Uraimék. Ladányrül: Cseh Márton és Sziráky János Uraimék. Kis Érrül: Balog Márton és Küry András Uraimék. Jákóhalmárul: Csőke András és Puczónay Ferencz Urk. Mihálytelekrül: Gulyás Gáspár és Molnár Pál Uraimék. Dósárul: Bálint Tamás és Szikszay Miklós Urék. Gállszentgyörgyről:*) Bognár Jakab és Kristoff Mátyás Urék. Mely megnevezett Deputatus Uraimék a szálló sortul és forspontozástul immunitáltattak a N.-Jász Districtusnak egyenlő akarattal lett végzése szerint, hogy ha pedig valaki akár Jász Berényi akár külső Helységbeli Tanácsbeli Uraimék vagy lakosok közül contraveniálna ezen N. districtus végzésének, a tanácsbeli 40 Rh. forintokra, a lakos pediglen száz pálczákra fog büntettetni. Ellenb. pedig ha a nevezett Deputatus Uraimék districtualis Kapitány ur currensére nulla habita Legali ratione Gyűlésre nem compareálnak 12 Rh. f. lészen a büntetések.“

Ez bizony annak az időnek volt a jele, hogy a districtualis generalis congregatiókra is majdnem kötéllel kellett fogni az embereket, mert úgy a köz, valamint az egyéni szabadság bizonytalan volta miatt nem igen érezték magukat biztonságban, fesselegtek a megtiszteltetéstől.

Látván a közjó hanyatlását, a kerületek lakossága és vezető férfiai, tudván azt, hogy a folytonos háboruszkodásban álló királynő és a török uralom, belháboruk után felocsudni most kezdő ország a váltságösszeget kifizetni nem képes, a zálogbirtokként való kezelés pedig megbénítja a köztevékenységet, a törvényen kívüli állapot ősi jogait,

*) Gáll Szent György a későbbi Jászfelsőszentgyörgy régibb neve volt, amelyet a község lakosainak heves ellenkezése és kérelmei daczára a helységnevek törzskönyvezése alkalmával akademikus bölcsességgel a történelmi mult területi kapcsolat és az összetartozás érzetének mellőzésével Felsőszentgyörggyé castráltak. Ugyanígy járt Jászsószentgyörgy, miből Alsó-Szentgyörgyöt csináltak. Jászmihálytelekből csináltak Jásztelket, Jászzákóhalmából Jákóhalmát. Jász-Dósából, Dózsát, Jász-Szent-Andrásból — Jászszentandrászt. Hiszem azonban, hogy az ezen meglehetősen rövidlátó bölcsességgel megalkotott helységneveket az érdekelt községek jogos felháborodása vissza fogja állítani és magyar erediségébe, amiről innen-onnan már érdemleges mozgolódás is hallatszik.

sajátszerű közjogi szervezetüket lassankint kirágja sőt az azzal való élest lehetetlenné teszi, hogy a magán egyének feletti bíraskodás joga is lassankint illuzóriussá válik, — elhatározták, hogy a megváltást a maguk erejéből fogják keresztülvinni.

Ez sem ment könnyen, sőt nagyon is nehezen. Évekig kilincseltek, deputációztak, fáradtak, fizettek míg a hön várt szabadulást elérhették. Egypár ide vonatkozó adatot szükségesnek látok egész terjedelmében ideiktatni, hogy fáradozásuk egészen világosan feltüntethető legyen.

Egyike a legérdekesebbeknek és legkimerítőbbeknek, Molnár Mátyás és Molnár Mihály kiküldöttek Bécsben 1742. június 17-éről kelt és Nagy Mátyás kerületi kapitánynak címzett levele:

„Jó Akaró kapitány s Districtualis Assessor uraimék. Jászberényben 11 juni celebrált Gralis. Gyűléséből datált Kglmetek. levelét méltó respectussal vettük, melynek Continentiája és kívánságához képest kötelességünk Kglmeteket tudósítani, mivel már egyszer magunk is bizonyosabban tudhattuk mint eddig, miben légyen Nemzetünknek régi jó királyoktól kegyelmesen adódott szabadságának és mind mint egy elnyomott Privilegiumának állapottya: jóllehet mind Posonban, mind itten Bécsben sok próbákon megfordulván végezetre minden értelmiben Czikkeliben és ereiben approbáltatott és tegnapi napon Mgos. Magyar Cancellarius G. Batthiány Ó Exelltiája ő Flghéhez az Refferadat bé vitte pro ratificatione, s onnan minden órán várjuk hogy ő Flghe. subscribálván ab Expeditione kiküldi, itten ugyan némely méltóságok javasolják, hogy nem szükség az expeditiót várnunk hanem bizonyos emberünkre bizván Haza mehetünk (mely minekünk is kedvesebb volna, mint az itt való várakozás) de mivel még följövetelünk alkalmatosságával Mltóságos Palatinus ő Exelltiája s mind a flsleges Locumtenentiale Consilium kegyelmesen méltóztatott parancsolni, hogy itten dolgunk végső kimenetelét várván és fortiori telles relatioval oda menjünk és a privilegiumok Confirmatioját representatvón Protokolláltassuk és respectálván publicáltatni fogja a Flsghes Locumtenens Consilium s ő Exellentiája palatinalis directióját ki fogja adni, mint kegyelmesen megígérte nekünk, igazán meg kell vallani is akárkija szívére veheti, hogy nem kevés és elfelethetetlen rövidségünkre esik ily drága dolog üdejét (magunk oeconomiajátul távol levén) itten töltenünk, amelyet ingyen se

reménylettünk volna, hogy ily hosszasan haladgyék. Mi ugyan vagy káros nekünk vagy hasznos, remélyük Districtussainkat mindkettőt is mind a Mltgok. parancsolattjára hacsak Isten életünknek kedvez, dolgaink mostani végső kimenetelét kívánnjuk látni, az alatis magunkat de kiváltképen elhagyott Cselédgyeinket is csekély oeconomiánk promotioját kglmetekk. commendálljuk s vagyunk is tellyes reménsséggel, hogy Districtualis Kapitány ezen Consolatiókra ki ki Districtussában secundálni el nem mulattya szándékunkat. Amellett azt is rövideden kívántuk értésire adni Kapitány és Assessor Uraiméknak, hogy elindulván 240 forintokkal a Jász-Cassából többet el nem hoztunk azokból is már alkalmasint 150 forintig *approlékos Discretiókra* urgaltunk, meg gondolhattya kiki azokra mivel éltünk és a Cancellarian az Expeditio nagy lévén taxa nélkül hozzá nem juthatunk, hanem secretarius Piros Uram offerállá magára amennyi szükséges levén fog provideálni stb. csak annak idejében az Invalidusok Cassájába tegyék le a N. Districtusok. Kglmetek hire nélkül még egy pénzt sem vettünk föll, hanem szándékja iránt való tudósítását az iránt és minél hamaréb el várván maradok

Kglmetek.

Mindenben hiv köteles szolgálj
Molnár Mátyás
Molnár Mihály.“

Tehát már 1742-ben oly biztosra ígérték a dolog elintézését, hogy küldötték is már haza őket, — pedig hol volt még 1745. május 6-ika! Mindennek daczára a becsületes kiküldöttek nem jöttek haza, hanem a közjó érdekében tovább is kitartottak.

Ugyancsak 1742. július 31-én a kapitány és a districtualis assessor urak július 22. és 25-ről kelt levelére azt válaszolják, hogy az ügyet, amely Ő Felségének már elreferáltatott, mindenütt sürgetik, ámde »itt ugyan szóval sokan ígérnek, de cselekedettel kevesen tesznek, eddig is ha Mltóságghos Palatinus Ur dolgainkat nem secundálta volna, alig lehet elhinni, hogy valami löt volna belőle.«

Az előbbi levélben jelzett és hangoztatott biztatás után nem egészen két hétre keserű tapasztalatokat szerezhettek maguknak a deputatus urak. Nem lehet másképen megmagyarázni, minthogy a német lovagrend fázott ígérete da-

czára is a visszaváltástól. Nagyon könnyen megérthető is. Negyven éve múlt, hogy az adás-vétel létrejött. Ez alatt az országban a Rákóczy-féle szabadságharcz leszámításával, ami már 1711-ben végbefejezést nyert a szathmári békével, az ország kezdett erőre kapni. A vagyoni viszonyok, érték, pénz kezdett állandó lenni, a bevételi s jövedelmi források szaporodtak, a népesség is gyarapodott, ennél fogva emelkedett az értéke is a Jászkunságnak. S ha már kötelező ígértenél fogva a vételár lefizetésével át kellendett is engednie ennek területét, és szerzett jogairól lemondani, kéz alatt az udvarnál, — ahol a német lovagrendnek, mint német udvarnál, összeköttetései szálain és révén nagy befolyása volt, — a beleegyező és nélkülözhetlennek vélt uralkodói nyilatkozat kiadásának lehető hátráltatásával késleltették a visszaváltást. Pozitív adatom erre nincs s mert nem szabad feltételeznem Mária Terézia királynénkről, hogy beleegyező nyilatkozata csak azért húzódott, mert minél többet kívántak volna a jászkunoktól szabadulásuk fejében kierőszakolni, — nem lehet más kézen fekvő indokolást találni, mint hogy ebből a jelzett okból — mert ennek hasznát csak ők látták, — amennyit a jóakarat épített, szép titokban lebontották.

Pedig amit Molnár Mátyás és Mihály irtak a Kerületekhez, az mind igaz volt. A láthatatlan akadályok szorgosan működtek, úgy, hogy a nagy energiával dolgozó gróf Pálffy János még az 1743 év szeptember 7-én Jeszenák Jánoshoz írt levelében is csak lassan biztat.*)

†

„Perillustrissimo Generos Dne. obdssime.

Akarván kegyelmed visszajövedele után az Palatinális Kapitánynak az Jászok és Kunok Districtussaiban teendő stabilitamentuma eránt éő Feölségénél aláztatossan Instálnom, azért, hogy a Pesthi urakkal és másokkal conferállya ezen dolgot minemű okokkal és fontos motivumokkal ezen ügykezetemnek effektusát köllene eő Feölségénél forgóztatnom mellyeket connotólván magának amidön visszatér Kegyelmed azonnal a szerint be adattatom eő Feölségének Instantiámat akarván ennek egy-

---

*) Jászberényi jász muzeum.

szer Törvényünk engedelmből is végét szakajtanom Ceterum maneo.

Pozsony, Die 12- 7-bris 1743.

Servus Benevolus

Comes Joannes Pálffy m. p.

Dno. Joanni Jezenak."

Gróf Pálffy Jánosnak ezt az interpunkciók nélküli levelét bajosan lehet ugyan megérteni, mert mondatai a pontozás teljes hiánya miatt egybefolynak, annyit azonban meg lehet érteni, hogy még 1743-ban is Instantiát kell beadni az uralkodóhoz, sőt türelmetlenségében — valószínűleg a dolog hosszadalmas elnyomulása miatt — »Törvényünk engedelmből« egyszer már végét akarja szakítani.

De hiába volt gróf Pálffy János akár milyen hatalmas nádor és türelmetlen kedélyű, még igen sokáig nem bírta végét szakítani, pedig gróf Nádasdy Lipótnak Bécsből 1743 július 24-én kelt, a »Jászok és Kunok kapitányainak és assessorainak« küldött levelében*) szintén biztatás foglaltatik arra nézve, hogy iparkodásaikat siker fogja koronázni.

Abban az erőlködésben, amit 43 éven keresztül kifejtettek, hogy a szolgaságból kimenekülve régi szabadságaikat visszanyerjék, legnagyobb érdemeik, legtöbb munkája van a jászberényi jászoknak, s a maguk kasszájából is legtöbbet áldoztak reá. Igaz, hogy legtöbbet szenvedtek is. De bizonyos az is, hogy erkölcsileg mindig, anyagilag is legtöbbnyire a hátuk megett állottak a többi jászok és kunok is; nem volt ebben a tekintetben köztük semmi dissonantia, s ha akadtak is eleinte olyanok, akik nyakasan megakartak maradni abban, — ami különben az igazság is lett volna, — hogy az fizesse ki a váltságösszeget, aki azt felvette, vagy akit az 1715 évi XXXIV törvényczikk erre kötelezett, mikor az önmegváltás eszméje már teljesen megérett, az előtte álló természetes és mesterséges akadályok megszűntek, egy akarattal foganatosították, vitték keresztül, mert belátták — s be is kellett látniok, — hogy rajtuk magyar

*) Jászberényi jász muzeum.

közmondás szerint az Isten is csak akkor fog segíteni, ha önmaguk segítenek magukon.

Erős akarat és elszántsággal bírták így is csak keresztül vinni az önmegváltást, mert tisztán a saját erejükre voltak utalva, s még a nádor érdekközössége is csak magának az uralkodói engedélynek megszerzésében nyilvánult, miután ez az engedély is oly erős feltételekhez volt kötve, hogy azokat nem engedményeknek, hanem nehézményeknek lehet neveznünk.

I. Lipót erőszak és törvénytelenések, valamint a magyar gyűlölettel teljes politikájára, uralkodására, amellyel a Jászkunságot 43 évig tartó szolgaságra kárhoztatta, fejlődésében megakadályozta, a szenvedések sokszorozott kálváriáján keresztül hurczolta, találóan alkalmazható *Csemeghy Károly* kifejezésteljes mondata:

„Aki a földre sujtott egy nemzetet és a hatalom önkényű parancsával merte eltörölni kedvelt intézményeit; arra nézve merő kénytelenség, hogy mindig az erősebb legyen s az erő alkalmazásában ki ne fáradjon.

Ámde hacsak vége volna mikor megtörtént! Nem úgy van! A gyilkolásnak azzal nem szakad vége, hogy az áldozat meghalt. Egy hosszú sora a bűnöknek származik a bűnből, az erőszak nem részesülhet a jog boldogító boldogságában, neki sujtani, kinozni, dúlni, fosztani, sérteni és remegni kell tovább is; a börtön nyílásán, melyet alkotott s mire az államot átalakítá, örködnie kell szüntelen.”

Hacsak vége volna, mikor eladták a Jászkunságot. De ezzel megnyílt a szakadatlan erőszakosság, jogtörés, elnyomás láncolata a hatalom részéről, szenvedés és nyomor a letiprott jászok részére.

III.

A megváltás (redemptio) története.

Végre az 1744. évben azon kiküldött királyi comissió, amely *Podhraczký Györgyöt* részben a helyszínén tartott vizsgálat alapján elcsapta, segítőleg kezdett közreműködni a jászkunok azon irányzatú törekvéseinek, hogy a zálogösszeget a saját zsebükből kívánják kifizetni. Ami azonban nem ment olyan könnyen, mint a jászkunok szerették volna.

Legnagyobb nehézségük vágyaik elérésében az volt, hogy nem rendelkeztek olyan hatalmas protektorral, aki az udvarnál, a helytartó tanácsnál egyénisége, összeköttetése, magas állása folytán ügyeiket előbbrevitte vagy vihetette volna. *Gróf Pálffy János* a hős hadvezér és nádor alkalmas személy lett volna, aki erélyesen is járt el, azonban neki is nagy nehézségekkel és ellenérdekekkel kellett megküzdenie, és micsoda kálvária volt amíg nádornak is kinevezték, hát még míg a Jászkunok grófjának megtétetett!

Még az 1744. évben Pozsonyban felolvastatta a kiküldött Comissio jelentését egy tanácskozásban s az uralkodó királynőnek az fel is lett terjesztve; önmaga is kérte a főurakkal egyetemben legfelsőbb beleegyezését abba, hogy a jászkunok magukat megválthassák. Már ekkor ígéretet is tett a kerületek részéről, hogy a váltságösszeget és már előzőleg a királyné hadjárataira felszerelt 400 lovas katonán felül még ezret fognak teljesen felszerelve kiállítani, úgy-szinte valahányszor az insurrectio elrendeltetni fog a haza

védelmére erejük és tehetségük szerint kötelességüknek fogják ismerni a kívánt lovas katonáknak kiállítását.

1744. december 24-én a jászkun Kerületek kapitányai, esküdtjei és lakosai nevében Jászberényből kelezve egy kérvény adatott be a helytartó tanácshoz, megszabadításuk tárgyában, melyhez azokat a feltételeket is mellékeltek, amelyek mellett az 500,000 rhénes forintot kifizetni hajlandók. A feltételek következők magyar nyelvre fordítva, s az eredeti latin czímet csak a valódiság kedvéért megtartva.

»Conditiones sub quibus Cumani et Jazyges summarum 500,000 florenorum deponere volunt«

1.) A Jászkun kerületek ajánlkoznak a pesti invalidus háznak az 500,000 frtot letenni, ha annak fejében a nádori bíraskodás alá és kiváltságaikba visszahelyeztetnek s ha a Lipót-féle diploma értelmében a kegyúri és pallosjogokban megerősíttetnek.

2.) Minthogy pedig a kerületek saját pénzükön váltják meg szabadságukat, azontúl sem ő felsége, sem a kormány vagy ország őket semmiféle ürügy alatt el ne adja, vagy el ne zálogosítsa, adó vagy fizettség semmi czímen rajtok ne vétessék.

3.) Miként pedig most a kerületek egy testet képeznek, úgy maradjanak jövőre is, soha meg ne osztassanak, tőlük semmi el ne szakasztassék, sőt még az invalidus ház által másoknak bérbeadott, elcserélt, vagy bármikép elidegenített részek is visszaszereztesse nek és adassék meg nekik a hatalom, hogy a régebben elszakasztott falukat, pusztákat, vagy földterületeket törvényes úton visszaszerezzék.

4.) A nádor felsőbbsege, bíraskodása alatt állván, köz és részleges gyűléseket tarthassanak, a királylyal és közjőval nem ellenkező határozatokat, végzéseket hozhassanak, azokat végrehajthassák, tisztviselőket és kapitányokat választhassanak s igazságot szolgáltatthassanak.

5.) A nádor által kinevezendő kapitány tartozik a jászkunok ellen vagy a jászkunok közt felmerülő ügyekben ítélni, az ítéleteket végrehajtani, fennmaradván a nádorhoz való felelősség.

6.) A nádorság üresedése esetén igazságszolgáltatás tekintetében a nádori tisztet végző adminisztrátor alá tartoznak.

7.) Legyen szabad az országban saját nevük alatt cselekvőleg vagy szenvedőleg perlekedni s Béla királytól nyert kiváltságlevelök alapján ügyvédekett vallani.

8.) Ezen az ő felsége által kegyelmesen jóváhagyandó feltételek elfogadása esetén hajlandók nemcsak az 500,000 forintot letenni, hanem a mostani fegyveres fölkelés tartamára 1000 lovas katonát fölszerelni s azután minden fölkelésben, melyben a főurak és az ország nemesei részt vesznek, nem ugyan ilyen, vagy ennél nagyobb számban, de tehetségük és erejükhöz képest, az ő felsége és az ország védelmében részt venni.

9. Midőn jövőre hadakozni kényszerülnek, a közadó alól mentessenek fel, mert a kettős terhet képtelenek elviselni.

10. A most felszerelendő 1000 lovas félévi zsoldját magukra vállalják. ha az invalidus ház a rajtok törvénytelenül beszedett 49,000 frtot Ulászló király 7 decretumának 2-ik czikke értelmében visszatéríti.

11. Hogy az 1845. 11. t.-cz.-ben megszabott 3000 arany fizetéséről, melyet Zsigmond 3 decz. 7 art. és I. Mátyás 5 decr. 5 articulusa 20 garasra szállított le, megszabaduljanak egyszersmindenkorra letesznek 50000 frtot; vagy évenként a nádor vagy helyettesse fizetésére 3000 frtot adnak úgy azonban, hogy a kamara ezt soha rendes adózásnak ne tekintse, sőt az országosan kivetett köz- és hadiadóktól a Jászkunság jelenlegi vagy jövődöbeli lakosai, mint akik ő felsége kegyelméből minden néven nevezendő földesuri hatalomtól független emberek, örökké szabadok és mentesek legyenek.*)

A kérvény alá van írva a következőképen:

„Humillimi subjectissimi Servi Districtuum Jazygum et Cumanorum ordinary Capitanei, Assessores et Incolae.“

*) Eredetije az országos levéltárban. Mellékletét képezi a helytartó tanácsához beadott Jászberényben 1744 december 24-én kelt kérvényeknek

Magyarul: Legalázatosabb alattvaló szolgálai, a Jász és Kun kerületek rendes kapitányai, esküdtjei és lakosai.

A helytartótanácsához címzett ez a kérvény és ennek tartalma tárgyalatott. Minden egyes pontozata nem fogadtatott el, egyik másika ellenében némi kifogás emeltetett, azonban nagyjából és főbb pontjaiban az ebben foglaltak képezték a kiindulási alapot. Már ebben — az előző történetektől eltekintve, — hajlandók voltak a jászkunok szabadságukért az egész 500000 rhénes forintot kifizetni, és felajánlják az 1000 huszár kiállítását is.

Miután ez figyelembe nem vétetett, elfogadva nem lett, eredményre nem vezetett, Horváth András a Jászság részéről, Varró István a Nagykunság részéről, Nánásy János pedig a Kiskunság részéről felküldettek Bécsbe, mint teljhatalmu megbízottak, hogy az ügy végleges lebonyolítását sürgezzék, eljárják. Ezen férfiak erélyes kijárása s a minden ajtót kinyitó pénz Ő Felsége ereje mégis düllőutra vitte az ügyet. Mielőtt azonban a királyi diplomát, az önmegváltásra vonatkozó jogosultság tartalmával az udvar kiadta volna; ígéreteiket írásba vették tőlük az alábbiakban Bécsben 1745 április hó 20-án és ezt követte aztán 1745. május 6-án a szintén Bécsben kelt s a megváltást megengedő diploma.

Capitulatio. (Részletezés.)*)

Ő Felsége Mária Therézia Magyarország királynéja és ezen kerületek között a következőkben jegyeztetnek be:

Mi alulírott Horváth András, Nánásy János és Varró István a Jász-, Nagy- és Kiskun kerületek küldöttei jogi ügyekben teljhatalmunk erejéből kifolyólag a helytartó tanács királyi személynöke jelenlétében Pesten folyó 1745. év február hó 25-én a nádori gyűlésig egybehangzólag oda határoztunk és mint a tárgyalásra törvényesen jótálló meghatalmazottak adjuk tudtára mindenkinek akiket illet: hogy ő szent királyi felsége

---

*) Jásznagykunszolnok vármegye levéltárában őrzött jegyzőkönyvből Eredetije latin nyelven írott.

legalázatosabb számtalan kérelmeink folytán legkegyelmesebben meghallgatni kegyeskedvén, hogy az említett kerületek a nádori bíraskodásnak és illetve a Helytartó tanács rendelkezéseinek alája fogván rendeltetni, a pesti invalidus katonák házától ő felsége által önmagukat az alant irt feltételek mellett megválthatják, s hogy ugyancsak ő szent királyi felsége az említett kerületeknek régi kiváltságait, *amennyiben az ország törvényeivel nem ellenkeznek*, kegyesen megerősítendőknék és végül tekintetbe vévén a tovább kormányzásra nézve a Kerületeknek állapotát, feltételeit és kötelezettségeit a jövőben az országgyűlés előtt tárgyalandónak elrendelte. Mi pedig az előbb nevezett Hármaskerületek és az azokban egyetemlegesen gyűlésező Helységek nevében azon határozott kijelentéssel, hogy *minden helység az egyesért és egy az összesért* helyt állani akar, Ő szent fetségének az alárendelt kötelék jóságos feloldásáért teljes alázattal és örökös hű hálával kötelezzük magunkat a nevezett Jász, Nagy- és Kiskun kerületeket, azoknak egyes községeit, a melyre nézve nekünk egybehangzó teljhatalom adatott, hogy

1. A pesti Invalidus Katonák Házának befektetett 500000 frtnyi összegét teljesen minden hiány nélkül és pedig a folyó évi Szentgyörgy napjára 100000 frtot, a fenn maradt 400000 frtot pedig ha nem előbb, legkésőbb Keresztelő Szent János napján ezen évre 100-tól hatos kamatjával az előbb irt Szentgyörgy napjától a pénz leszámlálása napjáig leszámlálják, megfizessék.

2. Mivel az említett Invalidus Katonák háza uralmának tartama alatt kütönféle építkezéseket és javításokat tétetett a nevezett Kerületekben, különféle kiadásai voltak, mire is az egyes építkezések és javítások ellenértékében kötelezzük magunkat és a Kerületeket 15000 rhénus forint fizetésére és 9000 frtot mint Kecskemét városától bizonyos legelőkért a nevezett Ház által előre felvett haszonbér fejében járó összeget, Szent György napjáig javaink lekötése mellett a pesti Invalidusok házának megfizetni akarjuk és kötelezve is vagyunk.

3. Kötelezik magukat az általunk képviselt Kerületek és azoknak lakossai folyó április hó végére 1000 magyar lovas felállítására, azoknak ruhákkal, fegyverekkel és lovakkal való felszerelésére és megszerzésére, s kötelesek azokat Ő szent királyi felsége rendelkezésére bocsátani katonai szolgálatteljesítése végett.

4. Kötelezzük magunkat és az említett Kerületeket és az ezekben létező összes Helységeket ünnepélyesen arra, hogy a királyi adón kívül szent György napjára a többször említett engedményes rokkant katonák háza helyett 3000 körmöczi ara-

nyat, vagy 12600 forintot évenként a nádorispán fizetésére, mely most a kincstárból fizettetik, a királyi kincstárba hiány nélkül rövid időközökben pontosan befizetni fogjuk.

5. Háborus idő vagy országos insurrectio esetére kötelezzük magunkat, a Kerületeket és az összes lakosokat Ő szent királyi Felsége szolgálatára a felállítandó 1000 magyar lovas katona felállítása mellett a hadvezetőség váraiban vagy a felkelő országrészbe minden erővel és tehetségünk szerint táborba szállani.

6. Kötelezik magukat általunk említett Kerületek, hogy ha valamelyik helység ezen feltételeket és kötelezettségeket minden egyes pontjaiban elfogadni, azoknak eleget tenni nem akarna, ezeknek a pontoknak tényleges és teljes betartásáért a Kerületek egésze áll helyt, a többiek minden terheit megadja és magához váltja; a megígért összes pontozatoknak legszigorubb betartására és teljesítésére az említett kerületek minden községe kötelezi magát azzal a királyi kegyelem és jóakaró engedményekből származó feltétellel, hogy ha annak meg nem felelnének azt nem élvezhetik s magukat meg nem válthatják. Mely kötelező nyilatkozatunkat pecsétjeinkkel és aláírásainkkal ellátva kiadjuk. Bécs 1745. április 20. Horváth András járszági kerületi jegyző és tejhatalmú kiküldött. Varró István nagykuni sági tejhatalmú kiküldött. Nánásy János kiskunsági kiküldött.

Soha jobb és alkalmasabb időben illetően ajánlat a bécsi udvarhoz nem érkezhett. Nagy Frigyes porosz királylyal és Károly Albert szász választó fejedelemmel a háború javában dühöngött, a nagy uralkodónő szíve hajlott a magyarhoz, a «vitam et sanguinem»-et harsogott 1741 szeptember 11-iki országgyűlés már meg volt, a magyar nemzet alkotmányos hűségét a koronázott uralkodónő iránt már fényesen kimutatta, a magyar huszárok az «Örökös Nádasdy»*) vezetése alatt kitűnő katonai erő és fegyvernemnek bizonyultak, újabb 1000 huszár a magyar alföld lóra termett részéből nem volt megvetendő ajándék még egy uralkodó császárnő részére sem. Mindazonáltal még

---

*) »Örökös Nádasdy«-nak Nagy Frigyes porosz király nevezte el gróf Nádasdy Ferenczt, mert huszáraival mindenütt ott volt ahol a viszont, rendszeres csatavesztő Károly főherczeg megveretett s a győzőnek teljes diadalát könnyű huszáraival nemcsak elveuni nem engedte, hanem rengeteg veszteségeket is okozott.

ezzel sem volt a dolog simán elintézve, hosszadalmas pertraktálások követték még mindig, mígnem az 1745. évi május 6-án kelt diplomával a régi jászkun privilegiumokat helyre állította s a megváltás keresztülvitelét megengedte.

Ez a diploma a következőkép szól:

MÁRIA TERÉZIÁNAK

BÉCSBEN 1745 MÁJUS 6-IKÁN KELT PRIVILEGIÁLIS OKLEVELE

A JÁSZOK ÉS KUNOK REDEMPTIÓJÁRÓL.

(Jász-Nagy-Kun-Szolnok vármegye levesházában őrzött latin eredetiből fordította: *Hild Victor*.)

„Mi Mária Terézia isteni elősegítő kegyelmességből Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország, Tótország, Ráma, Szerbia, Gácsország, Lodomér, Kunország, Bulgária királynője; Ausztria főhercege; Burgundia, Felső és Alsó Szilézia, Milánó, Stájerország, Karinthia, Krajna, Mantua, Parma, Piacencza, Limburg, Luxemburg, Geldern, Würtemberg hercege; Svábsország fejedelme, a római szent birodalom, Burgau, Morvaország, Felső- és Alsó-Luzsicza örgrófja, Habsburg, Flandria, Tirol, Ferrara, Kyburg, Görcz, Gradiska és Artois grófja, Elzász tartomány grófja, Namur grófja, a szláv márka, Laibach, Salzburg és Mecheln ura, férje után: Lotharingia és Barri hercege, Toscána nagyhercege stb. Jelen okiratunk rendjén emlékeztébe ajánljuk mindazoknak, a kiket megillet, hogy mint a jász és mindkét, ugyanis nagy- és kiskun királyi koronakerületeink és az azokban fekvő összes helységek küldöttjei, eszélyes és körültekintő híveink: Horváth András, Nánássy János és Varró István, — az igazságszolgáltatásnál királyi személyes jelenlétünk helytartója, valóságos belső titkos tanácsosunk, általunk őszintén kedvelt hívünk: Tekintetes és Nagyságos gyaraki Grassalkovich Antal gróf előtt, — mult február hó 28-án, saját és a többi összes jászok és kunok avagy filiszteusok nevében és személyük helyett, mint törvényes és teljes hatalmú megbízottak előadtak és bemutattak Nekünk különféle, az ő bizonyos menteségeikről, szabadalmaik és előjogaikról szóló, régi és ősi kiváltságleveleket, melyek különböző hajdani magyar királyoktól, dicsőséges emlékü elődeinktől származnak és alázatosan esedezének, hogy kegyesen tekintetbevéve elődeiknek, a szinte e kerületekben élt őseiknek, különböző alkalmakkor és körülmények között, igen sokszor vérük ontásával is, néhai megdicsőült magyar királyok és az ország szent koronája iránt tanusított hívseges és hasznos áldozatkészségüket, nemkülönben saját maguk szolgálatait és

érdemeit, melyeket különböző esetekben, király, birodalom, közjó és épügy a Mi Felségünk érdekében is hűséggel és hasznosan teljesítettek és szereztek, jelesen midőn a közelmúlt török háboru alatt, a tatároknak magyar birodalmunkba legutóbbi betörése, a tisztántúli részek eláramlása és ellenséges elpusztítása alkalmával, az előbb említett kerületek mostani népei és lakosai tekintélyes számban fegyvert ragadva, a lakosok egy részét iszonyu rabságba hurczoló, a helységeket elhamvasztó, a jelzett országrészekben tüzzel-vassal ellenségesen romboló, előbb említett tatárokat üldözve és számos rabot kezeikből kiragadva, a köznek mérhetlen hasznára, az országból kipusztítani segítették; továbbá, melyeket a közbékét és nyugalmat megzavarni akaró istentelen és lázadó Peró-követők elnyomásában; a porosz király erőlködései ellen négyszáz felfegyverzett és minden katonai szükséglettel jól ellátott lovasnak sziléziai táborunkba küldésében; Békés megye területén, a Haller-ezred egy parancsnokló tisztjei ellen fellázadt csapatjának elnyomásában tanusítottak és jövőben erejükhöz mért hűséggel és készséggel tanusítandó szolgálataikat; ezen előbb bemutatott ősi királyi kiváltságseveleiket, amennyiben az ország törvényeivel nem ellenkeznek, kivonatosan, kegyelemmel megerősíteni, a kerületekhez ősidőktől fogva tartozó összes helységek és puszták használatába e kerületek lakóit kegyesen (vissza-bocsátani, a pallosjog gyakorolhatásának kegyes megengedését ezen kiváltságokhoz külön kifejezetten csatolni méltóztassunk. Miért is meghallgatva és megfontolva úgy némely hiveink alázatos ajánlatát, mint az előbb említett Jászok és mindkét Kunság népeinek és lakóinak Felségünkhöz intézett legalázatosabb könyörgését, de leginkább azért, mert az említett három kerület és azok lakosai, mostani legsúlyosabb háborús szükségünkben is, szolgálatunkra saját pénzükön és költségükön ezer felfegyverzett és más katonai szükséglettel jól felszerelt lovas adnak és állítanak, úgy a jövőben az országnak általános vagy részleges felkelései alkalmával is erejük és a lehetőség szerint fegyvert fognak és ezen kívül e hármas kerületeket eddig birtokoló rokant katonáink pesti házától magukat megváltandó: ötszáz-ezer, javítások árában és költségeiben pedig tizenöt ezer Rhénes forintokat letesznek és az ország közadójának rájuk eső része mellett és azonkívül, nádori tiszteletdíjképen, melyet most Királyi Kincstárunk fizet, évenként és kellő időben, ide királyi kamarai kincstárunkhoz tizenkétezer hatszáz Rhénes forintot érő háromezer aranyat fizetni ígérnek, sőt fölül megnevezett teljhatalmú megbízottjaik által a folyó év aprilis havának huszadik napján ezekre írásban jögerősen és együttesen magu-

kat kötelezték és lekötötték, mint azon kerületek testülete felelősséggel azon helységekért is, melyek az előbb felsorolt feltételekhez hozzájárulni nem akarnának; fentebb megnevezett Horváth Andrásnak, Nánássy Jánosnak és Varró Istvánnak, úgy maguknak, mint az általuk képviselt összes többi jáásznak és kunnak a fenti módon beadott, kegyesen elfogadott kérelme szerint, ezen kerületek imént bemutatott kiváltságokmányait, amennyiben az ország törvényeivel nem ellenkeznek és mostani állapotukban és életmódjukban hasznukat vehetik, az alábbi pontozatokban kegyesen megerősítendőeknek és ezenfelül különös, újabb kegyelmünkből és bőkezűségünkből ez előbb említett *három kerület népeinek és lakosainak, külön-külön bármely kerületben*, az alább megírt módon gyakorlandó pallosjogot kegyesen hozzáadandónak és adományozandónak tartottuk. Mely kiváltságok pontozatainak megerősített sora és szövege ilyképen következik. És pedig:

Először: Hogy a fentebb megnevezett három kerület népei és lakosai felett, a tüzetesen ellenök indított perekben, az ország semmiféle, tudniillik sem egyházi, sem világi bírása vagy igazságszolgáltatója, a nádoron, mint a kunok bíróján és kapitányán és saját, maguk közt alkotott bíráikon kívül, bárki kérésére, bármilyen ügyben — kivéve egyedül azokat, melyek jog szerint az egyházi bíróság elé tartoznak és az ezerhatszáz harminczötödik évi tizenkilenczedik szakaszban megjelölt határpereket vagy általuk, vagy hozzájuk tartozó bárki által a kerületen kívül birt dolgok és javak ügyében, vagy a kerületeken kívül elkövetett büntettekben, (ha a tett helyén elfogatnak), indítandókat — ne ítélhessen, törvényt állni ne kényszeríthesse erre hatalommal ne bírjon.

Másodszor: Ugyanezek a Jászok és Kunok az ország határain belül személczeik, árúik, vagy bármily egyéb magukkal hordott holmijok után semmiféle, vám vagy révfizetőhelyen fizetésre ne kényszeríttessenek, ne szoríttassanak, de a királyi harminczadokat minden kivitel vagy behozatal után fizetni tartoznak.

Harmadszor: Hogy az ország semmiféle bírái vagy igazságot szolgáltatói által, sem saját, sem idegen adósságok, sem egyéb bármilyen követelések miatt, sem személyükben, sem holmijaikban el nem foghatók, le nem tartóztathatók, sem bírák elé, amennyiben a kerületeken kívül birtokuk nincs, nem állíthatók; mint fentebb mondatott, csak saját kapitányaik vagy bíráik előtt kötelezhetők megjelenésre.

Negyedszer: Hogy közéjük fő vagy nádori kapitányt maga az ország nádora állít, kinek elnöklete alatt maguk a lakók

és lakosok kapitányait, ülnökeiket és más szükséges kerületi tisztjeiket, — ugyancsak a helységek bíráit és egyéb szolgálait, egyedül az illető helységek népei és lakosai maguk közül vagy másúnnen, ha köztük egyik vagy másik tisztségre valók vagy alkalmasak nem találtatnának, szabadon választhassanak. És mivel

Ötödször: Teljesen saját különös kegyelmünkéből és jószágunkból a mondott kerületek lakóinak fejedelmileg azt is megengedjük kegyesen: Hogy magukat rokkant katonáink pesti házától, a leteendőket megelőzőleg meghatározott módon letévén, megválthassák; E szerint teljesítettven ez a megváltás, jövőben pedig, mint ahogy előre hocsátva van, királyi kamaránk kincstáránál évente azt, mivel királyi közadónkba és ezen kívül a nádori tiszteletdíj címén tartoznak, lefizetvén, az e három kerülethez jogszerint és a régi idők óta tartozó, névszerint: Jászberény, Karczagújszállás és Halas városokat, szinte így Árokszállás, Apáthi, Fénsszaru, Felső- vagy Gál-Szent-György, Dósa, Jákóhalma, Mihályteleke, Alsó-Szent-György, Ladány, Kisér, Madaras, Kunhegyes, Kisujszállás, Türkevi, Kun-Szent-Márton, Fülöpszállás, Szabadszállás, Kun-Szent-Miklós, Laczháza, Dorosma, Félegyháza és Majsa helységeket: Ezeken kívül: Boldogháza, Ágó, Négyszállás, Szent-András, Asszony-szállás, Magyarka, Bóltsa, Ködszállás, Orgonda, Szent-Miklós, Kápolnás, Fabiánka, Kolbász, Kis- és Toó-Turgony, Marjalaka, Kis-Kaba, Móricz, Póhamara, Csorba, Mesterszállás, Bodoglár, Tajó, Kis-Balázs, Bösztör, Babony, Kátó, Csókás, Lajos, Mizse, Kocsér, Kara, Szent-László, Móriczgátja, Szank, Orgovány, Kis-Szállás, Galambos, Ferenczsállás, Jakabszállás, Bene, Csólyos, Agasegyháza, Pálka, Kömpöcz, Matkó, Kerekegyháza, Átokháza pusztákat, a hozzájuk tartozó Seregélyes, Pálos, Üllés, Zsana vagy Kőkút, Mérges, Kígyós, Fejértó, Füzes, Balota és Jakabháza kisebb szállásokkal, amennyiben eddig maguk vagy rokkant katonáink említett házának révén tényleg birták, használatra és haszonélvezetre — de anélkül, hogy elidegeníthetnék, — birtokukba vegyék. Ezután

Hatodszor: Előbbemlitett Jászok és Kunok kerületeinek és ezek helységeinek az is szabad legyen, hogy bármilyen szabadon költözhető és állapotú, valamint semmiféle földesurnak le nem kötött, bárhonnan odakerülő jövevényeket maguk közé befogadhasanak és őket a többi lakosokkal egyenlően a köztük fennálló általános és közös terhek viselésére szoríthassák; de földesurak által visszakövetelt ilyen megszállókat, figyelembevéve a jog szerint figyelembeveendőket, megértve a törvények megértendő szellemét, a törvényes büntetések terhe alatt, a visszakövetelőknek visszaadni tartoznak. És így:

Hetedszer: Az előbb említett jászkun kerületek összes lakói és lakosai, amennyiben a kerületek előrebocsátott kiváltságai és kedvezményei egyenlő feltételekhez kötöttek legyenek, egyenlő mentességet és kiváltságokat élvezzenek. Végre:

Nyolczadszor: Az e kerületekben fekvő helységek római katolikus közönségeinek kegyesen engedélyezzük a kegyurijogot oly módon, hogy egyik-másik parochiájuknak megüresedése esetén alkalmas, derék, jó életű és erkölcsű papot egyházmegyénk rendes püspökénél vagy annak lelkiekben helyettesénél plébánusuknak bemutatthassanak, de a bemutatottal és az egyházi szabályok szerint bevezetettel, a köteles megbecsüléssel és tisztelettel bánni, neki járó jövedelmeket kiadni és a kegyursággal járó egyéb köteleességeknek illően megfelelni tartoznak. De mindezeken kívül:

Kilenczedszer: Különös újabb kegyünkől és bőkezűségünkől az előzőkben letárgyalt szabadalmakhoz és előjogokhoz még azt is hozzáadjuk és kegyelmesen megengedjük, hogy mind a három annyiszor említett jászkun kerület a maga területén, de csak az illető kerületek kapitányait, ülnökeit és helyből sőt (ha szükséges) máshonnan is összehívott jogtudó és az igazságot szerető férfiakat maga mellé rendelő nádori kapitány elnöklete és vezetése mellett, a jog és igazság kívánalmai szerint, a megyei törvényszékek és más e szabadalommal bírók módjára, a pallosjogot gyakorolhassák és azzal élhessenek, mindazonáltal épségben tartván a birtokon belüli vagy kívüli felelőbbségek jogait az oly fenyítő vagy polgári perekben, melyek az ország törvénye szerint az ország az idő szerinti nádorához, mint a kunok törvényes és kiváltságilag rendelt bírójához, vagy a nádori hivatal üresedése esetén a királyi helytartóhoz, avagy ha az sem lenne: királyi főtörvényszékünkhöz megfelelőbbé lehetők. Ezeket és más egyéb e három kerületeket érdeklő igazságszolgáltatási, közigazgatási, helyi és házi ügyek elintézését egyelőre addig, míg helyzetük, állapotjuk és kötelezettségeik rendezéséről a legközelebbi általános országgyűlés másféleképpen rendelkezik, kegyesen az ország nádorára bizzuk úgy, hogy e tekintetben meghallgatván az illető kerületeket, egy tervezetet dolgozzon ki és azt véleményével együtt mielőbb Felségünk elé terjessze kegyelmes megerősítés és legmagasabb rendelkezés végett.

Végre befejezésül a sűrűn említett Jászok és Kunok iránt túlradó jóságos királyi kegyünkől és kegyességünkől nagy-lelkűen megengedjük, hogy ugyanezen három kerület, azok népei és lakosai, az előbb átvizsgált vagy jövőben még nyerendő mentelmeikkel, szabadalmaikkal és kiváltságaikkal a

nádori bíraskodás és igazságszolgáltatás alá helyeztessenek, az országos ügyekben azonban királyi helytartó tanácsunktól függjenek.

Ennélfogva ezeket, az annyiszor említett Jászok és mindkét Kunság kerületeinek részint (mint előbb említve van) ősi kiváltságleveleikből kivont, részint azonban Általunk is különös újabb kegyelmességünkől hozzájokadott és engedélyezett szabalmi pontozatokat az előbb említett kötelezettségek és fizettségek föltétele alatt — de ezek nélkül nem — összes tartalmukban, záradékaikban és szakaszaikban elfogadjuk, megerősítjük, engedélyezzük és helybenhagyjuk és az említett hármaskörület népeinek és lakosainak, úgy most, mint a jövőendőben élőknek örökös érvénnyel kinyilatkoztatjuk, adományozzuk és megerősítjük, minden idegen jog fenntartásával. Kiadatott őszintén kedvelt hívünk tekintetes és nagyságos Batyán Lajos gróf, Német-Ujvár örökös urának, Vas vármegye örökös főispánjának, az arany gyapjas rend vitézének, magyar királyi pinczemesterünknek, egyúttal valóságos belső titkos tanácsosunknak és előbb említett magyarországi birodalmunk kancellárjának keze által, ausztriai Bécs főhercegi városunkban, május hava hatodik napján, az Ur ezer hétszáz negyvenötödik esztendejében. Főtisztelendő, méltóságos, Krisztusban nagyon tisztelendő atyák és urak: galanthai Eszterházy grófok közül Imre testvér az esztergomi főegyház fejedelmi, zajesdai Patachich grófok közül Gábor Hermann a kalocsai és bácsi kánonilag egyesített egyházak érsekei, Bakich Péter boszniai, Branyugh György zágrábi, Benzoni János Antal segniai és modrusi vagy korbáviai, Szörényi László szirmiai, az Althann grófok közül Mihály—Károly váczai, keresztszeghi Csáky Miklós gróf váradi, Stanislavich Miklós testvér csanádi, karancs-berényi Berényi Zsigmond gróf pécsi, galanthai Eszterházy Imre gróf nyitrai, zoltényi Klobusitzky Ferencz Xavér báró erdélyi, vasonkeői Zichy Ferencz gróf győri, szalai Barkóczy Ferencz gróf egri, Biró Márton veszprémi, vagreini Endor Ferencz Antal gróf belgrádi és szemendriai, Máriassy Sándor választott tinini, ghimesi Forgách Pál gróf választott rozsnyói, Spáczay Pál választott arbei, Kiss János választott ansáriai, Foglár György választott szerbiai, Bartakovich Pál választott almisiai, Castellein János Péter Vilmos választott traguriai, Nozdrovitzky István választott kattarói és Fábry Jakab választott dulcignói egyházak püspökei, Isten egyházait szerencsésen kormányzók, — továbbá tekintetes és nagyságos erdői Pálffy János gróf említett Magyarországunk nádora, a kunok grófja, arany gyapjas vitéz és királyi helytartónk, galanthai Eszterházy József gróf, ország-

biránk, Battyán Károly gróf, Németh-Ujvár örökös ura, előbb említett Dalmát, Horvát és Tótországunk bánja, Nádasdy Lipót gróf Fogaras földének örökös ura, főtárnokmester, fentebb felsorolt Battyán Lajos gróf, Németh-Ujvár örökös ura, főpinczemester, illésházi Illésházy József gróf, Trencsén örökös ura, főétekfogómester, az előbb mondott galanthai Eszterházy Ferencz gróf főlovászmester, erdődi Pálffy Miklós gróf főudvarmester, többször felhozott erdődi másik Pálffy gróf: Károly főajtónállómester, az előbb említett galanthai Eszterházy Pál-Antal, méltóságos római szent birodalmi herczeg, Fraknó örökös ura, magyarországi palotáink főpalotamestere és fentebb felsorolt és már előbb ismételt erdődi Pálffy János gróf, pozsonyi gróf és a többi sokszor említett Magyarországi megyéit és hivatalait kormányzóik korában: Mária Teréza s. k. Battyán Lajos gróf s. k. Koller Ferencz s. k.“

„Királyfalvai kastélyunkban időzván az 1745-ik év május hó 24-ik napján ő Felsége szentséges legkegyelmesebb úrnónk által a jóságosan kibővített kiváltságok, a bennök megnevezett kerületek nevében, nálam fel- és bemutatván, a köteles alattvalói hűség gyakorlásával alázatosan elfogadtattak. — Pálffy János gróf.“

Azon tényből, hogy a Hármaskör Kiküldöttei által kiállított capitulatio megelőzte a királyi diplomát, joggal következtethető, hogy a királynő biztosítani akarta magát a jászkun kiküldöttek által megígérték teljesítése tekintetében. Szinte hihetetlennek vélték, hogy az elnéptelenedett, kizsárolt Jászkunság képes legyen ennek a nagy kötelezettségnek megfelelni.

Ha összehasonlítjuk a kiküldöttek által kiadott és előbb ismertetett »Capitulatiót« és a királynő diplomáját, bizonyos sajátosságok kell, hogy szembetűnjenek.

Legelső az, ami a jászkoknak régi kiváltságainak megerősítését érinti. A »capitulatio« azt mondja, hogy megerősítendő, »amennyiben az ország törvényeivel nem ellenkeznek (in quantum Legibus Regni non adversantur.) Ugyanezt mondja szórul-szóra a királyi diploma is. Tehát maga a királyi udvar, a Cancellaria sem volt vele tisztában, hogy miben is rejtett voltaképpen a jászkoknak kiváltságos helyzete, miben egyezik vagy ellenkezik az országos törvények-

kel. Ez a tulságos óvatosság legalább nem enged másra következtetni. A jászkun kiküldöttek ezzel tisztában voltak, mert tényleg kivívták azt, aminek a visszanyeréseért küzdöttek s így a tájékozatlanság vádjá csakis a királynő tanácsadóit terheli.

A teljhatalmu kiküldöttek nemcsak küldőiket, az egyes községeket, hanem még saját személyüket is lekötelezték az adott ígéretek teljesítésére, — ami ismét egy másik tanúság arra, hogy a királyi udvarnak és tanácsadónak hő vágya volt ugyan az ígéretek megkapása, de erre az ígéroket képeseknek nem tartották.

A capitulatio kelte 1745 április 20, a legelső, a 100,000 frt. fizetési kötelezettségének napja pedig ugyanazon év Szent György napja vagyis ápril 24, a 400,000 frt pedig fizetendő volt Keresztelő Szent Jánoskor vagyis junius 24-én. Oly feltűnő rövid terminusok e nagy összeg kifizetésére, hogy vagy nem volnának komolyan vehetők, vagy a derék és maguknak halhatatlan érdemeket szerzett kiküldöttek azon fáradságának következménye, hogy ők már akkorára a dolog pénzügyi részét is rendezték. Tényleg ez utóbbi volt az igaz, mert már akkor azt is tudták, kitől fogják azt megkapni. Mint alább látni fogjuk, túlnyomó részben osztrák főurak adták kölcsön azt s tették lehetővé — igaz, hogy jó kamat mellett, — a megváltást és hogy ezáltal az igazságtalan iga alul való felszabadulást keresztülvihessék.

Az akkori magyar-latinság alakított egy specialis latin szavat, amely egyedül a jászkun redemtióban fordul elő. Ez a »melioratio, — ami javítást, jobbátételt, befektetést jelent, s jelen esetben a német lovagrend és később a pesti invalidusok háza által tett beruházások értendők alatta.

Bárhon ha említettett az, hogy ugyanazon alkalommal a jászkunok kötelezték magukat 1000 lovas katona felállítására, mindig a »lovas katona« kifejezést alkalmazták és használták. A capitulációk 3-ik pontja szól erről s latinul »mille Equites hungaros«-nak nevezi. Helyes fordítása ennek »1000 magyar huszár« s nem 1000 magyar lovas, s én csak a szószerinti fordítás hűségéért alkalmaztam ez utóbbit.

A capitulatio 5-ik pontjából kitűnik az, hogy az 1000 huszár kiállítása csak rendkívüli áldozat volt, mert e mellett az ország védelmére általános insurrectio esetén az általános védkötelezettség szerint kellett katonáskodniok. Viszont biztosíték volt ez az uralkodó részére olyatén félreértések elkerülésére, mintha az 1000 huszárral minden véradót leszolgáltak volna. Ebből különben később apró félreértések is származtak.

A királynő diplomája a Peró Szegedinác-z-féle lázadás elnyomásáért is érdemeket kíván a jászkunokra halmozni, terjedelmes és a királyt kegyelmet tulságosan, — és jelen esetben teljesen indokolatlanul, de annál erőteljesebben hangoztató részeiben. Ha talán a kanczellária így tudta, akkor jóhiszeműleg járhatott el, de a lázadáshoz közelebb lakó és az idegen elnyomatás alatt nyögő kiszípolozott és elkeseredett kunok bizony nem voltak benne egészen ártatlanok.

Általánosságban a diploma bevezető része hasonló tartalmu az előző lefolyt évszázadok alatt Magyarország királyai részéről adott kiváltságlevelek, vagy az ezt megerősítő dekretumokkal. Mondhatni egy és ugyanazon sablon szerint készült és csak kevés szavakban különbözik a többitől.

A nádor főkapitánysága és bíraskodása alá való visszahelyezés újabb jogot nem tartalmaz. Régi privilegium volt ez, amelyet de facto és kifejezetten senki el nem vett, — már értve az elvételt úgy, hogy az illető alkotmányos faktorok egyikének sincsen oly törvényszerű intézkedése, amely ezt a régi jogosultságot megszüntette volna. A nádori bíraskodás rövidebb vagy hosszabb ideig való megszűnése és ismét gyakorlatba vétele már előzőleg I. Lipót előtt is természetyszerűleg kapcsolatos volt a nádori méltóság betöltése vagy üresedésben lételével, — de ha nem gyakoroltatott is bármely okból, sohasem jelentette ezen kiváltság megszűntét, az mindig abuzus, törvénytelen állapot volt, amelyen az érdekelt kerületek tőlük telhető erővel iparkodtak mindig segíteni és a törvényes rendet helyreállítani.

A diploma nem egészen azonos feltételeket tartalmaz azokkal, amelyeket a jászkunok 1744 december 24-én a Helytartó tanácshoz benyújtottak, mert vám és révmentességet nyertek ugyan, de a királyi harminczadok fizetésére kötelezve voltak.

Az a jog sem új, hogy úgy büntető ügyekben — a tettenérés esetét kivéve — valamint összes köztörvényi ügyekben csakis saját bíróságaik előtt voltak felelősségre vonhatók. Ez a körülmény a nádori bíraskodásnak, még előbb a maguk által választott bíraskodásnak ésszerű következménye. A diploma mindössze — igen kegyesen — ezt a jogosultságot a szükségszerű meghatározásokkal körülírva szabályozza, elkerülendő egynémely jogbizonytalanságot, ami fennforgott akkor, amidőn a jászkunok határaikon kívül voltak kénytelenek az igazságszolgáltatást igénybe venni.

A diploma 5-ik pontja a puszták és szállásokra vonatkozólag tartalmaz elidegenítési tilalmat. Ezen tilalom bővebb körülírásának hiánya miatt, szorosan meg nem határozható, hogy voltaképen mit tartalmaz. Ugy kell tehát vennünk, amint mondvá van. Birtokukba vegyék, de anélkül, hogy elidegeníthetnék.

Helyes intézkedés volt ez akkor, amidőn lehetett attól is tartani, hogy a nagy terhek súlya alatt nyögve, ezektől szabadulandó, egyik vagy másik község azokból el is akart volna adni, ami ismét más oldalról lett volna közgazdaságilag káros. Az elidegenítési tilalmat be is tartották híven, a puszták legnagyobbbrésze megvan. De nem lehet azt mondani, hogy a tilalom követelményeitől tartva, hanem inkább azért, mert nem volt rá szükségük. Mindössze annyi elidegenítés történt, hogy a XIX. század derekán a Jászalsószentgyörgy és Kiskunfélegyházaának jutott Kisszállás lett a Földváry családdal elcserélve, ami egy speciális jellegű és jelentőségű jogügylet volt s már ezért is megemlítésre méltó. A cserébe adott Kisszállás nemesi, földes uri birtokká vált összes jogai és következményeivel, míg a cserébe kapott Jenő pusztá (ma Jászkarajenő község

alkotó része) a jászkun praediumok jellegét és jogi természetét vette fel. A másik elidegenítés már az 1903. évben történt, a midőn a jászberényi redemtus közbirtokosság ősi Mérges pusztáját eladta. Ezen elidegenítési tilalom tehát, habár létezett is, sőt létezik ma is, mert hatályon kívül helyezve nem lett, soha nem respektáltatott. A későbbi életfejlődés, a szaporodó népesség, a helyes nemzetgazdasági felfogás elkerülhetlenné tette a puszták felosztását, azoknak benépesítését s egészséges fejlődésű magyar városok, községek léteznek ma ott, ahol napi járásnyira embert alig lehetett látni. Igaz, hogy ez nem volt szorosan vett elidegenítés, mert az anyaközség lakosai között lett felosztva, és mégis az volt, mert egyénileg is el lett különítve.

Ez az elidegenítési tilalom tehát inkább óvatossági rendszabálynak, mint feltétlenül betartandó parancsnak vagy korlátozásnak tekintendő.

A kritikus bíráló a hideg de józan ész szemüvegével bonczolja annak a nagy műnek — a redemptionnak — minden egyes eseményeit, ami már úgy is a történelemé. Az uralkodó iránti loyális azonban nem fojthatja el az igazságos kritikát. Lehetetlen a mosolyt elfojtani a diploma 5-ik pontján, a melyben teljesen saját különös kegyelméből és jóságából fejedelmileg azt is megengedi kegyesen, hogy magukat megválthassák. Tehát oly nagy fejedelmi kegy volt a különben nagy szellemű királynétól megengedni azt, hogy az elődje által elköltött nagy summát helyette és az ország helyett a kiszipolyozottak megfizessék. Nem, ezt ma nem így nevezzük, ezt ma bárki is köszönettel venné, és a diplomát szerkesztő udvaronc hyperloyálisából származott ügyetlenség volt ez a — különben az akkori és a mai udvari majestetica stylistikával együttjáró — nagy tömjenezés annak az uralkodónak személye iránt, aki ha itt nem is, másutt méltán kiérdemelte népei szeretetét. Nem fejedelmi kegy volt a jászkunok áldozatkészsége, hanem szerencse, amely a szerencsésekre a körülmények kényszerítő erejéből háramlott a szerencsétlenektől, még pedig az önhibájukon kívül szerencsétlenektől.

Az a letelepülési engedély, a mit a diploma 6-ik pontja tartalmaz, a kiölt és elnőptelenedett Jászkunságra áldásthozó és szükséges volt, habár nem új. Mert általánosságban Magyarországon mindenütt, tehát a Jászkunságban is szabad volt bárkinék letelepedni, akinek erre a személyes szabadsága megvolt. Nemcsak szabad volt, hanem a török kiűzetése után mindenkit szívesen láttak, sőt mesterséges úfon is telepítettek, ez a pont tehát még csak nem is hézagpótló, hanem egyszerűen pleonazmus, hogy látszanék valamit adni, amit külön megadni teljesen felesleges, mert sem nem adomány, sem nem új.

Felesleges volt kimondani, hogy a földesurak által visszakövetelt letelepülők a visszakövetelőknek kiadassanak. A szokott jobbágy az ország törvényei szerint úgyszólván visszaadandó, erre a jászkunok tételes törvénnyel is kötelezve voltak, a királyi rendelet pedig nem birt nálunk nagyobb kötelező erővel, sőt határozottan kisebbel mint a tételes törvény.

Ugyanilyen felesleges a 7-ik pont is, amely az egyenlő szabadságot mondja ki. Ez volt már évszázadok óta az általános jogszabály, ebben, épen ebben kulminált a jászkunok ősi kiváltsága, s így nem az általános jogszabály lett volna beiktatandó, hanem az ez aluli kivétel, ha ugyan ilyen egyáltalán létezett volna.

A kegyúri jogokat, a patronatust látszik megadni a 8-ik pont oly módon, hogy parochia üresedés esetén plébánost szabadon választhassanak.

Ez a jog II. Ulászó király által Budán 1512. június hó 6-án kibocsátott decretummal már régen, 233 évvel ezelőtt meg lett adva. Igaz, hogy ez az oklevél csak a jászok javára szól, azoknak adatott (*ceterorumque universorum Philisteorum nostrorum*) azonban a kunokkal együtt élvezett teljes jog és szabadság egyenlőségénél fogva ezt a kunok is gyakorolták. A Mária Thérézia által adományozott és újnak feltüntetni szándékolt patronátus igen régi jogosítvány, sőt tovább merek e tekintelben menni s azon nézetet nyilvánítom, hogy a kegyúri jog a jászkunok jog-

fejlődésének, szervezetének erejénél fogva különösebb királyi adomány nélkül sem illethetett volna meg mást senkit, másrészt szabadságuknál fogva sem oktroyálhatott volna rájuk egy egyházfejedelem sem más lelkeszt, mint aminőt ők kívántak maguknak.

Teljesen czéltalan és felesleges azon megszorítás is, hogy papjaikkal a köteles megbecsülés és tisztelettel bánjanak, a neki járó jövedelmeket kiadják. A jászok hamarább felvették a katolikus vallást mint a kunok, Jászberényben már akkor két templom volt, azok a jövedelmet úgy is csak is eddig és parochiájuk után húzták. Az atyai intelem és a kötelezettség teljesítésére való utalásra tehát szükség nem volt.

Nem lehet czélom a patronátusi jog miként való gyakorlásáról terjedelmesen értekezni, de nem hallgathatom el, hogy a mai állapot, a tényleges gyakorlat, ellenkezésben áll ezzel a jogosítvánnyal. E szerint ugyanis csak egy jelöltet lennének kötelesek a patronus községek megnevezni (*jus praesentandi*) és ezzel a jelöléssel szemben a megyés püspöknek az egyházjog szerint eljárni. Ma azonban — legalább az egri egyházmegyében — 3 papi személy kijelölése kívántatik, tehát az egyházfejedelem hatalmi köre kitérül a patronus rovására a mindennapi használatban.

Különös újabb kegy és bőkezűségnek nevezi a diploma a királynő azon fejedelmi tényét, hogy megadta a *jus gladii*: a pallosjogot a Hármaskerületeknek. Vegyelemezzük egy kissé ezt az adományt.

Az állapotok azon időben már eléggé kezdtek konszolidálódni. A török ki volt űzve, a Rákóczy-féle szabadságharcz elsímtva. A bajnokok ki elbujdosva, ki előregedve beletörődtek a szelédnek látszó kormányzatba. A társadalmi rend megerősödött, a jogszolgáltatás rendes kerékvágásba zökkent.

De a jogszolgáltatásra épen a rendezett viszonyok között élő társadalomnak van nagyobb szüksége. *Inter arma silent musae*, de alszik Themis istenasszony is. A gyakorlat mutatja, hogy minden rendes időben fokozottabb

a kereslet a jogszolgáltatás iránt, mint zavaros háborús időben. Kellott tehát gondoskodni arról is, hogy oly kiterjedt területen, mint aminő volt a Jászkunság, a bűnösök és bűntettek elrettentéséül igazság szolgáltatassék, valakinek e területeken is kellott bíraskodnia.

Kézenfekvőleg nem lehetett ezt másnak odaadni, mint annak, a ki már régóta a törvények és ezen decretum erejénél fogva is a jászkunok főbírája volt, vagyis a nádornak. Mert nem szabad magát félrevezetni senkinek azzal, hogy a jus gladii tisztán a jászkun Kerületeknek adatott. Mutatja épen a 9-ik pont, mely csak azon generális congregationnak adja ezt meg, amelyben a nádori kapitány elnökölt, tehát a nádor mint legfőbb bíró hivatalából, hatalmából kifolyólag engedtetett az meg, nem pedig a Kerületek összeségének jogszolgáltató hatalmából kifolyólag.

Ha már most azt nézzük, hogy ilyen jogszolgáltató közegre szükség volt, ha figyelembe vesszük, hogy régi kiváltságaiknál fogva a nádor volt a legfőbb bírójuk, ez az állítólagos nagy ajándék a semmivé zsugorodik össze, és még nem is volt ajándék a Kerületek részére, mert felállítását a közszükséglet, a közjó követelte, nem volt új jogositvány, mert ez a nádort, mint legfőbb bírót, ugyis megillette, sőt ezt megelőzőleg épen így gyakoroltatott is.

Kijelenti záradékában ezen diploma, hogy az ősi kiváltságlevelekből kivont és különös újabb kegyelmességből hozzájuk adott és engedélyezett szabadalmi pontozatokat az említett kötelezettségek és fizetségek feltétele mellett, *de ezek nélkül nem* — fogadja el, erősíti meg, engedélyezi és hagyja helyben.

Tehát conditio sine qua non, pedig hát a nagy áldozatok ellenében nem adtak semmit. Önként merül azonban fel az a kérdés, hogy ha ez így van, — a minthogy így van, — mi volt az oka annak, hogy a jászkunok akkor, amidőn az 1715. évi XXXIV. törvényczikk már meghozatott, a midőn az ország és az uralkodó együttes visszatérési kötelezettsége megállapittatott, miért mentek bele ebbe a súlyos megterheletésbe?

Ennek kétféle oka van. Erkölcsi és anyagi.

Erkölcsi oka az, hogy mindenki érezte azt a megalázást, ami egy idegen uralom praepotenskedő és erőszakos magatartásával együtt jár. Mint fentebb láttuk, az administratorok gőgje és fennhéjázó eljárása önérzetüket sértette, attól minden áron szabadulni akartak. Szabadulni már azért is, mert a zálogtartó uraság embereitől, azoknak durvasága és tulajkapásai miatt temérdekelt kellett szenvedniök.

Anyagi oka neki az, hogy az igazságtalan záloguralom alatt teljesen védtelenül voltak kiszolgáltatva mindennek. Az elnéptelenedett terület majdnem res nullius volt, melylyel úgy bántak, mintha nem is szervezett egység lett volna. A Jászság és Nagykurság Hevesvármegye, a Kiskurság pedig Pestvármegye eszmei uralma alatt állott. Be kellett nekik fizetniök a sok mindenféle adót és közterheket, épen úgy, mintha az 500,000 forint kamatait is nem ők nyögnék.

Nekik a zálogtartó részére meg kellett fizetni a kirótt sarczot, ami mindig jó kamatja volt az 500,000 forint zálogösszegnek, de be kellett fizetniök a közterheket, a mi majd szintén kitett annyit, ha nem többet. Véralójukat épen úgy le kellett róni, mint boldogabb időben, vagyis végeredményében mindenért még egyszer annyit kellett fizetniök, mint az ország bármely lakosságának.

Amidőn tehát megszabadulni akartak, törvényt és igazságot kerestek, de egyidejűleg régi privilégiumaik élvezete mellett ismét önállóvá válván, régi erejüket visszakapván, lerázhatták magukról a vármegyék atyáskodását és a záloguralmat, valamint az ezekkel együtt járó kettős adófizetést.

És teljes igazságuk mellett jó számvetők is voltak, mert a megváltás után a Jászkurság erőteljes virágzásnak indult, s ma is egyik legnépesebb, legszaporább, legműveltebb részét képezi Magyarországnak.

Már a nembem is páratlan ez az eset az egész világon, hogy mindenütt és mindenki szívesen fogadja el a fizetést, vagy a más helyett való fizetést, egyedül a jászkunoknak kellett — szokott szerencséjükkel — kilincselni, rimán-

kodni, hogy nehéz vagyoni áldozataikat fogadják el, *szabad legyen nekik fizetniök.*

A koronás királynő által kiadott ezen előzetes engedély az 1751. évben mint a XXV. törvényczikk összes következményeivel együtt beiktattatott. Ezen törvény tartalma a következő:

»A jászokról és kunokról.

XXV. czikk.

A jászok vagy filiszteusok és kunok, miután 15000 frtot javítmányok fejében letettek, az 1715: 34. t. cz. kitett 500000 frtot Ő Felségének kegyelmes rendeleténél fogva megváltásokra, saját pénzükből kifizették, ősi szabadalmaikban, mentességeikben és szabadságokban, a menyynyiben törvény által nem elleneztetik, a fentirt 34 t. cz. és 1655 : 44 tczikk értelmében Ő Felségének különös oklevele szerint visszahelyeztetvén, az ország karai és rendei Ő Felségének kegyelmes hozzájárulásával rendelték: miszerint azon jászok és kunok ősi szabadságokban, mentességekben s kiváltságokban, és azokban, melyek Ő Felsége által legközelebb engedményeztettek, épségben hagyatván, az ország nádori s azzal egybekapcsolt helytartói hatalommal alkotott s 1715: 9 t. cz. megerősített intézmények; városaiktól, birtokaiktól, helységeiktől és szállásaiktól, s a kiváltságlevél 4. pontjában foglaltaktól, melyeknek birtokában jelenleg vannak, mások jogai épen hagyatván, az 1608 : 22 tczikk szerint, ennek utána semmi módon, sem egészben, sem részben el nem idegeníttethetnek, — hanem az ország szent koronája jogán magok épségben, az ország törvényei szerint megtartassanak és az ország nádorispanjának, mint azok bírójának általok évenként ennekutána 3000 arany, vagyis azzal egyenlő 12600 frt fizettség; végre a nádor címéhez, az 1485 : 11 tczikk szerint jászok és kunok grófja s bírása hozzáadassék. A mely dolgok pedig, Ő Felsége általi ideiglenes elintézés végett, az országgyűléshez vezéreltettek, s Ő Felségének kegyelmes jóváhagyás végett előterjesztettek, azok ugyanazon jászoknak

s kunoknak, a királyi helybenhagyás bekövetkeztével, a nádorispány által kiadandók.»

Habár óriási teherrel járt, mégis érthető örömet okozott azonban ez mégis a Jászság és Kunság minden lakójában. Egészséges és önkormányzati jogrendszerük visszaállítása alap volt a további fejlődésre.

E feletti örömük megörökítve van a jelzett diploma kiadása után 1745. évi július 12-én, 13-án és következő napjain tartott közgyűléskor felvett jegyzőkönyvekben. Az eredeti latinul van szövegezve, melyet magyarra átfordítván, ez következőleg hangzik:

„Oly sok és sokféle vihar között, hogy már-már az ősidőktől élő jászok és kunokról elvégeztetett, hogy nemcsak a nép züllik széjjel, hanem sokan a magyarok közül annyira elaljasodtanak szabadságunk, feltámadásának ellenére, hogy mint az árokszállásiak nem szabadságot, hanem jobbhágyságot és függőséget, nem előrehaladást, hanem visszavetést, nem dicsőséget hanem a legmegvetettebb homályt keresték meg maguknak ugyanarra, hogy miként az isteni törvénytől elfordult izraelitáknak leszen végső romlásuk.*)

Az isteni segély és Magyarország nagy urnőjének pártfogásából mégis nagy vagyoni áldozatokkal, tudniillik 500,000 rhénes forint fizetése és 1000 lovas katona előállítása és számtalan költségeskedés mellett, mint hamvaiból Phöenix, a Kerületek ujrasszülettek, a Magyarország királyaitól kegyesen engedélyezett kiváltságok megerősítették, a pesti rokkant katonák házának szolgálai jármából, — amelyet előbb földesuruknak megismerniük kellett, megszabadultak.

Midőn tehát az 1745-ik évig a vasnál nehezebb negyvenen felüli esztendőket elviselte, a Hármaskerületek ősi szabadságukat felélesztendő ezeknek jegyzőkönyvbe vétele sok öröm között megkezdődött. És pedig

---

*) Nem tudtam kinyomozni, hogy mit vétettek a jászárokszállásiak oly nagyot, hogy ily erős volt ellenük az elkeseredés, az azonban bizonyos, hogy később a redemptio keresztúlvitelében derekasan kivették részüket. Amint innen-onnan értesültem, valószínű oka az volt, hogy az árokszállásiak az önmaguk megváltásába beleegyezni nem akartak, de ez is aligha valószínű, mert a Jászárokszállás levéltárában őrzött jegyzőkönyv tartalma szerint a zálogösszeg repartícióját még 1745 április 24-én — tehát jóval jelen közgyűlés előtt egész terjedelmében elfogadták, beiktatták, sőt már akkor a község lakosai között szét is osztották.

Julius 11-én vagyis a kerületek nagyméltóságu és kitűnőségű erdödi *gróf Pálffy János* úrnak, Magyarország nádorának, jászkunok főbirájának megbízottja, — *gyaraki Grassalkovics Antal* a helytartó tanács personalisának elébe mentek, akit Jászfényszaru határában zászló és diszbandériumtól környezve Almásy Ignác alkapitány beszéddel fogadott és üdvözölte őt mint a jászkunoknak Mardocheushoz hasonló megváltóját, hova ő Nagyméltósága szintén Rudnyánszky József táblabíró és több Heves és Pestmegyei hivatalnokkal érkezett, innen Jászberény városába ment, melynek birái és a polgárok előkelőbb része elébe mentek és ő Nagyméltóságát kellő módon fogadták és ágyúdurrogás között a városba bevonultak.

12-én a kerületek házába összegyűlve, ahol *báró Orczy István* és fia *Lőrincz* Heves és Pestmegye egy kiküldött tisztviselőjével együtt a gyűlésben résztvettek, *Aranyossy Zsigmond* jászberényi parochus kiküldetvén ő Nagyméltóságának a gyűlésbe való meghívására, miután ő Nagyméltósága megjelent s teljhatalmazotti voltát kijelentette, s ezután, hogy miként adatott vissza a kerületek szabadsága kifejtette, miként vivatott vissza a nádori jogszolgáltatás és honnan vették a jászok és kunok eredetüket, minő törzsből származtak, nem kevésbé bölcsen mint fényesen elmagyarázta.

Ezt elvégezve *Almásy János* kir. tanácsos személyes táblai elnököt a Kerületek kapitányává beiktatva, *Aranyossy Zsigmond* meghívására nevezett megjelenve dörgő Vivat-vivat kiáltásokkal fogadtatott.

Ezután a nádori főkapitány köszönetet mondott a nádor ő Nagyméltóságának, a palatinalis komissiónak, üdvözölvén őket, mint a Jászkunok szabadítóit.

Befejezve ezt, seregestül a templomba mentek, Te Deumot tartának, a katonák szabályszerű tüzet adtak, a mozsarak durrogtak, az isteni tisztelet végével asztalhoz ültek, amidőn is óriási szélvész keletkezett villámló menydörgéssel majdnem az egész Magyarországon keresztül vonulva, úgy hogy több helyen a tornyok is ledőltek. Nagy volt szenvedésük, de meg volt írva a szabadítójuk eljövetele, aki villámaival Baál bálványát volt összedentendő, és szél volt csak a sok megszüntetett felfuvalkodottság.

Beiktattatván ilyképen a szabadság, a nádori tekintélyből *kifolyólag* megszüntetve lett minden aljas gonoszság és az ősi szabadság állandósítva lett.

Julius 13-án tovább folytatták a közgyűlést *Almásy János* elnöklete alatt.

Legelső határozatuk az igazságszolgáltatás*) rendezésére vonatkozott.

A nádor és personalisnak is megajánlottak fáradozásaikért 1500, illetve 1000 arany forintot, a personalis**) azonban azt nem fogadta el, hanem a szegény népnek ajánlódkozta s kijelentette, hogy csak hazája iránti szeretetből működött.

A legközelebbi közgyűlés határnapjául szeptember 3-ika kitűzetett. Ugyanekkor az udvari cancellária azon intézkedésén megijedve, hogy a portákat, — amelyeket, mert valószínűleg az adóval el voltak maradva, vagy pedig a katonai állítási kötelezettség megállapítása céljából összeiratni és szükség esetén eladatni, elkótyavetyéltetni célozhattak, a következő levelet intézték a nádor ispánhoz:

„Nagy Mgu Groff Personalis.

Exádnak hiv szolgálattunkat ajánljuk, szomorúsággal értettek, hogy az F. Cancellária az föllyebb való Napokban a Porták rectificatiójához hozzá fogott volna, amellyel rémittettünk, hogy ezen fölöttebb terhelt Dictictusainkat is a Porta Auctiójával némelyek terhelni igyekeznének. Arra való nézve Exádhhoz. mint Reménységünk erőss oszlopához mély alázatossággal folyamodunk, könyörögvén a Krisztus vére hullásáért, méltóztasson Exád. született Kegyelmességével szegény s mindentől megrémített Dictictusainkat in Locis debitis kegyesen secundálni és protegálni, mert ha újabb terheltetés érend bennünket, már praevia azzal biztosítván Népünket, hogy Könnyebbségek fog követtetni, soha tőlünk békességben nem leszünk, és az Bécsiektől prognosticált utolsó pusztulásra kell juttunk. Mindazonáltal különös Reménységünket Exádban helyheztettvén, magunkat s Népünket Exád. érdemünk felett tapasztalt Kegyelmességében örökös devotióval ajálván maradunk.***)

*) Az akkori rendszer szerint ez alatt a fogalom alatt a közigazgatás is értendő, mert akkor még az igazságszolgáltatás és közigazgatás egymástól elválasztva nem volt.

**) Gyaraki gróf Grassalkovics Antal.

***) Feltűnő, hogy míg a közgyűlés jegyzőkönyve latin nyelven vezetettek, addig a levelezések mind magyarul folytak, s daczára Mária Theresiának az előbbiektől eltűnő Magyarország iránti jóindulatu kormányzásának, a bécsi udvari cancelláriától, a multakon okulva, mindig féltek.

A nádor valószínűleg eredménynyel is járt közbe, mert sehol sincs nyoma, hogy ez keresztül vitetett volna.

Ettől kezdődőleg kerületi közgyűlések rendszeresen tartattak, apróbb ügyeket rendszeresen elintézték, 1745. november 22-én tartott közgyűlésben végleg elfogadták és beiktatták a megváltásra vonatkozólag a Bécsben volt kiküldötteik által aláírt fentebb ismertetett feltételeket.

Ugyanezen 1745. november 22-én megtartott közgyűlésen lettek megosztva területek és népesség szerint azon fizettségek, amelyek a megváltás alkalmából teljesítendőek. A fizetési kötelezettségek a következőleg oszlanak meg.

I. A Jászsági községek.

A) Jászberény és pusztái.

1. Jászberény v. saját határáért	40400.—
2. Boldogháza	8000.—
3. Négyszállás $\frac{1}{3}$ része ..	2000.—
4. Mise (Mizse)	6000.—
5. Lajoss (az előbbivel együttesen ma Lajosmizse)	5000.—
6. Bene $\frac{1}{2}$	3750.—
Összesen ...	<u>65150.—</u>

B) Apáthy.

1. Saját határáért (pro suo territorio)	17000.—
2. Kocsér	8000.—
3. Kömpöcz	5000.—
Összesen ...	<u>30000.—</u>

C) Árokszállás.

1. Saját határáért	19400.—
2. Ágó	8000.—
3. Kerekegyháza fele	5000.—
Összesen ...	<u>32400.—</u>

D) Alsószentgyörgy.

1. Saját határáért	12900.—
2. Kara $\frac{1}{2}$	4000.—

3. Kisszállás*)	2750.—
Összesen ...	19650.—

E) Fénsszaru.

1. Saját határáért	9000.—
2. Kara ² másik fele (pro medio)	4000.—
Összesen ...	13000.—

F) Kissér.

1. Saját határáért	12600.—
2. Pállos (Pálos)	5000.—
Összesen ...	11600.—

G) Ladány.

1. Saját határáért	11300.—
2. Bene másik fele	3750.—
Összesen ...	15050.—

H) Jákóhalma.

1. Saját határáért	9700.—
2. Négyzállás $\frac{1}{3}$ része	1000.—
3. Szent László $\frac{1}{2}$	2250.—
Összesen ...	12950.—

I) Dósa.

1. Saját határáért	8100.—
2. Szent-László $\frac{1}{6}$ részeért	750.—
Összesen ...	8850.—

K) Mihály-Telke.

1. Saját határáért	7600.—
2. Szent-László $\frac{1}{6}$ részeért	750.—
Összesen ...	8350.—

L) Gáll-Szent-György.

1. Saját határáért	4000.—
2. Szent-László $\frac{1}{6}$ részeért	750.—
Összesen ...	4750.—

*) Kisszállás pusztát az alsószentgyörgyiek később a Földváry családdal elcserélték a Jenő nevű pusztáért, amely ma a Kara pusztával együtt képezi a Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyébe kebelezett Jászkarajenő virágzó községet.

II. Nagykunsági községek.

A) Kardszagujszállás.

1. Saját határaért	11800.—
2. Asszonyszállás	5000.—
3. Magyarka	4000.—
4. Orgondaszentmiklós	4000.—
5. Ködszállás	3500.—
6. Bolcsa	1000.—
Összesen ...	<u>41300.—</u>

B) Turkeve.

1. Saját határaért	11300.—
2. Kiss-Kaba	3000.—
3. Móricz	8500.—
4. Pohamára	3000.—
5. $\frac{1}{4}$ Csorba	2500.—
Összesen ...	<u>28300.—</u>

C) Kunszentmartony.

1. Saját határaért	9700.—
2. Mesterszállás	4500.—
3. $\frac{1}{2}$ Csorba	5000.—
Összesen ...	<u>19000.—</u>

D) Kiss-Ujszállás.

1. Saját határaért	11300.—
2. Kiss-Tótt-Turgony	9000.—
3. Mária-Laka	4000.—
5. $\frac{1}{4}$ Csorba	2500.—
Összesen ...	<u>26000.—</u>

E) Madarass.

1. Saját határaért	9700.—
2. Kápolnás	7000.—
3. Fabianka	4000.—
Összesen ...	<u>20700.—</u>

F) Kunhegyes.

1. Saját határaért	9700.—
2. Koltáss	9000.—
Összesen...	<u>18700.—</u>

III, Kiskunsági községek.

A) Halass.

1. Saját határáért	24200.—
2. Bodoglár	4500.—
3. Tajo	3000.—
4. Balota	4000.—
5. Füzess	4000.—
6. Fehértó (Fehértó)	8000.—
7. Zsana	3200.—
Összesen ...	50900.—

B) Kunfélegyháza.

1. Saját határáért	12100.—
2. $\frac{1}{2}$ Kisszállás	2750.—
3. $\frac{1}{2}$ Galambos	2500.—
4. Ferenczsállása	7000.—
Összesen ...	24350.—

C) Dorosma.

1. Saját határáért	4800.—
2. Átokháza	3000.—
3. Ülés	4000.—
Összesen ...	11800.—

D) Kunszentmiklós.

1. Saját határáért	12900.—
2. $\frac{1}{2}$ Bösztör	3000.—
3. Báfony	1500.—
4. Orgovány	8500.40
5. Szank	5000.—
6. $\frac{1}{6}$ Kerekegyháza	1666.—
Összesen ...	38566.40

E) Majsa.

1. Saját határáért	4000.—
2. Ágasegyház	2500.—
3. Kigyós	1500.—
4. $\frac{1}{4}$ Jakabszállása	2250.—
Összesen ...	10250.—

F) Laczháza.

2. Saját határáért	3600.—
2. Káto	2000.—

3. Móriczgátja	2500.—
4. Csókás	2000.—
5. Jakabháza	300.—
Összesen ...	<u>10400.—</u>

G) Szabadszállás.

1. Saját határáért	12100.—
2. $\frac{1}{2}$ Bötször.....	3000.—
3. $\frac{1}{2}$ Kiss Balázs	2000.—
4. $\frac{1}{2}$ Jakabszállás.....	4500.—
Összesen ...	<u>21600.—</u>

H) Fülöpszállás.

1. Saját határáért	9700.—
2. $\frac{1}{8}$ Jakabszállás	2250.—
3. $\frac{1}{2}$ Kiss Balázs	2000.—
4. $\frac{2}{8}$ Kerekegyháza	3333 20
Összesen ...	<u>17283 20</u>

Ezek szerint kivettetett:

I. A Jászszágra.....	227750.—
II. A Nagy-Kunságra	155000.—
III. A Kis-Kunságra	185150.—
Összesen ...	<u>567900.—</u>

Meg kell e helyütt még jegyeznem, hogy ezen szétosztás később változást szenvedett, amennyiben:

1. Jászberényben Boldogházának $\frac{1}{4}$ része Alsó-Szent-Györgynek adatott 2000 frt értékben, mi által Jászberény város váltság összege 2000 frttal kevesebb, vagyis 63150 lett, még Alsó-Szent-György 2000 frttal több, vagyis 21650 frt. lett.

2. Árokszállásé lett Szentandrás (ma népes község) 5000 frt. értékben s így váltság összege 32400 frt. helyett lett 37400 frt.

3. Félegyházának adatott a csélyosi pusztá 6000 frt. értékben, váltság összege tehát 30350 frt.

4. Leszállítatott a Laczházának adott Móriczgátjának értéke 2500 frtról 500 frttal. 2000 frtra és így lett a laczháziaknak váltság díja 9900 frt.

Ezen későbbi változások folytán szaporodott a váltság

összege 11 frttal és fogyott 500 frttal a végső summa tehát a valódi 10500 frt szaporulattal együtt *559449 frt. 60 kr. volt azon összeg, amelybe a váltság keresztülvitele került.*

Megállapítottattott ugyanakkor, hogy mennyi adó fizetendő az összes kerületek által. Ezen adó kitett 30746 frt. 12 krt, ameyből esett:

I. A Jászságra	15373·24 kr.
II. A Nagykunságra	1686·24 kr.
III. A Kiskunságra	1686·24 kr.

Ugyancsak a kamatban, helyesebben a kivetett adóban hátralékos volt:

1. A Jászság	4200 frt
2. A Nagykunság	5520 frt
3. A Kiskunság	9570 frt

Mint már feljebb említettem volt, Mária Therésia diplomájával, amelyet az 1751. évi, tehát későbbi törvény is beiktatott, a nádor mint a jászkunok grófja és bírása részére 3000 arany = 12600 rhénes forint rendeltetett évenként fizetés gyanánt. Ennek viselését elosztották a következőképen:

I. Jászsági községek.

1. Jászberény	2312 frt
2. Apáthy	707 frt
3. Árokszállás	909 frt
4. Fénszaru	414 frt
5. Kissér	445 frt
6. Ladány	420 frt
7. Alsószentgyörgy	485 frt
8. Jákóhalma	266 frt
9. Dósa	142 frt
10. Mihály Telke	122 frt
11. Gálszentgyörgy	78 frt

Összesen: 6300 frt

II. Nagykunsági községek:

1. Kardszagujszállás	780 frt
2. Madaras	429 frt

3. Kun Hegyes	441 frt
4. Sz. Mártony	440 frt
5. Kissujszállás	506 frt
6. Turkeve	554 frt

Összesen: 3150 frt

III. Kiskunsági községek:

1. Halas	920 frt
2. Majsa	49 frt
3. Dorosma	244 frt
4. Félegyháza	235 frt
5. Laczháza	180 frt
6. Kunszentmiklós	668 frt
7. Szabadszállás	490 frt
8. Fülöpszállás	364 frt

Összesen: 3150 frt

Ezzel a redemptióval együtt járó terheket immár szétosztották volna, s pontosan el is számolták kerületi közgyűlésükön annak hovafordítását, és miként lett felhasználását.

Nevezetesen az 1750. május 2-án készített számadás szerint:

„1. 1745. július 26-án Nagy Ádám, Molnár József és Iványi István Bécsbe vittek a királyi kincstárba	50000.—
2. Ugyanezen Nagy Ádám Horváth András-sal együtt	21000.—
3. 1745. szeptember 2-án fizettek az Ar-gillár kasszájába	18600.—
4. 1746. január 22-én báró Toussainetnek	45520.47
5. 1746. december 8-án báró Palmnak .	32738.20
6. 1745. július 1-én Thóra András, Rékassy István, Bartha András és Varró István deputatusok befizettek a kincstárnak...	21906.30
7. 1745. december 11-én báró Palmnak követelésére	37500.—
8. 1746. szeptember 7-én báró Palmnak	32249.—
9. 1747. június 16-án báró Toussainetnek	13891.—

10. 1745. július 21-én Már György és Bóne István Varró István kezeihez fizettek báró Toussainetnek.	20000.—
(Erről nyugta nincs, azonban Varró István mondja, hogy ezen összeget Báró Argillárnak fizette, amiről Rimanóczy nyugtát hozott és Horváthnak átadta.)	
11. 1746. január 28-án Péter Ferencz és Rajkó István fizettek báró Toussainetnek.	29200.—
12. Ugyanekkor fizetve báró Palmnak ...	9000.—
13. 1746. január 29-én báró Toussaintnek	417.23
14. 1746. január 29-én.	155.—
15. 1746. szeptember 7-én a Palm pénztárának	18081.21
(Ezekről nyugta nincs, de azt mondják, hogy ezt Horváth jegyzőnek átadták.)	
16. 1747. martius 15-én Nánássy János fizetett összesen báró Toussainetnek. ...	36693.51
17. 1747. martius 16-án ugyancsak Nánássy János fizetett báró Toussainetnek ...	19985.26
18. 1745. július 23-án Varró István fizetett a királyi kincstárnak	15000.—
19. 1745. július 4-én Varró István fizetett a királyi kincstárnak	10000.—
20. 1745. július 4-én Varró István fizetett a királyi kincstárnak	4000.—
21. 1745. július 28-án Varró István fizetett báró Argillár és Toussainetnek	1300.—
22. 1745. aug. 6-án Varró István fizetett báró Argillárnak	10000.—
23. 1745. aug. 14-én Varró István fizetett báró Tossainetnak	10000.—
24. 1745. aug. 14-én Varró István fizetett (Nincs róla nyugta, de Varró azt mondja, hogy átadta Horváth jegyzőnek.)	199.40
25. 1745. július 27-én Rimanóczy úrnak fáradságáért	200.—
26. 1745. július 27-én Varró István és társai napidíja és kiadásaira	1825.42
27. Varró István még tartozik	294.48
Összesen :	519766.20
Fizetni kellett volna:	521566.20
Hiány :	1800.—

Ebben az elszámolás félében benne vannak azonban az időközi kamatok és eljárási költségek s a kerületek ezt csakis azért állították össze, hogy tisztában legyenek a fizetni valókkal és a kifizetettekkel.

Ezek a nagy fizetések a kizsarolt, kiölt, elnéptelenedett Jászkunság tévőleges vagyonából, időközönkénti bevételeiből nem futották ki. A kerületek tulnyomó része állattenyésztéssel foglalkozott, ami természetes szaporodásra számítani lehetett, az a jövedelmet gyarapította volna ugyan, de épen ezért a nagyon is kipusztult állományt kimélni kellett. Az 1746. évi martius 8-án *Almásy János* főkapitány elnöklete alatt Jászberényben tartott közgyűlésen panaszkodnak is emiatt a Nádornak a következő levélben:

„Jó kegyelmes Uramnak Exádnak!

Ajánlom Engedelmességgel való hiv szolgálatomat. Tegnap és ma Hadi Commissarius *Stöhr* Uram itt Jász-Birenyben Eszterháziánus Tiszteknek jelen léttekben lustrálta az egész Jász Districtus béli hazaérkezett Lovakat, de mivel igen válogattak benne, 370 Lovak közül csak Két százat aszentált, rendeltem ugyan pro Lustra ulteriore Diem 17^{mam} labentis a' Kunságban cointelligenter levén említett Hadi Commissarius Uramval, de ha ott is így fog válogatni, nehezen fog telni az assentáltakval együtt csak háromszáz is. Azon lészek mindazonáltal, hogy mennél többet alkalmatosakat assentáltatthassak.

Exád palatinale sallariumját is eddig felküldöttem volna, de az fölöttébb való nagy árvizek oly gátolást okoztak, hogy azt az Helységek öszve nem hordhatták, azon lészek mindazonáltal tellyes tehetségemvel, hogy azt még ezen Holnapban Exádnak alázatosan fel küldhessem. In reliquo et caetera.“

A földmivelés még kizárólag csak a legszükségesebbre szorítkozott, annyit termeltek csak, amennyi a létfenntartásra, az állatok, lábas jószágok tartására elég volt, de a terményekből pénzt alig-alig csinálhattak.

Nem is igen lehetne megérteni, hogy a kizsarolt lakosság miként volt képes azt az akkori viszonyok között óriási terhet megbírni, ha nem tudnánk, hogy a köz segítségére sietett a magánosoknak és pedig aképen, hogy a

községek a pénztárukból hiányzó összegeket kölcsön vették, s abból fizették ki az előbb részletezett összegeket. Az akkori pénzügyi viszonyokra élénk világot vet a hitelezőknek névsora, valamint arra, hogy a nehéz belharczok, török-tatár és kurucz-labancz dúlások okozta károk után is mily ügyesen és okosan találtak módot maguknak arra, hogy ezt a pénzt megszerezzék, ami egyedül a kiküldöttek Horváth András, Varró István és Nánásy János ügyessége a nádor és Grassalkovich Antal hathatós pártfogásának köszönhető.

1746. június 10-én a Helytartó tanács tudakozódó levelet irt a kerületekhez, hogy jelentsék be, hová, kinek és mennyivel adósok a jászkun községek?

A Helytartó tanácsnak ugyan most már ehhez voltaképen semmi köze nem volt, sőt a megszámloltatáshoz egyáltalán nem volt joga, de mert voltaképen csak azt akarta megtudni, hogy arra való tekintettel, miszerint a redemptionalis összegnek befizetése nemcsak elvileg el volt akkor fogadva ugy a felsőbbség, mint a kerületek által, de a fizetések is erősen folyamatban voltak, tisztán jóakarátú tudakozódást intéztek, hogy tájékozva lehessenek a kerületek fizető képessége felől.

Érezték ennek a megkeresésnek jóindulatú irányát a kerületek is, és ott nyomban egészen nyíltan összeirták adósságaikat s az erről szóló jelentést fel is terjesztették. A későbbiekben hasznát is látták ennek, mert a megváltási összegek behajtását túlszigorral nem erőltették, hanem inkább engedték őket fizetni úgy ahogy birtak. Sürgetésnek is alig van nyoma ez irányban s ez a magyarázata annak, hogy habár a megváltást elvileg Mária Therézia királynő már 1745 május 6-án kiadta is, azt csakis az 1751-iki országgyűlés foglalta törvénybe, mert akkorára lett a megváltás nehéz munkája tényleg befejezve, a fizetni valók, az adósságok kifizetve.

Érdekes tudni, hogy kinek mennyivel voltak a kerületek községei adósok, hogy kik voltak hitelezők. 1746-ban az adósságok a jelzett felhívás folytán a következőkben állapították meg:

1. A hármas kerületek a Mlts. <i>báró Palm</i> -tól kölcsönvett 300,000 forintból tartoztak még	173000 f.
2. Bizonyos Pozsonyiaknak*)	50000 f.
3. Vereskőre**)	17000 f.
Összesen .	<u>240000 f.</u>

Jászberény.

1. Pesti ájtatosoknak (Religiosis Pestiensibus) .	4000 f.
2. Bizonyos uraknak Hevesvármegyéből . . .	3420 f.
3. » » Pesth vármegyéből . .	19000 f.
4. Egri konventnek (Talán káptalan?)	1585 f.
5. Bizonyos Tyrnaviai kanonok urnak	10000 f.
6. Eperjessi kereskedőknek	8000 f.
7. Jászberényi Conventnek	500 f.
8. Gyöngyösi Conventnek	200 f.
Összesen .	<u>48705 f.</u>

Apáthy.

Bizonyos egri kanonoknak és gömör- megyei valamint hevesmegyei uraknak	13480 f.
Összesen .	<u>13480 f.</u>

Árokszállás***).

1. Pesthi kereskedőknek	5000 f.
-----------------------------------	---------

*) Ez a jegyzék udvarias discretióból nem nevezi meg a hitelezőket, hanem óvatosan «Certis Posoniensibus» «Certis dominis ex Comitatu Heves» «Mercatoribus Eperjessiensibus» »Mercatoribus Pesthiensibus» jelöli meg. Egyes községek levéltárából ezeket ugyan meglehetne állapítani, de ez munkám körébe nem tartozik.

**) Valószínűleg magának a Nádornak, gróf Pálffy Jánosnak. Ezt érthették, mert a visszaváltott kötelezvény ma is meg van Jásznagykunszolgna vármegye levéltárában.

***) Tartoztak ők még máshová is, nevezetesen, amint a Jásznagykunszolgna vármegye levéltárában őrzött magyar kötelezvény igazolja. Jászárokszállás község 1745. aug. 31-én kelt kötelezvénnel, melyet Molnár József jászkerületi jegyző állított ki és mire kifizettetett archivumba tettek, (spanyolviasz pecséttel Jászság régi címerével) Sárosvármegyében szabad királyi Eperjes városának lakosa Nemzetes és vitézlk Pulszky Sámuel uramtól 20000 frtot kölcsön vettek 6 perczentre.

Pulszky Sámuel 1747 július 4-én nyugtáz 14800 frtot tőkében, 1748 január 22-én pedig 5200 frtot. Hogy ezt az összeget miért nem vallották be az 1746 évi június 25-én tartott ezen kerületi közgyűlésben, megfejtetni nem tudom, de hogy ez az adósság a bevalláskor fennállott és hogy bevallva nem lett, az előadottakból nyilvánvaló.

2. Bizonyos Gömör- és Hevesmegyei nemeseeknek	4000 f.
--	---------

Összesen . 9000 f.

Kissér.

1. Bizonyos saját kebelbeli nemeseeknek	3000 f.
2. Eperjesi kereskedőknek	2946 f.
3. Bizonyos hevesmegyei uraknak	4000 f.

Összesen . 9946 f.

Fénszaru.

1. Bizonyos parochusoknak	1910 f.
2. Eperjessi kereskedőknek	5500 f.
3. Aszódra	1500 f.
4. Saját kebelbeli nemeseeknek	550 f.

Összesen . 9460 f.

Ladány.

1. Bizonyos budai kereskedőknek	1300 f.
2. Bizonyos borsodmegyei Urnak	1350 f.

Összesen . 2650 f.

Alsó-Szent-György.

1. Bizonyos eperjessi kereskedőknek	5000 f.
2. Bizonyos váradi kanonoknak	5000 f.
3. Bizonyos parochusnak	3000 f.

Összesen . 13000 f.

Jákóhalma.

1. Bizonyos ungvári nemesnek	1300 f.
2. Bizonyos kebelbeli nemesnek	1300 f.

Összesen . 2600 f.

Dósa.

1. Bizonyos pesthmegyei Urnak	3000 f.
2. Bizonyos egri kereskedőknek	550 f.

Összesen . 3550 f.

Mihály-Telke.

1. Bizonyos eperjessi kereskedőnek .	2966 f.
2. Bizonyos tyrnaviai kanonoknak .	3000 f.
Összesen .	<u>5966 f.</u>

Gáll-Szent-György.

1. Bizonyos váczzi kanonoknak . .	2000 f.
Összesen .	<u>2000 f.</u>

Kardsgujszállás.

1. Bizonyos hevesmegyei Urnak . .	1000 f.
2. Bizonyos kebelbeli nemeseknek .	4830 f.
Összesen .	<u>5839 f.</u>

Madaras.

Bizonyos hevesmegyei Urnak . . .	1000 f.
Összesen .	<u>1000 f.</u>

Szent-Mártony.

1. Bizonyos hevesmegyei Urnak . .	1000 f.
2. Aradi konventnek	3800 f.
Összesen .	<u>4800 f.</u>

Kis-Uj-Szállás.

1. Bizonyos hevesmegyei Nemesnek .	1000 f.
2. Bizonyos molnároknak	9000 f.
Összesen .	<u>10000 f.</u>

Kun-Hegyes.

1. Bizonyos hevesmegyei Urnak . .	1000 f.
2. » aradmegyei » . .	1500 f.
3. » pestmegyei özvegy assz- szonynak	500 f.
Összesen .	<u>3000 f.</u>

Halass.

1. Kecskemétieknek	4592 f.
2. Pápaiaknak	3520 f.
3. Székesfehérváriaknak	4000 f.
4. Földváriaknak	3000 f.
Összesen .	<u>15112 f.</u>

Szent-Miklóss.

1. Kecskemétieknek	3284 f.
2. Bizonyos Ráczkeveinek	590 f.
3. Bizonyos váci nemesnek	1000 f.
4. Bizonyos dömsödi nemesnek	1000 f.
5. Bizonyos bellemi nemesnek	5000 f.
6. Bizonyos kőrösi nemesnek	3000 f.
Összesen .	<u>13874 f.</u>

Majsa.

1. Kecskemétieknek	2000 f.
2. Szögédieknek	500 f.
Összesen .	<u>2500 f.</u>

Félegyháza.

Kecskemétieknek	898 f.
Összesen .	<u>898 f.</u>

Dorozsma.

1. Kecskemétieknek	1198 f.
2. Szögédieknek	500 f.
Összesen .	<u>1698 f.</u>

Laczháza.

1. Kecskemétieknek	808 f.
2. Budaiaknak	1200 f.
3. Váciaknak	800 f.
Összesen .	<u>2898 f.</u>

Fülöpszállása.

1. Kecskeméthieknek	1816 f.
2. Szalk-Szent-Mártoniaknak . . .	3670 f.
Összesen .	<u>5486 f.</u>

Szabadszállás.

1. Bizonyos dömsödi nemesnek . .	400 f.
2. Bizonyos saját kebelbeli nemesnek	300 f.
3. Szalk-Szent-Mártoniaknak . . .	350 f.
4. Kecskeméthieknek	2096 f.
5. Bizonyos budai kereskedőnek . .	5000 f.
Összesen .	<u>8096 f.</u>

Kilátszik ezekből, hogy a megváltásra vonatkozó pénzügyi művelet nem volt valami könnyű munka, s bizony a községeknek sok utánjárás és puhatolásukba került, amíg a redemptionalis summát összeteremthették és kifizethették. A helyzet megértéséhez tudni kell azt is, hogy ezen összegeket nem ez egyes redemptorok, hanem a községek vették kölcsönbe s mint ilyenek, mint jogi személyek vállaltak jótállást és kötelezettséget a visszafizetésre, helyesebben a hitelezővel szemben a község volt az egyenes adós. Ezt aztán lassankint beszédtek a redemptoroktól, s a hitelezőknek visszafizették.

Lassu és nehéz munka volt ez, amely azonban az erős akarathoz fogva mégis sikerült. Nem csekély munka volt aztán még az 1000 lovas katona kiállítása sem, amelyhez első sorban szintén pénz kellett, de még azután katonának való ember is, ló is, felszerelés is.

A megváltás miként történt praktikus keresztülvitele a történelemé, de bármikép is örültenek legyen meg szabadulásuk felett 1745. július 12. és 13-án, bárminő Te Deumot tartottak is, az önmegváltás igen nehéz szó, kimondani sokkal könnyebben esett, mint fogatosítani. Mert bizony pénz nem volt.

És ha a kiküldöttek — Horváth András, Nánássy János és Varró István — dolgaikban ügyesen nem jártak

volna el, kötelezettségeikből nagy veszedelem származhatott volna, még nagyobb romlást szenvedhettek volna, mint 1702-ben az eladáskor, mert fizetési kötelezettségük elmulasztása esetén a lakosság minden vagyona reá ment volna.

Ők azonban nem ültek hiában Bécs városában, mert az időt felhasználták arra, hogy behajszolják a fizetéshez szükséges pénzösszeget, csakis így lehet megérteni aztán azokat a rövid fizetési terminusokat, amelyeket magukra mertek vállalni. Sok ügyesség, utánjárás és pénzügyi szakismeret kell hozzá, méltán megérdemlik, hogy nevük a Jászkunság lakosai között örökké hálásan emlegettessék.

A legnagyobb összeget 300000 rhénes forintot báró Palm Ferencz Theophil Ottótól kapták hat százalék kamat mellett, amely összegért gyaraki gróf Grassalkovics Antal personalis és Almásy János nádori főkapitány a maguk személyében állottak jót, ugyanazért az 1745. július 13-án tartott közgyűlésben azt is kimondották, hogy »amíg a báró Palm úr kötelező levelének eleget nem tesznek a kerületek egész összeségükben, ennek minden helységei és lakosai és utódai egy az összesért és mindnyájan az egyért lekötik magukat a Nmlts. Personalis úrnak és Tekintetes Almásy János úrnak jelzálogul.

Ugyanekkor komolyan figyelmeztetik a Kiskunságot, hogy a 20000 frtnyi összeget, amely még a királyi kincstárnak fizetendő, késedelem nélkül küldje el Bécsbe.

1745. szeptember 3-án tartott közgyűlésben kimondják, hogy »mert a Kerületek saját pénzükön és 1000 fegyverek és ruhával ellátott lovasnak felállításával magukat megváltották, a jász és kun nemzetből (mivel szabadságaik által csaknem a nemesekkel tétetnek egyenlővé) saját személyükért nem adóznak. A szökevények azonban, valamint az idegenek (zsellérek) saját személyükért amint eddig fizetni kötelesek.«

Egészen helyes azon kifejezése, hogy csaknem a nemzettel tétettek egyenlővé szabadságaik által. De nemesek, nemes emberek a szó magyar rendiségű értelmében nem voltak, mert ugyanazon előjogokkal nem bírtak,

Fennhéjázónak tűnik fel első pillanatra az az elhatározás, hogy saját személyükért nem adóznak, lévén a nem adózás nemesi előjog. De csak első pillanatra az, mert kiváltságaik erejénél fogva személyük után tényleg adómentesek, természetesen azonban vagyonuk után kellett adót fizetniök. — Hogy ezt a nem adózást önmaguk mondták ki, ez nem valami képzelt hatalmi túltengés, mert az állami contributiókat és az önkormányzati költségeket csak fizetniök kellett, hanem a személyes mentesség megállapítása, s miután kiváltságaikat visszanyerték, joguk volt az adók megosztását is önkormányzatilag megállapítani, helyesebben szétosztani a lakosság vagyonára.

Egy bizonyos félreértés származott az 1000 lovas kiállítása tekintetében. Ők ezt mindjárt kiállították a megváltás esztendejében kötelezettségüknek megfelelőleg. Ezek kiképeztetésük után rögtön indultak is a harciba. Természetesen háborúban sem a ló, sem az emberanyag nem maradt érintetlen, azokat bizony veszteség érte. A hadi biztosság a megrokkant lovak helyett ujakat követelt, azon nézetben lévén, hogy ezt az 1000 huszárt felszerelésük után is a jászkunok tartoznak folytonosan megújítani.

A jászkunok azonban úgy vélekedtek, hogy az ő köteletségük csakis ennek az 1000 huszárnak előállításáig, felszereléséig terjed, de már aztán annak fenntartása, az élelmezés, ellátással és a fogatkozásoknak helyrepótlásával együtt a hadi kincstár gondját és kötelezettségét képezi.

E tárgyban többszörös tárgyalások és levélváltások folytak, miknek a vége aztán az lett, hogy valamely újabb áldozatok árán bár, de még sem lettek kényszerítve arra, hogy ezt a létszámot és felszerelést ők legyenek kénytelenek folytonosan a saját vagyonukból fenntartani és kiegészíteni.

Ez ügyben az alanti két levelet menesztették a nádorispánhoz 1746 február 25-én és május 16-án:

„Nagy Mtgu Gróff Palatinus s Vkirály!

Ajánlyuk Engedelmisséggel való aláztatos hiv szolgálatunkat Excádnak. Noha olly nyomoruságban, szükségben, és sze-

génységben vannak ezen Districtussok, hogy hasonlóra az élők közül Senki sem emlékezik, a mellett a Pesti Ispitály Háznak Dominiumja alól való felszabadulásokért terhess Adósságokban Keverettek; Mindazonáltal tapasztalván, Főlséges Asszonyunknak az elmúlt esztendőben való terhess Hadakozásai között Hadainknak s Lovainknak sok fogyatkozását, hogy ebbenis Főlséges Asszonyunknak tartozó Homagialis Devotionkot ezen Nagy Inségünkbenis alázatosan contestállyuk, azon Lovaknak, melyek az Táborból vissza tértek, és szolgálatra valók, felerészét ő Felségének, alázatosan ajándékozzuk, az más részétis in Sortem quanti Contributionalis egyett egyett 30 forintokban, noha 50, 60, sőt 100 forintos Lovakis vannak közöttök, offerállyuk, tellyes Reménységünk lévén abban, hogy Exád Kegyes Patrociniumja által az Portáknak rectificatiója alkalmatosságával, mely nem nagy időre halasztatott, nem Aggravaltatunk, ujjabb Hadnak állítására nem Kintelenítettünk, és az quartélyosoktól mostani szorongatásunk között immunitáltatunk: Könnyörgvén azonis alázatosan Exádnak, méltóztassék Főlséges Asszonyunknál azt kegyesen exoperálni, hogy ha már az Articulussokban Kivánt két Punctumnak Modificatiója elmaradis, egyedül az Főlséges Helytartó Tanács Intimatuminak mind Fő Kapitány Urunkra, Ugy Subalternussira is teendő directiójával consoláltassunk, mert ez fölöttébb való nagy szomorúságunkra essik, hogy az Királyi Várossok Biráinak s Senatorinak az ollyas Intimatumok dirigáltattnak, kik között azokhoz a Fő Tiztség viselőis conditione ignobilis, mi közöttünk pedig igaz Ármálista Nemes Emberek vannak. In reliquo etc.“

„Nagy Mtgu Groff Palatinus, és Vice-király!

Exellentíádnak örökös hiveségvel tartozó alázatoss engedelmess szolgálattyunkot ajánlyuk. Szomoruan értettük Palatinalis főkapitány Urunknak küldött Exád kegyes leveléből Főlséges asszonyunk kívánságát, hogy tudniillik az oda ajándékozott Lovakhoz Nyergeket és szerszámokat is adnánk, úgy 15 katonát azokk felvezetésére rendelnénk: Exád mint jó Kegyes Urunk előtt Lelkünkre megvalljuk, az sok esetraordinariumért annyira consternáltattak szegény Lakossaink, akik velünk együtt torkig usznak az adósságban, hogy már sokan más Vármegyékben transferálták Lakásukat, és többen is készülnek. Sajnállyuk a Lovaknak oda ajándékozását is, mivel annak csak felét offeráltuk ajándékon, felét pedig az Contributionale quantum defalcatiójában. Sok adósságunknak, terhünknek leírásával Exádnak alkalmatlankodni nem kívánunk, egyedül azon könnyörgünk Exádnak, méltóztassék ennek lehetetlenségével Bennünket Főlséges Asszonyunk előtt menteni, mivel az ollyas Nyergeket s

szerszámokat, mihelyt az katonák haza érkeztek, azonnal rész szerént az Gazdák kezekhez vették, s distrahálták is, rész szerént a katonák elrontották, és el idegenítették: a katonák kiállítására nincs annyi erőnk, hogy azt véghez vihetnénk, mivel a katonáink sokan Regularissok közé mentek az Hazafiai pedig mindennapi élelmeknek keresésére paraszti munkára atták magokat. Midőn azért ennek elfordításáért Exádnak alázasatosan könyörgünk, Magunkat Exádh született kegyelmességében örökös Hívseggel devoveálljuk és maradunk.“

Ugyancsak 1746. május 16-án Jászberényben tartott ezen közgyűlésen szóba került az a czimer és pecsét, a melyet Mária Therezia ajándékozott a Hármás Kerületeknek, s a melyet a deputatusok a nádorispánnak meg sem mutatva, egyenesen hazahoztak Jászberénybe. Érezve, hogy ezzel a nádorispánnal szemben egy kissé ildomtalanul jártak el, az alanti levelet írták, kérve bocsánatát eljárásukért és mulasztásukért.

Ezt a Mária Therézia által adott czimert alkalmazták és használták a Jászkun kerületek a vármegyéknek az 1776. évi XXXIII. törvény-cikk által történt területi szabályozásáig, a midőn is a Jászság és Nagy-Kunság a régi Külső-Szolnok vármegyével egyesítettvén, czimereik az új vármegye Jász-Nagykun-Szolnok vármegye czimerébe, a Kiskunságé pedig Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye czimerébe vétettek fel.

Ezt a kanapé processust a következő levél alakjában intézték el a nádorral:

„Jó Kegyelmes Uram, Mtgos Vice-királyom.

Ajánlom Exád alázasatos Engedelmes hiv szolgálatomat Főlséges Aszszonyunk Exádnak kegyess recommendatiójára az Districtussoknak in Concreto Pecsétet ahoz való privilegiumval egygyütt kegyelmessen resolválván, a' Deputatusok, midőn az Palatinale Sallariumot fel vitték, magukval lehozták. Vétettek abban, hogy hogy Exádnak praesentálni el mulatták, azért is addiglan valamiglen Exádnak alázasatosan be nem mutattyák, Sem én, sem az Districtussok azon pecséttel élni nem akarunk, és ezen Gyűléss után azonnal Exádnak alázasatosan Submittálni fogom. Nem különben az Palatinale Sallariumnak residuitássát, úgy Exádtul kölcsönözött Ötven ezer forintoknak Interessét is una fidelia felküldöm. Kardszagiak Poenalitássát Főlséges Aszszonyunk

nyunk Exád kegyess Interpositióra 300 aranyakra hogy retaxálta
Köszönik mély alázatossággal Exád Kegyelmisségét. Caeterum.“

Időközben Almásy Pál jászkun alkapitánynak nevezetett ki a nádor által. Ezen kinevezés az 1746. évi október 15-én tartott közgyűlésen tudomásul vétetvén, nyomban a hivatalos esküt is letette. Ezt az esküt érdekes formája miatt helyén valónak tartom megismertetni:

„Én Almásy Páll Esküszöm az egy élő Istenre, Boldogságos szűz Máriára, és Istennek minden szenteire, Hogy Mtgos Palatinus Urunk ő Exellentíája engemet Jászok és Kunok Vicekapitányának resolválni méltóztattván mindennemű Dolgokat a mellyek Hivatalomat illetni fogják, igazán országunk élő Törvénye szerint végben viszem, az Igazságot minden respectus nélkül adminisztrálok, N. Jász és kun Districtussok Privilegiumjait, szabadságit és Articulussait megtartani és oltalmazni ügyekezem, fel vettendő quántumban, és fizetésekben proportiot observálok, Mtgos Palatinus Urunk ő Exellentíájának, mint fő Biránnak és Fejünknek mindenekben valóságos Relatiót tések. Isten engem úgy segéllyen.“

A hivatalos eskünek fogadalmi része irányul az ország törvénye szerinti igazságszolgáltatásra, a jászkun privilegiumok megtartása és oltalmazására, valamint arra, hogy a nádornak, a ki nem lakott a Kerületek területén, s így közvetlen értesüléseket mástól nem szerezhetett, az elébe felterjesztett ügyekről mindig a tényállásnak megfelelő információt fogja adni. Hogy ezt az eskümintát ki csinálta, s miért lett ilyen megállapítva, megszövegezve, ezidő szerint nem tudtam megállapítani.

Történt eközben, hogy a magyar királyi udvari Cancellária Archivumot állított fel, s az ehhez való költségek fedezetére felhívták az ország összes vármegyéit, köztük a Jászkun Kerületeket is, akik az 1746. november 1-én tartott közgyűlésben a nádorhoz intézett következő tartalmu levelet és intézkedést, határozatot hozták:

„Nagy Mtgu Groff Magyar országai Cancell.!

Exád Kegyelmes Levelét szokott veneratióval vevén e mellet értvén az Porták Rectificatiójának folyását, azonnal egy

Particularis Gyűlést indikáltunk, mellyben Excellentiádnak sok rendbeli kegyelmességét s Patrociniumját előttünk viselvén, ugyis nagy nyereségünknek, s kiváltképpen való szerencsénknek tartván azt midőn Exád kegyes Tetszését s Parancsollattját szolgálai alázatos Tisztelettel elégithettyük, s Tellyesithettyük: S Ugyanezen okra, noha olly szükségben és nyomoruságban vannak szegény Lakossaink, hogy hasonlóra ritkák közülük emlékeznek, a sok adósságokis nyomván bennünkött: Mindazonáltal ezen nagy szorongatásaink között is Exádhhoz mint jó Kegyelmes Urunkhoz buzgó különös indulatunktul és Devotiónktul viseltettvén, a Fölséges Magyar Cancelláriának Archivumjának fel állítására száz körmőczy Aranyatt alázatosan offerályunk, és igrünk, instálván azon, méltóztassék Exád Szegénységünk-től jó néven venni, és nem ennek csekélységét, hanem Exádnak feláldozott, szívének, Hívtségünket, és készségünköt kegyesen tekinteni, Alázatosan könyörgünk Exádnak, ha lehetséges, méltóztassék, ezen szegény, és Terhess adósságokban heverő Districtussokhoz azon kegyelmességet megmutatni, és bárcsak az hatvanon felül levő $1\frac{1}{2}$ portáinkat valamelly magát jobban bíró Vármegyére által tettetni: Ebbéli Irgalmasságát Exádh alázatosan meghálálni ügyekezünk.“

A magyar királyi Cancellaria archivumjának felállításához a Kerületeknek csak annyiban volt közük, amennyiben ez mintegy közérdeket képezett. Hozzájárultak ugyanazért a lakosság nagy szegénysége daczára is tőlük telhető összeggel.

Nem tartozik szorosan tárgyamhoz, azonban felemlítem, hogy Magyarországon ha valamely közczélra intézmény létesült, a Jászkun Kerületek a hozzájáruláshoz mindig fel lettek szólítva, és ők hűségesen adakoztak is. Ez nem érdem rendes viszonyok között, vagy legalább is nem eldicsekedni való. De mégis mert rendkívüli áldozat meghozatala után rendkívüli viszonyok és főleg szegénység közepette éltek, s még sem huzódtak az adakozástól, megérdemli a dicsérő felemlítést. Adományaikhoz mindössze mentegetést fűztek a miatt, hogy nem adhatnak többet. Mert bizony sok teher nyomta vállalaikat.

Mert bizony a megváltáshoz szükségelt pénzkölcsönök visszafizetése nem ment egykönnyen, azt ki kellett termelni a gazdálkodásból, a mi sok, nagyon sok nyomorgás és

sanyarúsággal járt. Minden egyes jászkun községnek a visszafizetés körüli bajait részletesen el nem mondhatom, de tény, hogy sok család tönkrement, sokan elhagyták megváltott földjeiket és kivándoroltak.

Az idők és viszonyok tanúsága gyanánt érdemesnek találom ide iktatni Kunszentmiklós község 1747 február 8-án tartott kerületi közgyűlésen becikkelyezett kötelezvényét, melyet gróf Pálffy Jánosnak adtak 15000 forintról eképen :

„Mi Kiss kunsági Districtusban lévő privilegiált Kun Szent Miklós Helységnek Birója, Tanátsa, és az egész Község, adgyuk tudtokra mindeneknek, a kiknek illik, Hogy mi, Dícsőségesen Uralkodó Fölséges Császárné, és koronás Királyné Aszszonyunk ő Fölsége hozzánk való különös Gondviseléséből és kegyelnességéből az Pesti Ispitály Háznak Jurisdictionja alól ki szabadulván, s az végre az őt száz Ezer forintokból s egyéb költségekből ránk esett summának hirtelen való letételére elégtelenek lévén kénytelenítettünk Mtgos Erdődy Gróff Pálffy János Magyar országi Palatinus kegyelmes Urunkhoz, ő Exellentiajához folyamodni, és ő Exellentiajátul Helységünk és annak judicált Pusztáknak váltására tizenöt ezer rhénessi forintokat költsön felvenni, amint azt felis vettük jó Arany és ezüst pénzül, minden nemű fogyasztás nélkül következő Conditioik alatt

Primo. Hogy míglen azon tizenöt ezer forint kezünknel léssen, a szokott hat per centum Interessét nagy jó Kegyelmes Creditor Urunknak ő Exellentiajának, — avagy ő Exllája Successorinak és Legatariussinak, vagyis Cessionáriussinak minden fogyasztás nélkül Esztendőnként itt Pozsonyban le fizettyük és téssük.

Secundó. Hogy ha pediglen a Capitálist ő Exellentiajának felvenni teczenék, három Holnappal előbb promoneálván, vagyis tudósítván az eránt bennünket ő Exellentiaja, azon tizen öt ezer forint Capitálist Interessével együtt itt Pozsonyban jó Pénzül letenni tartozunk.

Tertio. Ha mi pedig, vagy Successorink le nem tennénk, vagy le nem tehetnénk, Szabad légyen ő Exellentiajának, Maradékinak vagyis Cessionáriussinak ezen tizen öt ezer forint Capitálist Interessével, s minden nemű költségével együtt, minden processus nélkül csak maga Hatalmával, vagyis akkori Fő Kapitány által rajtunk megvenni, úgy hogy ő Exllja, maradéki és Cessionáriusai tetszésén álljon, akár a falutt általa birattatott Praediumokkal együtt elfoglalni, s Contentatiojáig egész Haszna

vételét azt birni, vagy a község javaibul, avagy ednehányunknak jószágából magát contentáltatni. A mikis a végre nemcsak mindnyájan, de egyenkéntis, magunkat Adóssaká tészük s ő Exellentiajának kötelezzük, ugy hogy ne használjanak minékünk Semminemű Exceptiók, Juristiciumok és egyéb törvényes Remediumok. Melyeknek nagyobb erősségére, ezen Helységünk szokott pecsétje alatt expedíált Levelünket ő Exellentiajának kiattuk, Datum Posony Die 29-én X bris 1746 L. S. N N Privilegiált kiss kunsagi Kun Szent Miklós Helysége Birája, Tanácsa és egész községe.“

Gróf Pálffy János és neje nemcsak itt, hanem más községeket és a kerületeket is több ízben segítették a megváltás keresztül vitelében kölcsönpénzzel, amelyet a kölcsönvevők azután annak rendje és módja szerint pontosan visszafizettek. De ezért még mindig lekötölezettek is maradtak. Hálájuk és ragaszkodásuk számtalan nyoma maradt az akkori jegyzőkönyvekben, ahol nádoruk és legfőbb bírójukról a legnagyobb elismeréssel, hűséggel és szerelettel emlékeznek meg. A megváltás keresztül vitelében elévülhetlen érdemeket szerzett magának, sőt majdnem bizonyos, hogy a kecsegtető ígéretek daczára a közrendű jászkunok, szemben a befolyásos és hatalmas német lovagrenddel, az ő támogatása nélkül sem az udvarnál nem vihettek volna keresztül semmit, sem a pénzügyi részét le nem gombolyithatták volna.

A legelső község a Hármaskerületekben, amelyik a megváltási összeget leghamarább megfizette Jászapáthi volt. Erről maguknak bizonyítványt kértek, mely az 1746 évi augusztus 15, 16 és 17-én tartott kerületi közgyűlésen kiadatott és latin nyelven jegyzőkönyvbe beiktatott a következőképen:

„Mi a Jászság és Kunság Kerületeinek nádori fő és alkapitányai, kerületi kapitányai és ülnökei adjuk tudtára, a kiket illet mindenkinek jelen okmány erejénél fogva; hogy miután szent császári és királyi felséges Urnők legkegyesebben és kitűnő jószággal mind azokat a birtokokat, a melyek ugyanabban a kiváltságokat megerősítő levélben felsorolva vannak, a jászok és kunok kerületeinek, haszonvételre (pro uzu) azok lakói és

lakosainak kifejezetten leteendő összegekért átadta (erga effectivam deponendorum depositionem contulisset*) a többi helyiségek között Jászapáthi város (oppidum) saját területeért és tartozékaiért az előbbi kerületileg kidolgozott részletezés és becslés szerint összesen 17000 rhénes forintot, az egész Kocsér pusztáért 8000, az egész Kömpöcz pusztáért 5000 rhénes frnyi összeget tényleg lefizetett, az említett városnak a jelzett pusztákat egyenként és mindenestől azoknak tartozékaival és tartozni kellő törvényes járandóságaival örökös birtoklás végett átadjuk, és az említett kerületi részletezéseink mintája szerinti használatra és haszonélvezetre az említett város közönségének, annak saját területén létező lakosait úgy az említett pusztáknak használatában, valamint uralmában állandósítjuk, megerősítjük és a többször említett városhoz kötjük, állandónak és örökre megerősítettnek örökre hozzákötött és hozzáfűzöttnek kinyilvánítjuk. Mely jogoknak hitelesül, a nevezett Jászapáthi város lakói és lakosainak jövődöbeli biztositékaul szükséges törvényes bizonyítványt a Hármaskerületek szokott hiteles pecsétjével megerősítve, saját kérelmükre kiadjuk. A Jászberény városában 1746. augusztus 16-án tartott közgyűlésből. L. S.

Kiadatott általam Horváth András, a Jász és Kun Kerületek esküdt főjegyzője által. m. p.“

Érdekes ez az okmány azért, mert világosan tartalmazza a birtokközösséget, illetve azt, hogy az ingatlanok a közösségé voltak, s csak a redemptio folytán váltak egyéni elkülönített tulajdonokká. Vagyis a Jászság területe volt a jászsági, a Nagykunság területe a nagykunsági, a Kiskunság területe a kiskunsági jászkunok összeségeé. Az összeség aztán részekre oszlott községenként, a hol a határ az ott lakó jászkunok összeségeé volt, a fölött feltétlen és kizárólagos tulajdonjoggal rendelkezett.

Az akkori időben nem volt felesleges elővigyázat ennek az okmánynak kikérése és kivétele. Ha a redemptioalis összeget meg kellett fizetniök más helyett, alaposan tarthatnak még egy másik előre nem látott és nem tudott veszélytől is, s mindig jó volt, ha ez ellen birtokukban tar-

---

*) A szóról-szóra való fordítás e mondatnál tisztára lehetetlen, mert értelem nélküli zagyvalék jönne ki, pedig latinban meg van a helyes értelmezése, s így kénytelen voltam a szellemét kikeresni.

tották a törvényes bizonyítékot. Kinek a háza egyszer bedőlt, iparkodik a lehető legjobban alátámasztani.

A községek lassankint és apródonként kifizették a redemptionális összeget, s a határ szétosztásával, egyéenkinti elkülönítésével beszédtek lakosaiktól azt is. Mindenik községben más és más kulcs, — számítási kulcs — alapján ugyan, de ugyanazon vezérely szerint.

A megváltás dióhéjba foglalt története tehát az, hogy a Hármas Kerületek kifizették a zálogtartót, — a Hármas Kerületeket kifizették a községek, a községeket pedig kifizették az egyének az egyesek, a kik áldozataikért egyénileg elkülönítve kaptak egy birtokrészt abból a földből a melyet közösből birva úgy is a tulajdonukat képezte.

A redemptio után erősen fellendült a Jászkunság jóléte. Emberben, vagyonban gyarapodtak s képeztek egy erős kis republikát, úgy hogy a Jászkunság történetében a redemptiotól 1745-től a Kerületek szétosztásáig 1876 évig terjedő 131 évet lehet nevezni a jászkunok fénykorának.

Ezt a fejezetet nem szabad lezárnom addig, amíg a kellő elismeréssel nem adózom azoknak a férfiaknak, a kik törhetlen szívós kitartással, akadályt nem ismerő energiával, temérdek és személyi fáradozással ennek az óriási műnek keresztül vitelét lehetővé tették, keresztülvitelében a legnagyobb tevékenységet fejtették ki.

Legelső sorban említendő meg közülök rangja, állása és befolyása, áldozatkézsége tekintetében *gróf Pálffy János* nádor, aki az udvarnál a Mária Terézia királynő diplomáját kieszközölte, kierőszakolta, aki a Kerületeket kölcsönpénzzel segítette.

Még kiválóbb elévülhetlen érdemet szerzett *gyarakigróf Grassalkovich Antal* és *Almássy János*, akik a jászkunok által kölcsönzött összegekért saját személyük és vagyonukkal is jót állottak, s ez utóbbi, mint palatinalis kapitány, hivatalában is erőteljesen segítette ügyüket.

Végül akiket legelső sorban kellett volna megneveznem, akik azonban »kegyes patronusaink«-nak a sorrendi elsőséget szívesen átengedik, akik *primus inter pares* vol-

tak, a három kiküldött *Horváth András, Nándassy János* és *Varró István*, akik szívós kitartással vitték a jászkunok ügyét előre, olyan talajon az udvarnál, — ahol sehogy sem érezhették magukat otthon, sőt számtalan ellenséges befolyással kellett küzdeniük, akik nem lankadó buzgóság és szorgalommal a kösziklából voltak képesek forrást támasztani, akik kölcsönt koldultak össze megszabadításukra jórészen maguktól az osztrákoktól, akik ezer meg ezer akadályt leküzdve egy fényes hatalmas pénzügyi műveletet vittek keresztül magyar alföldi tábla bírák, egyszerű vidéki jászkun kapitány és esküdt létükre a fényes, a hatalmas és raffinirozott birodalmi székvárosban Bécsben, oly pénzügyi műveletet, amely ma is igénybe venne egy financz geniet, mert bizvást lehet állítani, hogy mai értékben az akkori 500.000 rhénes forint megfelel százszorosának, megfelel vagy 50 millió forintnak.

Hogy ezen pénzügyi művelet egyedül és kizárólag az ő érdemük, mutatja az alanti két okmány, a melyek latinból magyarra fordítva következőkép hangzanak:

„Mi *Mária Thérézia* Isten kegyelméből Magyarország, Csehország, Dalmátia, Horvát és Tótország stb. királynéja Austria főhercege, férje után Lotharingia és Barri hercege, Hetruria nagy hercege és a többi. Adjuk emlékezetül, hogy hívünk tekintetes *Palugyay Ignác* királyi ítélő táblánk felesketett jegyzője általunk tejhatalmulag kiküldve színünk elé visszatérvén országos okmányba felveendően következőleg számolt be: hogy az alulírott folyó év februárius havának 23-ik napján a Jászság és két Kunság kerületeinek közgyűlésén e kerületek összegyűlekezvén kegyes beleegyezésünktől függőleg, hogy a helyzet és körülmények által indokolt azon kérelmük, miszerint kiszabadulásukat és kiváltásukat a pesti rokkantak háza urasága alul, kiváltságaiknak megerősítését és régi szabadalmaikba visszahelyezését keresztül vihetnék, a mennyiben 500000 forintnyi összeget megváltásukra le tudnának tenni és szolgálatunkra saját költségük terhével 1000 lovaszt állítanának és más egyéb költségeket fedeznének, de ezt most ily gyorsan sajátjukból lefizetni nem képesek. Így tehát 400000 frtnak az előbb megnevezett kerületek nevében bárhol és bármely felektől kölcsön felvételére tekintetes Horváth Andrást az említett kerületek rendes jegyzőjét, Nánásy Jánost és Varró Istvánt megvá-

lasztották és valódi törvényes hites tejhatalmú megbízottjaiknak kinevezték, adva és engedve nekik teljes és mindennemű hatalmat és szabadságot, melynélfogva az előbb emitett 400000 forintnyi összeget részletekben is a található hitelt nyújtóktól felvehessék, a fent megirt kerületeket jogérvényesen kötelezhessék (úgy azonban, hogy a fent említett kerületek egyenkint, úgy azok lakosai és javai egy mindenikért és mindenik egyért lekötve kezeseknek tekintessenek) és végre ha hitelezőket így találunk, az ilyen saját és az előbb említett kerületek kötelezvényét királyi helytartósági tanácsunknál vagy másutt annak módja szerint bekeblezni és a hitelezőknek minden biztonságot megadni nekik szabad legyen, teljesítettén és kiadatván az előbb említett fizetendő összeg tekintetében a hitelezőknek a biztosítás; ha azt véghez vitték megegyeztették, befejezték, lezárták, megígérik a kerületek együttesen, hogy ezen meghatalmazottjaik által a hitelezők javára és biztonságára elfogadott feltételeknek minden tekintetben meg fognak felelni. Mely királyi táblák fent megnevezett hűséges esküdt jegyzőjének jelentése és tanúsága alapján kiadott Pesth szabad királyi városunkban az 1745-dik esztendő márczius havának 3-ik napján (P. H.) Olvasta és kiadta Grassalkovics A. gróf előbb említett királyi felsége valóságos belső titkos tanácsosa és ugyan annak Magyarországon helytartója.“

A Palugyay Ignác táblai jegyző és a királyné által e célra kiküldött jelentése alapján kiadott ez a diploma, melynek eredetije teljesen ép állapotban, az országnak spanyol viaszra és e felett papirosra nyomott pecsétjével ellátva Jásznagykun-Szolnok vármegye levéltárában őriztetik, voltaképen súly és jelentőséggel alig bir. Nem egyéb mint a tények egyszerű constatálása, a királynő, tehát szavahihető személy által, amelyet a három kiküldött annak beigazolására használhatott azok előtt, akiktől a kölcsönöket kieszközölték, hogy miután közjogi actusról van szó, ez az actus az egyik alkotmányos tényező, az uralkodó királynő bejegyezésével történik. Arra volt tehát alkalmas, hogy a hitelezők neteláni aggályait eloszlassa, de ma már élénken megvilágítja, hogy mennyi nehézség, ellenvetés, akadályokkal kellett megküzdeniök, míg ezt a herculesi munkát céljaiknak megfelelőleg, küldöik, megbízóik kívánsága szerint befejezhették.

Ezt követte aztán a szintén Jásznagykun-Szolnok vármegye levéltárában őrzött, a Kerületek külön-külön pecsétjével spanyol viaszba lebélyegzett, Jászberényben 1745 évi április hó 14-én tartott közgyűlésből keltezett meghatalmazó levél a három kiküldött részére, amely így szól magyar fordításban:

„Mi *Nagy Mátyás* a jászkerületi, *Kálmán István* a nagykunsági, *Boros Mihály* a kiskunsági kerület kapitányai és ülnökei az ezen összes kerületektől és helységeiktől nyert teljhatalmunknál fogva tekintetes *Horváth András*, *Nánássy János*, *Varró István* uraknak a legszentségesebb Felség felséges udvarához teljhatalmu kiküldöttjeinknek adjuk és engedjük azon jogot, hogy utasításunknak megfelelőleg Ő szentséges Felsége hatóságainál eljárni, alkudozni, végezni e kerületek minden ügyében és az 500,000 frtnyi összeget a hitelező uraktól a megengedett és alkalmas czímeken törvényes kamattal felvehessenek és a királyi kincstárnak lefizethessenek, magunkat és utódainkat a jog legalkalmasabb formájában, ugy ezen kerületek összeségére és minden mostani vagy jövődöbeli lakosai és települöire nézve leköthessék, megigérve, hogy mindezeket, amiket ezen teljhatalmu kiküldöttjeink végezni fognak, jónak, helyesnek, jogerősnek és helybenhagyottnak elfogadjuk.

Minek nagyobb hitelére ezen felhatalmazó iratunkat e három kerület szokott pecsétjeivel megerősítendőnek és kiadandónak parancsoljuk.

Kelt a Jász és Kun kerületek Jászberényben az 1745 esztendő április 14-ik napján tartott közgyűléséből.

P. H.

Sigillum nationum
Jazygum.

P. H.

Sigillum Districtus
Majoris Cumaniae.

P. H.

Sigillum Districtus
Minoris Cumaniae.

Nagy Mátyás

a Jászkerület rendes kapitánya és a többi ülnökök.

Kálmán István

a Nagykun kerület rendes kapitánya és a többi ülnökök.

Boros Mihály

a Kiskun kerület rendes kapitánya és a többi ülnökök.

Felhatalmazást tartalmaz arra nézve, hogy Horváth András, Nánássy János és Varró István teljhatalmú kiküldöttek a kölcsönt törvényes kamattal megszereshessék, kötelezvényeket aláírhasanak, a pénzt felvehessék — ez

utóbbi úgy azonban, hogy a váltságösszeg lefizetése céljából a királyi kincstárnak azonnal befizessék. Kijelentést tartalmaz, hogy adandó nyilatkozatainak megfelelőleg lekötöttnek tekintik a Jászkunság minden jelenlegi és jövőendő lakóit.

Horváth András, Nánássy János és Varró István megbízatásukban becsületesen és lelkiismeretesen eljárak, küldetésüknek pontosan megfeleltek, küldőik kívánságát teljesítették. Hónapokon keresztül, éveken keresztül fáradoztak a közjóért, járkáltak, szaladgáltak Jászberény, Budapest, Pozsony és Bécs között, kéregetve, követelgetve nagy és kis urak ajtajában, koptatva százszor megúnt és ellen-szenves hatalmasságok küszöbét, feláldozva békéjük és nyugalmaikat, visszadobva sokszor a már-már elért céltől messzire, elhagyva családjukat, elhanyagolva gazdaságukat, amely a gazda távollétét bizonyosan hátrányosan érezte, ellátva a Hármaskerületek által oly csekély napidíjjal, amelyre ma még egy dijnok is megvető mosolylyal tekintene.

A megváltás keresztül vitele után Jászberényben 1745 július 13-án tartott közgyűlésen a hármaskerületek gróf Pálffy Jánosnak 1500, gróf Grassalkovich Antalnak 1000 forintot ajánlottak fel és szavaztak meg fáradozásaik jutalmául. De egy hang, egy szó sincsen a hálátlan kortársak részéről ez érdemtelen három férfiúnak nem megjutalmazásáról, hanem csak érdemeik elismeréséről.

«Nemo propheta in patria sua.» A férfiúi érdemek ritkán találják meg kellő méltánylásukat, de legritkábban saját otthonukban. Megkellett elégedniök a teljesített kötelesség érzetével, becsületes lelkük önérzetével, a befejezett munka és gyümölcseinek szemlélése feletti csendes örömmel.

Pedig érdemeik elévülhetetlenek, eljárásuk önzetlen, buzgalmuk, az ügy érdekében kifejtett munkásságuk óriási. Ha kortársaik hálátlan közönnyel viseltettek is irántuk, ma, mikor már az akkori eseményeket teljes összefüggésükben tisztán láthatjuk, az embereket és cselekményeiket a köz-napi élet kicsinyes érintkezéseitől és felfogásaitól menten

bíráljuk el, elmondhatjuk, hogy hálátlanok voltak velük szemben küldőik és testvéreik, de ne legyenek hálátlanok az utódok, ismerjék el érdemeiket, s hiszem, hogy amíg a jászkunok élnek, *Horváth István*, *Nánássy János* és *Varró István* neve és emléke elfeledhetlen és meg fog maradni mindig.

IV.

A jászkun privilegiumok fejlődése.

A honfoglalás nagy munkáját elvégezni a magyarságnak több rokon törzs is segített. A régiség kódén keresztül is tudjuk, hogy a székelyeket Erdélyben a dákok közé beékelve, de beolvasztatlanul találták, amí elég tekintélyes számot is enged feltételezni. Oroszországon keresztül vonultukban 7 kun törzs csatlakozott hozzájuk. A régi jászok ivadékaí közül hogy mennyi élt még akkor, ki tudná megmondani. Az ősök emlékezetén elmerengő lélek aggódva, vágyó szemekkel keresi nyomaikat, mint drága gyémántot őriz minden egyes adatot, bárminő csekély is az. A székelység Erdély sziklabérczei között, mint minden hegylakó nemzet jobban meg tudta tartani önállóságát, faji jellegét. Ámde a síkság, a puszták lakója nyílt préda volt a népvándorlás rohanó tömegeinek. A puszta élet megmentését csak a futás vagy meghódolásban találhatta meg. Ki tudná megmondani azonban, hogy a hajdan hatalmas, harczias és a római légiókkal is diadalmas évszázados csatákat vívott jász ősök száma a honfoglaláskor mennyi volt?

A történelem már régen túl van azon, hogy a szittya származású jazygok a Mátrától az Aldunáig terjedő területet a Krisztus előtti időkben elfoglalva tartották. Az Aldunánál még ma is létező ugynevezett római sánczokat — Fröhlich Róbert — határozottan ilyen eredetű védsánczoknak tekinti, melyek egy Bácsföldvár melletti nagyobb Tisza okozta mocsár mellett kezdődnek s végződnek szintén

egy a Duna kiöntéséből származott mocsárra támaszkodva s mintegy védelmi vonalat képeznek Ujvidék mellett.

A felvidéken a síkságot kedvelő legeltető népnek a Bükk, a Mátra és a Cserhát voltak természetes határvonalai. De amint az alvidéken nem elégedtek meg a Duna és Tisza természetes védelmező erejével, még kevésbé szerették feltékenyen őrzött síkságukat a könnyen áruló hegyek felől védtelenné hagyni. Az Alduna mellettihez hasonló, habár méreteiben hasonlíthatatlanul nagyobb erődtímeny védte őket az észak felől jövő támadások ellen. Ez az árok kettős volt. Az egyik, az alsóág kezdődött Jászapáthán tul bizonyosan a Tisza mocsaraira támaszkodva, és 13 mértföldnyi hoszban Monostoron, Fényszarun, Turán, Szent-Lászlón, Gödöllőn, Fóthon keresztül valahol Duna-Keszi mellett megint a Duna mocsaraiban veszett el.

A felső ág pedig kezdődött Borsodmegyében Ároktőnél, s onnan Eger, Farnos, Dománd, Erdőtelek, Árokszállás, Hort, Mácsa felé vonúlva valahol Vác irányában végződött.

A védelem szempontjából valószínűleg ennek kiegészítése volt a Szihalomtól Sajószentpéterig nyúló árok és így északon hatalmas védelmi vonalakkal határolták el magukat.

A Jászapáthi—Dunakeszi és az Ároktő—Váczi árkot Csörszárkának nevezik. Csörsz-árok kétségbevonhatatlanul szláv eredetű szó. »Csertovszki jarek« annyit jelent, mint ördög árka, — de ebből nem lehet következtetni hogy azt vagy az ördög, vagy a szlávok ásták volna, hogy eredete a sokkal későbbben beözönlött szlávoktól származnék, azt ők építették volna, mert hiszen már Ptolemaeus említi ezeket az árkokat, — hanem annyit jelent, hogy mert eredete a szlávok előtt ismeretlen volt, s hatalmas arányaival a babonás szlávokat csodálatra bírta, az ördög — mint ismeretlen nagy hatalom művének tartották.

Elhagyva a jazyg népek keveredését a nagy magyar síkságra beözönlő ellenséges és rokon népekkel, áttérek a magyarok honfoglalására,

Amidőn a honfoglalás alkalmával az ország pacifikálása befejeztetett és az elfoglalt területeken a magyarok s a velük jött kunok megtelepedtek, helyesebben megtelepedés végett az ország területe fel és kiosztatott, a Bükk és Mátraalja kun vezéreknek jutott. *Ousad* vezér *Ursur* atyja, továbbá *Ed* és *Edömér* vezérek és törzsük telepedett itt le.

A népvándorlás korában Magyarország területe volt azon állomás, amelyen megtorlódva a különféle néprajok, államot kívántak alkotni. Meg van annak a maga történeti, geográfiai és ethnografikus elmélete. Bárhonnan jöttek a bevándorlók, mind nomád népek voltak. Valami rettenetes ismeretlen erő hajtotta őket a már az erkölcsi süllyedés lejtőjén haladó civilizált Róma és az általa képviselt műveltség alatt álló országok felé. Az évszázadok homályán és a hiteles leírások, sokszor egymással ellenkező előadások labirintusán átszillámlik az a tény, hogy az Uraltól a tyroli, csehországi és szlavóniai hegyekig zsibongták a legkülönbefélebb nemzetek kérész életüket keresztül. Alánok, hunnok, jászok, chúnok, basternák, geták, hiongnyuk, ungurok, quádok, ugurok, kozárok, roxolánok, gótok, uzok, petsenének, avarok, bolgárok egymás hátán keresztül bolyongtak, verekedtek, nyüzsgötek, mignem legnagyobb részük teljesen nyom nélkül elveszett. És legnagyobb részüknek a mai Magyarország alföldje vált csendes temetőjévé.

Földdel, fűvel, vízzel megáldott síkság ez, ahol csordáiknak, barmaiknak éltető területet találhattak. Letelepedésre alkalmasabb helyet nem is igen találhattak s meg is telepedett mind, legalább addig, amíg más aspirans le nem vágta, avagy el nem kergette őket. Állandó uralma azonban a magyarokig még a rómaiaknak sem volt, pedig akkor Róma és a világ ura azonos fogalmat képezett.

Eldöntetlen körülmény még az, hogy a mai jászkunok ezen a magyarokkal jött kuncsapatok ivadékai-e, avagy a jászok, a régi Jazyges metanastae, a királyi jászok maradványai, vagy a László és Kálmán királyok alatt letelepített

kunok és bessenyők, vagy pedig a Kuthen vezér alatt IV. Béla alatt letelepedett kunoknak leszármazói.

Ha azonban az anthropologus, az ethnographus, sőt ha a historikus is megteszi a maga tudományos módszere szerinti összehasonlítást, lehetetlen arra a meggyőződésre nem jutniok, hogy a jász és kun, mindannak daczára, hogy évszázadokon keresztül egy szabadságot élveztek, egyforma törvények alatt állottak, egyforma éghajlat alatt éltek, nem egy és ugyanazon törzs, népfaj, még ha rokon skytha származásuk kétségtelen is. Különböznek még ma is véralkat, koponyaalakítás, arcszín, szokások, erkölcsök tekintetében, s a historikus előtt már azon körülményből, hogy a honfoglalás után pár évszázaddal külön említettnek a jászok és külön a kunok, tehát abban az időben, amidőn a jászok külön letelepedéséről egy szó sem maradt, pedig ezt is ép úgy megemlítette volna a történelem, mint a kunokét, — s amidőn a harczias korszak daczára eléggé nyugodt belbékét élvező magyarországi népek faji jellegüket is megtarthatták, valamint az államalapítástól, a honfoglalástól számítva aránylag még nem nagy idő mult el, több mint valószínű különböző származásuk és több mint valószínű, hogy nem a honfoglalás után bevándorolt, hanem már ekkor itt talált és rokon népfaj maradványa. És ezen megkülönböztetést a hosszú évszázadokon keresztül tartó együttélés daczára is megtartották, megmaradt a jász jásznak, a kun kunnak, — ez utóbbiak azonban szállongó, később letelepülő kun csapatokkal szaporodtak.

Az azonban bizonyos, hogy a hármaskerület a lassú évszázados fejlődési folyamat alatt nem degenerálódtak át jobbágyok vagy nemesekké, nagy területű birtokokat állandóan szerezni, megtartani egy család sem volt képes. A történet író előtt érdekes megoldandó rejtély a megállapítása ennek a rugónak, amely az ország belsejében a többi népektől elütő belszervezetet alakított és biztosított.

Kuthen kun király bevándorló törzse és ennek letelepedése erre nézve egyedüli ok nem lehet. Majdnem biztosra vehető, hogy ezen 1238-ban bejött tekintélyes számú

kuncsapat, — nomád nép, — szintén a mai Jászkunság tájékán telepedett le és gyarapította, szaporította a már itt élő jász és kun törzsek számát.

A honfoglaló magyar ősök az akkori harcziás idők kétségbefonhatlan jellege gyanánt bizonyosan meghódított rabszolgákkal jöttek, és rabszolgákká tették a Magyarországon területén talált ellenséges népeket is, feltétlenül kivételt tettek a hozzájuk hagyományaik szerint is ilyennek elismert, törzsileg vagy nyelvjárás szerint rokon népekkel. Mutatja az, hogy a velük jött kun törzseket osztályos atyafiaknak tekintették, mutatja az, hogy a rokon székely nemzetet saját törvényeik és szokásaikban meghagyták.

A Jászkunság területén tehát akár találtak rokon-népnek maradványát, akár nem, akár az ott letelepedett kun törzsek képezték a későbbi jászkunoknak alapító csapatát akár nem, addig amíg a hűbéres állapot a rendi alkotmánnyá át nem alakult, a többi magyar törzsekkel egyenlő jogu állapotban éltek. A férfi népség állandóan fel volt fegyverkezve, készen bármely pillanatban a harczra, s miután a fegyverviselő rabszolga nem lehetett, a fegyveres szolgálat egy átmeneti helyzet volt a rabságtól a szabadságig. Ugyanezt látjuk később a jobbagyok és nemesek között, a rendi rendszer virágzása alatt.

Igen valószínű, hogy a magyarokkal bejött kun csapatok sőt bizonyosan a Kuthen király alatt a tatárok elöl menekülő kunok is tekintélyes számú rabszolgákkal nem bírtak. Az utóbbiak azért mert maguk is üldözöttek voltak, az előbbiek azért mert mint segédc csapatoktól a zsákmány java részét a magyar törzsek foglalták el, a Tisza-Duna köze pedig elnéptelenedett terület volt, ha találták is a honfoglaláskor jazyg törzseket, azt igen könnyen meglehetett számlálni s mert az új letelepülők, a magyar és kun törzsek sem nagy számmal jöttek, az elfoglalt nagyterületen elérték, még hagyományszerű nyoma sincsen valami jász törzsszel vívott csatának. A régi lakosságnak ha talán sorsa a rabszolgasághoz hasonló volt is, de ha rokon egy nyelvű törzsek voltak, nem valószínű, hogy

tényleg rabszolgákká váltak. Megállapítható tehát, hogy mint fegyverviselők és segélycsapatok, a jászkun törzsek szabadságban éltek, és hogy rabszolgákkal sem a jászok sem a kunok nem igen rendelkeztek, még ha számításba vesszük is a törzsbeli bizonyos bűnök elkövetése miatt rabszolgasággal sújtottakat is.

A letelepedés után, a nomád életmódtól a röghöz kötöttségre való átmenet alatt lassankint fejlődött a földművelő osztály, a paraszt népség, amelynek már a foglalkozása sem engedte meg a kóborlást, a nomád életet és épen foglalkozásánál fogva természetévé vált a rend, a nyugalom, az átlandó lakhely. Már ezért is kész prédája volt a harcias elemnek, azon családok leszármazóinak, akik az általa művelt földnek mint hűbéres gazdái, urai voltak. Egy kis erőszak egy kis igazsággal vegyítve s készen van a jobbágyi és nemesi földesúri rendszer. A természetben nincs ugrás, minden fejlődésnek meg vannak a fokozatos előzményei, — ennek így kellett történnie s nem máskép.

Dehát miért nem volt ez így a Jászkunságban, hanem másként? Hiszen az látjuk, hogy a székelj törzsekben is utat vágott magának a lefolyt sok évszázadon át a rendi alkotmány!

Nézetem szerint a természetes processusnak a következő módon kellett lefolynia:

Ousad vezér, *Ed* és *Edömér* vezérek alatt három törzsből eléggé tekintélyes kun csapat telepedett itt le egy csomóban arra, hogy az eredetileg itt talált jász rokontörzsekkel együtt egy összetartozó complexumot képezzen. A törzsfő uralma is erősebb volt idegen beavatkozásokkal szemben, tekintélye is nagyobb volt úgy közigazgatás és igazságszolgáltatásban, valamint fegyveresei nagy számánál fogva a hadviselésben is, — másrészt azonban a rokonság daczára is bizonyos elkülönítettség, bizonyos különbség, lazább összefüggés az államalkotó magyar elemmel külön törzsbeliségük folytán, kellett, hogy fennáljon, s ez meg is maradt máig is. Azon körülmény pedig, hogy a Tisza—Duna közén maradtak meg együttesen nagy csomóban,

arra enged következtetni, hogy nemcsak ez a három kun-törzs alakította a jászkunokat, hanem valamely más nép-ség is, amely miután sehonnan nem jött, — legalább történelmi adat nincs reá, — itt kellett, hogy lakott legyen már a honfoglaláskor is, mert ha a honfoglalás után telepedtek volna meg, ennek a történelemben nyomának kel-lenne lenni, mint ahogy nyoma van a kunok későbbi bevándorlásának. Egész biztosan tudjuk, hogy Kuthen 1238-ban telepedett le Magyarországon. Hát III. Károly királyig 1323-ig, amidőn a jászok legelőbb említettnek saját nevükön a kunoktól külön, hol voltak? Ez idő alatt be nem vándoroltak. Nincs és nem lehet másként, mint hogy már a honfoglalás itt találá őket, de mert kisebb számmal voltak, mint a nagyobb csapatokban letelepülő kunok, ezek-nek gyűneve alatt említették, vagy ha külön említették is valahol, annak nyoma a nagy és zivataros idők tömkele-gében a dúlásoknak nagyon is exponált alföldi rónán elveszett.

A további fejlődésben erőteljes és elpusztíthatlan tényező volt az a körülmény, hogy az egész Jászkunság területe síkság, sehol egy alkalmas hely arra, hogy erődí-tett várat rakhassanak, ahonnan a nyakukra nőlhessen egy várúr. Az alföldön, síkságon lakó népek lelkületére külön-ben is a szabadság jellegét nyomja reá a beláthatlan egye-nes föld, a homorú égboltozat. Mint egy majdnem egy-forma, de a honfoglaló és az államalkotó magyarságtól mégis elütő törzsek gyermekei, egyformán harczoltak előbb, dolgoztak később és egyenjogúságukat féltékeny szemmel őrizték. Olyan alakot a történelem nem mutat, aki a töb-biek fölé nőlvé, nagy hatalmánál fogva képes lehetett volna a törzsbeliek leigázására. Ellenben minden idő meg-hozta nekik azt a segítséget, amely öntudatlan és akarát-lanul meg gátolta, hogy a rendi alkotmánnyá történt átala-kulás alatt, ami a byzanci görög műveltséggel járt kar-öltve, őket le ne igázza.

A történelem pozitív adatai mellett az etnografikus fejlődés kétségbefonhatlan tünetei, mindig egyforma jelen-

ségei igazolják, hogy a honfoglalás utáni időben a jász-kunok nem szorítkoztak a mai civilizált állapotok szerint szorosan körülhatárolt területekre. Ővék volt a Tisza-Duna köze, sőt a kunok a Körös és Maros, Temes és Béga mentén is tanyáztak, de megint az is bizonyos, hogy a fokozatos rend, az állandó lakhelyre való szorítkozás általánossá, népszerűvé vált, a mindig szaporodó népességet bizonyos koncentrált helyekre összehozta, a földmivelés röghöz kötötte, a közös önvédelemben rejlő erő összecsoportosította őket, még pedig az aldunai mocsaras, a kecskemét—szeged—szabadkai homokos területekről a termőképesebbre. Így kerültek feljebb-feljebb, természetesen azon veszteséggel, amelyet az egyeseknek ilyen tömeges huzódással járó elmaradása okozni szokott, azzal a veszteséggel, amit a török-tatár dúlások ideje alatt a sík helyeken tanyázó föld népe kellett hogy szenvedjen. Az is bizonyos, hogy a Hármaskerületek egymással területi kontinuitásban voltak s csak a török zavarok alatti időben nyomultak lassankint az elnéptelenedett területekre a más vármegyéből származottak, akik az uratlan területeken megtelepedve, magukkal hozták a saját vármegyei rendszerüket, a rendi alkotmányt minden következményeivel.

Akkor tehát, amidőn az első Árpádházi királyok alatt a hűbéres rendszer teljességében érvényben volt, hűbéresek voltak a jász-kunok is a többivel egyetemben, mindazonáltal nem egy praepotens földesur uralma alatt, hanem törzsi egyetemükben, a korona alatt, s mint ilyenek szolgálták a hazát. Lassankint fejlődött ki a rendi alkotmány, lassankint tömörültek össze a vármegyék védelmi egységből egyes közigazgatási egésszé. Ez a fejlődés, hogy ugymondjam transformatio, hosszabb időt vett igénybe.

A II. Endre által 1222-ben kiadott aranybulla egyik tünete az átfejlődésnek, amelynek az uralkodók zsarnoksága elleni védekezés volt ugyan a főcélja, a közéletben eredménye és hatása azonban az volt, hogy hatalmas támaszát találta benne a fejlődésben levő rendiség.

Az átmenetet, amidőn már az ország lakossága élesen el volt határolva, el volt választva egymástól, teljesen befe-

jezve körülbelől Zsigmond és I. Ulászló királyoknak uralkodása alatt látjuk, sőt már itt láthatók voltak a hatalmi túlkapások is, amely túlkapásoknak és egymásközi torzsalakodásoknak lett az eredménye 1526-ban a gyászos mohácsi ütközet II. Lajos királyunknak kora halálával. A felülkerekedett nemesség megnyirbálta a királyi jogokat, de mert nagy szeletet szabott le magának, a királyi hatalom elgyengült, a nemeseké azonban egészségtelenül meggyarapodott s hatalmi túltengésükben azt sem akarták elismerni, amit épen nemesi előjogaik szigorú köteleességükké tettek, a haza védelmét. Szomorú példája, hogy az állami erők egyensúlyának megzavarása, azoknak egyenetlen elosztása még akkor is veszedelmes, ha a túlerő nem egyesek, hanem egy egész néposztály kezeiben van.

Helyesen állithatom tehát, hogy ezen átmeneti korszak körülbelül II. Endrétől Zsigmond és II. Ulászló idejéig tartott.

Mi történt ez alatt a Jászkunsággal? Mondhatom semmi. Ugyanazon tényezők, amelyek közreműködtek arra, hogy a Tisza—Duna közén olygarchák és alattuk közrendű nemesség képződését megakadályozzák, meggátolták azt is, hogy az ősi szervezet a jászkunok között megbontassék. Ha történtek is erre irányuló kísérletek, azok a szabad puszták lakóinak konservativizmusán, ősi intézményeikhez való ragaszkodásukon, sok helyütt féktelenkedésekkel járó daczokon, még a XIII. században is fenntartott pogány vallásukon hajótörést szenvedtek. Sem királyi parancs, sem országgyűlési határozat, sem ezen időben, sem később nem hozatott, amely a szabad jászok és kunok közé a rendi alkotmányt be tudta volna kényszeríteni. Nincs Magyarországon egy nemesi család, amely e területen ez időben nemesi jogon földesúri gyökeret vert volna, nincs nemesi család, amely a származásukat és birtokukat jelentő praedikatumot a Duna-Tisza közén fekvő valamely községtől vagy pusztától nyerte volna.

A jászberényi Kalmár, a kecskeméti Pethes, a jászárokszállási Herdlicska családok praedikatai későbbi származásúak, sőt a legujabb kor produktumai.

Hatalmasan elősegítette önállóságukat az uralkodó királyok rokonszenve, amely — hogy Kun Lászlót és IV. Bélot ne is említsem, — abból az okból, mert a szabadságot kedvelő harczias törzsek a királyi hadsereget mindig ellátták a kellő fegyverekkel, hajlandóvá tette őket esetleges túlkapásaik elnézésére és az erőteljes királyi hatalommal párosult kedvezésre. Nincs is a történelemben példa a Habsburgok uralkodásáig, amidőn az általános nemzeti szabadságért küzdöttek a többiekkel együtt, még a királlyal szemben is, hogy valaha a király személye ellen pártot ütöttek volna.

A hazánkban történt sok dúlás után megmaradt okiratokból a Jászkunságnak *mint ilyennek* fennállása több okiratból megállapítható.

Ezek közül az okiratok közül felsorolom azokat, amelyek általános terjedelműek és hatásuknál fogva nem egyes jászkunokra birnak vonatkozással vagy befolyással, hanem az egész nemzetségre.

Az ilyen legrégibb ismert okmány a kunokra vonatkozólag kiadatott 1279. június 23-án Budán IV. László király által. Ez ideig is maradt fenn több adat, amely a kunokra vonatkozólag felvilágosítást tartalmaz, de ez tulnyomó részben az ő keresztény vallásra leendő megtérítésükkal foglalkozik.

Ugy ezekben az okmányokban, valamint az alatt ismertetett két diplomában egyedül csak a kunokról van szó, a jászok külön csakis a szintén lentebb ismertetendő I. Károly király által 1323. évben kiadott diplomában említetnek meg és pedig legelőször említetnek.

1279. és 1323. között csak 44 esztendő mult el. A Magyarországra beszállingózó kun csapatok természetesen pogányul jöttek be, és csak erősítették a már ben élő kun-törzsek pogány hitét, akik — mint különben az egész Magyarország — a kereszténység szellemével még nem voltak egészen kibékülve, akik az ősi hithez való ragaszkodást még ha elrejtetten is, lelkük mélyén még mindig táplálták.

1279-ben még csak kunokról van említés téve. Sehol semmi nyoma a jász törzsnek. És 1323-ban már olyan szabadságlevelet állít ki Róbert Károly a jászok részére, melyből kiderül, hogy a jászok, — az egész jász nemzetiség — különféle hadjáratokban a királynak hű szolgálatokat teljesítettek, »több testvéreik és hozzátartozóik halálával és azok vére hullásával.«

De hát hol voltak eddig ezek a jászok? Honnan csempentek ide Magyarország közepébe. Hiszen bárminő sok zivatar vonult is el Magyarország felett, valami csekély nyomnak, jelnek, irásnak kellett volna maradnia, ha a honfoglalás után jöttek volna be? És honnan jöttek volna? Ellenséges népeken, idegen országokon kellett volna keresztül vonulniok, az pedig nem történhetett volna meg a nélkül, hogy zajt, lármát, csatákat ne okozott volna, s ha nálunk nem jegyezték volna fel, bizonyára nyoma maradt volna azoknál a népeknél, a kiket idáig érve keresztül gázoltak. De nincs sehonnan egy hang sem, egy jel sem, — csak előttünk áll a kérlelhetetlen való és a bizonyosság, hogy 1323-ban már itt voltak, és már akkor törvényes bizonyosságot kapnak egy idegenből jött királytól: I. Károlytól, más néven Róbert Károlytól, melyből még az is kitünik, hogy már ekkor és ezt megelőzőleg is a jászok a királynak katonáskodásra voltak kötelezve.

Ha erre feleletet kell adni, egybevetve az ismert körülményeket, egybevetve Magyarország és a körülötte fekvő országok népeinek történetét s megállapodván abban, hogy a honfoglalás után a ma élő jászok elődei be nem vándoroltak, s be nem vándorolhattak, megállapítva azon történelmi tényt, hogy a jazyg törzs a Tisza—Duna közén már évszázadokkal a magyarok bejövetele előtt hazát alapított, azt védte, azért küzdött, harczolt, — elfogadható magyarázata itt való létezésüknek nincsen más, mint hogy őket kétségtelenül már a honfoglaláskor itt találták.

És pedig nem ellenséges nép, nem leigázandó nemzet gyanánt, hanem rokon faj gyanánt, mely fegyveres ellenállás nélkül fogadta az idegenből beözönlő testvér nemzetet.

A honfoglaláskori időkből fennmaradt adatok meglehetősen homályos képét adják még a nagy zajjal járó csaták és hódító hadjáratoknak is, még a behódított nemzetek lakhelye, országhatárainak széle is bizonytalan, de ez a kevés sem szól a Tisza—Duna közötti népek fegyveres behódításairól, még kevésbé arról, hogy a jazyg maradványokon kívül, amelyet mint legutolsó lakókat feltételezni kell, más nemzet tanyázott volna itt.

A nyelvi különbség sem lehetett nagy, amint nem volt különbség a székely, a kun nyelvjárásokban sem. Mert ha lett volna, lehetetlen, hogy különösen a kunokról és székelyekről ennek a körülménynak felemlítése elmaradt volna. Tényként lehet tehát elfogadni azt is, hogy a magyar, a székely, a kun és a jász nyelv ha különbözött is a nyelvjárásban, fonetikában, — alapjában egy és ugyanaz volt.

Nincsen erre más bizonyíték, mint a kombináció, de ez a kombináció oly erős logikán alapszik, hogy minden megtámadás ellen önmagát védelmezi.

Hiszen ezer éves uralom alatt a magyar meghagyta minden itt talált nemzetiségnek az anyja nyelvét. A tót ma is ugyanazt a nyelvet beszéli, a mit ősapái Szvatopluk alatt, s ha őseik feltámadnának, minden akadály nélkül beszélgethetnének egymással, mert a tót nyelv — mint irodalmilag is kevésbé művelt — ezer esztendő alatt sem változott csak igen keveset. Ily — az akkori idők erőszakos szellemével merőben ellentétben álló — türelem, vagy közönyösség mellett sem a jászok, sem a kunok nem lettek volna kényszerítve apáik nyelvének elhagyására és az államalkotó magyarság nyelvének megtanulására.

A jászkunok Magyarország mai határai között való letelepedésére nézve tehát el lehet mondani, hogy a körülmények észszerű egybevetése mellett a jász törzsek már a honalapításkor a Tisza—Duna közin tanyáztak, a kun törzsek részben a magyarokkal együtt jöttek be mint segély csapatok, mint rokon törzsek, részben a későbbi századokban kisebb nagyobb számmal telepedtek le.

Önként merül fel azonban az a kérdés, hogy mely

körülmények idézték elő a jászkunoknak Magyarország többi lakosaitól elütő jogrendszer közösségét, kerületi összefüggését, mikor a magyar törzsekkel is közös származásúak és nyelvűek voltak, — miként történhetett, hogy akkor, a midőn a rendi alkotmány fejlődése az ország lakosságának tekintélyesebb nagyobb részét a szolgasághoz hasonló jobbágyi helyzetbe sodorta, éppen ők, a nem is szíva magyar törzsek, a nemesekével majdnem egyenrangú állampolgári helyzetet szereztek és tartottak meg.

Mindkét kérdésre ismét csak a logika útján lehet megadni a feleletet, mert, hogy úgy mondjam, írott bizonyítékaink erre nincsenek.

Elfogadva azt a tagadhatlan tételt, hogy a jászok és kunok külön-külön, habár a magyarokkal rokon törzs leszármazói, s tényként megállapítva, hogy ez a megkülönböztetés a közös magyar nyelv és haza daczára is, a székely nemzettel egyenlően, fennmaradt — a jász és kun törzsek egymáshoz való húzódásának és a közös privilégiumok folytán később szoros szervi összekapcsolásának legelső előidézője az egymás közelségében, szomszédságában való letelepedésben keresendő.

Mikor a magyarok bejöttek, a jász törzsek mellé kerültek a kunok. A folytonos egymással való érintkezés lelkeiket, gondolkozás módjukat is közelebb hozta, s el lehet mondani, hogy jó szomszédok, jó testvérek voltak, mert egy-két apró-cseprő határvillongást leszámítva, nemcsak hogy nagyobb ellenségeskedés nem folyt köztük, hanem az együvértartozás érzete az idők előrehaladtával mindig erősebb-erősebb lett, úgy hogy később a reformáció után, habár a kunok a kálvinista hitre tértek át, a jászok pedig megmaradtak kalholikusoknak, a különböző vallás veszedelmes volta sem birta őket szétszakítani, még akkor is közösen küzdöltek elrabolt szabadságukért.

Egymás felé hajtotta őket az a körülmény is, hogy habár a magyarral névszerinti rokon törzsek voltak, mégis érezniök kellett, hogy ez a haza mégis csak a magyaroké. Ők a kisebb számúak, sem maguknak, sem fő embereiknek nem

birtak országos állást, hatalmat szerezni, mert erre a magyarság féltékeny kellett, hogy lett legyen, joguk pedig a követelésre nem létezett. Kisebb számuk aztán szorította őket az egyesülésre, összetartásra, mert ezzel az egymás, de maguk erejét is növelték.

Hogy épen egymáshoz és nem egy harmadikhoz simultak, a területi összeköttetés folytán oly könnyen megérthető, hogy külön magyarázatot nem igényel.

Szomorú tény, hogy elődeink csatázni, harcolni, tudtak, képesek voltak egy államot meg is alkotni, azt fenn is tartani, de már nem voltak képesek az itt talált s s meghódított nemzetiségek abszorbeálására, assimilálására. Ma már e tekintetben mintha javulna a helyzet, de bizony a legalkalmasabb időt, azt, a melyet a mai európai nemzetek mind felhasználtak a gyomrukba került idegen népek felemésztésére, azt, amikor a fegyverjog erejénél fogva a hódító a meghódítottat nemzetileg kannibál módjára meg is ette, beolvasztotta: az Árpádházi duzzadó egészségű magyar korszakot elmúlni engedték a nélkül, hogy erejüket az ország határain belül lakó idegen népek magyarrá tételére használták volna fel. A magyar fajnak csendes türelmű jellemvonása ez.

Épen így történt a jászkunokkal, így a székelyekkel is. Törzsbeli elkülönítettségüket, különálló jogrendszerüket innen lehet levezetni. Hagyták őket magukra, tetszésük szerint élni. Hiszen ő tőlük kevésbé tarthattak, mint az ország többi idegen nemzetiségű lakosságától. A jászkunok természetes és eseményszerű egybeforrása tehát akadály nélkül haladt előre, míg aztán elválaszthatatlanná vált.

A megszokás ereje is hatalmas. Az együttérzést ez is csak elősegítette, napról napra öregbitette. Jöttek ezután nehezebb idők, amidőn a rendi alkotmánynak ő velük is le kellett számolni. Ez ellen a védelem már csak a tömörülésben rejtett: mert az egyén, az egyes ember, vagy nemes, vagy jobbágy kellett hogy legyen. A rendi alkotmánynak — amely pedig törvényes és természetes átmeneti processus volt, — velük is törődnie kellett.

Csak hogy ekkor már volt mire támaszkodniok. Ekkorra már a királyok szabadalmakat adtak nekik, s így a rendiségben való elsüllyedés ellen törvényes fegyverrel és pajzsokkal rendelkeztek, ellene alkotmányosan védekezhettek, — tekintélyes számunkál fogva megint bajosabb is volt őket jobbságba hajlítani. Viszont ott állott az is, hogy erőszakos jobbsággá tételük már törvénytelenység lett volna, amit el szokás követni haszonért vagy kár elkerülése czéljából, vagy muszajból, — főként akkor, hogyha az veszéllyel sem jár, — de ellenkező körülmények között kényelmetlen dolog, tréfa és kedvtelésből senki sem követ el nagyobb szabású alkotmány sértést.

A rendiség ellen ismét a csoportosulás, erőtmörítés hatalmas fegyverüket képezte, s ez ki is állotta a tűzpróbát.

Az Árpádházi királyok alatt szabadságukat érintetlenül gyakorolták, sőt a kunoknak sikerült IV. László (Kun László) király személyében a legnagyobb és legerősebb pártfogót megszerezni. Igaz, hogy ez a kun leányok tüzes szemeinek köszönhető, de a tényen semmit sem változtat.

A kunok IV. László király alatt még mindig az ős pogány vallást követték. IV. Lászlónak a kunok iránti nagy előszeretét féltékenyen nézve, és saját hatalmi befolyásukat is őrizve, — nem egészen indokolatlanul téhát, — a magyar főurak III. Miklós pápához fordultak segélyért, hogy Magyarország erkölcsi s a király személyétől származó züllöttségen segítsen, — ebben habár sokaknál titkos czélul a saját hatalmuk nevelése szolgált.

III. Miklós pápa aztán 1278. évi szeptember 22-én kelt levelével Fülöp fermói ferenczrendi szerzetes és püspököt küldte ki, részben hogy rendet csináljon, részben hogy a szent föld segélyére általa beszédni rendelt tizedet Magyar, Lengyel, Dalmát és Horvátországokban, valamint Ráma, Szerbia, Galiczia és Kunországokban beszédje, adván neki mindezekre igen messzemenő felhatalmazást.

IV. László félt a követőtől, mert megüzente neki, hogy az országba be ne merje a lábát tenni. A püspök ettől azonban nem

ijedt meg, 1279 márczius 1-én már Budán volt és a magyarországi egyházi és világi országnagyok, úgyszint a hét kuntörzsmeghatalmazottköveteivel *Uzaz* vagy *Uzuzzal* (helyesebben talán *Uzur és Tolonnal*) tárgyalta az ország helyzetéről és főleg a kunok állapotáról,*) sőt úgy látszik a püspök meglátogatta őket otthonukban is, ami nem lehetetlen, tekintve, hogyha IV. László tilalma daczára is be mert jönni az országba, úgy bizonyára volt bálorsága a megtérítendő pogányokat sátraikban is felkeresni.

Ifj. Palugyay Imre «A jász kun kerületek és Külsőszolnok vármegye leírása» című művében azt állítja, hogy Kiskunfülöpszállása ettől a püspöktől nyerte volna elnevezését, amennyiben a körülbelül 1124-ben telepített ezt a kun szállást látogatta volna meg a keresztény vallásra való áttérítésük és törzseikkel való érintkezés céljából, és az ő tiszteletére, nevének megörökítése végett nevezték el Fülöpszállásnak. Elfogadható, habár csak inkább traditionalis indokolás, mert azok a helységnevek a Jászkunságban, a melyek keresztneveket foglalnak magukban, mindig valamely személyhez és ennek keresztnéhez vannak kötve, mint például Jász-Mihálytelek (ma Jásztelekké csonkítva hivatalosan, pedig hát jásztelek az egész Jászság) mely a monda és szintén Palugyay szerint is, Bak Mihály nevű halásztól vette volna nevét, aki a többször elpusztított és feldúlt községet, — amely előzőleg Fügedhalma nevet viselt volna, — újra megalapította volna.

Fülöp püspök eljárása — legalább is látszólag — meghozta az eredményt, mert kiadta a király Budán 1279 június 23-án kelt következő diplomáját :

„*László*, Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Gácsország, Lodomér, Kunország és Bulgária királya, Krisztus minden hiveinek, kik jelen írásunkat látni fogják, üdvöt az üdvösség okozójától. Az isteni látogatás rendjét, mely által a magosból eredő igazi urunk meglátogatott minket, úgy ahogy a katolikus vallás világa megvilágítja, ösünk

*) Gyárfás István «A jász kunok története.»

a római szent egyház által szent István király után valljuk, amint ezzel tartozunk. Isteni kegyelemtől ihletve, ez igazhíttű vallás szent balzsamától érintve, a többi felséges magyar királyok híres csirájából származottakkal ugyanazon mennyei kegy talaján kelve életre, kaptuk ez ország kormányát és koronáját. És hogy a hit elsősege, Krisztus szentélye és a szent háromság tanyája a római szentegyházban van, hogy a királyi korona nem önmagától származik, hanem érdem szerint a római egyház mindnyájunk anyja és mestere adja, hogy az ő, ezen mintegy fejedelmi fő ajándéka az isteni, mely minden testben szétárad és ki Péter szilárdságától eltántorodik, nem érzi magát többé részesnek az isteni segítségben. És miután semmi sincs, mi a világosságnál fényesebben csillognék, mint fejedelemben az igazi vallásosság, ösünk: legszentebb István király nyomdokainak mértékéhez ragaszkodva, értelmünk teljes törekvésével kívánjuk az Ur vallásának sátrait megtölteni, hogy a vallás egységében az Ur bárkájába egyebek közt a *kunok sokaságát*, részben az Ur jelével a keresztségének felvétele által jelzeteket, de eddig mindazonáltal az erkölcsök útján el-eltévedőket; többi részükben, tisztelendő szentséges atyánk: Fülöp, Isten kegyelméből fermói püspök ur és az apostoli szék követe, az ő személyzete és az Ur kegyessége segítségével, hogy a mennyei birodalom területet nyerjen, a legpogányabb vallásos szokásoktól, a keresztény vallás megismerésére bevezetni *ünnepelesen ígértük és az isten legszentebb evangéliumaira megesküdtünk*, ugyanazon tisztelendő követ ur, főpapjaink, egyházi férfaink és főuraink színe előtt, kik ez alkalommal jelen voltak.

És pedig először megesküdtünk, hogy a katolikus vallást megőrizzük és megtartjuk, királyságunkban és a hatalmunk alatt levő kerületekben megtartatni és megőriztetni és hogy *őseink a szent királyok törvényeit, rendeleteit és jó szokásaikat nem kevésbé minden egyet és mást, melyekre őseink koronázásukkor esküdni szoktak*, sértetlenül megtartjuk és tisztelendő atyának, Fülöp urnak, az apostoli szék követjének és másoknak — kiket hivataluk szerint megillet, — bírói és karhatalmunk egész erejével segíteni fogunk az eretnekeket elnyomni országunkban és az általunk leigázott területeken.

Másodszor megesküdtünk az előbb felsoroltak jelenlétében, hogy *más kilencz cikket*, melyek a katolikus vallást, az egyház szabadságát, a keresztények és *kunok állapotját* érintik, tényleg végrehajtunk, ugyanigy megtartjuk és alattvalóinkkal megtartatunk.

Végre megígértük és megesküdtünk előbb említett atyának a követ urnak, hogy az alább megírt cikkeket, melyeknek

minden ellenkezés nélküli megtartására, az igazság kiszolgáltatása érdekében és a vallás egysége érdekében *Uzuz és Tolon kun főurak* ugyanazon követ és a mi színünk előtt, *magukat és a kunok összességét*, — melynek, mint mondák, megbízását és beleegyezését bírják, — *ünnepelesen és nyilvánosan kötelezték* és minden módon gondoskodni fogunk, úgy a magunk kötelességének, mint a királyi felség dolgának tekintjük, erre *magunkat és országunkat lekötve, hogy ama kun főurak és az összes kunok az alább felsorolt cikkeket hűségesen betartsák*, mire amennyiben a mi hivatalunkhoz tartozik, minden igyekezetet és fáradozást fordítunk.

Mely cikkek a következő rendben nyilvánosan kihirdetnek:

Hogy *valamennyi kun összesen és egyenkint, bármi koru és nemü legyen*, ki megkeresztelve nincs, akarja és kívánja felvenni a keresztény szentségét.

Elfogadni és megtartani az összes egyházi szentségeket és mindazokat, melyeket megtartandóknak a legszentebb római egyház, tanít, tart és előir.

Megőrizni, valamennyi bálványimádás és pogány szertartás elhagyásával és elűzésével a katolikus vallás egységét.

És hogy megszállván, *elhagyják sátraikat és nemez lakásait*, hogy keresztény szokás szerint falvakban, a talajjal egybekötött épületekben és lakásokban laknak és élnek, határozottan megfogadták és

különösen megígérték, hogy a keresztény szokásokhoz és szertartásokhoz alkalmazkodnak.

Azután, hogy országunkban és az uralmunk alá vetett területeken minden szertelenségtől, gyujtogatástól, keresztények megölésétől, vérontástól, mint a hogy eddig tenni szoktak, czentül óvakodnak,

sem ilyet bármit, szolgálk és alárendeltjeik által elkövetni nem engednek.

Ezenkívül *maguk e kunok gondviselői* alázatosan kérték ugyanezen követ urat, hogy maga e követ ur rendeljen közüjük hitelt érdemlő *vizsgálókat*, kik minden nemzetségeikben és bármely vonalon hozzájuk tartozó nemzetségi fokaikban és minden más alattvalók között, az előre bocsájtottak tekintetében vizsgáljanak és tudják meg az igazságot és ezt a követ urnak és nekünk bejelenteni és előadni tartoznak, hogy az, ki az előre bocsájtottak bármely pontjának megszegésében találatnék, az egyházi büntetést, melyet kiérdemelt, ugyanazon tisztelendő atyától megkapja és általunk is érezze a világi büntetés meglorlását.

Egyébként a kunok gyakran említett gondviselői, mint meghatalmazottak, úgy a maguk, mint a kunok nevében letettek és lemondottak minden monostorrol, a monostorok, egyházak, minden nemesek és egyéb keresztények templomairól és birtokairól, melyeket eddig jogtalanul és erőszakosan elfoglaltak és birtokukban tartottak, erősen fogadkozván, hogy ugyanazon követ úr parancsára készek visszabocsátani és helyreállítani úgy egyenkint, mint összesen mindazt, ami feljebb felsoroltatott.

Megigérjük azt is vallásos fogadalommal letett esküvel és a fent említett kötelezettségekkel, hogy mindazon előre bocsátottakat és a keresztény vallás, az egyházi szabadság gyarapítására, a királyi trón felmagasztalására és országunk békeséges állapota érdekében bármi egyebet, keresztelő szent János ünnepe után huszadik napon, országunk nyilvános gyűlésén, amit ugyanazon tisztelendő atya az apostoli szék követe elrendelendőnek tart, elfogadjuk, megőrizzük és fenhatóságunk minden alattvalójával megértetjük és megtartatjuk. Mely mindeneket, tudniillik úgy a fent feljegyzett cikkeket, mint másokat, melyeket az előbb említett gyűlésben maga a követ úr rendel és nyilvánosan kihirdet, egyenkint arany pecsétünkkel ellátott közokmányba foglaltatjuk és így megfogalmazva és megpecsételve, említett követnek átadjuk és átszolgáltatjuk. És, ha az előbb említett kunokat az egyes megtartandókra és teljesítendőkre intésekkel, rábeszélésekkel, érvekkel és kérésekkel rávenni talán nem tudjuk, megfogadtuk, megígértük és megesküdünk, hogy *az előbb említett országgyűlésen, a mondott kunok ellen, országunk és a hatalmunk alatt álló területek összes seregeinek felkelését elrendeljük*, melyhez a magunk és országunk barátjait felszólítjuk és meghívjuk, hogy a mondott sereg és a királyi karhatalom más bármilyen hasznos eszközeivel a fent felsoroltak összes és egyénenkénti elfogadására, teljesítésére és megtartására őket kényszerítsük. Ha pedig az előbb említett *kunokat* a fentebb előadottaknak úgy együttes, mint egyenkint elfogadására simán rá tudjuk venni, a feljebb mondott kötelezettségek mellett ígérjük, hogy velük az említett követ úr rendeletére és parancsa szerint, országunkban és földünkön őrizendő és tartandó szükséges tuszokat, azon helyre, vagy helyekre, melyet vagy melyeket ugyanezen követ úr jóknak lát, kiállítatjuk.

Mely mindenneknek bizonyosságára, emlékére teljesebb feljegyzésére, nem különben örök hatályának erősségére jelen kettős pecsétünk ráfüggesztése és hitele által megerősített oklevélünket kiadtuk. Kelt Budán királyi udvarunk kedvelt és hűséges alkanczellárja *Miklós* mester keze által, az Ur ezer kétszáz

hetvenkilenczedik esztendejében, kilenczed napon julius kalendája előtt, uralkodásunk hetedik évében.“*)

IV. Lászlónak ez a diplomája voltaképen nem vonatkozik a kunok szigorúan vett jogi életére, mert fő célja vallásos kérdés, a kunok megtérítése volt a katolikus vallásra. Szükségesnek tartottam azonban közzétenni és pedig *Hild Victor*nak kitűnő fordításában, mert míg egyrészről az akkor élt kunok belső életébe enged bepillantást, másrészt mert az akkori jogrendszer a vallásos elemektől nem hogy ment lett volna, de sőt ilyenekkel szaturálva volt, s végül még azért, mert ez mintegy bevezetését képezte az ugyancsak IV. László által később 1279 augusztus 10 ikén kiadott, jogi szempontból sokkal nagyobb jelentőségű diplomának.

Az okmánynak kegyes stylusu ajtatos bekezdése elárulja, hogy papi interventióra, vallásos dologban, ügyben lett kibocsátva, az esküvésnek többszöri ismételése azt, hogy IV. László — mi uton módon, nem tudni, de legalább is erős lelki vagy erkölcsi nyomás alatt átlott és hogy Fülöp püspök az üres szavakban nem igen bízva, minél keményebben iparkodott őt már meg tett ígéretei betartására ünnepélyes esküvel lekötöni.

Megállapítható az, — ami különben IV. Bélának István fia elleni harczaiból is kitűnik, ahol a kunok 3 ízben nagy és mindig erősebb és erősebb csapatokkal segítették a királyt, — hogy a kunok igen tekintélyes számúak voltak és hogy közülök többen már megkeresztelkedtek, de bizony szívesebben szíftottak régi vallásukhoz, régi szokásaikhoz, melyek visszatartották őket attól, hogy sátraikból, — amelyekkel kóbor életüket könnyebben folytathatták — nem egykönnyen voltak reábirhatók az állandó letelepedésre. Mert hiszen nem az volt a baj, hogy sátrakban és nemez lakásokban tartózkodtak, hanem az, hogy állandó lakhelyük nem volt és szerte-széjjel kóboroltak az országban, amivel együtt járt a szertelenség, a gyujtogatás, a keresz-

---

*) Hild Victor fordításában.

tények megöletése, ami nehezen fékezhető természetüknek jellemző sajátsága és a nomád félvad életmóddal együtt járó kihágás.

De még egyéb nem épen a nomád élettel együtt járó bűnökben is leledzetek a kun atyafiak, kitűnik ennek az okmánynak 9-ik pontjából, hogy ők bizony elfoglalták a keresztény magyarok templomait, monostorait, birtokait is, de hogy komoly elhatározásuk volt a megkeresztelkedésre és a bitorolt keresztény javak kihalására, igazolja ennek az oklevélnek a 8-ik pontja, ahol kéri a püspököt, hogy javulási fogadalmuk betartásáról győződjék meg a királylyal együtt hitelt érdemlő vizsgálók kiküldése által. Aligha nem ez alkalmából járt Fülöp püspök is Fülöpszállásán.

A kunok megtérése különben nemcsak szelíd eszközök alkalmazásának következménye, hanem hathatós befolyással birt erre a diplomának azon tartalmú kijelentése is, hogy ha a király által esküvel megígértekre szép szerével reá nem lennének birhatók, akkor a király országos haddal fogja őket megtámadni.

Ily körülmények között a kunok kénytelenek² voltak fejüket a keresztvíz alá hajtani, ha szívből nem is, legalább színleg.

IV. László ezen okmányának történelmi adatai hívek és megfelelők, habár kétségbevonhatlan volta csak akkor lenne meg egész teljességében, hogyha eredetiben felfedezhető volna, de összes történetudósaink elfogadták való és igaznak.

Mintegy jutalmát képezte ezután engedelmességüknek és megtérésüknek az ugyancsak IV. László által 1279 augusztus hó 10-én, tehát az előbbinek kelte után igen rövid időre, 48 napra a kunok részére kiadott úgynevezett »Privilegium Baptismatis.«

Az első diplomában jelzett kötelezettségnek megfelelően IV. László 1279 június 14—25-ig Tétényben országgyűlést tartott, s az ország rendivel oklevelet adott ki, amelyben a kunok állandó letelepedését a Duna, Tisza, Körös, Maros és Temes folyók mentén, megkereszteltetésüket,

a nádor és saját biráskodásuk alá helyeztetésüket, az említett területeken levő és a tatárjárás óta üresen álló udvarnoki és nemesi birtokoknak nekik adományozását elrendeli, s őket nemesi előjogokkal felruházza.

Ezt az oklevelet latin eredetjéből több mások között Gyárfás István is lefordította és közzétette a »Jászkunok története« című munkájában, én azonban hitebbnek találva, *Hild Victor* fordításában terjesztem elő.

„*László* Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Gácsország, Lodomér, Kunország, Bulgária királya. Krisztus mindazon hiveinek, kik ezt az oklevelemet látni fogják, üdv az üdvösség árasztójában. Tudomásul kívánjuk adni mindenkinek, ugy a mostaniaknak, mint a jövőbelieknek, hogy midőn az apostoli szék követének, *Fülöp atyának, isten kegyelméből fermói püspöknek*, ki ugyanazon szent széktől, tudniillik mint Krisztus képviselőjétől, kizárólag hozzánk és országunkba rendeltetett, az ő szent behatással egyesült üdvös javaslatára a *kunok urai, ugyanis: Alpár és Uzur, és a többi kun urak, szóval a kunok minden nemesei és egyeteme*, elhagyva a bálványok imádását és elvetve teljesen ugy némely mint valamennyi pogány szertartást, elhatározták áttérésüket a katolikus vagy igaz hitre és hogy felvegyék úgy egyenkint mint összesen, bármely korúak és neműek legyenek, kik még eddig megkeresztelve nem voltak, a szent keresztség szentségét és megtartsák az összes egyházi szentségeket és bármit mást, amit a szent és sérthetetlen római egyház tanít, megtart és parancsol és mert mint — (olvastatik) megírva vagyon — a hit munkálkodás nélkül holtnak veendő, Mi, hogy náluk és bennök a felvett szent vallás tökéletesedése megkezdődjék és első alapját megvesse, amint erre őket a követ ur bármí módon kényszeritené — *ugyan ezen kunok hét nemzelségéből, ahogy közöttük fennállanak*, hét kezeset veszünk és intézkedünk, hogy ezeket idejében megkapjuk. Ez országunkban tartózkodó *kun urakat, a kunok nemeseit és egész népüket*, ugyanis országunk ünnepélyesen és nyilvánosan megtartott gyűlésében, birodalmunk zászlós urai és nemesivel folytatott beható tanácskozás után, letelepedni rendeltük az alább megírt módon és helyeken. Tudniillik azonnal szálljanak meg és mondjanak le sátraik és nemez házaikról és a keresztények szokása szerint lakjanak és éljenek a talajhoz rögzített épületekben és házakban, szakálluk leberetválásán. hajuk levágásán és megszokott ruházatuk elhagyásán kívül, — mire a mi alázatos kérelmünk

folytán és atyai jámborsága enyhességéből a tisztelendő atya: követ úr őket saját elhatározásuk nélkül, akaratuk ellenére nem kényszeríti, — egyebekben a keresztény szokásokhoz alkalmazkodjanak. És hogy országunkban és földjeinken minden szertelenségtől cselvetéstől, keresztények megölésétől vagy vérök ontásától, tökéletesen távol tartsák kezeiket — és hogy ilyeneket, ne úgy mint azelőtt, soha el ne kövessenek, sem ilyet szolgálk és alárendeltjeik által elkövetni ne engedjenek, és hogy az előre bocsátottakat teljesítsék, a követ úr hitos vizsgálókat rendel, *kik minden egyes nemzetségeikben és ezekkel bármely vonalon összefüggő nemzetségi ágakban és minden más alárendeltjeik között*, az összes és egyes fentiekre nézve vizsgálódnak és az igazságot meg tudják, mit nekünk és ezen követ úrnak, illetőleg az egyházi hatóságnak bejelenteni és előadni tartoznak, hogy az, kit az előrebocsátottak áthágójának találnak, az egyházi büntetést, melyet megérdemel, megkapja az egyházi hatóságtól és nem kevésbé Általunk a világi büntetés megtorlását is érezze. És miután *a kunok bőséges sokasága* nagy kiterjedésű földet igényel, elrendeljük, hogy azok kik nemzetségükkel együtt a Duna és Tisza közt, vagy a Körös folyó mellett, vagy a Maros és Körös folyók között, vagy e körül, vagy a Temes és Maros folyók között megszálltak és nem máshol, mint ama folyók mentén, azon helyeken vagy földeken, melyeken eredetileg mindegyik nemzetséget sátraikkal együtt a Mi nagyatyánk, Magyarország híres emlékezetű dicsőséges királya: Béla király Úr letelepített, ott telepedjenek le most is és az előre bocsátott módon ott székeljenek, *épen úgy mint királyságunk nemesei, átengedvén és adományozván* nekik királynéi udvarnokaink földjeit és magvok szakadt hűbéreseink és nemes embereink más oly földjeit, — minden tartozékaikkal és hasznaikkal, tudnillik erdeikkel, kaszálóikkal, halászataikkal, — melyeket szállásuk körülzár és melyek adományozhatásunkhoz jog szerint tartozóknak elismertetnek, a monostorok és egyházak jogainak és birtokainak mindég épségben tartásával. Ezen felül nekik adjuk és adományozzuk a nemesek és várjobbágyok oly üres földjeit, melyek a tatárok ideje óta el vannak hagyatva és gyümölcsöző hasznokban, ugymint jövedelmező halászatok és erdők nélkül szűkölködnek, még pedig úgy, hogy e nemeseknek és várjobbágyoknak az ilyeu üres földjeikért a méltányos árt megfizetjük vagy hasonértékű cserével kiegyenlítjük, mindezeket *a kunok azon urai és nemesei bármely nemzetségből maguk között, annak módja és helyzete és minősége szerint osszák föl maguk.* A nemesek és várjobbágyok előbb említett

körülmények között lévő olyan üres földjeit pedig, melyek gyümölcsöző hasznokkal birnak, ugyanís halászatokban és igen sűrű erdőkben bővelkednek és az oly földeket is, melyeken a nemeseknek és várjobbágyoknak lakásai, népei vagy falvai vannak vagy más kisebb hasznot nyújtanak, az ilyen földeket ők maguk, azok a nemesek, kiknek tulajdonát képezték, ott ama kunok között is szabadon és békességesen birják, amint-hogy ebbe a kunok előbb említett urai és általában az összes kun nemesek is beleegyeztek, hogy ezentúl köztük és a nemesek között komaság és feleségeik útján sógorság köttessék és nagyobb rokonszenv és barátság sarjadjék közöttük, *miután e nemesek és a kunok a szabadság egyenlő előjogainak örvendjenek.* Tüzetesen kimondjuk, hogy úgy összesen mint egyenkint a kunok valamennyi ura és nemese seregünkhöz, melynek személyesen élére állunk, csatlakozni tartozik, mint a királyt szolgáló többi nemes, és ha valaki közülök e tekintetben hanyagságot tanúsítana, ugyanazon megtorlásban, hasonló elítéltetésben részesüljön, mint amilyenben részesülnek azok a többi nemesek, kik meg nem jelenésük miatt hanyagoknak találtnak. Egyébként a keresztény foglyok szabadon bocsátására nézve, mit a követ ur elsősorban és mindenek felett leginkább sürgetett, a Mi és a tisztelendő püspök atyák és a többi főpapok és országzászlósaink kérelmére, ugyanazon követ úr atyailag annyit engedett, hogy oly keresztény foglyokat, kiket országunkban és területeinken bármi módon ejtettek, tovább nem tartóztatva, pontosan és feltétlenül visszaadni kötelesek, más egyéb külső országokban szerzett foglyaikat azonban megtarthatják. Továbbá miután a kunok feljebb jelzett hét nemzetsége különböző helyeken és több, úgy mint a kalocsai érsek ur és a váradi, egri, csanádi és váczy főtisztelendő urak és püspök atyák egyházkerületeiben fognak megszállni és lakni, akarjuk — ugyanazon követ ur jóváhagyásával — hogy e tisztelendő atyák mindegyike egy zászlósurunkkal és két hitelt érdemlő és szolgálatot tevő országos nemessel kimenjen az egyházmegyéjében megszálló nemzetséghez és ott a még meg nem keresztelteknek adja fel a szent kereszttség szentségét és ugy azon rabok szabadonbocsátása felül, kiket országunkban és területeinken raboltak el, valamint azon előbb érintett nemesi elhagyott földek felől, melyeket a fentebb megírt módon a kunok szállása körülzár, lássanak meg és kutassanak ki minden igazságot, mit azután Nekünk hűségesen bejelenteni tartoznak, hogy országunk azon nemeseit, kiké a földek voltak, megtérítés vagy csere által kielégíthessük. Azt se felejtjük, hogy *a kunok ez urai, nemesei és a kunok egyeteme — mint*

nagyapánk Béla király idejében elvégeztetett — országunk az időszerint hivatalban levő nádorának ítélkezése alá lesznek rendelve, ki, mint már nagyapánk óta szemmel tartott intézkedés: az illető nemzetség bírása vagy előljárója jelenlétében bíraskodni fog országunk lakosaival előforduló minden ügyekben, csupán annak kivételével, hogy ha vérontás vagy más bűneset miatt két kun között támad per, ezekben egyedül annak a nemzetségnek bírása ítélt, melyhez a vádlott tartozik, két kun nemesnek ilyen egymásközi ügyében a nádor semmit sem végezhet és ha az egyik az ilyen két egymásközt perlekedőnek, személyünkhöz felebbezván, nemzetsége bírájának ítéletét visszautasítaná, akkor e kettő felett, hasonlóképen nemzetségük bírájának hozzájárulásával, Mi fogunk ítéletet hozni, azt különösen kijelentvén, hogy ha ily két kun nemes egyikéről vérontás sülné ki és őt a halál illetné meg, ha esetleg Hozzánk bir menekülni, akkor az ilyen vére ontását, azért mert hozzánk eljutott, elkerülje, de mindazonáltal tartozik száműzetésbe menni és az országon kívül maradni, és úgy mint száműzött kérjen kegyelmet a visszatérhetésre — ha meg tudja kapni — azoktól kiket megsértet, de addig míg ezt elnyeri, nem az országban, hanem az országon kívül marad, ha pedig a büntettes személye olyan volna, hogy a kunok urai és nemesei közül jönne Hozzánk, azonnal amint Hozzánk menekült, közbenjárók a bűnös száműzetésének elengedését kérni, akkor az ilyen bűnös az ilyen száműzetés alól felmentetik, de javaiból és vagyonából mint előrebocsátottuk, kit megsértett, kártalanítani köteles. Továbbá hozzáadtuk és hozzáadjuk, hogy a kunok ez urainak és nemeseinek szolgálai közül senkit sem fogadunk el, sem országunk zászlós urai és nemesei el nem fogadhatnak, sem meg nem tarthatnak ilyeneket, sőt épen az ilyen szolgákat, bárkinél találtatnának, összes holmijaikkal vissza kell származtatni, az adományozhatásunk alá tartozó falvakat is, melyeket bárkitől közölök eltaláltunk venni, azoknak kiktől elvettük, vissza fogjuk adni.

Egyébként miután a *kunok előbb említett urai és a kun nemesek az ország nemeseivel azonos előjogokat élveznek*, elrendeljük, hogy valamint ősapáink a szent királyok idejében az ország nemeseinél és népeiknél sem nekünk, sem országunk zászlós urainak erőszakosan beszállani nem volt szabad, épúgy *a kunok ez urai és nemeseinél vagy ezek népeinél sem Mi, sem legkedvesebb feleségünk a királyné urnő, sem zászlósuraink erőszakosan meg nem szállhatnak, ezt nem szabad tennünk, semmi szín alatt. Ezen kívül azon földeket vagy helységeket, melyeknek igazságos birtokában ősünk vagy a mi adományoz-*

zdsunkból, azok vagy a mi szabadsomleveleink, vagy más egyéb hiteles okmányok alapján, eddig elismertettek, azokat bírassák és bírják. — Hogy tehát ezen általunk ilyképen tett rendelkezés örök érvényű hatályosságot nyerjen, bocsátottuk ki jelen kettős pecsétünk hitelével megerősített oklevelünket. Kiadatott udvarunk kedvelt és hűséges alkanczellárja, az igen tisztelt férfiu *Miklós* mester keze által, az Ur MCCLXXIX esztendejében Augusztus idussza előtti negyednapon, uralkodásunknak hetedik esztendejében.“

Eredije ennek az okíratnak nincs meg. Állítólag a cs. és kir. udvari titkos levéltárban létezne; de — habár komoly történettudósok foglalkoztak is vele, mint hiteles okmánynyal, — kétségbevonhatlan megdönthetlensége beigazolvá nincsen. Gyárfás István már többször említett művében azt reményli — és nem is egészen indokolatlanul, — hogy valamikor a vatikáni levéltárból fog előkerülni. Miután azonban ezidő óta több mult el 30 évnél s még mindeddig nem találták meg, úgy látjuk nem is fog megkerülni. De mert elfogadható megbízhatóságú történészek irták ki a bécsi udvari titkos levéltárból s ugyanilyenek nem vonták kétségbe ennek valódiságát, másrészt pedig elég korhűnek látszik lenni is, alig-alig férhet kétség ahhoz, hogy az eredetinek hű másolata, vagy legalább is hiteles másolatnak hű másolata.

Mindkét okmány roppant becses a kunok történetében, s különösen ez utóbbi, amely a kunok közjogi helyzetét állapítja meg, hasonló fontosságú a jászok részére III. Károly által 1323-ban kiadott diplomával.

Kapcsolatban áll a historikusok előtt Privilegium Baptismatis néven ismert ez az okmánya az imént ismertetett másik okmánnyal.

A megkeresztelkedés kérdésében midőn a kunok főnökeivel — törzs vagy családfőikkel érintkezésbe léptek *Uzuz* és *Tolon* nevű kun urak vannak az első okmányban felemlítve, mint akik a kunok összeségét képviselték. Az ezt követő »Privilegium Baptismatis« már nem *Uzuz*-t hanem *Uzur*-t és *Alpár*-t említ. Tolon kun úr neve elmaradt, és helyébe jött az *Alpár* mezejéről ismert név,

Alpár kun főnök. Hogy az Uzuz vagy Uzur elnevezés közül melyik a helyesebb, még a mai nyelvérzék is az Uzur-t fogadja el, — ami ha figyelembe vesszük Gyárfásnak azon állítását, hogy így kiejtve hazai okleveleinkben is többször előfordul, továbbá azt a körülményt, hogy az első oklevél, amely legelőször Bécsben 1718-ban a »Topographia m. regni Hungariae« című munkában jelent meg, és így lehetőleg nem magyar nyelvű tudós írta le, akinek magyar nyelvérzéke nem volt képes vele éreztetni a kettő közötti különbséget, míg ezt a másodikat Subich Ferencz — tehát magyar ember — másolta le, kétségtelenül az Uzur név fogadható el helyesnek.

Érdekes az Alpár név is. Alpár mezeje, Alpár falu ma is létezik, és valamikor még a kunok területéhez tartozott, és említetik már a honfoglaláskor is. Melyik kölcsönözte a nevét a másiktól? Alig ha a földtől az ember, mert az a természetes sorrendnek megfordítottja volna, hanem a föld az embertől, ami azt látszik igazolni, hogy az *Alpár* nemzetség a honfoglaló magyarokkal együtt jött és telepedett le, s pogány szokás szerint csakis családi nevén említetik. De bizonyítja ez a jó magyar hangzású szó, hogy a kunok nyelve ugyanaz volt mint a magyaroké, vagy legalább is lényeges különbség közöttük nem létezett.

Tehát bevégzett tényként van már itten említve, hogy a kunok a keresztény vallást felvették és megkeresztelkedtek. Valószínű, hogyha más behatásoktól érintetlenek maradtak volna, miután a körülöttük élő és velük állandóan érintkező magyarság keresztény hitében már akkor állhatatos volt, hitükben szép lassacskán ők is megerősödtek, megnyugodtak volna. De mert a későbbi időkben is mindig szaporodtak újabb és újabb kun törzsekkel, akik még az ősi pogány vallást követték, ezáltal új pogány elemekkel is szaporodtak, kik aztán a már kereszténnyé váltakat is megzavarták hitbuzgalmukban. Ez az oka annak, hogy alig 20 év múlva 1299-ben VIII. Bonifác pápa alatt ismét hittérítők mennek közéjük és az a térítés még az 1348 évben is tartott. A kun nép ugyanis még akkor sem birt

Európában állandó lakhelylyel, széttöredezett és hazát alapítani nem képes csoportjai Magyarországra is elvergődtek s a testvér nemzetnél találtak otthont, szaporítva és erősítve egyúttal a befogadó nemzet testét.

Biztosíték gyanánt hét túszt, kezeset vett a király magához a kunok hét nemzetségének megfelelő számban. Ezeknek a nevei ismeretlenek, sőt egyáltalán homály fűdi, hogy valljon ezek a kezesek beszolgáltattak-e? de Kun László király udvarában kun kezesnek lenni nem lehetett épen kényelmetlen dolog.

Pogány vallásuk mellett kalandozó természetük volt, az ország többi lakosaira nézve a legkellemetlenebb és legkárosabb. Elképzelhető biz az nagyon könnyen. Még ma is mily sok fejtörést okoz a kóbor cigányoknak megtelepítése, pedig ezek elenyésző csekély számmal lézengenek, kopott girhes lovaikon az országutakon csatangolva. De ezer meg ezer lovas, fegyveres vitéz beszáguldva az egész alföldet, idegen pogány vallás és szokással, még ha rokon törzsek is, legalább is félelemgerjesztők, — s bizony ezeknek erkölceik sem igen feleltek meg még az akkori kor szellemének sem. Vérük lecsendesítéséhez, kalandos száguldozásuk megszüntetéséhez a legalkalmasabb, sőt talán egyedüli orvosság a szilárd épületekben való lakásra szoríttatásuk volt. Ez természetesen nem mehetett egyszerre, ennek az átalakulásnak évek kellettek, mert hiszen ily szilárd lakhelyeket előbb fel is kellett építeni, lassankint azonban mégis csak meg lettek rögzítve.

Fülöp fermói püspök határozottan éles látású és bölcs férfiú volt. Habár pogány szokásnak tekintette is, hogy a kunok szakállukat hagyták megnőni s valószínűleg keleti szokás szerint abba gyöngyöket és ékszereket fűztek, hajukat levágták és ősi ruházatukban jártak, — ezeknek elhagyására őket nem kényszerítette. Hagyta ezt reájuk, mert hiszen nem ez a lényeg, — s az emberi gyarló természet szívósabban, ragaszkodik az ily külsőségekhez, mint a dolog belső részéhez. A khinai ma is inkább meghal,

minthogy czopfját — ami pedig minden más nemzet előtt nevetségessé teszi őt, — le hagyja vágatni.

A különböző nemzetek szokásai gyanánt érdemes megörökíteni azt is, hogy a kunok szakállukat hosszúra növesztették és hajukat rövidre lenyírták. A szakáll leborotválása a magyar népnél szokássá lett későbbben és szép lassan ősi szokásuk elhagyásával borotválkozni és rövid hajukat megnövesztetni kezdték a kunok is. A hajviseletet teljesen átvették a magyaroktól, és én még láttam több olyan öreg jász parasztot, aki hátul fésűt viselt hosszú hajában, de arcját ma is halála napjáig majdnem minden jászkun borotválja.

Erőszak nélkül is megszokták tehát a szelidebb és rendes szokásokat, viseletet a kunok, s amit akkor semmi fenyegetésre meg nem tettek volna, a mindent átalakító idő csendesen reávette őket.

A püspök már az első diplomában is megemlített biztosokat, e szerint az okirat szerint tényleg ki is küldötte. Hogy kik lehettek ezek, ma már nem tudjuk, valószínű azonban, hogy a papi rendhez tartozó szerzetesek voltak, miután Magyarország alsóbb rendű papságát az időben ezek képezték. De mint fentebb is előadtam, még így is lassan ment megtérítésük.

A kunok «bőséges sokasága» (*Copiosa multitudo Comanorum*) jelzi, hogy a beszivárgott kun törzsek nem megvetendő mennyiségben lakták Magyarországot, ennél fogva óriási területeket foglaltak el a Duna és Tisza, Maros és Körös, valamint a Temes és Maros folyók mentén. A népességnek ez a hézag pótlása nagyon ráfért a rokon magyar nemzetre az országos tatár-dúlás után, mely a lakosságot a szó valódi értelmében vérbe fullasztotta. Bár több jött volna, hogy 1526-ban Mohácsnál a töröknek nagyobb erővel tudtak volna ellentállani. Ezeket a földeket a király mind a kunoknak adományozta.

Nekik adományozta és átengedte pedig úgy, hogy ott székeljenek *mint a királyság nemesei* (*Et resideant modo praemisso, tamquam nobiles regni nostri.*)

Ez egy nem egészen határozott kijelentés, amely két-

séget hagy fel maga mellett. Ugyanis az a kérdés, hogy nemesekké tette-e a kunokat összeségükben és egyenkint, avagy csak a nemesi előjogokat adományozta?

Mert hogyha éppen úgy székelnek a nekik adományozott területeken mint Magyarország nemes urai, akkor annyit is jelent, hogy mert ugyanazon jogokkal, előjogokkal élnek, mint a nemesek, maguk is saját személyükben azok. Az pedig épen kétségtelen, hogy ily nemességet adományozni királyi felségjogánál fogva egyeseknek, egész családoknak — tehát már itt is egy embercsoportnak, — az uralkodó törvényesen feljogosítva volt, ennél fogva adhatta volna az egész kun nemzetségnek is.

De ha mindazon körülményeket, amelyek ennél a kérdésnél elbírálandók, élesen, figyelemmel vizsgáljuk, arra az eredményre jutunk, hogy nem a nemességet adományozta nekik, hanem a — szabadságot. Jobban mondva új hazájukban is megadta nekik azt a szabadságot, amit nemzetségük, törzs szervezetükön belül élveztek, de amit tőlük elvenni «bőséges sokaságuk» mellett különben is kockáztatott vállalat lett volna.

Ennél a kérdésnél és elbírálásánál legerősebb befolyással és jelentőséggel bír maga a diploma, illetve a tartalma. Több ízben hangoztatja ugyanis a kunok urait és nemeseit.

Ma már majdnem meghatározhatlan az a fogalom, amit a diploma a «kunok urai és nemesei» alatt érthetett, — egy azonban kétségtelen, hogy sem szolgát, sem jobbágyot, sem rabszolgát nem értett a «domini et nobiles de Comanis» kifejezés alatt, amit még praecisebben a «kunok közül való urak és nemesek» kifejezéssel lehet lefordítani. E szerint tehát a kunok között voltak urak is, nemesek is, foglyok is (captivus), akik az akkori idők szokásai szerint rabszolgák voltak, — de feltételez a diploma olyan kunokat is, akik a felsorolt állapotban létezők közé nem tartoztak, akik közrendűek voltak.

Magyarországon a rendiség már akkor erősen előre vetette az árnyékát, de még teljesen kifejlődve nem volt. Már kikezdte a királyi hatalmat, de a másik végre el

nem ért, úgy hogy még mindig nincs tisztázva a nemes és nem nemes közötti korlátozás s habár már vannak jobbágyok, de a nemességnek alkotó elemét nem az armálisták, hanem a fegyveresek, a harcosok képezik.

Ha tehát kun úrnak a törzsfőket, a nemzetségek fejeit vesszük, a nemesség alatt csakis a fegyveresek érthetők, mert a még egészen törzsi szervezetben élő kunok között a rendiség még kevésbé fejlődhetett ki, mint a magyarságnál, s miután a családból kinőtt törzsszervezet nem fejlődhetett ki monarchikussá, — mert ha egy törzsfő lett volna, aki a többi felé kerülve az összes törzsfőket maga alá kényszerítette volna, — akkor ezzel az eggyel mint vezér, vajda, király vagy bármi más nevezetű parancsnoklóval és uralkodóval tárgyalt volna a püspök úr is, a király ur is.

És mert a diploma ismételten külön nevezi és hangsúlyozza a kunok közül való urak és nemeseket, következik, hogy akik nem voltak már a diploma keltekor urak és nemesek, azok az abban foglaltak erejénél fogva nem lehettek azzá.

A kunok közül különben illetén törzsbeli származásokból eredő nemesség érvényesítésére senki sem tett lépéseket, hanem az egyenlő szabadság erejében együttesen és egyenlően osztottak, amely különbözött a nemességi jogoktól abban, hogy míg ez a mások rovására, joghátrányára gyakorolt előjog volt, addig a jászkunok szabadsága magában foglalta az egyenlőség és testvériséget, amely egyenlőségből kinőni csakis érdemek árán lehetett, de soha a többi jogainak megcsonkításával.

Ezt az egyenlő szabadságot foglalja magában a diplomának az a kitétele, hogy a nemesek és kunok a szabadság egyenlő előjogainak örvendjenek. (*«Idem nobiles et Comani equali pererogativa libertatis gratulentur»*) Tehát nincs közöttük olyatén megkülönböztetés, hogy csak a »kun urak és nemesek«, amit pedig a diploma más helyein kifejezetten kiemel, minélfogva ezt egész öntudatos és helyes szövegezésnek kell venni, — ugyanazért nemcsak ezek,

hanem a kunok mind, kivétel nélkül, a szabadság előjogainak örvendjenek.

Meghagyatik ebben a kunoknak, hogy ha a király személyesen áll a sereg élére, kötelesek akkor a sereghez csatlakozni, mint a többi nemesek és elmaradásuk hasonlóképp büntetessék.

A diploma keltének idejeig csak II. Endre 1222-ben kelt úgynevezett »arany bullájának« 7-ik cikke tartalmaz parancsoló intézkedést a hadbaszállásra, de ebben sincs büntető intézkedés, s így törvényes parancs a felkelésre minden valószínűség szerint a király által esetről esetre adatott ki. Formális rendelkezést tartalmazó törvény sincs ez ideig a hadbaszállani vonakodókra, s így erről is azt kell feltenni, hogy a király szabta meg szintén esetről esetre. De az akkori idők szelleme szerint minden épkézláb ember katona volt, helyesebben fegyverviselő harcos, akik már a harcczal együttjáró zsákmányolás kedvéért is szívesen vonultak seregbe, a harci események is tisztelt és előkelő helyet szereztek a vitéz harcosoknak, és így több mint valószínű, hogy a gyávaság bizonyára rettentő büntetést vont maga után. De hogy minemű lehetett, pontosan meg nem határozható.

Kitűnik ebből, hogy bizony a kunok az ország határain belül is ejtettek keresztény foglyokat, és tartottak rabszolgaságban, amely rabszolgaságba ejtés megfelelő terjedelmű gyilkolás, durva harci tények nélkül nem járhatott. Elítélni őket ezért nem lehet, mert akkor az idők szelleme hozta ezt magával, s bizonyára ők is megfizették itt-amott ennek az árát drágán. Hogy aztán itten meg lett követelve tőlük, hogy ezeket a belföldi keresztény foglyokat bocsásdák szabadon, a dolog természetéből önként következik.

Útal a király már IV. Béla azon intézkedésére, a mely szerint a kunok az ország lakosaival szemben előforduló ügyek (*cum incolis regni nostri*) a nádor ítélkezése alá rendeltettek, még pedig saját maguk választotta bírók jelenlétében, két kun közötti pereskedésben pedig a saját bírájuk ítélkezik. Ez tehát kétféle irányban lett szétosztva.

Az ország más lakosaival lehetséges ügyeikben csak a nádor bírászkodhatott, míg önmaguk közt a maguk bírása, nemzetségüknek bírása (*judex illius generationis*) ítélkezhetett.

Ez a kétféle bírászkodás különböző, bár végső kivételében, voltaképen azonban a kunoknak azt a kiváltságát tartalmazza, hogy saját ügyeikben saját bíráik ítélkezhesenek, mert a nádor sem mondhatott ítéletet, ha csak a kunbíró, vagy a nemzetség feje a tárgyaláson jelen nem volt (*assidente ei judice seu principe*).

Mindkét elsőfoku ítélet ellenében egyedül a királyhoz lehetett felebbezni, a ki azonban szintén a nemzetség bírájának jelenlétében hozhatta meg személyesen az ítéletet (*personaliter, assidente nobis similiter judice generationis*).

Az itt elmondottak egybevetéséből megállapítván a szabad bíró választási jogosultság, illetve kétségtelen lévén hogy azt választották meg a nemzetségek bíráiknak, a kiket akartak, kétségtelen, hogy a bírák száma a kunok tetsétől függött, de kétségtelenül következik ezekből az is, hogy a saját maguk törvényei szerint szolgáltatták az igazságot addig, a míg ezek a törvények az ország törvényeibe nem ütköztek. Ebből kifolyólag ismét joguk volt arra is, hogy ezeket a törvényeket úgy akkor, valamint később egészen a XIX. századig önmaguk hozzák meg maguknak, s reájuk az általános érvényű országos törvényeken kívül, a melyek az ország védelme és az adózásra vonatkozhattak, csak azok voltak kötelező erejűek, a melyeket önmaguk alkottak a maguk részére, a maguk autonómiájukon belül.

Szent László 1093. évi rendeletének 12. szakasza például a tolvajt felakasztatni, 10 évnél idősebb gyermekeit szolgívvá tenni és vagyonukat elvételni rendelte. Ha azonban a kunok, a kun bírák más törvényt, vagy ítéletet mondtak ki, az teljes érvénnyel bírt, daczára az ellentétes országos törvénynek.

Vagy fölteszem II. Ulászló 1495. évi rendeletének 45. czikke megparancsolja, hogy a ráczok, ruthének és oláhok tizedet ne fizessenek. Ennek ellenére is a Kunság bírái

ezt a tizedet tőlük beszedetni legislatorius szabadságuknál fogva jogositva voltak.

A «jus refugii», a menedékhely jogát a király fenntartotta magának a hozzája menekülő büntetésekre nézve. Ez a klastromok és templomok részére sűrűn adott kedvezmény lassankint kiment a szokásból, sőt annyiban szokallan itt, hogy a király személye részére kifejezetten fenntartatik, mert ezzel a joggal uralkodóink nem igen éltek. Különben is az egész igen jelentéktelen kérdés, amelynek a gyakorlatban kevés értéke volt.

A magyarok több ízben protestáltak az ellen, hogy az uralkodó, egész udvara és nagyszámú fegyvereseivel akár átvonulóban, akár hadban, területükön, városaikban megszálljanak, — nyilvánvalóan azért, mert tetemes költséggel járt. II. Endre aranybullája 3. cikkének 1. §-a ki is mondja, hogy «hacsak nem meghívottak, házukba és helységükbe sem szállunk.» Erre útal a diploma végső része, midőn úgy a király, mint a királyné, valamint a zászlós urak részéről kijelenti, hogy ezt nem szabad tennünk semmi szín alatt (*descensus involentus fieri non possit nec debeat, ullo modo*).

Végül megerősíti a kunokat azoknak a földeknek a birtokában, amelyeket ősei vagy maga IV. László király adományozásából birtak, vagy ilyeneknek elismertetnek.

Ez a rendkívüli fontos diploma adja meg az egyik kulcsot a jászkunok szabadságához. Ebben van letéve alapeszméje önálló fejlődésük és jogszolgáltatásuknak.

Egy szó, egy hang említés nincs téve benne a jászokról, akik pedig 24 évvel később III. Károly király által kiadott és még ma is épségben, habár a lefolyt 700 esztendő viszontagságai által kissé megtépetten, meglevő diploma szerint már 1323-ban említette különféle helyeken és időben fegyveres szolgálatokat teljesítettek a királynak, és mint fegyvereseket szolgáltató harcos nemzetség segítette Magyarország királyát, állván annak szolgálatára. Igaz, hogy ebben megint a kunokról nincsen szó, — minélfogva elfogadhatlan az a felfogás, hogy a jászok és kunok egy

közös törzsbeliék, mert ime ily rövid időközön belül egymástól függetlenül sőt elkülönítve emlékezik meg két király.

Ennek a jászok részére kiadott diplomának előzményei és története a következő.

I. Károly király 1323. martius 8-án *Zokan* fiát *Lar-zant*, *Furduh* fiát *Iwachant*, *Keskene* fiát *Demetriust*, *Ambultan* fiát *Charethet*, *Subul* fiát *Demetriust*, *Beegzan* fiát *Stephanust*, *Mokzun* fiát *Poulust*, *Chakan* fiát *Andreast*, ugyanennek fiait *Zakaran* és *Georgiust*, *Keyan* fiát *Demetriust*, *Kurman* fiát *Stephanust*, *Zuagan* fiát *Hursz*, *Arpan* és *Andreast*, *Kalhen* fiát *Zadukot*, *Magar* fiát *Georgiust*, *Chamaz* fiát *Petrust* mint jászokat, (Jazones) *Keverge* uralma és jogszolgáltatása alul kiveszi és a király alatt katonáskodó jászok sorába helyezi testvéreik, atyafiaik, hozzátartozóik és társaikkal együtt és olyan kedvezményes szabadsággal (privilegium libertatis) ajándékozza meg, hogy kapitánynak vagy bírónak (Capitaneum seu Judicem) azt válasszanak meg, a kit akarnak, de mégis a király hiveiből. (regie tamen Majesteti fidelem.)

Szerintem ez a decretum a magva a jász privilegiumoknak. Nem hiányzanak ugyan adatok a kunok részére adott és fentebb ismertetett két diplomán kívül, már előbből sem, hogy a jászkunok a többiektől elütő szervezettel bírtak, mint például az, hogy 1324-ben *Drugeth Fülöp* mint a kunok és besenyők főbirája említetik, továbbá 1319-ben Tamásnak fia *Farkas (Zéchen Tamás)* kunok birája gyanánt (judex Cumanorum) szerepel, *Kopasz* nádor pedig 1304-ben a kunok birája volt, de kifejezetten a jászoknak kiváltságos kedvezményéről eddig ezen egy okirat szól legelőször.

Az okirat maga a jászkun kerületi levéltár vasládájában őriztetett, ma pedig a Jász-Nagykun Szolnok vármegye megalakítása óta a vármegye levéltárában gondoztatik. Hártyára van írva a melyen leszakadt függő pecsét nyomai látszanak. Tartalma magyarra fordítva a következő:

„I. Károly Isten kegyelméből Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Galiczia, Lodomér, és Cumánia és Bulgária királya, Szalernói herceg, a Szent Angelus hegyének és rendjének Ura. Minden jelenlévő keresztény hiveknek, úgy mint a jelen okmányt jövőben megsemmélnőknek üdvözlét mindnyájunk Megváltójában. Királyi kitűnő szokás az alattvalók terheit megkönnyebbiteni, hogy ez által a szolgálati készség nagyobbittassék. Annakokáért mindenkinek tudtára akarjuk adni jelen okirat erejénél fogva, hogy hozzánk jövőn a fenti hűséges jászaink maguk és nemzetségükből való testvéreik, atyafiaik, hozzátartozóik és társaik nevében alázatosan és könyörgéssel azon kérelemmel esedezének, hogy őket *Keverge* fiai és másikknek hatalmából, uralmából és jogszolgáltatásából kivéve azon jászoknak rendjébe és gyülekezetébe királyi kegyességgel átvinni méltóztatnánk, a kik a királyi felség körül kötelesek katonai szolgálatot tenni. Mi tehát, a kik kötelességünknek tartjuk az uralkodásunk alatt álló hiveink jogos kérelmeit meghallgatni, meghallgatván *ugyanezen Jászok* kérelmét, emlékünkből idézve hű szolgálataikat, a melyeket ugyanezen jászok és az egész nemzetség különféle hadjáratainkban, helyeken és időben több testvéreik és hozzátartozóik halálával és azok vére hullásával hűséges hajlandóságukat kimutatták és tanusították, királyi kegyünkkel érdemtelen szolgáltatásokat megfizetni akarva . . .*) *előlnevezett jászokat, fivéreiket, atyafiaikat, hozzátartozóikat és társaikat, örököseiket és utódaikat egész egyetemlegességükben kivéven és kivonván az előlnevezett Keverge fiainak hatalma, uralma és jogszolgáltatása alul, kik által nevezett jászokat szerfelett elnyomva és megalázva látunk, s azért a királyi felség mellett különösen katonáskodni kötelezett jászok állapota, száma és seregébe rendjük áttétetni, akarjuk, hogy ugyanazon jászok és az egész nemzetségük is örököseik más jászoknak minden hatalma, uralma és jogszolgáltatása alul örökre kivéve legyenek, hanem mindig a szabadság kiváltságának örüljenek, a mint a nekünk katonáskodni kötelezett többi jászok jelenleg örülnek és élveznek. Ugyancsak megengedjük nekik, hogy kapitányt és bírót szabadon választhassanak, akit akarni fognának, de mégis a királyi felséghez hivet. A kit aztán Magasságunkhoz bejelenteni fognak. Mely dologban az örök emlékezet okáért jelen levelünket új tanuságként megerősítve kettős pecséttel kiadjuk.*

Kelt 1323 martius idusa előtti nyolczad napon**) uralko-

*) E helyütt a papiros kitört, az odairt szavak olvashatatlanok, ez azonban az értelmet nem zavarja.

**) Márczius 8-án.

dásunk 23 évében az igen tisztelt László mester székesfehérvári prépost udvari alkanczellár kedvelt hívünk kezei által. Krisztusban főtisztelendő atyák és urak :

Boleslav esztergomi, *László* testvér kalocsai érsekek, *János* nyitrai, *Benedek* csanádi, *Miklós* győri, *György* szentiréni, *László* pécsi, *Péter* testvér boszniai, *Ivánka* váradi, *András* erdélyi, *Henrik* veszprémi, *Csanád* egri püspökök Isten egyházait szerencsésen kormányzóknak, — nagytekintetű *Fülöp* nádor szepesi és ujbári főispán, *Demeter* mester tárnokmesterünk, báni és trencséni főispán, *Lampert* kuriánk bírása csanádi és nyitrai főispán, *Tamás* erdélyi vajda és zonuki*) főispán, *Miklós* egész Szlavonia bánja sopronyi főispán, *Pál* mácsói bán, szerémi, Valkői és bodroghi főispán, *Mikcse* mester a királyné urnő legkedvesebb hitvesünk kincstárnoka, sárosi és zempléni főispán, *Dezső* ugyanezen királyné udvari bírása, *Balázs* főlovászmesterünk, *Dénes* konyhamesterünk miháldi várnagy, *Miklós* sümegi gróf kedveltjeink és hűségeseink és országunk más többek kormányzata és tisztsége idejében**) —

a végbefejezés hiányzik, de a mondatszerkezetből gyanítható, hogy az okirat nevezett kitünőségeknek tudtára adandó, mihez tartás végett közlendő.

Keverge úrnak származása, szereplése ismeretlen. Ugy látszik valami hatalmas egyén volt, akinek fiai őket elnyomni, uralmuk alá hajtani kívánta, amely eljárásuk, elnyomásuk okozta aztán, hogy a jászok ellene panaszra mentek és a fenti diplomát kinyerniök sikerült.

Ennek a decretumnak elbírálásánál a kérdés első sorban az lehet, hogy bír-e a törvényes kellékekkel? A komolyan gondolkozó előtt ez kétséges sem lehet. A királyi hatalmat már akkor ugyan kikezdték, de az adományozási joga meg volt az uralkodónak egész épségében, amint ez meg van ma is. Nemességet, birtokokat ők adtak teljes törvényerővel, nemességet, magasabb méltóságokat ma is a királyi hatalom ad. Szokatlan formája mindössze az, hogy ez esetben az e'őjog itt is nem egyes személynek adatott, hanem a nemzettest egy egész csoportjának, akik gyűnév alatt vannak megnevezve, tehát egy nagyobb számú embernek.

*) Szolnoki.

**) Hild Viktor fordításában.

Kétségtelen azonban itt is az, hogy aki egyenkint habár soknak is törvényesen adományozhatott előjogokat, az adhattott soknak is egyszerre.

A Keverge ur fiainak praepotenskedése, amely az előadottak szerint jogtalan volt, mint minden erőszak, a népcsaládok rendszeres fejlődésével, az idők szellemével együtt jár. Aki a többi között a személyében bizonyos erőt, hatalmat tudott összpontosítani, az a többit hatalmának arányában leigázni, saját személyét a többi fölé emelni iparkodott. Ez a királyságnak egyszerű fejlődési története s ebben nincsen is semmi meglepő. Sokkal feltűnőbb és meglepőbb a jászoknak az a szívós és makacs szabadságszeretete, amely ennek a törekvésnek ellenállott és pedig eredménynyel, — ami igazolja még azt is, hogy grata personáknak kellett lenniök az uralkodó előtt — bizonyára kitűnő szolgálataikért — vagy pedig a leigázás ellen irányuló erőteljes fellépésük annyira imponáló volt, hogy az ő szabadságukat az uralkodó is tisztelte és védte. — Nincs erre nézve pozitív történelmi adatunk, hogy melyik körülmény idézte ezt elő, lehet, hogy mindkettő, de ok nélkül nem történt, s ez az ok csak a felhozottak valamelyike, vagy mindkettő is lehetett.

Ebből a roppant fontos okmányból a következőket kell kiemelnem:

1. Kétségtelen, hogy a jászok, habár rokon is, de nem ugyanazonos törzset képeztek a kunokkal. Nevük illetően külön meghatározással okmányilag legelőször itt fordult elő, s ha a régibb okiratok Cumania, Cumani nevet említették a jazyges, jassones-t pedig nem, úgy azon név alatt kétségbevonhatlanul csak a kunok voltak értendők, nem pedig ajászok is.

2. Azt, hogy a király szolgálatában katonáskodtak, arra kötelezettek voltak már a fenti diploma kelte előtt is. (Jazones specialiter regie maiestati exercituare debentes.) Mint már említém is, a katonai szolgálat épen különleges foglalkozása és céljai miatt külön elbírálás alatt állott akkor, sőt áll ma is. Mint fegverviselők nem tűrhették, hogy felettük és otthon levő vagyonuk, családjuk felett a polgári hivatalnokok gyakorolják a nagyon is kétes értékű és igen

sokszor hatalmaskodó igazságszolgáltatást, — viszont a királyok is méltányolva fegyver és véráldozataikat, külön bíraskodás alá vették őket. A király által kinevezett, e diploma kelte után maguk által választott bírónak katonai neve »kapitány« »Capitaneus« igazolja, hogy ez a bíró a jászok katonás szelleme és erkölceinek csak akkor felelt meg, ha mindenben az ő gondolkozásukat követte. Valószínű volt, sőt másképp alig lehetett elképzelni, hogy ez a kapitány béke idején főparancsolójuk, mondjuk főbírájuk volt, harczban azonban vezérük.

3. »Semper gaudeant privilegio libertatis«, — a diploma szavai szerint jó magyarnak és jó magyarán »mindig a szabadság kiváltságainak örüljenek«, mindig szabadok lehetnek.

Ebben benne van az argumentum a contractio, az hogy közölök sem szolga, sem jobbágy, sem a többi felett ur nem lehet senki. Benne van a szabadság, egyenlőség, testvériség 490 évvel a francia forradalom előtt.

Ez a »semper gaudeant privilegio libertatis« és a Kun László király előbb ismertetett második oklevelének »iidem nobiles et Comani equali praeerogativa libertatis gratulentur« kifejezése egy és ugyanazon fogalmat fejez ki. Ki hazánkban a szabadság kiváltságának örvendhetett, az nem rolt rabszolga. az nem volt jobbágy vagy zsellér, az a nemesekével egyenlő előjogu szabadságot élvezett. Csak a szavak mások, de a fogalom ugyanaz és a külső életben is egyformán nyilvánult, — mindkettő annélkül azonban, hogy őket tényleg és valójában az ország nemes urai közé helyezte volna.

S ezt a diplomát az akkori magyarországi viszonyok között jól meg kell érteni. A honfoglaló ősök urak voltak de a szó rendi értelmében még nem nemesek. A nemeség Magyarországon a prima occupatrix családokból hogy úgy mondjam önhatalmulag nőtt fel túlnyomó részben s csak kis részben az erre jogosultságot adó királyi nemeslevéltől. Nem akarom ennek jogosságát és törvényességét kétségbevonni, mert ez a feltartóztatlan fejlődés

kétségbevonhatlan következménye volt. Amikor az az időpont elkövetkezett, hogy a földbirtokot csak a nemesek szerezhettek, be kellett következnie annak is, hogy akinek földbirtoka volt: nemessé vált. Voltak ugyan birtok nélküli nemesek is, de a földbirtok gazdájának nemesnek kellett lennie. Vagy ősrégi prima occupationalis jogon, vagy kir. adománylevél alapján. De ennek az éremnek a másik oldalán ott állottak a jobbágyok százezrei, akik ha jól ment a sorsuk gazdájuk alatt jó, ha nem jól ment, csak nekik volt nem jó.

Már pedig akár miként is akarunk hizelegni magunknak, alkotmányos törvényeinknek, államjogi szervezetünknek, — habár ha el kell ismernünk azt is, hogy a rendi alkotmány a természetes fejlődés során egy nélkülözhetlen átalakulási phazis volt, /amelynek kérlelhetlen bizonyossággal épen úgy be kellett következnie, mint amily kérlelhetlen bizonyossággal el kellett múlnia, aminthogy el fog múlni az óhajtvá várt, annak idejében hosannával üdvözölt, véráldozatokkal megpecsételt mai államjogi szervezetünk is, — a jobbágyi állapot csak névleg különbözött a rabszolgaságtól. S ha elismerjük is azt, hogy uraik nem mindenütt muszka módon kezelték és éltek vissza a legnagyobb általánosságban a jobbágy feletti előjogaikkal, ez nem a törvényen múlt, hanem a nemzet egyéni, talán humanusabb gondolkozásán.

Habár I. Károly alatt még nem volt a rendi alkotmány teljesen kifejlődve és a nemzetek és jobbágyok közötti különbség oly élesen elhatárolva, de már I. Lajos királynak 1351. évben alkotott VI. t. cikke rendszeresen jobbágyokról beszél. Meg kell itt jegyezni, hogy az akkori törvények alatt voltaképen királyi decretumokat s nem a mai értelemben alkotmányosan meghozott törvényeket kell értenünk, — ami azonban annak törvényes voltát egyáltalán nem alterálja.

Hogy minő súllyal birt ezen még itt-ott feudális, másutt rendi alkotmányban egy egész népes nemzetségnek adományozott kiváltságos kedvezményezett, tehát a többi-

ekétől elütő szabadság, azt csak következményiben lehet megítélni, az akkori idők emberei felfogni sem voltak képesek, de nem is gondoltak rá, hogy mivé fog ez a részleges szabadság fejlődni.

Ennek a decretumnak legelső és közvetlen eredménye az volt, hogy lehetetlenné tette a rendiség érvényesülését a Jászkunságban.

Öntudatosan említem most már itt a kunokat a jászokkal együttesen, mert bár igaz, hogy ebben a diplomában a kunoknak kifejezetten és megnevezetten nem adott meg ugyanezen kiváltságos szabadság, viszont a kunok részére kiadott fentebbi diplomában a jászok nem kaptak semmit, de lényegileg annyira azonos tartalmu, a jászok és kunok helyzete az országban annyira idegenszerű és egyforma volt, hogy már itt el volt vetve az egyesülés magja, amely az egyenlő jogok erejénél fogva centripetáló módon mindig jobban és jobban egymáshoz húzta őket.

Az is bizonyos, hogy a közös szokásuk, erkölcsük, a még akkor is közös és a kereszténységgel állandó, habár csendes ellentétben álló pogány vallásuk egy akolba terelte a jász és kun törzseket, vagy legalább is szintén nagyon alkalmas volt az egymáshoz való huzódást elősegíteni. Mert a Szent István térítési legelső kísérletei óta is, ha tekintetbe vesszük még az időnkint letelepített kun rokon törzsek pogány vallását, a kereszténység szelleme nem tudott még köztük erőre kapni, felvirágozni. Világosan mutatják ezt a fenti dekretum pogány nevei, habár a fiak már keresztény szentek neveit viselik is. De igazolja XXII. János pápának 1328. május 8-ról kelt levele is, amelyben a magyar főpapokat eltiltja, hogy az újonnan megtérített kunoktól tizedeket szedjenek, nehogy ezáltal visszaretentésük őket a megtéréstől. 1348. május 31-én pedig VI. Kelemen pápa megparancsolja a magyarországi minorita szerzet provincialisának, hogy a kunsági részeknek és a Magyarország határain belül élő több hitetlen nemzetnek megtérítésére szerzetceket küldjön (*in partibus Cumaniae, et aliorum plurium nationum infidelium.*)

1399-ben április 18-án IX. Bonifác pápa a kunok és jászok között még mindig sokallja a pogányt.

Semmi sem képes az embereket oly nagy erővel összeforrasztani, mint a közös vagy legalább egyforma jog, erkölcs és hasonló vallás. Ha a többi tényezőket elhagynánk is, a titkolni is kényszerült, sőt üldözött pogány vallás egyedül egymagában is egymáshoz szorította őket, s a kölcsönösen kapott szabadságon testvériesen megosztozkodtak. Hogy joggal-e, vagy jog nélkül, az mellékes, de az bizonyos, hogy évszázados gyakorlat folytán szokásjoggá vált, amelyet senki elvitatni sem akart, sőt az újabb korban az általuk is gyakorolt jászokra és kunokra egyenlően kiváltságos szabadságot törvényesen is megerősítették. A jászkunok tehát az idők folyamán át együttes államjogi szervezetté forradtak össze. Testvérek voltak eredetükre is, erkölceikre is, szokás szentesítetté törvényeikre is s végül törvényesen is össze lettek forrasztva.

De különben is, hogy belső szervezetük ugyanolyan mint a jászoké, igazolja az, hogy a második ezredév kezdete óta szintén kapitány, egy kun kapitány vezetése alatt állottak s a királyok számtalan decretumokkal megerősítették azon kiváltságukat, hogy jurisdikcióval a kunok felett is kapitányaik birtanak.

1407. március 13-án Budán Zsigmond király a jászokat (Philistei) saját kapitányuk bíraskodási és a vámmenteségi régi kiváltságos jogaiban megerősítette. Ezen decretum, amelynek eredetije a jászkun kerületek levéltárában őriztetett, később megerősített 1478. április 3-án Mátyás Király, 1492. mártius 2-án II. Ulászló és 1622. évben II. Ferdinánd által. A decretum szövegében, mint az I. Károly által adott decretum óta mindenütt jászok, Jászság, Jasones, helyett »philistei« nevet említ. Ezen szónak ethymológiáját és felkapott voltát igen nehéz megmagyarázni, az azonban bizonyos, hogy alatta a jászokat értették.

A népvándorlás korabeli népek általában különféle elnevezéssel ruháztattak fel. A név természetesen az elne-

vező nemzet nyelvjárása, kiejtése szerint idomult s annak phonetikus kiejtését sokszor még a leírás is meghamisította, és az is sokszor megtörtént, hogy bizonyos népet a nemzeti szokásaikról, vagy tulajdonságaikról nevezték el.

A magyarban magában is többféle elnevezés maradt. Jász, iász, ijász mind ugyanegy nemzetre vonatkozó elnevezés. Ennek a szónak latin és görög változatait találjuk a következőkben: Jazyges, gaz, giás, gyas, iss, giaz, ayas, dias, jas, jasus, jassius, diasz, jaz, jassones, jaiones, jat, jatsoi, jazmizita, jatvicz, jatving, jaczving, jeczocs, jasytschnik, jaczuczansita, jacviz, jadzsoing, jazving, philisteus, philistinus, ion, iaon, ieson, metanasta, sarmata, toxius, toxianus, toxophosoi, toxikoi, toxander, dacus, illusicumi. Elég bő változat egy nemzetre, lehet miből válogatni.

A philisteus valószínűleg a balista szóból származik, amely eszközt a nyílon az ijjon kívül — ahonnan a magyar elnevezés származik — várfalak törésére használták.*

A magyarországi reájuk vonatkozó okmányokban leg-sűrűbben »philistei« ritkábban »philistini« névvel jeleltették meg.

1485. évben a nádori hivatal által közzétett 11. törvényczikk kijelenti, hogy a nádor hivatalból köteles az egész Kunság felett biráskodni s mindenkor a kunok grófja és birája, kiktől ezen hivatalért és működésért évenként 3000 aranyat kapjon, mint azt Lajos és más megelőző királyok leveleikben világosan foglalták.

Ebben a törvényben a jászok nem említettek, mert sok évszázadon keresztül, mondhatnám az 1715. évi XXXV. t. cikkig egybefoglalták őket is a kun elnevezés alá s csak ritkán említettnek külön.

II. Ulászló király 1498. évben kiadott III. dekretumának 41. cikkében a kunokat és philisteusokat elismeri államjogilag különállóknak, intézkedik, hogy a közéjük menekült jobbágyok a nádor előtt visszaperelendők.

---

*) Gyárfás István »Jászkunok története.«

Valószínű is, erre több praecedens is van, ugyanis, hogy a földesurak által zaklatott jobbágyok mint az ígéret földjére menekültek a Jászkunságba, ahol mindenki személyes szabadságot élvezett. A tömeges megszökések hozták magukkal a törvényes intézkedés szükségét.

Ugyancsak II. Ulászló 1514-ben kiadott VII. dekretumának 23-ik cikkében elrendeli, hogy a philisteusok, kunok, s a királyi felség többi jobbágyai, bárhol lakjanak (kivéven a királyi és kerített városokat) mind az adó, szolgálat és tized fizetésre, mind a szolgálattételre az ország más jobbágyaihoz képest köteleztessenek.

Ezen, a jászkun privilegiumokra súlyos törvény legelőször használja a királyi jobbágy kifejezést. A közönséges és királyi jobbágy között jogilag különbség nincsen. Talán előnyösebb a királyi jobbágy helyzete, mert nagyobb urat szolgál, az előhaladásra nagyobb a kilátása, egyéni zaklatásoknak csak kevésbé van kitéve, de azért mégis csak jobbágy.

Az adó és tized fizetés, ha talán nem is ilyen formában meg kellett hogy legyen, mert a privilegiumok sem mentesítik sehol a jászkunokat az adó fizetése alul, mert az már törvénytelenséggel határos kiváltság lenne. De hiába nevezi ezen törvény őket királyi jobbágyoknak akár a közönséges, akár a királyi jobbágyi állapot a Jászkunság lakóira nemcsak nem lett kiterjesztve, hanem maga Ulászló király privilegizált állapotukat több rendeletében is elismeri.

Az is bizonyos azonban, hogy már ebben az időben a jászkun lakosság szoros köteléke a népességszaporodása folytán is meglazult. A sűrű érintkezés más rendű lakosokkal, a lakosság részleges bevándorlása és kivándorlása kivitte az élvezett szabadságot más területekre is, ahol szintén kezdtek élni kiváltságos helyzetükkel. Az egyes kivándorolt személyek joggal teheték ezt, mert a privilegium nem területi, hanem személyes előjog volt, ez az ország bármely részén megillette őket, a természetes fejlődés és szaporodás folytán azonban az egy helyen

születés vagy letelepedés által megszorodott lakosság egész egyetemében gyakorolta azt, ami csakis a jászkun telepeseket és leszármazóit illette meg. Hogy ezeket aztán az ország nemes vagy jobbágy rendű lakosai rossz szemmel nézték, és hogy előjogaikat megnyirbálni akarták, az bizonyos, némely esetben itt-ott sikerült is ez a megnyirbálása előjogaik és kiváltságaiknak, de azt szerves egészében kikezdeni soha sem tudták, sőt ennek komoly megtámadására kísérlet nem is történt.

Hogy azonban akár közönséges, akár királyi jobbágyi állapotba helyezni őket a felhozott törvény dacára tényleges kísérlet sem történt, az bizonyos s a köznapi életre való kihatásában ezen törvény nyomot nem hagyott, mindegy lévén a jászkunoknak bármiként minősíték, nevezik is el őket, csak kapott és élvezett szabadságuknak hagyjanak békét, ezt pedig in praxi nem bántották soha.

A Jászkunság belterülete a honalapítás óta háboruk által, a tatárjárást kivéve, érintve nem volt. Igaz, hogy a tatárjárás alatt a védtelen terület egészen ki volt szolgáltatva a dúló gyilkos hordáknak, de rekonstruálta magát, amint felerősödött a borzasztó vihar után az egész ország. A török foglalásig tehát aránylagos békét élvezett, nyugodt élete volt, belsejében megerősödött.

A mohácsi csata után elveszett, török uralom alá került az ország fele, köztük a Jászkunság területe is. Vége volt a nyugodt fejlődésnek, vége volt a rendnek is. A barbár uralom minden rémségét kimutatta, virágzó városok falvak pusztultak el. A Jászkunság telve van elpusztult városok, községek romjaival. Ki tudná megmondani mely dúló ellenség égette le, lakosait mikor gyilkolták ki. De a magyar földhöz való rettenetes ragaszkodás, a magyar emberbe természet által beoltott konservativizmus a veszedelem elmulta után ismét visszahozta a szétrebbenteket, ismét csoportosultak, ismét csak községet alapítottak, míg újabb fergeteg azt is el nem sodorta.

Ilyetén alakban a Jászkunság pusztult, fogyott, veszett de azért soha el nem veszett. Szívós makacssággal ragasz-

kodtak őseik földjéhez, intézményeihez s ha valamely dulás után újra vizsatelepedtek, általánosságban és összességükben éltek ősi kiváltságaik szerint.

Ez persze nem képzelhető el oly szorosan szigorú értelemben, hogy a XVII—XVIII században is ugyanazon szokásokat követték, mint akár a honfoglalás, akár a II. ezredév kezdetén, mert amint a köznapi szokásokon úgy a törvényes szokásokon is fokenkint változtatott a mindig előbbre haladó élet, de feltétlenül áll az, hogy szabadságuk kiváltságaik alaptörvényeit, alaptételeit soha elkönfiskálni nem engedték, s ha az idegen hódító uralom alatt az erőszak nyomása folytán fizettek pénzben és vérben, otthon a saját maguk szűkebb hazájában régi törvényeik szerint éltek, régi törvényeik szerint voltak jogosítottak és kötelezettek. A török uralom alatt is érvényesítették ezen kiváltságaikat, úgy hogy az 1630. évben II. Ferdinánd 3-ik rendeletének XLIII. törvényczikke a kunok és filiszteusok ügyeiben a kunkapitányt rendeli ismét ítélkező birónak.

1638 évben III. Ferdinánd alatt panasz érkezett az országgyűléshez, hogy Szathmár és Némethi, Nyirbátor és Nyíregyháza városok és városbeliek, valamely állítólagos kiváltságaikban bizva, az ország lakók ide szökött jobbágyait, habár visszaköveteltetnék is, nem adják vissza, kirovásokat és egyéb díjakat és adókat a megyék kebelébe fizetni vonakodnak, az ország törvényeinek s a megyék bírászkodásának alatta lenni nem akarnak.

Meghozatott tehát a XLIII. törvényczikk, amely kimondja :

„1. § Ennek ellenében a karok és rendek megállapítják, hogy követelt szabadalmaik *(egyedül csak e részben)*, mint az ország törvényei ellen kiadottak egyszerűen megsemmisítenek és érvényteleneknek tartassanak.

2. §. És az említett városok mostantól jövőre, mint jobbágyi állapotba helyezettek, a megyének minden adózására, királyi kirovásokra, ingyen munkákra, hozzájuk szökött jobbágyoknak visszaszállítására a felhívott 1635. évi 68. cikkben és az 1556. évi 31 cikkben kitett büntetés terhe alatt földesuraik által szoríttassanak.

3. §. Ugyanez értendő a *kunokról és philisteusokról is*, valamint Alsó-Misztótfalu, Majtény, Szentmiklós (?) Matócs, Dob, Bód, Nyir-Adony, Téglás és más helyiségekről.

Ez a rendelet a Jászkunságban soha foganatosítva nem lett, de nem is lehetett, mert a 2-ik szakaszban megjelölt végrehajtó hatalom — a földesúr — hiányzott és már az 1655. évi 44-ik törvénycikk kijelenti a szökött jobbágyoknak a nádorispán vagy a kapitányok útján való visszakövetelhetést de ugyanott kimondja ezen törvény, hogy:

„1. § Egyebekben azon kunok és philisteusok további gyakorlatukban és mentességekben megmaradván.“

Szathmár-Németire pedig ez a kiszabott büntetés alkalmaztatott ugyan, de már az 1647 évi 124 t. cikk és az 1715 évi 109 t. cikkekben az alul — már t. i. a jobbágy-ság alul felmentetett.

A lefolyt ezredév atatt, ami egy nemzet életében is nagy idő, s az ezen ezredéven belül kül vagy belhatás folytán előállott bárminő eseményekkel szemben rendíthetlen szívóssággal ragaszkodtak ősi szervezetükből kifejlődött szabadságukhoz, féltő gonddal őrizték azt, s minden lehető alkalmat megragadtak annak biztosítására. Mihelyt csak tartani lehetett attól, hogy a földesurak által sóha jó szemmel nem nézett privilegiumaik csak a legcsekélyebb mértékben is veszélyeztetve vannak akár a király, akár valamely hatalmas dynasta által és minden erejüket megfeszítve iparkodtak kicsikarni az oltalom levelet, vagy kiváltságaik megerősítését. Így aztán a mai kutató előtt egy nagy csomó ilyen okmány létezik, melyeket időrend szerint az alantiakban sorolok fel.

1. I. Károly király által 1323 márczius 8-án kiadott és fentebb ismertetett oklevél.

Zsigmond király 1407 márczius 13-án Budán kelt oklevele, melyben az összes jászokat (fideles nostri dilecti universi Philistei) azon régi szabadságukban, hogy bíraskodó

kapitányaik alá tartoznak és hogy vámmentesek, megerősíti. Tehát már ezen oklevél is régi szabadságnak nevezi a jászok ezen előjogait, pedig ezen oklevél kelte óta majd 600 év mult el. Sajátságos az, hogy a kunokat nem említi, (Hiteles másolata előbb a Jászkun Kerületek, ma Jásznagykunszolnok vármegye levéltárában Szolnokon.)

Ugyanezen jogokat Budán 1411. január 13-án kelt oklevélben, a melyet Karczag város 1670-iki jegyzőkönyve őrzött meg, némi változásokkal megerősíti.

1428 okt. 20-án Karánsebesen kelt oklevelében Zsigmond király megparancsolja, hogy a kir. tisztek az inségre jutott jászokat ne zsarolják. Eredetije nincs meg, azonban egész terjedelmében bennfoglaltatik a Mátyás király által 1458-ban kelt ezt megerősítő diplomájában, amely Jásznagykunszolnok vármegye levéltárában őriztetik.

Budán 1436 július 7-én kelt oklevelében Zsigmond király György orbogánszállási kun kapitányt és rokonait ősi szababságukban megerősíti. (Eredetije Szeged város levéltárában.)

1444 aug. 28-án Nagyváradon kelt oklevelében Ulászló király Radó Pál és fiai zombatszálási kunokat az adózások alul fölmenti. Megjelent a Tudományos Gyűjtemény 1832 évi XII. kötet 9 lapján.

1446 junius 17-én a Pest mellett tartott országgyűlés Márton fia András berenzallasai lakos saját és az összes jászok kértére Zsigmond királynak 1407 márczius 13-án kelt diplomáját megerősíti. Eredetije a Jászkun Kerületek levéltárában, ma Jásznagykunszolnok vármegye levéltárában. Egy másik okiratnak másolata is létezik a jász múzeumban, melyben ugyanezen országgyűlés Márton fia Mürce kérelmére a jászokat vámmentességükben megerősíti, de ez utóbbi úgy látszik csak helytelen másolata az eredetinek.

1446. szept. 18-án Budán kelt oklevélben Radó Pál és fia István, Péter és Imre részére Ulászló fentebbi okmányát Hunyady János kormányzó megerősíti. (Eredetije a Nemzeti Múzeumban.)

1449 július 28-án Csabán kelt okmányával Hunyady

János kormányzó Borsóha'ma, Necsőegyház, Mihálytelke, Fügedegyház és Lanthá pusztakat Bartalius Imre borsóhalmi jásznak a jász nemesi szokás szerint adományozza. (Eredetije Borsod vármegye levéltárában.)

1458 márczius 2-án Budán kelt diplomában Mátyás király a Zsigmond király által kiadott levelet Szentgyörgyi Imre (Emericus de Zentgeorgh) Bodogházi Zubor (Zubor de Bodoghaza) Gallus Sándor (Gallus Sandor de Arokzallasa) Gazdag János (Johannes Gazdag de Berinzallasa) Goztan Pál (Paulus Goztan de Vyzaz*) Balaka Jakab és Thaito György (Jakobus Balaka et Georgius Thaito**) de Nighzallas***) jászok kértére megerősíti bizonyos csekély jelentőségű joggal kibővítve az összes jászok részére. (Eredetije Jásznagykunszolgok vármegye levéltárában.)

1461 július 2-án Budán kelt oklevélben Mátyás király a kolbász-széki****) kunokat azon régi jogaikban megerősíti, hogy tisztviselőiket és bíráikat maguk választthassák. Ezen okmány eredetije már nincs meg, azonban az országos levéltárban őrzött Zápolya János-féle okiratban bennfoglaltatik.

1467 július 2-án Budán kelt diplomájában Mátyás király a kolbász-széki kunokat a maguk közül választott bírák joghatósága alá rendeli, de ha ilyenek nem lennének, a kir. kuriához menjenek. (A pozsonyi káptalani levéltárban őriztetik az eredetije.)

1469 szeptember 17-én Budán kelt diplomában Mátyás király a berenszállási, négyszállási, Fewvenzarusi és árok-szállási jászoknak megengedte, hogy adójukat a többi jászok módjára s ne a Heves és Külső szolgokmegyei lakosokkal együtt fizessék. (Eredetije a Jászkun Kerületek levéltárában, ma pedig Jásznagykunszolgok vármegyénél.)

1473 febr. 22-én Budán kelt diplomában Mátyás

*) Ujszász.

**) Talán Tajthy, ma is élő jászapáthi család?

***) Négyszállás. Ma már csak romjai léteznek a jászberényi határban.

****) Kolbász-széket ma már alig tudjuk meghatározni hol létezett valaha, csak az bizonyos, hogy kunszállás volt.

király a Berignzallas, Nighzallas, Arokzallas és Fewvenzarw székekbeli jászokat 500 frt adó és 300 frt tegzes pénz fizetésén túl minden más adótól fölmenti. (Eredetije előbb a Jászkun Kerületek, ma Jásznagykunszolnok vármegye levéltárában.)

Mátyás király 1478 april 3-án Budán kelt levelében Marton kapitány, Kazdach Mihály, Márton és Pál Belen—Neghzallas és Agoból jött jászok kértére a Zsigmond király által 1412-ben átírt és 1407-ben kiadott kiváltság levelét megerősíti. (Eredetije előbb a Jászkun Kerületek, ma Jásznagykunszolnok vármegye levéltárában.)

II. Ulászló király 1492 február 27-én Budán kelt oklevelében Berenzallasa, Neghzallas, Arokzallas és Fewvenzarw-beli jászok kérelmére a Mátyás király által 1473 február 22-én kiadott oklevelet s annak tartalmát megerősíti. (Eredetije előbb a Jászkun Kerületek levéltárában, ma Jásznagykunszolnok vármegye levéltárában található.)

Ugyancsak II. Ulászló Budán 1492 február 27-én Sándor Márton berenzallasi kapitány és Valentin ugyanottani, Laszló neghzallasi, Urban arokzallasi bírák kérelmére Zsigmond 1407 és 1412, valamint Mátyás király 1478 években kelt kiváltságleveleit megerősíti. (Eredetije előbb a Jászkun Kerületek, ma Jásznagykunszolnok vármegye levéltárában.)

Ugyancsak II. Ulászló Budán 1492 márczius 2-án kelt okmányában a Kolbaz-széki kunoknak megengedi, hogy kapitányaikat szabadon választhassák. Eredetije nincs már meg, egész szövege olvasható azonban János királynak már fentebb említett oklevelében.

1508 julius 19-én Budán kelt oklevélben II. Ulászló király a számban megfogyott kunokat az élelmezési zsarolástól megkímélni rendeli. (Eredetije előbb a Jászkun Kerületek, ma Jásznagykunszolnok vármegye levéltárában.)

1512 junius 6-án Budán kelt oklevélben II. Ulászló Fychor György és Kovach István jászok kérelmére a jászokat patronatusi és lelkészválasztási joggal felruhazza. (Előbb az eredetije a Jászkun Kerületek, ma pedig Jásznagykunszolnok vármegye levéltárában.)

1533 márczius 13-án Budán kelt oklevelében János király a Jaz-Berin és Neghzallasi jászokat a forspontozástól felmenti. (Eredetije Jászberény város levéltárában.)

1553 május 18-án Sopronban kelt oklevelében I. Ferdinánd a jászberényieket és hozzátartozóikat régi szabadságaikban megerősíti. (Jász muzeum Jászberényben.)

1610-ben Thurzó György nádor a jászok privilegiumait megerősíti. (Jász muzeum.)

1610-ben Thurzó György nádor a Jászságot régi kiváltságaiban megerősíti. (Jász muzeum.)

Kassán 1610 aug. 1-én Thurzó György nádor »Gyön-gyös városában lakó régi jászoknak szegény maradékát« régi privilegiumaik alapján velük szemben eljárni parancsolja »se lakóhelyekben, se úti járásukban megbántani s Harminczadot vámot rajtok venni ne merjen, sőt inkább minden alkalommal és segítséggel legyenek mindenek hozzájuk, mivel, hogy a nélkül is az ő régi lakóhelyeikből és földeikből kibujdosván sok fogyatkozások és szükségek alá vannak vettelve. Secus non facturi« (Jász muzeum.)

Ugyancsak Thurzó György nádor Tokajban 1610 pünkösd hava 6-án tett oklevelében parancsolja, hogy az úgynevezett Jászságot senki se reájuk való szállással se semmi nemű adózással se a Vég Házakhoz való szolgáltatással ne terhelje, ne bolyghassa és ne háborgassa. Mert ha valaki ennek a mi parancsolatunknak ellene tselekedik, bizonyos legyen benne, hogy tisztünk szerint való büntetéssel megbüntettjük. Egyebet ebben senki ne merjen cselekedni.« (Jász múzeum.)

1620, Thurzó György nádor a jászokat régi szabadságukban megerősíti, (Jász múzeum.)

1622 aug. 2-án Pozsonyban kelt oklevélben II. Ferdinánd az összes jászoknak a régi királyoktól nyert kiváltságait megerősíti. (Régi másolat a jász múzeumban.)

1629-ben Laxenburgban július 5-én lipóczi *Keczer András* kértére kiadott Sennyey István veszprémi püspök és Ferenczffy Lőrincz által aláírt ép pecsétű diplomában

II. Ferdinánd a Jászok és kunok kiváltságait megerősíti. (Jász múzeum.)

1637-ben gróf Eszterházy Miklós nádor a jászberényi jászok régi kiváltságait megerősíti. (Jász múzeum.)

1642-ben gróf Draskovich János nádor a jászberényi jászok kiváltságait megerősíti. (Jász múzeum.)

1644-ben Rákóczy György fejedelem oltalomlevelet ad a jászberényieknek. (Jász múzeum.)

1646 október 28. Draskovich János Jászberényben tartozókat régi királyainktól kapott kiváltságaikban megerősíti. (Jász múzeum.)

1646-ban Pozsonyban deczember hó 5-én kelt oklevéllel, amely Szelepcsényi György veszprémi püspök és Orozy György által van aláírva, fehér, kék, sárga, vörös zsinóron lógó pecséttel III. Ferdinánd a jászok régi kiváltságait megerősíti. (Jász múzeum)

1649-ben junius 6-án gróf Pálffy Pál nádor a jászberényi jászok vám és harminczadmentességét megerősíti. (A jász múzeumban.)

1649-ben junius 21-én Szempczen kelt oklevélben gróf Pálffy Pál nádor a Jászság, Nagy és Kiskunságban lakó nemesek harminczad és vámmentességét megerősíti. (Jász múzeum.)

1655-ben gróf Wesselényi Ferencz nádor a jászberényi jászok kiváltságait megerősíti (Jász múzeum)

1655-ben gróf Wesselényi Ferencz nádor védlevele, melyben Magyarország összes hatóságait utasítja, hogy a jászberényiektől semmi adót szedni ne merjenek. (Jász múzeum.)

1656-ban gróf Wesselényi Ferencz nádor Füleken márczius 26-án kelt levelében a jászokat és kis kunokat Semsey György főkapitány bíraskodása alá rendeli. (Jász múzeum.)

1657-ben május 8-án Szécsényben keltezve Koháry István füleki várkapitány a jászberényi jászok részére oltalomlevelet ad. (Jász múzeum.)

1658-ban junius 22-én Pozsonyban gróf Wesselényi

Ferencz oltalomlevelet ad a jászoknak, hogy az őket háborgatókat megölhessék, ha pedig elfogják azokat, Szécsénybe vagy Fülekre vigyék. (Jász múzeum.)

1667-ben I. Lipót megerősíti gróf Wesselényi Ferencz nádor 1655-iki oklevelét. (Jász múzeum.)

1668-ban június 17-én Bécsben kelt oklevélben személyesen előtte megjelenő Sebő Mátyás, Urbán Bálint, Balogh István, Fazekas István, Kovács Mátyás, Gocza Mihály és Győrffy Menyhért kérése folytán, miután régi okmányaikat bemutatták volt, I Lipót a jászok kiváltságait megerősíti. (Jász múzeum.)

1672-ben a kamarai tanács Szabadszállás, Fülöpszállás, Kun-Szentmiklós és Izsák községek részére oltalomlevelet ad és a vámmentességet megerősíti. (Jász múzeum)

1673-ban Laxenburgban június 7-én saját aláírásával ellátott és több jászberényi és jászkun polgár által előterjesztett kérelemre kiadott oklevélben I. Lipót a jászkunok kiváltságait megerősítő oklevele. (Jász múzeum.)

1681 július 4-én Sopronban kelt oklevélben gróf Eszterházy Pál nádor a hatóságoknak meghagyja, hogy a jászok és kunok kiváltságait tiszteletben tartsák.

Sopronban 1681-ben október 16-án kelt oklevélben gróf Eszterházy Pál nádor a jászberényi jászok kiváltságait megerősíti. (Jász múzeum)

1681-ben október 18-án Sopronban kelt oklevéllel gróf Eszterházy Pál nádor a kiváltságokat szintén megerősíti. (Jász múzeum.)

1682 aug 29-én I. Lipót a saját aláírásával ellátott oklevélben a nagy és kiskunok kiváltság leveleit, amelyek Eger bevételénél a törökök által elégettettek, báró Eszterházi Miklós jászkun kapitány, a tatárszentmiklósi, kisszéki és kolbászszéki nagykunok kérelmére kiadja és azokat megerősíti. (Jász múzeum.)

1682-ben december 14-én Thököly Imre szepesi kamrája a jászok részére oltalom levelet ad. (Jász múzeum.)

1696-ban I. Lipót császár és király Bécsben november hó 5-én kelt okirattal *Sötér Ferencz* jászkun alkapi-

tány és Pest Pilis-Solt vármegyék alispánja *Nagy András* és *Muhuray Mihály* jászberényi lakosok kérelmére a jászkunok régi kiváltságait megerősíti. Aláírva I. Lipót valamint Mátyás-ovszky Laszló nyitrai püspök és Somogyi Ferencz által. Aranyzsinóros egészen ép pecséttel. (Eredetije a jász múzeumban Jászberényben.)

1683-ban ugyancsak Thököly Imre a jászok kiváltságait megerősíti. (Jász múzeum.)

1686-ban II. Rákóczy Ferencz oltalom levelet ad a jászberényieknek. (Jász múzeum.)

1687-ben gróf Eszterházy Pál nádor oltalom levelet ad a jászberényieknek. (Jász múzeum.)

1702-ben Ferencz Lajos a német lovagrend nagymestere a zálogbaadás ténye után okmányt állit ki, melyben a jászkunokat régi kiváltságaikban megerősíti. (Jász múzeum.)

1703-ban II. Rákóczy Ferencz a jászkunok részére oltalomlevelet ad. (Jász múzeum.)

1709-ben Bottyán János kurucz tábornok a jászok részére legeltetési engedélyt ad. (Jász múzeum.)

1709-ben gróf Herberstein császári generális a jász községek részére protekczionálist állit ki. (Jász múzeum.)

1743 april 9-én Pozsonyban gróf Pálffy János nádor által kiadott dekretuma a jászkunok régi kiváltságainak megerősítése tárgyában. (Jász múzeum.)

1780. nov. 30-án Albert szász herczeg Almásy Ignác jászkun kapitányt megnyugtatja, hogy II. József császár az új uralkodó, a jászkunokat meg fogja régi kiváltságaikban erősíteni. (Jász múzeum.)

Ezekhez tartozik még természetesen a Mária Theresia által 1745. május 6-án kiadott és fentebb egész terjedelmében ismertetett diploma, továbbá

az ugyancsak Mária Theresia által 1751-ben kiadott »királyi ~~regulatiók~~«, melyet alantabb fogok részletezni a jászkun, statutumokkal egyetemben.

Ezen oklevelek több sajátosságot tartalmaznak, miket kiemelni nem tariok feleslegesnek.

A kiváltságokat megerősítő királyi decretumok egészen I. Lipót diplomájáig egy bizonyos formaszerevés szerint vannak szerkesztve. Mintha nem is különféle századoknak különféle királyai adták volna, hanem egy és ugyanazon kaptafán készültek.

A másik az, hogy a jászok és még inkább a jászberényi jászok aránytalanul több olyan megerősítést szereztek, mint a nagykunok és kiskunok. Ez azt mutatja, hogy azon körülménynél fogva, miszerint a Jászság népesebb volt, és a jászberényi jászok is nagyobb számban laktak együtt, egy csomóban inkább bírtak imponáló képességgel. De valójában mindegy volt, akár a jászok akár a kunok régi szabadságai lettek megerősítve, mert a közös jogrendszerrel fogva ami jó volt az egyiknek, hasznát vette a másik is.

A kikért vagy kieroszakolt megerősítések nagy száma igazolja azt, hogy szabadságaikat itt, amott megnyirbálni akarták, vagy ettől alaposan kellett tartaniok, — s mert az uralkodó tényleges hatalom s az erre való hivatkozás mindig többet ér, mint a ládában őrzött határ évszázados szabadság levél, iparkodtak a létező hatalomtól írásos biztosítékot kapni, s ez nekik mindig sikerült is.

Praktikus gondolkozásukat igazolja, hogy minden oldalról iparkodtak magukat biztosítani. Amikor Magyarország-nak két királya is volt, úgy János király, mint I. Ferdinánd királytól kieroszakoltak egy-egy kis megerősítést.

Ez a kicsi történelem következtetést enged Magyarország történelmére és királyaira. A midőn a királyi hatalom és tekintély nagy és hatalmas volt mint Hunyady Mátyás alatt, éppen erősségétől tartva, magától a királytól akarva önmagukat biztosítani 6 megerősítést tudtak a maguk javára kipréselni.

Viszont amidőn a királyi hatalom elgyengült mint Dobzse László alatt, a tultengésben levő olygarchák elleni védelemre tőle 5 drb. megerősítést nyertek.

Zsigmond király kalandos és imitt amott erőszakos természetétől való üdvös tartózkodás tetszik ki abból is.

hogy úgy 10—10 éves ciklusokban szükségesnek vélték tőle a privilegiumok megújítását.

Amikor nemzeti fejedelmeink uralkodása után a Habsburg-ház székhelye az országon kívül Bécsben volt, a nádor, mint az ország legfőbb hivatalnoka majdnem vicekirályi rangot viselt. Ez időre esnek azok a palatinalis oklevelek, melyekben a jászkunok kiváltságaiknak szintén egy biztosítékát látva, iparkodtak maguknak megszerezni azt is. Pedig hát a palatinus jászkun főkapitány is volt.

Mintha érezték volna, hogy I. Lipót részéről veszedelem fenyegeti őket, úgy tőle, mint az ő idejében hivataloskodó nádoroktól feltűnő számban kaptak megerősítéseket.

I. Lipót III. Ferdinándnak 1657. ápril. 2-án történt halála után lépett a trónra. Ez időponttal kezdődőleg 1707. ápril. 28-án bekövetkezett haláláig uralkodása alatt következő kiváltság levelek adtak a jászkunok részére.

1. Nádori oklevél 1657, 1658, 1681-ben kettő és 1687-ben. Összesen tehát öt.

2. Maga I. Lipót kiváltságlevelet adott nekik összesen négyet, még pedig 1668, 1673, 1682 és 1696 években.

Ezekenkívül 1672-ben adott a kir. kamara 1682,— 1683-ban Thököly Imre, 1703-ban pedig II. Rákóczy Ferencz, amelyik közül az utóbbi azért bír különös érdeklődéssel, mert ezt már a fejedelemtől akkor kapták, amikor 1702. márczius 22-én I. Lipót őket eladta. Reményüknek egyik fonálát ide kötötték arra nézve, hogy régi jogukat visszanyerhessék, s ez is egyik fontos tényező, indító ok volt arra, hogy a fejedelem lobogói alá seregeljenek a haza és a maguk szabadságáért.

Hiába való volt azonban a sokszoros biztosíték, a sokszoros királyi dekretum. Törvénytelenül és igazságtalanul eladattak, zálogba adtak, s ez által ki lettek szolgáltatva védtelenül, — mert a királyi hatalom és parancs szó ellenére nem tehettek semmit, — a végnélküli zsarolásnak. És éppen az alatt az uralkodó alatt, akinek uralkodása a legtöbb privilegialis oklevélhez juttatta őket.

A honvédelemre vonatkozólag létezett kötelezettségük és jogosultságuk, amely abban állott az Árpádházi királyok alatt; hogy fegyveres szolgálatokat tettek az uralkodónak, de sem nem szolgálataik tartama, sem a kiállítandó fegyveresek száma, azoknak zsoldja, eltartása, belső szervezete katonai taktikai elvek szerint meghatározva nem volt, hanem a harczias szellemnek megfelelőleg általános és állandó hadi szolgálatban és készenlétben állottak, különböző évszázadok folyamán különböző átalakulásokon ment keresztül. Minden valószínűség szerint a mohácsi vészig, 1526-ig az ország hadjárataiban tevékeny rész vettek. Nincs semmi adat arra, hogy harczba szállani valaha megtagadták volna. Ez annál kevésbé tehető fel, mert a közszellem a fegyverben, az egyéni bátorság és vitézi tettekben találta fel ideálját, a csatákban tanúsított hősiesség, férfúi erő adott meg vagyont és hatalmat. Bizonyosra vehető, hogy a harczias természetű jászkunok tömegestül időkorlátozás, valamint arra való tekintet nélkül, hogy az ország határain belül vagy kívül kell-e hadakozni, — tevékeny részt vettek minden hadjáratban. Kétségbevonhatlan tény, hogy IV. (Kun) László király alatt Ottokár cseh királynak a morvamezei csatáján történt leveretése és megöletésével a kun segédcsatások vitézsége szerezte meg Habsburg Rudolf őrgróf és utódainak az osztrák császári széket, — amit aztán mintegy 400 évvel később Habsburg Leopold az ő eladásukkal fizetett vissza.

A török beözönléskor a mohácsi csatában bizonyosan 1000 meg 1000 jászkun veszett el, és vérzett népük a török uralom alatt is majdnem a teljes elnéptelenedésig.

A helyzet változott a Habsburgok trónraléptével, akik a magyar katonaságot csak legfeljebb mint szükséges rosszat tekintették, a magyar harczai vitézségnek kellő teret soha nem engedtek, s ha diadalmas csatát vívtak is, csak ritkántörtént a király osztrák hadvezéreinek vezetése alatt. A jászkunok katonáskodási kötelezettsége is kezdett illuzóriussá válni, hívni nem hívta őket a király, ha mentek, maguktól mentek a török ellen, még többször a labancz ellen. Az a ki-

rály személye körülötte fegyveres szolgálat azonban a körülmények folytán tárgytalanná vált, a bécsi udvar inkább félt ettől a szolgálattól, mint szeretne volna. Képzelve el bárki a jászkunokat fegyveres szolgálatot téve a Burgban. Ettől a gondotattól is hideg borsózik a hátán végig minden »gutgesinnt« és »kaisertreu« osztráknak.

A II. Rákóczy Ferencz féle szabadságharczban a jászkunok fegyverviselő és fegyverképes embereit tömegestül hajtotta a kényuralom alatti szenvedés a fejedelem lobogói alá. Ezt a reakciót a császári hatalom részéről velük szemben alkalmazott törvénytelen aktió szülte, s talán még akkor is bekövetkezett volna, hogyha a jászkunok nem színmagyarok. Lélektanilag teljesen indokolt, mert csak a kutya — és az állatvilágban az is egyedül álló, — nyalja meg az ötlet vérig korbácsoló kezét, a méltatlanság és üldöztetés érzete, az elkeseredés a hűséget egymagában is erős próbára teszi, hát még ha a mérleg egyik serpenyőjén a haza és a szabadság áll, másikon pedig egy idegen törvénytörő uralkodó.

A II. Rákóczy Ferencz féle szabadságharcz leveretéseig Magyarország védereje a nemzeti felkelő sereg volt, ahova csatlakozni tartoztak az ország zászlósbai is csapataikkal. A jászkunok nemesi felkelés esetén szintén kötelesek voltak minden fegyverfogható férfiakkal táborba szállani. Ámde a török uralom alatt, daczára annak, hogy az egész ország majd két évszázadon keresztül a török ellen állandó háborúban állott, ennek az általános felkelésnek a jászkunok részéről áthághatlan akadályát képezte az, hogy egész területük s így maga a lakosság is török fennhatóság alatt nyögött. Mindamellett kétségtelen és bizonyos, hogy kivették részüket a török ellen vívott csatákban is.

A XVIII. század derekán, a török kiűzése után, kezdték a rendes hadseregbe a magyarországi lakosságot is felhasználni. Nem az általános ma is érvényben levő védkötelezettség alapján, hanem inkább, — habár törvénytörően megajánlott ujonczozással is, — verbuválás és

katonafogdosás után, s lassan-lassan fejlődött a rendes katona állítási methodus.

Mária Therézia felhívása folytán, amelyet a pozsonyi országgyűlésen a Karok és Rendekhez intézett, a «*moriamur pro rege nostro*» után, ahol el lett feledve a több évszázados sérelem s a magyarok ismét megmentették a Habsburg-házát, a jászkunok a királyné segítségére előbb 400, majd később a megváltáskor 1000 huszárt állítottak elő és szereltek fel, akik az első csapatait képezték a ma is róluk elnevezett és fennálló 13 számú jászkun huszárezrednek. De emellett a rendes ujonczszállítási kötelezettségük tovább fennmaradt s a reájuk kivetett ujonczmennységet pontosan előállították.

A redemptio után már rendezettek lettek az ország állapottai. Az irtó háborúknak vége volt, a több évszázados szenvedés után a jászkunok is kezdtek erőre kapni. A harci erkölcsök is lelohadtak, mindennek daczára a jászkunok nem maradtak el a nemzet többi népeitől semmiben, sőt dicsekvés nélkül el lehet mondani, hogy elsőek voltak az elsőik között a katonai erényekben.

1800-ban megalakították a 12. számú ugynevezett nádor huszárezredet, amelynek közvitézei a jászkunok közül szedettek s örökös tulajdonosa a nádor. Adtak hozzá a jászkunok 1233 főből álló legénységet, 1212 lovat, ezeket saját költségükön felszerelték. Miután részben történelmet is irok, álszerénységből nem szabad elhallgatnom ennek a huszárezrednek egy dicső fegyvertényét, amely az ezred történetében is követendő példánykép gyanánt lett megörökítve.

A napoleoni hadjáratok alatt 1805-ben Napóleon császár egyik levitézebb marsallja Ney tábornok Ulmnál körülfogta harczedzett hadseregével Mack osziráknak tábornok 26,000 főnyi hadseregét és fegyverletételre kényszerítette. Mack tábornok meg is adta magát, csak a még egészen fiatal nádor huszárezred nem volt hajlandó fegyvereit letenni, hanem *Hertelendy Ferencz* ezredes vezetése alatt magát a körülzáró francia hadseregen keresztül vágta, aránylag csekély veszteség árán.

Ebbe a vitéz ezredbe csapott fel huszárnak 1845-ben Jászberényben 12 éves korában az ezred toborzójánál a magyarok által annyira kedvelt József főherceg úr is, a honvédségnek mai főparancsnoka.

1801-ben a francia invázió alkalmával mozgósított általános nemesi felkelésben is erős részt vettek a Hármas Kerületek s ott sem a legutolsók között küzdöttek.

Hogy honvédelmi tevékenységüket még teljesen befejezzem az 1848-iki szabadságharcz történelméből ki kell emelnem, hogy a jászkun nemzetőrök álltak legelőször ellent a ráczok lázadásának, s hogy honvédelmi harczunkban szintén egy egész huszárezredet, a Lehel huszárezredet állították és szerelték fel.

A IV. László és Róbert Károly által 1279. és illetve 1323-ban kiadott oklevelekben foglalt fegyveres királyi szolgálatra vonatkozó intézkedésen túl egészen a szintén Mária Theresia alatt 1741-ben meghozott LXIII. törvény czikkig a jászkunokra vonatkozólag honvédelem szempontjából semmi különös rendelet vagy törvény nem hozatott.

Az általános felkelésről szól 1741. évi LXIII. törvény-czikk reájok vonatkozó 11. §-a a következőket tartalmazza.

„11. §. A jászok, kunok és filiszteusok birtokosa magáért ugyan egy lovast, azonkívül pedig minden kaputól külön lovast fog állítani.“

Ez a törvényczikk már a pozsonyi királyi palota termében 1741. szeptember 11-én lezajlott nagy történelmi jelenet után hozatott, amidőn a magyarok lelke uralkodójukéval az »életünket és vérünket« kifejezésben oly sok esztendei üldözés, lenézés daczára összeforrott, amiből a jászkunok is kivették az áldozatkészség megfelelő adagját.

E két törvényes intézkedésen kívül egészen az általános védkötelezettség és illetve az 1848/49 évi szabadságharcz után bekövetkezett abszolutizmusnak sorozó rendszeréig a jászkunok katona kötelezettsége sehol formába öntve nincsen. A Kerületek enélkül is megadták ugyan az

elmondottak szerint erejük és a körülményeknek megfelelő véradót, de ez inkább önkéntes spontán elhatározásukból, kötelességérzetükből folyó spontán áldozat volt, nem pedig valamely paragrafus szülte kötelezettség.

1751. évi október hó 5-én kelt rendeletével kiadta Mária Therézia az úgy nevezett »királyi regulatiókat«, — amelyeket a statutumokkal együtt külön fejezetben fogok ismertetni.

II. Lipót király által 1791. márczius 12-én Bécsben szentesített 1790/91. évi országgyűlésen kelt, de általánosan rövidített alakban 1791. évi törvénynek nevezett XXV. törvénycikk foglalkozik a jászkunokkal és pedig úgy hogy régi királyaitól nyert kiváltságaikban megerősíti. Hangzik a következőképen :

A szabadkirályi bányavárosok, ugyszinte a jászok és kunok kerülete és a 6 hajduvárosok szabadságaikban megtartassanak.

25. Cikk.

Hogy a szabadkirályi és bányavárosok, a jászok és kunok kerülete és a 6 hajduvárosok törvényes jogaikban, szabadalmaikban, szabadságaikban és néhai magyar királyoktól engedett és megerősített mentességükben örökre megtartassanak, ő szent Felsége kegyelmes hozzájárulásával megállapított, hogy az 1715. évi 95. törvénycikk*) szerint a királyi ügyészség jogai törvényes úton elhatározandók, valamint bármely törvényesen illető tetteges kötelezettségek a 6 hajduvárosokra nézve, a helyes arány megtartásával épségben megtartassanak.***)

Ismételt megerősítése ez az 1751. évi XXV. törvénycikknek és illetve a királyi régi kiváltságleveleknek és semmi újabbat nem tartalmaz, mindazonáltal törvényszerű alakja miatt érdekes, mint amely az 1751. évi XXV. törvénycikkkel együtt a régebben kapott királyi dekretumoktól elütő formában adja és erősíti meg a jászok régi szabadságait.

A mindig erősebben — az országgal együtt — fejlődő alkotmányosság megszüntette ugyanakkor az 1791. évi

* Az 1715 évi 95 törvény cikk nem a jászkunokra, hanem Pásztó és Báth városokra, valamint a szabolcsmegyei hajdú városokra vonatkozik.

**) Kisgézseni Geguss Dániel fordításában

XXIX. törvényczikkben azt a régi anomáliát, hogy a jászkunok nagy terjedelmű birtokaik, kitűnő magyarságuk és hazafiasságuk, nagy számú népességük daczára a magyar országgyűlésen képviselve nem voltak, oda követet nem küldhettek. Ez a törvényczikk aztán elrendeli, hogy a Hármas Kerületek az országgyűlésre két követet küldhettek.

A törvény tartalma a következő:

„A jászoknak, kunoknak és hajdúknak követeik útján az országgyűlésen adandó ülésről.

29. Cikk.

Méltó tekintetbe vévén a jászok és kunok kerületeinek és hat hajdú városoknak, különben régi szabadalmakkal megajándékozottaknak sokféle, különösen hadi szükségben az ország megtartására minden gyorsasággal teljesített szolgálataik, ő Felsőge kegyelmes megegyezésével, a karok és rendek elhatározták, hogy a jász és kun kerületeknek és hat hajdú városnak megengedendő, hogy az országgyűlésre a jászok és kunok kerülete két követet, a hajdú városok kettőt üléssel és szavazattal birókat küldhessenek.“*

Nem áll ugyan arányban, hogy a sokkal népesebb és sokkal nagyobb terjedelmű Jászkunság ugyanolyan számban legyen képviselve, mint a hajdú városok, azonban az előbbi állapothoz viszonyítva ez is nagy haladás volt, ami a kellő mértékű örömmel is lett fogadva, mint a Jászkunság részéről jogosan táplált kívánság és reménység kielégítése.

Ezt a követ küldési jogot gyakorolták is ebben a formában 1848-ig, ennek utána pedig az alkotmányosság helyreállításáig, s gyakorolják természetesen a mai népképviseleti alapon.

Az 1799-ik február 13-án Jászberényben tartott kerületi közgyűlés megállapított bizonyos 21 cikkelyre terjedő szabályzatot, amelyet a törvénykezés »jászkun statutumok» neve alatt ismer s a melyet a királyi regulációkkal együtt külön fejezetben fogok tárgyalni.

* Kisgézseni Geguss Dániel fordításában.

Mint már előadtam volt 1746-ban Mária Therézia a Jászkun kerületeket czimerrel és pecséttel ajándékozta meg, amely czimert és pecsétet aztán a Kerületek használatba is vettek.

A nádori biráskodás és a nádor jászkun főkapitányi méltóságának félreértése vagy félremagyarázása folytán előfordult sűrűn az a visszaesség, hogy a többi vármegyék levelezéseiket nem a Jászkun Kerületek, mint önálló törvényhatósági tényezőkhez czimezték, hanem a nádorhoz, aki aztán leadta ugyan a kerületekhez, azonban az ügy elintézése e miatt késedelmet szenvedett, másrészt a jászkunok érzékenységet és önérzetét teljes joggal sértette és sértette, hogy a társtörvényhatóságok és más hivatalok a hivatalos megkereséseket — mintha hasonló jogú törvényhatósági helyzetüket nem akarták volna elismerni, — nem egyenesen hozzájuk czimezték és küldötték. Ez ellen kerületi közgyűléseiken több ízben panaszkodtak is, és a nádort fel is kérték ennek a sérelemnek orvoslására, de ezen segíteni huzamosabb ideig nem sikerült, míg aztán a törvényhozás ebben az aránylag csekély jelentőségű kérdésben kénytelen volt országgyűlési törvényt alkotni, meghozván az 1836. évi XXII. törvényczikket a következő tartalommal:

„22. Czikk.

A Jász és Kun Kerületeknek a hazai igazgató székekkel és törvényhatóságokkal a kerületek neve és pecsétje alatt engedett közvetlen levelezés szabadságáról.

A Jász és Kun Kerületek a hazai igazgató székekkel és többi törvényhatóságokkal folytatandó levelezéseiket és közléseiket a Kerületek neve aláírásával és boldogult Mária Therézia királyné által 1746. esztendőben kegyesen adott hiteles pecsétjük alatt fogják gyakorolni, úgy viszont a hazai igazgató székek és a többi törvényhatóságok intézményeiket és levelezéseiket közvetlen a kerületekhez fogják irányítani.“

Ez a törvény helyes és hasznos volt, mert elősegítette a Kerületek tekintélyének megizmosodását kifelé és a törvényhatóságokkal szemben, akik a Hármas Kerületek

ősi jogokon alapuló és tényleg a többi törvényhatóságoktól elütő alaptörvényeit és jogait nem ismerve, nem igen voltak hajlandók hasonló jogkorú tényezők gyanánt elfogadni őket.

1840. évben a Karok és Rendek újólág alkottak a jászkunokra vonatkozólag egy törvényt, amely XXVIII. cikk nevezete alatt hangzik eképen.:

28. Cikk.

„Az 1836. évi XXXIII-ik törvénycikk tartalma a jász és kun Kerületek birtokos lakosaira való kiterjesztéséről.

Az 1836-ik évi XXXIII-ik törvénycikknek az ország nemeseiről és a szabad királyi városok polgáiról szóló rendelete a jász és kun Kerületek birtokos lakosaira is kiterjesztetik.

Ennek a törvénynek megértése végett szükséges ismerni az 1836. évi XXXIII. törvénycikket is.

33. Cikk.

„Az 1647. évi 78. törvénycikk bővebben magyaráztatik.

Az 1647-ik törvénycikk bővebb magyarázatára rendeltetik: hogy az ország minden nemesei, ugy a szabad királyi városok polgárai, ha mindjárt kereskedést vagy mesterséget gyakorolnának is, a helypénztől mentek és szabadok legyenek.“

Mindkét törvényt a folyton haladó élet szükséglet hozta magával. Amikor a vásári helypénz szedés is kezdte egyik jövedelmi forrását képezni a vásártartó községeknek, előállott ennek ellenében legelősször a nemesek és a szabad királyi városok polgárainak az a joga, hogy ők vámmmentesek. Az a nagy kérdés, ami már előre vetette az 1848-iki törvények árnyékát, hogy »adózunk« vagy »nem adózunk.«

A dolog természetszerű rendjénél fogva, mert a nemeseknek és a szabad királyi városok polgárainak az az előjoga, hogy rév és vámmmentesek, törvényszerűen létezett, a különben is csak nemesek és szabad királyi városok, valamint a jászkun és hajdú városok küldötteiből álló tekintetes Karok és Rendek saját jogait helypénz fizetéssel megcsorbitani nem engedték, és ennek fizetése alul felmentették önmagukat.

És mert a jászkunok a »nemeseikkel egyenlő szabadság előjogának örvendettek«, mert ezeket a jogokat legutóbb Mária Theresia diplomájának második pontja, továbbá az 1751. évi XXV. és az 1791. évi XXXV. törvényczikkek is megerősítették, mert végül a jászkunok sem engedtek jogaikból, meg kellett hozni az ő javukra is ezt a törvényt, ennél fogva törvényileg megadni nekik is azt a jogosultságot, hogy helypénzt sehol ne tartozzanak fizetni.

Van azonban ebben a törvényben egy oly kitétel, egy oly kifejezés, amely eddigelé még sehol alkalmazva nem lett. Az nevezetesen, hogy a helypénz mentességet csak a »birtokos« lakosakra terjesztette ki.

Az a kérdés, hogy helyes-e, jó-e ennek a kifejezésnek az alkalmazása, vagy nem?

Szerintem ez helytelen. Az egyes egyénnek jászkun karakterét nem a birtok — természetesen ez alatt a földbirtok értendő, — adja meg, hanem a leszármazás, a születés. Amint eredetileg az ősi és a későbbi megerősítő adománylevelekben nem volt téve különbség azokra nézve akik kiváltságokat nyertek, hanem mihelyt jász vagy kun volt, azokat élvezni jogosultsággal is birt, úgy ez a kifejezés, amely voltaképen megszorítása az őseredetű jogoknak, helytelen és téves. De sőt collisióba jön a királyok által adott diplomákkal, — amely diplomákba foglalt kiváltságokat pedig törvényesen és alkotmányosan adták, — mert elvesz abból, amit ők adtak.

Szó sincs róla, azokból a jászkunokból, akik IV. László és Róbert Károly alatt éltek, igen kevés leszármazó él ma már, igen kevés élt 1840-ben is. Kik tényleg leszármazói lehetnek az ős jászkunoknak, azok sem képesek ezt a leszármazást — hogy úgy mondjam, — perrendszerűen beigazolni, ezt komolyan senki sem kívánja és kívánhatja. De épen úgy, ahogy például a debreczeni polgár jogait élvezte az is, aki másünnen bevándorolva a községi kötelékbe felvétellett, épen úgy élvezte a Jászkun-ság területére bevándorolt és ott akceptált letelepülő is.

Csak annyiban volt aztán különbség köztük, amennyi

különbséget a redemptió keresztívitele köztük csinált, egyekben azonban birtokos vagy nem birtokos jászkun között közjogi vagy magánjogi különbség nem volt és nincsen.

Ugyancsak az 1840-ik évben hozatott meg az összesítés és arányosításról szóló XXX. törvényczikk a következő tartalommal.

30. Cikk.

„A jász és kun Kerületek közönsége közt behozandó összesítésről és arányosításról.

Az 1836. évi XII. törvényczikk a jász és kun Kerületekre is kiterjesztetik oly móddal:

1. §. Az összesítés és arányosság behozása kérésének joga a Kerületekben a birtokos lakosokat illeti, még pedig ha a tagosítandó határ fele mennyiségét bármely csekélységgel haladja a tagosítást kívánók birtoka, annak teljesezésbe vétele kérdés alá se jöjjön, hanem a kiviteli módja iránti kérdések, követelések peren kívül, a 2-ik §-ban meghatározott folyamodás útján intéztessenek el; az ily módon történendő elintézésel meg nem elégedő félnek szabadon maradván az, hogy a szokott folyamodási utat birtokon belül követhesse.

2. §. Ha pedig a tagosítást sürgetők birtoka a határnak nem felét, de legalább egy ötöd részét tenné, akkor az összesítést kívánók a Kerületekhez folyamodnak, a honnan egy küldöttség neveztetvén ki, ez békebíróság formán igyekezni fog a többi birtokosok részéről is az összesítésbe való egyezést megszerezni, ezt nem eszközölhetvén, a folyamodók számát, birtokuk mennyiségét a Kerületeknél bemutatandja, hogy ugyanezen folyamodók kérésüket per útján eszközölhessék. Az előforduló minden kérdések és fennforogható követelések a kerületi összes törvényszék ítélete által határozatnak el; a szokott felebbvitel birtokon belül fenmaradván.

3. §. A tagosítás kulcsául szolgál kinek-kinek mostani birtoka váltáságának mennyisége.

4. §. Az összesítés végrehajtására szükséges mérnöki, nemkülönben osztályozási és egyes birtokkimérési költségeket minden birtokos birtoka arányában viselni köteles.“

Ezt a törvényt is az életszükséglet kényszerítette ki. A békés csendes időben szaporodott a lakosság és nagyobbak lettek az igények. A földművelés is inkább-inkább tért foglalt az állattenyésztés felett, minél fogva azok a belhatár-

beli területek, amelyek a redemptio alkalmával egyénileg szétesztva, önálló gazdálkodás vitelére egyénileg elkülönítve és kiosztva lettek, a lakosság eltartására, fenntartására kevésnek bizonyultak. Közsükségletet képezett tehát az, hogy a még közösben birt legelők felosztassanak.

Mint a megváltás történetében előadtam, a jászkun községek belhatárukon kívül legtöbb esetben a belhatárral területi összefüggésben nem is álló pusztákat is kaptak, ezekre a pusztákra kivetett váltságösszeg fejében. De mert a redemptio alkalmával az egész belhatárt sem osztották ki, annálkevésbé a pusztákat, — a lakosság az osztatlan földekre volt utalva a megélhetési igények gyarapultával. Itt és ebből kellett magukon segíteni, életfenntartási alapot keresni, ami különben egészen kézen fekvő segílyt is nyújtott.

A közös legelők felosztása alkalmából állott elő aztán az a kérdés, hogy kit illetnek meg azok? Erre a kérdésre a már letárgyalt előzmények után a felelet igen könnyű és egyszerű. Azon földek tulajdonosait illetik meg, amely földek tulajdonosai megfizették a redemptionalis összegből reájuk esett részt, *mert ezen fizetés által a zálogteher alul felszabadult nemcsak az a határrész, amely egyénileg kiosztatott, hanem felszabadult a belhatár többi része, felszabadultak a községhez csatolt, az illető községek által a meghatározott árban megváltott puszták, pusztarészek is.*

Itt jött aztán a közlegelők felosztásánál kérdésbe a redemptionalis kulcs, amelyet majd minden községben más néven neveztek, de amelyet megállapítani csak matematikai feladatot képez. Teszem fel 10,000 hold volt a tőke föld, vagyis azon birtok, amelynek tulajdonosa a váltságösszeget megfizette, 20,000 hold pedig a felosztás alá kerülendő közlegelő. Minden egy hold tőke földre jutott tehát két hold a közlegelőből.

De természetesen így ridegen kimondva és keresztül vive, ez igazságtalanság volna, — azonban mert a váltás alkalmával a rosszszabb minőségű földből egy holdra, egy forintra, egy öltre

stb. nagyobb területet osztatott ki mint a jobb minőségből, minek folytán megtörtént, hogy 3200 □ öl sőt több is jutott egy váltsági egységre, — a közös legelő felosztása alkalmával is nem a tényleges területet vették egy holdnak, hanem a váltsági holdat, ami a minden jászkun községben megőrzött «liber fundi»-ból nagyon könnyen megállapítható minden pillanatban.

Az 1840. évi XXX. törvénycikk ezt a kérdést akarja szabályozni. Akarja csak, mert voltaképen másról beszél, tudniillik az összesítés és arányosításról, tartalma azonban a közlegelők kérdésébe vág bele.

Elrendeli, hogy ha a tagosítást kívánók az érdekeltség felénél bármilyen csekélységgel is képeznek többet, akkor a felosztás kérdés tárgyát sem képezheti, a kiviteli módok peren kívül állapíttassanak meg, ezen megállapodás ellen felfolyamodási jogot engedvén a vele meg nem elégedőknek.

De ha fele érdekeltség nem kerülköznék, hanem legalább is csak egy ötödresznyi, az esetben is fel van jogosítva az egy ötöd resznyi érdekeltség arra, hogy a maga részének kiadását akár per útján is követelhesse. A per természetesen az előterjesztettek figyelembe vételével bírálendő el.

Még most is érvényben van ez a törvény és a jászkun közlegelők felosztásának kérdésénél irányadó vezér-elvet képez.

Az 1848. évi népképviselői alapján történendő követválasztásokat szabályozó V. törvénycikk a jászkunsági városok közül Jászberény, Félegyháza és Halasnak egy-egy követválasztási jogot adott meg, akiket az ugyanezen törvényben meghatározott módon és korlátok között jogosítottak választottak. A Jászkunság többi része pedig 4 követküldésére nyert jogosultságot.

Az 1848. évi országgyűlés a Jászkun Kerületekre vonatkozólag megalkotta a XXV. törvénycikket, amelyet szükségesnek vélek hosszabb terjedelme daczára is közölni, czélom az levén, hogy a Jászkunságra vonatkozólag minden

egyes jogforrás összetömörítve képezzen egy egészet, mert az átnézetet is könnyebbé teszi, egyszersmint ez által nélkülözhetővé válik minden segédforrás, törvénykönyv stb. használata. Hangzik ez az 1848. évi XXV. törvényczikk eképen:

25. Cikk.

A Jász-Kun kerületekről.

Ideiglenesen, míg a törvény a jászkun kerület belszerkezetéről részletesen intézkednék, a kerületi tisztviselők és közgyűlési képviselők választására nézve következők rendeltetnek:

1. §. A kerületi tisztviselőket ugyanazok választják, kik a az országgyűlési követeket fogják az 5-dik törvényczikk szerint választani.

2. §. A közgyűlési képviselőket a községi választók választandják, egyedül a községi képviselők közül.

3. §. Közgyűlési képviselő, minden Jász-Kun község részéről 4 választatik.

4. §. A kerületi tisztviselők kijelölés mellett, a kerületi képviselőtestület tagjai kijelölés nélkül választatnak.

5. §. A kijelölendők névsorának elkészítése végett a tisztujítást megelőző közgyűlés által hat tagból álló küldöttség fog választatni, mely a nádori főkapitánynyal szótöbbség szerint intézkedendik.

6. §. Az ezen törvény kihirdetése után azonnal a nádori főkapitány az addigi szokott alakban közgyűlést hirdet, és e közgyűlés által küldöttségek fognak neveztetni a kerületi választók összeírása végett, továbbá intézkedés tételik a községi választóknak ugyanezek által leendő összeírása, a községbeli előljárók és képviselők megválasztása, ugyszinte a kerületi képviselő testület megválasztása iránt.

7. §. Miután minden községben a helybeli választások, és a kerületi képviselőtestület tagjainak választása megtörtént, a nádori főkapitány ez iránt értesülvén, kerületi tisztujító szöket, és ezt megelőzőleg közgyűlést hirdet, mely közgyűlésre a jelen törvény szerint megválasztott kerületi képviselő testület tagjai is meghivandók.

8. §. E közgyűlésben a tisztujítás tartása tekintetéből szükséges intézkedések megtételnek, a szavazatok összeszedésére küldöttség választatik; az eddigi tisztviselők pedig hivatalaikról lemondván, a tisztujítás idejére csendbiztost, tisztí ügyészt és jegyzőt, a nádori főkapitány helyettesít.

9. §. Mind a képviselők, mind a tisztviselők választására a szavazás titkosan történik.

A közgyűlésekről.

10. §. A közgyűléseknek elnöke a nádori főkapitány, ennek akadályozása esetében az alkapitány, — tagjai a kerületi tisztviselők, ezeken kívül minden külön községből a főbíró és főjegyző, személyenkint egyes szavazattal.

11. §. A közgyűlés ülései nyilvánosak.

12. §. A csendet fentartani az elnök kötelessége, és ennek rendelkezése alatt, a nemzeti őrsereg vigyáz fel.

13. §. Közgyűlés tartatik minden évnegyedben egyszer; tartathatik gyakrabban is a körülményekhez képest, ha vagy maga a közgyűlés előre megrendeli, vagy az elnök kapitány szükségesnek látja

A közigazgatásról.

14. §. Mig a törvény a közigazgatás alakításáról részletelesen intézkedend, a közigazgatás formái és módja azon változtatásokon kívül, melyek a jelen törvénynél fogva szükségesek, az eddigi gyakorlat szerint meghagyatik.

15. §. A redemptióból eredő magányjogi viszonyok, és haszonvételek, a törvény továbbá rendeletéig ezennel világosan fentartatnak.

Az 1848. május 1-én tartott kerületi közgyűlésen tárgyalták a Szemere Bertalan belügyminiszter által küldött azt az értesítést, amelyben tudatja a Kerületekkel, hogy ezen törvénycikk erejénél fogja István főherczeg és nádor ő fensége nádori főkapitánnyá Szentkirályi Móriczot, Pest-Pilis-Solt vármegye első alispánját kinevezte, hogy az ünnepélyes beiktatástól felmentetett és hogy majdan a kerületi közgyűlés előtt fogja az 1848. évi XV. törvénycikk értelmében a hivatali esküt letenni.

Ezt az értesítést természetesen a Kerületek tisztelettel tudomásul vették.

Tartalmából kitetszőleg megállapítható, hogy ezek az intézkedések ideiglenesek, de szükségesek voltak, mert az ország akkori helyzete, a nemzetiségek mozgolódásai, a levegőben való villanyos tulfeszültsége a népszabadság és a reactio törekvéseinek, mik a később kitört viharnek érezhető előjeleit képezték, nemzeti szükséggé tették a népjogok lehető megrögzítését és bizonyos új, de törvényszerű rendszernek beállítását.

Megállapítja, hogy kik választják a kerületi képviselőket, és ebben a tekintetben egészen sajátyszerű intézkedést statuál. A kerületi tisztviselőket ugyanazok választották, akik választották az V. törvényczikk értelmében az országgyűlési képviselőket, illetve még az akkori elnevezés szerint követeket. A kerületi közgyűlési képviselőket pedig — községenként négyet, — a községi választók, azon megszorítással azonban, hogy csakis községi képviselő lehetett megválasztani, aki tehát kerületi közgyűlési képviselő volt, eo ipso valamelyik községben községi képviselőnek is kellett lennie.

Mindezeknek megválasztása titkos szavazás útján történt, ami nagyban előmozdította a tiszta választást, az érdemteljesnek alkalmazását.

A régi szokásjognak megfelelő intézkedést tett abban az irányban, hogy a kerületi tisztviselők és képviselőkön kívül hivatalból tagja volt és fejenkénti egy szavazattal birt minden egyes jászkun községnek főbirája és főjegyzője, valamint hogy a közgyűlésnek elnöke a nádori főkapitány) illetve akadályoztatása esetén az alkapitány.

Mindezek a jogszolgáltatás és a közigazgatásnak csak technikai részét képezték, — de a 14. szakasznak az a rendelkezése, hogy a közigazgatás — amiben akkor bennfoglaltatott az igazságszolgáltatás is, — az eddigi gyakorlat szerint meghagyatott, a régi jogelveknek érvényesülését jelenti, a jogegyenlőség hajnalán.

A jogegyenlőség hajnalán. Akkor amikor a szabadság, egyenlőség és testvériség gyémántként ragyogó jeligéi Magyarországon sok évszázados rendi alkotmányának hamvait az első lehelletre elfutták. A mikor a népek, nemzetek százazreinek halála hozatott áldozatul ezekért az eszmékért, amelyek hogy maguknak a sok nehézségeken keresztül törve Magyarországra érkezzenek Párisból, — 55 évnek kellett lefolynia, és milliók vérének kifolynia, — amely eszmékért nálunk is legördült Martinovich és lelkesült társainak a fennkölt gondolkodású, de rajongó feje, — amelytől a reakció Bécsben épen úgy félt mint a magyartól, épen

ugy gyűlölte mint a magyart s olyan vértengerbe akarta fullasztani, mint aminő vértenger kellett az 1793-ik évi megszületése és megizmosodásához, amely tengerben egyesült a király és a paraszt vére a közbeneső társadalmi rangfokozatok, bölcsek és buták, gazdag és szegények, ifjak és vének, nők és férfiak vérével. Ezt a jogegyenlőséget produkálta az 1848-iki paraplé forradalom, ártatlannak indult és két esztendei harczi dicsőség után az aradi Golgothával végződött rettentő küzdelmével.

Mi változást idéztek elő ezek a — nem nemzeti, hanem emberi vívmányok a Jászkunságban? Semmit. De nem is változtathattak semmit, mert ugyanazok a jeligék, — a szabadság, egyenlőség és testvériség, — itt már akkor is régen gyakorlati alkalmazást leltek, amikor még a földgömb egy nemzetének lakója sem mert, sőt lenyűgözött szelleménél fogva nem lett volna képes ezekről még álmodni sem, mert ezek ismeretlen fogalmak voltak, milliók és milliók éltek csendesesen senyvedve a legsötétebb rendiség nehéz, de mindenki által természetesnek talált igája alatt.

Mert ott, ahol szabad az egyén, a föld, a gondolat, a szó, a tett, — ahol egyenlő jogú mindenki, ahol a véletlen születés nem ülteti a többi felibe az erre való képességei hiánya miatt érdemetlent, ahol csak az egyéni érdemeket lehetett felhasználni az előmenetelre, ahol a paraszt, ha méltó volt reá, éppen olyan úr lehetett mint bárki más, ahol a parasztnak épen olyan joga volt mindenre, mint a legnagyobb úrnak, vagyis ahol a jogegyenlőség, a szabadság úgy is meg volt, az 1848-ik esztendő dicső vívmányai változást nem idéztek elő.

És mégis volt valami, amit a szabadság mindent egyenlővé tevő ollója itt is szépecskén lecsippentett. Nem volt ez nagy jelentőségű dolog a Jászkunságra vagy lakóira, de előjog volt, s mint ilyennek el kellett vesznie. Értem a rév és vámmmentességet. Egyetlen oly jogosultsága volt ez a jászkunoknak, amely másoknak rovására illette meg őket, tehát nem a tiszta értelemben vett szabadság, hanem elő-

jogot képezett. El kellett pusztulnia, el is pusztult. Requiescat in pace. Senki sem sajnálja.

A 15 szakasszal és annak jelentőségével tisztába kell e helyütt jönni, miután súllyal és különös jelentőséggel bír.

Beszél ez a redemtióból eredő magánjogi viszonyok és haszonvételekről. Aki a redemtiót nem ismeri, törheti a fejét rajta, hogy a redemtió óta 1848-ig lefolyt 103 esztendő alatt miféle magánjogi viszonyok és haszonvételek maradtak fenn érvényben és joghatályban. Pedig ezeknek valami különös jelentőségűeknek kellett lenniük, különös nagy fontossággal kellett bírniok, hogyha a törvény szükségesnek és méltónak tartja róluk külön és kifejezetten meg is emlékezni. De aki ismeri a redemtiót, az tudja, hogy sem magánjogi viszonyok megoldatlanul nem maradtak, sem oly haszonvételek, amely törvény általi rendezést követelne, nem létezett. Tisztában volt a kerületek minden lakója azzal, hogy mi az övé, tudták, hogy kit mely jog illet meg — s ezek a jogok de facto léteztek a törvény különösebb megerősítése nélkül is.

Rendezetlen, megoldatlan kérdés csakis egy maradt, — a király és ország helyett teljesített tartozatlan fizetés kérdése. Ez az egyesekre nézve magánjogi kérdés volt, az összesre nézve azonban közjogi. Tudva és ismerve a redemtió lényegét és történetét, feltételezve azt is, hogy az ország ekkori törvényhozói ezzel tisztában is voltak, azon nézetet vallom, hogy az nem vonatkozhatott másra, mint a váltáság összeg megtérítésére. Vallom ezt magából az 1848-iki törvényeknek szelleméből is, amely törvények a jog elvesztésért kárpótoltak mindenkit, lehetetlen, hogy csak a jászkunokat akarták volna megfelelő kárpótlás nélkül hagyni. Nem az elvesztett előjogért, amelyről itt szó sem lehet, hanem egyedül is kizárólag a tartozatlan fizetésért, mert csakis ez maradt meg függő kérdésnek, amely hosszabb és huzamosabb eljárással, az érdekelt Jászkunság meghallgatása melletti bevonásával levén csak megoldható, a *törvény további rendeletéig* világosan fenntartattak, — mert az 1848-iki

események rohamos torlódása ennek a kérdésnek alapos és szakszerű letárgyalását lehetetlenné tette.

Talán lehetne felvilágosító nyomokat, jeleket találni erre nézve a törvény indokolása, vagy pedig a felette lefolyt tanácskozásokról az országgyűlési naplók, a szakbizottság, vagy ministeri tanácskozások jegyzőkönyvében, — sajnos azonban erre nekem most sem időm, sem módom és alkalmam nem került, — ezek ismerete nélkül is vallom azonban, hogy ez másra, mint a váltság összeg megtérítésére nem vonatkozhatik.

A törvény további rendelete azonbau, amint az 1848. évi XXV. törvénycikk megígérte, még máig is késik. Követte sorsát ez is mindazon ígéreteknek, amelyeket a jászkunok ebben a kérdésben mindig nyertek. Maradt csak ígéretnek.

A későbbi 1848. évi XXVIII. évi törvénycikk szintén tartalmaz a Jászkunságra érdeklél bíró intézkedést a következőkben :

28. Cikk.

A nádori méltósághoz kötött Hivatalokról.

„Cs. és kir. Főherczeg István nádor, mint Ő Felségének az ország távollétében teljhatalmú királyi helytartója, személyének sérthetetlensége s helytartóilag gyakorolt legfelsőbb jogai mellett, a felelős miniszteriumnak törvény értelmében alárendelt hivatalokat nem viselhetvén, ő cs. kir. főherczegsége ugy Pest-Pilis és Solt törvényesen egyesült megyék örökös főispánsága, mint a jászkunok grófsága gyakorlatáról, *Ő Felségének az országtóli távolléte idejére lemond*, s ennek következtében ezen időre rendeltetik :

2. §. A Jász-Kun kerületek nádori főkapitánysága főispáni rangra és hatóságra emeltetik, s ezen kerületekre nézve ő fensége a nádor királyi helytartó törvényes jogait, az illető felelős miniszterium útján gyakorolandja.

3. §. Jász-Kun kerületek által a nádornak fizetni szokott tiszteletdíj, eddigi állapotában továbbra is fenntartatik.“

Az első magyar felelős ministerium felállítása és kinevezése folytán az ország nádorának jog és hatásköre nagyon megfogyatkozott. Majdnem az egész funkciója a ministerium hatáskörébe jutván, a nádori méltóság — mint hivatal — aktivitását elvesztette.

De különben is felelős ministerium alkalmazása mellett, mely az ország belügyeinek igazgatását, vezetését álvette, annak terhei és felelőssége is annak vállaira nehezedtek, régi szervezetében a nádori hivatal sehogy sem volt tovább fenntartható, mert méltósága és hatalmánál fogva elerőtlenithette volna a ministerium bármely, a legjobb irányzatú működését is. A ministerium mellett sem állhatván meg, felébe annál kevésbbé volt helyezhető, mert az előbbinek működését még inkább megbénította volna, — így tehát a nádori hivatal ez által kellemetlenné is vált a ministeriumra de az új jogrendnél fogva hatás és ügköre nagyon precarius értékűvé is lett.

Még nehezebb helyzete volt István nádornak, Pest-Pilis Solt vármegye főispánja és a jászkunok grófjának, mint az uralkodóház tagjának, aki származásánál fogva is megkülönböztetett volt s egy monarchikus államban, a bécsi udvar szigorú és rideg szertartásossága mellett minden udvaroncra lesújtó hatással működött volna, ha egy főherczeg — habár csak hivatalában — alárendeltetett volna egy köznemesnek, mint aminő volt Kossuth Lajos és Deák Ferencz, vagy egy a népből származott Duschek Ferencz minister uraknak. A katonaságnál még csak elviselhető, mert a magasabb rangfokozotú tiszt is megadja a királyi családnak az alantasabb rangú főherczegben a kellő tiszteletet, — de a mindennapi polgári életnek erőteljes hullámai ezeket feltétlenül elmossák.

Bizonyos satyrával kevert komikum rejlik a törvénynek abban a kitételében, hogy István főherczeg Pest, Pilis, Solt vármegye főispánsága és a jászkunok grófságának gyakorlatáról az uralkodónak az országbóli távolléte idejére lemond. Sajnos, Magyarország királyát állandóan sohasem mondhatta az ország a magáénak, a szó olyatén értelmében, hogy a király magyar nemzetének hűségét, loyaltását, szeretetét hasonló szeretettel honorálta volna, — sajnos, az uralkodó Habsburg-házbóli királyaink Magyarországon sohasem birták magukat otthon találni és érezni, — e törvény meghozatala után a jóságos V. Ferdinánd sem tette

többé lábát az ország földjére, — így hát Pest Pilis Solt vármegyének sem volt főispánja s a jászkunoknak sem volt grófja, és ami legnagyobb baj, nádori főbírája.

Igaz, hogy a nádori főkapitány ellátta valahogy a jászkunok ügyeit-bajait, de ezért valóban nem volt érdemes fizetni a 3-ik szakaszban is külön és ujólag kikötött tiszteletdíjat, a 3000 arany forintot.

A második szakasz egészen új intézkedéseket tartalmaz. A nádori főkapitány — akit eddig a nádor nevezett ki — főispáni rangra emeltetett, habár nádori főkapitányi címét megtartotta.

Ez a katonás elnevezés egészen a Hármaskerületek megszüntetéséig fenntartotta magát. A nádori főkapitány megfelelt a főispánnak, a nádori alkapitány az alispánnak, akik mellett másodalispáni szerepet játszottak a jászkerületi, nagykunkerületi és kiskunkerületi kapitányok. A főszolgabíróknak megfelelő hivatalnokot nevezték kapitánynak, segédszolgabírókat alkapitánynak, a pandurokat pedig hadnagyoknak, népies kiejtéssel «hannagy»-oknak.

Ugyancsak ennek a szakasznak az az intézkedése, hogy a nádor a jászkunok grófjának törvényes jogait a miniszterium útján gyakorolja, soha tényleges alkalmazást nem nyert. Nem pedig azért, mert ennek a törvénynek szentesítése és így gyakorlatba vétele, vagyis 1848. évi április 14-ike után, a rohamosan torlódó események a kérdés bürokratikus rendezését megakadályozták, szeptember 23-án pedig István főherczeg nádor az országból végleg eltávozván, erre szükség nem is volt. Nádorra ezután senki nem neveztetvén ki, a jászkunok az 1871. évi XXXI. a bíróságok rendezéséről szóló törvényczikk életbeléptetéséig megint ott állottak, hogy rendes törvényszerű bírójuk nem volt. Hogy ezek az igazságszolgáltatás egysége és egyöntetőségének nemcsak hogy jót nem tettek, hanem a jogbizonytalanságot nagyban előidézték, könnyen megérthető, mert tételes törvény és a törvényszerű fórum hiánya mellett az igazság jóformán csak az alsó folyamodású bírák lelkiismeretére volt bízva, akik azonban, hogy igazságosan

jártak el, igazolja az, hogy habár a peres felek közül egyik bizonyosan nincs meglegedve, nagyobb vagy éppen tömeges panaszok soha nem emeltettek.

Az 1848-iki szabadságharcz leveretése után bekövetkezett abszolutizmus alatt Magyarország lakossága halottait siratta, az élőkért remegett és nyelvét, nemzetiségét művelte. Az a rossz amit az abszolutizmus törvénytelen-ségeivel, erőszakoskodásaival elkövetett, a természet okszerű logikája szerint az országra csak jót hozott. Mint tűzben az aczelt, megedzette, erőteljes fejlődésre akarata ellenére reá kényszerítette, — mert a másütt felszabadult sőt letiltott erők és elmék arra a térre csoportosultak, ahol a nemzet, a haza javára érvénnyel és eredménnyel működhettek. Tartalom, eszmegazdaság, példát mutató tanulmányok, a nemzetet elburkoltan serkentő, ellenfeleit kisatyrizáló humorisztikus éleczlapok az irodalmat oly magasra emelték, aminőt egy korszakban sem ért el.

A Jászkunság jogrendszere maradt az ősi, a régi szabadságon, jogain a szabadság hajnala sem változtatott, mert nem is volt min változtatni. Annál kevésbé a bécsi kényuralom, amely egyáltalán nem volt tisztában azzal, hogy a jászkunok ősi joga a legnagyobb szabadsággal egyenlő. Nemhogy megbolygatta volna ezt, hanem inkább mint, — hite szerint — az 1848-iki vívmányokkal ellentétben álló régi jogrendszert, a rendiséghez, tehát a régi rendszerhez közelebb állót, hagyta szép csendesen életben, helyesebben kifejezetten el nem vette régi szabadságaikat, pedig hát tehetett volna a legmesszebb menő értelemben vett mindent. Pedig a jászkunok jogrendszere volt az egész országban egyedül egyforma és azonos az 1848-iki törvényekben befektetett szabadsággal.

Igaz azonban, hogy ha kifejezetten el nem vette is szabadságaikat, zavart és züllést csinált. A Kerületeket egymástól szétszakította, német hivatalnokokkal teleültette, saját áldásos rendszere szerint kezelte ügyeiket. Maradandó nyomot azonban ez sem hagyott maga után. Az októberi diploma úgy elfújta őket, mint a fagy a cserebo-

garakat. Feléledtek ugyan még egyszer, de erőre sohasem kaptak többé, — visszaszármaztak szép hazájukba.

Az 1848. év eseményei lázba hozták az egész országot, és erőteljes nyomokat hagytak a Jászkunságban is, amidőn honvédelmi hazafias kötelezettségük teljesítése mellett ősi belső szervezetük is megtámadtatván az új rend által, azok többször is collisióba jöttek az országos törvényekkel, és főleg az első kezdeményező lépések ekkor lettek megtéve a nádori biráskodás megszüntetésére.

A már előbb ismertetett 1848-iki törvények hatása a Jászkunság belső szervezetében csak abban nyilvánult, hogy a nádori biráskodás a törvények intézkedései, az általános egyenjogúság és szabadság szellőjének hatása alatt mindinkább összezsugorodott.

Már akkor, amidőn a nádor — István főherczeg — még az országban tartózkodott és mint nádor hivatalból volt a jászkunok grófja és legfőbb birája, helyzete és hatósága nagyon nehézkéssé vált az 1848. évi XXVIII. törvényczikk miatt, lassan lassan elporlódott, az országból történt eltávozása után pedig teljesen szétfoslott. Szétfoslott részint azért, mert nádor többé soha kinevezve nem lett, másrészt azért, mert ha lett volna is nádor, a gyakorlati életben az igazságügyministerium működése az ő jogkörét úgyis elzsibbasztolta volna, s előbb utóbb tisztázódní kellett volna annak a kérdésnek, amit az 1848-iki törvények rohamos szerkesztésük miatt tisztán és kifejezetten meg nem oldottak ugyan, de véglegesen megoldandók lettek volna, hogy t. i. megmaradhat-e a nádori biráskodás igazságügyi faktor gyanánt az igazságügyministerium mellett? Az idők szelleme, amely ennél sokkal nagyobb korlátokat ledöntött, sokkal erősebb előjogokat megemésztett, feltétlenül lehetetlenné tette volna, hatályon kívül helyezte volna ezt is. Elmúlása, halála ennek az intézménynek meg lett peccsételve az 1848-iki törvényekben, — elmúlt, kiszenvedett szépen csendesen, de el kellett volna mulnia erőszakosan, ha bármikor később az alkotmányosság helyreállításával hatásköre és illetékes-

sége az igazságügyministerével szembe áll, amint hogy szembe kellett volna állania. Így meghalt végelgyengülésben, úgy meghalt volna erőszakosan és hirtelen, mert lenyakazta volna egy halálát kimondó — törvény.

Maguk a halálával egybekapcsolt 1848-iki események oly nagy jelentőségűek, hogy már azért sem lesz érdektelen ismertetni az ezekkel az eseményekkel szorosan egyefüggő végvonaglásait a nádori intézménynek és a jászkunok feletti privilegiális legfőbb biráskodási jognak, amelyeknek, — mint fenlebb emlitém — a végső halálos döfést az 1848. évi XXVIII. törvényczikk adta meg.

Ez a törvényczikk 1848. ápril 14-én nyervén meg a szentesítést és már 1848. április 19-én a Kerületekhez elküldetvén a május hó 1-én *Kálmán Sándor* nádori alkapitány elnöklete alatt tartott közgyűlésen Jászberényben kihirdettetett. Ugyanekkor Jászberény, Félegyháza és Halas utasítva lettek a követek megválasztására, — a többi követek választási joga pedig megosztatott a következő módon ;

Jászárokszállás, Jászapáthi, Jászfénsszaru, Jászdósa, Jászfákóhalma, Jászmihálytelek, Jászfelsőszentgyörgy együtt választanak egy követet Jászárokszálláson.

Turkeve, Kunszentmárton nagykun városok, Jászládány, Jászsalsószentgyörgy választanak egy országgyűlési követet Turkevén.

Karczag, Kisujszállás, Madaras, Kunhegyes választanak egy követet Karczagon.

Szabadszállás, Kúnszentmiklós, Fülöpszállás, Laczháza, Majsa és Dorozsma választanak követet Szabadszálláson.

A legelső központi választmányt a következő tagokból alakították meg :

Kálmán Sándor nádori alkapitány, elnök.

Illéssy János nagykun kapitány.

Balajthy Vendel nádori táblabíró.

Hegedüs Zsigmond kerületi jegyző.

Hajdu Imre ügyvéd és turkevei polgár.

Makó Gergely jászapáthii tanácsnok.

Móczár János jászárokszállási főjegyző.

Tóth Pál kunszentmiklósi polgár.

Varga Imre kunhegyesi jegyző, — választmányi tagok. *)

Ezeknek a törvényeknek életbeléptetése után a nádor mint a jászkunok grófja és legfőbb bírása tevékenységének igen csekély nyoma maradt fenn az alább ismertetettekben.

Az 1848. május 1-én Kálmán Sándor nádori alkaptány elnöklete alatt tartott közgyűlésben tárgyalatott 898. szám alatt a nádor azon leirata, amelyben *Szluha Imre* kir. tanácsos, főkapitány lemondását tudatja, ami a közgyűlés által tudomásul vétetett.

Ugyanezen közgyűlésben márczius 19-iki kelettel leküldi intézkedés végett *Petenka József* kis kun rendes orvos özvegyének kérvényét napidijának felemelése végett, ami 906. szám alatt a közpénztár állására való tekintettel megtadatott.

910. szám alatt *Kis István* hátrattal ellátott s a nádorhoz intézett azon folyamodványát küldi le ápril 20-iki kelettel a nádor, a melyben az elhunyt fia után maradt terheket ennek örökségéből kifizettetni kérte, — mely kérelemmel elutasított.

911. sz. a. ismét tárgyalják a nádor ápril 19-én kelt határozatát, amelyben *Juhász Anna* perujítási kérelmét elutasítja.

Ezek még belevágnak az igazságszolgáltatás keretébe, de jogbizonytalanságot tanusítanak, mert az 1848. évi XXVIII. t. czikk 2-ik szakaszának azon rendelkezése ellenére, hogy törvényes jogait még a nádori főkapitány is csak az illető miniszterium útján gyakorolja, és hogy a jászkunok grófságának gyakorlatáról ő felségének az országbóli távolléte idejére lemond, — mellőzi és önálló hatáskörrel intézkedik.

Pedig már *Deák Ferencz* igazságügyminiszter ápril 29-éről kelt rendelete ugyanezen közgyűlésben 918. sz. a. tárgyalatott, amelyben a sajtóvétségek felett bíraskodó

*) Jászkun kerületek 1848. évi közgyűlési jegyzőkönyve Jász-Nagykun-Szolnok vármegye levéltárában.

esküdtszék megalakításáról intézkedik. Ezen rendelet folytán megválasztattak :

I. Vizsgáló birácul :

1. A Jászság részéről *Pethes Mihály* táblabíró.
2. A Nagykunság részéről *Hajdu Mihály* esküdt.
3. A Kiskunság részéről *Balajthy Vendel* táblabíró.

II.) Közvádlnoknak :

1. A Jászságban *Motsy Ferencz*.
2. A Nagykunságban *Várady Sámuel*.
3. A Kiskunságban *Kalmár József* tiszti ügyészek.

III.) Pörbe fogó birácul :

1. A Jászságban :

Balajthy Péter törvényszéki táblabíró.
Eördögh András jászberényi tanácsnok.
Muhoray János jászberényi jegyző.
Taczman Mihály jászalsószentgyörgyi jegyző.
Ficzek Leopold jászárokszállási jegyző.

2. A Nagykun kerületben :

Varró Sámuel Karczagról.
Kolossy Lajos madarasi jegyző.
Nagy Lajos madarasi aljegyző.
Illésy György kisúlszállási jegyző.

3. A Kiskun kerületben :

Fazekas Alajos Félegyházáról.
Spiller Vilmos Halasról.
Szabó László Majsáról.
Baky István Kunszentmiklósról.

1923 sz. a. *Kossuth Lajos* pénzügyminiszter 1848. április 19-éről keltezte rendeletet küld arról, hogy a külföldre arany és ezüst pénzt kivívók a csempészkedések felett ítélő bíróságok elé állítandók, — ugyanezen pénzügyminiszternek más kisebb jelentőségű rendeleteivel együtt, amely miniszteri leiratok már mind a nádor híre és tudta nélkül, valamint elmellőzésével egyenesen a Kerületekhez küldettek.

April. 21 - és 22-iki kelettel gróf *Battyáni Lajos** miniszterelnök a nemzetőrség felállításáról ad rendeleteket szintén a nádor ingerentiája nélkül. Tárgyaltatott 936 és 937 számok alatt.

A május 20-án *Kálmán Sándor* nádori alkapitány elnöklete alatt tartott közgyűlésben, május 9-iki kelettel ellátott rendeletben *Klauzál Gábor* földmivelési, ipar és kereskedési (sic) miniszter a ló kivitel tiltja meg 972 szám alatt, — május 1-i kelettel pedig *Deák Ferencz* igazságügyminiszter a perbeli ügyvédek munkadíjára vonatkozólag tett rendelete tárgyaltatott 973 szám alatt, — 976 szám alatt pedig *Szemere Bertalan* belügyminiszter május 11-iki kelettel az országgyűlési követet választók térképét rendeli hozzá felküldetni. Mindezek szépen letárgyaltak a nádor megkérdezése és befolyása nélkül.

Deák Ferencz igazságügyminiszter május 6 és 7-én kelt két kisebb jelentőségű rendelete tárgyaltatott ugyan ezen közgyűlésben 981 és 982 számok alatt, szintén nádori beavatkozás nélkül.

Május 13-iki kelettel a nádor egy segélyezés iránti folyamodványt küld le a Kerületeknek érdemleges intézkedés végett. Tárgyaltatott május 20-án 1025. szám alatt.

Ugyanezen közgyűlésben 1061. szám alatt tárgyaltatott *Szemere Bertalan* belügyminiszternek május 13-án kelt rendelete, az izraeliták összeírása tárgyában a nádor beavatkozása nélkül.

Szintén a nádor beavatkozása nélkül május 11-iki kelettel *Hg. Eszterházy Pál* belügyminiszter *Turi Imre* jászladányi lakos felségfolyamodványát küldi vissza elutasító válaszzsal. Tárgyalva 1063. szám alatt.

1065 sz. a. *Klauzál Gábor* ipar és kereskedési miniszter május 9-iki kelettel a ló kivitel Ausztriába is megtiltja. *Gróf Széchenyi István* közmunka és közlekedési miniszter 1066. sz. a. a szolnok-debreczen-szathmári vaspálya vonal építési tervezetéről értesíti a Kerületeket május 9-iki kelet-

*) A jegyzőkönyvek helyesírása szerint adom a tulajdonneveket.

tel, — 1067. sz. a. pedig *Szemere Bertalan* beszünteti ápril 29-én kelt rendeletével a jegyzőkönyveknek a Helytartótanácsához való felküldését, 1068 sz. a. végül *Deák Ferencz* igazságügyminiszter május 16-án kelt rendeletével a *Török* családból való örökösök félegyházai lakosok zálogperében, valamint 1069, 1070, 1071 számok alatt *Szalay József* fülöpszállási lakos tagosítási ügyében, *Poór Erzsébet* fülöpszállási lakos örökösödési perében május 4 és 14-iki kelettel jelentést kér és il'etve ápril 25-iki kelettel a miniszterelnök távollétében *Juhász József* dósai származásu nádor huszárnak végelbocsátása iránt intézkedik. A május 20-iki közgyűlésen tárgyalva nádori beavatkozás nélkül.

A miniszterelnök távollétében *Deák Ferencz* 1099, 1100, 1101, 1102 számok alatti kisebb jelentőségű rendeletei tárgyalattak, amikről a nádor, habár ezek az igazságszolgáltatásba vágtak is, semmit sem tudott, — valamint nem tud gróf *Széchenyi Istvánnak* 1105. sz. alatt az országutak és hidak jókarban tartásáról kiadott rendeletéről sem.

Az 1848 évi egymás sarkába taposó jelentőségteljes események május 23-án a kerületi közgyűlés újból való összehívását tették szükségessé. *Szentkirályi Mór* kapitány mint elnök előterjeszti, hogy a miniszterelnök május 16-án kelt, a Pesti Hírlapban közzétett rendelete szerint a törvény parancsolta őrseregen felül 10000 főből álló rendes és zsoldos nemzetőrség 3 évi kötelező szolgálattal alakítandó. Közli, hogy az összministerium értesítése szerint »felséges királyunk Bécs városát elhagyta és útját Innsbruck felé vette» és hogy »az esemény Európa jelenlegi állapotánál fogva méltó aggodalmat gerjeszt» minél fogva a ministerium szükségesnek tartotta az országgyűlésnek július 2-ára való összehívását »a haza jövődjéről értekezendő ; — egyszersmint a haza polgárait addig is önkényes segedelem adásra felszólítja.»

Jelenti, hogy május 22-én Szemere Bertalan belügyministernek két rendelete érkezett »sebes futár útján», mely szerint az önkéntes segedelemre való felszólítás kü-

lön is közzéteendő és hogy a követválasztók azonual összeirattassanak s a követek megválasztassanak.

Mindezen rendcleteket a közgyűlés a legnagyobb készséggel és gyorsasággal azonnal elrendelte és foganatosította.

Szentkirályi Móricz elnöklete alatt július 2-án már ismét közgyűlést tartanak, melyben *Szemere Bertalan* belügyminister május 20-iki azt a rendeletét tárgyalják 1110 szám alatt, hogy a kormány hivatalos lapja Közlöny czim alatt, július 8-án fog megjelenni. A kormány rendeletei mindenkire kötelezőleg ebben fognak közzététetni. Ezzel a rendelettel kapcsolatosan és ebből kifolyólag a közgyűlés a gyorsabb postai szolgálat tekintetében is rendelkezett.

1112 sz. a. *Stráda Eduárd* nyugalmazott lovas kapitány és jászkiséri birtokos 200 pozsonyi mérő tiszta búzát felajánl az önkéntes őrsereg élelmezésére. A legelső adományozó gyanánt ő szerepelt, mft aztán sűrűn követtek a kiküldött kezelő választmányokhoz beszolgáltatót mindenmű önkéntes áldozatok.

Június 5-én megint közgyűlést kellett tartaniok szintén *Szenkirályi Móricz* elnöklete alatt, az összmínisterium május 19-éről kelt azon felhívásának letárgyalására, hogy »a közhazának jelenlegi vészes körülményei között önkéntes és sietős segedelmzésre a hon polgárai felszöllittatnak», — és »hogy a nemzeti őrsereg sorai minél előbb lelkes fiakkal betellicnek»

Ez alkalommal a jelenlevő képviselők bejelentették, hogy »rész szerint közpénztáraktól, rész szerint magánosaktól már gyűjtöttek és ajánlásokat megtették, jelessen Árokszállás várossa kölcsönkép e célra 1000 frtot ajánlott kamat nélkül három évre.«

Ugyanekkor Jászberény város indítványozza, hogy a kerületek felkelői pénztárából ennek fele az ország jelenlegi szükségeinek fedezésére segedelemkép átadassék. Félgyháza és Fénsszaru ehhez hozzájárultak, de kisült, hogy ez a különben 40000 frtot felülhaladó pénz nincs meg a kasszában, hanem kamatra ki van adva magánosoknak.

Ugyanekkor »Alkapitány *Kálmán Sándor* ur indítvá-

uyozza, miképen a haza jelen körülményei között igen jó szolgálatot tennének a kerületek, ha a kint levő adóbeli tartozásokat és a folyó évre kivetett adónak felét haladéktalanul behajtatnák, s azt a maga helyén beszolgáltatnák, — indítványozá továbbá, »hogy a váltságot kieszközölő eldődök példáját köveive, ez uttal is, midőn a haza veszélyben forog, *a kerületek saját költségükön 1000 lovas katonát állittanának fel.*»

A közgyűlés ezt az indítványt elvben elfogadta. A kiviteli módozat és tervezet elkészítésére egy bizottságot küldött ki, amelynek tagjai lettek »indítványozó urnak elnöklele alatt« *Bathó Ignác*z kerületi főjegyző, — *Móczár János* jászárokszállási, *Illéssy László* kisujszállási és *Tóth Pál* kunszentmiklósi képviselők.

Ez az ige testté is lőn. Az ezredet megalakították és felszerelték s vitézei Lehel huszárezred neve alatt a szabadságharcban mindvégig küzdöttek. Ez már a harmadik huszárezred volt, amit a jászkunok felállítottak. A jászkun huszárezred, a nádor huszárezred létezik ma is. Ezek a királyhűségnek maradandó emlékei. A hazaszeretetnek áldozott és a szabadságért küzdő Lehel huszárezrednek végső csapata Komáromba szorult és *Klapka György* alatt kapitulált. Ezt az ezredet elfutta — az 1850-ik év.

Május 18-iki kelettel 1118. szám alatt ugyancsak ebben a közgyűlésben letárgyalva lett *Szemere Bertalan* belügyminiszternek a rendelete a kerületi képviselők megválasztása tárgyában. Miután az új törvény is új rendet hozott magával, az új rendet szabályozták 7 szakaszban.

Ugyanakkor május 20-iki kelettel 1119. szám alatt a nádor következő tartalmu felhívása lett tárgyalásra feltéve:

„Az ország nádora királyi Helytartó *István* Ö es. kir. Fő Herczsége azon legfontosb eseményeknél fogva, melyek nagyon kedves Hazánk Erányában is aggasztóbb alakban mutatkoznak, elkerülhetlenül szükségesnek tartván az ország gyűlésnek összehívását, — ennek határnapjául f. é. július 2-ik napját tűzven
 ki erre a kerületeket is a Törvény értelmében Pest Várossába

A nádornak erre a rendeletére a közgyűlés semmit sem határozott. Beiktatta ugyan a fenti szövegben, de hogy mi határozatot hoztak reá, a jegyzőkönyvben hiányzik. *) Ma már persze nem lehet megállapítani, hogy készakaratos-e ez az eljárásuk a nádorral szemben, — akiről különben mindig a legnagyobb tisztelettel emlékezik meg a jegyzőkönyv, — avagy csak véletlen. Mindenesetre sajátságos, hogy az országgyűlésre nem a felelős miniszterium, hanem a nádor hívja össze a jászkunok törvényhatóságát és ennek követeit. Egyik utolsó erőteljesebb rándulása a végvonaglásban levő nádori intézménynek, — mert hiszen az ő jogaiba lépett, úgy a fentebb elősorolt, valamint a még felsorolandó szakminiszteri intézkedések mind elkerülik a nádor közreműködését.

Május 19 és 20-iki kelettel gróf *Batthányi Lajos* miniszterelnök és *Szemere Bertalan* belügyminiszternek a honvédek toborzása tárgyában kiadott rendeleteit tárgyalják 1120 és 1121 számok alatt, de mert «a biztosok**)» már elnökileg kinevezetlén» a leiratok irattárba tétettek.

1122 sz. a. május 28-iki kelettel *Mészáros Lázár* hadügyminiszter üdvözlí a kerületeket, tanácsaikat és közreműködéseiket kikéri, amely felolvastatván, «miniszter úr viszont üdvözlő s örvendetes felírással a kerületek ragaszkodása és ő erántai hajlamáról s készségéről értesíteni rendeltetik.»

1123 sz. a. *Battyány Lajos* miniszterelnök a nemzeti őrsereg alakítását sürgeti. — 1124 szám alatt pedig kijelenti, hogy a Halas városi nemzetőrség részére »jelenleg fegyver nem adattathatik», — pedig már akkor a rácok az Al-Dunánál erősen mozgolódtak.

1124, 1125, 1126, 1127 számok alatt tárgyalattak *Kossuth Lajos* pénzügyminiszter, *Klauzál Gábor* földmivelés ipar és kereskedés miniszter, — »a miniszterelnök távollétében hadi tárczával megbízott *Deák Ferencz* úr» és végül

*) 1119-ik lap.

**) Tudniillik toborzó biztosok.

Deák Ferencz igazságügyminister négy kisebb jelentőségű rendeletei.

Az új törvények folytán megváltozott viszonyok rendszerét tartalmazza az igazságügyminiszter útján május 3-iki kelettel közölt következő nádori rendelet 1129. szám alatt.

„1129. Ugyanaz közli helytartó Ő Fenségének azon rendeletét, melyben az eddigi nádori bíraskodás megszüntével a Jászkun kerületek törvényszékétől eddig a Nádori Törvénytörvényszékhez feljebbvitetni szokott rendes folyamú perek, valamint a folyamodványi keresetek és a felkelési és közmajorkodási pénztárt illető számadások megvizsgálása felől intézkedett.

Közli továbbá Ő Fenségének azon kinevezési rendeletét: mely által a folyamodás útján elintéztetni szokott perek megbírálására *Stoffer József* úr elnökle alatt *Eklér Imre* és *Fodor Béla* urakat bizta meg; — végre felszólítja Minister úr a kerületeket, hogy miután a Jkun rendes folyamú perek fellyebb vitele ezentúl a hétszemélyes Táblához fog történni, s e célra a hétszemélyes Táblánál egy — a Jászkun kerületek jogi viszonyait tellyesen ismerő előadóra van szükség, e hivataira 3 alkalmas egyént kijelelni siessenek, kik közül a kinevezést minél előbb eszközölhesse.

Jelenti egyszersmind, hogy az alkalmazandó egyének évi fizetése 1500 frt, és a kerületek jogi viszonyaival alapos ösmerekségen kívül mellőzhetlen kellékül tekinti Minister úr, hogy a feljebb hozott kerületi perek megbírálásában már előbb mint bíró részt ne vett legyen. 13 May 1848.220 szám.

Ezen Ministeri Intézkedés kir. helytartó Ő Fenségének ahoz kapcsolt rendeleteivel együtt e közgyűlés előtt felolvastatván, miután a kerületek a folyamodás útján fellyebb vitt tárgyaknak, melyek eddig a Nádorok közvetlen befolyásával intéztettek el, kezelésével s elintézésével megbízott három tagú Biróság szerkesztésében több ez alkalommal kifejtett okoknál fogva megnyugvásokat nem találják, — mi előtt e tekintetben győkeres orvoslás terére lépnének, szükségesnek találták egy küldöttség kinevezését, mely e tárgyban haladék nélkül Igazságügyi Minister Úrnak a kerületek nézeteit személyesen kifejtse, s utasítását kikérje.

Ezen küldöttség tagjai lesznek, *Kálmán Sándor* alkapitány, *Pap Móricz* karczagi, *Szeles László* szabadszállási, *Virág Dénes* kunszentmiklósi és *Ördögh András* Berényi küldöttek és képviselők; eljárásukról jelentésük a jövő közgyűlésre beváratatván.

Egyébiránt ezen Ministeri rendelvénny a kerületekben addig is köröztetik: a' végett: hogy a hétszemélyes táblához előadónak vágyakozó egyének magukat jövő közgyűlésig jelentsék."

Ez az első az 1848 évi XXVIII. törvénycikknek megfelelő olyan nádori rendelkezés, amely már szabály és törvényszerűen az igazságügyminister útján lett leküldve.

A gyakorlatban is meg lettek ezzel téve a kezdeményező lépések a nádori legfőbb bíraskodási jognak megszüntetésére.

Az igazságügy minister a felebbezéseknek a hétszemélyes táblánál leendő elintézésére 3 személyt kinevez, — (e három jogtudós közül *Fodor Béla* jászsági származású, tehát a jászkun különleges viszonyokkal ismerős) — mindazonáltal a kerületek nem voltak ezekkel megelégedve, deputatiót küldtek az igazságügyministerhez, — kérelmük azonban nála, — mint később a deputatio jelentette a közgyűlésnek, meghallgatásra nem talált.

1132 szám alatt május 28-iki kelettel a hadügyminister *Mészáros Lázár* a salétrom főzés tárgyában rendelkezik.

1133 szám alatt *gróf Batthány Lajos* minister meghagyja: »hogy ott ahol a nemzetőrség iránt ellenszenv nyilatkozik, az összeírás életbe léptetése mellőztessék s csak oly helyeken végrehajtása eszközöltessék, hol az lelkesedéssel fogadtatott.«

1142 sz. a. *Kossuth Lajos* pénzügyminister május 27-iki kelettel a földbirtokosok javára haladék nélkül felállítandó hitelintézet előmunkálatait tudatja. 1143 szám alatt pedig május 24-iki kelettel megküldi a kincstári utalványok tárgyában kibocsátott rendeletet »köröztetés és eszközzésbe vétel» végett, ami foganatosított is.

1144 és 1145 számok alatt *Klauzál Gábor* földmívelés ipar és kereskedelmi minister a selyemtenyésztés és a munkakorlátozás tárgyában kibocsátott május 12 és 16-iki keletű rendelete tárgyalatott helyeslőleg.

1146. sz. a. május 24-iki kelettel *Mészáros Lázár* hadügyminiszter a katonák részére rendelt természetvények

árára vonatkozó kérelemre válaszol. Ugyanekkor 1147. sz. alatt a királyi Helytartó tanács mártius 14-én kelt 11412 számú rendelete értesíti a kerületeket, hogy ha valaki só fuvarozás alatt kárt szenved, a legközelebbi sóakna vagy só szállító kivatalnál jelentse ezt be.

1148 szám alatt ápril 28-áról *Szemere Bertalan* belügyminister utasítást ad a sajtó törvény szigorú betartására, 1154 szám alatt pedig május 25-iki kelettel elrendeli, hogy a statisztikai kérdésekre pontosan válaszoljanak.

Mészáros Lázár hadügyminister a Bánságban felállítandó ágyú telephez megkívántató szállítmányok ellátása iránt rendelkezik 1155 szám alatt május 30-iki kelettel, — 1156 szám alatt május 20-iki kelettel *Szemere Bertalan* belügyminister a közcsend és bátorság fenntartása tekintetében, — 1157 szám alatt Mészáros Lázár hadügyminister a Nádor és Miklós czár nevél viselő egész huszár ezred és a porosz király nevét viselő huszár ezred négy századának az országba vonulása tekintetében május 7-iki kelettel, — 1158 szám alatt pedig Klauzál Gábor földmívelés ipar és kereskedési minister május 19-iki kelettel a fegyvereknek az országból való kiviteli tilalma ellen rendelkezik. Ugyancsak ez utóbbi 1167 szám alatt a levél posta vitelbérének ideiglenes szabályzatát megküldi.

Érdekes a hadügyministernek a 6 nap mulva újra összehívott junius 11-iki kisebb közgyűlésben *Kálmán Sándor* nádori alkapitány elnöklete alatt tárgyalt következő rendelete és az erre hozott határozat:

»1172. Hadügyminister *Mészáros Lázár* úr felhívja a kerületeket, s egyéb a leiratban elősorolt Törvényhatóságokat, miszerint azonnal nemzet őrseregeiket felállítsák és rendezzék, a mennyire lehető a hadseregben már szolgált előjárókkal; vadász puska, kard, kasza, písztoló, fokos, buzogány s. a. t. saját fegyvereikkel lássák el, és magukat haladéktalanul akkép tartsák, hogy első felhívásra a hazának a már megtámadott Bács és Torontál megye, helységeknek védelmére lehessenek, hogy azon bűnös megtámadók, Törvénszegők, vagyonokat dúlók. kik koránt sem

Szerbek vagy Horvátok, — minthogy ezek a magyar koronáért és nemzetért igaz testvérként mindenkor véreket és életeket áldozák, úgy ez úttal is bizonyosan a magyarral közös szabadságokért fognak iakább buzogni s harczolni, mint rabigát hordani, — hanem elkorcsosodott vakmerő hálátlan gyűlevész nép megbüntetve visszaverethessenek, s ez által a közös haza békéit fenntartva, a királyi Trón tekintélye és a haza integritássa sértetlenül megőriztessék. dd. 10-ik juni 1848.

Ezen ministeri rendelvénny kerületi községekben azon hazafi felszólítással rögtön köröztetik: hogy a köz hon jelenlegi helyzetét szívökre véve, az Elöljárók helyenként a Törvény parancsolta őrsereg felfegyverezését felelet terhe alatt azonnal eszközöljék s a foganatról nyolcz nap alatt jelentést tegyenek.

Eljön az idő, hogy a szétágazó érdekek lerombol-tassanak, minden honfi szívében a haza szeretete lángoljon — az egyetértés mentheti meg a hazát a fenyegető veszélytől, ez pedig csak az érdekek feláldozásával létesíthető.»

Még mindig abban a reményben ringatták magukat a haza nagyjai, hogy a Szerb és Horvát mozgalom nem általános jellegű, és hogy a hazához hívek és magyaroknak megmaradnak. Sok idő elmúlt azóta is, sokat tanultunk azóta, többek közt azt is, hogy ezeknek a hazaszeretetében igaz testvériségében erősen bizni nem lehet.

Junius 17-én ismét 6 nap mulva újra közgyűlést tartottak. Szintén *Kálmán Sándor* nádori alkapitány elnökl-ele alatt. Ebben letárgyalták *Deák Ferencz* igazságügy-minister 4 rendbeli május 15 és junius 5-ről kelt azon rendeleteit, mellyekkel:

1. tudatja, hogy a pesti első bíróságú váltó Törvény-széknek hivatalos pecsétje jövőre magyar körirattal lesz ellátva.

2. hogy junius 8-án a »Közlöny« mint hivatalos lap megindul.

3. hogy a debreczeni, aradi, eperjesi, pozsonyi és

sopronyi váltó törvényszékek magyar köriratu pecséttel lettek felszerelve, és

4. hogy szintén magyar köriratú pecséttel lettek felszerelve a Dunáninnen, túli, Tiszáninnen és túli kerületi táblák pecsétjei.

1177 és 1178 számok alatt *Klauzál Gábor* földmívelés ipar és kereskedési minster a temesvári vásárról és a kiszolgáltatott gyógyszerek számadásának átvizsgálása és kifizetéséről rendelkezik.

1182. szám alatt elrendeli *Mészáros Lázár* hadügyminister, hogy a »nádor huszár ezredhez tartozó szilaj lovak» Jászberényben maradnak.

1183 szám alatt *Deák Ferencz* igazságügyminister egy lopási bűnügyben május 30-iki kelettel, — 1184 és 1185 számok alatt június 3 és 5-iki kelettel *Mészáros Lázár* hadügyminister a szász király nevét viselő »vasasok» és a Gyulafehérvárra vontatandó 4 ágyúnak átvonulásáról rendelkezik.

1207 szám előtt május 11-iki kelettel értesíti a kerületeket *Szemere Bertalan* belügyminister, hogy *Standhaft Ágoston és Jakab* kunszentmártoni lakosok neveiket Szilárdra változtatták.

1908 szám alatt *Klauzál Gábor* földmívelési minster a selyem beváltási árát tudatja május 26-iki kelettel, — 1209 szám alatt *Deák Ferencz* igazságügyminister egy peres ügyben rendelkezik május 22-iki kelettel, — 1211 kelettel a minsterelnök a nemzeti őrsereg tekintetében ad toborzási utasítást.

1220 szám alatt *Lintzbauer Ferencz* jászkerületi főorvos jelenti, hogy a jászkerületi orvos-sebészek július 1-től kezdődőleg »három következő évekre rendes fizetésekből száztól hármát segedelemképen a hazának megajánlanak.»

Mészáros Lázár hadügyminister május 24-iki kelettel a kerületekből származó végelbocsátott katonák jegyzékét tudatja, valamint azt, hogy *Paliskóczi Péter* »szabadszállási fi» más legény állítás és a ruhapénz megtérítése mellett a

Ferencz Károly főherczeg nevét viselő gyalogezredből elbocsátatott. Tárgyalva 1226 és 1227 számok alatt.

Mészáros Lázár hadügyminister május 7-iki kelettel *Kis Ferencz* jászberényi szökött katonát körözteti 1231 szám alatt.

Deák Ferencz igazságügyminister 1243, 1244 1245, 1246, 1247, 1248, 1249, 1250, 1250, 1251, 1252, 1223, 1254, 1255, 1256, 1257, 1258, 1259, 1260, 1261, 1262, 1263, számok alatt több csödhirdetményt küld, melyek »a vétel napján köröztettek és környékeltettek.«

Folytatólag közgyűlést tartottak június 8-án is *Szentkirályi Móricz* főkapitány elnöklése alatt.

Legelső tárgyát képezte *Szemere Bertalan* június 16-áról kelt rendelete, hogy »az ország déli részén naponként fenyegetőbb alakban kitörő lázadás meggátlása tekintetéből felhívja a kerületeket, hogy házuk és a haza védelmére legalább 2000 polgárt állítsanak ki, két hét alatt fegyverezzék fel, amint lehet és tudják, kik is fizetéssel láttatnak el — ami fegyvert küldhet nekik a kormány, azt időnkint elküldendi.«

A vitéz szerbek már akkor gyakorolták az Alduna meliét harci erejüket a védtelen falvak felgyújtása, a fegyvertelen magyarok kegyetlen és kínos legyilkolásában. A közgyűlés ennek tudatában nemcsak elrendelte a kormány felhívásának teljesítését, hanem részletes tervet készített nyomban az összeállításra és az alakításra egy bizottságot küldött ki, megbízván a Jászságban *Pethes Mihály* táblabíró, a Nagykunságban *Kálmán Sándor* alkapitány, a Kiskunságban *Balajthy Vendel* táblabíró a toborzás vezetésével.

István főherczeg nádor ellenében az 1848/49-iki eseményeket tárgyaló történelmi művek, főleg a Jellasics bánnal való sikertelen találkozás és az országból a védelem idején való elutazása miatt legtöbbszörre elítélőleg nyilatkoznak. Mentségül szolgál, hogy családja, az uralkodó család, kikhez vérszerinti kapocs kötötte, — mint ma már nyilvánvaló, — a magyar törekvéseknek tűzzel vassal ellene voltak s

hiába, a vért megtagadni igen nehéz, — és csak akkor távozt el Magyarországból, mikor már látta, hogy az önvédelmi harcz, — igaz, hogy az uralkodó család közreműködése és ellentétes álláspontja folytán és miatt — az uralkodó ház ellen is irányul. De az bizonyos, hogy a fellázadt nemzetiségek elleni önvédelmi harczunkban a magyar mellett tartott, ezt igazolja fényesen a jászkun Kerületekhez június 12-én kelt levelében intézett rendelete, amelyben elrendeli, hogy »miután az Ország különböző részeiben az alattomos bűjtogatások vak eszközévé aljasult míveletlen nép egy része sem a szabadság valósításában őszinteséget, sem a közös jog tiszteletében készséget, sem a Törvények és azoknak végrehajtói eránt engedelmeséget nem tanúsít s miután némely titokban működő elégtelenek a népet tévútra vezetni, erőszakos merények elkövetésére bűjtogatni törekesznek; ezen kerületekben rögtön ítélő bíróság állítását parancsolja és meghagyja, hogy azon bíróság gyors eljárásra utasíttassék és fennállása a hatóság körében haladéktalanul tudomásra juttattassék.»

Ez mutatja és bizonyítja, hogy István főherczeg nádor az ország új rendjének és törvényeinek erős hive volt, és őt csak a később bekövetkezett események hozták össze-ütközésbe saját lelke és szívével, s akkor sem fordult a magyar nemzet és törekvései ellen, hanem az eseményektől csendesen félrehuzódott.

A közgyűlés azonnal nyomban megalakította a rögtönítélő bíróságot, melynek tagjaivá választattak:

a) *A jász kerületben:*

Kapitány: *Vágó Igudcz.*

Táblabíró: *Pethes Mihály* és *Muhoray András.*

Alügyész: *Horváth Pál.*

Esküdt: *Mihálkovich János*, akadályozás esetén *Pethes Mihály* mint elnök.

Táblabíró: *Küri József.*

Esküdt: *Antal József.*

Alügyész: *Muhoray János.*

b) A nagykun területben :

Kapitány: *Illésy János.*

Táblabíró: *Bozóky András.*

Alügyész: *Bozóky István.*

Esküdt: *Várady István és Hajdu Mihály*, akadály esetén táblabíró *Bozóky András* mint elnök.

Esküdt: *Uj Mihály.*

Alügyész: *Csathó Gergely.*

Táblabíró: *Tóth Mihály.*

c) A kiskun területben;

Kapitány: *Aczél Ignác.*

Táblabírók: *Horváth Antal és Balajthy Vendel.*

Tiszti főügyész: *Gózon László.*

Esküdt: *Már Benedek*, akadály esetén táblabíró *Horváth Antal* mint elnök.

Táblabíró: *Endre László.*

Esküdt: *Balog István.*

Alügyész: *Kalmár István.*

Nincs meglevő más nyoma ennek a statarialis bíróságnak és működésének, aminek oka abban keresendő, hogy a Jászkunság tiszta magyar és a hon védelme iránt lelkesült lakossága között a haza ellen való izgatás és lázítás nagyon kockáztatott kísérlet lett volna, könnyen meglehet hogy a rögtöni ítéletet maga a nép szolgáltatta volna ki.

1267. szám alatt *Mészáros Lázár* hadügy miniszter utasítja Félegyháza város lakosságát, hogy »körülbelül 200—300 nemzetőrből álló századokba rendezkedvén, s hat-hat század egy zászlóaljat képezvén, ennek parancsnokságára egy szolgált hadi főtisztet kinevezés végett haladéktalanul ajánlatot tegyenek*), és míg rendeletet nem kapnak utba ne indíttassanak.«

1274. szám alatt június 23-án *Szentkirályi Móricz* főkapitány elnökléte mellett tartott közgyűlésben *Eördögh*

*) Ez itt stylaris hiba a jegyzőkönyvben, de valóban csak azt lehet csodálni, hogy a nagy sietség mellett csakis ennyi leírás vagy stylaris hiba ejtetett.

András, Pap Móricz és Virág Dénes mint az 1129. sz. határozattal Deák Ferencz igazságügyminiszterhez a hét személyes tábla tagjává a jászkunok birájául kirendelt három egyén elleni bizalmatlansága tárgyában kiküldött deputatio tagjai jelentik, hogy »a miniszter ur kihalgatván reá felelé: miként neki a kinevezéshez az 1848. évi 28. t.-cz. értelmében joga volt s e tettehez tovább is ragaszkodik, ha a kerületek megsemmisíteni akarnának, fen marad részükre az országgyűléseni kérelmezés útja«. Ebben aztán a kerületek is megnyugodtak, mert a többi nagy fontosságú események mellett ez a kisebb jelentőségű ügy teljesen eltörpült, s a nagyobbak minden tevékenységüket igénybe vették.

1276. szám feljegyeztetett, hogy esküjét letette **Gyárfás István** a későbbi történetíró »A jászkunok története« című nagy munkának szerzője, akit a nádor tiszteletbeli aljegyzővé nevezett ki.

1277. szám alatt elhatározzák, hogy a közgyűlések alkalmával a tiszti főorvosok és mérnökök is ülés és szavazati joggal bírnak.

1280. szám alatt elhatározzák, hogy ha a felkelő nemzeti őrsereg a hon védelmére a kerületek kebeléből kimenne, az ezen sereget önkéntesen vezérlő Alkapitány*) ur helyébe **Bathó Ignác** táblabíró helyettes kapitányul, — Kiskun kerületben pedig helyettes kapitányokul a felső helyekre **Baky István**, az alsó helyekre pedig **Horvát Antal** kinevezettek«.

1281. alatt elhatározzák, hogy a nemzetőri »lovas tisztek dolmányukon ne ezüst, hanem selyem zsinórozatot alkalmazzanak,« és »hogy a nemzetőrök jelenlegi lelkesedése hosszabb tétlenség miatt el ne szunnyadjon, s a felkelők előleges gyakorlat által magokat harcias szellemökhöz képest előre alaposan kiképezzék s e felett ha kell az ellen leküzdésére minden perczben készen találtsanak, a nemzetőrség főparancsnoka **b. Baldacci M.** megkerestetni

---

*) Kálmán Sándor nádori alkapitány a sereg vezetésére önként jelentkezett és elfogadtatott.

rendeltetik, hogy a kebelbeli nemzetőrség Majsa alatti mihamarább összevonulásáról, valamint díjazása, s minthogy nem a kerületek hanem a közhaza érdekében mozduland, országos pénztárbóli díjazása s a lovak természetmennyekeli ellátása eránt a szükséges intézkedéseket tegye meg.

Hogy pedig a kebelbeli községekben a haza ellenei netalán kémeik által vagy a nemzetőrség között ne bujtogassanak, úgy maguknak állásunk és erőnk felől tudomást ne szerezhessenek, a községek tanácsosainak szigorú kötelességükké tétetik: miszerint a kebelökben megforduló vagy csak át is menő minden gyanus embert szoros kérdőre vonjanak s a vizsgálat eredményéhez képest intézkedjenek.

Ugyanekkor azonban már a honvédtoborzás is serényen folyt, úgy hogy a harczképes erőt teljesen kimerítette. A kerületek félve attól, hogy mert nemzetőrt is, honvédet is visznek, nem marad a rendes állításkor szükséges emberanyag, 1282. szám alatt ugyanezen közgyűlésben megkeresni határozták el az országgyűlést, hogy a most felállított rendes honvédsereg az illetménybe beszámíttassék.

Muhoray András nádori táblabíró még a nádor nevezte ki. Az 1848. évi XXV. törvényczik folytán ez a kinevezési jog megszűnt, és az ugyanezen törvényczikkben foglalt utasítás szerint a tisztviselők választás alá estek, amely választásnál nevezett kibukott. Ekkor folyamodott a nádorhoz az iránt, hogy mind rangjában, mind fizetésében meghagynák. A nádor ezt a folyamodványt leküldvén, a kerületek azt határozták felette 1299. szám alatt, hogy nyugdíjazási kérelme nem teljesíthető, mert a »kerületi pénztárak újabb teher viselésére általában szűkek és képtelenek», — viszont kimondatott, az az elv, hogy aki hivatalához eddig nádori kinevezés által jutott, ha meg nem lett is választva, czimét folyvást megtarthatja.

Julius 3-án megint összeült egy kisebb közgyűlés *Pethes Mihály* jászkapitány elnöklete alatt.

Tárgyalták 1302. szám alatt a földmívelés, ipar és kereskedési miniszter június 10-én kelt leiratát a gyógyszerészeti ügy rendezéséről, valamint 1303. szám alatt a

pénzügyminiszter június 17-én kelt rendeletét a honvédsereg ruházattal való ellátására adott segedelmek hová küldése tárgyában. 1305. szám alattiak szerint a belügyminiszter 866 példányban megküldi a jelentékenyebb újabb törvényeket népszerű kiadásban, hogy ingyen osztassék szét a lakosság közt, a belügyminiszter pedig Törtöly Ferencz szökött katona ügyében június 8-áról keresi meg a kerületeket, ami 1308. szám alatt lett elintéztve.

Az igazságügyminiszter 1309. és 1311. számok alatt *Hajós Károly* dömsödi birtokosnak *Pethő Ambrus* fülöpszállási lakos elleni perében, és özvegy *Juhász Emma* jászkiséri lakosnak *Molnár Gazsi, Sándor István, és Motsy Ferencz* elleni perében intézkedik június 10. és 9-iki kelettel.

1312. és 1313. számok alatt tárgyalattak a hadügyminiszter rendetei, amelyek szerint a Ferdinánd huszárezred Kolowráth ezredes parancsnoksága alatt Szeged és Szabadka vidékére a kerületek területén keresztül vonul, s hogy Félegyházán keresztül vonul a Savoyai herczeg nevét viselő dragonyos ezred szabadságos katonai szállítmánya.

Mészáros Lázár hadügyminiszter 1332 szám alatt június 20-iki kelettel Diskai Gáspár jászberényi és Kovács Sándor félegyházi katonaszökevényeket körözteti.

Klauzál Gábor kereskedelmi miniszter 1333 és 1337 szám alatt gyógyszerészeti ügyben június 21 és 10-ről rendeleteket küld.

Deák Ferencz igazságügyminiszter *Borus Klára* és testvérei madarasi lakosok ügyében folyamodásukat kézbesítés végett leküldi.

Július 5-én már *Szentkirályi Móríc*z főkapitány elnöklése alatt új kisebb gyűlést tartanak a lavina módjára szaporodó országos ügyek elintézhete végett.

Ezek közül legelső a nemzetőrseregre vonatkozik a következő teljes tartalommal:

»1365. Felolvastatott hadügyminiszter Mészáros Lázár úr levele, melyben alkaptány urat, a Jkunsági. 2500 nemzetőr haladéktalan kiindítása, s Majsza alatt *Kökényesi*

Szaniszló ideiglenes parancsnok vezénylete alatti egyesülésére felszólítja, megjegyezvén: hogy e sereg a kiindulás napjától a rendes honvédeket illető díjjal fog elláttatni.»

»1366. Tárgyrokonság tekintetéből olvasatott Miniszterelnök úr, Főkapitány úrhoz intézett levele, melyben a kerületeknek tudtul adatik: hogy Majsán összevonulandó 2500 Jászkun nemzetőrségi csapat csak 2 hónapig s nem tovább fog alkalmaztatni, amikor őket más 2500 főnyi sereg váltandja fel; közli továbbá Ministerelnök úr a napidíjjak mennyiségét, végre biztosítja a kerületeket: hogy a város határán kívül teendő költségeket, mint a közös haza érdekében tetteket, az ország pénztára fogja fedezni, — és ezek folytán Főkapitány úr e gyűlést az erélyes haladéktalan és pontos rendelkezésekre szöllítja fel. — Szeretve tisztelt Fő, és Alkapitányaink a sereggeli együtt lételre, s ennek minden szenvedései, s dicsőségébeni folytonos osztozásra magokat felajánlván, lelkes csatlakozásuk a vitéz önkénteseknek tudtul adatik; a felolvasott ministeri rendeleték pedig másolatban a 25 közönségek Tanácsaihoz intézendő körlevelekhez mellékeltesenek; s e körlevelekben a Városi előljáróknak szigorú felelet terhe alatt a következők pontos teljesítése meghagyatik:

1-ször. Minden közönség a reá esett nemzetőröket felszerelvén, — olly módon indítsa utnak: hogy legfellyebb 4 nap alatt folyó Julius 15-ike délutánján Halas alatt teremjenek; a Halas alatti tábor helynek az illető város általi kijelölhetésére minden csapat előleges hírnökök által intézkedjék.

2-szor. A gyalog nemzetőrök alá olly mennyiségben vettessenek szekerek, hogy azokat élelmi szerek, fegyverök s ruházattyaikat Halasig biztosan elvihessék; a lovas örök számára hasonlóan 5 napokra való széna és abrak szállító szekerek állíttassanak ki.

3-szor. Az élelmi szerek, mellyek a nép szokásaihoz alkalmazott czikkekből, füstölt hus, sonka, szalonna sat. állhatnak, számoltassanak; oly megjegyzéssel: hogy 5 napi bő ellátása, melly nemzetőr ezen élelemre valót ki nem

állítaná, annak részére a mondott 5 napok alatt a közönség tartozik gondoskodni: Igen tanácsos lesz egészséges ital, bor és pálinka felől ezen 5 napra közönségesen intézkedni; — itt megjegyeztetik: hogy a kiszolgáltatandó mindenféle részletek a közönségnek be fognak tudatni.

4-szer. Az utazás alatt, városok vagy falvakban megszállni tilos, hanem a mezőn szekerekkel körzött táborban kell letelepedni.

5-ör. Sátornak való ponyvák, és ezekhez szükséges rudak, a kereskedők, mesteremberek és lakosoktól elegendő mennyiségben szereztessenek; Töltés tartó szőr tarisznya minden gyalogőr oldalán legyen.

6-szor. Az őrsereg napi díja a határbóli kilépéstől számítva személyenként 8 kr ezüst, és 2 font kenyér; a lovasság ezen kívül rendes ló részletekkel fog elláttatni; megjegyeztetik: hogy Halasig tiszti minőség a napi díj tekintetében nem leendő; az alakulás az összes őrsereg intézkedései folytán Halason történendő meg.

7-szer. Az utazás alatti rend és béke fentartására a mostani ideiglenes tiszték ügyeljenek; — kik iránti törvényes engedelmességre szigorú büntetés terhe alatt a köz nemzetőrök felszólítassanak.

8-szor Az összes 2500 Jászkun nemzetőrsereg vezetésére ideiglenes parancsnok *Kökényesi Szaniszló* lévén ministerileg kinevezve, ezen parancsnok Halas alatt a felügyeletet átveendő, s minden az úton történt kihágások, s más egyéb tudatni valók a csapatok tisztjei által ő vele közlendők.

9-szer. A nép és a nemzetőrök előtt a minister elnöki azon rendelet: mely szerint csak 2 hónapig leendő a szállítmány táborozása, s akkor helyettük ujak állítandók, ha t. illik szükség lenne, kihirdettendő.

Az összes őrsereg feletti intézkedések következőleg állapittatak meg:

1-ször. Kiskun Kapitány *Balajthi Vendel* megkeresettik: hogy a 2500 főből álló sereg részére élelmi szerek, és ló részletek felől gondoskodni kötelességének tartsa.

2-ször. Előre nem látható szükség esetére a kerületek pénztáraiból 15000 ezer ezüst forintok vétessenek ki oly formán: hogy ezen mennyiség az illető pénztáraknak mi előbb megtéríttessék; és ezen összegnek, valamint minden a táborozás alatti fizetések megtétele pénztárnok *Eördög András*, a számadás készítése pedig *Mótzár János* polgárokra bízatik.

3-szor. Nemzetőrségi orvosokul *Dr. Mocosinyi József* Jász, és *Simonyi Imre* Nkun polgárok ugy Berényi Sebész *Elefánti Erneszt*, Barom orvosul *Kertész Károly* Berényi polgár kinevezetnek.

4-szer. Tábori lelkészekül Árokszállási és halasi káplány urak fognak felszólíttatni.

5-ször. Szoros kötelezettségekül tétetik a 25 közönségek előjáróinak, hogy az első táborozási 8 hetek alatt, az idehaza maradandó nemzetőrök közül, uj 2500-at a mostani illetőség szerint kiállítani s a parancs érkezétség a fegyverekkel bánás, és test mozgásokban illetőleg gyakoroltatni el ne mulasszák.

Ezek a nemzetőrök mind az Aldunánál feltámadt és garázdálkodó szerbek ellen lettek kiküldve a római sánczokhoz.

Junius 15 kelettel 1367 szám alatt *Kossuth Lajos* pénzügyminiszter rendeletére a haza oltárára ajánlott készpénzt, arany és ezüstneműeket a budai «fő fizető hivatal»-hoz beszállítani határozzák s a határozat végrehajtását *Eördög János* levéltárnokra bizzák.

1368 szám alatt junius 18-iki kelettel szintén a pénzügyminiszter a régibb hátralékos adó behajtását sürgeti.

Mészáros Lázár hadügyminiszter junius 21-ről értesíti a kerületeket, hogy a nemzetőrség részére altiszteket nem adhat, mert nincs. Tárgyalva és tudomásul véve 1369 szám alatt, a leirat kelte junius 21.

Ugyancsak a hadügyminiszter junius 7-éről kelt és 1370 szám alatt tárgyalt leiratában két osztály nemzetőrnek elküldését rendeli el a bácskai lázongások elfojtására.

„1371 Miniszter elnök gróf Batlhányi Lajos tudtul adván a jászkon nemzetőrség őrnagyaivá *Nagy Ferencz*, *Csepi János*,

Forster Ernő, Szabó László, Badányi Antal és Gertner Szaniszló kineveztetését, egyszersmint a rend és fegyelem fenntartására azon egész dandárra nézve, melybe a jászkun nemzetőrség beosztandó leszen, kormánybiztosul *Szentkirályi Móricz* főkapitányt kiuevezi. 23 Juny 1848.

Elnök főkapitány előadván, mikép tekintve azt, hogy a Jászkun polgárookra, hivatalos állásánál fogva nemcsak most, de jövőre is befolyása levén, — személyességire nézve ezektől több ragaszkodást és engedelmességet reményl, s ezt más megyei nemzetőrsegektől és honvédektől oly mértékben nem várja, kormánybiztosságának csupán a Jászkun nemzetőrsegre kiterjesztését s elfogadását a miniszterelnöknek már tudtul is adá; ezen nyilatkozata jegyzőkönyvbe hozatik s a bemutatott rendelés, számára haszonvétel végett eredetiben kiadatni rendeltetik.“

Az egész terjedelmében idézett jegyzőkönyvi kivonat a jászkunok ragaszkodása és szeretetét igazolja *Szentkirályi Móricz* főkapitány iránt, aki a kerületek közgyűlését, szellemét mindig tiszta hazafias irányban vezette. Később meg is jutalmazták érdemeit a jászkunok egy arany tollal, ami ma is a jászberényi jász múzeumban őriztetik, ahova ő ezt vissza ajándékozta.

Szentkirályi Móricz ezzel főkapitányi hivataláról nem mondott le, azt megtartotta és e mellett mint kormánybiztos működött a nemzetőrség felállítása, kiegészítése és ellátása körül.

Három nap mulva július 8-án ujolag kisebb közgyűlést tartanak *Szentkirályi Móricz* főkapitány elnöklete alatt, melyben Linczbauer Ferencz július 6-án kelt jelentésére 1373 szám alatt elhatározzák, hogy a nemzeti őrsereg egészségi állapotára való felügyelés pontos teljesítésére, gyógyszereknek beszerzésére jelentő jászkerületi főorvos megbízatik.

Ugyanekkor 1374 szám alatt a hadügyminiszter *Mészáros Lázár* július 1-én kelt rendeletére a hadi adónak — »mig az adóügy másként rendezve nem leend« — az eddigi mód szerint való befizetését elhalálozták, s hadi főpénztárnok *Eördögh Andrást* erre utasították.

A fentebb ismerletett azon kérelemre hogy az önkén-

tes honvédek az állítandó ujonczok számába betudassanak, a hadügyminiszter július 1-éről értesíti a kerületeket, hogy az országgyűlés teendőihez tartozván, hatáskörén túl esik, ami 1375 szám alatt tudomásul vétetett.

Május 24-iki kelettel 1376 szám alatt *Linczbauer Ferencz* jászkerületi főorvos a nemzetőrségi orvosok számára orvosi és közegészségi szabályzatot dolgozott ki, azt bemutatván a közgyűlés elfogadja s a községekkel valamint az orvosokkal közölni rendeli.

Július 22-én *Pethes Mihály* jászkerületi kapitány elnöklete alatt tartottak közgyűlést.

1377 szám alatt *Fülöp Jakabné Danyi Ilona* jászmihálytelki lakos azon kérelmét, hogy katonáskodó fia végleg elbocsáttassék, mert férje elhalt, a gazdaságot pedig gyermekei — kik közül a legidősebb 14 éves, — fenntartani nem képesek, elutasították.

Erre a kérelemre hozott határozat kemény, de igazságos volt. »Nem forogván fenn — ugymond — folyamodóra nézve semmi olyas körülmény mi a haza vészes napjaiban különben is önkéntes s alkalmas fiának hazajövetelét igényelhetné, kérelmétől egyszerűen elmozdították.«

1378 szám alatt *Deák Ferencz* igazságügyminiszter *Szabó Lajos* és *Lidia* szabadszállást lakosoknak *Tegzes János* és társai elleni peres ügyében jelentést kíván.

Kossuth Lajos pénzügyminiszter 1379 szám alatt tudatja, hogy egy harminczad csempészeti ítéldőszéket állított fel. Köröztetése lett elrendelve.

1380 szám alatt *Klauzál Gábor* miniszter a kasza kivitelének tilalma tárgyában rendeletet ad ki.

Deák Ferencz igazságügyminiszter *Pethő András* zárlati ügyében 1381 szám alatt rendeletet bocsájtott ki.

Klauzál Gábor 1382 szám alatt a honi ipar pártolására hívja fel a kerületeket. Az erre hozott határozat így szól:

„A felszólítás tartalma hő pártolását a hon boldogságával összeolvadt s elválaszthatlan saját hasznunk s honfiúi kötelesség egyaránt parancsolván, midőn egyrésről a kerületek köz-

szükségének honi gyárakbóli kipótolása iránt intézkedések tétettek, másrésről a közönségek Tanácsosainak felelősség terhe alatt szoros köteleességül tétetik, hogy minden az irodákhoz, cselédek öltözeteihez s más szükségletekhez kívántató anyagi czikkeket, — minden aprócska olcsósági tekintetek félretételével — kizárólag honi gyárak és műhelyekből szerezzék meg, s hű eljárásukat számadásuk alkalmával az árúsok nyugtatványaival igazolják: Ez e végzés a köröztetés mellett a számvevőkkel is tudattandó.“

Ekkor hangzott legelsőbben a jelszó »pártoljuk a hazai ipart.« Bizony illetén erőteljes és szigorú parancs napjainkban is elkelne, lendíthetne egy nagyot Magyarország iparán, s ez által vagyoni helyzetén is.

1383 szám alatt *Szabó Mihály* félegyházi lakos kovácslegényt ugyanez a miniszter a baromorvoslástól letilja, — 1385 szám alatt pedig a puskapor és őnnak kivitelét tiltja meg s ugyanekkor elárúsítását szabályozza. 1392 szám alatt július 9-éről czéhszabályzatot köld le.

Kossuth Lajos pénzügyminiszter 1384 szám alatt az apró lotteria gyűjtését tiltja meg, — 1393 szám alatt elrendeli június 18-iki kelettel, hogy országos szükségek fedezésére tett ajánlatok azon pénznemben küldessenek fel, amelyben az ajánlatok tétettek, — 1394 szám alatt június 27-iki kelettel a belföldi ezüst és arany pénzneműek kiviteli tilalmát július végéig meghosszabbítja. Mindezek érdemlegesen helyeslőleg lettek elintézve.

Szemere Bertalan belügyminiszter a *Klatther Márkus Kálosy*-ra való átváltoztatását megengedi 1386 szám alatt július 5-ikéről keltezve. Nevezett ugy látszik kunszentmiklósi lakos volt.

Mészáros Lázár hadügyminiszter 1388 szám alatt tudatja, hogy a Ferdinánd főherczeg nevét viselő huszárezred egyes osztályai, a Vilmos főherczeg nevét viselő gyalogezred 2-ik zászlóalja kiegészítő szállítmánya, a gróf Vrbna nevét viselő könnyű lovas ezred három osztálya vezérkarával együtt a kerületek területén keresztül vonúl. Ugyancsak tudatja július 7-éről 1390 szám alatt a díszok-

levél kíséretében, hogy *Csapi János* és *Forster Ernő*t a nemzetőrséghez őrnagyokká kinevezte.

1395 szám alatt a vallás és közoktatási miniszter meghagyásából *Szőnyi Pál* és *Ebeczki Emil* június 18-iki kelettel ösztöndíjakra ajánlandó ifjak jegyzékének felkűldését rendeli el, 1396 szám alatt pedig a közmunka és közlekedési miniszter nevében *gróf Zichy Ferencz* ad egy rendeletet június 22-iki kelettel a tarnaörsi híd kisajátítása és a jászdósai zugó felhúzása tárgyában.

1401 szám alatt a belügyminiszter távollétében *Pulszky Ferencz* álladalmi titkár Ő Felsége nevében meghagyja, hogy bizonyos *Majzik József* magyar nemességére vonatkozó iratok küldessenek fel.

*Szentkirályi Mór*icz főkapitány és *Kálmán Sándor* már ekkor a verbászi táborban lévén a nemzetőrökkel, a mindig sürgős ügyeket elintézni kellvén, más és más elnöklete alatt tartattak meg az ülések. Nevezetesen augusztus 2-án *Varga Imre* főjegyző elnöklete alatt »kisebb Gyűlés tartatott, jelen lévén több Tiszt Urak«. Tárgyaltattak :

Szemere Bertalan belügyminiszternek július 24-én kelt 1405 szám alatti az a rendelete, hogy a kereskedők-nél a fegyverek, hadi löszerek, lőporok és golyók rendő-rileg letiltassanak, a magánosok pedig szólittassanak fel ezek-nek átadására a becsűár megtérítése vagy természetben leendő visszaadás ígérete mellett. Június 11-iki kelettel 1412 szám alatt pedig a sáska pusztítást parancsolja meg és e tárgyban nyomtatott értekezéseket küld a közönség között leendő szétosztás céljából. Mindkét rendelet fogatnosítva lett.

Klauzál Gábor ipar és kereskedelmi miniszter a hazai iparvállalkozókhoz statisztikai adatok beadása tárgyában 1406 szám alatt május 20-iki kelettel rendeletet küld.

Mészáros Lázár hadügyminiszter 1411 szám alatt a mozgó nemzetőrségre vonatkozólag ad rendeletet, kit lehes-sen a kiindulás alul felmenteni.

Mindezek a kívánt módon nyertek elintézését.

Pethes Mihály jászkapitány elnöklete alatt augusztus

7-én tartott kisebb közgyűlésben végeztek a következő tárgyak felett:

1413 szám alatt július 19-iki kelettel *Zoltán* János álladalmi titkár a belügyminiszternél felvilágosító jelentést kér, hogy mennyi a lázadó vidékeken elfogott rabot lehetne a Kerületekben elhelyezni. Kerületi kapitányoknak »gyors tudósítás végett eleve kiadattak.« — *Szemere Bertalan* belügyminiszter *Bodor Istvánné* jásznehálytelki lakos udvari díjának ügyében 1437, — *Taczman Károly* jászberényi polgár nevének *Tarnay*-ra való megváltóztatása tárgyában pedig 1438 szám alatt küld rendeletet.

Deák Ferencz igazságügyminiszter *Csontos Bálint* turkevei lakos részére 1414 szám alatt házassági engedélyt ad, — 1439 szám alatt pedig a németkéri lelkész ügyében kér jelentést, melyre az a stereotyp válasz adatott, hogy »már két hetekkel ezelőtt felküldetett.« — 1440 szám alatt *Rácz József* és *Tódor* karczagi polgárok, 1441 szám alatt pedig *Németh Mária* és *Julianna* jászakiséri lakosok, 1444 szám alatt *Mihálkovics János*-nak *Furcsa Menyhért* elleni, — 1445 szám alatt *Bodon Istvánné Kiss Erzsébet*-nek *Keltman András* elleni, — 1446 szám alatt *Makai József* laczházai lakos 1¼ akó borának elvitele miatti kártalanítási és peres ügyeiben intézkedik.

Mészáros Lázár hadügyminiszter 1431 szám alatt értesíti a főkapitányt, hogy a jászkun felkelő nemzetőrség részére küldött ágyutelep a *Báró Bechtold* fővezér rendelkezése alatt áll »de úgy, hogy a kunoknál egy pár ágyu mindenkor megmaradhat.« — 1432 szám alatt *Mohátsi László* kisujszállási katona elbocsátása felül rendelkezik, — 1448 szám alatt *Bokodi Antal* majsai, *Diskán Gáspár* jászberényi, *Kónya Sándor* karczagi katonaszökevényeket körözi és végül augusztus 2-iki kelettel 1449 szám alatt a Szegedre indított ágyutelep utrendjét tudatja.

Klauzál Gábor 1433 szám alatt *Berky Mihály* halasi kovácslegényt a baromorvoslástól letiltja, — 1434 szám alatt *Kaszab István* halasi kovácslegény ügyében jelentést kér, — 1435 szám alatt pedig *Tóth Zsigmond* és *Lukátsi*

József izsáki gyógyszerészeknek azt a kérvényét adja ki az ügy megvizsgálása végett, hogy a Szabadszálláson felállítandó gyógyszerár megsemmisíttessék, — 1436 szám alatt pedig az Oláhországban uralkodó cholera elleni védekezési módszert tudatja. 1442 szám alatt végül a postai előfogatok tárgyában küld rendeletet.

Báró Eötvös József vallás és közoktatási miniszter 1447 szám alatt elrendeli, hogy ha a nép a papok iránti tartozásokat eljlesíteni vonakodnék, a hatóság erélyesen járjon el.

Mindezek a rendeletek pontosan és lelkiismeretesen fogatosítottak.

Két nap mulva augusztus 9-én szintén kisebb közgyűlést hívtak össze, amelyen megint *Pethes Mihály* jászkapitány elnökölt. Tárgyai voltak 1458 szám alatt *Szentkirályi Mórícznak* a verbászi táborból augusztus 5-én kelt levele, melyben felhívja a Kerületeket, hogy a lent levő nemzetőrök felváltására másik 2500 nemzetőrt rendeljenek. Ezek összeírása a legnagyobb erélylyel elrendelve és fogatosítva is lett.

A legközelebbi közgyűlés *Kálmán Sándor* alkapitány elnöklete alatt augusztus 21-én tartatott, amidőn is a felzaporodott házi ügyeket is elintézték az összes felsőbb rendeletekkel együtt. Ez utóbbiak a következők voltak:

Szemere Bertalan belügyminiszter id. *Takács István* személyleírása tárgyában 1470 szám alatt jelentést kér, — 1502 szám alatt *Dissinger Antal* «pákai ménesnök»*) vezetéknevének *Decsényire* való átváltoztatását megengedi, — 1525 szám alatt pedig elrendeli, hogy *Stern József* pesti lakosnak az a kérelme, hogy a fülöpszállási tanács által ágyúk vontatására letartóztatott lovai visszaadassanak, vizsgálat, törvény és igazság szerinti elintézés tárgyává tétessék.

Deák Ferencz igazságügyminiszter *Rubint Antal* és *András jászfénsszarui* lakosok peres ügyében 1471 szám alatt, — 1501 szám alatt pedig Jászfénsszaru községének

---

*) Pákai pusztán levő ménes mellett ménesmester.

300 kila gabona kár iránti ügyét vizsgálat és jelentéstétel végett leküldi. Ugyancsak 1503 szám alatt megtétetni rendeli *Major Ferencz* és János, ugy kíséri *Kis Tamás Sándor* hamis bankjegy kiadók ellenében a kellő intézkedést. — 1523 szám alatt elrendeli, hogy a tiszti ügyészek kötelesek napidijaik és költségeik megtérítése ellenében a közvádlok gyanánt kijelölt *Kocsán József és Kovács István* ügyigazgatási ügyvédek megkereséseit elvégezni — és végül 1524 szám alatt Szabó Lajos és Lidia halasi lakosokat a *Tegze János, Samu, Turóczy István* és a báró *Örözy* család elleni 20,000 frtos hetedrész kiadása iránti perükkel a törvény rendes útjára utasítja.

1472 szám alatt *Pulszky Ferencz* álladalmi titkár a külügyminiszternél *Polatsek Ferencz* magyar honoskénti felvételi bizonyítványát felküldetni rendeli.

1476 szám alatt *Pethes József* képviselő tesz egy nevezetes indítványt, amely indítvány a lakosság terhére nehezedő több régi szokásnak megszüntetését célozza. Nevezetesen, hogy

1. A rehabilitákat, a közönségek és megyei házaknál eddig divatozott asztaltartást eltöröltetni; — s az asztali és konyhai eszközöket eladatni, a tisztviselőknek az e miatt megszűnő alkalmazásért napidiját határozni.

2. A megyeházánál eddig volt fa és gyertya rendetlen szabad fogyasztását illő korlátokkal mérsékelni.

3. Az összes szállítást árcsökkentés útján kiadni.

4. A tiszti huszárok, — a kapitányokat kivéve töröltessenek el, s a meghagyandók ruhái árcsökkentés útján helybeli mesterek által készíttessenek.

5. A forspontozások és előfogatok töröltessenek el.

6. A dolgozó intézet adassék haszonbérbe, vagy ha ugy is káros, töröltessék el.

7. A felkelési pénztár a községek közt osztassék ki.

Ennek a nevezetes és korszerű indítványnak pontjai feletti tanácskozás és a kor és megyei körülményekhez alkalmazott terv készítésére kerületi kapitányok, *Bathó Ignác* táblabíró, *Muhoray János* tiszti ügyész, Jászberény,

Jászapáthi, Jászárokszállás, Kisújszállás és Félegyháza, főjegyzői, — Jászárokszállás, Karczag, Túrkeve, Kunszentmiklós, Félegyháza és Halas városok főbírái és kerületi főjegyző *Varga Imre* lettek kilüldve.

Klauzál Gábor ipar és kereskedési miniszter 1488 szám alatt elrendeli, hogy a hivatalos levelek a postán bérmentve küldessenek. Erre nézve szabályzatot is küld.

1505 szám alatt értesítik a belügyminisztert 1413 szám alatti felhívására, hogy a lázadók befogadása céljából a Nagykun kerület börtönében 30—40, a Kiskun kerület börtönében ugyanennyi fogoly elhelyezhető, a Jász kerület börtönében pedig hely nincs.

1514 szám alatt *Eördögh János* pénztárnok jelenti, hogy az 1367 számú határozat értelmében a kincstár és a haza számára ajánlott és kölcsönzött összegeket beszolgáltatta.

A hadügyminiszter a Sándor huszár ezred utirendjét tudatja 1517 szám alatt, valamint 1518 szám alatt azt, hogy a fent nevezett ezred Pozsonyban és Bécsben helyezettett el.

1519 szám alatt a vallás és közoktatási miniszter a karczagi görög nem egyesült egyházközség lelkeszi állásának betöltéséről intézkedik.

1520 szám alatt aug. 10-éről kelt rendelettel az ausztriai nemzeti bank által legközelebb kibocsátott egy és két forintos bankjegyek elfogadását azon okon tiltja el, mert az ausztriai pénzügyminiszter is eltiltotta az álladalmi pénztárakat a magyar bankjegyek elfogadásától, — 1521 szám alatt pedig augusztus 5-iki kelettel rendelkezik a magyar két forintos pénzjegyek forgalomba hozataláról.

A földművelési ipar és kereskedelmi miniszter 1522 szám alatt augusztus 11-iki kelettel tudatja, hogy a hadsereg felruházásához még hiányzik 22166 rőf fehér posztó, — felhívja a Kerületeket ennek lehető beszolgáltatására. A megkeresés a rabdolgoztató intézet állandóan foglalkozó választmányának kiadatott kellő használat végett.

A miniszterelnök 1526 szám alatt augusztus 13-iki

kelettel értesíti a Kerületeket, hogy mert a nemzetőrség kimozdítása »céliránytalannak mutatkozik, a Kerületek egy nemzetőrökből álló hadi erőt teremtsenek«, ehhez önkénteseket szedjenek, kik kötelesek addig szolgálni »mig a harcz tart, vagy a haza kívánja.« Ezeknek összeszedése századokba osztása, felfegyverzése a hatóságokra bízatik, az ajánlkozók fegyverben gyakoroltassanak, számuk, valamint az, hogy kinek vezérlete alatt szeretnek szolgálni, jelentessék be, hogy majd ugyanezt parancsnokul leheszen nevezni.

Kiindulási idejüket a hadügyminiszter fogja tudatni, a honvédsereg fizetését kapják és ennek szabályai alatt állnak. A nemzetőrségi intézmény megszüntettetik, mihelyt a honvédség őket felválthatja.

A kellő intézkedést a közgyűlés erre a rendeletre megteszi, 500 honvédet felállítani elhatározza s a verbázi táborban levő jászkun nemzetőrök hazabocsátása tárgyában a miniszterelnökhöz *Hegadüs Zsigmond* kerületi jegyzőt futár képen felküldi.

A felhozott tárgyak a kellő módon elintézést nyervén, a legközelebbi közgyűlés napját november 20-ára tűzték ki, de már 9 nap mulva augusztus 31-én kénytelenek voltak *Eördögh András* hadi főpénztárnok elnöklete alatt kisebb gyűlést tartani.

Ebben elintézték 1559 szám alatt *Klauzál Gábor* miniszter rendeletét, melyben a posta fuvarbér szabályozhatása végett a széna, szalma és zab piaci áráról táblás kimutatást kér.

Deák Ferencz igazságügyminiszter *Bőjthy Mihály* karczagi lakos kérvényét küldi ie háttírával ellátva 1563 szám alatt. Ugyancsak ő 1565 szám alatt *Tasi Imre, Antal, Sándor* és *Erzsébet* halasi lakosoknak azt folyamodványát küldi jelentés végett a Kerületeknek, melyben *Torma István* és *József* férfi maradékainak erőszakos foglalásai ellen panaszkodnak, — 1568 szám alatt pedig *Kohári Verona* 6½ hold földjének elfoglalása miatti panaszát küldi le vizsgálat és jelentéstétel végett.

1566 szám alatt a hadügyminiszter értesíti a Kerületeket, hogy a porosz herceg nevét viselő magyar gyalogreszd területén át fog vonulni.

Szeptember 9-én *Kálmán Sándor* nádori alkapitány elnökle alatt tartott kisebb közgyűlés tárgyai közül a következők a felemlítésre méltók:

1570 sz. a. augusztus 26-iki kelettel István főherceg és nádor felszólítja *Taczman Károly* ujonnan kinevezett helyettes táblai előadót, hogy új hivatalába lépjen be és a nádori irodában végítéletre várakozó jászkun pörököt vegye át.

Gróf Battyáni Lajos miniszterelnök augusztus 27-iki kelettel 1571 sz. a. értesíti a Kerületeket a nemzetőr sereg gyülekezési helyeiről, hogy a Jászkun Kerületek nemzetőrei a Tiszáninnen kerülethez tartoznak, összeseregelési helye Szolnok és parancsnoka *Görgei Arthúr*, — 1572 sz. a. pedig az önkéntesek napi díját 8 krban állapítja meg azzal, hogy ha a hatóságok ennél többet ajánlottak volna meg, a felesleget egy summában minden nemzetőrnek visszatértekor fizessék ki.

1573. szám alatt az igazságügyminiszter helyett *Klauzál Gábor* tudatja, hogy *Csaba Péter* és *Antal János* karcagi, *Szebenyi Károly* jászberényi lakosok hamis huszasok készítése miatt hűtlenségi perbe fogatván rendeli, hogy vagyonuk összeírassék, bírói zár alá vételessék, maguk pedig biztos őrizet alatt a közbíróhoz küldessenek fel.

1578. szám alatt *Szemere Bertalan* belügyminiszter a hadi, házi és külön kézi pénztárak 1844/5. évi számadásaira tett észrevételek felett kér jelentést, ugyancsak 1579. szám alatt *Szőke Mátyás* jászberényi polgár kártérítési ügyét adja le jelentés tétel végett.

1584. szám alatt augusztus 29-iki kelettel *Görgei Arthúr* a Tiszán innen mozgó örök vezére felszólítja a Kerületeket, hogy ágyu vontatásra alkalmas lovakat, a tüzérkarhoz 10—15 némi műveltséggel bíró önkéntest Szolnokba küldjenek.

1585. szám alatt *Melczér Andor* állami titkár a had-

ügyminiszternél a Sándor huszárezred tartalék csapatának és számoló irodájának utrendjét közli, — ugyancsak a hadügyminiszterium a porosz herceg nevét viselő gyalogezred utrendjére közlött rendeletét visszavonja 1586. szám alatt.

1587. szám alatt *Klauzál Gábor* az igazságügyminiszter távollétében *Kertész Rozália* dorozsmai lakos örökösödési perében vizsgálatot rendel és jelentést kér.

Ugy látszik, hogy nevezett Kertész Rozália valami konok perlekedő lehetett, mert az erre hozott mérges hangu határozat így szól:

»Miután folyamodó ügye már minden Törvényszékeken még a volt m. udv. Canaellária ítéletén is tulment, az e tárgybani irományok az igazságügyminiszternek küldeszenek fel.«

1598. szám alatt a hadügyminiszter egy Pestről Uj-Verbászra szállítandó ágyutelep utrendjét közli szeptember 7-iki kelettel.

István főherceg, nádor és a jászkunok grófja 1848. szeptember 23-án már elhagyta az országot, nádor nem létében a nádori legfőbb bírászkodás tehát nem is volt gyakorolható.

Az eddig ismertetett intézkedéseket egyrészt azért iktattam be művembe, hogy az 1848-iki korszakalkotó eseményekből egy porszemnyi se menjen feledésbe, hanem az eseményeknek egymással kiegészítésére ezek is felhasználhatók legyenek.

Másik célja ennek az volt, hogy feltüntessem, minő részt vettek a jászkunok a haza védelmében olyan viszonyok közepette, amelyek a honvédelmet, annak nagyságát és a lakosság áldozatkészségét, sem nem a régi privilegiumok, sem az újabb papirra letett paragrafusok, hanem a polgárok szabadság és hazaszeretetétől tették függővé, — amidőn a haza és alkotmányunk sorsa, valamint a közszabadság léte vagy nem léte — ami pedig a jászkunok eddigelé is tényleg élvezett általános szabadsága mellett

őket érintő, érdeklő kérdés nem volt, — tisztára csak a lakosság magatartásán és gondolkodásán mult

Végül szorosan munkám keretébe tartozólag ki akartam mutatni, hogy a nádori legfőbb bíraskodási jogosultság mint halaványult el lassan-lassan az új rend alatt, hatásköre és hatalmiköre lassankint mint apadt le, miként ment ez át az illetékes szakminisztériumokkezelése alá, — miglen azon legutolsó tevőleges intézkedése után, hogy *Gyárfás István* tiszteletbeli aljegyzővé kinevezte, minden működési köre megszűnt akkor, amidőn a nádori hivatalban levő jászkun pereket az erre kiküldött *Taczman Károly* a hét személyes tábla részére átvette.

A nádori méltóság megszűnt, mert ez az állás többet betöltve soha sem lett. A nádori legfőbb bíraskodás is megszűnt. Nem azért azonban, mert a nádori méltóság többé betöltve nem lett, hanem azért mert az 1848-iki törvények intézkedései folytán az ő jogköre teljesen absorbeáltatott.

Idézett működéséből látjuk, hogy érdemleges döntő határozatokat a legelső felelős magyar minisztérium megalkotása után már nem hozott, sőt mindazokat az ügyeket, melyek eddig a nádor hatáskörébe tartoztak, az igazságügyminiszter intézte el.

A modernebb jogszolgáltatási rendszer ezt az ősi s így régi intézményt az első szabadabb szellővel elfűtta. Ki kellett mulnia a haladó szellem romboló erejénél fogva.

Mint ilyenén sajnálkozni nem lehet, a szaladó kereket csupasz kézzel visszatartóztatni örüllség. Átugrik az akadályokon, kátyukon s háta mögött hagyja ezeket.

És mégis Magyarország sajátos nemzetközi állása, Austriával való közjogi kapcsolata, az uralkodóháznak Magyarországtól való — szomorú detagadhatlan — idegenkedése, állandóan az ország határain kívül való tartózkodása, e méltóság felelevenítését tenné szükségessé mindig oly férfiú személyében, aki politikai érdekeken felül álló egyénisége, kétségbevonhatlan hazaszeretete, az udvar előtti kedveltségénél fogva mintegy összekötő kapcsolatot

képezzen az uralkodó és nemzet között, akik ennek a kapocsnak teljes hiánya miatt egymást soha megérteni nem tudják, igen sűrűn széthuznak sőt egymással szemben állanak. Természetesen jogköre a mai álladalmi és jogi rendszernek megfelelően lenne körvonalazandó, — mely esetben a jelzett tulajdonságok mellett a közjót képes is lenne előmozdítani, igen sok indokolatlan és czéltalan félreértést megszüntetni. Talán meg hozza a jövő azt, hogy szükség nem lesz reá, de mai viszonyaink közepette, hasznosnak és czélszerűnek lenne mondható.

Ezeknek ismertetése után a jászkunok történelméből még azokat fogom az 1848/49-iki jegyzőkönyvek nyomán ismertetni, amelyek az ország vagy a honvédelem, vagy pedig a Jászkunság fontosabb érdekeivel állanak szoros kapcsolatban.

A szeptember 26-án *Szentkirályi Móricz* főkapitány elnöklete alatt tartott kisebb gyűlésben a következő ügyek tárgyalattak le:

Báró *Baldacci* az országos nemzetőrségi tanács elnöke tudatja a kerületekkel hogy a jász lovas nemzetőrség őrnagyául *Szabó László* lett kinevezve. A szeptember 26-án *Szentkirályi Móricz* főkapitány elnöklete alatti közgyűlésen megjelent s mint az 1619 számú határozat mondja »Tisztelt őrnagy ur az alkotmányos esküt ünnepélyesen letévén, egyuttal felszóllittatott, hogy a napokban felkelő jászkun nemzetőrök parancsnokságát vállalja el, mit honfiúi kész szíjjel el is vállalt; a többi még esküt le nem tett őrnagyok és segédek pedig az eskü letételére rendeltessenek be.»

Folytatólag 1848 szeptember 27-én elintézik a hadügy miniszternek azt a megkeresését, hogy a nagyobb számmal összevonandó katonaság élelmezése végett a parancsnokokkal egyetértőleg járjanak el. Jelentik 1634 szám alatt, hogy élelem van elég, a piaci árban a lakosságtól átvehetők, sőt nem kell készpénzben fizetni érte, a hadiadóba is beszámíthatják az árát, — ami a kezelést és szállítást feltétlenül megkönnyebbitette.

Jelentik 1635 szám alatt a ministerelnöknek, hogy az újonczok lelkesítése és törvényes verbuválása céljából a községi bírákat kiküldötték, erre a lelkészeket is felkérték, — ugyanennek jelentik 1636 szám alatt, hogy »a kerületek mind (a katonaságnak, honvédeknek való) kelmékben mind a mesteremberekben hiányt szenvedvén, itt az egyenruhákat kiállítani nem lehet.» Ez bizony úgy volt, mert a Kerületek területén pösztő gyár ma sincs, akkor sem létezett, az ügyes szabó mesterek is hiányoztak, mert a lakosság 99 százaléka őstermeléssel foglalkozott.

Szeptember 19-iki kelettel a ministerelnök 2985 honvédújonczot kér. 1641 szám alatt utasítottak a községek az azonnali újonczszállításra. »Utasítatnak továbbá a községek, hogy mind az ide mellékelt rendeleteket és felhívásokat, mind a hirlapokban megjelent és megjelenendő oly cikkeket különösen a pesti hirlap 110-ik számában a Muraköz czim alatti tudósítást, melyekből a hon legnagyobb ellenségének Jellachichnak véstetjes ármánykodásai; s azon iszonyatos jövő, mi a nemzetre, különösen a magyar fajra, legyőzetése esetében várakozik, kitűnnek, a nép előtt időnkint otvassák fel, s a néphez alkalmazott magyarázatokkal világosítsák fel.«

Vége számvevő *Móczár János* megbizatik, hogy a kerületi községekre a kiszabott újonczokból eső számot arányosan számítsa ki s e kiszámítást azonnal mutassa be.

*Szentkirályi Mór*icz főkapitány elnöklete alatt október 17-én tartott kisebb gyűlésben október 8-iki kelettel 1651 szám alatt *Kossuth Lajos* mint a honvédelmi bizottmány elnöke értesíti a Kerületeket, hogy a várparancsnokok és a katonaság a magyar háromszínű lobogót tartoznak kitűzni és a kész engedelmesség letételére 7 napok alatt felszóllíttatnak. Ugyancsak a pénzügyminister a magyar 1 frtos pénzjegyek kibocsátását és azoknak leírását közli, — amire és a Közlöny 120-ik számára a közönségnek figyelmessé tétele el lett rendelve.

Jászapáthi város közönsége kérte, hogy a kebelébe állandó szállásolás végett elhelyezett »Lehel lovasok» más-

hová tétessenek át, mert ők különben is folyton meg vannak terhelve az átutazó katonasággal.

Kimondja erre a kérelemre a közgyűlés a határozatot, hogy »Nem lehet tagadni, hogy általában a Jászkerület jelenleg katonasággal túlterhelve van, de a haza mosti körülményei közt, midőn az 1000 főből alakulandó Lehel lovascsapat kiállítása, felszerelése a honvédelmi bizottmány által ezen kerületre tétetett s a gyalog honvédekhez adandó jászkun újonczok hadfogadó kormánynya, s a Vilhelm huszárok Depója is Jászberényben van, lehetetlen Apáthinak tüsténti könnyítést eszközölni, mert a még nem terhelt községekben mindennap menendők az újból alakulandó századok!

1686 szám alatt október 15-iki kelettel Borsod vármegye honvédi választmánya tudósítja a Kerületeket, hogy bár Simonich altábornagy lázadó csapataival visszavonult, de ez hadi fortély is lehet, felszólítja a kerületeket, hogy a visszatorlásra kész fegyveres erő kiállítása iránt tovább is intézkedjenek. Miután a nemzetőrség állandóan készenlétben volt, a Lehel huszárok és gyalog honvédek toborzása megfeszített erővel folyt, ezt a megkeresést az október 20-iki közgyűlésben 1686 szám alatt stereotyp két szóval elintézték. »Szolgál tudomásul.

1690 szám alatt a nádori főkapitány jelenti a Kerületek közgyűlésének levélben. hogy a Lehel huszárok részére a megrendelt ruhák csak későn készülhetnek el, a hideg idők pedig hamarosan bekövetkeznek. Erre az lett a határozat, hogy »azou községek tanácsai, hol jelenleg a lovas honvédek szállásolnak, felszólíttatnak, hogy azok részére, kiknek semmi felső ruhájok nincs, adjanak azon szűrők-ből, de csak ideiglenes haszonvétellül a katonai köpenyek elkészültéig; melyeket közköltegen a Verbász alatt táborozott nemzetőrök számára készítettek. És reméli is e gyűlés, hogy ezen hazafiui jótét tellyesítésére nemcsak az Elöljárók, de saját testvéreik erányában magok a lakosok is vetélkedni fognak.»

Szentkirályi Móricz főkapitány elnöklete alatt tartott

kisebb gyűlésben október 27-én ismertették a következő ügyek :

1704 szám alatt október 9-éről *Radványi Imre* Temes megye helyettes alispánja tudatja, hogy a jászkun központi választmány által az elfogottak részére ajánlott börtönökre, — miután a várbeli katonaság a megyét csaknem a feloszlás széléhez vezette, ostromállapotot hirdetett s minden foglyokat szabadon bocsátott s felfegyverzett, — szükség nincs, hanem e helyett alkalmasint, ha magyar segédelmet nem kapnak, rövid időn a megye vendégszeretetére lesz szükség.

Szomorú tudósítás volt bizony ez nagyon, ilyen szomorú hírekben bőven volt akkor része a magyarnak, mert az egész ország lángban állott, a nemzetiségek gyilkolták a magyart, a rendes katonaság pedig megtagadta az ország kormányának az engedelmességet. Temesvár is így járt. Segíteni azonban a kerületek nem segíthettek, s így az országos fegyverkezés mellett egyelőre elszorult szívvel kellett látni és hallaniok a hasonfajta eseményeknek egész halmazát.

Ugyanekkor Békés vármegye október 19-iki kelettel tudatja, hogy Mezőberény németajku lakossága fellázadt, ezért ott ostromállapotot hirdettek. Segítségül kéri Turkeve város polgár nemzetőreit. 1705 szám alatt elrendelte a közgyűlés, hogy Turkeve város nemzetőrei készenlétben legyenek, s az első felszólításra azonnal segítségül menjenek, s miután köztudomás szerint Turkevében elegendő fegyver nincs, a nagykun községek lőfegyvereit, kardjait, lőpor és golyóját kölcsönözze ki.

1706 szám alatt érkezik meg a képviselőház 555 számú határozata, mely szerint az ország kormányzója Kossuth Lajos elnöksége alatt magát állandósítja és az ország védelmét az általa választandó honvédelmi Bizottságra ruházza, — 1707 szám alatt pedig a képviselőház október 15-ének d. e. 10 órakor hozott az a határozata, melyszerint a «magyar hadsereg magyar lábra álltassék» s hogy

1) A magyar három szín az ezredeknél rögtön zászlók,

tiszti öv, minden jel és csákórózsákra nézve eszközöl-
tessék.

2) Valamint az ország minden hatóságai; ugy külön-
ösen a magyar hadsereg minden tisztjei, a nemzeti kép-
viselőház és honvédelmi bizottság határozatainak feltétlen
engedelmességet fogadjanak.

Ki ellenkezőleg cselekszik, honárulás bűnébe esik.

A nyugalmazott katonatisztek a magyar alkotmányra
és képviselőház iránti engedelmességre felesketendők, kik
le nem teszik, nyugpénzüket elvesztik.

Kiskunszentmiklós város előjárói panaszolják 1717.
szám alatt, hogy ujonczaik közül 34 nem a honvédek,
hanem a szekeresek közé lett sorozva, mit az ujonczok
elkeseredéssel fogadtak, mert meggyalázásnak tartják. A
közgyűlés felfolyamodik a honvédelmi bizottmányhoz, hogy
ezeket a kiskun polgárokat »mint vitéz, s más kitünőbb
helyet érdemlő egyéneket a honvédek közé tétetni mélt-
óztassék.«

1718. szám alatt a belügyminiszterium »elnöki levél-
nél fogva főkapitány urat felszólítja, hogy »a katonai hatalom
alkalmazásával óvatosan bánjon, különösen a nemzetör-
ség ellenében.«

Ez a rövid pár sor érthetetlen. Érthetetlen azért, mert
voltak ugyan kelyi érdekű és kisebb jelentőségű zavargá-
sok Jászládányon (1648. szám alatt), Jászárokszálláson
(1679. szám alatt), Kunszentmiklóson (1693. szám alatt),
— ezeknek elfojtására azonban elég volt a kerületek köz-
gyűlésének egy erélyes hangu rendelete, s azonnal rend
lett. De hogy a nemzetörök ellenében a katonaságot kellett
volna valamely célból felhasználni, nyomára nem akadtam.

November 8-án *Eördögh András* hadi főpénztárnok
elnöklete alatt tartott kisebb gyűlésben tudomásul veszik
a pénzügyminiszternek a magyar 100 forintos pénzjegy és
ennek leírását tartalmazó rendeletét 1724. szám alatt.

1735. szám alatt a Kerületek kapitányainak meghagya-
tett, hogy a községekre szigoruan parancsoljanak reá, hogy
amennyiben a II-ik oláh ezredbeli zászlóalj, amely már a

szegedi táborban semlegesen viselte magát az ellenséggel szemben, — ha útját Erdély felé találná venni, élelmi szereket ne adjanak, sőt »annak útját minden lehető eszközzel akadályozzák.«

A Lehel huszárezred — mint 14 számú — már fel volt állítva, s mindenünnen folyamodtak az emberek tisztí felvételért. Ezek is a közgyűlés elé terjesztvén kérelmüket, azok a főkapitánynak a további eljárás végett kiadattak.

1848 november 20-tól 25-ig *Szentkirályi Móricz*, mint elnök vezetése alatt tárgyalattak a következők:

1743 szám alatt november 12-iki kelettel a hadügy-ministerium a 12 számú nádor huszárezred kiegészítése céljából 400 újonczot rendelt besorozni s azokat Gyöngyösre *Vladár* főhadnagy parancsai elé állítani.

Ezzel már egy kis baj volt. Ekkor már a Lehel huszárezred kiegészítve és felszerelve csatakészzen állott, sőt a tűzkeresztségen is keresztül esett. A nádor és jászkun huszárezred tömve a körületek lakosainak gyermekeivel, vittek embereket a tűzárséghez is, a mozgó nemzetőrség állandóan csatakészzen állott, a 2985 főnyi honvédujoncz már besoroztatott. Elképzelhetni, hogy a katonának alkalmas anyag teljesen ki lett meritve.

A hadügyminiszter 5 láb 2 hüvelytől 5 láb 5 hüvelyig határozta meg a katonai mértéket.

Ezáltal — mint mondják a jegyzőkönyvben, — »a kiállítás felettébb meg van nehezítve«. Elsőbben azért, mert a Jászságból csak el lehetett volna a sorozás végett küldeni az újonczokat Gyöngyösre *Vladár* főhadnagy elé, de már a több napi járóföldre eső Nagy és Kiskunságból felesleges és nagy nehézségekkel járt. Másodszor azért, mert a mérték szerint alkalmas anyag már teljesen ki volt meritve, — ugyanazért a közgyűlés kérte a hadügyminisztert, hogy a sorozás egy Jászberénybe rendelendő tiszt által fogantossittassék, és ne ragaszkodjon a mértékhez, mert ezáltal a beállani — pláne a lovassághoz — kész és különben ép embereknek lehetetlen belépni a honvédséghez.

Látható ezekből, hogy aki csak épkézláb ember volt a Kerületek határain belül, azok nemcsak mind felhasználva lettek, hanem az anyag is teljesen kimerítetett. Tartoztak kiváltságaik értelmében fegyverrel szolgálni a királyt, ezt a kötelezettségüket szívesen és készséggel teljesítették a rendkívüli viszonyok közepette a haza irányában is az utolsó emberig. Ennek konstatálása nem dicsekvés képen van itt általam felhozva, mert ez nem érdem, hanem kötelezettség, de mert történelmi adatokat hozok fel, elhallgatása a történelem meghamisítása volna. Ezek az apró gyöngyszemek az elesett harcosok emlékének diszitői, amit az utódoktól a névtelen hősök méltán kiérdemeltek.

1744. szám alatt *Linczbauer Ferencz* főorvos bemutatja a besorozott ujonczok jegyzékét, amely szerint többben a kiskun községek által »Pestre, Szögedre szállítottak a tüzerekhez és az I. számú zászlóaljhoz«, akiknek nevei a jegyzékbe nem voltak befoglalhatók és így a községek illetményeibe nem tudhatók be. Ugyanekkor polgári biztosul *Harsányi Mihály* kiküldetett, köteletségévé tétetvén, hogy a sorozásnál mindenkor jelen legyen, és a besorozottak valamint a besorozandók jegyzékét vezesse.

1772. szám alatt *Eördögh András* hadi főpénztárnok jelenti, hogy a honvédelmi bizottsághoz hadfogadási díjra 20.000 frtot beszállított.

1777 szám alatt a jászkun mozgó nemzetőrség parancsnoka *Kőkényessy Szaniszló* tudósítja a Kerületeket, hogy 800 főből álló önkéntes csapata, ha 10 évig tart is a hadjárat, kész azalatt végig szolgálni, de meghatározott négy évre lekötni magát vonakodik. Értesítést küld serege lelkesége felül s a kerületek rokonszenvét továbbra is kéri.

1780 szám alatt Félégyháza az 500 darab ló kivetési lajstromában magát kártalaníttatni kéri. A közgyűlés határozata ez volt: »A haza védelmére tett áldozatokat, épen mert áldozatok, arányosítani nem lehetvén, sőt a hazamentés dicsősége a több áldozatot vivők halántékaira nagyobb mértékben háramolván, de a kiegyenlítés végett

az eddigi áldozatoknak mindegyikét számításba venni teljesen lehetetlen is levén, folyamodó városnak a haza oltárára tett netalán tetemesb áldozataért elismerés szavaztatik.»

Aranyszavak ezek, mikre el lehet mondani, hogy «nec Seneca eloquentius.» Félegyháza község a határozatot megnyugvással fogadta.

1790 szám alatt a határaikon belül levő nemzetőrsereg rendezése és a télszaki védelem elkészítése és rendezése végett a honvédelmi bizottmánytól 200 szuronyos puskát kérnek, a védelmi rendszer kormányzatával Szentkirályi Móricz főkapitányt bízzák meg, — kerületi biztosokká kinevezték:

1. A Jászságban *Móczár János* számvevőt.
2. A Nagyikunságban *Varga Imre* főjegyzőt.
3. A Kiskunságban *Balajthy Vendel* kerületi kapitányt.

Kinevezték továbbá községi biztosokká:

1. Jászberényben ifj. Farkas János táblabíró.
2. Jászárokszálláson Mészely János tanácsnokot.
3. Jászapáthin Antal János esküdtet.
4. Jászkiséren Mocsy Ferencz képviselő.
5. Jászládányon Ozoróczky István biztost.
6. Jászsalsószentgyörgyön Tarnay Mihály főjegyzőt.
7. Jászfényszarun Hunyady Flórián aljegyzőt.
8. Jászfákohalmán Darázs Sándor népképviselőt.
9. Jászdósán Kovács Lászlót.
10. Jászmihálytelken Gyenes József kath. papot.
11. Jászfelsőszentgyörgyön Plenk János oktatót.
12. Karczagon Varró Sámuel.
13. Kisujszálláson Nagy János jegyzőt.
14. Turkeviben Kiss István képviselőt.
15. Kunhegyesen Komáromi Pált.
16. Madarason Nagy József biztost.
17. Szentmártonban Tóth Lajos főbíró.
18. Szentmiklóson Tóth Ferencz főbíró.
19. Szabadszálláson Szeles László képviselőt.
20. Laczházán Szabó Sándor ref. papot.
21. Fülöpszálláson Tóth Károly ker. jegyzőt.

22. Félegyházán Szabó László esküdte.

23. Majsán Dávid József táblabíró.

24. Halason Péter Antal ülnököt.

25. Dorozsmán a szükséghez képest nevezendő ki kerületi biztos Balajthy Vendel kerületi kapitány által.

1791 szám alatti határozatuk vonatkozik a Pethes József által a házi gazdálkodásban 1476 szám alatt tett indítványára. Az erre hozott határozat a belső gazdálkodást tetemesen megváltoztatja, takarékoságot importál a következő érdekes indokolással:

„A szabadság első napjai fölviradtával együtt fogamzott meg a Kerületek azon óhajtása, hogy a reformok jelen korában mindazon intézmények, melyek a nép vállait akár aránytalanul nyomják, akár igazságtalanul terhelik, vagy meg nem előzhető visszaélések kiapadhatlan forrásaiul szolgálnak, az egyenlőség és szabadság alapján alakittassanak át, vagy teljesen eltöröltetvén, olyakkal váltassanak fel, melyek mind a kívánt célnak jobban megfelelnek, mind formájokra nézve demokratikaiabbak.“

1795 szám alatt *Farkas István* jászárokszállási lakos kérte, hogy mert két fia már katonának beállott, a harmadik pedig sorshuzás által szintén beállított, ezt a harmadik fiát bocsássák haza. Kérelmére a drákói ítélet így hangzott: «Folyamodó két fia önkéntesen állván katonának, s így sorshuzás által csupán egy fia soroztatván be, de e felett még több fiai is maradván hon, kérelmét teljesíteni nem lehet.» — Hány apa járhatott így az akkori időben!

1823 szám alatt Békés vármegye értesíti a Kerületeket, hogy Lippáról menckülő seregünk Radnáról is visszanyomatott a fellázadt oláhok által, a Kerületeket a segély rendelkezésére előre figyelmezteti, kérvén, hogy első felhívásra gyors segélyt nyujtsanak. Kapcsolatban áll ez a már előbb ismertetett megkereséssel, melyben a mezőberényi fellázadt németek ellen kérnek segítséget, akik ellen a turkeveieket rendelték ki.

Egyéb alkalmas adat hijján az 1885 számú határozat-

ből kombinálni lehet a Jászkunság által kiállított ujonczmennyiségre. 1848 szeptember 17-én az ujonczok részére fejenkénti 20 pengő forint foglaló adhatása végett a miniszterelnöki hivatal küldött 12000 pengő forintot. Ez elfogyván, újabb 20,000 pengő forintot kértek és kaptak. Ez is elfogyott, megint kértek 20,000 pengő forintot november 25-én, de nem kaptak.

A 32000 pengő forint szeptember 17-től november 25-ig megfelel 3200 embernek. Ámde a sorozás folyt tovább mert az országnak, a szabadságnak védelemre, erős védőkarokra volt szükségük. Ezt tudva nem segíthettek magukon másként, — fizették a magukéból. Utasították Eördögh András hadi pénztárnokot, hogy a fogadási díjat a hadi pénztárból (népies neve »szablya kassza) fizesse ki, Kálmán Sándor alkapitányt pedig felkérték, hogy a még kívántató 2000 pengő forintot ha másképp nem lehet előlegezés képen is eszközölje ki.

Ezekből a már besorozott ujonczokat kifizették, de a további sorozást a pénz teljes hiánya miatt be kellett szüntetni.

1899 szám alatt *Pethő András* a Lehel ezredben hadnagyi alkalmazásért folyamodott, mint fülöpszállási — tehát kiskun — birtokos, oskolákat végzett, a Koburg huszárezrednél mint altiszt szolgált, Verbásznál mind a két ütközetben és a horvátok ellen mint lovas önkéntes nemzetőr működött. Ajánlattal lett felterjesztve.

1900 szám alatt *Már István* honvédtüzér tizedes előadván, hogy elődei a Kerületekben egy század lefolyta alatt mint kapitányok dicseretesen szolgáltak, ő maga is a schvechati ütközetben igyekezett magát tehetsége szerint kitüntetni, — a Lehel ezredben hadnagyi állást kér. Ugyanezt kéri 1901, 1902, 1903 számok alatt *Bankós Károly* kunszentmiklósi városi tanácsos a 2-ik honvéd zászlóaljban altisztként szolgáló *Bankós László* öcsce részére, — továbbá *Sinkovics Pál* fia Mihály részére, aki a verbászi táborban is több ízben kitűnő jelét adta bátorságának s aki önakarata ellenére tüzér lett, a schvechati és Simonics

elleni ütközetekben már altiszti rangja volt, — végül *Vágó Ferencz* a 2-ik honvéd zászlóaljnál szolgáló altiszt. Mindannyian ajánlattal lettek felterjesztve a hadügyminiszterhez.

Ugyanezt kérik még *Mihalovich Kálmán*, *Tóth Lajos*, *Hó István*, *Jósa Benedek* Lehelezredbeli, *Kovács Ferencz* 3-ik zászlóalji, *Ezsiás Vendel* Miklós huszárezredbeli, *Janó Albert* Württemberg huszárezredbeli szolgálatban levő altisztek, *Komáromi Pál* kiszolgált őrmester. *Janó Albert* a közgyűlésen többek által is ajánlott. Kérelmük a hadügyminiszteriumhoz lett felterjesztve.

Deczember 4-én *Szenkirályi Móríc*z főkapitány elnöklése alatt kisebb közgyűlésben Kálmán Sándor alkapitány előadja, hogy személyesen járván a honvédelmi bizottmánynál, hadfogadási díjra 20000 pengő forintot hozott. 1943 szám alatt elrendeltetett a befizetése és utasítva lett a hadi pénztár, hogy ezen összeget »kizárólag foglaltó pénzekre fordítsa.«

1946 szám alatt a honvédelmi bizottmánynak jelentik, hogy a Kerületek kebelében sem födeles lovardák sem olyan csürök nincsenek, amelyek azzá könnyen átalakíthatók.

1947 szám sürgetik a községeket a további ujonczállításra.

1951 alatt szám a honvédelmi bizottmány a kerületi nemzetőrség rendezése tárgyában intézkedik november 15-iki kelettel. Erre válaszolják, hogy már ők ugyanezt megelőzőleg rendelkeztek, s a kellő intézkedéseket megtették, újabb intézkedés szüksége tehát nem forog fenn, s miután Forster Ernő nemzetőri őrnagy leköszönt, kérik 1952 szám alatt, hogy mert lovas őrnagy egyik Kunságban sincsen, gyalog őrnagy pedig csak a Jászságban és a Nagykunságban van, s ez utóbbi is a mozgó nemzetőrökkel táborozik, hogy a nemzetőrök organizációja fennakadást ne szenvedjen, a nemzetőri hadi tanácsot megkeresik a kerületeknek a kellő számú őrnagyokkal való ellátása végett.

Deczember 9-én *Eördögh András* hadi főpénztárnok

elnöklete alatt tartott központi bizottmányi ülésben, miután a Lehel huszárezred kormányja azt válaszolja, hogy az ezred számára kiszolgáltatott termények árát meg nem fizetheti, hanem csak nyugtázhatja 1960 1960 szám alatt rendelik, hogy ennek daczára a községek továbbra is szolgáltatassák ki a megfelelő részleteket.

Tehát e Lehel huszárezredet felállították, felszerelték s még el is tartották élelemmel.

1963 szám alatt a hadügyminister rendeli, hogy újonczok fogadásánál a mértékre pontosan kell felügyelni s a lovasoknál nem alkalmas egyéneket a gyalogsághoz kell besorozni.

1970 szám alatt a honvédelmi bizottmány értesíti a kerületeket, »hogy a kért 2000 darab puska nem adathatik meg.»

Nem volt más, mint megragadni a fokost, baltát, fejszét, kaszát. Lőni nem lehet, csak verekedni. Hát hiszen helyt álltak. Nem volt baj, hogy se puska, se fegyver se pénz, de katonának muszáj lenni. Lett az mind, de hogy milyen bajok és fáradságok árán, azt a soha nem lankadó és és szívós elevenségű Szentkirályi Móricz és hozzá méltó alkapitánya Kálmán Sándor tudnák megmondani, de a minden 5—6 napban tartott közgyűlésekből származott jegyzőkönyvek tanúsítják.

Szentkirályi Móricz elnöklete alatt deczember 17-én tartott központi választmányi ülésben a Lehel huszárezred törzstisztsíjei az alakítás körül kifejtett szorgalom és buzgóság méltánylásául előléptetés végett 1972 szám alatt a honvédelmi bizottsághoz felterjesztettek.

Szabó Richard dorozsmai segédlelkész a Lehel huszárezredhez tábori lelkésznek ajánlkozik. Ajánlólag fel lett terjesztve 1973 szám alatt a hadügyministeriumhoz.

1976 szám alatt *Földvári Lajos* alezredes az újonczok téli ruháit sürgeti s a nemzetőrség fegyvereit összeíratni és tudatni kéri. Értesítik, hogy »miután a kebelbeli meszteremberek ködmönöket már készítenek, de a Kerületek újonczai ruhákkal különben is ellátvák, ezek készítéséről

gondoskodni nem lehet.» A nemzetőr seregnél levő 500 drb lökupa és a halasiaknál még ezen felül levő 200 drb kohás puskát el nem küldhetik. mert ezekre, sőt többre is szükségük van, mert a nemzetőrök folytonosan táborozásban vannak.

Eördögh András hadi főpénztárnok elnöklete alatt december 20-án tartott központi bizottmányi ülésben ismertetett az igazságügyministerium 1989 számú leirata, mely szerint a hétszemélyes táblán felolvasott jászkun perek kiadására, úgy a halálos ítéletek elleni kegyelmi kérvényekre nézve az eddigi szokás megtartandó. Kelte december 15.

Ugyanebben december 16-iki kelettel *Kossuth Lajos* a honvédelmi bizottmány elnöke rendeli, hogy a nemzetőrök és más önkéntesek közül gyalog és lovas csapatok alakittassanak, akik a sorkatonasággal egyenlő fizetést kapnak. E rendelet szigorú végrehajtásának haladéktalanul való megkezdésére a Jászsáiban *Muhoray János*, a Nagykun-sáiban *Varga Imre*, a kiskun alsó helyekre *Balajthy Vendel*, a kiskun felső helyekre *Tóth Pál* küldetik ki.

Hői János jászberényi lakos az 5-ik zászlóalj 5-ik századában szolgáló Károly nevű tizedes fiának a Lehel huszár ezredhez örmesterként való áttételét kéri, ami 1992 szám alatt a »Lehel ezred kormányával egyetértőleg» fel lett terjesztve a hadügy ministeriumhoz.

December 23-án *Szentkirályi Móríc*z főkapitány elnöklete alatt tartott központi bizottmányi ülésben megjelentek *Kökényesdy Szaniszló* a jászkun nemzetőrség parancsnoka részéről *Hidassy Elek* kapitány és *Burján Pál* főhadnagy és előterjesztik, hogy csapataikban egyenetlenség támadt, az az eloszláshoz közel áll, ha rögtön intézkedések nem tételnek, ujévnél tovább nem tartják ki, mert némelyek azt vélik, hogy már kiszolgáltak, ezek haza kíváncsoznak, a többiek pedig ezektől elmaradni nem akarnak, végül azt állítják, hogy a községek a feltételeket, amelyek alatt beállottak, nem tartották be.

A választmány legczélszerűbbnek tartja azon csapatok-

nak a honvédsereg közé leendő besorozását, miután ez a zászlóalj 1985 főnyi ujoncz jutalékába betudandólag lett a Kerületek által felállítva, ugyanezért ezt a csapatot úgy kívánja épségben tartani, hogy azon önkéntesek helyett állítandó ujonczok, akik szolgálati idejüket kitöltötték, vagy 4 évi szolgálatra magukat nem kötelezték, ezen zászlóaljba soroztassanak be. A községeket pedig kötelezettségeik gyors és pontos teljesítésére a legszigorubban felhívja, s erre őket szükség esetén reá szorítani a kormánybiztosokat utasítja.

December 28-án *Eördögh András* hadi főpénztárnok elnöklete alatti központi választmányban 2001. szám alatt tudomásul vették *Kossuth Lajos* honvédelmi bizottmányi elnöknek azt az értesítését, hogy *Beöthy Ödön* biharmegyei főispán Erdélyországi teljhatalmu biztossá kinevezetett.

2002, 2003. és 2004. számok alatt *Fitsor Miklós* őrnagy a központi főparancsnokság részéről sürgeti, hogy a 12-ik huszárezred kiegészítéséhez szükséges 400 ujoncz Gyöngyösre küldessék, a 8-ik huszárezred kiegészítése végett pedig Kecskemétre. *Kossuth Lajos* a honvédelmi bizottság elnöke pedig 502 ujonczot haladéktalanul »ujabb felszólítást nem várván« Pestre küldeni parancsol, ugyanezt parancsolja az országgyűlés december 25-éről.

Miután a rendeletek egymással ellentmondók, egy felirathban megkérdezní határozták a honvédelmi bizottmányt, hogy voltaképen hová kell küldeni őket, a szükséges ujonczok 15 nap alatti előállítására pedig a községeket kötelezték.

Ezekkel a határozatokkal elmúlt a jelentőségteljes 1848. év. A magyar honvéd sereg benne volt a keserves és akkor különösen zord, hideg 1848-iki téli hadjáratban. A honvédek küzdöttek a haza szabadságáért életük és vérükkel, a polgári tisztviselők pedig hivatalos kötelelességeik pontos és gyors teljesítésével. Mert ettől épen úgy függött a hadjárat sorsa, mint a honvéd csapatok vitézségétől. A honvédségnek ruha, élelmezés, ló, ember kellett továbbra is, s ha ez nincs, nincs hadsereg sem. És nem kevésbé

lélekölő szolgálat volt az sem, oda is egész emher kellett, akik a naponkint változott helyzettel szemben mindig fel tudják magukat találni.

A Jászkunság vezetői ilyen férfiak voltak. Egész emberek, kik mindig hivatásuk magaslatán állottak, akik kötelességüket előbbre valónak tartották magánérdekeik vagy épen kényelmüknél. Vas kitartás és erélyvel dolgoztak. A Jászkunságot érintő két legfontosabb időszakban a maguk providentialis férfiait a gondviselés megteremtette. A redemptio alkalmával *Horváth András*, *Nánásy János* és *Varró István*, az 1848/49-iki nagy korszakban pedig *Szentkirályi Móricz**) és *Kálmán Sándor* állottak az események élén s vezették az ügyeket oly biztos kezekkel, mintha nem magyar táblabírák, hanem született diplomaták és hadsereg szervezők lettek volna, úgy hogy emberfeletti munkájuk még ma is csodálatra méltó és az is fog maradni.

Következett a méhében Világossal és Araddal terhes 1849-iki végzetteljes esztendő, — amelynek jegyzőkönyvileg megörökített fontosabb eseményei a következők:

Január 4-én *Szentkirályi Móricz* elnöklete alatt központi bizottmányi ülést tartottak, melyben előterjesztetvén, hogy a katonaságnak a kerületek kebelébeni eddigi folytonos elhelyezése, átvonulása miatt a községek természetmányaikból vagy teljesen kifogytak, vagy pedig bizonyosan hiányt fognak szenvedni, miután ismét nagyszámu katonaság átvonulása várható, nehogy az egyes polgárok katonai zsarolásoknak, rablásoknak, fosztogatásoknak és vérontásoknak legyenek kitéve, utasítja és kitanítja a községi előjáróságot, hogy miként készüljenek el az átvonulások idejére, amely határozmányok a «polgárok élet és vagyonbiztosítása tekintetében hathatósan ajánlatnak,» — a kerületi

---

*) Szentkirályi Móricz ugyan 1849-ben a diadalmasan előnyomuló császári sereg előtt meghódolt, érdemeiből azonban ez nem vonhat le, mert amíg lehetett, az ellenállást a legnagyobb erélyvel szervezte s ez az eljárása is a helyzet kényszerűségének, a fegyveres csapatok jelenlétének következménye.

kapitányoknak pedig meghagyatik, hogy a községekben folytonos körutat tegyenek.

2, 3, 4 számok alatt a hadügyminiszterium rendeletet küld, hogy 50 tüzér az 5-ik pattantyus tüzér ezredből Karczagra szállíttatott, hogy a 62 számú gyalogezredből 6 idegen nemzetiségű tiszt Jászberénybe internáltatott, akiknek személyes bátorságuk feletti felvigyázatra ügyeljenek, s megszökhetésüket akadályozzák meg, — s végül hogy *Bankós László, Vágó Ferencz és Kovács Ferencz* a Lehel huszárokhoz tiszteknek ki nem nevezhetők.

10 szám alatt *Ferenczy Albert* a 14 számú Lehel huszár ezred alezredese a 4-ik osztály felállíthatása és az ezred kiegészítése végett még legalább 200 ujonczot kér.

Madarassy László honvédelmi bizottmányi tag a honvédelmi bizottmány által Magyarország népeihez intézett kiáltványt több példányban azzal küld meg, hogy azoknak szétküldése január 8-ig terjesztessék. »Eleve minden községeknek több példányokban megküldetvén, tudatul vétetik.»

Az 1849 január 11-én *Kálmán Sándor* elnöklete alatti kisebb gyűlésen 15 szám alatt *Csányi László* kormánybiztos tudatja, hogy a honvédelmi bizottmány Debreczenbe vonul, — 16 szám alatt pedig *Tóth Pál* ülnök jelenti, hogy a kiskun felső helyeken mozgó csapatok nem alakulnak, a nép azonban felkelésre kész. A másnapon folytatólag tartott közgyűlésben *Répás Mihály* tábornok 33 szám alatt értesíti a kerületeket, hogy a 12-ik huszárezred tartalékának századosa állomását parancs nélkül elhagyva 8000 frttal megszökött s állítólag Jászberénybe ment. Válaszul megíratott, hogy a keresett százados néhány napig Jászberényben volt látható, de onnan 7-én eltávozott,

Január 18-tól april 7-ig semmiféle gyűlést nem tartottak. Erre az időre esnek az önvédelmi harcznak a legkeservesebb napjai, amidőn az országgyűlés már Debreczenbe költözött s amidőn a honvéd hadsereg erős ellenségén sok kudarcz után az első diadalokat kezdte aratni.

Ápril 7-étől óvatosságból május 9-ig még a gyűléseket

vezető elnök neve sincsen felemlítve, határozataik is csak a legszükségesebbekre szorítkoznak.

Habár az 1948/9-iki eseményeknek részletes leírása munkám keretébe nem tartozik, nem térhetek ki az elül, hogy a Jászkunságban történeteket a velük különben is szoros kapcsolatban álló országos eseményekre ne vonatkozhassam.

Erdélyben Bem apó a lázadó csapatok és a császári seregeket rendesen megveri. Ott már a magysrság fellélekzik.

Magyarországon Guyon február 5-én nyerte a legelső fényes diadalteljes csatát Branyiszkónál, egy utat törve a Tiszántúl összesereglett honvédcsapatnak Magyarország Dunán inneni, túli, és Tiszán inneni részéhez.

A kápolnai csata megvívott február hó 26-án, a szolnoki csata pedig márczius 5-én. Az osztrák hadsereg csakis ezen és az isaszeghi, gödöllői csaták után lett a Jászkunság területéről és veszélyes szomszédságából viszszaeszorítva. Elképzelhető, hogy mikor az ellenség a szó szoros értelmében a Jászkunság nyakán ült, a hazafiasságnak is vissza kellett húzódnia, az eszélytelen kitörések véres megtorló következményekkel járván. Ez az oka, hogy a jelzett idő alatt a Kerületek honvédelmi tevékenysége meg volt bénítva.

34 szám alatt *Hegedűs Zsigmond* első aljegyző előterjeszti, hogy a honvédelmi bizottmány elnöke azt a szóbeli rendelkezést tette, hogy a lehető legrövidebb idő alatt központi választmányi ülés hívassék össze, ez által a Jászkunság községei szólíttassanak fel, hogy a kerület főkapitányává való kinevezés végett ajánljanak egy olyan férfiút, akiben a nép bizalma legjobban összpontosul, mert a kormánybiztosok általi kormányzás csak rendkívüli esetekben szükségből alkalmazható. Ezen értesítés folytán a gyűlés felhívja a községeket, hogy tartsanak gyűlést ebben tárgyban, jelöljék ki azt, akit főkapitánynak kívánnak, és határozatukat a legközelebbi közgyűlésen, ennek megnyitása előtt az elnöknek adják át.

A hadjárat okozta inséget és drágaságot bizonyítja az

ápril 10-én »folytattatott» közgyűlésen Jászberény városnak az a panasza, hogy a mostani hús árszabály szerint a mészárosok marhát nem vágván. még a betegek sem kaphatnak húst. A mészárosok pedig a marha drágasága miatt a hús árának felemelését kérik. A szükségtől kényszerítve fel is lett emelve a hús ára.

»Folytattatott április 13-án», felolvastatott 37 szám alatt a honvédelmi bizottmány elnökének január 14-én kelt rendelete, melyben a Kerületekben általános népfelkelés rendezése lett megparancsolva. A határozat, miután a rendelet tényleg el is késett úgy szól, hogy »elkészvén a közlekedés elzártasága miatt, tudatúl vétetik.» — Ugyancsak »tudtúl vétetik»-kel lett elintézve 38 szám alatt a honvédelmi bizottmány elnökének január 16-ról kelt levele, melynek tartalma szerint, aki az ellenségnek bárminemű élelmezést nyújt, vagy levelez, honárulás bűnébe esik. Ennek a parancsnak az élelmezés megtagadására vonatkozó részét nem is lehetett volna foganatosítani, amikor az ellenséges csapatok tízezzrel nehézkedtek a lakosságra, s ha nem adnak szép szerével, elvette volna erővel. Ennél sokkal bölcsebb rendelkezést tettek akkor, midőn — igaz, hogy csak a honvédcsapatokra számítva, — ez évbeli legelső határozatot meghozták.

39 szám alatt a honvédelmi bizottság rendelete érkezett meg, hogy hadcsapatok átvonulásakor a tisztviselők helyeiken tartózkodjanak, — 40 szám alatt pedig megparancsolja, hogy minden régi használhatlan papir Nagyváradra a tűzérség főparancsnokságához küldessék el.

Mészai János a Lehel ezred századosa az ujonczok beavatási jegyzékét kéri 41 szám alatt, — *Kökényesdy Szaniszló* a 65-ik zászlóalj őrnagya pedig 42 szám alatt január 30-ikáról keltezve tudatja, hogy a jászkun nemzetőrserég, melynek parancsnoka ő volt, gróf Vécsey tábornok által feloszlatott, a nemzetőrök hazabocsáttattak, s fegyverzetük a helyettük felszerelendő ujonczok számára lesz fordítandó.

Mészáros Lázár hadügyminiszter január 24-éről kel-

tezve 43 szám alatt értesíti a Kerületeket, hogy a honvédekől beszedett karabélyok a Lehel huszárezred számára Debreczenbe lesznek szállítandók.

Az 1849-ik évben ezen ápril 13-iki közgyűlésben kezdik legelőször tárgyalgatni a magánemberek igazságszolgáltatási ügyeiben leküldött igazságügyminiszteri rendeleteket is.

51 szám alatt január 14-iki kelettel *Balajthy Vendel* kiskun kapitány jelenti, hogy a kis és nagykun önkéntesek számára mennyi fehérműt szedett össze s hogy azokat *Hidassy Elek* századosnak átadta, 110 rőf vásznat pedig a félegyházai rabnők által fog megvarratni. 55 szám alatt pedig *Sismis Mihály* várnagy jelenti a tetemes mennyiségű fehérmű, készpénz, vásznak, tépésnek való rongyok számát, — mire — miután a kápolnai, szolnoki stb. csaták után a jászberényi kórház sebesültekkel telve volt, a kórház részére rendeltetett beszolgáltatni.

Ápril 23-án tartott közgyűlésen elnökiileg előterjesztett 57 szám alatt, hogy a főkapitányi hivatalra a községek kit ajánlanak. Az elnök, miufán az ő személye itt érdekelve van,*) a gyűlés vezetését *Hajdu Mihály* nagykun kapitányra bizta, mely után a közgyűlés kimondotta, hogy mert az alkapitány a főkapitány teendőit a közgyűlés teljes megelégedése szerint teljesíti, ez idő szerint több más felso-
rult okoknál fogva is a főkapitány kinevezését nem kívánják.

Érdekes ez a határozat még más szempontból is. A határozat indokolásában nevezetesen felhozzák azt többek között, hogy ez idő szerint azért sem kívánják betölteni a főkapitányi állást, mert reménylik, hogy az új alkotmány kidolgozása után az egész ország törvényhatóságainak és így a Kerületeknek is új czélszerűbb felosztása méltán várható.

Az bizonyos, hogy a Hármas Kerületek széttagolt volta, területi össze nem függése, egymástól nagy távol-

---

*) Az elnök neve itt feltüntetve nincsen, azonban a jegyzőkönyvek többi részének tartalmából megállapítható, hogy ez az érdekelt elnök *Kálmán Sándor* alkapitány volt, s a szavazó községek őt kívánták volna főkapitánynak kinevezetni.

ságokra való fekvése miatt akkor, amidőn a telegraphok sem voltak még felállítva, a közigazgatást nagyon megnehezítette. Miután pedig a rendi alkotmányszervezetnek az 1848-iki törvények a halálos dőfést megadták, ezzel ledőltek azok a korlátok, amelyek a szabad jászkunok területeit a szintén a rendiségen alapuló vármegyéktől elválasztották. Miután a viszonyok így alakultak, joggal reményelhettek és várhatták, de meg kívánhatták is, hogy ugy az ő, valamint az ország többi vármegyéinek szervezete, területe, egysége praktikusabb beosztással rendeztessék. Ez később bekövetkezett, habár nem olyan módon, mint azt a Kerületek kívánták.

62. szám alatt *Motsy Ferencz* jászkiséri képviselő előterjeszti, hogy miután január hónapban a császári seregek Pestet elfoglalták, Szentkirályi Móricz a Kerületeket elhagyta, a császári seregek vezérének meghódolt s egy oly tartalmu magán levelet küldött Hegedüs Zsigmond aljegyzőnek, melyben báró Babarczy Antal királyi biztosnak azt a rendeletét tudatja, hogy a Jászkerületben lakó tisztviselők február 8-án Pesten megjelenni «s hódolatot tenni parancsoltatnak,» — minek folytán ezen levelet Hegedüs Zsigmond a központi választmánynyal tudatván, onnan Pethes Mihály és Hegedüs Zsigmond hódolat nyilváníttatás végett Pestre felküldettek. Vádolja a jászkerületi tisztviselőket azzal, hogy az ellenségnek meghódoltak, hirdetményeit terjesztették, parancsait teljesítették, éllemezéssel ellátták és indítványozza, hogy hivatalaiktól függesztessenek fel és ami kárt az éllemezési szállítással okoztak a községeknek, saját vagyonukból térítsék meg.

Hegedüs Zsigmond ezzel szemben szót emelvén, előadja, hogy való az, miszerint Szentkirályi Móricztól ezt a levelet megkapta. Közölte tartalmát a központi választmány Jászberényben lakó tagjaival, kik egy magán tanácskozásban összeültek, erről jegyzőkönyvet sem vettek fel, ahol elhatározták, hogy miután az 1848 évi XXV törvényczikk szerint a Jászkun Kerület közdolgoiról csak képviseleti alapra fektetett közgyűlésen lehet érvényesen tanácskozni

s így a meghódolásra ők nem intézkedhetnek, a tisztviselők Pestre felmenni semmi esetre sem fognak, annyival kevésbé «mert hivataluk kezdetekor a királynak hűséget s a törvénynek és alkotmánynak engedelmisséget esküvén, míg a törvényhozás a kormányforma megváltoztatása iránt az összes haza törvényes képviselői által nem nyilatkozik, addig hivatalos esküjüket fel nem cserélhetik» — nehogy azonban a császári seregek által körülvelt kerületi lakosok zsarolásnak legyenek kitéve, Pethes Mihály jászkapitány-nal együtt felküldettek Pestre, hogy ezeket Szentkirályi Móricz és Babarczy Antal előtt fejtsék ki azzal, hogy a tisztikar e véleményéhez szorosán ragaszkodik s ha kényszer által meggyőződésükön erőszak ejtetik is, ez a nép nemzeties hangulatán semmit sem változtatna «sőt a szabadság élvezetét háborító hatalom irányában még nagyobb ellenszenvet gerjesztene.» — Pesten Szentkirályi Móriczczal együtt elmentek Babarczy Antal kir. biztoshoz s nézeteiket férfias nyíltsággal előterjesztettek, ki őket először rendeleteinek szigorú teljesítésére utasította, később vitatkozás folytán oda nyilatkozott, hogy neki «a nép hódolatát megnyerni levén fő feladata» a községek biráit, főjegyzőit és népszerűbb képviselőit berendelendi, minek kiviteli lehetetlenségét szintén kimutatták neki. Erre személyesen kívánt a Kerületbe lejönni és személyes bátorságának biztosítékát kívánta, amelyet nem nyújthatván, azt követelte, hogy egy hódolati oklevelet a tisztviselők és előljárók, valamint a nép közül minél többen irjanak alá, de ennek kivihetlenségéről is meggyőződven kijelentette, hogy míg a Kerület fegyveres hatalommal visaza nem hódíttatik, a Jászságot meghódoltnak tekintí, rendeleteit megfogja küldeni «s azokhoz szigorú alkalmazkodást, rögtöni elfogatás és felségsértés büntetése alatt megparancsolja.»

Ők tehát meg nem hódoltak, az ellenséggel nem czimboráltak annál kevésbé, mert ezt a honvédelmi bizottsághoz bejelentvén, ennek elnöke Kossuth Lajos oda nyilatkozott, hogy «a tisztviselők többet tevének, mint mi, szoros kötelességük volt.»

Miután pedig a közgyűlés néhány tagja a vádat megczáfolva nem látta, Hegedüs Zsigmond aljegyző, és utána minden vád alá tett tisztviselő oda nyilatkozott, hogy hivatalaikat ily méltatlan vád miatt folytatni nem akarják, lemondanak, s vádló képviselőt és társait komolyan felhívják, hogy vádjaikat részletesen, egyéneket és tényeket megnevezve és okadatolva adják elő, mire Motsy Ferencz vádját fenntartja ugyan, de oda módosítja, hogy ne függesztessenek fel, hanem hagyassék meg nekik «ezen vádaktóli magok megigazítása» büntetés terhe mellett.

A hosszas tárgyalás befejezte után «tetemes nagy többséggel az határozatott, hogy a felhozott vádakat bebizonyítottak nem vévén, a tisztviselők lemondása nem fogadtatott el, hivatalaik további folytatására lettek utasítva.

Varga Imre kerületi főjegyző 63 szám alatt jelenti, hogy mint kormánybiztos a Nagykun kerületben a nemzetőrséget a ráczok ellen, később a Kassára menő népfelkelést sikerrel rendezte, most pedig a kormány által kinevezett élelmezési biztосként Balmazújvároson működik, de ha a Kerületek kívánják, ott lemond és hivatalát elfoglalja.

Eddigi eljárása helybenhagyatott és hivatala elfoglalására lett utasítva.

65 szám alatt *Palóczi László* országgyűlési kornök felhivja a Kerületeket, hogy Szentkirályi Móricz lemondott képviselő helyett másikat válasszszanak. Erre megfoghatlan módon határozat hozva nem lett.

Nyári Pál honvédelmi bizottmányi tag márczius 26-ról 66. szám alatt értesíti a Kerületeket, hogy Szentkirályi Móricz a főkapitányi állástól a honvédelmi bizottság által elmozdittatván, a főkapitányi teendőkkel Illésy János kormánybiztos lett megbizva. Tudomásul lett véve.

67. szám alatt február 5-iki kelettel ugyanazt rendeli *Kossuth Lajos* a honvédelmi bizottmány elnöke.

69. szám alatt *Muhoray János* tiszti ügyész azoknak a raboknak névjegyzékét terjeszti elő, akik *Vukovits Sebő* országos biztos rendeletére honvédeknek besoroztatlak.

78. szám alatt deczember 15-éről *Duschek Ferencz*

pénzügyminiszteri államtitkár az ujonczozásra ismét 15000 pengő forintot küld.

90. szám alatt *Muhoray János* tiszti ügyész kérdezi, hogy *Horváth József* és *János* »hamis marhas levél készítésében megcsülyyedtt Jákóhalmi lakosokat mint nemes embereket megidéztesse-e?«

Határozat: »A jogegyenlőség elvénél fogva nevezettek a többi polgárokkal egyenlő eljárásban részesüljenek.«

99. szám alatt Heves vármegye »örömrézzel jelenti«, hogy a megyének az ellenség bevonulása miatt Tiszafüredre által tett székét Egerbe újólág visszatette.

119. szám alatt jászkapitányi teendőkkel *Hegedüs Zsigmond* aljegyzőnek *Vukovič Sebő* kormánybiztos által történt megbízatása helyeslőleg tudomásul lett véve.

123. szám alatt elutasítják ör. *Pál József* jászfén-szarui lakosnak azt a kérelmét, hogy tehetetlen agg korára, beteg feleségére, 5 apró gyermekére való tekintettel önkéntesen belépett katona fia bocsáttassék haza, mert »a haza környüállása a katonai erőnek nemhogy kevesbitését, de sőt napontai szaporitását igényli.«

127. szám alatt *Balog József* kiskun felső járási főorvos a »honnak mint tábori orvos kívánván szolgálni« hivatalból elbocsáttatott.

Május 9-én *Muhoray János* tiszti ügyész elnöklete alatt tartottak kisebb gyűlést.

Ebben tárgyalták 163. szám alatt a hadügyminiszterium május 2-áról kelt felszólítását, hogy 377 főnyi ujoncz-hátralékot állítsanak elő, és az állítási lajstromokat terjesszék fel. De mert az 1848. évre kivetett 200.000 főnyi ujonczjutalékból a Kerületekre esett ujonczok lajstroma nincs meg, miután Babarczi kir. biztos Linczbauer Ferencz főorvost a lajstromokkal együtt magához idézte, aki ezeket az iratokat is felvitte s többé elő nem került, nem tudják előadni és felterjeszteni, hanem utasítják a községet, hogy ezeket lehetőleg állítsák össze ujonnan.

Ugyancsak *Muhoray János* tiszti ügyész elnöklete alatt május 15-én 171. szám alatt tárgyalták *Pénzes István*

és a többi kiskun raboknak azt a kérelmét, melyet *Vukovits Sebő* igazságügyminiszter küldött, hogy kiszabadulva a hovádek közé állhassanak, amely kérelem ahhoz voló alkalmazkodás végett *Kalmár József* tiszti főügyésznek kiadatott.

Ugyanezen napon május 15-ikén *Kalmár Sándor* alkapitány elnöklete mellett Félégyházán is tartottak kisebb gyűlést, melyben előállítani rendelték az országgyűlés által megszavazott 50,000 ujonczból a Jászkunságra eső 746 főnyi ujoncz illetményt 177 szám alatt a hadügyminiszter utasítására.

178. szám alatt *gróf Batthányi Kázmér* földmivelés ipar és kereskedelmügyi miniszter elrendeli, hogy a jövőendő szükség és drágaság eloszlatása végett a vetellen maradt földek legalább kukoriczával vettessenek be, a készletben létező természetvények irassanak össze, a hiány és felesleges mutattassék ki.

Junius 9-én szintén *Kálmán Sándor* elnöklete alatt kisebb gyűlést tartottak, melyben 181 szám alatt tudomásul vették, hogy *Szemere Bertalan* belügyminiszter leirata szerint főkapitánnyá *Patay József* lett kinevezve.

172. szám alatt *Répásy Mihály* tábornok tudatja, hogy a lovasokhoz sorozandó ujonczok Debreczenbe küldendők.

189. szám alatt a kecskeméti ujoncztelep parancsnoksága megkeresi a Kerületeket, hogy a kiállítandó ujonczokat mihamarább Kecskemétre szállítsák, — de mert több hadügyminiszteri rendelet a kerületi ujonczokat a huszár tartalékokhoz kívánta szállítani, erről a megkereső parancsnokságot értesítik.

201. szám alatt *Kossuth Lajos* országkormányzó a még hátralékos 370 ujoncz 15 nap alatti kiállítását felelőség terhe mellett sürgeti.

210 szám alatt *Almásy Pál* a képviselőház alelnöke felszólítja a kerületeket a követi állásáról lemondottnak tekintett *Szentkirályi Móríc* helyett más képviselő választására.

Patay József főkapitány elnöklete alatt junius 14-én

ismét közgyűlés tartatván, a gyűlés kezdetén főkapitányi esküjét letette.

241 szám alatt beterjesztetik az ujonczozási listárol a 162 szám alatti határozatnak megfelelőleg. A 3731 főnyi illetményen felüli állításokat »minden jövőre teendő beszámítás nélkül a haza védelmére önként felajánlják.»

267 szám alatt indítványba tétetett, hogy a hadügy-miniszter figyelme hívassék fel a Jászkon Kerületekben tartózkodó szabadságos katonákra, akik idehaza hevernek, midőn a haza oltalmára annyi ujoncz kívántatik.

275 szám alatt a kerületi kapitányok az ipar és kereskedelmi miniszter felhívására vonatkozólag jelentik, hogy a Kerületek lakosságának felesleges terménye ugyan nincs de annyi van, amennyivel magát ujig elláthatja.

286 szám alatt felhívják *Varga Imre* főjegyzőt, aki Balmazújvároson élelmezési biztostként alkalmaztatott a a kormány által, hogy miután a kormány Debreczenből elköltözött, a hadsereg Balmazújváros tájékáról legnagyobb részben elvonult, a jegyzői hivatalban pedig sok munka van, foglalja el állását.

Julius 9-én *Kálmán Sándor* alkapitány elnöklete alatt a kormányzó elnök 335 szám alatt értesíti a Kerületeket, hogy újabban kormánybiztossá *Halasi Kázmér* lett kinevezve s hogy ennek rendeletei pontosan teljesíttessenek.

354 szám alatt a kereskedelmi miniszter értesíti a Kerületeket, hogy a salétrom gyárak felállítására és főigazgatásával *Rapaics Dániel* van megbízva s erre vonatkozólag betartandó utasításokat küld.

Julius 11-én már Kunszenimiklóson tartják *Patay József* főkapitány elnöklete alatti közgyűléseket, hol semmi féle politikai intézkedéseket nem tesznek, hanem 362 szám alatt kimondják, hogy »a Jászkerület székhelyét Halasra által tenni célirányosabbnak találtatván, jelen közgyűlés f. hó 14-én Halason fog folytattni, ott a tisztviselők megjelenni köteleztetvén.»

»Julius 14-én folytatlatott Halason» amikor csak egy magánügyet intéztek el »julius 16-án folytatlatott», —

amikor is Pestmegye alispáni hivatala 366 szám alatt aziránt keresvén meg a kerületeket, hogy *Hajnik Pál* állami rendőri igazgatónak 489 számú rendelete folytán a Kiskun kerületből Bajára »az álladalmi holnik szállítására 500 kotsi-rendeltessek» — határozták, hogy »Irassék meg Pestmegye alispáni hivatalának, hogy a Kerülethez *Hajnik Pál* rendelete meg nem érkezett, egyébbr éránt a közlött felhívásból az sem tűnvén ki, hogy a kellő kotsik mikorra lennének kiállítandók, megkeresése a legjobb akarat mellett sem lenne teljesíthető, de ha mindezen hiányok nem léteznének is, miután a nép a mindennapi szállítások terhével el van egészen foglalva, a kiskun Kerületből fuvar-t rendelni nem lehet.»

Folytatott Karczagon július 24-én, ahol szintén csak belső közügyeikkel foglalkoztak és 336 szám alatt elhatározták, hogy »miután némely községek által oly nyilatkozatok tétettek, hogy a kerületi tisztviselők már nélkülök határoznak, hogy a közdolgukba minden községnek kellő befolyása legyen, ezennel minden község felhivatik, hogy Karczagon állandóan együtt levő rendkívüli közgyűlésen jelenjen meg, mely végzés környékeltetni rendeltetik.»

»Folytatott július 25-én» ahol egy pár kisebb jelentőségű ügy lett letárgyalva.

Július 28-án *Patay József* főkapitány elnökle mellett Kunszentmártonban tartott rendkívüli közgyűlés.

Itt 392 szám alatt előterjeszti az elnöklő főkapitány, hogy miután a közgyűlés Kunszentmártonban sincsen biztos helyen, tárgyalásul tűzi ki, hogy a bizottság a Kerületek beligazgatásával mit tegyen? A határozat erre a következőképen lett meghozva?

„Miután a Jászkun kerületek bizottmánya az *ellenség* bevonulása miatt Jászberényből Kunszentmiklóstra és onnan Halasra, — onan pedig kormányi rendelet folytán Karczagra áttétett, miután Karczagról, is az *ellenségnek* T. Füreden történt átvonulása miatt a kormányzó beleegyezésével Kunszentmártonba mint biztosabb helyre vonult; itt pedig tapasztalás szerint a bizottmány állása még veszélyesebb annyiba, mennyibe

az *ellenség* több oldalról közelget; jelesen a czibakházi, szolnoki, kétskei, és alpári vonalat elfoglalva tartja, azonban biztos kűtfőből értesülve van a Bizottság, hogy az országgyűlés is Szegedről más helyre s maga a kormány is N. Váradra vonul, — a Bizottmány ülését Halasra, mint jelenleg lebátorságosabb helyre ezennel áttesz; mivel pedig a Tiszáni átkelési vonalak jelenleg az *ellenség* által elfoglalva tartatnak, s az általjárás veszélyesebb: addig is míg a Bizottmány Halason összejöhetne, — minden külön kerületi tisztviselőknak kötelességül tétetik, hogy a kormánynak netalán a Kerületbe érkező rendeleteit fogantatosítsák, s a más két Kerületnek is által küldjék; mihelyt pedig a Halasra menetel biztosítva lesz, a tisztviselők ott azonnal jelenjenek meg; mely végzés környékelteni rendeltetik.“

Ebbe a jegyzőkönyvi szövegezésbe a kurzív betűkkel kiszedett szavak későbbi időben, bizonyára a szabadságharcz leveretése után, szemmel láthatólag más tintával ki lettek húzva, és helyébe más írással mindenütt »császári sereg« lett beírva.

393, szám alatt *Már Benedek* házi főpénztárnok jelenti, hogy mivel a járás-keles veszélyes, a felkelő pénztár kötelezvényeit s a pénztár kulcsait biztos helyre kellene letenni.« Erre határozatalott: »A kerület kötelezvényeit és a pénztár kulcsait lepecsételve Kunszentmárton város főbirája térítvény mellett vegye által s tegye be a helybeli levéltárba biztos helyre.«

A jegyzőkönyvet beiktató, mintha a későbbi szomorú eseményeket előre látta volna, habár még az 1849 évnék c-ak derekán tartottak, a fenti határozat után szomorúan oda irta, hogy

»**Vége.**«

Csakugyan vége. Junius 4-én a 200000 főnyi pihent orosz hadsereg megindult Magyarország ellen. 177.940 honvéd és 444 harczképes ágyúja ellenében állott 434.572 osztrák és orosz karona 1680 ágyuval. Az eredmény — emberi számítás szerint, — már kétséges sem lehetett, az ellenállásra, a győzelemre még a legoptimistább

reménnyel is óriási erőfeszítések árán, hallatlan hadi szerencsével lehetett gondolni csak.

Julius 11-én már benn voltak Budán az osztrák csapatok, a kormány pedig 12-én Szegedre költözött. A központi bizottmány szintén hátrált az ellenség elül Jászberényből, — ahol Pesthez nagyon is közel voltak arra, hogy magukat bátorságban érezhessék, — Kunszentmiklósr, onnan 14-én még messzebb Halasra. De mert Haynau július 24-én Szeged ellen nyomult, átmenekültek a Tiszán és ugyanaznap Karczagon ültek össze. De innen is mihamar menekülniük kellett Kunszentmártonba, mert már a szomszédban Madarason az orosz csapatok czirkáltak. Innen is menekülni kellett azonban, mert az osztrákok már szintén a szomszédban tanyáztak, s az a hely és terminus, hogy Halason foguak ujjalag összejönni, már eleve téves és helytelen volt, és tényleg a magyar honvédseregnek az egyesült orosz-osztrák csapatok által történt leveretése, a világosi fegyverletétel, az aradi, budapesti, neugebäudebeli kivégzések után ebből az összegyülekezésből nem lett semmi, valamennyien szétrebbentek, mindenik iparkodott a hatalom előtt többé-kevésbé blamirozott személyét mentesíteni.

1849 szeptember 12-én egy másik — külön is kötött, a régítől magát szeparálni törekvő jegyzőkönyvet kezdték: amelynek czime volt «Elnöki jegyzőkönyv, *Kenéz Mihály* Jászkun kerületi politikai ügyek vezetésével megbizottnak.»

Tehát már nem főkapitányi, nádori alkapitányi, hanem «elnöki» jegyzőkönyv. Nem is közgyűlési határozatokat tartalmaz, hanem elnöki utasításokat.

Szeptember 12-én megkezdí azzal, hogy császári és királyi kamarás és főbiztos *Szentiványi Vincze Kenéz Mihályt* a Jászkun kerületi politikai ügyek vezetésével megbizza és «az érintett kinevezés kebeliszerte köröztetendő.»

Szeptember 14-én 3 szám alatti rendeletben folytatatik, hogy «a kerületi hivatalnokok rendszeres köteleességeik teljesítésében a forradalom által megakadályoztatván,

azoknak folyamatba vételére utasítani rendeltetnek, meghagyatván a kapitányoknak.»

Uj kapitányok kinevezése még nem történt, ennél fogva ennek a rendeletnek tartalma szerint is a régiék maradtak meg hivatalaikban.

Szeptember 9-én a pesti térparancsnokság által kiküldött cs. kir. haditiszt a jászapáthi vásárbíró és egy baktért elfogott és elvitt, a magyar bankjegyeket pedig beszedte.

7 szám alatti szerint »az april havában *Illésy János* által elhurczolt *Pethes Mihály* jászkapitány ellen támasztott vád a forradalmi kormány legyőzetésével önként elenyészvén, noha időközben helyette hivataloskodott *Hegedüs Zsigmond* által hivatala átvételére felhivatván, azt mindedig el nem fogadta, mert a kerületek szolgálatát ismét folytatni jó hazafinak szoros kötelessége : Jászkapitányi hivatalában megerősítetik.»

8 szám alatt a magyar pénzjegyek beszédése sürgettetik.

11 szám alatt szeptember 16-án a kunhegyesi vásárban a Kossuth-jegyek érvényességét kidobollató vásárbíró ellen vizsgálat lett rendelve.

12 szám alatt *Mocsy Ferencz* jászkiséri lakos szeptember 16-ára berendeltetett, — valószínűleg a szabadságharcz alatt a jászkerületi tisztviselők ellen álitólagos meghódolásuk miatt tett panaszának megtorlása végett.

17 szám alatt *Varga Soma* a cs. és kir. kerületi főbiztosság meghatalmazottja megkeresi az elnökséget, hogy mer Kisujszállás városa jelentése szerint *Illésy János* vagyona lezároltatásában *Lovassy István* ellentállott, egy esküdt és ülnök küldessék ki a zár alá vétel foganatosítására s ellenálás esetén nevezett küldessék a központi katonai törvényszékhez.

18 szám alatt *Szentiványi Vincze* közli az általa megerősített tisztviselők névsorát:

I. Hármas kerületi tisztviselők:

Alkapitány: Kálmán Sándor.

I. Aljegyző: Hegedüs Zsigmond.

II. » : Tóth Károly.

Levéltárnok : Eördögh János.

Hadi főpénztárnok : Eördögh András.

Házi » Már Benedek.

Külön házi pénztárnok : Tóth István.

Főügyész : Kalmár József.

I. Alügyész : Hajdu Ignác.

II. Alügyész : Muhoray János.

Számvevő : Móczár János.

és az iroda mostani személyzete.

II. Jászkerületi tisztviselők :

Kapitány : Pethes Mihály.

Ülnök : Bathó Ignác és Horváth Pál.

Biztos : Ozoróczky István, Sedon Pál, Morzál István.

Orvosi helyettes : Kindl Pál.

Sebész : Boros Sándor.

Mérnök : Juhász András.

Mezei biztos : Telek József, Halmai Lajos.

Utibiztos : Farkas János.

Erdész : Kállay András.

Várnagy : Sismis Mihály.

II. Nagykun kerületi tisztviselők :

Ülnök : Várady István.

Esküdt : Kolossy Lajos, Uy Mihály.

Biztos : Nagy József, Hegedüs Dániel,

Orvos : Bibó Gedeon.

Sebész : Zsengellér József.

Mérnök : Győry Lajos.

Mezei biztos : Pólya Dániel.

Uti biztos és erdész : Bányai Lajos.

Várnagy : Dóka Ignác.

Megjegyezvén, hogy a kiskun tisztviselők kinevezése iránti intézkedés is rövid időn be fog következni.

31. és 32. számok alatt »*Szentiványi Vincze* Ő Mlga kegyesen meghagyja,« hogy a nádori palotából július 27-én *Kossuth Lajos* által elhordatott konyhaeszközök köröztesenek, és hogy a rendőrség főnökévé *Kempen* tábornok, budapesti főparancsnokká pedig *Macchio* tábornok lett kinevezve.

A Kossuth Lajosra vonatkozó körözésből szinte kirt, hogy diffamálni akarják a nevét a magyar nép előtt közönséges bűntény elkövetésével, ez azonban sehogy sem sikerült, mert a neve ma is egyet jelent a nemzet előtt a magyar haza szabadsága és függetlenségével.

43 szám alatt *Pólya Dániel* csendbiztos bejelenti, hogy a kerületben a közbátorság veszélyeztetve lévén, a pusztázó hadnagyok fegyvereinek kiadását kéri, mire a döntés így szól: «Pest kerületi hadi főparancsnok Kempen cs. kir. altábornagy ur hivatalosan megkeresettni rendetetik, hogy a jelentő kérelme tellyesiését megengedni méltóztassék.» -- Oly nagy volt a rend, hogy csak a betyároknak voltak fegyvereik, a rend őreinek pedig fegyvert viselnie nem volt szabad.

47 szám alatt a Jászkun kerületekben lakozó és a forradalmi párthoz szítással vádolt egyének javainak összeírását, egyéniségük és tetteik beszámítása iránt értesítést követel a főbiztos ur. A vizsgálat megejtésére Pethes Mihály jászkapityány kiküldetett.

53 szám alatt addig mig a nagykunkapitányi hivatal törvényesen betöltetnék, a nagykunkapitányi hivatalos kötelességek teljesítésével ideiglenesen *Várady István* kerületi ülnök bizatott meg, — a kiskunkapitányi hivatal vezetésével pedig *Péter Antal* kiskunkerületi ülnök 54 szám alatt.

68 szám alatt «Cs. k. kamarás s kerületi főbiztos Ö Mlsga. Komárom elestét sebes postával megküldi, s ezen oly fontos, mint örvendetes eseménynek minél lágasb köröztetés végett kiadatni rendeltetik.»

Ismét a kerületi főbiztos 75 szám alatt értesítést küld, melyben tudatja, hogy *Horváth Mihály* volt csanádi püspök forradalmi kultusminiszter Pápán König álnév alatt mint borkereskedő lappangván, ha a Kerületekben mutatkoznék, rögtön efogassék.

Ugyancsak rögtöni elfogatását rendeli el a «forradalom tényezéseért vádolt» *Vukovics Sabbas, Murányi Ignác, Radványi Imre, Gorove István. Medveczky János, Orosi*

Mátyás, Varga Ferencz, Joannovics György, Róka József, Mihálovics József és Varga Antal szökevényeknek 81 szám alatt.

138 szám alatt a kerületi főbiztos meghagyja a főnökségnek, hogy a községek előljáróinak politikai jelleméről és hivatalos buzgamukról táblás kimutatást készítsenek, hogy továbbá azok, akik a forradalom alatt nagyobb beszámítás alá eső cselekményt követtek volna el, hivataluktól mozdíttassanak el, a kisebb bünt elkövetők pedig éber figyelemmel kísértessenek.

153 szám alatt a gróf *Lamberg* altábornagy meggyilkolásában résztvett egyének személyleírása köröztetik, — ugyancsak köröztettek felségsértéssel vádolt *Makai Sándor, Joannovics György, Fischer András, Balog Ferencz, Janet János, Nikolaevics Bazil és Szerényi Antal*, akik elfogatásuk esetén Brassóba voltak küldendők.

183 szám alatt megparancsolja a kerületi főbiztos, hogy «a község előljáróinak az utnak indított honvédek tovább kísértetése felelősség terhe alatt köteleességökké tétessék.»

Az aradi október 6-iki kivégzések hire oly érzetet keltett fel mindenkiben Magyarországon mint a lecsapódó koporsó földél döreje. Fájdalommal némult el minden magyar lelke, siratva nagy halottait, kiknek halála az eltemetett szabadság kriptájának képezte utolsó záró követ. Nemcsak a magyar függetlenségi szép álmoknak lett ezzel vége, hanem vége volt a magyar szabadságnak, alkotmánynak is, — amiből a hatalmi önkény ollója sokat ki-ki metszett ugyan, de iparkodtunk mindig megfoltozni, s akár-milyen foltos, rongyos volt is, mégis csak alkotmány volt, egy kis meleget is adott, a mienk is volt.

Az ez évbéli kerületi feljegyzések látható jeleit mutatják az egész országban történtenek. A győztesek diadalittas boszurivallgása a szenvedett vereségek és az czelek feletti szegényérzet miatt, visszariasztotta a kevésbé expónáltakat, míg az igazán jellegzetes magasabb alakok szö-

kés és bujdosással iparkodtak életüket megmenteni legalább a düh első kitörései elül.

A későbbi és mai kor gunnyal emlegeti és ítéli el azoknak a magyar férfiaknak a neveit, akik a győztes hatalom szavára — amely parancs szó is lehetett, — hivatalt vállaltak. Én ezt így és ilyen mereven nem írnam alá. Egyedül ezért a tényért el nem ítéltetők, hacsak más vétküik, bűnük nem teszi neveiket becstelenné.

Mert ime itt van *Szentkirályi Móricz*, aki a nemzeti ellenállást a legnagyobb erőfeszítéssel rendezte mint jászkun főkapitány, és később mint kormánybiztos is a Hármas Kerületben. És ime a kormánynak Debreczenbe történt elutazása Budapestnek a császári seregek által történt megszállása után meghódol. Pedig magyar hazafiságához nem fér kétség sem, de lelke elcsüggedt és reményleni többet nem mert a szenvedett sok kudarcz folytán. De ezért őt honárulónak nevezi csak nem lehet? Mert hiszen a kényszerűség, a tulnyomó fegyveres hatalom lenyomta az egész országot, s az egész ország kénytelen volt nyögve bár, de tűrni, az erőszak előtt meghajolni, de hiszen az egész ország csak nem vágatja le, nem lövettel össze önmagát, a mikor már az ellenállás kész örület.

Itt van hatalmi körében — csak más elnevezés alatt — jogutódja *Szentiványi Vincze*. Cs kir. kamarás. Jogelődjéhez nemcsak névleg hasonló, de ugyanoly jó magyar nemesi családból származott. Főbiztossága alatt a Jászkunság lakói között is jöttek mentek a szigorúbbnál szigorúbb rendeletek, katonai parancsok. És mi történt alatta? Szép lassan visszajöttek az 1848 évi tisztviselők, élükön a legrebellesebb *Kálmán Sándor* nádori alkapitánynyal. Egy pár kipécézett alakot üldözött a katonai törvényszék, javaik zár alá vétettek. Szép lassanknit azonban visszajött mindenki a maga helyére, a zár alá vételek is olyanok voltak, mint például *Illésy János* karczagi polgáré, hogy a zár alá vétel foganatosíva lett, zárgoudnokká *Illésy György* lett kinevezve, házába felesége ment lakni, birtokán pedig

gazdálkodott *Lovasy István*, — *Illésy Jánosnak* egyik legjobb barátja és atyafia.

Az egyik másik megugrott bujdosó, — aki levelesnek érezte magát, — amint hogy az volt mindenki, — a prima furia elpárolgása után egy szép napon — otthon volt, a másik szép napon, mint igen loyális ember, bent ült régi hivatalában.

Ha valami ilyes kipattant, nagy szavakkal beírták határozataikat a jegyzőkönyvbe a főbiztosnak «tudatára adni rendelték,» — s a végén a dolog a legszebben elaludt.

Szentiványi Vincze is magyar volt, ha talán nem osztotta is a 48-as elveket. Mindegy. Tudta vagy nem tudta alantasai jóakarató cselezkövényeit, az bizonyos, hogy a Jászkuságban nagyobb fokú és számú üldözések, elfogatások nem történtek. De ezt csak magyar tisztviselők alatt lehetett kivinni, akik pártolták az üldözöttet s nem lehetett volna idegen nemzetiségű tisztviselők alatt. Ugyan- azért szerencsésnek merem nevezni, hogy az üldözéseknek ebben a korszakában magyar tisztviselők töltötték be a hivatalukat, sokkal szerencsésebbnek mintha az abszolútizmus a saját embereivel tolatja szekerét.

Az abszolútizmus uralma 1849-től 1860. évig tartott, amely év október 20-án kelt diplomával Ő felsége I. Ferencz József a magyar törvénykezést és magán jogot helyre-állítván, ugyanekkor hívta össze az országbirói értekezle- tet is, amely értekezlet munkálata mint jogforrás a *Verböczy István* Tripartitumával egyenrangú. Ennek az országbirói értekezletnek nevezett küldöttségnek 1861. január 23-án meg- kezdett és márczius 4-én befejezett munkálata által meg- állapított ideiglenes törvénykezési szabályok 17. §-a a követ- kezőkép intézkedik:

„A 14. 15. és 26. szakaszokban foglalt hitvestársi örök- lésre, özvegyi öröklésre és özvegyi jogra nézve a jászkun kerü- letekben fennálló szabályok ott jövőre is zsinór mértékül fog- nak szolgálni, egyéb tekintetben mindazonáltal az itt szabályozott öröklési rend a jászkun kerületekre is kihat.“

Az özvegyek öröklési jogairól a statutumok V. fejezete

intézkedik. Az abban foglalt ez irányu rendelkezéseket tehát az országbirói értekezlet fenntartotta és azok érvényben vannak ma is. Más szabályok és törvények nem hoztak, és így más szabályok nem is szolgálhatnak zsinórmértékül. Legfeljebb a szokás jog lehetne irányadó, de mert az V. stutatummal ellenkező szokásjog ki nem fejlődött, el lehet mondani, hogy az özvegyi örökösödés tekintetében irányadó zsinórmérték gyanánt ma is az V-ik statutum szolgál.

1871-ben meghozattak az első folyamodásu bíróságok rendezéséről szóló XXXI., XXXII., XXXIII-ik törvényczikkek, amelyek igazság ügyekben első folyamodásu bíróságokká a kir. Járásbíróságok és Törvényszékeket tették, amelyeknek felebbviteli forumait a budapesti kir. ítélő tábla és kir. Curia képezik. A Jászkunság községei beosztattak a jászberényi, jászapáthii, karczagi, halasi, kunszentmiklósi, félegyházai kir. Járásbíróságok és illetve a jászberényi, karczagi, kecskeméti, kalocsai kir. Törvényszékek igazságszolgáltatási joghatósága alá.

Ezáltal — ami voltaképen nem más mint az igazságszolgáltatásnak a közigazgatástól való elválasztása és állami kinevezett, választástól független első bíróságok ítélkezése alá való bocsátása, megfosztattak attól az ősrégi joguktól, hogy a saját maguk által választott kapitányok mint bírák mondjanak felettük és ügyeikben ítéletet. Ezt az általános jogegység és jogrend érdekében nemcsak eltűrték, mert eltűnnük kellett, hanem a Kerületek lakosainak minden rétege részéről örömmel is lett fogadva. Örömmel annál is inkább, mert közigazgatási önkormányzatuk megmaradt, amely önkormányzat alatt az egész lakosság jóléte emelkedett.

Meg kell itt emlékeznem a telekkönyvi rendtartásról is, amely az ingatlanok nyilvántartása, az ehhez kapcsolt jogok tekintetében óriási és előnyös változásokat hozott létre.

Magát a telekkönyvi rendtartás ismertetni e munka keretén kívül esik. 1855. deczember 15-én — tehát az abszulizmus ideje alatt — jelent meg az igazságügyminiszternek az a rendelete, amely a ma is érvényben levő

telekkönyvi rendtartást Magyar, Horvát Tótországra, valamint a Szerb vajdaságra és a temesi bánságra is kiterjesztette.

Rövid pár szóval el lehet mondani az ingatlanoknak eddigi helyzetét. Azoknak tulajdonjoga annyira hozzá volt növe a tényleges birtokláshoz, hogy önállóan alig-alig, legtöbbször csak pör alakjában szerepelt. Ugyanilyen helyzetben nyögött a zálogjog is, amelynek általános használata zálogos birtok alakjában volt a közforgalomban, s csak kivételes esetekben lett a törvényhatóságok, jegyzőkönyveibe úgy beiktatva, hogy az a zálogjog biztosítását megadhatta.

Nehézkes volt, goromba kezelési módszere folytán végtelen megnehezítette a hitelügyletek közvetítését is, — ami a pénzforgalom csökkenését, csekély voltát és az ezzel együtt járó kamatjövedelem elvesztét eredményezte.

Már a XVII. században sürgette a telekkönyvek behozatalát *Kolonics Lipót* hercegprímás, de eredménytelenül. Az 1723 évi 107-ik törvényczikk már rendelkezik valami csekély jelentőségű irányban, de az igazi módszert még sem alkalmazta. Habár bővebben intézkedik is, de mégsem a teljes helyességgel és az ingatlanok közforgalmára, a hitelre való olyan hatással, amely a mindig követelőbb igényeket kielégíteni képes lett volna. Közvetlen hatása és eredménye ennek az volt, hogy habár vagyon, birtok bőven került az országban, tehermentes ingatlan, föld nem kivételt, hanem általános rendet képezett, — mégis a pénz kevés volt és sokszor több ezer holdnak tulajdonosa elvesztette ingatlanait is, mert pár ezer forint miatt — készpénz és hitel híján — magánügyeiben megszorult.

A telekkönyvezési rendszer behozatala ezt az áldatlan helyzetet megjavította. Az ingatlanokhoz való jogok állandóbbak, nyilvánosabbak, rendszeresebbekké váltak. Mozgékonyabbakká váltak reájuk szabadította az elhelyezést kereső tőkéket, a hitelezési ügyletek biztosabb alapot nyertek, a közforgalom mindenben emelkedett.

A telekkönyvi helyszínelések alkalmával a jászkun Kerületek egyes községeiben kétféle módszer szerint esz-

közölték a bizottságok a helyszínelést. Vagy figyelembe vették a redemptiót és az általa előidézett birtokviszonyokat, vagy nem.

Ha nem vették figyelembe, az esetben az egyes parcellák — jegye alatti — tehát nemesi birtokok gyanánti, — helyrajzi számok alatt lettek helyszínelve és a telekkönyvbe bejegyezve. Természetes következménye lett aztán az is, habár ezen körülmény telekkönyvi bejegyzést nem nyert is, — hogy a még akkor osztatlan közlegelők, amelyek hol az illető község, hol pedig a közbirtokosság tulajdonai gyanánt lettek feltüntetve, járulékait képezték a redemptio alkalmával kiosztott »tőkeföldeknek» / nevezett ingatlanoknak, ugyasint ugyanezen tőkeföldeknek a járulékait képezték a kiosztott és osztatlan ingatlanokhoz kötött vagy azokon gyakorolható királyi kisebb hasznvételi jogok is. A telekkönyvi helyszínelési eljárások alkalmával az általánosan gyakorolt eljárás szerint a redemptio és annak a birtok viszonyokra való kihatása nem lett figyelembe véve, — és szerintem ez volt a helyesebb, mert a járulékok, a tőkeföldekhez kapcsolt jogok akkor is megillették ezeket az ingatlanokat, hogyha azokra nézve ez a jogosultság feltüntetve nincsen is. A nyilvánkönyvi tulajdonsága miatt ugyan mégis helyesebb lett volna ezeket a járulékokat is feltüntetni, de mert a helyszínelők maguk sem voltak tisztában ezekkel a körülményekkel és főleg mert a telekkönyvek szerkesztése alkalmával az 1850-es években a községi ésközbirtokossági vagyon — az alább ismertetendők szerint — egyet jelentett, még össze volt olvadva, helyesebb volt a későbbben temérdek pereskedésre okot szolgáltatandó ezt a bejegyzést elhagyni.

Ott ahol a redemptió alapján készítették a telekkönyveket, bejegyezték, hogy az abban foglalt ingatlanok hány váltásági egységet képeznek. Például feltüntetve van, hogy azok, — a helyi elnevezések szerint, — »egy és háromnegyed kötel föld» vagy »89 forint 30 kr. váltáságú föld.» A parcella szám szerint sokszor meg sem jelölt birtokrészletek római számok alá hozattak, ezzel jelölletvén meg

annak váltság egységi jellege, a közös jogokban és közlegelőkben való részesedési aránya. Meg kell jegyeznem, hogy e szerint a mód szerint szerkesztett telekkönyvek sokkal kisebb számmal készültek, mint a másik szerint. Én magam a Jászság és Nagykunság területén csak a jász-mihálytelkit ismerem olyannak.

Maguk a még fel nem osztott közlegelők szintén helyszínelve lettek. Tulajdonosok gyanánt hol a község, hol pedig a közbirtokosság lett bejegyezve. Ez még akkor nem képezett hibát, mert a közbirtokosság és a község egy és ugyanazon fogalom volt, s a közlegelőkből befolyó jövedelmek a község pénztárába szedettek be, a község háztartási céljaira szolgáltak, amely jövedelem, bevétel a község lakosságának terheit könnyítette meg.

Ez így elmondva igen szépen hangzik, és így eljárva egészen helyesnek tűnik fel, mert a lakosság pótlója ezzel kevesbedett. De valójában mégis nagy igazságtalanság rejlik benne. A község lakossága ugyanis nemcsak születés, hanem bevándorlás útján is szaporodott, akik aztán minden érdem nélkül élvezték az ősi jogon szerzett közlegelők jövedelmét.

De minden érdem nélkül élvezték ezt a közterhek viselése tekintetében való előnyt azok a lakosok is, akik csak irredemtus jászknak, vagyis olyanok voltak, akik a földváltásban avagy az 1000 huszár előállításában nem vettek részt. Mert ezek nem járultak hozzá az egész megváltás nagy terhéhez, vagy legalább is nem teljes mértéken, és mégis élvezték annak hasznát, mert a községi háztartás fedezete részben vagy egészben nem az ő anyagi megterhelésükből, nem az ő zsebükből lett fizetve, hanem oly birtok jövedelméből, amely birtoknak mint jövedelmi alapnak megszerzéséhez semmivel sem járultak.

Lassankint kezdték ezt belátni a redemtus községek lakosai, s belátva ezt, iparkodtak rajta ugyan segíteni, hogy a közbirtokossági javakat a község javaitól külön választották, és szervezkedtek jogi személy gyanánt, mint redemtus közbirtokosság, — szervezkedésük után pedig az őket

redemtió alapján megillető vagyonokat házilag kezelték, a jövedelmet pedig a községi redemptionalis kulcs alapján osztották ki, s ugyanezen kulcs alapján osztották ki a közlegelőket is.

A közlegelők tulajdonosai tehát azoknak a földeknek tulajdonosai voltak, amely földek fizették a váltságösszeget. Természetesen ezeknek a földeknek első gazdái, az ősváltók már nem éltek, a jogosultság azonban a földhöz kötötten fennmaradt, annak állandó járulékát képezte.

Ezek a járulékok sok esetben külön adás-vételi jogügylet tárgyát is képezhették, — amiből önként következik, hogy megtörtént igen sűrűn az, hogy másé volt a tőkeföld, másé a közösből való osztalék, — de mégis mindig a tőkeföld jogán képezett osztalékot.

A redemtionális tőkeföldnek ezekhez a megváltott jászkun legelőkhöz való speciális viszonylagos jogát semmi féle későbbben bekövetkezett esemény meg nem bolygathatta, — de nem is lehetett volna megbolygatni soha. miután az 1745-ben teljesített megváltásnak, tényleges működésnek képezte jogszerű következményét.

Az 1848 évi törvények határozottan és tényleg oly szabadokká tették az ország minden lakóját, mint aminő szabadok egyénileg addig a jászkunok voltak. Ennek az egyenlő szabadságnak kellett a jászkunokra nézve is oly hatással birnia, hogy minden oly jogositványuk, amely az előjogok természetével birt, vagy ahhoz legalább is hasonló volt, megszűntetessék. A nádori biráskodás volt 1848 után az egyedüli, amely még az ősi privilegiumoknak maradványként élt. Ez is megszűnt gyakorlatilag élni 1848-ban az igazságügyiminiszterium fellátása által, és csak névleg létezett. Az abszolutizmus alatt ugyan kinevezett nádorunk nem volt, de ha lett volna sem válhatott volna a régi joggyakorlat javára, mert az abszolutizmus által beimportált osztrák általános polgári törvénykönyv az igazságszolgáltatásnak egészen más alakot adott. Később helyreállott ugyan az alkotmányosság, de a nádor és a nádori biráskodás soha többé.

Közigazgatási önkormányzatuk lényeges átalakulást és az ország vármegyéivel egyöntetű berendezést nyert az 1870 évi XLII. a köztörvényhatóságok rendezéséről szóló törvényczikkkel. De még ekkor mindig megmaradtak régi területi szervezetük és egységükben régi elnevezésük alatt, habár azt már még 1848-ban alkalmatlannak találták maguk a Kerületek is a helyes közigazgatás szempontjából. Közigazgatási hivatalnokaik is megtartották régi kapitányi elnevezésüket.

Az 1876 évi XXXIII. törvényczikk --- habár a jászkunoknak nem közmegelegedésére is, — a Kerületek területét is szabályozta olyképen, hogy a Jászság és Nagykunságot a Heves és Külsőszolnok megyéknek a Tisza balpartján fekvő területe*) és a jobbparton Pély község határától délre fekvő része, Jásznagykunszolnok vármegye név alatt Szolnok székhellyel egyesítve lett.

Az egyesítés után 1878 évi december 9-én Pest-Pilis-Solt-Kiskun, Jász-Nagykunszolnok és Csongrád vármegyék részéről kinevezett bizottságok ültek össze a közös vagyonok felosztása végett.

Ugyanekkor egy bizottságot küldtek ki a célból, hogy ezt az 1745-ben kifizetett váltságösszeget a kir. kincstártól visszapereljék. A küldöttség elnökei voltak *Sipos Orbán* jásznagykunszolnokmegyei alispán és *Balogh Imre* országgyűlési képviselő, később ugyanezen vármegye főispánja. A küldöttség resummeéje az volt, hogy «érett megfontolás után ezuttal azon meggyőződésnek adnak kifejezést, hogy miután a Kerületeknek ezen jogok érvényesítése, vagyis a váltságösszegnek az ország által leendő visszatérítésére irányzott minden eddigi törekvése sikertelen maradt: a Kerületek jogutódait képező hatóságoknak állandó immár tisztében ezen közös jogigény érvényesítését törvénykezési uton rendes bíróság előtt megkísérteni, és erre nézve mindenik törvényhatóságnak legközelebbi közgyűlésében az erre

---

*) Tisza-Füred, Tisza-Igar, Tisza-Örvény, Tisza-Szöllős, Tisza-Örs és Nagy-Iván községek kivételével, melyek Heves megyében meghagyattak.

vonatkozó indítvány ezen egyezkedési küldöttségek által előterjesztendő lesz» stb.

Erre a véleményadásra bizonyos megjegyzések joggal tehetők. Az első arra vonatkozik, hogy minden a visszatérítésre irányzott törekvés sikertelen maradt volna. Ilyen irányu komoly törekvés céltudatos és egyöntetű akarattal nem lett megkísérelve soha.

A második, aminek céltalansága már eleve nyilvánvaló volt, hogy Pest-Pilis-Solt-Kiskun és Jász-Nagykun-Szolnok valamint Csongrád vármegyék mint az érdekelt jászkun községek mandatariai járnak el a követelési jog érvényesítése tárgyában. Ez nem volt kivihető, mert a vármegyék erre nem vállalkozhattak, de a mindenkori kormánytól való függésük is megakadályozta őket abban, hogy a területükhöz tartozó érdekelt jászkun redemtus községek nevében és érdekében a célhoz megkívántató energiával eljárassanak.

Ezért aztán nem is lett eredmény semmi, a dolog bizottmányyszerűen elaludt.

Az ősi privilegiumokból ma már nem létezik más, mint a redemptio tényének joghatálya a jászkun közlegelőkre és a közbirtokosságra vonatkozólag, valamint a jászkun V statutum az özvegyi jogról. Elvitte az 1848 évi törvényhozás, elvitte a jogfejlődés és az egyenlőség elve. Elvitte minden nagyobb emotio és fájdalom nélkül, mint természetes előhaladási processus, amely kitűnő volt hatásaiban az embe-
reket egymástól élesen elválasztó rendi alkotmányban, de ellenkezett az 1848-ban kifejlődött általános szabadság és egyenlőség modern eszméjével.

V.

A privilegiumok tartalma és értelmezése.

Aki a Jászkunság történeti fejlődését, — amely karóltve haladt az ország és a törvények szellemének fejlődésével, — és a privilegiumokat a kellő figyelemmel nem méltatja, át nem gondolja, e kettőt egymással párhuzamba nem vonja, nem lesz képes megérteni annak hatásait, mert hol a történeti fejlődés erősítette a jászkunok privilegiumait, hol pedig ezek a privilegiumok segítettek elő a történeti fejlődés legszebb részét, a műveltséget.

Ezek a szavak, hogy »jászkun privilegiumok» igen sok máskülönben eszes embert vittek és ejtettek tévedésbe. Önkéntelenül usztak és osztoztak a mult század 70-es éveiben dolgozott szakíróknak azzal a csökönyös eljárásával, hogy amidőn a jászkun kiváltságokról beszélni akartak, az alatt mindig a József nádor által megerősített s a Hármaskerületeknek 1799 Bőjtölő havának 13 napján tartott közgyűlésében kihirdetett, általánosan »jászkun statutumoknak» nevezett jászkunsági partikularis törvényt értették. Amint a jászkun privilegiumokról szó volt, mindenki erre gondolt. — S ez még csak helyes lett volna, mert a jászkunok történetében és jogfejlődésében ezek a statutumok előkelő szerepet játszanak, sőt tudományos tekintetben is jogforrást képeznek: de ez nem a *kezdet*, hanem csak a *folytatás*, nem a *gyökér*, hanem a *hajtás*, nem a *törvény* hanem csak annak egy kisebb jelentőségű *codificatioja*.

Ezeket a »jászkun statútumokat» méltatni is kell a maga helyén a komoly értelmezőknek, de havalaki ezen kezdi, épen olyan munkát végez, mintha egy családfe összeállításánál a családtag fejalkotásánál keresi az összefüggést, és figyelmen kívül hagyja annak a fejnek születése előtti vérségi kapcsolatot.

Épen úgy jártak ezzel a különben ügybuzgó írók, mint a kulccsal. A kulcs az mindent meg fog nyitni. A privilegiumoknak nincs más forrása, mint az a legelső törvény, amely erről szól. Pedig a privilegiumok már akkor régen, — 900 évvel azelőtt meg voltak, — mielőtt azokat írásba foglalták. Aki tehát innen kezdi, az kezdi az emberi nem történetét Jézus Krisztustól, nem pedig Ádám és Évától.

Ennek az eszmemenetnek tarthatatlan voltát a már előadottakon kívül az alantabb írottak is bizonyítani fogják.

A család az állam és a társadalom első társas csoportja, s mert egyes tagjai ebből az éltet adó és tovább fejlesztő csoportból nyerik a saját énjüknek a jelleget megadó példákat, a legfontosabb emberi csoportozatot képezi.

Több család adja az egész törzset, több rokontörzs összessége magát a nemzetet. De már a törzsek sokszor szétfeszítő erővel működnek. Más égalj, más foglalkozás, más idegen népcsoportokkal való érintkezés átídomítja lelküket, gondolkozásaikat, szokásaikat s ami még veszedelmesebb, nyelvüket is. Kész a szétválás, sőt az egymás elleni gyűlölködés, az irtó hadjáratok. Erre a történelem számtalan példát nyújt. Hogy tovább ne menjek, példa etőtünk a germán törzsek tagoltsága, amely az észak-németet a délnémettől ma is az izzó gyűlölet korlátjával választja el.

Viszont azonban, ha az elválasztó tényezők helyett az egybeolvasztó tényezők vannak jelen és érvényesülnek, amilyenek ismét a közös égalj, szokások, erkölcsök, foglalkozás, vallás, — a rokon törzseket teljesen egyggyé teszi a talán még különbözőtt nyelvben is.

Ugyanezek a jelenségek merültek fel a jászkunoknál a

honfoglalás kezdete óta. Vallásukban bárminő, esetleg egymástól elütő rendszerű pogányságot követtek is, szent István óta szembeállott ennek a hivatalos katolikus vallás, amelyet talán hallgatagon felvettek, de belső érzületükben csak egyenkint, lassankint, sok idő lefolyása után vallottak magukénak.*) Annál inkább simultak egymáshoz.

Egyforma nomád nép voltak. Harczkedvelők s mint a puszták fiaival, lovasok, foglalkozásukra nézve egy kicsit hadi zsákmányolók, ha ez nem volt, állattenyésztők. Erre a szokások, maga a töretlen föld kényszerítette is őket, mert legeltetésre egész Európában a Tisza Duna közénél alkalmasabb helyet nem találhattak. Annyira azonban mégis állottak uralom alatt is, hogy holmi legelő viszály miatt egymással hajba nem kaptak.

Egyformán katonáskodtak a király oldala mellett saját kapitányaik vezetése alatt. Egyforma nap sütött rájuk, egyforma zivatar vonult el fejeik felett. Amint a földművelés a békés időben jobban-jobban előre haladt, kifejlődött, — egyenlő mértékben váltak ki közülök a földturó elemek. A lassau lefolyó évszázadok elsimitották még azt a különbséget is, ami közöttük netalán létezett volna. Így aztán szép csendesesen egybeolvadt a kétegytestvér, a Jászkunság, a háromegy kerület, a Hármaskerület, vagy mint latinul hívták a «Comitatus»-okkal szemben más elnevezéssel a «Districtusok».

A historikusok dolga megállapítani a Magyarországon élő, a magyarral egy testet és vért képező és mégis szemmel láthatólag más törzset képező jász, kun, székely, palóc népek eredetének, származásának helyét és lehetőleg beköltözésének idejét.

A székelyeket hunn népmaradványnak mondják a hagyományok. Lehet, de elhinni bajos, mert úgy látszik a hunnok a magyartól teljesen elütő nyelvet beszéltek, — már pedig a honfoglaláskor a magyarokéval egy azon nyel-

*) Amit igazol az I. Károly dekretumában foglaltak pogány név, valamint azon felhozott adat, hogy még ennek kelte után is kellettek missionáriusok a jászkunok megtérítésére.

vet kellett beszélniök, mert ezt később meg sem tanulhatták volna az erdélyi hegyek között a magyar nyelvcsaládtól, a magyar nemzettestől teljesen elszakított geográfiai helyzetükben.

A palócok származását szintén ilyen mondaszerű köd homálya fedi.

E két rokon nép családfájának fejtegetése nem az én ressortomba tartozik, habár bővebb indokolás nélkül erős a gyanum, hogy ezek a jászok, főleg a jász törzsekkel sokkal erősebb rokonságban állanak, mint az első pillanatra gondolni lehetne.

A kun-törzsek beszivárgása és letelepülése majdnem egész naptári pontossággal meghatározható. Hogy a magyarokkal egy nyelvet beszéltek, az több mint valószínű.

Mindenféleképpen homály fűdi azonban a jász törzsek származását és nyelvét. Történelmileg még nincsen megállapítva, hogy a honfoglaláskor itt voltak-e vagy később jöttek és honnan, a magyarokkal egy nyelvet beszéltek-e vagy mást, és ha mást, minő volt az a nyelv és minő külső behatások folytán veszítették azt el s vették fel a magyart? Még tudományosan eldöntendő kérdés, amely majd meg fogja találni a maga történetíróját, amely téren különben a magyar tudományt mindenütt jellemző közönyösség uralkodik.

A mai ismert adatok közül teljes történelmi bizonyossággal megállapítható, hogy a Tisza-Duna közén a historice sarmata-jászok, sarmata-jazygok néven ismert népcsoport eléggé önálló függetlenséggel lakott, tanyázott még akkor is, amikor a Tiszántul és Dunántul, a római behódított két tartomány gyanánt szereplő Dácia és Pannonia, a közbük nyelvként benyúló Tisza-Duna közti területet majdnem egészen lenyelte.

Ezeket a jazygokat a hunn és avar népáradat itt találta.

A népvándorlás korszakában a nemzetek forrásban, fejlődésben voltak. A családból lassankint alakult ki a törzs, ebből a nemzet. A népek bölcsőjében azonban az egyes

törzsek elkülönítése, önmaguknak függetlenítése gyorsan ment, s ha nem volt egy erős kezű autokrata, aki ha kell kegyetlen rabigába hajtsa, de egyesítse őket, — már tíz, huszezer harczostól kezdődő emberszámmal külön nemzetnek kívánták magukat tekinteni, összemarakodtak egymással is, s az erősebb felfalta a gyengébbet, a kisebbet.

Attila hadseregében bizonyosan harczolt a catalaunumi csatában legalább huszonöt féle nemzet fegyvere, amelyben a hunn csapatok feltétlenül nem a tulnyomó részt képezték, — az ő fölényüket harczmodoruk, vitézségük és Attila vasmarka és genialitása képezte.

Innen van — és ez közös akár a germán, akár a szláv, akár a szittyá törzsekkel, — hogy oly sok apró különféle nevű nemzetecske nyüzsgött-mozgott Európának a rómaiak által barbároknak nevezett részében. De csak a nevők volt különböző, fajuk és származásuk szerint az említett három nagy népcsalád valamelyikéhez tartoztak, és jellemző sajátságuk, hogy egymásnak halálosabb ellenségeik voltak, mint az idegeneknek, legtöbbször egymást pusztították, amire a római és byzanci császárok igen ügyes politikával rendszerint fel is használták őket.

A Tisza-Duna közti jazygtörzsnek, — amely letelepedési idejére még a hunnokat is jóval megelőzte, — a sarmatákkal való bizonyos keveredését konstataálta a történelem, s azért nevezi is őket sarmata-jazygoknak. De hogy a sarmata-törzsek nem abszorbeálták a jazyg-törzseket, az abból kitetszik, hogy a keveredés után még évszázadok múlva is megtartották a nevüket.

A hunn és avar áradat lesiimulása után semmi történelmi adat nincs reá, hogy a Duna-Tisza közén a magyarok bejöveteléig valamely nemzet letelepült volna. Ez tény.

Tény az is, hogy jász csapatoknak a magyarokkal együttes bevonulásáról a honfoglaláskor semmiféle történelmi nyom nincs.

De tény az is, hogy nincs nyoma későbbeni bevándorlásuknak sem, oly időben, amikor már sokkal kisebb sulyu események is elég pontos feljegyzést találtak.

Mindezekből a tényekből a lehető legnagyobb valószínűséggel meg lehet állapítani, hogy a mai Jászságnak magvát képező törzseket a honfoglalás már itt találta.

Nyelvük ma a magyarokéval azonos és történelmi nyom semmi sincs arra nézve, hogy attól csak lényegesen elütő lett volna is. Sőt az I. Károly király 1323-ban kelt és fentebb ismertetett oklevelében foglalt jász pogány nevek kitünő magyar hangzása és a már általam fentebb is előadott körülmények majdnem holt bizonyossá teszik, hogy a magyarokkal egy és ugyanazon nyelvet használtak.

Ezen a téren is a magyar közönyösség uralkodik. Történészeink és ethnographus tudósaink a finn-ugor és mongol-török — legujabban a szumir-, akkád és etruszk, — rokonság bizonyítása mellett majdnem teljesen elhanyagolják a nemzet testében élő nyelvcsaládok történelmét, népisméjét.

Feltétlenül nagy fontosságu és méltán büszkévé teheti nemzeti önérzetünket, hogy a még a babyloniak előtt élt szumirok, a rómaiak előtt élt etruszkok, akik a legrégebb művelt nemzeteket képezték, a magyarral testvér nemzet, ha ugyan nem maga a magyar nemzet volt, — és ennek kikutatása — amit különben a legujabb idők pattantottak ki és teljes bizonyosságúnak látszik lenni, — nemzeti kötelesség is. De a saját népünk alkotó részének elhanyagolása, az lustaság, mulasztás és bűn.

A *Szilágyi Sándor* szerkesztésében megjelent «A magyar nemzet története» czimű műnek *Marczali Henrik* által megírt «Magyarország története az Árpádok korában» czimű részében (II. kötet 78., 170. és 172. lap) amidőn a bessenyő birodalom romlásáról beszél, előadatik pár rövid szóval, hogy «ugy látszik egy részük már állandóan meg is telepedett itt, a későbbi Jászságban.»

Oly minden tekintetben kiváló, a magyar nemzet történetének nagy részét új fényvel bevilágosító, nagy képzettségű történészek által írott munka, mint aminőnek ez a mű joggal nevezhető, — ha valamit állít, annak bizonyára alapja is van. Tudományos módon szerkesztetve,

rendszerint meg van benne nevezve az a forrás, ahonnan az előadottak ismerete származik. Ez az állítása azonban nélkülözi a kutfő megnevezését.

Nem merném ezzel azt mondani, hogy állítása alaptalan, még kevésbé azt, hogy téves, vagy valótlan tartalmaz. Sőt ellenkezőleg, tudom azt, hogy sok historikus a Jászságot besenyő telepnek véli és vélte. Ámde ez a vélemény, ez az állítás nem bir dönthetlen alappal, nem bir kétségbevonhatlan bizonyítékokkal, sőt mondhatni, hogy minden bizonyítékot nélkülöz.

Eredete ennek az eszmemenetnek a XVIII. és XIX. századokra vezethető vissza. Az akkori történészeknek kétségbevonhatlan adataik voltak arról, hogy az Etelközi nagy bessenyő birodalom 1040 táján bekövetkezett felbomlása után, egyes szétrebbent kóborló csapatok a rokon Magyarország különböző vidékein telepédtek le. Miután pedig a Magyarország szívében lakó jász törzsek leszármazását megfelelő adatok teljes hiánya miatt megfejtetni, megállapítani képesek nem voltak, — minden történelmileg elfogadható alap nélkül reáhagyták, hogy a jászok is ily betelepült bessenyő csapat maradékai.

Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni a mai historikusoknak, hogy abban az időben még ismeretlen volt az akkori történészek előtt, vagy legalább is nem volt teljes bizonyossággal bebizonyítva az, hogy a sarmata jászoknak nevezett néptörzs már a Krisztus születése előtti időkben elfoglalva tartotta a Duna-Tisza közét, — s a Duna-Tisza közének történelme sem domborodott ki annyira, mint ma már kidomborodva van, — úgy hogy az akkori historikusok ennek a néptörzsnek, nemzetnek ismerete nélkül irtak. Ma már azonban ezzel le lehet és le kell számolni. Ennek a néptörzsnek életét és küzdelmeit a magyarok bejöveteléig eléggé tüzetesen ismerjük, — s habár igaz, hogy számtalan népcsalád nyom nélkül elvesztett a népvándorlás chaotikus zavarában, de a jazygok évszázadokou keresztül fenntartották magukat, sőt a szláv szarmaták egy részét be is olvasztották magukba, ami pedig

tekintélyes számot feltételez. Ez a nép, ez a nemzet létezett a honfoglalásig. Ekkor nyom nélkül eltűnik, de évszázadok után ugyanazon a helyen, ugyanazon a néven újra megjelennek, még pedig nagyon tekintélyes számmal, mint a királyt régóta szolgáló vitéz harcosok.

Történelmi tény, hogy 1040 táján a besenyők birodalmát a kunok vagy uzok rebbentették széjjel, akik azonban röviddel ezen idő után szintén kezdtek betelepedni Magyarországra. Vajjon elfogadható volna észszerűség szempontjából, hogy a kunokat, indokoltan halálos ellenségük, az állítólagos bessenyők vagyis a jászok tözsomszédságában telepítsék le? Hiszen ezzel az akkori harcos időben alkalmat adtak volna a vég nélküli vérengzések és örökös veszekedésekre! Már pedig Árpádházi királyaink annyi kétségbevonhatlan jeleit adták egészséges politikai gondolkodásuknak, hogy róluk ily eszélytelenség fel sem tehető.

Arra, hogy bessenyő csapatok telepedtek le Magyarországon, van biztos történelmi adat. Sőt arra ts van, hogy a Fertő tó tájékán lettek letelepítve. Arra azonban egy hang sincsen, hogy a Duna Tisza köze lett volna lakóhelyük gyanánt kijelölve.

De hát azt ki tudná megfejteti, hogy akkor amidőn a bessenyő nevet egész Európa mint egy nagy birodalom nevét ismerte, egyszerre csak minden bevezetés nélkül »jászok«-nak (Jasones) kereszteljék el. Mert az tény, hogy az akkori krónikák a besenyő nevet sokszor felcserélték a kunnal, miután mindakettő sok rabló hadjáratot, betörést intézett Magyarország földjére, de hogy csak egyszer is a jászokat említették volna, jászokul nevezték volna, annak sehol semmi nyoma nincsen.

A magyarok bejövedele előtti időkben sűrűn van említve a Duna-Tisza közén tanyázó »jazyges« néptörzs. Ennek a néptörzsnek a neve pár évszázadon keresztül említve sehol nincsen. Hová lettek, mi történt velük, s honnan van az, mi a magyarázata annak, hogy pár évszázad alatti hallgatás után ismét egy ugyanazon helyen lakó néptörzs ugyanazon névvel jelöltetik meg, neveztetik el?

Én elfogadom annak a valódiságát is, hogy a jászok egy betelepedett bessenyő csapatnak az ivadéakai. De természetesen úgy, hogy ha ennek valódisága bebizonyított, avagy legalább is valószínűvé tétetik. Mindaddig azonban, amíg ez meg nem történik, természetyszerű és észszerű, hogy a származásukra nézve sokkal logikusabb és megindokolhatóbb azt az álláspontot tartom a magaménak, hogy a jász nemzet a régi Krisztus előtt a Duna—Tisza közén letelepedett jazygok, és illetve a szarmatákkal összekeveredett és történelmileg szarmata jazygoknak nevezett néptörzs maradványa.

Szó sincs róla, Magyarország történelmében, különösen a vezérek és az Árpádházi királyok korából, sok a homály, sok a legenda, a hagyomány, s ezeknek historikus kitisztázása nagy nehézségekkel, fáradsággal jár, de sok tévedéssel is van összekötve. Igaz az is, hogy sok történelmi állítás létjogosultsággal bír, és el is hihető csak azért, mert olyan valaki mondja, akinek a szavára építeni lehet. Itt azonban ez az eset sem fordul elő, mert azt, hogy a mai jászok a bessenyők utódai lennének, apodiktice nem meri állítani egy nagy tekintélyű historikus sem. Csak gondolják, vélik, de megdönthetlen tényként sem nem állítják, sem annál kevésbé bizonyítják. Már pedig ennél sokkal elfogadhatóbb történelmi alappal bír a sarmata jazygoktól való leszármazásuk.

Nem a fentemlített *Szilágyi Sándor* féle tényleg korszakalkotó kitűnő munka becsmérése, kisebbitése végett, hanem inkább jelen munka szükségessége céljából említem még fel, hogy habár I. Lipót uralkodása majdnem egy egész kötetten keresztül tárgyalva van benne, s habár sokkal kisebb jelentőségű cselekményei is részletesen ismertetnek, — a Jászkunság eladásáról, — ami ténynek is elég fontos, törvénysértésnek is elég súlyos, — csak per tangensem, rövid pár szóval van említés téve. Indokolását szerintem abban lehet megtalálni, hogy ez a történelmi momentum, nem jelentőségének megfelelőleg, hanem egyáltalán tárgyalva, részletesen ismertetve soha sem lett.

Visszatérve eredeti tárgyamhoz, megállapítható, hogy a jász és kun törzseknek államjogilag történt összeházasodása az előadottak tények folytán következett be és megkülönböztetett törzsi önállóságukat a honfoglalás óta együttesen élvezték.

Ugy a mint a honfoglalás óta az önállóságot gyakorolták, tehát az évszázadok szentesítette szokás jogból, valamint a IV. László és I. Károly királyok által ezen szokás jogot dekretaliter megerősítő diplomától kezdődőleg feltétlenül megállapítható, privilegiumaik három irányban csúcsosodtak ki.

1. A szabad kapitány (bíró) választási jogban.
2. A független egyéni szabadságban.
3. A jász-kun nemzetségnek az ország többi lakóitól elütő és elkülönített jogszolgáltatási szervezetében.

Nézzük őket egymásra való vonatkozásaikban és hatályukban.

Habár a legnagyobb sullyal a független egyéni szabadság gyakorlása birt, nem csekély jelentőséggel bír a szabad kapitány választási jogosultság sem. A feudálisról a rendi alkotmányra való átmenetben, a török uralom alatti időkben temérdek terület res nullius-sá, uratlan dologgá vált, még több pedig gazdát cserélt. Igen sok vállalkozó került a zsarnokoskodó olygarchák s még több a földönfutóvá vált nemes földesurak és a segítség ürügye alatt hazánkban lézengő idegen csapatokból, akik az ily területek és lakosai felett protektoratuson kezdődő, földesurasággal végződő fennhatóságot gyakorolni erős hajlandósággal birtak. A földes urasággal azután együtt járt a jogszolgáltatási jogosultság, a jus gladii is. Minden iparkodást azonban már eleve lehetetlenné tett a saját maguk váiasztotta bíró, kapitány intézménye, amely illetén jogok gyakorlását hivatalából, méltóságából kifolyólag még akkor is megakadályozta volna, hogyha a lakosság ellenállási ereje a hasonleigázási törekvésekkel szemben meg lett volna törve. Tényleg tehát az egyéni és közszabadságnak erős és hatalmas őre volt.

Ez a privilegium kifejlesztett egy az ország törvényeitől elütő igazság-szolgáltatási módozatot. Mert az országos törvények ugyan, amelyek a jászkunok belső szervezetét, privilegiumait dehonesztálólág nem érintették, kötelezők voltak bár, sőt a jogszolgáltatás mikéntjének szempontjából sullyal, tekintéllyel birtak is, — de kellett is birniok, — és ezenfelül a hasonló gondolkozás, a művelődésnek a jogszolgáltatás, jogfejlettség terén is hasonló méretei, a jászkunok eljárásait bizonyos tekintetekben az országos törvényekkel egyezőnek minősítették is, ámde a szabad bíraskodási jogosultságból kifolyólag, tételes törvények hiányából esetről esetről alkalmi igazságot kerestek és használtak. Ez az országos törvényekkel való hasonlóság azonban nem annak kötelező erejű voltából hanem csakis tekintélyből származott.

Hogy könnyebben érthetővé tegyem ezt, az általános kötelező erővel meghozott országos törvényeket a privilegiumokkal szemben két kategóriába osztom.

1. Amelyek sértették a privilegiumokat, tehát alkalmazhatók a jászkun bíró által nem voltak.

2. Amelyek nem sértették, tehát alkalmazhatók voltak.

Nézzük őket a gyakorlatban. Vegyünk egy kriminális esetet a lopást, ami az életben leggyakoribb. Elkövette egy jászkun ember mondjuk 1040-ben. Bíró elé kerül, még pedig a kapitány elé.

Szent István azt mondja, hogy ha a szolga először lop, adja vissza a lopottat, sorsát 5 tinóval váltsa meg, ha nem teheti orra elvágassék, — ha pedig a szabados lop, váltsa meg magát, vagy eladassék. A vádlott azonban sem nem szolga, sem nem szabados. Az ítéletet ugyan meghozza a kapitány, valószínűleg az akkori idők és ezen törvény szellemében, de Szent Istvánnak ezt a törvényét szigoruan nem alkalmazhatja, mert a jászkunokra nem passzol. De mert a büntetést a bűnösre ki kell szabnia, mond ítéletet is, a törvény és a kor szellemének megfelelőt, de nem annak a törvénynek alapján nyugvót.

A jobbágyok és nemesek örökösödési rendje törvé-

nyíleg szabályozva van, de nem volt soha a jászkunoké, ennelfogva kifejlődött s ki kellett a helyzet kényszerűségénél fogva fejlődnie egy mindenektől elütő és mégis mindkettőhöz hasonló örökösödési jognak, amely ugyan kodifikálva nem lett soha, egészen az 1799 évben kihirdetett statutumokig, valamint nem lett kodifikálva közigazgatási és igazságszolgáltatási téren sem, de a gyakorlatban érvényesítve volt, s lassan-lassan szokásjoggá vált.

A jogszolgáltatáshoz tartozott ugyan szerves kapcsolatban a közigazgatás is, de a közigazgatás még annyira csecsemő korát élte, hogy arról komolyan beszélni sem érdemes. Ez tisztára adminisztratív, hogy úgy mondjam technikus munka volt.

A biráskodásnak egyik legjelentékenyebb részét a magánjog képezi s különösen a magánjognak a tulajdonjogra vonatkozó része, — és ebből is főleg az ingatlanra vonatkozó rész az ami az ő jogtörténelmükben legnagyobb súlyal bír.

A prima occupatiótól kezdődőleg kell felvenni a fonalat, hogy tisztára lehozhassuk az ingatlanra vonatkozó tulajdonjog kifejlődését.

Amint a jászkunok a nagy alföldi síkságokon csomókba verődve letelepedni kezdettek, község, város alapításához fogtak, alig hihető, hogy az elfoglalt területért fizettek volna valakinek. De ha fizettek is, kinek és miért fizettek volna. S ha később, a mikor már pénz vagy más vagyoni érték szerint megállapítható becse volt az ingatlanoknak, ismét kinek és miért fizették volna meg annak az elfoglalt területnek árát, amikor az előbbi fejezetben ismertetett adatok szerint óriási földterületeket nyertek királyi adomány czimén, törzsük, törzsük egyeteme részére, javára és tulajdonába.

Ugyanezen fejlődési stadiumokban természetesen földeket is vettek művelés alá. Miután így lassankint mindig nagyobb-nagyobb lett a művelhető föld beltere, mindjobban erősebben kidomborodott a földtulajdon és annak értéke, a kérdés az, hogy honnan, kitől szerezhettek szántás-veetésre alkalmas földet?

Ismét elejétől kell kezdenem a kérdés megérthetése végett a honfoglalás történetét.

A prima ocupatio alkalmával láttuk, hogy az *Ousad Ed* és *Edömér* vezérlete, törzsfőnöksége és kapitánysága alatti kunok kapták a Tisza és Duna közét. De ez már akkor sem annyit jelentett, hogy ez a föld feudális módon az előnevezett három egyéné, hogy úgy mondjam privát tulajdonává vált, hanem az övé és a vele együtt élő törzsszé. És mert a vele együtt élő törzsbeliek nem voltak az ő rabszolgái, hanem feltétlenül szabad és fegyveres emberek, a törzsfővel vérségi kapcsolatban, rokonságban, állók, és mert a királyi adomány levelek is közös tulajdon gyanánt adták a földterületet, *az egész terület közös tulajdont kellett, hogy képezzen és képezett is.*

Nincs ezekre nézve semmiféle írott törzsi okmány, szerződés, de a logika szigorú törvényei szerint, a fejlődési fázisok egybevetése, más ismertebb fejlődési viszonyokkal való összehasonlítása és itt amott régi okiratokban foglalt tények mérlegelése után ezt feltétlen bizonyossággal ki lehet mondani.

Nevezzük aztán ezt akár tulajdon közösségnek akár komunitásnak, akár respublikának, közbirtokosságnak, érdektársulatnak vagy családi közösségnek — a józan ész előtt napnál fényesebben áll annak igazsága, hogy ez így volt, mert így kellett lennie, s mert másképp nem lehetett.

Amint aztán valamelyiknek bizonyos földterületre lett volna szüksége, — nem legeltetés céljából, mert hiszen még a XIX. század derekán a népesség szaporodása, a legelő marha állomány növekedése daczára is, annyi legelőjük volt, hogy e célból külön legelő váltásra szükség nem lehetett — hanem tisztán a földmivelés céljaira, amely a közösséget már nem tűri, elkülönített tulajdont igényel, honnan és kitől kellett kapnia, vennie? Csakis attól, akié volt, s ez volt a komunitás, előbb a kerületek öszesége, később a lassankint alakult községek.

Ennek a közösségnek és egyéni elkülönítésnek többféle faja volt használatban. Az egyik a természetesebb, hogy a

község a földtulajdonjogot megtartotta, — szabad avagy korlátolt használatra azonban átadta a communitás valamely tagjának és pedig vagy tetszése szerinti gazdálkodásra, vagy kötött gazdálkodási rendszer mellett, nevezetesen a művelési ág szoros megtartásával. Természetesen előre meghatározott ellenszolgálmány mellett, ami a tulajdonképeni földhaszonbérlet. Változatai voltak még, hogy a művelés alá vett terület nem volt egy és ugyanaz, hanem bizonyos idők leforgása 1—2—5 év alatt a gazdálkodás más területre lett kimutatva, a mennyiség azonban változatlan maradt.

A másik fajtája az egyénileg elkülönített, ad rem irányuló rendes tulajdonjog volt, szintén korlátozott vagy korlátlan gazdálkodási szabadsággal.

Mindkét módozattal találkozunk a Jászkunság községeiben a szerint, amint azt a lakosok többségének ízlése helyesebbnek találta. Miután pedig a határ többi része maradt tovább is legelőnek, azt közösben használták mint a kommunitásnak tagjai, amig lassankint a belhatár kiosztatott, amihez a redemptio adott erős lökést. Így lassankint csakis a területi continuitásban nem álló küllegelők maradtak osztatlanul a község lakosainak használatában, egész addig, amig a népesség szaporodásával, a földművelés felé való erőteljesebb gravitálás folytán ezeket is szétosztatni nem kellett, mi által az anyaközségtől meglehetősen távolban egészséges és viruló községek fejlődtek, a magyarságnak megbecsülhetlen előnyére.

E tekintetben a jászszági faj mutatkozott szaporábbnak, a Jászság eresztette a legnagyobb rajokat. Néprajzi szempontból ezek a tények igen érdekesek levén, nem tartom feleslegesnek ezen a XVII., XVIII. és XIX. században alakult telephelyeket felsorolni.

A legelső telepítvények voltak Kunszentmárton (később maga is redimáló község,) Jászapáthiról, — és Jászkisér — szintén redimáló község később, — Turkevéről. A magyar fajnak conserváló képességét mutatja az, hogy a figyelmes szemlélő a telepes lakosságnál még ma is feltalálja ugyan-

azon szokások, öltözködést, ruhaviseletet, mint azt az anyaközségbelieknél használják, gyakorolják. E két telepítésnél érdekes az, hogy a tisztán római katolikus Jászságban egyedüli református község Jász Kisér, — viszont a tisztán református Nagykunságban egyedüli római katolikus község Kunszentmárton.

Ujabb telephelyek még:

Jászlajosmizse Jászberény és Jászladányból — Kiskun főlegyháza Jászfényszaruból.

Kocsér (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye) Jászapáthiról.

Kerekegyháza részben Jászárokszállás, Kunszentmiklós és Fülöpszállásáról.

Jászkarajenő (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye) Jászsós-szentgyörgy és Jászfényszaruról

Jász-Szent László (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye) Jászkóhalmáról, Jászdósa, Jászmihálytelke és Jászfelső-szentgyörgyről.

Kun-Csorba Kunszentmárton, Turkeve és Kisujszállásról.

Mesterszállás Kunszentmártonból, — s ezeken felül is ma is vannak még olyan fejlődésben levő telephelyek, amelyeket népesedésük fog a községgé alakulásra rákényszeríteni.

A közös birtokból egy évezreden keresztül lassankint fejlődött ki az egyéni földbirtok tulajdoni joga. És pedig még másban is elűtő módon a magyarországi többi lakosokétól.

A városoknak és azok polgárainak meg volt a maguk, a nemesség, zsellér és jobbágyságtól is elűtő szervezetük, államjogi helyzetük. Ezekről nem beszélek. Az ország lakosainak legnagyobb része azonban vagy nemes volt, vagy jobbágy. A nemes földesur iparkodott jobbágyait maga köré egy faluba összetelepíteni. De a falu lelke persze ő volt, kívánsága pedig törvény, úgy hogy azt a falut, községet csak emberek csomójának lehet tekinteni és nem mint egy szerves és élő összességet, bizonyos oly jogi személyt, közigaz-

gatási egyedet, amely ebbeli minőségében jogokkal is rendelkezik.

A jászkun községek azonban az egyes jászkun személynek nemcsak hazája és lakhelye, hanem védelmezője és meleg otthona, ahol a községnek uralma alatt állott ugyan, de attól ugyancsak jogot és védelmet is nyert, mert a község volt a köz- és egyéni szabadságnak góczpontja, amely köz- és egyéni szabadságokat és jogokat mint a község egyik tagja úgy magától a községtől, mint felsőbb fokban a községek egyesülésétől a Jászkunkerületektől nyerte.

A községnek illetén szervezete azonban ismét az egyéni szabadságból származott. Mint született jász vagy kunt a már részletezett jogok őt világrajöttekor megillették. Amint aztán társultak, egyesültek, állandó lakhelyekre letelepedtek, miután mindenkinek egyéni szabadsága megakadályozta a másik részéről származható netaláni praepotentiát, egyenlő joggal társultak és sok kis egyéni jogot összeadva jött létre a jogoknak oly egyesülése, melyben mindenki megtartotta ugyan a magáét, de mégis ennek gyöngülése vagy kevesbedése nélkül a közét gyarapította. A szabad emberek társulása csak közszabadságot és soha tyrannizmust nem szülhet, a zsarnokság vagy gyávák és lesülyedt gondolkozásúak közt, vagy túlerővel levert szabad emberek sírján burjánozhat fel.

Az ilyen szabad községek hatása, úgy a köz, mint az egyéni szabadságból kifolyólag, nem lehetett a község egy, vagy két, vagy 100 tagjáé, hanem volt minden egyes lakosra nézve egyenlő joggal a községé, amely aztán igen a köz és egyéni szabadság őrévé is vált s még inkább alkalmas volt a hatalmi túlkapások meggátlására. Viszont azonban mert a község az egyes lakosokból állott, minden közösen gyakorolt jog is, mint egyéni szabadságból eredő, viszszaháramlott az egyesekre. Hogy tehát pontosan meghatározzam, a község határa a lakosságé volt, mely lakosságot azonban mindig az egyetem képviselte és az egyéni jog és szabadság complexuma gyanánt azt összkormányzatilag minden jog és javakban részesítette.

A jászkun községek tehát, — hogy a mai modern jogfogalmaknak megfelelőleg fejezem ki magam, — nemcsak több ember lakóhelyei, hanem közbirtokosság és legelső jogszolgáltatási faktorok voltak. És ez így volt majdnem napjainkig is, vagyis egészen addig, amíg a község belhatára és később külső pusztája fel nem osztatott, vagy ameddig a közbirtokosság (már ekkor azonban mint redemtus közbirtokosság, amiről később fogok szólni,) a politikai községtől külön nem vált. — Sőt eleven példája még ma is ennek Jászfelsőszentgyörgy, ahol daczára annak, hogy a telekkönyvek szerkesztése alkalmával pusztája a »jászfelsőszentgyörgyi redemtus közbirtokosság» tulajdonául lett bejegyezve, annak jövedelmét ma is a politikai község szedi be. Ami pedig a redemptio után épenséggel nem mindegy.

Ami az egyéni szabadságukra vonatkozó privilegiumot illeti, tartalma szerint, a nélkül, hogy az ország többi lakossága *fölött* vagy *fölibe* különösebb előjogot adományozott volna, összessége volt mindannak, amit ma is, a mai fogalmak szerint is szabad állampolgárnak nevezünk.

Jobbágyságok nem voltak, — szabad költözködésükben, életmódjukban, vagyonukban korlátozva, megterhelve mely a jobbágyságokkal szemben mindig alkalmazható volt, nem voltak. De nem voltak nemesek sem, mert földesúri jogokat sem egyenkint, sem összességükben nem gyakorolhattak. Közjogi, alkotmányjogi kifejezésünk az ő államjogi állapotukra nincsen, de leghívebben kifejezi azt az általuk sokszor és büszkén, — de teljes joggal — hangoztatott kifejezés, hogy »szabad jász«, — »szabad kun.« És szabadságuk, államjogi privilegiumaik oly erősek, azok a lakosság lelkiületére annyira beedzettek, ennélfogva ezekre oly féltékenyek voltak, hogy annak elvételére komoly kíséreltet tenni senki sem mert, s ha egy ezredéven át szabadságukon itt amott valamikor rést láttak üttetve, mindig találtak utat és módot arra, hogy az uralkodó fejedelem által, vagy más alkalmas módon, ezt ujolag és ujolag megerősíttesék.

Ha Magyarországnak a lefolyt ezredév előtt feudális,

később 1848-ig rendi alkotmányu történelmét átgondoljuk, az akkori életviszonyokba magunkat beleélni fogjuk, akkor tudjuk csak igazán megbecsülni a jászkunok alkotmányát, benső szervezetét, szabadságát. Ha elképzeljük, hogy Magyarország lakosságának 90 százaléka a rabszolgasághoz hasonló állapotban sínlődött, pedig közülök ezren meg ezren vannak és voltak a prima occupatorok, a honfoglalók egyenes leszármazottai, ha elgondoljuk, hogy a nemesség szabadsága is csak relativ, viszonylagos szabadság volt, mert talapzatát, fundamentumát milliók rabszolgasága képezte, akkor tudjuk megértékelní a jászkunok szabadságát, amely a francia forradalom előtt évszázadokkal megvalósította az általa vértengerral megváltott szabadság, egyenlőség, és testvériséget. Szabadok, egyenlők és testvérek voltak oly mértékben, mint az Európa térképén létezett egy nemzet sem. És ez a szabadság állandó, komoly, mindenki által respektált egyéni és köz szabadság volt, amelyet mindig és méltán megérdemeltek. mert soha és senkivel szemben azzal vissza nem éltek. Annál tisztelendőbb, mert az a felsorolt dekretumok és törvényeken túl semmiben kodifikálva, paragrafusokra szedve nem lett, s ha kerültek is itt amott egyesek, akik ellene vétettek, az összeségnek akaratereje azt a kellő mederbe tudta visszaszorítani.

A Jászkunságba bevándorolt nemesek megmaradtak nemeseknek tovább is, azonban nemesi előjogaikat a szabad jászkunok rovására nem gyakorolhatták, — de de nem gyakorolhatták a Jászkunság területén még saját jobbágyaik felett sem földesúri jogaikat, mert az ide betelepedett és az érdekelt község hallgatólagos vagy kifejezett beleegyezése folytán, a jászkun polgárok sorába felvett jobbágy az összes lakossággal egyenlő szabadságot élvezett, mindamellett a redemptio folytán előállott megkülönböztetések határain belül.

Viszont a Hármaskerületből kivándorolt szabad jászkunok a vármegyék területére ha kivándoroltak, személyi jogosultságukat nem veszítették el, megmaradtak továbbra is szabad jászkunoknak, jobbágyi állapotba le nem süllyed-

tek, ha nemesi ingatlanhoz valamely jogczimen hozzájuthattak, azon földesuri jogokat a személyes nemesség nélkül is gyakorolhattak.

Megtörténhetett ugyan, hogy egyik másik kivándorolt jobbágyi sorsba jutott, de ez nem a kivándorlásnak, a külön hazáját képezett Jászkunság elhagyásának következménye gyanánt tekintendő, hanem csak annak, hogy magukat elhagyva, az őket jobbágyokká tenni akaró törekvéseknek ellent nem állottak, ez ellen jogsegélyt igénybe nem vettek, — miáltal inkább lustaságuk vagy hallgatólagos consensusuk folytán degenerálódtak jobbágyokká.

Ezért voltak aztán a minden korlátot letörő és egyenjogosító 1848-ig az ország többi lakosaitól elütő és elkülönített szervezetben. Ezért vannak igen sokan abban a nézetben, hogy a jászkunoknak a vármegyék rendezése alkalmával csupán a területi összeköttetés kedvéért és czime alatt más vármegyebeliekkel történt egybeolvasztása nem sikerült, sőt csak kísérlet még ma is, mert az egybeolvasztás és az egybeolvadási processusnak még ma is a legkezdetén tartanak.

A nélkül, hogy bírálatot mondanék a felett — ami különben is tárgyamhoz egyáltalán nem tartozik — hogy Pestpilissoltkiskun és Jásznagykunszolnok vármegyéknél a területi egybekötés folytán joggal elvárható egybeforrás sikerült e vagy nem, — ez mindenesetre nehéz volt ott, a hol a Tisza folyó a vármegye közepét úgy elválasztja, hogy egy-két kompot kivéve, — ami pedig ma már közlekedési eszköznek nem mondható, alkalmazását csak a végső szükség s minden másnak teljes hiánya indokolja meg, — a vármegye egyik fele a másikkal egyáltalán nem érintkezhetik, — amikor a Tisza folyó tényleg nem összekötő kapocs, hanem széttoló rugó, sok együtt töltött esztendő után a legjobbaknak teljes erőfeszítésével is csak nagyon nehezen lehet bebizonyítani annak az eszmemenetnek a helyességét, amely a területi egység kedvéért negligálja a néprajzi egységet, a történelmet, a lakosságnak egységes évezredes szokásait, erkölceit, gazdasági s mindenféle összeköttetéseit. Lehet hogy

hosszu idő le fogja mindezeket törni, de csak sok jajjal, de csak sok bajjal, — amiken pedig keresztül kell esni az ujonnan megalakult említett két vármegyének, bármily keservesen esik is, mert e nélkül az összeforrás nélkül egészséges szerves egészet képezni soha nem fognak, — s ha ez egyáltalán nem sikerülhet, akkor szét kell őket választani, mert ebben az esetben az összekapcsolás eredménytelen. Ezeket csak a jövő fogja megmutatni.

Azok a nemzeti szabadságban korszakalkotó, vérrel és könnyekkel megpecsételt törvények, amiket 1848-ban e haza nagyjai alkottak, a jászkunok javára nemcsak nem szolgáltak, hanem már akkor is, különösebben azonban későbbi következményekben reájuk károsak is voltak.

Ez azonban mindegy, annak úgy kellett lennie. A kisebbség érdeke a többségének alárendelendő. Dicsőség érte az akkor élő jászkunoknak, nemcsak nem emeltek ellene egy szót sem, hanem a legelsőik között voltak, akik a közszabadságért életüket, vérüket felajánlották és hullatták. A jászkun huszárezredet kiállították a királyért, mikor annak szüksége volt reá, a Lehel huszárezredet és a sok honvédet, nemzetőrt pedig akkor amidőn a közszabadság forgott veszélyben, még ha a koronás király ellen kellett is védeni azt, még ha annak a közszabadságnak megvédése az ő külön szabadságuknak ártott is.

Logikus vaskövetkezetességgel kellett ennek is így történnie. Aki a szabadságban nőtt fel, az nem csak akkor rajong érte, ha a magáéról van szó, hanem azt szereti önmagáért a szabadságért, — s nem érdemelték meg volna meg ezt ezer esztendőn keresztül, ha ellene 1848-ban csak egy szót is emelnek, ha nem úgy tesznek, amint tettek.

Elérvén immár idáig, meg lehet állapítani, *hogy a jászkun privilegiumok a jász és kun törzsek ősi szervezetéből származtak, amelyeket a honfoglalástól, tehát kezdettől fogva állandóan gyakoroltak s ezáltal szokásjoggá vált, de amely szokásjogot Magyarország lakosságának minden rétege létezőnek, megtámadhatlannak*

nemcsak elismert, hanem az uralkodók — királyi hatalmuknál fogva, részben egyetértő cselekményeikkel, részben írásban kiadott dekretumaikkal, sőt törvényekkel is, megerősítettek, és tartalmuk a jogegyenlőség, egyéni és közös szabadság volt.

Ez a jogegyenlőség, egyéni és közös szabadság azonban nem a redemptio következménye, azt nem akkor szerezték meg, az meg volt régen, senki által el nem vétett s a redemptio nélkül is meg volna ma is, ha az élet más alakulásai meg nem szüntették volna.

Az a jogosultságuk, hogy saját maguk választotta bíráiik ítélkeztek felettük, hogy később legfelsőbb bírójuk a nádor lett, a III. László és I. Károly királyok által kiadott és már részletesen ismertetett dekretumokon alapszik.

A XIII. és XIV-ik századokban a dekretumoktól kitetszőleg is, — a jász kunok »bőséges sokasága« még az akkori magyarországi általános közműveltségnek is mélyen alatta állott. Körülbelül akkora fokán állhattak ekkor, mint a magyar csapatok a honfoglaláskor és később a vezérek alatt. Durva erkölcsű, csatára, rablás és gyilkolásra kész tömeget képeztek, a keresztény vallás szelidítő lefolyása nélkül. Tényleg visszaéltek még vendégszerető magyar hazájuk szivességével is, ahol pedig tárt karokkal fogadták őket, ahol új hazájokat találtak.

Egy ilyen meglehetősen vad néppel, akit ezenfelül még számuk is félelmissé tett, csinyján kellett bánni, csak szelid eszközök alkalmazása mellett lehetett szépen, lassan, reá venni a jóra.

Mindenféleképen bölcs és okos eljárásra, józan gondolkodásra, és a helyzet, valamint a jász kun nemzet sajátosságainak helyes ismeretére enged következtetni III. László és I. Károly királyok dekretuma. Megbecsülték a jász kun csapatok harci erényeit, szükség esetén hasznukra és az ország javára fel is használták. Meghagyták őket saját kapitányaik, bíróiik jogszolgáltatása alatt, és ezeknek tekintélyét, nimbusát a királyi jóváhagyással is növelték. Ez ter-

mészeten a jászkunoknak jól esett. De már azáltal, hogy ezt kifejezetten helyeselték, érezték és érezniökkellett a jászkunoknak, hogy bíráik háta megett, vagy felettük, áll egy magasabb hatalom, és csakis ennek a hatalomnak jóváhagyása és beleegyezése mellett gyakorolhatták a bírói, kapitányi hivattal együtt járó jogokat. Ennek a hatalomnak létezését e mellett még érezniök kellett maguknak a bírónak, a kapitányoknak is, és amennyiben ezen állásuk teljesítése körül bárki által megzavarva lettek volna, támaszkodhattak és joggal hivatkozhattak a feudális korszak legerősebb alkatrészére, a királyi hatalomra, mint amelynek tudta, beleegyezése sőt kifejezett akarata folytan gyakorolták jogszolgáltatási tisztüket. Ennek a kölcsönös egymásra hatásnak a következménye a királyi legfelsőbb hatalomnak észrevétlen befolyása, becsempészése, csendesen való megerősödése egy olyan népnél, amely törzsbeli szerkezetében létező hatalmasságainál nagyobb urat, feljebb valót ismerni nem akart, vagy legalább is nem szívesen ismert.

Épp oly eszélyes rendszer volt a királynak legfőbb bíráskodási joga akkor, ha két ellentétes érdekű kun állott szemben egymással, akik az alsóbb fórumok bíráskodását igazságtalannak véelve, el nem fogadták ítéletét. Mig egy részt itt is ész és czélszerű, sőt igen plauzibilisnek látszott — és tényleg az is volt, — a felállítása egy oly fórumnak, amely mintegy fellebbviteli bíróságot képezzen, másrészt ennek a fórumnak a király személyében való összpontosítása a király tekintélyét emelte a jászkunok előtt, őket a király személyéhez erőbben hozzá fűzte. Ezt a fórumot elfogadhatóvá a jászkunok szemében a király személyének kedveltsége is erősítette.

Igen szépen, okosan és csendesen oda lettek ily módon varrva a jászkunok a magyar korona palástjához és így lettek igazán hű és szinmagyar alattvalói.

A magyar királyi hatalom alkotó részét képezi a bírói hatalom gyakorlása. Csakhogy ezt az uralkodó nem maga személyesen gyakorolja, hanem külön erre a célra kinevezett bírák által és útján.

Ha talán a legelső jogesetekben, a melyek a jász kunok között törzsükön belül előfordultak, maga a király személyesen ítélkezett is, más nemű országos elfoglaltságánál fogva, minden perpatvarkodásukban személyesen bíraskodni a király nem érhetett volna reá. De nem is lett volna helyes és észszerű a királyi hatalom fényét a személyesen kimondott ítélettel meg nem elégedő felek békétlenkedése és kritikája által koptatni. A király tehát a birói tisztnek tényleges gyakorlását átruházta másokra. Már legfőbb birói helyzete és cziménél fogva sem ruházhatta át más valakire, mint az ország valamelyik legnagyobb méltóságára, a mely célra szinte magától kínálkozott az ország nádora, aki majdnem vicze királyi rangot viselt.

Annál is inkább úgy kellett ennek történnie, hogy a király ezt a legfőbb bíraskodási jogot a nádor személyében és utján gyakorolta, mert már 1270-ben *Moys* nádor, a részére V. István király által 1270. november 17-éről kiadott és előbb a budai kamarai levéltárban, ma pedig az országos levéltárban őrzött oklevél szerint, ebben már mint a »kunok bírāja« (Judex Cumanorum) szerepelt, és ezt a czimet viselte is, sőt Héderváry (Ujlaki) Lőrincz a budai kamarai levéltárban levő »Dignitatorum Regni Hungariae Saecularium Liber« czimű kéziratban »omnium primus Judex Cumanorum« czimmal mint olyan említettik, a ki legelőször használta a »kunok bírāja« titulását.

Ész- és természetszerűleg, de a történelmi adatok szerint is így kellett ennek lennie. A nádor mindig egyidejűleg hivatalból volt a a kunok bírāja, ezt a czimet jogosan viselhetette. Hogy miért nem irta magát a »jász-kunok«, hanem csak a kunok birájának akkor, amidőn I. Károly ismertetett 1323. évből való diplomája a jászokat is följogosítja arra, hogy kapitányt vagy bírót szabadon választhassanak, a midőn a jászoknak törzsszervezetét az államalkotó magyar fajtól elütőleg, akunokéhez tette hasonlónvá, és mindenütt egymáshoz hasonló elbirálásban részesültek, pontosan megállapítani nem lehet, hanem csak találgatni, De azt hiszem

helyesen gondolkozom, ha azt mondom, hogy a »jászkunok bírása« cím azért nem lett később a nádor címébe felvéve, mert in praxi ugyis ugyanezt jelentette a »kunok bírása« cím is, ebben benne foglaltatott a jászok feletti biráskodás is, — amihez hozzá járult a magyar közéletben mindenütt nyilvánuló konzervativizmus, amely a régit, az ősit, csak a legvégső szükség esetén bolygatta meg. — Ha a »kunok bírása« a jászok feletti biráskodást is jelentette, ezt az ősi címet feleslegesnek vélték a való tényállásnak megfelelőleg kijavítani.

Alkalmazták itt-amot a nádor czime mellett a »jászkunok grófja« címet, — mint például az 1848 évi XXVIII. törvényczik István főherczeg nádor ispán »jászkunok grófsága gyakorlatáról« beszél, — ez a cím azonban tényleg és jogosan nem illette meg a nádort, ennek az eredetét vagy okadatolását megtalálni nem tudom, és inkább egyszerű tévedésnek, »lapsus calami«-nak tekinthető.

Miután nádort különben is az ország legtekintélyesebb főurai közül választottak, akik önmagukban a nádori méltóság nélkül is egyesítettek bizonyos fokú másokban tiszteletet gerjesztő erőt és hatalmat, hivataluk és méltóságuk pedig maga a király személye után következett, minden esetre alkalmasak voltak arra, hogy az ő biráskodásuk előtt a jászkunok tisztelettel meghajoljanak.

Később aztán a XV, XVI, XVII és XVIII. századokban a jászkunok külön belélete, államjogi helyzete, jogrendje oly élesen különvált az ország többi lakosságától, hogy ennek a külön rendszernek tüzetes ismerete nélkül biráskodni nem is lehetett. Miután pedig a nádori hivatal évszázadokon keresztül gyakorolva ezt a hatalmat, annak minden részével ismerős, abban járatos volt, az ő biráskodása hasznos és feltétlenül szükségessé vált. A jászkun különleges jogviszonyok különben sem tűrték volna meg azt, hogy peres vagy vitás kérdésekben az ország általános törvényei szerint hozassék ítélet, mert az valójában nem lehetett volna igazságszolgáltatás. Ez a külön jogrend, külön birákká nevelt, képzett férfiakat igényelt. Nem kell

hozzá nagyon sok bizonykodás, hogy az ő vitás ügyeikben csak olyan bíró ítélkezhetett, aki az ő kiváltságolt köz és magánjogi helyzetüket ismerte.

Többször lett ezen a nádori bíráskodáson rés ütvé. Hol azért nem volt gyakorolható, mert a nádori hivatal nem volt betöltve, — hol azért, mert a török hódoltság ideje alatt szervezetüknek ez a kiegészítő része általuk megközelíthetlenné vált, hol pedig azért, mert — mint a zálogbaadás tartama alatt, — az uralkodó — habár törvénytelenül is, de mégis foganatosítva, — a nádort ettől a bíráskodási jogtól kifejezetten eltiltotta. Ezek alatt az idők alatt szünetelt, de meg nem szűnt. A jog létezett csak gyakorolható egy vagy más időleges akadály miatt nem volt.

A nádor által hozott határozatok tartalma minden egyes esetben respektálta a jászkun partikuláris jogrendet, minden egyes esetben alapját az ő privilegiaik képezték.

Ezeknek a privilegiumoknak csendes elenyészésével feleslegessé, túlhaladottá vált a nádori bíráskodási intézmény is, — átvette jogkörét az egyöntetű igazságszolgáltatás, az egyenlő szabadság pedig teljesen szükségtelenné tette.

A nádort tehát a jászkunokhoz egyedül az ezek által gyakorolt kiváltságos jogszolgáltatás fűzte, s miután ezek a kiváltságok megszűntek, önmagától is elvesztette a nádori bíráskodás létjogosultságát.

Mert habár a régi jászkun jogoknak a redemptióból és a statutumok egy részéből származó joghatálya, ez utóbbinak törvényes kötelező ereje következményeiben fennáll ma is, — mindezek megállhatnak, létezhetnek a nádor bíráskodása nélkül is.

A jászkun kiváltságok jogforrását a szokásjog, a királyi dekretumok képezik és adják meg. A dekretumok azonban a bennük foglalt jogosítványoknak miként való gyakorlására csak az általános tételt, jogszabályt állítják fel, — de a gyakorlati életben való alkalmazására nézve részletes utasítást nem tartalmaznak. Tételes jogszabályokkal

tehát a jászkunok soha nem rendelkeztek, nem még akkor sem, amidőn a török kiűzetése utáni konsolidáció alatt az ország törvényhozása a művelt nyugat jogrendjét általános kötelező erejű anyagi jogszabályok szerkesztésével iparkodott átültetni.

Ilyen irányú munka a jászkunok jogának történetében csak kettő van.

Amidőn ugyanis a redemptio teljesen befejezve és keresztül vive lett, s a Jászkunság lakóinak sorsa megszilárdult — amidőn gyűlött függő helyzetüktől óriási áldozatok árán megszabadultak, alkottattak legelső kodifikációs privilegialis törvényeiknek. Első volt e nemben a Mária Thérézia királynő által 1751. évben kiadott, »királyi regulatio« néven ismert királyi dekretum, amelyet követett az 1799. évben a Hármas kerületek által önkormányzatilag alkotott és elfogadott ugynevezett »jászkun statutumok« néven ismert privilegialis törvény. E kettőről külön fejezetben szólok.

VI.

A királyi regulatió és a jászkun statutumok.

A redemptio folyamánként az országgyűlés meghozta a már ismerttettem 1751 évi XXV. törvényczikket. Ezt követte nyomban a »királyi regulatio« még ugyanazon évben — az 1799 évben pedig az önkormányzatilag meghozott ugynevezett jászkun statutumok.

Ha bármely legelső tudósaink által a legnagyobb gond, fáradsággal megszerkesztett történelmet avagy közjogot, magánjogot tanulmányozunk is, nem ad felvilágosítást arról, hogy mik ezek, sőt legtöbbje tudomást sem vesz róla, amint halgatagon siklanak el az ország történetével szorosan kapcsolatos jászkunok története felett is, mintha ezek az erőteljes szinmagyar törzsek egyáltalán nem is léteztek volna vagy léteznének.

Ezeknek a jászkun szabályoknak elbírálásánál legelső sorban az a kérdés, hogy minemű jogforrásnak tekintendők.

Amint látni fogjuk a mindennapi élet változatos viszonyaira vonatkozó direktivákat tartalmazznak és pedig parancsolólag. Miután nem az országgyűlés hozta, nem törvény a szó jogi értelmében, — de nem is az 1751 évi XXV. t. cikk következménye, mert ez a törvény csak közjogi intézke-

déseket tartalmaz s a királyi regulatiókra okot és ürügyet egyáltalán nem szolgáltat.

Meghozta a királynő, — s miután betartását megparancsolta, miután nemcsak kötelezettségeket de jogokat is tartalmazott és főleg mert a legelső írott kodifikáció volt, amely habár röviden is, de az ősi szabadságoknak megfelelően iparkodott bizonyos rendet és rendszert megállapítani, — a Hármaskör lakosai által a megérdemlett tisztelettel elfogadtatott, a benne foglalt módoszatokkal éltek a jogszolgáltatásban egész addig, amíg 1871-ben az igazságszolgáltatás a közigazgatástól elválasztatván, a királyi bíróságok hatáskörébe nem utaltatott s egészen addig, míg az 1870 évi XLII. és az 1876 évi XXXIII. törvények által nem kifejezetten bár, hanem hallgatólagosan, ellentétes intézkedések által, a vármegyék rendezése alkalmával a Körületek teljesen megszüntetve lettek.

A királyi regulatio nem egyéb tehát, mint a királyi hatalomból folyó dekretum, amelyet a királynő törvényes erővel kifejezetten fel is ruházott. Alkotmányjogilag helyesebben ezt megcsinálni nem is lehetett volna. Nem pedig azért, mert privilegiumaik a királyi hatalomból származván, ésszerűen ugyanazon hatalom van jogosítva a kiváltságokat rendszeresíteni, megvilágosítani, szabályozni. Alkotása tehát nemcsak a helyes tapintatnak, hanem a kellő jogi érzék és tudásnak következménye. Talán sikerülni fog a kutató szellemnek ezen királyi regulatiók értelmi szerzőjét is megtalálhatni, — ez nekem még nem sikerült. — Bárki lett legyen azonban, — valószínűleg a helytartó tanács, vagy az udvari kancelláriából, — tiszteletre méltó munkát végzett. Ha a privilegiumokat egészében, megfelelő minden részében felölélő pontozatokat nem csinált is, egészen tisztán és helyesen állapította meg a jogszolgáltató fórumok ügy és hatáskörét.

Ezt a királyi dekretumot Ő Felsége Mária Thérézia a következő előszóval bocsátotta ki. Az eredeti persze latin volt, azonban a »köznép kedvéért magyarra fordítottak 1820-ik Esztendőben.»

*A jászok és Kunok részire 1751-kben kiadott
Királyi Regulatió*

vagy

Rendszabások

a köznép kedvéért

Magyarra forditattak 1820-ik Esztendőben.*)

Mi Maria Terézia, Isten Kegyelmiből Római Császárné, Magyar, Cseh, Dalmatta, Horváth, Tóth Országoknak Királynéja, Austriának Fő Herczege s a t. Adjuk emlékezetül ezekben mindeneknek, a kiknek illik: Hogy minekutána Mi a Mi Királyi Koronai Jász, és mind két Kun kerületeink Hűséges Lakossainak Ősi, és régi Szabadságait, Privilegiumaikat, valamint némely Hiveinknek alázas ajándékokra, úgy különös tetszésünkből, és kegyelmeségünkből is részint kegyelmesen meg erősítettük, részint újabb kegyelmekkel, és Adományokkal kegyesen bővítettük, és azon alkalmatossággal a Törvényes, Politikai, Adózási, és Honnyi dolgokra nézve 23 Punctumokba, vagy Czikkelyekbe foglalt Rendeléseinket a nevezett kerületek Lakossainak megtartás végett előrevalóképen kegyesen megajánlottuk, és ugyan 1745-ik Esztendőben, November Holnapnak 22-ik napján törvényes erőben kiadtuk volna; — Minthogy azomban azon Rendelések, mint elébb mondatott előrevalóképpen, és azoknak a közelébbi, de már el mult Ország Gyűlésen leendő megerősítésekig készítettek és azokra nézve Magyar Országunknak a most mult, s folyó 1751-ik Esztendőben tartatott Ország Gyűlésére Össze gyűlt Hűséges Statusai, és Rendei némelly, és azon Diétának 25-ik Czikkelyében is érdekelt észrevételeket tévén, azokat Kegyelmes Királyi helybehagyás, és megerősítés végett alázatosan Előnkbe terjesztettek volna, azokat Mi Kegyelmesen megvizsgálván, és nagyobb világosságnak okáért, s a jó rendnek helyesebbé hozására nézve tsak kevesekben

---

*) Az eredeti helyesírással.

változtattván, azon Észrevételeket többnyire kegyelmesen helybe hagytuk, megerősítettük, és ezen ujonnan rendbe szedett Rendelésünkbe kegyesen bé iktattuk, s ezen 24 Artikulusokból álló új Rendszabásunkat, az ennekutánna leendő szoros megtartás végett, Magyar Ország Náder-Ispánnya, mint azon Jász, és Kun Kerületek Grófja, és Birája által a Kerületeknek törvényes erőben kiadtuk a következőekben úgy mint: “

A bevezetés a Jászkun kerületeket «királyi koronai»-nak mondja. A speczialis jászkun viszonyok közepette alkalmasabb jelzõt államjogi helyzetük meghatározására senki sem használt.

Mint már elöadtam, szerették őket királyi jobbágyoknak nevezni. Ők azonban sem királyi, sem más jobbágyok nem voltak. De ha helyzetüket s viszonyukat a közös hazához és annak lakosaihoz meghatározni akarjuk, — figyelembe véve azt, hogy a király személye mindig változik, de a korona megmarad, — figyelembe véve a Szent István koronájának közjogi jelentőségét, helyesen csakis így lehet őket nevezni: *«Szent István koronája alatt álló Magyarország privilegiált jászkun lakosai»*, vagy rövidebben magyarul *«kiváltságos jászkunok.»*

Feltűnő ebben a bevezető részben az a kitétel, hogy «ősi szabadságaikat — újabb kegyelmekkel és adományokkal kegyesen bővítettük.» Ez azonban — mint előbb bővebben kifejtettem, — nem áll. Ez csak a majestas emelésére irányuló udvaroncza kifejezés. Mária Therézia újabb szabadságot nem adott, azokat ki nem bővítette, miután — mint ezt már előzőleg bőven kifejtettem, — Mária Therézia csak az önmegváltásra adott engedélyt, — de ez sem kegyelemnek, sem újabb szabadság, privilegium vagy adománynak nem tekinthető, csak nevezhető, az uralkodó személye előtt hajlongó alázatosságból.

Megint nincs igaza abban, hogy ezen regulatiók «új rendszabást» képeznek. Új rendszabás nincs benne semmi, mert a régi rendszeren nem változtatott semmit, hacsak a pecsét, a czimer ajándékozását nem tekintjük annak, ami

uj jogszabályt — s a rendszabás alatt csak ez a szó érthető, — nem alkotott, azonban mégis rendszabás, mert az ősi szellemnek megfelelő *írott, rendbe szedett* alkotás.

Ezek a cikkek vagy «Artikulus»-ok a következőkép szólnak:

Első Gzikkely, vagy Artikulus.

A Jászok, és Kunok Kerületei a Közönséges, és Adózási dolgokra nézve a Mi Királyi Helytartó Tanátsunknak a Törvényes állapotokra nézve pedig az Ország Törvényei és az Ő Kegyelmes Privilegiumjaik szerint a Palatinus után, a Fő és Kerületbeli Kapitányok, és a Helybeli Biróság alá lévén vettette, Ezen Itélő Székek olly formán osztattak el, hogy a Mi Királyi Helytartó Tanátsunk, a Közönséges és Adózási dolgokban az Ő Fő Kapitányokkal a szükséges Levelezéseket folytassa, s néki Parantsolatokat tudtára adja, Ő pedig a végrehajtandókat a kerületeekben végrehajtsa, és a megkivántató Tudósításokat azon Helytartó Tanátsunknak meg küldje. A Törvényes dolgokban pedig valamely Helység lakossai által elkövetett személyes megbántó tselekedetekre, az olyan adósságokra, melyek tsupán egy Helység egyes, vagy több lakosain követtetnek, ugy az örökösödésre, Successióra és Osztályra, vagy akármely Javaknak, melyek egy helység határában vagynak, visszaszerzésére nézve az Első Biróság azon Helység Biráját, és annak eskütt Tanátsosít illesse.

Második Artikulus.

Hogyha pedig akár az Örökösödést, akár Osztályt, vagy 3000 Forintoknál többre nem menő adósságnak megvételét tárgyazó Javak azon egy kerületnek Helységekben feküdnének, vagy pedig valamely személyes megbántó tselekedetben többen részesülvén, azok azon kerületnek több Helyiségekben lakoznának, vagy pedig ha valamely

Helység ellen folytattatna a Per, azokban az esetekben a Kerület Kapitánya légyen az Első Biró.

Harmadik Artikulus.

Ha pedig az éppen most irt Artikulusban érdekelt Javak, vagy Személyek több Kerületekben találtnának, s laknának, akkor a Fő-Kapitányé az Itélettel.

Negyedik Artikulus.

A jobbágyok visszkérését, vagy kívánását illető Perekben a Fő Kapitány lészen a Biró, az Alperesek pedig annak a Helységnek Birája, és Tanácsa, a hol a visszakért jobbágy tartózkodik, s megbizonyítván a Törvény szerént meg bizonyítandókat, a megtartóztatásnak, vagy ki nem adásnak eseteiben a Helység Birája, s Tanácsa fog elmarasztaltatni, *Convicáltatni* és a Fő Kapitány a maga Itéletét, ha a szükség ugy hozza magával, kerületbeli erővel is végre hajtja, ha tudniillik a Per nem apelláltatik; ha pedig Appelláltatna, valamint a Vármegyékben az Al Ispányoknak a Jobbágyok visszakérésében hozott Sententiájok a vármegye Törvény Székére, ugy a Fő Kapitányi Palatinushoz apelláltathatik. Hogy ha pedig a kerületbeli Kapitányok a Jobbágyok vissza kérése esetében leendő Megintésre, *Admonitióra* csak magok a Földes urak által megkéretnének, kötelesek azt, az idegen jobbágyokat tartóztatók ellen hozott büntetés terhe alatt, az 1715-ik Esztendei 101-ik Artikulus értelméhez képest, véghez vinni, és arrul Tanubizonyság levelet adni.

Ötödik Artikulus.

A hol akár egy, akár több Kerületekben, két vagy több Helység között Határbéli villongás vagyon, annak megítélése a Fő Kapitányt illeti.

Hatodik Artikulus.

Minthogy három Kerületbéli Kapitányok fognak lenni, egy tudniillik a Jászoké, másik a Nagy, harmadik a Kis Kunoké, az elsőnek, minthogy nagyobb a Kerülete, *Distriktusa*, két más kettőnek pedig külön-külön egy Esküttyők fog lenni; azért a Kerületek olyan Eskütteket magok közül mentül előbb válaszszanak, akik a kerületbéli Kapitányoknak hivatalos dolgukban segédjek lesznek; Azomban szabad lészen a Kerületbéli Kapitányoknak több Assessorokat is, a kiket alkalmasoknak ítélnék, és a dologban se hasznok se károk nem forog, a költségnek sokasítása nélkül meghívni, és alkalmaztatni.

Hetedik Artikulus.

Minden Perek, mellyek törvény szerint Birtokból, vagy Birtokon kívül apelláltathatók, a Kerületbéli Kapitányoktól a Fő Kapitányokhoz apelláltattnak, ki is mind az elébe apellált, mind pedig a maga előtt mozdítatott Pereket a Kerületbéli Kapitányokkal és azoknak Eskütteikkel, egynek vagy másnak jelenléte ellent nem álván, fogja meg ítélni; hanem azon Kapitány, a kinek Birósága alatt a Per keresztül ment, ugyanazon Pernek megítélésén jelen nem lehet; A Helybéli Biráktól pedig az Apelláta a Kerületbéli, onnan a Fő Kapitányhoz, attul pedig a Palatinushoz megyen.

Nyolczadik Artikulus.

Valamint a Vármegyebeli Perek a Vármegye Törvényszékéig, vagy ezentúl Birtokból vagy Birtokon kívül, *Intra, vel Extra Dominium* és millyen terhekkal apelláltathatnak, úgy kell intézni a Fő Kapitány előtt lévőket is, és onnan a Palatinus Törvényszékire, vagy ha Palatinus nem volna, a Mi Királyi Kuriánkra azon módon apelláltassanak. Azonban, ha Palatinus választatik, azokat a Pereket, mellyek a most mondott mód szerint máshová apelláltattak, de ott

még ítélet alá nem vétetik, s el nem végeztettek, ő fogja felvenni, s meg ítélni.

Kilenczedik Artikulus.

Mivel a Jász és Kun Kerületeknek Főbenjáró Hatalmat és, *Jus Gladii* kegyelmesen engedtünk, azon Hatalom a Fő Kapitánynak Elölülése, és Igazgatása alatt, a Kerületbeli Kapitányoknak, és azoknak Esküttyeinek jelenléttekben egynek, vagy másnak távol léte akadályt nem tévén; vagy pedig a mennyire szükség lenne, a kerületekből, vagy más-honnan is öszve hívott Törvénytudó személyekből, s e szerint a Privilegialis 9-dik Czikkely értelmében gyakoroltasson; helye lévén azonban, a mennyire az Ország Törvényei megengedik, a Palatinushoz leendő Appellátának.

Tizedik Artikulus.

A Fő Kapitánynak kinevezése a Palatinusi Hatalomnál maradván, a Kerületeknek Notáriussa, Közönséges Adószedője és Fiscalissa a Kerületek Közönséges, a Kerületbeli Kapitányok, Esküttek és Comissariusok pedig mindenik Kerületnek különös Gyűléseiben magok között, hanem mindegyikben a Palatinális Fő Kapitány Elölülése alatt, a Palatinus, mint az Ő Grófjok és Birájok által ki nevezendők közül az alább irt móddal választattnak, kiknek azután Hivatalok három esztendeig tart. A ki nevezés iránt pedig azt kell megtartani, hogy a Jászok és Kunok Kerületei, az ő közönséges, vagy pedig mint fellyebb mondatott, különös Gyűlésökből, melly a Fő Kapitány Elölülése alatt előre ezen tzelra tartatni fog, valamely Tiszti Hivatal Ürességének esetére a Palatinusnak, mint Grófjoknak és Birájoknak jó érdemes és alkalmas személyeket tegyenek fel, a kikből a Palatinus, vagy másokból is, a kik neki alkalmasabbnak láttatnak, nevezzen ki; és a kinevezetteket a Fő Kapitánynak az elébb érdeklött kiválasztás végett adja tudtára; A Közönségek Biráit pedig, Eskütt Tanácsosít, Percep-

torait, s más Hivatalbelieket, vagy szolgálakat mindenik Község maga közt választhat, és tehet. A nagyobb, és nehezebb dolgoknak elvégzésére pedig, a Kerületbeli Kapitányokon, és azoknak Esküttyein kívül, négy Tábla-Birák, *Assessorok*, a kik a Vármegyék módja szerint a Fő Kapitánnyal együtt fognak tanátskozni, az Öregebbek és éremesebbek közül, kettő a Jász, kettő pedig a Kun Kerületekből fognak választatni.

Tizenegyedik Artikulus.

Minthogy minden jól elrendelt Köztársaságban és Községben az Irástár *Arkivum* legfőbb figyelmet érdemel; a Kerületeknek Községes Irástárok Jász Berény Várossában fog lenni; a melyben a Kerületek Szabadság Levelei, *Privilegiumi*, és ezen *Artikulusok* és más Községes Irások tartatnak. A Kerületbeli Kapitányok Hivatalos Irásai is, minden harmadik esztendő lefolytával azon Irástárba vitesenek. Hogyha pedig akár valamelyik kerület, vagy különös valamelyik Helység a Privilegiumoknak, vagy más Irásoknak Párjait magok részire az Irástárból ki akarnák venni, azokat ő nékiek a Kerületek Petséttye alatt ki lehet, sőt ki is kelletik adni; sőt a külföldieknek is az ő Jussokat illető Leveleket, nevezetesen pedig Perbeli Irásokat egy esztendő alatt ugyan magános kérés, esztendő eltöltével pedig Nádor Ispányi Parantsolat mellett, az Ország Törvényei által kiszabott büntetés terhe alatt, ki kelletik adni.

Tizenkettődik Artikulus.

Hogy ha földbeli Jusra nézve ugyan azon Jászokat, és Kunokat valaki az Ország Lakossai közül Perbe akarná idézni, azon Kerület Kapitányát, a mely kerületben a föld fekszik és az által azon Distriktus egész közönségét, ha pedig a keresetben vett Föld mind a három kerületek által közönségesen birattatik, mind a három kerületek Kapitányait, és azok által a Jászoknak, és a Nagy, s kis

Kunoknak minden közönségit a Királyi Curiára idézni köteles léssen, Azonban az ilyen módon elkezdendő Pert a Királyi Fiscalis, mint minden koronai Jöszágoknak törvényes oltalmazója, mindazáltal azoknak költségekkel, és szerentséjökkel fogja folytatni.

Tizenharmadik Artikulus.

A jó Rend hozza magával, hogy a Házaknak és más Telkeknek eladásai, azon Helységnek, ahol a Telek föld fekszik, Magistratusa Tanácsa előtt legyenek, és az által Jegyző könyvbe irattassanak, s rólla Bizonyosság Levél adattasson ki. A Lakosoknak adósságai, a Helybéli Tanács által, a Helységeké Pedig közönséges Gyűlésben fognak bejegyeztetni, intabuláltatni.

Tizennegyedik Artikulus.

Mint hogy pedig a kerületeknek megmaradások kiváltképpen abban áll, ha az esztendőnként fizettetni szokott mind Adóbeli és azzal együtt járó, mind a Kerületeket közönségesen, vagy különösen illető Honnyi terhek igaz, és egyenlő mérték *Proportio* szerént velettnnek ki, és rendes időben fizettettnek be; azért a Nádor Ispányi Fő Kapitánynak kötelességébe tételik, hogy a Kerületbeti Kapitányokkal, és Notáriussal egyetértőleg köztök és a Helységekben eddig gyakorlott osztató mértéket *Proportiót* vizsgálly meg és a hol egyenlenséget tapasztal, jobbita meg; következőképpen azon legyen, hogy mind a Királyi, és azokat követő adók, mind a Honnyi terhek, minéműek azon 12600 forintokat tévő három ezer aranyok, mellyeket Privilegiumjoknak ereje mellett Palatinalis fizetésbe egyenessen a Palatinusnak esztendőnként bé adni kötelesek; ezenkívül magok Tisztjeiknek, és szolgálknak fizetései, és más a közönséges szükségekre fordítandó kiadások, a mennyire ezen Honnyi Terhek más Honnyi és nem adófizetői fundusból, most, vagy ennekutánna, részlnt, vagy

egészen is ki nem fizettethetnének, a Helységek Lakossaira igazán, és egyenes mértékkel, *Proportioval* vettessenek ki, és szedettesen be, az Adószedői Cassa pedig a Honnyi Cassával egybe ne zavartasson; egyébaránt az 1723-ik Esztendei 63-ik Artikulus e részben is igazán, és tökéletesen meg tartasson.

Tizenötödik Artikulus.

Ugyan a Palatinalis Fő Kapitány Kötelessége; hogy a kerületbeli Kapitányoknak, és Notáriusnak egybe jövésekkel, a Helységeknek belső állapotját is vizsgállya meg; nevezetesen ez, vagy amaz Helység minémű summát, és mitsoda móddal veti ki a Lakosokra? azt mi móddal veszi be? minémű kiadásaik, ellenben milyen és mennyi Jövedelmeik legyenek, azokat mi móddal folytatták? Bő vételekrül és ki adásokrül minémű számot adnak? és ha valahol a gazdálkodásban restséget, a ki adásokban pedig mértékletlenséget tapasztal, azt jobbitsa meg, a resteket pedig, vagy a bőkölítőket, a rendfelett tett költségnek vissza fizettetése mellett, meg is büntesse.

Tizenhatodik Artikulus.

Nem kevésbé fogják a Jász és Kun Kerületek a magok boldogságát előmozdítani, ha a Pesti Katona Ispótály Ház részire öt száz ezer forintokbul, s azokhoz kaptasoltakbúl álló tartozások lefizetésére költsön fel vett pénzbeli summákat mentül előbb lefizetni, s magokat a képen a teher alól felszabadítani igyekeznek; azért a Fő Kapitány, az e végett tartandó közönséges Gyűlésben nem csak a mondott summát, s az ahhoz tartozókat igazán vesse ki, hanem mindenk felett azon igyekezzen, hogy mindenik Kerület, vagy Helység a reája ki vetett részt bizonyos határnapra a hová szükség, hátra maradás nélkül tegye le, és fizesse ki; azon időközben pedig a Fő Kapitány a' kerületek, a Helységek által fel költsönözött és eddig ki nem fizetett Adósságoknak mennyiségét Nékünk a Palatinus által ezen-

nel felküldje; a' mellyek kifizettetvén, a kerületek, és azoknak Helységek többé a' mi tudtunk és előre megnyert Királyi engedelmmünk nélkül semmi kölcsön pénzt fel venni ne merészljenek.

Tizenhetedik Artikulus.

A' Helységnek biráitúl, és Perceptoraitul azoknak kerületbeli Kapitányyai a' közönséges Adószedőtül pedig a Fő és Kerületbeli Kapitányok, és Nótárius minden esztendőben a' Bevételekről, és Kiadásról számot vegyenek, és a Fő Kapitány a Helységeknek a Kerületbeli Kapitány által a mondott mód szerint meg rostált számadásokat maga elébe terjesztetvén, azokat ujonnan vizsgálja meg, azokkal, kik adósok maradtak, a' Törvények szerint bánnyon, és az adósságot rajtok mulhatatlanul vegye meg. A közönséges Adószedővel készített s megvizsgált számadását pedig a végső megvizsgálás végett a mi Királyi Helytartó Tanácsunknak minden Esztendőben küldje fel.

Tizennyolczadik Artikulus.

A' Nádor Ispányi Fő Kapitány a' maga szokott segéd Tisztjeivel a' Kerületek Honyi Gazdálkodásainak mind Fundussát, mind módját dolgozza ki, és a' maga munkáját a Nádor Ispánnak küldje meg, a' ki azt vélünk közleni fogja.

Tizenkilencedik Artikulus.

Mivel a Jászok és Kunok Kerületeinek együtt véve semmi Petséttyek nincsen, azon kerületeknek együtt véve mihelyt az eránt folyamodni, s könyörögni fognak, kegyesen adunk ollyan Petsétet, melynek közöttük törvényes hitele leszen, melly alatt a' Három kerületek által elvégzett dolgokat, és a Fő Kapitány által megítélt Pereket, és a' Jászok és Kunok által ő előtte be valloott Prókátori, és meghatalmazó *Plenipotentiariusi* leveleket ki lehet adni, mely Petsét a Fő Kapitány keze alatt fog tartatni.

Husztodik Artikulus.

Midőn mind a Három Kerületek, vagy pedig a Különös Helységek birái ellen Per indittatik, akkor is az Fő-Kapitány a' Palatinus által melléje nevezendő Assessorokkal lészen a' Biró, és ha a' kerületbeli Kapitányok, vagy a Helységek Biráji ügyöket elvesztik, a kerületek közönséges vagy a Helységek Javaibúl, vagy a különös lakosok Jószágából, ha a szükség úgy hozza magával, Erőhatalommal is eleget téssen, sőt magokat a' Helységeket is haszon vétel végett, a Győzedelmes Félnek azzal a' mód-dal által adja; külömben is a kerületekben valamint a' szabad Királyi városokban is az Ellentállásnak *Oppositio-nak* helye nem lévén.

Huszzonegyedik Artikulus.

A kik ezen Artikulusbeli Rendeléseknek ellent állanak, vagy pedig az Ő Fő, vagy Kerületbeli Kapitányaiknak és Helybeli Biráiknak azoknak Hivatalos dolgaikra nézve nem engedelmeskednek, megfenyítettessenek; azok pedig, a' kik azoknak magokat éppen ellene szegezni bátorzkodnának, tömlöczre vitessenek, és ellenek törvényes Per indittatván, tettekhez képet megbüntettessenek.

Huszonkettődik Artikulus.

A' Főben járó *Criminalis* Pereket mind a' Jászokét, mind a' Kunokét maguk fogják megítélni, melly végett a' költségek kevesítésére nézve, valamint eddig, ugy ezután is, csak egy Fiscalis tartasson, a' ki a kerületek kebelében lakván, a Fiscusi Pereket folytassa. Hogy ha pedig a' kerületek az eránt instálni fognak, Palátinális Vice Kapitány is fog kí neveztettni. E szerint kötelessége lészen minden kerületnek, mint Főben járó Hatalommal birónak, hogy a' maga Megyéjében a Gonosz tévőknek őrizete végett mentül előbb jó és szükséges Tömlöczöket építtessen,

és minden olyan Eszközöket, melyek a Főben járó Jusnak gyakorlására nézve megkívántattnak, megszerezze, hogy semmiben fogyatkozása ne légyen.

Huszonharmadik Artikulus.

Hogy pedig mind ezen előre bocsájtattak annáljobban megtartassanak, köteles fog lenni az annyszer előhozott Fő Kapitány,, mint a kinek az előadott kötelességein kívül a' kerületekben előforduló közönséges ,és Adófizetői dolgokra is gondja lészen, és azokban a Királyi Helytartó Tanátsal levelez, hogy a' mondott Kerületek közül valamelyikben lakjon, a' Belső' és külső dolgokat fáradhatatlan szorgalmatossággal, és Igazsággal úgy igazgassa, hogy azok az Isten Dicsősségének, s tiszteletének öregbítésére, a' Római Katolika Szent Vallásnak nevedezésére és a' szóban levő Kerületeknek, s azoknak lakossainak közönséges Javokra, és hasznokra szolgállyanak, szóval, hogy kötelességének mindenben eleget tégyen. Ezenkívül a' Palatinális Kapitányok, és más kerületbeli Tisztviselők az Országban lévő szomszéd vármegyékkel, minden időben és minden előforduló esetekben, melyek a' katonaság elébb vitelében, és azoknak tartásokban magokat elő adandják, vagy más egyéb állapotokban is, melyek a szomszéd Vármegyékre akár mi módon tartoznak, Levelezéseket folytassanak.

Huszonnegyedik Artikulus.

A Jászoknak, és Kunoknak minden személyes Pereiket, akár legyenek azok a' Közönségeké, akár olyan Lakosoké, kik nemesi szabadsággal nem birnak, úgy másokat is, melyeket törvény vagy Contractus szerint nem folytathatnak, akármelly Biróság előtt, a' Palatinális Fő Kapitány, hivatalos kötelességből, maga neve, és Felperessége alatt fogja előmozdítani.

Ugyan azért, mind közönségesen, mind különösen a' Mi Többször előhozott Királyi Koronai Jász' és Kun Ke-

rületeink Polgárjainak, és Lakossainak, és az ő időről időre leendő Fő és Kerületbeli kapitányaiknak, úgy a Helységek Biráinak, és más Tisztviselőinek ezekben kegyelmesen meghadgyuk, és parantsoljuk, hogy ezen kegyelmes, és (a' mint előre megmondattott) a közelébbi Országgyűlésen, az Ország Rendei, és Státusi által Előnkbe terjesztett, Észre-vételekhez képest készült és az előadott 24 Artikulusokba foglalt Rendeléseket minden Punctumaiban, és Czikkelyeiben hiba nélkül, és tökéletesen meg tartsák, és másokkal is megtartassák. *Költ a Mi Austriai fő Herczegi Városunkban Bétsben, Október Holdnapnak 5-ik napján 1751-ik Esztendőben.*

Amint látjuk belőlük, ezek jogszabályokat, jogelveket nem tartalmaznak. Szabályozzák a törvénykezési forumokat, és pedig a magyarországi törvénykezési szellemnek megfelelően, hármass instantáju bírósággal.

Viszont teljesen megfelel annak a privilegiumnak, hogy bíráikat, kapitányaikat szabadon választhatják s hogy a nádor a jászkunok legfőbb bírása.

Megfelelő ősi szabadságuknak és intézményeiknek az is, hogy legelső sorban önmaguk gyakorolják önmaguk felett az igazságszolgáltatást. Minden községnek meg volt a saját külön tanács törvényszéke, amely a lakosság egymás közötti jogügyeit bírálta és intézte el. A mai modern igazságszolgáltatás előtt ugyan ez már visszatetszőnek tűnik fel. Tényleg bizony jogtudorok, diplomás törvény ismerők nem igen voltak tanácsos uraimék között, de azt már nem tudom, hogy nem-e jobb volt a mai rendszernél, s nem tudom, hogy nem-e fog az igazságszolgáltatás ismét odáig visszafejlődni vagv kifejlődni, ahol a jászkunok voltak. Ma az igazságszolgáltatás drága, hosszadalmas és bizonytalan. A tagadhatlanul teljes joggal kívánt jelszó: a szóbeliség és közvetlenség. Ugyan képzelhető-e nagyobb szóbeliség és közvetlenség, mint az akkori tanácsbíróknál uralkodott? A tételes törvények teljes hiányának daczára a jogbizonytalanság kisebb volt mint most, mert ha talán más

és más lett volna is a jogrend egy-egy kis része az egyes községekben, de egy községben magában egyöntetű volt, minél fogva mert saját jogrendjét mindenki jobban ismerte, ügyét bizonyosabban intézhette. Olcsóbb is volt mert az első folyamodású bíróság helyben székel, magyarabb is volt, egyenesebb is volt. Hogy egyszerű paraszt emberek bíráskodtak, akik a jogot nem ismerték, az csak azért is jobb volt, mert az alaktság nem ölte el az anyagi igazságot, a felfang kevésbé érvényesült, másrészt a notáriusokat jogvégzett egyénekből választották, akik a tételes törvényre is felügyeltek. S végre is a mai esküdszékkal, mint modern vivmánnal megint beleültették a paraszt embert is a birói székbe, s ha maga az esküdt birói intézmény jó sőt civilizált előhaladás, ki mondja azt, hogy ezen körülmény rontott a jászkunok régi jogszolgáltatási rendszerén. Nos, nem tudom, nem-e úgy leszünk vele, mint Jókai Mór a »Fekete gyémántok«-ban mondja, hogy kérni fogjuk magunkat »in den Bauerstand zu erheben«, mert be fogjuk látni, hogy a régi illetén rendszer jobb mint a némettől importált mai igazságszolgáltatás.

Amint már előbb láttuk a közgyűléseket a Hármaskerületek különböző községeiben — habár legsűrűbben Jászberényben tartották. A 11-ik artikulusz a levéltárt Jászberénybe rendelve, ez által a Hármaskerületek székhelyévé tette, amire különben helyzete és népessége számánál fogva praedestinálva is volt.

A 16-ik artikulusz a redemtioból még fennálló terhek, adósságok kifizetésére szorítja a kerületeket és községeket. Ezen terhek mineműségét és mennyiségét már fentebb láttuk. Bölcs előrelátással a jövőben adósságot csinálni királyi engedelem nélkül megtiltotta. Ez az egyetlen önhatalmu beavatkozás a jászkunok önkormányzati jogaiba, de alig hiszem, hogy ennek helyességét mindenki be nem látja, amint belátták és hódolattal fogadták a Hármaskerületek is.

A 19-ik artikulusz pecsétet is adományozott. Tényleg

eddig királyi adományból származott ilyen pecséttel nem rendelkeztek, czimert eddig senkitől sem kaptak, habár ugy a Jászság, mint a Nagy és Kiskunság külön-külön pecsétet használtak is. Ennek joghatálya az volt, hogy most már a többi vármegyékkel egyformán jogosan titulálhatták magukat »nemes Hármas Distriktusoknak« s joggal megkövetelhatték ugyanezt másoktól is. Hallgatagon bár, de bennfoglaltatik a czimeradásban a nemesség, mert czimerrel csak a nemesek rendelkeztek. Csakis e tekintetben tartalmaznak tehát a királyi regulatiók új adományozást, de ennek a tisztán etiquette szerű adománynak más jelentősebb eredménye nincsen, mint hogy királyilag is elismervén, nemes czimüvé tette az összességet, czimert és czimet adott.

A 22-ik artikulus kijelenti, hogy a kerületek kívánságára nádori alkapitány is fog kineveztetni. Ezen alkapitány azonban, mint már láttuk, *Almássy János* személyében még 1745-ben ki lett nevezve, és itt inkább annyit jelent, hogy ez az alkapitányi állás csak a kerületek egyenesen kifejezett kívánságára töltettek be.

Az 1848. utáni időkben, a mikor a nádori állás betöltve nem volt és nem is lett soha, a palatinális főkapitányi állás fejlődött ki a valódi főkapitányi, főispáni állássá, s mint ilyenek kormányozták a Hármas Kerületeket azok megszűntéig.

Az országos törvényeknek alkalmazhatlansága és a jogviszonyokat szabályozó, jogelveket tartalmazó tételes törvények teljes hiánya miatt hova tovább fölmerült ilyenek alkotásának szüksége.

Szabadságukból és teljes önkormányzati jogukból kifolyólag ezen a bajon segitendő, 1899. év február 13-án a Hármas Kerületek generalis Congregatióján aztán megalkottak helyesebben elfogadtak egy ilyen általános kötelező erővel hiro jogszabályokat tartalmazó tételes törvényt, az ugynevezett »jászkun statutumokat«. Méltatni fogom őket egyenkint.

*„A Jász és Kun megyebeli törvény-székeket tárgyzó
Statutumok.*

Melyek.

József Ő Királyi Hertzsége Felséges Nádor-Ispány, mint azon megyék Grófja, és Birája által megerőltetvén, a Megyéknek 1796-dik Esztendőben, Böjt-elő Havának 13-dik Nappján tartott Közönséges Gyűlésében ki-hirdettettek, és a megtartás végett közönségessé tétettek.

Az általános közvélemény és közhit téved abban, hogy ezek a statutumok az 1799. február 13-án tartott közgyűlés szellemi műve. Ennek ellenkezőjét igazolják a közgyűlésnek alant ismertetett február 13. és ápril 18-án kelt határozatai, amelyekből kiderül, hogy a nádor az általa készített ezt az elaboratumot január 8-án küldte le tárgyalás végett, és ezt az 1768-ban kidolgozott s a Kerületek által nádori jóváhagyás végett felterjesztett statutumokkal leendő összehasonlítás végett a közgyűlés 1799. február 13-án csak kiadta. És miután a nádor ezeknek dolgában és ügyében hozzájuk sürgetést intézett, ápril 18-án fogadták el minden ellenvetés nélkül, és rendelték el annak közhirrre tételét.

A közgyűlés erre vonatkozó határozatai így szólnak:

1.) 1799. február 13-áról.

183. Felséges Nádor Ispány ő királyi Herczsége: hogy mind a perlekedő felek, mind a rendes Törvény Székek némely állapotokban tudhassák magokat mihez tartani, a kerületek részére 13. Czikkelyből álló Statutumokat ki munkáltatván, oly kegyes meg hagyással ide meg küldeni méltóztatik: hogy a közönséges gyűlésben fel olvastattván, a megyebeli Kapitányokk. úgy az Helybéli Magisetrátusokk. ezáltal pedig a Közönségekk. hír és tudtokra adattasanak; e mellett a kerületek — szoros vigyázattal legyenek: hogy azok ezentul Szentül megtartassanak dd^o 8° January 799.

Határozat.

Ezen Statutumokat minden alázatos engedelmességgel vévén a districtusok, per extensum ezen mai Gyűlésben felolvastattak, és publicáltattak, a melylyek is mindazért

hogy miként vétethessenek legjobb móddal ususban, és effectusban, mind pedig, hogy azon Statutumokkal, a mellyek in Ao 1768. pro ratifikatione felküldettek, meg egyeztetthessenek, egy Solennis Magistratualis Deputationak, a melyben Tettes Palath. Kapitány 3. Discialis. Kapitány, Palath. Assessor és Fiscalis Urak mindnyájan jelen lesznek, a végett ki adattni rendeltetnek: hogy ha valamely Reflexio éránta lenne, azt írásba tévén, a Kerületekk. ide azon Deputatio referálja.“

II.) 1799. ápril 18-áról.

„695. A felséges Nádor Ispány ő királyi Herczagsége által Sub n° 183. behozott Intimatuma mellett ezen districtusokra nézve 13. czikkelyekben helyben hagyatott Statutumok, vagy is municipaiis Törvények, noha az ki rendelt Deputationak ki adatták, hogy ha valamely reflexiok volnának erántok, minden alázatossággal terjesszék a districtusok eleibe, mind azon által azokk Közönségessé való tételek továbbra nem halaszthatván, arranézve mindaz 3. magyékben meg tartás végett e Gyűlésből currentáltatni meg hagyattnak.“

A statutumok szövege a következő:

Első Statutum.)*

A perlekedéseknek rövidítéséről.

1. §.

Az igazság ki-szolgáltatásának hamarább voltára nézve meghagyatik; hogy a perlekedőknek, kik Prókátorok által akarják Pereiket folytatni, meg-engedtetik ugyan, hogy azoknak segítségekkel élhessenek; ezek azomban, tudniillik a Prókátorok köteleztetnek, hogy mennél rövidebben lehet allegállyanak; a kifogásokat, mellyek közzül hárommal élhetnek, tsupán egy Terminuson, és két feleletben, azonnal feltegyék; valami pedig a meritumot, vagy magát a Pernek tárgyát illeti, mind azt három feleletekben bé-rekesszék; negyediket tenni nem szabad, és ha tesznek, a Biróság keresztelje ki, és a költséget fizesse meg a másik Félnek.

Midőn pedig szegény emberek a Tanács előtt szóval perelnek egymással, tartoznak a Helység Notáriussai azoknak panaszaikat, és egymásnak tejendő felelettyeiket kihalgatni rövideden, és hűségesen papirosra tenni, mellyekre a Birák ítéletet hozván, a Notárius a Sentiatiát írja-be a Feleknek felelettyeik után.

*) Az eredeti fordítás nyelvezetével.

2. §.

Többire a Districtusokban eddig-is szokásba vólt mód szerint, szabad lészen ezután is a *Jurisstitiumokban*, vagy Törvény szünések idejében (ki vévén az aratásit) a pereket folytatni, azokban Sententiákat hozni s azokat *Executio* által teljesíteni.“

Tulajdonképen csak a perlekedés formáit szabályozza. Ugy látszik szükséges volt a bőbeszédűség megakadályozására, azonban csak a gyakorlatban birt sullyal, és valójában a prókátorok ellen, azok hosszadalmas terjengős előadásának meggátlása céljából alkottatott.

*Második Statutum.**A személyes Tselekedetekről.*

„1. §.

Azoknak meg-zabolázásáról, a kik a közönséges Parantolatok és Magistratus végzései ellen tselekednének, vagy magokat azok ellen szegezni mérészelnék, lévén már a Királyi kegyes Regulatiónak 21-dik Tzikkellyében rendelés téve; azok eránt a kik a Magistrátusbéli Tiszteknek hatalmát, és Felsőségét, motskos szókkal, vagy írásokkal megbántani nem iszonyodnának, végeztetik; Hogy ha valaki a Megyebéli lakosok közül, a Magistratualis Tisztet, Helység Biráját, Notáriussát, vagy Tanátsbéljét, midőn azok a magok hivatalokban munkások, bosszúállásnak kívánságából, vagy más akármi okból tsűfsággal, avagy tsak illetlen szókkal is, és motskolódásokkal illetné, vagy ellenek ki-kele; az olyan ember, azért mivel a Hivatalbéli személynek meg-bántása által, magát a Főhatalmat bántya-meg, a Magistratualis Fiskus kérésére a Fő Kapitány által azonnal egész *Homágiumában*, az az 50 Rh. forintokban marasztasson, és büntettesen; vagy ha a meg-bántott személynek mi vóltá ugy kívánná, bűnéhez mérsékelt testi büntetésre, a miképpen tudniillik a Fő Kapitánynak tetszeni fog, ítéltesen.

2. §.

Továbbá köz-nép között való betstelenítések a Helybéli Tanáts előtt; vagy ha a betstelenítők ugyan azon Districtusnak külömb külömb helyeiben lagnának, a meg-sértegett Félnek *Actiója* mellett a Disrictualis Kapitány előtt ítéltesenek; melly betstelenítésnek büntetése fél *Homágiumra* határoztatik.

3. §.

Ha pedig az előre bocsátott betstelenilések különböző időben, és helyen történnének, valamint megengedtetik az, hogy egy Actió által kerestessenek, úgy az is rendeltetik, hogy a mondott *Dehonestatióknak* büntetése ahoz szabattasson, a hány ízben gyakorlotta azokat a motskólódó; hozzá téven azt, hogy ha a meg-győzetett Félnek nem lenne módja pénzül fizetni, közönséges helyen el-szenvedendő mérséklett testi büntetésre ítéltesse. A pénzbeli büntetésnek pedig a Törvénynek értelme szerint, két harmad része a *Birót*, egy harmada pedig az *Actort* fogja illetni; a költségek azonban, és a fáradtságnak jutalma, melyeket a Biróság jó lélekkel meg-határozván *Exequálni* fog, egyedül a felperesé légyenek.

4. §.

Végezetre, az *Instantiákban* lévő hamis előadásokra nézve végeztetik, hogy ha az olyan hamis előadások valamely Magisztrátuális Tisztnek, vagy Tanácsnak betsületét érdekelnék, ezen Statutumnak első *Paragraphussában*; ha pedig közönséges személynek neve, vagy betsülete sértetne, ugyan ezen statutumnak második Szakaszában előadott büntetéssel fenyíttessen a hamis vádoló. Hogy ha pedig az ilyen hamis vád Ő Felsége, vagy a Jász és Kun Megyéknek fő Tisztsége eleiben adattatna, akkor, a fel-adó, az 1567-dikbéli 9 és az 1723-dikbéli 62 *Artikulusok* értelméhez képeest *poena talionis* az az olyan büntetésre ítéltesse, a millyen büntetést érdemlett volna az általa bé-vádoltatott személy, ha az ő vádja igaz lett volna.“

Büntető esetek elbírálásának mikéntjét rendeli el. Az 1. §. hatóság elleni erőszak, a 2. és 3-ik szakasz rágalmazás és becsületsértés magánszemélyek ellen, a 4. §. pedig hamis vád, és ezeknek büntetéseit tartalmazza. Érdekes a 3. §. amely szerint a pénzbírság $\frac{2}{3}$ része a bírót $\frac{1}{3}$ része pedig a felperest illeti meg. Mai igazságszolgáltatásunkban ez már nincsen meg, a francia és olasz törvények azonban a rágalmozó és becsületsértőt ma is büntetik a panaszos javára fizetendő tekintélyes pénzbírsággal, valamint a bűnöst sujtják nálunk is az eljárási költségek megfizetésével. Annyi idő óta tehát csak a büntetés czime, a pénzbírság behajtási módja változott meg, maga a lényeg azonban ugyanaz maradt.

„Harmadik Statutum.

A Vakmerő Törvénykezőkről.

1. §.

Hogy eleit lehessen venni a Vakmerő Törvénykezőseknek, és ezek által másoknak okozni szokott alkalmatlanságoknak, ennekutánna, az ilyen Vakmerő Törvénykezők, a kik tudniillik minden Törvény székeken meg-buktak, élő vagy fél *Homágiumokon* kívül, a' haszontalan okozott költségeket is, és a fáradságnak az *Executio* alkalmatosságával a Biróság által meg határozandó díjját megfizetni köteleztetnek; ha pedig szegénységek miatt nem fizethetnének, mérsékelt Testi büntetésre, vagy az ellenkező Félnak teendő szolgálatra, melly szolgáltatnak mennyiségét az Exequáló Biróság fogja meg határozni, büntetessenek; azzal a megjegyzéssel, hogy a ki az el kezdett pert egy esztendő lefolyása alatt elégséges ok nélkül nem folytattya, keresetétől azonnal essen el, és azt tsupán *Novum*, vagy Újj per által kezdheti ismét-el, meg-fizetvén a másik Félnak a költségeket.

2. §.

És mivel a tapasztalás bizonyítaná, hogy sok perek tsak azért támasztatnak, mivel a Feleket a Prokátorok ingerlik, s biztatják, hogy Törvénytelen Kereseteket meg-fogják nyerni, s ugyan e végett magokat mint egy erővel kötik, másként a Feleknek eszek ágában sem vólna, hogy perlekedjenek, és másokat nyughatatlankodtassanak; Innen meghatározatik, hogy ezekben a Distriktusokban a per folytatás más Prokátoroknak meg-ne engedtesse, hanem tsak azoknak, a kik igaz lelkűségekről, mérsékelt és egyenes indúlatyokról esméretesek. A kik tehát az elő számláltakban magokat bűnösökké tennék, azok és az ollyanok, halgatásra fognak kényszerítettni, sőt ha a környül állások nagyobb büntetést kívánnának, a' vakmerő Törvénykezők ellen fellyebb diktált bírság a Districtusokban találtatható jószágokból *Executio* által vetessen meg rajtok.

A poena temere litigantium a magyar jogszolgáltatásban igen sűrűn alkalmaztatott régebben is. Sőt habár 1848. után hosszú ideig nem alkalmazták is az ország több részében, az új sommás eljárásról szóló 1893. évi XVIII. t. czikk 205. §-a ismét behozta.

A prokátorok elleni eljárás, akik a per megindítására izgatják a feleket, mintegy fegyelmi felügyelet és más ható-

ság teljes hiányában megfelelő retorsiót alkalmaz. Az is igaz azonban, — az akkori prókátorok dicsőségére legyen mondva, — hogy nem találtam esetet, amidőn ennek alkalmazását a districtusok szükségesnek találták volna.

Annak azonban több helyen van nyoma, hogy elkeseredett perlekedő felek még akkor is folyamodgattak ügyük megítéléséért, amikor már minden instantián keresztül el lettek utasítva. Ilyeneknek nyomait igen sűrűn mutatják az 1848/49-iki jegyzőkönyvek, mert többször változtak a **rendszerek**. A rosszul értesült nádortól apelláltak a jól értesült igazságügyminiszterhez, a rosszul értesült igazságügyminisztertől a jobban értesült kerületi főbiztoshoz. Mindig jobb szerencsét reményelve.

Negyedik Statutum.

A Successióról.

1. §.

Meg-hagyatván kinek-kinek az a szabadsága, hogy a maga által keresett javakból szabadon rendelkezessen; Hogy ha az ilyen *Acquisitor* Testamentom nélkül halna-meg, és Özvegye nem maradna, annak minden Ingó Java Fiai és Leányi között egyenlően osztasson el; az Ingatlan javak, vagy fekvő-jószágok pedig a Fiaikat illetik; úgy mindazonáltal, hogy ezek a magok Leány testvéreit, azoknak jussok, vagy részek szerént, annyi Summából, a mennyin az a fekvő Jószág szereztetett, pénzül fizessék ki. Hogy ha pedig az illető Ingatlan javak nem pénzen, hanem Testamentom által, vagy hűséges szolgálatokért szereztettek, azok betsültessenek meg, és a betsű szerént való árából fizettessenek ki a Leányok.

2. §.

Ha azomban a Férfi ág el-fogyna, a Leány ágon levők succédálhatnak az Ingatlan javakban, még pedig azok, kik ugyan azon egy Gradusban vannak, fejenként, akik pedig különböző Gradusban, törzsönként; úgy mindazonáltal, hogy a közönséges, és a' jószágot illető különös terheket hordani köteleztetnek; és jöllehet az utolsó mag nélkül való Férfi az Ősi Ingatlan Javakból a' Leány ágnak kárával egy átallyában nem rendelkezhetik; azon summának mennyiségéhez képest mind-

azonáltal, a mellyel a Leányok ebből a Jószágból a' férfiak által már az előtt kifizettettek, a' szabad rendelkezés nálla meg-hagyatik.

3. §.

Ámbár azonban szabadságok légyen a Fiaknak, hogy a Leányokat az Ingatlan javakból ki-fizethessék: azt mindazon-által nem tselekedhetik akkor, mikor a *Acquisitor* Atyafiaknak egyike Fiakat, másika pedig Leányokat hagyna maga után; mivel ebben az esetben a Leányok úgy gondoltatnak, mintha Férfiak volnának, *pro praefectis*, s ugyan azért, valamint ők az Attyokról maradt javakat meg-tarthatták, úgy ő róluk tsupán a Fiakra fog maradni, és már ezeknek szabadságokban fog állani az ő Leány testvéreiket pénzül ki-elégíteni.“

Ötödik Statutum.*)

Az özvegyi jogról.

1. §.

„A férj halála után hátramaradó özvegy, ha a vagyonszerző férj másként nem intézkedik, a Férj vagyonában marad haszonélvezeti, — de nem tulajdon — jogon, úgy, hogy az özvegy halála vagy más házasságra lépése után az ingatlan javak legott a fiukra mennek át. Ami pedig a szerzési árt és az ingókat illeti, a maga igénye szerint, a fiukéval és leányokéval egyenlő szerzőtársi özvegyrészről szabadon rendelkezhet, ha pedig a Férj teljesen magvaszakadtan hunyva el javairól egyáltalán nem rendelkezett, az ily esetben, tudniillik, ha semmiféle örököse nem marad, kiket az örökség megilletne, úgy az ingó mint ingatlan javak a túlélő özvegyre tulajdon- és szabad rendelkezési joggal szállnak. A községi előljáróságok minden éberséggel vigyázni tartoznak, hogy a férjről maradt javak az utódok kárára az özvegyek által ne tékoztassanak és ha prédáltatnának, zárlat elrendelése által gátoltassék meg a tékozlás.

2. §.

Egyéb özvegyek, kik nem szerzőtársak, ha ugyanis más házasságot kötnek, esakis hitbérét, nászajándékát, hozományát (ha a férj javaiba van ruházva) és a házasság tartama alatt a férj által szerzett ingókból egy részt követelheti az örököstől, vagy ha végrendelkezni kíván, csak az előbb felsoroltakról rendelkezhet, és az özvegy hozománya oly kiváltsággal bír, hogy a férj oly adósságai előtt, melyeknek kötelezvényeit az özvegy nem irta alá, kiszakítandó.

*) Hild Viktor fordításában.

3. §.

Ami pedig az özvegy hitbérét illeti, a törvényes hitbért (dos legalis) pedig az ingatlanokat illetőleg a megváltási (redemptionalis) vagy vételár szerinti becsértékhez képest állapítandó meg, és ha az ősi vagyonból a nőnek nagyobb hitbér iratott is, a többletre nézve az örökösök nem kötelezhetők; némi mérsékelt kötött hitbér (dos scripta) a szerzett vagyonra lekötendő.

Ezek közül a statutumok közül az V-ik az országbirói értekezlet által egész terjedelmében fenntartatott. Egyetlen maradványa még a régi jászkun speczialis és partialis jogszolgáltatásnak. Általános vonásokban egyezik a magyar mai közönséges örökösödési joggal és attól csak kis részben tér el imitt-amott.

Meg kellett hagyni, mert régi törvényeink szerint más volt az öröklési rend a jászkunoknál, mint a nemesek és jobbhagyoknál, és akkor bizonyos nagyobb zökkenés nélkül nehéz lett volna az átmenet. Való igaz azonban, hogy fenntartását ma már semmisem igazolja, szükségessége nagyon is problematikus értékű, sőt határozottan jobbnak vélném az egyenlőség elvét itt is alkalmazva, ennek a megszüntetését.

Miután azonban érvényben van, helyesnek és szükségesnek véltem az eredeti latin szövegnek a függelékben való ismertetését, — és itt a mai kor nyelvének jobban megfelelő fordításban visszaadni.

Tartalma a következő részletekre bonczolható fel:

1. Az özvegy joga, ha a vagyonszerző férj másként rendelkezik.

2. Ha a vagyonszerző férj nem rendelkezik.

3. A közszerménnyről való rendelkezés.

4. Az ingókról való rendelkezés.

5. Leszármazó hiányában való örökösödési joga.

6. A községek előljáróságának kötelezettségei.

7. A nem szerző özvegy joga.

8. Hitbére, nászajándéka és a hozományának sorsa.

9. A hitbér külön jogositványa.

Összehasonlítani kívánom ezt az érvényben levő statutumot általános magánjogunkkal, hogy a különbség e kettő között előtűntethető legyen, mert részben a hiányos és helytelennek mondható régi magyar fordítás miatt is bíróságaink nincsenek egészen tisztában ennek alkalmazásával.

(ad. 1. és 2.) Ha a vagyonszerző férj másként nem rendelkezik, az özvegyet férje vagyonában haláláig vagy férjhez meneteléig haszonélvezeti jog illeti meg. Ez teljesen azonos a magyar magánjog szerinti özvegyi haszonélvezeti joggal.

Ha azonban a vagyonszerző férj másként rendelkezett, ha ettől özvegyét megfosztotta, mi történik akkor?

Az általános magánjog szerint a férj nem foszthatja meg nejét az özvegyi haszonélvezeti jogtól. De az V-ik statutum szerint joga volt megfosztani. Ez feltétlenül következik az argumentum a contrarioból, abból, hogy csak akkor illeti meg a haszonélvezeti jog, ha a kereső férj másként nem rendelkezett, — (*secus non disposuit*) — mert ha másként rendelkezett, akkor ez a rendelkezés áll meg még az özvegyi haszonélvezeti jog rovására is. És mert ez a rendelkezés korlátozva nincsen, megtehetette ezt akár végrendeletben, akár halála előtti ajándékozás vagy bármi más uton módon.

A mi az V-ik statutum e részében gondolkodásra, ellenvetésre ad okot, az csak arra a kitételre vonatkozhatik, hogy miként értelmezendő a vagyonszerző, a kereső férj (*Maritus acquisitor*). Valjon miért van a férj szóhoz ez a jelző hozzá téve? Nem-e azért, hogy ez a másként rendelkezési jog csak a házasság tartalma alatt szerzett vagyponra, a közkeresményre vonatkozik?

Szerintem igenis azért. A férjnek minden szerzeményi vagyonáról volt joga másként rendelkezni. Hogy ezen tudatra lehessen jönni, az egész statutum szelleme, értelme, veleje jól kiveendő.

Különösen ha az előző 4-ik statutumot megértelmezzük, a miben ki van mondva, hogy a szerzett vagyon fe-

lett mindenki szabadon rendelkezett, s a leszármazók csak akkor kapják meg a szerzeményi vagyont, ha végrendelet vagy özvegy nem marad hátra, következík, hogy ha a szerzeményi vagyonból ki akarta zárni a férj feleségét, azt tehette, a nélkül, hogy ehhez akár közszerzői, akár özvegyi haszonélvezeti jogosultságot formálhatott volna.

Következményei tehát, hogy a férj a közszerzeményről szabadon rendelkezhetett.

Hogy az özvegyet csak a szerzeményi vagyonból illeti meg az özvegyi haszonélvezeti jog.

Hogy ez csak akkor illette meg, ha a szerző férj másként nem rendelkezett.

Hogy végül ez a rendelkezés bármely formában eszközölhető volt, és nem köttetett szigorú, például végrendeleti alakszerűségekhez.

De mi van ekkor az ősi vagyonra vonatkozólag? Létezik-e azokra nézve özvegyi haszonélvezeti jog? A felelet erre igen könnyű. A IV-ik statutum szerint az ősi vagy adományos javakra özvegyi haszonélvezeti jog nem létezett, azt egyenesen a leszármazó fiú gyermekek örökölték s a leányokat pénzben elégitették ki.

Ámde ez a része a statutumnak hatályon kívül van helyezve, s miután az országbirói értekezés 17. §-a kimondta, hogy az általa szabályozott öröklési rend a jászkun Kerületekre is kiterjed, ennél fogva az általános magyar jog szabályai a kötelezők, a mely szerint az özvegy eme vagyonokra haszonélvezeti joggal bír.

(ad. 3. 4.) A szerzeményi, közszerzeményi vagyonban és ingókban még más jogosultságot is enged az özvegy részére a statutum. Azt nevezetesen, hogy a szerzési árból, valamint az ingóságokból a gyermekével egyenlő egy részt magának tulajdonjoggal kivehessen, de mindig feltéve, hogy ha a vagyonszerző férj másként nem rendelkezett.

Ez egészen elütő a mai általános magánjogtól. Ily esetben az özvegyet a közszerzemény fele illeti meg tulajdonjoggal, még ha a férj másként rendelkezett volna is,

Az ingóságokból pedig tulajdonjoggal mit sem követelhet, azonban özvegy haszonélvezeti joga azokra is kiterjed.

(ad. 5.) Szó szerint való fordításban, ha semmiféle örökös nem marad, kiket az örökség megilletne (nullis scilicet superexstantibus, quos successio respiceret hereditibus) úgy az ingó, mint ingatlan javak az özvegyet fogják illetni tulajdonjoggal.

Két féle kifejezés akadályozza ennek a mondatnak helyes megértését.

Az egyik a »haeres« szó, a mi szintén örököst jelent, de örökös a végrendeleti, örökös az oldalági a szerződéses is. A végrendeleti és szerződéses öröklés itt ki van zárva, mert akkor már az örökhagyó valamilyen módon rendelkezett. A kérdés csak az, hogy valjon általános értelemben veendő-e itt, avagy jelen esetben csak lezármazó örökösnek tekintendő. Miután már eleve ki van zárva, hogy általános érteleme legyen, mert hiszen végrendeleti örökös sem lehet, miután ez az eset csak akkor áll elő, hogyha a férj nem rendelkezett, hozzávéve azt, hogy a latinban is megvannak a »haeres« szó melletti jelzőkkel különböztetve az örökösök minőségei, mint »haeres ab intestato«, »haeres ascendens, descendens«, és főleg ennek a mondatnak az a kitétele hogy ha a férje teljesen magvaszakadtan halna el, (quin si Maritus in semine prorsus defecisset) feltétlen arra enged következtetni, hogy ez alatt a szó alatt csakis lezármazó örökös érthető.

Annál is inkább ez értendő, mert az oldalrokonok és az özvegy között a szerzeményi vagyonra nézve semmi közös érintkezési pont nincsen, az oldalrokonok nem bírván ezen javakhoz semmi féle más különösebb jogcímmel, csakis abban az esetben örökölhelnék a szerzeményi vagyonokat, hogyha az erre való jogosultságot a statutum szemben az erősebb jogu közszerzőnővel, nekik kifejezetten megadná.

Ha gyermek van, a statutum szerint a közszerzeményből csak egy gyermekrész illeti az özvegyet. Ha gyermek nincs, akinek pedig erősebb joga volna az apa

után mint az oldalrokonoknak, lehetetlen hogy ez utóbbiak nagyobb előnyben részesüljenek mint a leszármazók, és többet örököljenek, mint a törvényes szülöttek.

Ez a meglehetősen homályos rész kétséget hagy fenn az iránt is, hogy magszakadás esetén az összes vagyonok az özvegyre szállanak-e, avagy csak a szerzeményiek, — vagyis az általános magánjog szerinti hitvestársi öröklés esete következik-e be, avagy csak a közszerzeményi vagyonokat örökli.

A statutum az oldalági öröklési rendről nem intézkedik. Mindannak daczára ez létezett mint természetes és törvényes öröklési rend, s miután az ősi javak örökösödési jogából az özvegy ki volt zárva a IV. statutum szerint, — miután ennek az V-ik statutumnak 1. szakasza csakis a szerzeményi javakról beszél, s csakis az erre való örökösödési jogot tárgyalja, nem lehet kétség a felől, hogy az özvegyi, hitvestársi örökösödési jog a jász kunoknál, — csakis leszármazók nem léteben és csakis a szerzeményes vagyonokra létezett és létezik, — s e tekintetben annyiban különbözik az általános magyar örökösödési szabályoktól, hogy a fiskus örökösödési jogát sem zárja ki, míg amaz kizárja.

ad 6. Ki kell itt emelnem a jász kun községi előljáróságok egy kötelezettségét, amely törvényszerűen nyomja vállaikat, azt nevezetesen, hogy ellenőrizni tartoznak az özvegyet, hogy a férjétől maradt javakat ne pocsékolja el. A többi részszel együtt ez is érvénynyel bír ma is, és amennyiben ez a nyilvántartás kiskoru várományosokat is érdekel, az illetékes árvaszékek figyelmének is ki kell lenni reá terjedni.

ad 7. A nem közszerző özvegy új házasságra lépés esetén a férje ingóságaiból egy gyermekrészt követelhet. Ehhez a statutum kitétele szerint kétség sem férhet.

ad. 8. Követelheti hitbérét (dos), — nászajándékát vagy jegyajándékát (parapherna), — és hozományát (allatura).

A hitbért a 3-ik szakaszban külön is megemlíti az a statutum, megkülönböztetve két alfaját. Itt általánosságban kimondatik róla, hogy a nászajándék és hozománynyal együtt még a hitelezők követelését megelőző rangsorozatban kiadandó, kifizetendő.

Ez a speczialis intézkedés mai jogrendünkben szokatlan s ritkán is fordul elő, hogy követeltetnék, mert ritkán fordul elő a közéletben is. Mindazonáltal teljes joggal és törvényes alapon a hitelezők követelését megelőzőleg kivehető a férj hagyatéki vagyonából.

ad 9. A törvényes hitbér (dos legalis) a megváltási vagy vételárszerinti becsérték szerint állapítandó meg. Más tehát mint az általános magyar magánjog szerinti, amely a törvényes gyakorlat szerint a főuraknál 400 frt, a nemesek és polgároknál 200 frt, a volt jobbágyoknál pedig 40 frt. A jászkunoknál ily előre meghatározott érték nem szerepelt, ez minden egyes esetben külön állapítandó meg és a férj magánvagyonai helyzete szolgált irányadóul.

A szerződéses hitbér (dos scripta) az általános magánjog szerint korlátlan volt, a házasfelek szabad egyezkedésének tárgyát képezte. A jászkunoknál nem. Itt bármely hitbér lett kikötve, az örökösök nem kötelezettek annak feltétlen respektálására, leszállíthatják esetleg törvényes úton is az örökhagyó vagyonai helyzetéhez mért összegre.

Végül a latin eredeti czimzés »De jure viduali« értelmezése végett elő kell még adnom erre a statutumra vonatkozólag, hogy a magyar nyelvben özvegy a férfi is, akinek felesége meghalt, özvegy a nő is, kinek férje meghalt. A szószerinti fordítás tehát talán úgy lenne helyesebb, mint ahogy a régi fordításban alkalmazva van, hogy »özvegy asszonyok jogáról.« — De mert a magyar magánjog szerint csak a feleség bír özvegyi joggal, felesleges szöszaporítás lett volna a latin vidua, vidualis szavakat, amelyek a latin nyelven az özvegyasszonyt jelentik, ezekkel lefordítani. Az özvegyi jog a mi jogunk szerint csak a nőt illeti meg.

Hatodik Statutum.

A vevésről, és adásról.

1. §.

Valamint a Királyi kegyes Regulatiónak 13-dik tzikelye kívánja, az ingatlan jószágoknak örökös eladása mindenkor a Helybéli Tanács előtt mennyen véghez, és a Fundusok könyvében, vagy más arra különösen rendelt Protocollumban be irattasson, azok az adások pedig, melyek nem a Tanács előtt lesznek, úgy tartassanak, mint ideig valók, ki vévén az olyan örökös eladásokat, melyek rendkívül való szükségben történnek, mert az olyan örök Fassiók, bár különös falak között készültek is, magok erejekben meg fognak maradni. Az olyan örökös eladásokat továbbá, melyek a Tanács előtt készülnek, a Notárius a Protocollumban irván, egy uttal azt is fel tegye, hogy az eladó, és a meg-vevő, vagy azoknak meg-hitelezett embe-reik, *Plenipotentiariusaik*, személyesen jelen voltak, és hogy ezeu utólsók mutatták meg *Plenipotentiajokat*; úgy a jelenlévő Tanácsbelieknek neveiket is bé-irni köteles lészen, s úgy aztán adja ki a' Feleknek az adásról és vevésről szokott stílussal el-készült, Helység Petséttyével megerősített, és maga által *subscribált* bizonyság levelet, vagy *Contractust*. Azon esetre pedig, ha a Fassióknak *Protocollumban* való írásakor az örökös el-adásnak említése ki-maradna, és ezen az okon idő jártával valaki az eladott jószágot zálogos jussal vissza venni kívánná, ha tsak a kereső fél a neki adott *Contractus-sal*, vagy ha *Contracius* nem iratott, a' még életben lévő Tanácsbeliekkal, vagy ha azok meg-hóltak, más tanukkal meg-nem bizonyította, hogy azon el-adás valósággal zálogos volt, úgy kell azt tartani, mint örökös adást és vételt.

2. §.

Hogy pedig elejét lehessen venni az olyan perlekedéseknek, melyek a meg nem intéshől, *ex neglecta prae-monitine*, vagy a káros következből, *ex praejudicio* veszik eredeteket, meg-hagyatik; hogy a Tanács eieibe terjesztett el-adás, a' Notárius és egy Tanácsbeli által a testvéreknek, szomszédoknak, és másoknak, a kiket azon jószágnak meg-vétele törvény szerint előbb illetne, tudokra adatasson. Melly meg lévén, az el-adó szándék papirosra le-irva a Tanács Ház előtt táblán ki-függesztessen, hogy ha a megintetteken kívül többen is volnának, a kik magoknak a vételhez elsőséget tulajdonítanak, tudják magokat jelenteni. Tartoznak pedig magokat a táblának kifüggesztésétől számlálván tizenöt nap alatt a

Tanátsnál bé-jelenteni, és a *Contractusban* lévő kötelezésnek eleget tenni, mert el-mulván a tizen öt nap, ha az alatt magát senki sem jelentené, vagy ha jelenti is de a *Contractus*, vagy el-adás kötelezéseinek eleget nem téssen, akárki legyen a meg-vevő, bé-kell a jószágnak birtokába botsátani. és ennek a bébotsájtásnak olyan ereje fog lenni, hogy az eladást soha semmi időhen elrontani ne lehessen.

3. §.

Midőn továbbá a vételben való elsőség eránt több osztozó Atyafiak közt lészen a kérdés, a helybeli Tanács annak ítélje az elsőséget, a kit a *successio* legközelebb illetne.

4. §.

Mivel pedig két féle rendű emberek lakják ezeket a Distriktusokat, kik közül a főbbek azok, kik azon alkalmaztossággal, midőn a Districtusok 1745-dik esztendőben kegyelmes Királyi meg.egyezés mellett magokat az Invalidus katonák Pesti Háza Uradalma alól öt száz ezer forintoknak le-tételével és ezer Lovas Katonáknak kiállításával ki-váltottak, ezen summának, és a mellesleg való költségeknek ki-fizetésében részt vettek és akkor tehetségekhez képest magoknak és maradékoknak számára készpénzen földeket szerzettek, és így a kegyelmesen meg erősített Privilegiumok is főképpen ő reájuk tartoznak, s Districtusbéli *redemptus* Lakosoknak nevezetnek; a másfélék pedig az ugynevezettek *irredemtusok*, a kik ismét két-félék, ugymint, egy felől azok, a kik a *redemptio* alkalmaztosságával bizonyos földeket felfogtak, és az ezer Lovas Katonák kiállításában is segítettek, de mivel a rájuk esett summának lefizetésében késedelmeztek, az akkori Nádor Ispánynak rendelése szerint a felfogott földeket (mivel azoknak ki-rendelt váltás szerint való árát le nem fizették) elvesztették, melyek aztán másoknak, olyanoknak adattak, a kik az árát le-tették. A másik rendbéli *Irredemtusok* azok, a kik sem *redemptio* idején, sem az óta magoknak földet nem szerzettek, vagy pedig aztán Zsellérképpen jöttek lakni a Districtusokban, a kik azért Zselléreknek *Inquilinusoknak* hívattnak. Midőn tehát valamely fundust *Irredemtus* lakosnak adnának el, azt kell megtartani, hogy ha azt *redemtus* akarja meg-venni, elsősége legyen az *Irredemtus* felett és az *Irredemtus* is előbb megvehesse, mint az *Inquilinus*. Ha továbbá több *Redemptusok* akarnák azon fundust megvenni, és sem szomszéd sem más elsőségű lakos nem jelentené magát, vagy pedig *Redemtus* vevők nem találkozáván, több első rendű *Irredemtusok* jelentének magokat, a Helybeli Tanács ítéletében fog állani, hogy a legjobb szolgálatu és legérdemesebbnek ítéllye a megvételben való elsőséget.

Az adásvételt igen szigorú alakiságok közé vették. Az alig lezajlott redemptio, a még imitt-amott akkor is nyögött, a visszaváltási összeg kifizetésére felvett kölcsönpénznek terhe, a folyton növekedő földéhség, mindinkább értéke-sebbé tették az ingatlanokat, s a telekkönyv még akkor ismeretlen intézmény lévén, az okiratok szigorú alakszerű-ségével szorították meg az átruházásokat és az ezekkel járható netaláni visszaéléseket.

Közjogi és a redemptióból származó jelentőségű a «redemptus», «irredemptus» és «inquilinus» megjelölés. Egé-szen tisztán megmondja, hogy micsoda előjogai vannak a redemptus jászkunnak az irredemptus, s mindkettőnek az inquilinus felett. Nyilvánvaló ebből, hogy a redemptio keresztül-vitele a kerületek lakosainak oly nagy anyagi megerőlte-tésébe került, hogy indítatva érezték magukat a közjó érdekében áldozatokat hozott jászkunokat a többi felett elővételi jogosultsággal is megkülönböztetni.

Hogy ezt az elővételi jogosultságot tényleg gyakorolták is minden községben, az egyes községek levéltárából kétségbe vonhatlanul megállapítható. Lassankint azonban a vele való élés mind nehezkesebbé vált, mert minden egyes esetben a redemptus ősöktől való leszármazást kellett volna igazolni. Másrészt pedig a telekkönyvi intézmény behozatala óta, mint olyan jogosultság, amely bejegyzés tárgyát nem képezte, továbbá azért is, mert a közforgalom sokkal lízasabbá vált, minthogy azilyen nehezkéstermészetű jogosultságot megtűrné, a gyakorlatból teljesen kiment, a nem használat folytán a feledség homálya borult rá. Pedig szerintem ez még ma is megilleti a redemptus ősök leszármazóit, mert ez nem privilegium, hanem anyagi erőfeszítések árán megszerzett jogosítvány, amit épen azért, mert viszteher mellett lett megszerezve, senki kártalanítás nélkül el nem vehet, de egyáltalán elvéve sem lett.

Igaz azonban az is, hogy csekély jelentősége és vagyoni értéke miatt nagy súlylyal nem bír, de konstatálnom kel-lelt róla, hogy ez még mindig fennálló jogosítvány.

A republikaszerű konstruktio ezen statutumból is

megállapítható. Egyenlő qualificatio esetén a köz által választott tanács döntött s annak ítélte oda, aki a közjő tekintetében legtöbb érdemeket szerezett. Ma már, amikor életünk egészen modern európai, az érdemdíjazásnak ez a módja nem szokásos, de érdekes fényt vet az akkori idők józan gondolkozására. Tartalmazza az önkormányzati jogot s az egyenlőséget mindenben s emellett az egyéni érdemet mégis megjutalmazza.

Hetedik Statutum.

A ki-költöztekről.

1. §.

Hogy eleit lehessen venni a szabad, és határ nélküli való ki-költözésnek, mely mind a Districtusokra, mind a közjő nézve igen káros, meghatároztatik, hogy ennekutánna a Lakosoknak ezen megyékből ki-költözni szabad nem léssen, hanem ha arra a Districtuális Magistrátustól engedelmet nyéréndenek. Ha pedig olyanok találkoznának, a kik el adván, vagy elhagyván örökségeiket, ennekelötte ki-költöztek, és most el-adásoknak meg-semmisítése, vagy el-hagyott jussaiknak vissza szerzése eránt pert kezdenének, mind azért, mivel a ki-költözés végett történt eladás, mellynek különben-is maga természeti szerént örökösnek kell lenni, meg nem semmisíthetetik, és talán már a *Praescriptio*-is hozzá járult, mind pedig azért, mivel a kik fundusokat elhagyják, azzal a magok jussokról önként le-mondanak, és szökevény Lakosoknak tartathatnak; az ilyenek magok keresetektől azonnal elmozdittassanak, ki-véven az olyanokat, kiknek *successio* útján jussa vagyon, melly még a Districtusokon kívül lakókra is ki-terjed, tsak hogy azon terheket, mellyeket hasonló tehetségű Megyebeli lakosok hordoznak, igazán visellyék, s meg fizessék. Ki-költözteknek pedig, vagy fundussaikat el-hagyóknak, tsak azokat kell tartani, a kik a magok örökségeiket minden kényszerítés nélkül, vagy elromolva, vagy pedig tsak azért el-hagyják, hogy a nyomoruságos időkben a Privilegiális terhek alól magokat ki-vonhassák; vagy más részről magok jussaikat akárminemű szín alatt másnak eladják; ellenbe azokat, a kik haszon hajtás, vagy kereskedés végett a Megyéken kívül mulatnak ugyan, de azomban a magok tehetségéhez alkalmaztatott minden Privilegialis terheket, és tartozásokat szakadatlanul hordozzák, és földeiket mások által illendően műveltetik, mind addig kiköltözteknek

tartani nem kellett, miglen ezen kötelességeket hijánosság nélkül véghez viszik.

2. §.

Azok továbbá, a kik vagy Katonai, vagy más közönséges szolgálat és hivatal miatt távol vagynak, vagy egyik Districtusbul a másikba áttal mennek, vagy pedig a Megyéken kívül lévő Helységekben szolgálnak, vagy hivatalt viselnek, és azokban valóságos lakosokká nem lettek, valamint azért ki-költözteknek nem tartatnak; úgy ha ide haza lévő Attyok-fiaival osztozni kívánnának, az olyan osztálynak az 1723-dik esztendőbeli 47-dik Artikulushoz képpest megkelletik lenni, hogy ha mindazonáltal az osztály után a Megyéből tovább-is kint maradni kívánnának, és másutt vállalván lakosságot, a magok itten lévő részeit használni akarnák, ez éránt előre engedelmet kell nékik nyerni, mely az eddig mondottak szerént a környülállásokhoz képest fog reguláztatni.

Látszik ebből is, hogy a redemtionalis összegnek kifizetése mily óriási megterheléssel járt. Kénytelenek voltak tiltó rendeletekkel megakadályozni a kivándorlást.

A megváltási összeget és annak már részleteztem járulékait, a mindenféle kontributiot, a nádornak évenkénti 12600 frtját, a többi tisztviselőknek fizetését, szóval mindazon költségeket, amelyek a kerületi és községi háztartással jártak és járnak ma is, mind a lakosságnak kellett kifizetnie. A közterhek azonban még csak elviselhetők lettek volna, hogyha a visszaváltási óriási összeg nem nyomta volna vállalkat. S bizony nyoma van 1745-ön tul bőven, hogy a redimáló gazda összeroskadt a nagy teher sulya alatt, földjétől megszökölt, sokszor otthagya már befizetett pénzecskéjét is. Célja e törvénynek az volt, hogy az ilyen szökevény elköltözködést megakadályozza.

De szomorú tanubizonysága annak is, hogy nem vagyonszerzés volt a redemptio, mint azt sokan vélik, hanem keserves, kínos vállalkozás, amely alatt számtalan le is roskadt, s bizony nagyon szerethették a szabadságot, hogy vérkönnyeket sirva és izzadva is évtizedeken keresztül hordták össze hangyaszorgalommal azt, amit egy fejedelem hatalmi tultengésében, egy könnyelmű pillanatban s egy tollvonással eldobott. Második honfoglalás volt az, de

nem vér és kard, hanem veritékes munka, megszorított szorgalom, énség és nyomorgás árán.

Nyolczadik Statuium.

A Testamentomokról.

1. §.

Hogy a Testamentom tételekben az egyenlőség megtartasson, és hogy az azokra megkívántató Törvényes szokások nem tudásából származható kérdéseknek és perlekedéseknek eleje vétethessen, ezeknek utánna meg kell tartani: Hogy ha a Tanátsot valamelly Testamentomnak ki-hallgatása végett meg-keresik, két Tanátsbéli embert küldjön ki; különböző esetre három jámbor életű, és közhitelű lakosok (kik közül egyiknek írást kelletik tudni) ki halgathatják a Testamentomot, melyet írásban vévén tizen öt napok alatt kötelesek a Tanácsnak bé-adni.

2. §.

A *Nuncupativum*, vagy szóbeli Testamentomra is ugyan annyi Tanúk elégségesek, s hasonlóan 15 napok alatt referálni kelletik a Tanácshoz a Testálónak akarattyát, melyet a Notárius azonnal Protocollumba vegyen. Azonban az írásbeli, *scriptum* és szóbeli, *Nuncupativum* Testamentomok közt ez a külömbség, hogy ha még akkor, mikor a szóbeli Testamentom referáltatik, a Testáló személy életben lészen, a Relatio esküvés nélkül meg eshetik; hogy ha pedig az már akkor megholt, kötelesek a referáló Tanúk a Testamentom valóságára meg- esküdni, hogy ekképpen a szóbeli Testamentomban meg-eshető minden tsalárdság el-kerülteszen. Utollyára a Testamentom toldaléknak, vagy *Codicillusnak* ki-halgatására két emberséges Tanúk elegendők.

3. §.

Azon esetben továbbá, midőn a testálni kívánó személy nagyobb tekintet végett, akár testamentomot, akár *Codicillust*, Magistratualis Tisztek előtt akarna tenni, azt ugyan két olyan tiszti személyek előtt meg-teheti; mivel azonban a Magistratualis Tisztek a Tanátsnak Relációkat tenni nem tartoznak, azért ők magok írásbeli bizonyság levelét az előttök miképpen tett Testamentomról Tiszti hitelességekre a Feleknek akármikor ki adhatták; azomban a Testamentomot, vagy

Codicillust nagyobb bátorságnak okáért Gyűlés alkalmatosságával a közönséges Archivumban beadni kötelesek.

4. §.

Hogy ha pedig valaki mag és Testamentom nélkül meghalna, semmi maradékot, kit az ő jószága illetve, nem hagyván, az olyan mag nélkül megholtnak javai, annak a helységnek, mellynek lakossa volt, Tanátsának, és közönségének, úgymint, a melly a Privilegiumoknak erejek szerént együtt véve Földes Uraságot téssen, szabad rendelkezésre fognak ezután is szállani, és az olyan mag nélkül maradt jószág a közönség jövedelmei közzé fog számláltatni, s az által használtatni.

A végrendeletnek a legszigorubb alaki kellékek közé való szorítása annak megtámadhatóságát, kijátszását teszi valószínűtlenné. Amint végrendeletről van szó, azonnal a legmesszebbmenő alakiságok hozzákötése követeltetik. Természetes tehát, hogy a statutumok is megkívánják ezt. Ellenőrzése ezeknek annál könnyebben eszközöltetett, mert a tanács helyben székelvén, a végrendelet kijátszása, megkerülése is nehezebb volt. A nagy közönségnek meg épen nagy előnye és kényelme, ha az ilyen kényes természetű okiratok mentől gyorsabban kerültek biztos helyre.

Specziális intézkedés az, hogy a magvaszakadt örökhagyónak vagyona nem a kir. fiskust illette meg, hanem a községnek tulajdonába ment át.

Elképzelem azt is, hogy a magyar magánjogot ismerő megdöbbenve kérdezi, hogy ez miként volt lehetséges, mikor egész Magyarországon másként jártak el, sőt a fiskus ezen joga törvényileg is kimondatott.

Nincsenek ugyan reá adataim, hogy a redemptio előtt ez miként lehetett, de miután az bizonyos, hogy a Jászkunság területén a kir. kincstár, a korona egy talpalatnyi földdel sem rendelkezik, de nem rendelkezett még akkor sem, amidőn a török-tatár borzadalmak között a Jászkunság elnéptelenedett, lakosságát kiölték, kizavarták, tehát magvaszakadt birtok került bőven, — azt kell következtetnem, hogy a redemptio előtt sem örökölte ezen javakat.

Megvan ennek a szép értelmezése nagyon. A terület

a jászkun törzseké volt. Ettől szerezték meg az egyesek. De bármint gyilkolták is az egyeseket, a köz, az egyetem nem halt ki soha, s az egyesek magvaszakadt halála után visszaszállott arra, akié eredetileg volt.

A redemptio után a helyzet ebben az irányban még jobban megerősödött. Ezer felszerelt huszárt állítottak fel és 500,000 rhénes forintot fizettek együttesen a Hármaskerületek azért, hogy hazájuk az övék legyen. Mi természetesebb, minthogy magszakadás esetén arra szállott vissza a hátramaradt vagyon, akié eredetileg volt. Ámde a kerületek is úgy fizették meg váltságukat, hogy az egyes községek szolgáltatták be annak reájuk kivetett összegét, — méltányos és igazságos tehát az, hogy a magvaszakadt hagyatékok visszaszálljon az eredeti tulajdonosra, vagyis a községre.

Voltaképen a kir. fiskusnak is csak ezen az alapon van meg az örökösödési jogcíme, s ami egyikre nézve jogos, jogos a másakra is.

Igaz, hogy az országos törvények (1597 évi XVII. t. cz.) imperative kimondják a kir. fiskus örökösödési jogát és nem tesznek kivételt senkivel szemben, ámde a jászkunok ettől elütő jogrendszerén, megadott privilegiumaikon alapszik ez a joguk is, amelyeket mint régiebb, erősebb jogokat meg nem sérthetett, hatályon kívül nem helyezhetett, de nem is akart az idézett törvény sem.

És megint igaz az is, hogy a kir. fiskusnak ama jogosultságát, amely országos törvényeken alapszik, a Jászkun-ságra vonatkozó részében egy az ország terjedelméhez viszonyítva kisebb jelentőségű és kaliberű területnek kerületi közgyűlése rendelte elmellőzni, — azonban ez a kerületi közgyűlés nem saját maga inicziálta önmagának ezt a jogosultságot, hanem az megvolt már akkor, amikor még Magyarországon a kir. fiskus, az ország jogképviselőjének, tehát az országnak erről a jogáról még egy hang sem hallatszott.

»Jus posterius derogat priori«, ez is igaz, de csak úgy, hogyha az újabb törvény célja és intentiója a régiebb tör-

vény hatályon kívül helyezésére irányul. Már pedig a fiskusnak ezt a jogát megállapító törvény meghozatalánál senkinek sem jutott esze ágába sem, a jászkun szabadságot és kiváltságokat hatályon kívül helyezni.

Kilentzedik Statutum.

A Tanúknak meghiteltetésekről.

1. §.

Szabad lévén a Districtualis Kapitányoknak tsupán a nékiek beadott Actió mellett Biróskodni, önként következik, hogy a Birói munkákat-is, ugymint *Inquisitiókat*, *Executiókat*, *Admonitiókat*, *Oculátákat*, és más hivatalokhoz tartozó kötelességeket, ámbátor *Commissió*, vagy kiküldés nélkül, csak hogy mindenkor mellettek lévő Esküttel legyen, véghez vihetnek; és ezen ő munkáik, azért hogy reá *Commissiójok*, vagy kiküldtetések nem vólt, hibásoknak nem tartathatnak; minden ilyen tselekedeteikről mindazonáltal az 1729-dikbéli 25-dik tzikely értelméhez képest a Districtusokhoz *Relátiót* tenni kötelesek legyenek.

2. §.

Az olyan *Inquisitóknak*, mellyek nem az egész törvényszék előtt készültek (*Collateralis*) azon törvényszék előtt mely a pert megítéli, mindenkor *Authenticáltatni* kelletik; a mellyek nem *Authenticáltatnak*, ha csak a Felek meg nem egyeznek benne, semmit sem fognak próbálni.

3. §.

A szegényeknek pereikben, ne hogy több költséggel terheltessenek, mind a két félnek részire ugyanazon alkalmazossággal közös *Inquisitió* tétessen, és a Tanuk a feltett Deutrális kérdéseken kívül is mindazokra, mellyek a dolgot világossítyák, és a pernek velejére tartoznak, ki-kérdeztessenek.

Csupán a formalitások, alakiságok betartására vonatkozó perjogi intézkedés, mely semmi különlegesebb vonatkozással, jelentőséggel nem bír. Jászkun perrendtartás általános vonásokban.

Tizedik Statutum.

A *Praescriptió*rul vagy *Idő múltásról*.

1. §.

Ámbátor a fellyebb leirt hatodik Statutumhoz képpest a jószágnak által-adása után a fassiókat invalidálni nem lehet, a *Praescriptió* ritka esetekben kerüljön elő, mindazon által ha kérdésbe jönne, annak határa a szőlőkre kertekre, épületekre néze ugymint a mellyek szüntelen való javitást, és gondviselést kívánnak, egy esztendő és egy nap lészen, a földeket pedig három esztendő elfolyása alatt lehet keresni, megjegyezvén azt, hogy ezen Megyékben-is a just fenn tartó törvényes eszközök által a *Praescriptió* közben-közben elromolhat.

2. §.

Az Apellálásnak *Praescriptiójára* nézve az végeztetik, hogy a Felek a Sententiának meg hallására az első Biróság által mindenkor előhivattassanak, és azok ha appellálni akarnak, az appellátát (mellyet az Actoratus kérdésében is meg kell engedni) mindjárt az nap fel tegyék; mert különben nem lészen nekik szabad appellálni. Olyankor pedig mikor a Processus felsőbb Törvényszék által ítéltetik, ha jelen vagynak a perlekedők, ugyanazt tartoznak tselekedni, ha pedig jelen nincsenek, a Districtualis kapitány, vagy Eskütt által adattasson tudtokra a Sententia, a kik is annak publikálásától fogva tizenöt nap alatt, mert azután szabad nem lészen, tartoznak a Helybeli Tanács előtt bejelenteni, hogy ők appellálnak; melyet ha el múltálnának, a Processusnak vége szakad és a Sententiát *exequálni*, kelletik, ha tudni-illik abban az *Executióban* meg vagyon parantsolva, a Processust pedig tsupán *Novum* által a jószágnak birtokán kívül lehet ismét elkezdeni.

3. §.

Azokban az esetekben továbbá, hogy ha valaki az egyszer megtett osztályt magára nézve károsnak itélvén, újat kívánna, vagy az első igazittatni akarná, azt a megtett osztálytól számítván három esztendő alatt munkába vegye; mert el-telvén a három esztendő, és az 1729-ikbéli 36-dik *Artikulus* szerint a just fenn tartó eszközöknek sem lévén semmi helye, az olyan keresetet a *Praescriptio* semmivé teszi. Azomban az ujj osztályok, vagy a régiek meg-igazittatások eseteiben kötelesek magokat a Megyebeli Birák azon 36-ik *Artikulus* rendelkezéséhez szorosan tartani.

4. §.

Az adósságok *Praescriptiójába* az 1729-dikbéli 28-dik Ausztugalis vagy Laistromos adósságoknak bé-próbállására és megkivántató környül állására nézve pedig az 1723-dikbéli 53-dik tikkelyeket kellett telljesíteni.

Voltaképen jó magyarsággal, már tudniillik mai jogi nyelvünkön, elévülés ennek a neve.

Az elévülést ismeri a régi magyar magánjog is, de a jászkunoké ettől egészen elütő és sajátyszerű.

Régi magyar jogunk általános szabálya szerint, — amely különben még ma is fennáll, — az elévülés határnapja 32 esztendő, amely általános szabály alul is van még kivétel.

A jászkun elévülés ettől eltérő, mert itt csak kétfélet ismertek el. Egy év és egy nap a szőlőkert és épületekre, földekre pedig három év. S még ekkor is nem szívesen engedi meg ezt a valóban nagyon bizonytalan, sok visszaélésre alkalmat szolgáltató jogszerzési módot, mondván, hogy «ritka esetekben kerüljön elő.»

A 3-ik szakasz az osztályigazító, a 4-ik pedig a kereskedői számla követelésekre vonatkozik. Austzug valójában «Auszug» könyvkivonatot akarna jelenteni.

Tizenegyedik Statutum.

Az adósságokról.

1. §.

Hol és mikor, kellyen az adósságokat intabuláltatni (az elsőség végett Protocollumba iratni) már arról vagyon rendelés téve a Királyi kegyes Regulációnak 13-dik tikkelyében, Többire meghatároztatik, hogy azon esetben-is, midőn az adósnak javai, már más *Creditornak Executio* mellett által adattak volna-is, a Processus kezdete előtt történt *Intabulatio* elsőséget tulajdonítson, Hogy ha pedig ugyan azon egy *Cridalis Processusban* több *Creditorok* öszve jönnének, és nem volna mindenkinek ki-elégítésére elégséges Fundus, és a *Contractusok* sem volnának intabulálva, akkor az elsőséget a *Contractusnak* idejétől kellett meg-határozni. Azon történetben pedig, a hol

hasonlóképpen semmi *Intabulatio* nem tétetett, egyik vagy másik Creditor azomban ámbátor későbbi *Conthactusu*, Birói hatalom által, vagy másképpen magának elégtételt szerzett, nem állván ellent az, hogy a *Contractusa* későbbi: az adósnak javait magánál meg-tarthattya, szabad lévén a többi *Creditoroknak*, az Ingatlan javakra nézve esztendő, és egy nap alatt superinscriptiónalis Processust kezdeni.

2. §.

A mi az intabulatiónak valóságát, a külső törvényes formáját illeti, igen-is megkívántatik, hogy az *Intabulatio* alkalmatosságával a *Contractusok* magok valóságában előmutatassanak és a Prtocollumba egészen be-irattassanak, különben az *Intabulatio* semmit sem fog érni. Ha mindazonáltal *Contractus* nem volna, azomban a jelenlevő adós az adósságot el-esmerné, az által a *Contractusnak* nem léte ki-pótoltatik, és ez az el-esmerés ollyba tartatik, mint ha a *Contractus* mutattatott volna elő.

3. §.

Többire midőn Biró eleiben kél a dolog, az adósságnak bé-probálására maga az *Intabulatio* nem elégséges, mert tudva vagyon, hogy sokszor az adósság ki-fizettetik, a nélkül, hogy a ki-fizetés az *Intabulationak* alá irattatna; azért-is ilyenkor mngát a *Contractust* kell bé-mutatni, vagy más módon kelletik az adósságot meg-probálni. Azonban az innen származható több perlekedéseknek elkerülése végett meg-határoztatik, hogy ha az adósság *Intabulatio* volt, midőn ki fizettetik, annak bé-bizonyítása végett, a ki-fizetés ugyan azon Protocolumba fel-jegyeztesen.

Tizen Kettődik Statutum.

A hatalmaskodó tselekedetekről.

1. §.

Ha valaki mást tetemesen megver, meg-sebesit, rabbá téssen, más házára erőszakkal, és lármával rohan, ingatlan jószágát el-foglalja, az ollyan a Magistrátulis Fiskális által a fő Kapitány Törvényszéke eleibe állíttatváu, tettének környül állásihoz képest büntettessen.

2. §.

A kisebb hatalmaskodásokban pedig, ha azokat egy Helybéli lakosok követik el, azon helységnek Tanátisa: ha pedig

több Helységnek lakosai belé elegyednek, a Királyi kegyes *Regulatioknak* első és második tzikkellyeihez képest, azon Districtusnak Kapitánya légyen a Biró: melly kisebb hatalmaskodásnak a büntetése ezen Districtusoknak bé-vett szokása szerint, fél vagy élő *Homágum*, tudniillik 25 forint, az eszközül fel-vett, minden személy részéről pedig 12 forint fog lenni, ezenkívül a költség és kár, a Biróságnak jó lélek esméret szerint való betsüje szerint terítettessen meg.

3. §.

Ha továbbá valamelyik Communitás, vagy maga hatalmaskodást tselekszik (*Actum minoris potentiae committit*) vagy az ő nevében és parantsolattýára olyan miveltetik; azt a Communitást olly formán érdeklik az 1613-dik béli 23-dik tzikkellyben, és Országunk más törvényeiben a hatalmaskodók ellen ki-szabott büntetések, hogy ha meg-fog bizonyosodni, hogy az az erőszakoskodás, minden vég és fundamentom nélkül, következképpen nem a maga jussainak oltalmazására, és fent tartására miveltetett, a büntetést maga a Biró, és Tanátsbéliek tulajdon erszényekből a Communitás Cassájának meg-téritetni köteleztetnek.

4. §.

Ha pedig valaki a Helységeknek, vagy Pusztáknak határát, mellyeknek tudniillik békességes birtokokban vagynak, kaszállással, szántással, tilalmas legeléssel, meg rontaná, vagy éppen el-pusztitaná, és az által határbéli villongást bé-hozni igyekezne; az ollyan a Magistrátuális Fiscális Actiója mellett, mint a közönséges tsendességnek meg-háborítója, és a más jószágának el-foglalója, a Fő Kapitány által a hatalmaskodók ellen rendelt büntetésekben marasztaltasson, ugy a terhelőbb környül állásokhoz képest keményebben is megbüntettessen. A ki pedig az ollyas határokat, vagy különös lakos birtokának barázdáját is nem rontaná ugyan el egészen, hanem csak lassan lassan foglainá, és e szerint maga birtokát tovább terjeszteni igyekezne, bé-panaszolván a megsértett Fél maga dolgát azon Helység Birójának, a hol a megsértő Fél lakik, 12 forintra büntettesse, mellyet ha ismét tselekedne a büntetés meg kettőztessen, és az okozott költségnek meg-téritésére is köteleztessen.

5. §.

Többire, valamiképpen az előszámlált birság büntetéseknek fele a Biróságot, fele pedig a Felperest illeti; ugy a szegény ember ellen folytatott perben a pénzbeli büntetés mérséklett. és a Biróság által meghatározandó testi fenytékké változtat⁴¹

tik, mellyek közzül mellyiket visellye, a meg-győzöttetett fél választására hagyatik; hozzáadván itt azt, hogyha a Felperes az eránt meggyőzöttetik, hogy méltatlanul háborgatta az Alperest, a fellyebb leírt mód, és büntetések szerént, a méltatlanság díjjában (*poena indebitae*) marasztaltatik.

Tizen Harmadik Statutum.

Az esküvésről.

1. §.

Az olyan Perekről. mellyek valamelyik félnek esküvése vagy Hit letétele által végeztetendők, meg-hagyatik: hogy a Helybéli Birák sőt a Districtuális Kapitányok által hozatandó Sentiák is, minekelőtte a Hit le-tétettnék, akár apelláltatnak, akár nem, a végett, hogy meg-lehessen tudni, ha lehet-é az 1729-dikbéli 27-dik Articulusra alkalmaztatni? a Fő Kapitányi Törvény székre által küldessenek; különben az egész *procedura* ollyba fog tartatni, mintha nem is lett volna.

A 11 statutum a bekeblézésekről rendelkezik, a követelés biztosítása céljából. Telekkönyv még akkor nem levén, a jelzálogi biztosítást a követelésnek jegyzőkönyvileg való bejegyzésével eszközölték. A latin «intabulatio» szóval ugyanazt a fogalmat nevezték meg, amit ma telekkönyvi bekeblzésnek s a latin szóból származtatva betáblázásnak hívnak.

A 12-ik statutum már kriminalis ismét. Beszél a meg-veretés, megsebesítés, személyes szabadság megsértése stbről, de ellentétben az ország törvényeivel, amelyek erről is rendelkeznek, sehol nem mondja ki még hozzávetőlegesen sem, hogy a bűnös miként büntetessék, hanem a bíró szabadságára bizza, hogy a tényállás változatai szerint szabja ki a büntetést. Csak annyit jelez mindössze, hogy az ügyész által perbe fogassék és a kapitány ítélőszéke elé állíttassék. Hivatalból üldözendő büntettet képczett tehát, melyre az ügyésznek hivatalból is kellett felügyelnie.

A kisebb hatalmaskodásokban bűnösökre azonban már fél vagy élő homágiumot (*vivo homagio compensabitur*) vagyis 25 frtot rendel kiróni és pedig a Districtusok bevett szokásai szerint, vagyis a saját szokásjogukon nyugovólag.

Az ítélkező bíróság a kisebb hatalmaskodási ügyekben kétféle volt. Ha egy községbeliek követték el, az esetben az I. forumot az illető helység tanácsa, ha pedig különböző helységbeliek, nehogy saját lakosaik iránt elfogultan ítélkezzenek, a kerületi kapitány elé tartozott az ügy.

Az 1729 évi XXVII. t.-cikk meghatározza, hogy mily esetekben és miképen szabad megengedni az eskü letételét.

A 13-ik statutum ennek a kérdésnek mint nagyon rugalmas bizonyítási módszernek alkalmazási jogát nem adta meg a községi bíróknak, de sőt még a kerületi kapitányoknak sem, hanem egyedül a főkapitánynak tartotta fenn.

El kell ismerni, hogy ez is körültekintő intézkedés, mert bizony az eskü általi bizonyítással nagyon vissza lehet élni, ugyanazért helyes és gondos előrelátásnak kell tekintenünk, hogy a legfőbb ítélő bíróra iett bizva az eskü mikénti letétele kérdésének elbírálási joga.

A királyi regulatiók és jászkun statutumok mint kodifikatiók jogforrást képeznek. Alakjuk, érvénybehozataluk elütő a magyarországi általános törvények és szabályoktól, de megfelelő a jászkun ősi szabadságnak, kiváltságoknak.

Sajnos, hogy illetően kodifikációra előbb nem gondolt senki, de még sajnosabb, hogy később sem készült ilyen codificatió. A török inváziók előtt még nem állott az ország a műveltség azon fokán, hogy akár kényszerűség, akár rendszeret, vagy más indoktól vezetve, ezt a speczialis jogot részletezte, kodifikálta volna maga a törvényhozás, — valamely olyan jogtudós pedig nem került, aki magán szorgalomból, vagy magán gyönyörűségére, tanulmányképen foglalkozott volna vele. Hunyady Mátyás óta különben is állandóan harczban állott Magyarország, és pedig saját határain belül egészen a török végleges kiűzetéséig, és ha igaz az, hogy *inter arma silent musae*, még inkább igaz az is, hogy a harczias idők nem alkalmasak a férfiak munkáját komoly tanulmányokra, elvont tudományok művelésére irányítani és lefoglalni.

Meglátszik mindkettőn, hogy a jászkun különleges törvények kodifikálása terén az első repülési kísérlet. Mind-

azonáltal mert valóban tartalmazzák a tényleges életben gyakorolt ősi szabadságokat és jogokat, nemcsak becsesek, hanem alkalmasak is lettek volna arra, hogy alapját képezzék a jövőbeli munkálatoknak.

Ennek persze ma már vége van, mert a jászkun privilegiumok, — mindannak daczára, hogy utóhatásaikban, sőt a statutumok egy részének tényleges alkalmazásában még máig is élnek, — mégis csak már az elmúlt időké, a történelemé.

Azonban még ennél is nyugodtabban és zajtalanabbul multak volna el, hogyha be nem következett volna a redemptio, s a redemptiót maga és utóhatása, a vele szorosan egybekapcsolt számtalan embert és sok rétegét a jogszolgáltató közegeknek, nem foglalkoztatta volna és foglalkoztatná ma is. Így azonban ez a páratlanul gyönyörű szervezet, habár csak halála utáni konvulziv rángásaiban is, de felhívja az érdeklődők figyelmét, és én nem hiszem, hogy tulságos optimista vagyok, ha azt állítom, hogy a jászkunok sajátos szervezete, ősi szabadsága és ebből fejlődött ezredéves élete, melyben szabad intézményeinél fogva sok olyant alkotott, amit sokkal újabb kornak nagy vívmányaként üdvözölhet az emberiség, előbb utóbb meg fogja nyerni és ki fogja vivni az egész világ osztatlan elismerését.

Több ízben hangsúlyoztam annak igazságát, hogy addig a kérdésig, a míg képesek lehetünk elbírálni a redemptionalis 500000 frtra. vonatkozó visszakövetelési jogot, successive kell ismerni a jászkunok történetét, a privilegiumok keletkezését és történetét, ugyszinte magának a redemptiónak történetét, mert csak így lehetünk tisztában azzal a kérdéssel, hogy mely máig is kiterjedő joghatálya van ezeknek s végül van-e joga, lehet e reménye a Jász-kunságnak a váltság összeg visszafizetéséhez.

Az eddig előterjesztettek után mindenki be fogja látni hogy ezen állításom kétségbevonhatatlan igazság a melyet nem alaptalanul adtam elő.

VII.

A privilegiumok és redemptio együttes joghatálya és következményei.

Az eddig előadottakból láttuk, hogy részben az ősfoglalás részben későbbeni letelepülésük alkalmával nyerték a jászknok azokat a földterületeket, amelynek magvát a mai Jászkunság képezi. A későbbi időben itt amott fölmerült és királyi dekretumok, diplomákba foglalt királyi donatiók azonban sohasem képeztek valamely új jogcímen való adományt (donatio nova) hanem a prima occupationnak ismételt és ismételt megerősítését. Az általános jogszokás, de a prima occupatio helyes keresztülvitele és értelmezése folytán a törzseik részére elfoglalt földterületek az egész törzsnek közös tulajdonát képezték, melyet közösen is használtak és birtokoltak. Nem is lehetett másképp így akkor, a midőn az ingatlanok egyáltalán nem képezték a közforgalom tárgyát, a nomád népek vagyonossága soha sem az általuk birt területek nagyságától számittatott, hanem a gazdagság fokát az ingóságok, lábas jószágok mennyisége és értéke állapította meg.

A redemptióig terjedő időig a jászknok községekben az adót — még a XVII. és XVIII-ik századokban is — már a porták — de nem a szántó földek, — valamint a lábas jószágok száma után vetették ki, s a szántó föld értéke

mindjobban csak a földmivelés terjedésével gyarapodott és gyarapodhatott. Addig a legelő volt a gazdálkodás gerendája.

Az egyéni legteljesebb szabadság mellett szabad volt a föld is. A jászkun privilegiumoknak ez a valódi foglalatja és tartalma, ami ősidóktól kezdődőleg senki által sem háborítva, teljes egészében ilyen fejlődött ki.

I. Leopold királynak zálogbaadó ténye tehát, hogy ugymondjam nemcsak alkotmányjogi visszaélés és törvénytelenesség volt, hanem megsértéee a jászkunok egyéni szabadságából folyó önkormányzati jogosultságának és tulajdonjogának is. Sőt valójában megcsalódtak a német lovagok is, mert a Jászkinságra vonatkozólag tulajdonjogukat a szó valódi értelmében, az eléje tornyosuló gátló körülmények miatt nem érvényesíthették. Az eladás után röviddel kitört a II. Rákóczy Ferencz féle szabadságharcz, ami ezt a jogot mereven keresztülvinni nem engedte, mereven keresztülvieni nem is lehetett.. Később pedig III. Károly alatt, ezt durva erőszakkal foganatosítani a szelidebb kormányzati aera nem tűrte meg.

De épen az a sajátságos aztán ennél az önkormányzati jogosultság megsértésénél, hogy egyedül és kizárólag a közteher viselésének mikéntjébe avatkozott belé jogtalanul, *máskülönben azonban az egyéni és közös szabadságokat, privilegiumokat és önkormányzatot tényleges kivételében egyáltalában nem érintette*, úgy hogy egészen bátran kimondhatjuk, hogy az elzálogosítás jogtalan ténye sem czélzatosan, sem a gyakorlatban a jászkunok ősi szabadságát másban nem érintette és sértette mint abban, hogy közjövödelmeik egy részét kénytelenek voltak a zálogbirtokos német lovagrend, majd később a pesti invalidus katonák kórháza javára befizetni, és hogy a fizetés mennyiségét sem önmaguk határozhatták meg önkormányzati jogukból kifolyólag, hanem a zálogbirtokosok egyoldalulag és tetszésök szerint állapították meg.

A jogok érvényessége tekintetében — ami azonban a zálogbaadásnak csak indirekt és véletlen következménye — a zálogbaadás után 29 évvel felállított királyi Commissio

szervezése sokkal erősebb jogsértés volt, mert ez a nádori biráskodást és az ezzel kapcsolatos önkormányzati jogosultságukat teljesen illuzóriussá tette, amin nem segített az, hogy valójában csak átmeneti állapot volt s a megváltás foganatosítása után önmagától megszűnt, mert tényleges és évekig tartó illetéktelen hatóságot oktroyált a Hármaskerületek nyakába.

Soha nem tévesztendő azonban szem elől, hogy a zálogbaadás és tartás a magánjogi viszonyokat egyáltalán nem érintette, az egyéni szabadságot nem korlátozta.

A redemptio közvetlen következménye az ősi szabadságnak érintetlen visszaállítása volt, amiből megint önmagától következett a zálogbirtoki minőség megszűnte, a közjövödelmeknek a zálogbirtokos általi elharácsolásának beállítása, és a törvényes létjogosultsággal nem bírt, és csak ideiglenes segítség jellegével bíró királyi Commissionnak feloszlata.

Megszűnt tehát a lelküket nyomasztó zálogos iga. Már maga az elzálogosítás ténye deprimálja, elkedvetleníti a szabad embernek gondolkozását, sérti önérzetét és elkeseredést szül. Hozzájárul az a bizonytalanság, hogy hatá-
lán ma még nincsen is e miatt érzékenyebb fájdalmuk, anyagi káruk, soha sem tudhatták, hogy a jövő mely csapást hordoz méhében csak egy ebbe befolyással bíró embernek halála folytán is. A mely rosszaság, anyagi romlás épen akkor szakadt le rájuk, mikor azt hitték, hogy az idegen lovagrendtől megszabadulva, mint egy honi intézménynek adósai, könnyebben fognak lélekzeni. Adójukat majdnem megkésztették.

Visszaállítottatott a kerületek hatalmába az adókivetési jogosultság. Az adókivetés mindig keserű dolog, de enyhítő, ha önkormányzatilag gyakoroltatik, amint saját háztartásukban egy bizonyos fokig gyakorolják ma is a vármegyék és községek.

A nádori biráskodás, s a kapitány választási jogosultság helyre állítása eredményezte ismét a jogszolgáltatás egyöntetűségét s megszüntette a jogbizonytalanságot, egy-

szersmint a jászkunok önállóságát, szabadságaik és privilegiumaikat az egész ország előtt tekintélyessé, köztudatossá tette, mi által elmaradtak az ország többi rétegei és lakosai részéről elkövetett kisebb hatalmaskodások és hátsértések.

A jászkun redemptiónál nem az adós fizette vissza a követelési összeget, hanem egy harmadik és pedig azért, mert közvetlen őt sújtotta a követelésnek fennállása. Egyszerű jogi eset igazságszolgáltatási szempontból, a mit úgy hívunk, hogy *tartozatlan fizetés*. Élhetünk az elbírálás végett egy hasonlattal.

Van egy házaspár. A férj a koronás király, a feleség az alkotmányos Magyarország. A gyermekek egyike a Jászkunság. A férj talán könnyelműen pazarló is, sok terhe is van, sok gyermeke is és így sokba kerül a családnak fenntartása is, hogy tehát magán segítsen, elzalogosítja egyik gyermekének — a Jászkunságnak — vagyonát, azt soha ki nem váltja, hanem a gyermek erőre kapván, saját keresményéből kénytelen ősi örökségét, saját vagyonát a zálogból kiváltani és így atyja adósságát megfizetni, a mit annak daczára, hogy az apa is, anya is, ígértek neki visszatéríteni, soha vissza nem fizettek, ezt az ígéletüket soha be nem váltották.

A gyermek — a Jászkunság — hallgat, hallgat és vár. Nem akarja szüleit sem nagyon megterhelni, sem perrel megtámadni. Múlnak azomban az idők, a gyermek családja is nagyon megszorodott, az ő házi szükségletei is megnagyobbodtak, minden bíró előtt igazságot nyere, ha előbb szerény bekopogtatás után előadott kérései meghalgattatást nem nyernének.

Szakasztott ez a helyzete a mai Jászkunságnak is, és hiába akarják őket megróni ezért a vágyaiért, amely kívánság az igazság és méltányosságon alapszik. Az már többé nem egyszerű vágyakozás, hanem jogos követelés.

Amidőn elvileg elhatározták a megváltást, még akkor is igen sok akadályt kellett leküzdeniök, míg a Mária Thérizia királynő beleegyezését kinyerniök sikerült, és jóval

többe került, mint amennyit a zálog váltási összeg önmagában kitett volna.

Erre a többletre azonban visszakövetelési jogosultságok egyáltalán nincsen. Nincsen a készpénzben adottakra, mert igaz ugyan, hogy kénytelen, de nem örömet adtak, azonban azt mégis csak adták. Önkéntesen és szabadon még akkor is, hogy ha ennek nem fizetése esetén a vissza váltás megghiúsulása lett volna a következmény — amiről azonban semmi féle nyom nincsen.

Önként adták az 1000 felszerelt lovas katonát, a mai jászkun 13 sz. huszárezred megalapítóit, amint önként adták a »moriatur« idejében a Rendek a külellenség visszaverésére összes hadi erejüket, mint ilyenért rekompenziót nem vártak s nem várhatnak ma sem, úgy hogy a visszakövetelési jog csakis magára az 500.000 rhénes forintra irányulhat.

Ennek az 500.000 rhénes forintnak kifizetését a 25 jászkun redimáló község között a fentebb elősorolt összegek szerint osztották szét, s ezek a községek az ott jelzett saját határuk és pusztájukért fizették a váltságot, vagy is újra megvették azokat a területeket, a melyek egész terjedelmükben úgy is az ő kizárólagos tulajdonukat képezték.

A község természetesen, hogy a reá kirótt redemptiális összegeket elő teremhesse, belső határai, itt amott pusztáiból is ki karított egy-egy a fizetni kötelezett summának megfelelő területet, s abból egy egységet, — meg határozva annak árát, — a község lakosai között kiosztott úgy, hogy azok kötelesek voltak a redimált és egyénileg elkülönített, kihasított területekért az egység árának megfelelő váltság összeget a község pénztárába befizetni, amelyből futotta ki aztán a váltság összeg, a katonai szükségletek, kamatok stb.

Minden község maga végezte el ezt a műveletet saját hatáskörében. Ugyanazért a redemptiót helyesen két részre kell osztani.

Az első rész odáig terjedt, amíg az 500,000 rhénes forint a pesti invalidusok házának befizettetett, minekfolytán

Mária Therézia az 1743-iki diplomáját és 1751 évben a királyi regulatiókat kiadta.

A második rész pedig otthon folyt le minden község háztartásában és tartott mindaz ideig, amíg a község pénztárába a redimált területekre eső részarányos összeg teljesen be nem fizettetett. Ez természetesen nem ment minden községben egyformán, egyikben hamarább befolyt mint a másikban, minden egyes községben más és más volt ennek befejező időpontja. A redemptiót magát tehát teljesen befejezettek egyes községben csak akkor mondhatjuk, midőn ez a pénzügyi művelet is befejezve lett.

Ha ezek szerint szétboncsoljuk az egész aktust alkotó elemeire, azt fogjuk találni, hogy a községek által teljesített fizetés csak átmeneti állapot volt mindaddig, amíg ennek összegét a lakosságtól a behajtani nem sikerült, — másrészt pedig a községek nem mint jogi személyek fizettek, hanem a fizetést a község lakossága teljesítette, még pedig nem egyetemlegesen, nem minden egyes személy, tehát nem a közadók módjára, hanem csak azok, akik akartak, igen sokan, sőt többen voltak azonban olyanok, akik az egyetem ezen közös adósságának letörlesztésére mivel sem járultak. A tényleges fizető tehát a lakosság volt, vagy helyesebben a lakosság egy részéből került ki.

A földváltók nevei, a váltott föld területének düllőbeli megnevezésével, a fizetett összegekkel együtt az ugynevezett «*liber fundi*»-ba lettek bevezetve. Ez a «*liber fundi*» minden egyes jászkun község által gondosan egész a mai napig megőriztetett, azok azóta igen sok kétséges jogesetben orakulummá váltak. Ezekből megállapítható, hogy egy öl földnek, vagy egy forintos földnek — már tudniillik a váltásági egység elnevezése szerint, — a határ különböző részein minő különböző nagyságu területek felelnek meg, mert mindenütt pontosan bevezetve van, hogy egy holdnak, ölnak, forintnak hány négyszögöl felelt meg a kijelölt helyen.

Ha már most visszamegyünk odáig, hogy a földtulajdon már akkor arra fejlődött ki 900 esztendőn keresztül, hogy a határ és puszták az illető község osztatlan tulaj-

donát képezték, amelyet az illető községek jászkun lakosai saját céljaikra tetszés szerint használtak és használhattak, — in fine finale megállapítható, hogy ezek a redemtus jászkunok a maguk földjét vették meg újra jó nehéz pénzen.

De hát persze erre a községnek nem mindenik lakosa volt képes. De ezen vagyoni hátramaradása semmiféle joghátránnyal, nehéz következményekkel, személyes szabadságuk és állapotuk megcsorbitásával nem járt, maradtak amint ennek előtte is voltak teljesen szabad emberek, de viszont nem élvezhették azok az előnyöket sem, amelyeket a redemtus jászkunok a váltság összeg és a huszárság kiállításáért sűrű verejtékes munka árán szereztek meg. Maradtak jászkunok továbbra is, de irredemtus jászkunok.

A redemtus jászkunok tehát bizonyos előnyben részesültek, amely előnyök azonban másoknak személyes szabadságát nem érintették, mások kárával nem jártak. Szinte paradoxonnak látszik ez a mondás, mert hiszen az egyiknek előnye már feltétlenül kell, hogy a másik kárára váljon, — pedig mégis így áll.

A redemtusok ugyanis kifizették azt az egész összeget amelyért a község maga mindenestől elzálogosítva volt. Mindenestül mondom, mert mindenestül lettek elzálogosítva, a megváltáskor mindenestül kötelezték magukat a fizetésre és nem fizetés esetén, úgy a zálogbaadás tartama alatti adókat, mint a megváltás utáni váltság összeget a lakosság bármely vagyonából behajtották volna. A redemtusok fizetése által azonban felszabadult ezen teher alul az egész határ, minden személy, minden vagyon, amely eddig lekötvé volt, azok is, azoknak a vagyona is, akik és amely vagyonok a fizetéshez hozzá nem járultak. Tehát a redemtusok tényleg azok helyett is fizettek, akik maga a fizetés ténye által saját megterhelésük nélkül a közös tehertől megszabadultak.

Amidőn tehát megváltották a község complexumát minden ingó bingó vagyonostól, bel és külhatárostól, a legkevesebb következmény amit joggal elvárhattak az volt,

hogy az egész határ és a puszták a fizető redemptorok tulajdonává váljanak.

Igy alakultak ezután a tőkeföldek, amelyek különféle kulcs szerint lettek kiosztva, s amely tőkeföldnek mindenkori tulajdonosát illette meg mint járulék a közlegelőből is a kulcs szerinti megfelelő hányad.

Könnyebb megértés végett felhozok egy példát: Veszem Jászberény városát, a hol a kulcs elnevezése ői volt. De bármelyik jászkun községet veszem is, akár ői, rud, forint, pózna stb. egységi alapot említek is, teljesen mindegy, mert ismételnem kell, hogy a kulcsnak helyenkinti más és más elnevezése az általános szabályon nem változtat. A kulcs a redemtiókor osztó egység volt, a mely a járulékokra nézve a közlegelő jövedelmének élvezése tekintetében, ugyszinte a felosztása alkalmával, szorzó egységgé változott át.

Jászberénynek váltsági összege, mint láttuk kitett összesen a járulékkal együtt 65150 frtot.

Hogy ezt az összeget és a még ezen felül is szükséges kiadásokat behozhassák, elhatározták, hogy a fizetni kötelezett összeg fedezésére annyi területet osztanak fel, a mennyi a váltsági összeg s járulékaiknak kifizetésére elegendő. És pedig adnak szántót, kaszálót, szőlőt, erdőt, kenderföld, szérűskertnek valót, s mindezek a területek képeznek együtt olyan váltsági egységet, amelyért, mondjuk fizetni kell 25 rhénes forintot.

De mert summum jus summa injuria, a rideg számok a természetbeni osztáskor »megcsalattatásokat» idéznének elő, mert egyik föld nem olyau mint a másik, ennek az igazságtalannak eljét veendő, megtörtént, hogy az egyik az egy ői földbe kapott 1600 □ ölet, mert a föld jó minőségű volt, a másik pedig 4000 vagy több □ ölet, mert szikes, rossz talaju föld volt. A liber fundi szerint kiosztott ezek az ingatlanok képezik az ugynevezett tőke földeket, a melyek minden községben szintén mások és mások, a szerint a mint a kiosztott területek az osztó egységbe felszámítva lettek.

Más községekben az egységeket is külön választották. Kisujszállás például külön adta ki egy megváltási egység gyanánt a beltelket, külön a saját külhatárát, külön a Turgonyi, Márialaki és Csorbai pusztákat, melyből a lakosság tetszése és tehetsége szerint váltott területet.

A redemciónak keresztül vitele tehát a 25 redemptor községben különféle módon lett foganatosítva. Az elv mindeniknél egyforma volt és csak a végrehajtásban különböztek.

Általánosságban kétfelé lehet őket osztályozni.

1. Azok a községek, a melyeknek összes bel és külterülete, valamint pusztái felosztattak, a redemptionális egységbe befoglaltattak.

2. Azon községek, melyekben csak a bel és a külhatár a puszták nélkül, vagy a pusztáknak csak egy részével, vagy a bel és a külhatárnak csak egy része s a pusztákból semmi nem került egyéni felosztás alá.

Mindkét alfaját variálja azután még az irredemtusok helyzete. Az inquilinusok, — voltaképen igazi nevükön az idegenek, — ennél a kérdésnél semmi jelleggel nem bírnak, róluk tehát szót ejteni nem érdemes, mert a redemptió nagy munkájába semmivel sem folytak be, legtöbbnyire jászkunok nem is voltak.

Mielőtt ezeknek részletes taglalásával foglalkoznék általános jogelv gyanánt ki lehet és kell mondani, hogy a redemptióból eredő jogok csak a redemptorokat illetik meg. Ennek körülményesebb fejtegetését elhagyom, mert egyszerűsége miatt fejtegetésre nem szorul.

A redimált ingatlan a redemptornak kizárólagos, elkülönített tulajdonává vált, mindazon jogokkal, amelyek ezen ingatlanhoz lettek kötve.

De vajjon mik lehetnek ezek a jogok? — Ezek legelső sorban az úgy nevezett királyi kisebb haszonvételi jogok, továbbá folyók mellett a növedékjog, turzási stb. jogok, szóval mindazok, a melyek Magyarországon bármely nemesi birtokhoz tartoztak. Hozzá tartoznak, mert azokkal szemben a földolgot képezik, mert az általános és ide egyedül

alkalmazható magyar jog és a jászkunok partikuláris jogrendszere szerint odafűzve vannak.

A kerületek összessége, de nem az egyes egyének — mondjuk — nemes volt, nemesnek hivattak és ismertettek országszerte, s ugyanazon jogokat gyakorolhatták, mint az ország bármelyik vármegyéje. Lefelé azonban az alkotó elemeknél más volt a helyzet. A vármegyékben földet csak nemes ur birhatott, vagy tőle származott jogon a jobbágyok, zsellérek. A nemesi birtokkal egybekötött jogok tehát csak nemeseket illethettek, a mely általános jogszabály alul igen csekély kivétel található.

Igen, de mi áll a jászkun birtokokra, a hol a kerületek összessége, tehát a jászkunsági területek egyeteme nemes volt ugyan, de ezeknek a területeknek gazdái, hacsak véletlenül egyik másik nem bevándorolt nemesi családból származott, szabad emberek voltak ugyan minden tekintetben, de nem voltak nemesek.

E kérdést sokkal könnyebb föltenni, mint helyesen megfejtetni.

Egybevetve azonban az országos törvényeket a jászkun szabadságos joggal szerintem a helyes megfejtés a következő:

Ha egy nagy darab gyémántot apró darabokra törnek, kisebb, csekélyebb értékű gyémánt lesz ugyan, de mégis gyémánt marad.

Ha a Jászkun kerületek összessége nemes volt, ezen bizonyos hozzátapadt jogokkal bíró, és a nemességgel egyenlő szabadságot élvező egyetem kisebb alkotó részeiben is megtartja ezeket a nemesi jogokat, akár eszmei összességben, akár egyenkint elkülönítve. Habár ki ki kell jelentenem, hogy szabadságuk teljességének daczára Magyarország reudi alkotmánya értelmében vett nemesek nem voltak, csakis a nemesekével egyenlő jogokat és egyéni szabadságot élveztek. Szabad embereket megillető jogaik voltak a nélkül, hogy az ország nemeseivel egyenlő, mások megterhelésében nyilvánuló előjogokkal rendelkeztek volna.

Az italmérési jogoknak az állam által történt kisa-

játitása alkalmával a kártalanítási összegek ugyan nem a közbirtokossági pénztárba folytak be, hanem tudomásom szerint a községek pénztárába, de nem azért mintha az joggal a községeket illetné, hanem csak azért, mert vagy nincsen az illető helyeken a redemtus közbirtokosság meg alakulva, vagy ha megalakult is, nem törődött vele, esetleg úgy is gondolkozhatott, hogy a regále kártalanítási kötvények osztalékai a községi háztartáson, tehát közvetve rajtuk is segít, kisebbé tevén a pótdadót. Vagy pedig a mi a legsűrűbben fordult elő, a községi pénztárba azért fizettetett, mert a megváltás a községek belterületén gyakorolt italmérési jogosultság kártalanításáért lett kifizetve. De ha ez a jog akár a tőkeföldeken, akár a járulék földeken gyakoroltatott, a kártalanítási összeszeg kizárólag a redemtus közbirtokosságot illeti.

A praktikus életben van abban sok igaz, hogy a község vagyona és háztartása gyarapításának a pótdadó kevesbedése levén következménye, a lakosság terhe is kevesebb, s az is igaz, hogy ezeknek az összegeknek a községtől való elvitele azokat az anyagi tönk szélére juttatná, ámde jogilag is, egyénileg is igazságtalan dolog, ha az A) redemtor és leszármazottját illető 200 forintnak, nem ő veszi hasznát, hanem olyan letelepedett B), akinek ősei meg akkor Csaszlauban fujták az üveget.

Szerintem a halászati, a vadászati jog — az új vadász-törvény daczára is, — szintén a redemtus közbirtokosságot illetné, úgy a tőke földeken mint a legelőkön, mert a jogi személy létezik, — legfeljebb nincs néhol megalakulva. — Ugyancsak őket illetik az összes kir. kisebb haszonvételi jogok is, nem pedig a politikai községet, melynek csak akkor volt redemptionalis földje, ha a redemtor közbirtokosságtól a köznek céljaira kapott.

A 70-es évekkel beköszöntött új rendbe nem igen tudták az ős jászkun intézményeket helyesen belevonni, sok tévedések között vannak elhagyva ma is, ami felett a nembánomság egyszerűen napirendre tér, a mindennapi

élet ma már meg is szokta, ennélfogva feltűnőt rajta nem talál.

A többi hason fajta jogok közül a még ma is fennálló s legerőteljesebben szervezett »jászberényi redemtus közbirtokosság« a nádlási jogot az egész Zagyva mentén ma is gyakorolja.

Ezek a jogok azonban többé kevésbe elkallódtak már, s a nem használat folytán a gyakorlatból ki is mentek, — de ez magát azt a tényt nem alterálhatja, hogy az elmondottakból kifolyólag a kir. kisebb haszonvétel jogok a redemtus ingatlanokhoz vannak kötve.

Azokban a községekben, amelyeknek összes területei felosztattak, ehhez annál kevésbé férhet kétség, mert hiszen a politikai község, — amely nem egyéb mint együtt lakó emberek összesége, s amelyből lassan a redemptionalis közbirtokosság kivált, — semmiféle ingatlannal többé nem rendelkezett.

Ezen az ingatlannal, a redimált területekkel összefüggő jogok mellett sokkal nagyobb sullyal és jeletőséggel bírnak vagyoni értéküknél fogva a még fel nem osztott közlegelők s ezeknek időközi jövedelmei, és ebből kifolyólag az, hogy egy-egy községben a fel nem osztott területek kinek tulajdonaivá váltak a redemptio keresztülvitele után.

Eddig a község, mint a lakosság összeségének képviselője minden egyes illetőségébe tartozó jászkun nevében rendelkezett vele. Élesen kiválnak azonban azok a körülmények, hogy sem nem azért rendelkezett vele, mert a politikai községé volt, sem nem illeti meg őtet azért, mert lakosai összeségétől ezeket a jogokat bármi uton megszerezte volna, hanem csak azért, mert mint az erre jogosult lakosság mandatariususa, minden egyes személyről, a közjó és szabadság érdekében, a rendelkezési jog a községi előjáróságra ment át mindeniknek hallgatólagos consensusával.

E helyzetnek változni kellett a redemptio tényleges keresztül vitelénél foganatosított felosztásnál fogva.

A változás igen könnyű volt ott, ahol minden közösen birt ingatlan szétosztatott. Az egyéni elkülönítés után rögtön szétomlott a közös birtokosság, — amint helyesen nevezni szokták közbirtokosság*) — alkotó elemeire, s már csak az eszmei jogok tekintetében voltak ilyeneknek tekinthetők.

Ott azonban, ahol a közös birtokoknak csak egy része lett felosztva, megoldandó kérdés, hogy mi történt az osztatlanul maradt határrészekkel, ki rendelkezett vele, ki használhatta, — és a későbbi idők folyamán, midőn szétosztásra került a sora ezeknek is, kiknek, mily jogon és mily módon volt szétosztandó?

A már előterjesztetteknek ismeretében sokkal könnyebben megoldható kérdések, sokkal egyszerűbbek, mint aminőknek az első tekintetre látszanak.

Az egész — tehát nemcsak a felosztott — határt az őket mindenestül terhelő zálogösszeg és járulékainak terhe alul azok mentették meg, akik a redemptionalis összegeket kifizették, azonban tényleg és valójában újra megvették azokat a földeket, amelyek habár közösben birva eddigelé is tulajdonaik voltak. Igaz, hogy most már egyénileg szétosztva kapták meg, ez azonban a birtoklásnak csak egy módja, csak egy alfaja, nem pedig újabb jogositvány, újabban szerzett tulajdonjog.

Ezekkel a nagy áldozatokkal járó fizetések által megváltották, visszavásárolták (emptio, redemptio) azokat a területeket, amelyek eddig lekötvé voltak, — megváltották tehát nemcsak azokat, amelyek egyénenkint mindjárt szét is osztattak, hanem azokat is, amelyek még tovább is közösben maradtak.

Igaz, hogy az ősi jognál fogva erre azok a jászkunok

---

*) A közbirtokosság, compossessoratus, tekintetében bizonyos nézeteltérések több ízben merültek fel abban az irányban, hogy valjon közbirtokosoknak avagy csak közös birtokosoknak tekintendő-e a redemptorok összesége? Miután a compossessoratus az az állapot, midőn több személy közösen bir és használ bizonyos nemesi ingatlan birtokot, s miután szabadságuknál fogva ilyent birhattak is és miután a használt és birt ingatlanok nemesi természetűek voltak, nézetem szerint — minden kriterium meg levén hozzá, helyesen csakis közbirtokosok, közbirtokosságnak nevezhető.

is birtak jogigénnyel, akik a redemtióhoz anyagi áldozatukkal hozzá nem járultak, de a dolog természeténél fogva, — mert ehhez tetszésük szerint hozzájárulni jogukban és szabadságukban állott, — hozzájárulások elmulasztása jogfosztó cselekmény, helyesebben mulasztás kellett hogy legyen, nem lévén igazságos, hogy midőn a lakosság egy része a teher alatt majdnem leroskad, a másik rész, minden megterhelés nélkül, a teher viselésével járó előnyöket élvezze. A közös birtokhoz való ősi jogigénnyüket a törzshöz való tartozásuk daczára is elvesztették tehát akkor, amidőn a közös nagy teher viseléséhez való hozzájárulásukat megtagadták.

Az osztatlan maradt határ és pusztá részek tehát a redemtus jászkunok tulajdonai lettek, azokkal ők rendelkeztek, ők használták, — az irredemtusok részleges, a váltság nagy művében részt nem vett törzsbeliek és a bevándorolt idegenek teljes kizárásával.

Önként merül fel itt az a kérdés, hogy ezen jogviszonyok között minő helyzetet foglaltak el az irredemtorok, részint azok, akik csak földet váltottak, részint azok akik földet nem váltottak, de az 1000 huszár kiállításában cselekvőleg vettek részt.

Különben azok, akik csak az 1000 huszár kiállításához való anyagi áldozatot hozták meg, elenyésző csekély számmal voltak. Inkább idealis lelkesedésből hoztak pénz vagy személyes szolgálattal áldozatot. A tevékenységüknek megfelelő rekompenzatio vagy kielégítést nyert rögtön bizonyos földterület kihasítása által, vagy ha ez elmaradt, — amint a legtöbb esetben így volt, — mint nem nyilvántartott és semmi által nem biztosított jogosultság lassankint a feledség homályába merült.

Ha részükre itt-amott földterület lett kihasítva, hasonló eljárásban részesültek és hasonló kvalifikatiót nyertek, mint akár a többi ingatlanok, épen úgy tőkeföldeknek tekintették, mint a teljes váltsággal adózók területeit, miután a kiosztott birtok területileg úgy is kisebb lévén, az áldozott vagyoni érték is a kisebb értékű szolgáltatásnak volt megfelelő.

Eltekintve azonban attól, hogy a gyakorlati életbe miként ment ez által, eltekintve attól, hogy ma már az őket netalán megillethető jogok gyakorlása és megállapíthatása végett, másfél évszázad után, a leszármazó jogosultaknak kimutatása majdnem a lehetetlenségek közé tartozik, miután minden idevágó kérdés tisztázandó, ezekkel is foglalkoznom kell. Ha a megváltás mikéntjén keresztül futunk, azt a meggyőződést kell mindenkinek szereznie, hogy valamely jog az irredemtusoknak is competál áldozataikért, mert ezért igen vékonyan, vagy sehogy sincsenek kártalanítva, vagy éppen megjutalmazva a jászkun VI statutumban részükre megállapított elővételi joggal.

Idevonatkozólag sem törvény, sem határozat, illetén jogosultságukat avagy kártalanításukat semmi irányban meg nem állapítja. E felett a kerületi közgyűlésekben nem tárgyaltak és határoztak, azonban figyelembe véve a redemptio egyes phásisait, éppen úgy meg kell adni nekik azt, hogy joguk van bizonyos ellenértékre, mint ahogy megkapták a redemtusok. Ez pedig lehenem más, minthogy éppen úgy kapjanak jogokat, mint a redemtus jászkunok, azzal a különbséggel, hogy mert ők földet nem váltottak. földváltás czimén nem kapnak semmit, de mert az osztatlan területeket felszabadítani segítettek, az egységhez, a kulcshoz viszonyított arány szerint az osztatlan földekhez, közlegelőkhöz részjogosultsággal birnak. Ezt a részjogosultságot azonban ma már lehetetlenség megállapítani. De nemcsak ezt, hanem még annak sem igen találtam nyomára, hogy kik állítottak elő lovas katonát, vagy legalább segédkeztek kiállításában.

Az irredemtus jászkunok ama másik részének helyzete, akik lovas katonát nem állítottak, de földváltásót fizettek, igen csekély mértékben különbözött a redemtusokétól. A lefolyt 150 esztendő alatt semmi nyomát sem találtam annak, hogy más elbánásban részesültek volna, mint amit róluk az 1762 decz. 16-án tartott kerületi közgyűlés és a VI. statutum szintén megállapít. Egyik község liber fundi-jában sincsen feltüntetve, hogy melyik földnek

tulajdonosa irredemtus és hogy ebből kifolyólag más jogok vagy kötelezettségek hárultak volna rájuk.

De ha volt is valamely megkülönböztetett helyzetük egymással szemben, ez nem tarthatott tovább, mint a tevékenységük és áldozataikra valószínűleg büszke és előjogaikra féltékeny redemtusok kihaltáig, akik újabb «*primi occupatores*»-nek tekintették magukat, — mert a későbbi idők folyamán a személyes alkotmányjogi megkülönböztetés teljes hiányában, a mindent kiegyenlítő élet ezeket a csekély korlátokat is letörte s a lakosságot teljesen egyenjogositotta.

A jászkun kerületek maguk is érezték azt, hogy ez a kérdés szabályozandó, mert mind sűrűbben merültek fel kérdések arra nézve, hogy a lakosság ezen redemtus, irredemtus és inquilinus része minő jogviszonyban kell hogy álljon egymással vagy egymással szemben.

Ugyanazért Halas község főbirájának indítványára az 1762. decz. 16-án tartott közgyűlésben e kérdéseket a következőleg szabályozták:

„Előterjesztetett Halas város főbirája és tanácsának folyamodása az iránt, hogy a kerületek kebelében kik tekintessenek redemptus lakosoknak sat., melyre nézve határozatott:

1-ször, hogy köztudomás szerint kétségen felül áll az, mikép ezen kerületek a redemptio idejében nagy terheltetéseknek voltak kitéve, ugyanazért most is méltányosnak ítéltetik, hogy azok (t. i. lakosok) kik a redemptio alkalmával a katonák kiállításában részt nem vettek és földeket is váltottak, — jóllehet a földbirtokot az idők mostohasága miatt később eladták, vagy másképen elvesztették, mindazáltal a redemptusok osztályához számíttassanak és mindazon jogokat és mentességeket holtig élvezhessék, melyekkel a többi redemptusok bírnak; ámde ezek örökösire és maradékaira ezen előjogok semmikép sem terjesztetnek ki. Ellenben jelen határozatnál fogva őseik érdemei tekintetéből azon kedvezményben részesíttetnek (t. i. az örökösök) hogy az idegenek és más irredemptusok irányában az ingatlan javakra, jelesen földekre és telkekre nézve, ezen örökösök is elővételi joggal birjanak.

Azok pedig, kik redemptio kora óta magánosoktól ingatlan javakat örökösen szereztek, a mennyiben a jogoknak ily módoni átvitelénél az eladó által minden ily járulékos (*concommittans* — együtt járó) előjogok átruházottaknak tekintendők, még örökö-

seikre nézve is e kerületek igaz és valódi redemptus lakosainak tartassanak.

2-or. Az oly irredemptusok, kik redemptusoknak szerzemény vagy öröklött szántófölddel bíró özvegyeit vagy leányait veszik nőül: a jog közösségénél fogva örökösseikre nézve is redemptusoknak tekintessenek.

3-szor és utoljára, az idegenek kik redemptus ipokkal, napokkal vagy más rokonaikkal egy fedél alatt és közös kenyéren vannak, még ha vagyon átruházásnak ígérete jött volna is közbe, ha csak nem bizonyítatik, hogy a szántóföldek tényleg és hitelesen reájuk ruháztattsk: ezentul is egyszerű irredemptusoknak ítélendők, Ennek következtében végre elhatároztatik, hogy azok, kik ennek utánna a helységek közönségeitől a közös területekből földeket vásárolnak, ha ezeknek ára a 100 frtot meghaladná: az elmulasztott katona állítás fejében minden 100 frt után 6 frtot fizessenek, azok pedig, kik magános lakosoktól szereznek földet, — minthogy a katona állítási és egyéb a redemptióval kapcsolatos terhek a vétellel összekötvék: ezen taxának semmikép alá ne vettessenek,

A Hármás Kerületeknek ez a közgyűlési határozata épen olyan erős joghatályu, mint akár a Curiának a döntvénye, épen olyan jogforrás, mint akármelyik törvény, mert teljesen szabad önkormányzati joguknál fogva önmaguk alkothatták meg jogszabályaikat és belső kérdéseikben egyáltalán senki más nem volt hivatva dönteni mint saját bíróságuk, viszont amit az meghozott, kötelező bármely vitás kérdésben mindenhol és mindenkire még ma is, — minélfogva aki ezt nem helyesen vagy egyáltalán nem alkalmazza, az törvénysértést követ el ép úgy, mintha nem alkalmazná az országos törvényeket vagy a kir. Curia döntvényeit.

Ettől az időtől kezdve a jászkun Kerületek és lakossága — egészen mondhatom napjainkig — az ebben foglaltakat direktiváknak tartottak és tartják, amely szerint intézik el minden a redemptióval kapcsolatos birtokügyeiket. Mert ma már csakis birtokügyek léteznek, de ezek annál sűrűbben fordulnak elő, miután a személyes kiváltságok az idők folyamán teljesen megszűntek, leghelyesebb kifejezéssel élve, elmosódtak.

Sem a Hármás Kerületek egészében, sem egyes kerü-

letekben (Jászság, Nagykunság, Kiskunság) nem volt más egyöntetőség az eljárásban, minthogy a kirótt váltságösszeget a kerületek pénztárába befizetni kellett. A megváltást és az ezzel járó földosztást, az osztó egységár megállapítását és beszedését a községek maguk kebelében önkormányzati jogosultságuknál fogva úgy vitték keresztül, ahogy a helyi viszonyoknak, a község lakosainak, vagyoni helyzetüknek, gazdálkodási rendszerüknek legalkalmasabb, legelőnyösebb volt. Lehetetlen be nem látni ennek az eljárásnak előnyeit, kitünő voltát. Elképzelhetni is bajos ma már, hogy mily károsodással járt volna egy ilyen óriási pénzügyi műveletnek keresztül forceirozása bürokratikus egyöntetőség és rubrikákkal akkor, amidőn a gazdálkodási rendszer más volt a homokon, más a televény földön, más a vízmentí vidékeken, más a vizszegényebb részen.

Természetes, hogy helytelen nyomon jár az, — és az eddigi írók mind ezt a nyomot követték, — aki egy község redemptiójából akar következtetést vonni akár az egészre, akár egy másik községre. Az általános vonás egységes és egyöntetű volt bár, de a kivétel más és más. Jászberényben más volt mint Kunhegyesen, Karczagon más mint Jászfelsőszentgyörgyön, Laczházán más mint Madarason.

Akik a jászkun redemptióról irtak, kivétel nélkül gyakorló ügyvédek voltak, akik vagy csak székhelyük redemptióját ismerték, vagy csak azon községét tanulmányozták, amelynek megváltása bizonyos hozzájuk került véletlenségből őket érdekelte. Irtak aztán róla szakkönyvet és kimondották, — mint Kelemen Kajetán budapesti ügyvéd 1877-ben kiadott és Nagy Lajos karczagi ügyvéd az 1878 évben kiadott munkáikban, — hogy a jászkun redemptio olyan mint aminőnek ők azt Karczagon és Kisujszálláson találták. Pedig annyira nem olyan — hogy mint önmagukon is tapasztalhatták, — a Karczag és Kisujszállás városokén sem tudtak megegyezni, már azt is különbözőnek találták, ami következményeket aztán tanulmányaikból dedukáltak, egymással homlokegyenest ellenkezőek voltak,

s megtörtént, hogy Nagy Lajos 1878. évben megjelent. »A jászkun birtokosok« című művében elég szépen feldolgozza az alapot arra, hogy kimutathassa, miszerint a váltáság összeg visszakövetelésére a Hármaskerületek jogosítva vannak, s mégis már az 1879. évben »Óriási per a Jász-kunságból« című munkájában a siker legkisebb jele nélkül állítja, hogy az nem létezik.

És ez nem azért van, mert »si duo faciunt idem, non est idem«, hanem azért, mert helytelen volt a kiindulási pontjuk. A végén kezdték, nem az elején és erőszakkal akartak a karczagi kulcsról következtetést vonni az egészre. Sokáig vitatkoztak azon, hogy a belsőség képezi-e a közlegelő felosztásánál az osztály kulcs, a részesülési számítás alapját, vagy nem, holott igen egyszerű reá a felelet, hogy ha benne volt a redemptionális egységben akkor igen, ha pedig nem, akkor nem. Ha Karczagon benne volt, akkor jár utána közlegelő, ha pedig nem volt, nem jár.

Akárminő mennyiségű, minőségű és fekvésű földek lettek is a redemptioni alkalmával osztályba kiadva, azok a közlegelők felosztása alkalmával kivétel nélkül jogot adnak az abból való részesedéshez. Ehhez az elmondottak után kétség sem férhet, vitatkozni pláne teljesen felesleges és czéltalan idő pazarlás.

Ime tehát a redemption után a helyzet így állott. A különben a zálogbaadás ténye által nem érintett személyes egyéni szabadság, ha ugyan lehetett, még jobban megerősödött, azonban a belső szervezetben a lakosság rétegeiben bizonyos megkülönböztetések alakultak a redemptus és irredemptus jászok és kunok között, a melyek ugyan a későbbi időkben elenyésztek, de akkor ugy jogilag mint tényleg existáltak.

Az a dolog természetéből önként következik, hogy a belső társadalmi és községi életben, részben a köznek tett szolgálataik jutalmául, részben annál a körülménynél fogva hogy a kiosztott földek birtoka bizonyos foku tekintélyt kölcsönzött a redimálóknak, az illetők bizonyos foku meg-

különböztetett tiszteletnek örvendettek, a mit bizonyít az is, hogy akkoriban minden községnek előjárósága, a kik pedig jóval nagyobb hatalmat élveztek a többiek felett mint ma, redemptor is volt.

Miután a statulumok megemlítik az inquilinusokat is, e helyütt azok helyzetét is ecsetelni akarom.

Az inquilinus szónak a fordítása anyi mint zsellér, bérlő. Miután azonan a magyar közjogi értelemben ezek zsellérek nem voltak, nem is lehettek, mert számtalan nemes is volt közöttük, ennek a szónak helyes és ezen esetre alkalmazott értelmezése az »idegen«, »beszármazott.«

Többször panaszkodtak a vármegyék és a földesurak a felett, hogy jobbágyaik a jászkunok közé szöktek s ezeket újra megkapniok nem sikerült. E miatt szigorú parancsok érkeztek a törvényhozástól, sőt amint láttuk fentebb 1638-ban szabadságaik, privilegiumaik elvételével is meglettek fenyegetve. A Jászkunságban élvezett teljes egyéni szabadság mágnes gyanánt vonzotta a saját vagy mások büneiért szökni kényszerült jobbágyakat és nemeseket. Egyáltalán ha valamely jobbágy telepedett le, az feltétlenül szökvénynek volt minősíthető, még ha nem valamely büntetés elül menekült is, mert neki szabad költözködési joga nem volt. A Jászkunságban való letelepedése által a közte és földesura közti függőségi viszony teljesen megszűnt, azt itten gyakorolni teljes lehetetlen volt, másrészt, ha egyébként nem is, bizonyos munkaerő elvesztése által az érdekelt földesurra feltétlenül kárral járt, s a legtöbb esetben még ha biztosat nem tudtak is, a Jászkunságra nem alaptalanul gyanakodhattak.

A szabad jászkunok már azt is elszörnyedve nézték, hogy az ország lakosságának tekintélyes része mint nyög a kisebbség rabigája alatt. Aki a szabadságot élvezi, ellensége minden hatalmaskodásnak. Társadalmi szokásaik, jogrendjük, szervezetük, amely önmaguk között született és izmosodott erőteljessé, földesurat nem ismert, s a nagy tömeg felé való emelkedést csak kiváló egyéni tulajdonságu személyeknek engedte meg, amely átörököl-

hető nem volt, hanem az illető halálával megszűnt, — a jászkunok nagy tömegét közrendűekké, de egyenlő jogu szabad polgárokká tette, amely legközelebb állott a városi polgárok rendéhez. Az üldözött jobbágyot tehát mindig sajnálattal, rokonszenvvel fogadták, elrejtették üldözői elül s ha csak az elfogatást kikerülhették, letelepedtek ugyanolyan személyes szabadságokkal, mint a többi jászkunok.

Hasonlóképen találunk azonban, és pedig igen nagyszámmal letelepedett nemeseket is, akik a Jászkunságban állandó gyökeret vertek, s nemesi előjogaikat szívesen elhagyták a Jászkunságban élvezett szabadságért, — amely nemesi jogokat ottan különben sem érvényesíthették volna.*)

Mindezek a beszármazott inquilinusok egyszerűen és szépen beilleszkedtek a fennálló jászkun jogrendbe, beházasodtak az ottani családokba és legtöbbje redemtorrá is vált.

A szabad törvények és szokásoknak illetően assimiláló erejét sehol másutt fel nem találjuk, mint a jászkunok történetében, de példátlan szabadságszeretetük is, s csakis ennek tulajdonítható, hogy egy ezredéven át, a különböző koroknak ellenkező felfogása és áramlata daczára, összetömörülve minden ellenséges támadás ellenében, az egyéni önállóság és szabadságnak egy oázisát képezték a jobbágy-ság sivatagában.

A megváltás nagy munkája után külsőleg és belsőleg megszilárdulva, minden idegen befolyástól menten éltek teljes függetlenségben. Az egyénileg felosztott és elkülönített birtokok használata és kizárólagos tulajdonjoga a

*)A sok közül felemlitem az *Almásy, Balogh, Bartal, Bathó, Beóthy, Dósa, Eördögh, Erdödy, Farkass, Gara, Györffy, Hajdu, Hegedus, Horváth, Illésy, Kenéz, Küry, Makó, Nánássy, Papp, Pethes, Thuröczy, Tarjányi, Kovách, Utassy, Vágó* még ma is élő nemesi családokat, akik mind ősrudemtorok voltak.

Érdekesnek tartom megemlíteni e helyütt a Jákóhalmán ma is élő népes »Gonzales« nevű familiát. Nevük kétségtelenül mutatja származásukat, — spanyol vagy olasz letelepedett katonának lehetnek az utódai, akik bizony ma már — előkelő hangzásu nevük daczára — egyszerű paraszti sorban léteznek.

redemtorokat illetve, amint őket illetve közös tulajdonjoggal az osztatlan legelő vagy bármely gazdasági természetű föld haszonélvezete és tulajdonjoga is.

Természetes azonban, hogy a temérdek apró és közép birtokos egyik-másikánál megtörtént, hogy az ő redemtor, vagy jogutóda a teher alatt összeroskadott, kiszaladt a lába alól a föld, redimált földjét vagy elhagyta, vagy elkellett adnia. Mi történt már most a redemtor vagy jogutódai személyével, és mi az elhagyott vagy eladott ingatlanokkal és minő helyzetet foglaltak el az ingatlan későbbi tulajdonosai a compossessor jászkunok között.

A személylyel könnyen végezhetünk. Ha elköltözött megyés helyre, ahol a jászkun privilegiumok oltalma alatt már nem állhatott, teljesen a saját sorsát követte. Talán ideig-óráig fenn tudta tartani önmaga és családja részére az otthon szerzett jogokat és szabadságokat, de mert rendszert teljesen védelem nélkül állott, elvegyült az ország többi népessége között. A jászkun szabadság ugyanis nem csupán kizárólagos egyéni szabadság volt, hanem a földnek szabadságával szoros összefüggéseen állott, s e kettő együtt adta meg a privilegiumok összeségét. Nagyon természetes aztán az is, hogy a jászkun privilegiumokkal ellenkező más jogrend nem igen tűrte meg a magáétól elütőt, — amint nem tűrte meg a Jászkunság sem, minélfogva a kiköltözött jászkun az országos többi törvények és jogszolgáltatás alá került, az ősi törvények védpajzsát magával nem vihetvén.

Ha azonban otthon maradt, akkor a személyes szabadság további élvezetében szintén megmaradt, de elvesztette azt a jogosultságot, a mely a redemtióból kifolyólag megillette, vagyis a *redemtióból eredő jogok és kötelezettségek tulnycmó részben nem a személyhez, hanem a redimált földbirtokhoz voltak hozzá kötve.*

Hogy miféle egységes jogelvek szerint fejlődött ez így ki az egész Jászkunságban, annak indokai és motívumai a következők.

Minden község kifizette ugyan a redemtionális össze-

get, ámde ezt megint ő a saját lakosságának redimálni kívánó tagjaitól szedte be. A befizetés biztonságát pedig nem a személy adta meg, hanem a föld. A személy halandó a földbirtok azonban örök, a kötelezettség stabilitása megkívánta ennek röghöz kötöttségét. Ezért történt, hogy ha valaki redimált földjét fizetési kötelezettségének teljesítése nélkül elhagyta, elvesztette a földet s a földbirtokhoz kötött jogokat is.

A fizetés elmulasztásáértsoha sem lehetett felelősségre vonni a kiosztott területet magát, hanem ennek gazdáját. A mulasztás következményei tehát nem voltak a földbirtokra számíthatók, hanem csakis a mulasztást elkövető személyre, aki annak folytán jogot veszített, ámde olyan jogot, a mely el nem enyészhetett, állandó volt a tökeföldhöz kötötten az osztatlan közlegelő részekre való vonatkozásában.

Alantabb látni fogjuk, hogy miként fejlődött ki ezeknek a jogoknak gyakorlata a közlegelőkre vonatkozólag, ennek előzményét azonban az képezte, hogy ugy az ős redemptorok mint jogutódaik, vagy az elhagyott töke földek új gazdái, compossessoratus gyanánt használtak az osztatlan területet, a közlegelőket.

Az ezen közlegelők birtoklása és használatához senki által kétségbe nem vont jogosultsággal, a községben lakó redemtus ingatlanok tulajdonában levő gazdák birtak. A földnek gazdája bármiként változott is, amint 150 esztendő alatt változnia is kellett, a közlegelőkhöz, azok használatához, felettük való rendelkezéshez való jogosultsággal mindig csak azok birtak, akik birtokában voltak az ugynevezett tökeföldeknek, vagyis a redemtus birtoknak.

Ennek a gyakorlása nem is ütközött különösebb nehézségbe, s nincsen a Jászságnak egy községe sem, melyben ez másként lett volna.

A népesség szaporodásával aztán, másrészt a pusztáknak az anyaközségtől való rendszerinti nagy távolságával együtt járó gazdálkodási nehézségek miatt, mindinkább előtérbe lépett azoknak is felosztási szüksége. Tény-

leg — amint fentebb is említettem, — igen sok közlegelő lett szétosztva, amelyek egészséges telepes helyekké váltak, másrészt az anyaközségek felesleges erejét is rendes méderben levezették.

Kivétel nélkül, minden egyes közlegelő felosztásánál irányadó volt a redemptio, még pedig a következő számítási módon.

Egybevettették, hogy a redemptus holdterületek száma szembeállítva a felosztandó közlegelő hold számával mennyi, és egy redemptionalis egységre hány hold esik. Hogy számokkal jobban meg tudjam érteni, felosztandó például 10000 hold közlegelő 30000 holdnyi redemptionális egységre. Természetes és egyszerű, hogy minden 3 holdnyi redemptionális egységre esik 1 hold a közlegelőből.

A kivitelben azonban nem volt mindig ily egyszerű a számítás. Bonyolódott kalkulusokkal járt, s bizony a szétmérés sem ment itt amott bizonyos jogtalan kedvezmények, vagy visszaélések és tévedések nélkül. A gyakorlatban azonban ki bírták mégis vinni.

Számtalanszor előfordult már annak a kérdésnek megvitatása, sőt ugyanezt kérdezte a Curia is, hogy mily jogelvek szerint osztandók fel a jászkun közlegelők. Pedig mily könnyen reá lehet találni. Minden község féltékenyen őrzi a maga »*liber fundiját*«, s ezek mindenike megmondja, melyek a tőkeföldek, és mi volt azon községben a redemptionalis egység. S ha ez tudva van, a többi már csak számtani és mérnöki művelet.

Egy bizonyos komplikatio azonban a közforgalom élénkülése és a földbirtokok értékének nagyobbodása folytán mégis előállott.

Megtörtént ugyanis, hogy a tulajdonos tőkeföldjét eladta, de nem tartotta vissza kifejezetten a közlegelőből való járulékát. Vagy eladta a járulékot magát, vagy kifejezetten visszatartotta a tőkeföld eladásánál ugyanazt a járulékot. Szóval a járulék kezdett kidomborodni, s vagyoni érték gyanánt jelenkezni, amit a sűrű közlegelő felosztások gyanon is alkalmasak voltak elősegíteni. Ilyetén variatiók

esetén kérdés, hogy kié volt a közlegelőből ama tőkeföldre kiosztandó terület.

Szándékosan használtam és használok itt a »járulék« kifejezést, mert sem jobb sem egyáltalán másik magyar szó, helyes jogi kifejezés erre nincsen. Mije volt az osztatlan közlegelő a redemtus tőkeföldeknek? Bárhogyan és bármiként keressük a megfelelő jogi fogalmat kifejező »terminus technikust«, nem nevezhetjük másnak helyesen, csak egyedül és kizárólag járuléknak.

Amint ezzel tisztában vagyunk, a többi már gyermekjáték a szakértőnek. Feltétlen bizonyossággal és korrektséggel nyomulnak egymás után előtérbe a megdönthetetlen igazságu szabályok. Nevezetesen:

Aki tőkeföldjét eladta a nélkül, hogy a járulékot a maga részére kifejezetten visszatartotta volna, az eladta a közlegelőből való járandóság-ot is; mert az »accessorium sequitur suum principale«. A tehénnel együtt megy a megszületendő bornyu is, hacsak az eladó kifejezetten a magáénak nem tartja vissza.

Aki megint visszatartotta, kétség sem merülhet fel az iránt, hogy ez a járulék épen oly jogos tulajdona marad, mint jogos tulajdonává válik annak, aki a tőkeföld nélkül vette meg, mint járulékot.

Még akkor amidőn a nádor volt a Jászkun kerületek főbírája, már fömerült az a jogeset, hogy aki tőkebirtokát eladta és a járulékot kifejezetten vissza nem tartotta, valamint a tőkeföld vevője igényt formáltak a járulékhoz. 1842. mártius 23-án aztán a nádor — meghallgatván a kerületeknek ide vonatkozó véleményes jelentését, és elfogadván azt, — tehát két a jászkun redemptionális viszonyokat teljesen ismerő forum, — a jászkun privilegiumok virágzási ideje alatt kimondotta 524/841. sz. ítéletében, hogy »önként következik azon más kerületbeli városokban is fennálló jogszabály, hogy aki tőkebirtokát eladta, eladta vele a közhasználatra hagyott pusztákban járulékos jogait is.«

Osztatlan régi pusztája már — tudtommal legalább — Jászberény és Jászfelsőszentgyörgynek van. Ez utóbbit is —

minthogy mindössze is csak 150—200 hold — a község használja, mert a közbirtokosság megalakulva nincsen. Van ugyan még Jászárokszállásnak is egy birtoka Tarna-Erken, ez azonban nem birhat a jászkun közlegelők természetével, mert alapja nem a redemptio, az inkább alkalmi földvevő társaság, amely társaság ezt a birtokrészt saját gazdálkodási szükségleteinek kielégítésére vette. A jászberényi azonban még annak daczára is, hogy az ősi Mérges pusztát 1903. évben eladta s ilyen ősrégi közlegelővel már nem rendelkezik, mégis fennáll s mégis redemptus közbirtokosság, mert későbbben vett pusztáit is a redemptus bözbirtokosság időközben felszaporodott jövedelméből pénzéből vásárolta és így a közbirtoklásnak ismét a redemptio vált alapjává.

Nos, és a jászberényi közbirtokosság, amint csak a politikai községtől elvált, évtizedeken keresztül ugyanezeket az elveket követte. A járulékokat ő maga tartotta nyilván, a szerint osztotta ki a közös jövedelmet. Nyilvántartotta és tartja pedig nem a telekkönyvi állapotnak megfelelőleg, — mert hiszen akkor erre szükség sem volna, — hanem azon birtokos, tulajdonos változásoknak megfelelőleg, ahogy ezek a járulékok a közforgalom tárgyát képezték.

Hozzá kell tennem azt is, hogy amennyiben a jászárokszállásiaiak a tarnaerki, járulékot képező közös legelőt szintén redemptionális alapon, a redemptus közbirtokosság pénztárából, vagy annak terhére vásárolták, az esetben a jövedelem szétosztásánál, a birtoklási és netaláni felosztási arány megállapításánál, szintén a redemptio képezi a jogalapot.

Azt hiszem szakképzett jogászok előtt nem képezheti vita tárgyát, hogy a járulék önmaga is kifejlődhetik érték alanynyá. Szembeállítva a reménybeli örökség eladásával, — ami nem is a legritkább jogeset, és amiben legalább is ethikai szépség hiány van, — még egészen normalis dolog, a mely ellenében érdemileg semmi féle, vagy csak nagyon cazuistikus kifogás emelhető.

Sajnos azonban, Magyarországon nemcsak más téren uralkodik ma is jogbizonytalanság, de még ezen egyszerű kérdésben is. Ismerek komoly készségszerű jogi tekintélye-

ket, akik azt állítják, hogy ezek a járulékok, mert önállóan is a közforgalom tárgyát képezik, maguk is földologgá válnak, és a redemtus tőkeföldek, az ezekhez fűzött ezredéves jogok és jogszokások, sőt az általános jogelvek ellenére, velük szemben földologi minőségüket elveszíték, minek következményeként — ha a tőkeföld eladatik nincs eladva a járulék is.

Igy e két nézet egymás mellé helyezve annyira szembe-
szökően ellentétes, hogy a laikus publikum előtt szinte lehetetlennek látszik, hogy a jogtudósok ily éles ellentétes
pártra szakadhatnak, — pláne ily egyszerű, de mégis fontos kérdésben.

Valóban úgy van, — de hogy ez így történt, vagy történik, semmi másra nem vezethető vissza, mint arra, hogy a jászkun partikularis jogot nem ismerik, vagy ha ismerik is, nem oly tüzetesen, hogy maguknak helyes jogfogalmakat alkothattak volna.

Nem kétlem azonban, hogy hovatovább nem lehet kitérni ezeknek a kérdéseknek alapos megismerése alul sem, habár nem igen látható erre nézve még ma sem észrevehető mozgalom, de majd csak megmozdul ez irányban is a Magyarországon ma minden teret elfoglaló közönyösség, hogy hozzá fogjon az elképzelhető legliberálisabb speczialis jog, a jászkunok jogának megismeréséhez.

VIII.

A váltságösszeg visszakövetelése.

Követelni annyi, mint valamely jogot a törvényes birói uton is érvényesíteni. Visszakövetelni kifejezés felel meg a jelen helyzetnek legjobban.

Minden ilyen vitás jogkérdés pártatlan és elfogulatlan bírák ítélkezése alá kerül, akik az igazságot lelkiismeretük parancsszava szerint, lehetőleg a tételes törvényeknek megfelelőleg mérik.

A magyar igazságszolgáltatásnak igen nagy hibája a tételes jogszabályoknak majdnem teljes hiánya. Rendelet, analog határozat, döntvény van bőven, de mert igen sok közöttük az egymással ellenmondó, az a szomorú valóság, hogy a hatóságok által hozott határozatok inkább alkalmoszerűek, mint bizonyos parancsolólag irányadó törvénynek következményei. Jásznagykunszólnok vármegye közigazgatási ügyeiben más a jogszokás, mint például Pozsony vármegyében, a kassai kir. ítélő tábla területén ismét más mint például a budapesti kir. táblán. És hiába van feletjük a miniszterium, vagy a kir. Curia, az egész országban még az eljárást sem tudja egyöntetűvé tenni, nem hogy magát a jogszolgáltatást bírná.

A mióta — 1848, illetve 1867 óta — Magyarország is a modern jogfejlődés terére lépett, sinyli a fejlődéssel járó rázkódtatásokat. És pedig erősebben sinyli, mint ahogy az

egészséges fejlődés megengedné. A meghozott törvények legfőbb hibája az, hogy csirája és gyökere nem a magyar nemzeti szokások és erkölcsökben rejlik, nem magyar, teljesen idegen. Hiszen igaz, hogy az igazság az egész világon egyforma, de már a jog és törvény nem, azt minden nemzet a maga kíváncsiaként alakítja. Mi nem. Mi nehogy a civilizációban elmaradjunk, azt nézzük mit csinál az angol, a német, a francia s rögtön sietünk utánozni. Pedig hát a frakk illik a pantallonhoz, de nem a sarkantyus szattyán csizmához. Ez a modernizáló, valójában pedig külföldieskedő láz, erőt vesz minden téren. Eltörülni mindent ami régi, csak azért mert régi, ami magyar, csak azért mert magyar, s elő az idegennel.

Nem akarom a vármegyei rendszert dicsőíteni. Meg vannak a maga hibái, de ezek nem gyógyíthatlanok. A gyógyítás pedig nem a beteg megölését involválja. Ez a rendszer szintén megért már egy ezredévet. És minő ezredévet! Csapásokkal dusan ellátottat, hogy a nemzettest egészen elalélt. S bizony ha a vármegyei intézmény nincs, nem is tudom élne-e még Magyarország. Ezt az intézményt kiölni, közönséges »Bezirk«-ké átalakítani az öncsonkítás egy neme.

De még a mai korbéli államjogi felfogás szerint is, különösen Magyarország mai nemzetközi helyzetében, nagy vakmerőség volna a nemzet lételet egyedül az országgyűlésre bízni, mert ha ott megfullad az alkotmányosság, akkor vége is van. Ebben az esetben, de máskor is, sőt mindig nélkülözhetlen egy alsóbb fokú intézmény, amely összességében képes az alkotmány csődjét visszatartani. Nagyon jó ilyenkor a nagybajuszu öreg vármegye, mert ha öreg is, de egészséges s ami a fő — magyar.

1848 és 1867 óta temérdek törvényt hozott az országgyűlés. De eltekintve a szabadság, egyenlőség és testvériség ragyogó eszméinek alapköveit lerakó 1848-iki törvényektől, a hosszú törvényt sorozatot ha lelkiszemeink előtt sorjában felvonultatjuk, azt a benyomást teszük reánk, mint a drótos-tót munkája. Évekig elvándorolgat, temérdek törött ibriket,

csuprot összefoltoztatott, — érdemleges munkát mégsem végzett semmit. — Azt a szomorú benyomást teszik, mintha a szerkesztőik attól való féltükben siettek volna vele, hogy nem lesz idejük használhatni, sőt talán befejezni sem. Olyan átmeneti, ideiglenes színe van mindnek.

Magyarország kormányai sohasem tudtak odáig eljutni, hogy egyöntetű, kompakt, minden ágra kiható törvényeket alkothattak volna. Köteteket lehetne összeírni az egymással ellenmondó törvényekről, s még ma is sürűn előfordulnak oly birói határozatok, melyeket a jó öreg Verbőczyre való hivatkozással lehet megindokolni. Ez a baj tehát meg van, s meg is lesz mindaddig, amíg egy állandó, mindig a jogtudósok legjobbjaiból összeállított kodifikáló, törvényszervező bizottság össze nem hivalik, akik, ha szükséges, évek hosszú munkája alatt is, de a magyar jogot általános, egyöntetű és népmzeti szellemű tételes törvényekbe átdolgozzák.

Miután ez még elérhetlen messzeségben rejlik, ha ugyan rejlik, számat kell vetnünk a mai helyzettel, meg kell hányni és vetni, hogy a mai magyar jogrend szerint van-e ennek a követelésnek létalapja, jogcíme.

Szembe állok e helyütt egymással a váltságösszeg visszakövetelése jogára vonatkozólag, az ellenérveket indokolásaik és következményeikkel. Amelyik érvényesülni nem képes, az ellenérdekű igazság úgy is letöri.

Legelső kérdés, ami mindjárt kéznél fekszik az, hogy mi úton érvényesíthető ez a kívánság, ha az jogos. Kettő áll a jászkunoknak rendelkezésére. Egyik az ország színe, az országgyűlés előtti kérvényezés, a másik ennek nem sikerülte esetén a bíróság előtti követelés. Tehát kérni vagy követelni.

Ezek a módszerek azonban nem vagylagosak. Egyik a másikat nem zárja ki, hanem inkább valamelyes természetes sorrenddel bírnak. A hitelező mielőtt a bíróhoz fordulna, rendszerint felszólítja a rossz fizető adóst a fizetésre. Nem köteles ugyan vele, de megkísérli saját érdekében.

Mert bizony rossz adós a kincstár. Idéztem volt egész

terjedelmükben azokat a törvényeket, a melyek a fizetést imperative elrendelték. Azóta már kerek 200 esztendő elmúlt és a fizetési készségnek, a fizetni akarásnak semmifele pozitív jelei nem mutatkoztak. Ellenben az is igaz, hogy a Jászkunság sem tett érdemleges lépést egyet sem arra nézve, hogy jogigényei kielégítést nyerjenek. Most már annál is nehezebb ez, mert a követelés jogosságáról meg kell győzni a kormány köröket, az országgyűlést, sőt a kérdést, a mellyel soha nem foglalkoztak, át is kell tanulmányozniok. Pedig még ezenkívül is nehéz dolog ez. Sokszor időszerűtlen a kormány és az országház más-nemű elfoglaltsága miatt. Azt sem lehet állítani, hogy ez az ország legnagyobb része előtt népszerű eszme volna, még ha elismerik is a követelés jogos voltát. Mind ennek daczára meg kell tenni ezt a lépést. Az ország egy tekintélyes magyar részének még inkább követnie kell, a szenvedett százados mellőzés daczára is azt a méltányosságot, hogy hazáját, a közös otthon kormányát, kincstárát ne mindjárt perrel támadja meg, hanem iparkodjék ügyét rendes uton lebonyolítani, a mely méltányosságot még magán személyekkel szemben is illik követni.

Ilyen irányu eljárással nem lenne felesleges a felség elé is járulni. Európa leglovagiasabb uralkodójának gondolkozása nem fogja megtűrni, hogy egyik ősének ígérete, adott szava, beváltatlan maradjon, a törvény, melyet őse szentesített, ne foganatosíttassék, az uralkodóház egyik leghivebb népe anyagi kárt szenvedjen, csak azért, mert esetleg az uralkodóház vagyona is érintve van a kérdés által.

Ez eljárást igénybe venni különben a legközönsége-sebb józan ész is diktálja. Minek volna egy hosszadalmas pert indítani, hogy ha a követeléshez esetleg békés uton is hozzá lehet jutni.

Nem lehet megmondani előre, hogy minő eredményt produkálанд a békés kérvényezés utjáni kísérletezés. Meg-lehet, hogy a legszebb reményeket is kielégíteni fogja, meglehet hogy nem. De a természetes sorrend szerint

csakis ennek nem sikerülte után következhetik a bíróság előtt lefolytatandó per, mint elkerülhetetlen rossz.

E tekintetben hivatkozni lehet a *Deák Ferencz* tekintélyére is, aki a jászkunoknak ezt a visszakövetelési jogát egész terjedelmében létezőnek, fennállónak elismerte, és az országot a megfelelő ellenérték szolgáltatására kötelezettnek vélelmezte, Már pedig *Deák Ferencz* volt hosszú évszázadok alatt a legjózanabbul látó közjogászunk, akinek nézete »responza prudentium« gyanánt majdnem a törvény súlyával bír.

Kapcsolatos ezzel aztán az is, hogy voltaképen mely összegre irányulna a követelési jogosultság.

Fentebb már kimutattam volt, hogy sem az 1000 huszárért, sem az 500,000 rhénes forinton jóval felül fizetett összegekért visszakövetelési jog a Jászkunságot nem illeti. Mert habár igaz, hogy nagyon nyögve és bizonyos gyöngé — ha nem erős — pressió alatt fizették is meg az 500,000 rhénes frton felüli összeget, az részint kamat, részint beruházások megtérítése, részint a redemtióval járó költekezés volt, és önként lett fizetve, miáltal ajándék — de legalább is önkéntelen ajándék, — jellegével bír. Tisztán és kizárólagosan 500,000 rhénes forint-ról lehet tehát szó, a visszakövetelési jogigény csupán erre terjed ki. Ez igen könnyen megállapítható.

A kérdés azonban az, hogy az 1745-ben fizetett 500,000 rhénes forintoknak mily összeg felel meg ma, a mai értékegység szerint korona és fillérekben.

Ennek megállapítása sem nem könnyű, sem nem nehéz. Nem könnyű, hogyha egy egységes kulcshoz viszonyítani képesek nem vagyunk, minden nehézség nélkül megállapítható azonban, ha ezen egységes kulcs megvan.

Az értékhatórozó akkor is, ma is a pénz, de ha a pénznek az értékét kell meghatározni, olyan vagyoni jelentőségű dologgal kell egybevetni, a mely aránylagosan a legcsekélyebb ingadozásnak van kitéve, sőt valójában a pénznek belbecsére is irányadó.

Hehlytelen dolog volna például azt mondani, hogy ha

egy köből buza 1745-ben 8 garas volt, akkor ma egy garas egy forint. Mert a buza ára állandóan ingadozik, s nagy differentiát hozna ki a 6 frtos, vagy a nemrégiben még hirtelen felszökött 14 frtos. viszonyítás. De nem lehet megállapítani semmi más őstermesztvény, ipari munkák vagy bármi más ingóság árához viszonyítva sem, mert ezeknek értéke is emelkedik vagy fogy, belbecsükkel összefüggésben nem álló befolyások szerint.

Az érték egyenleget szerintem csakis a föld, a termőföld viszonyításával lehet megállapítani. Ezt a methodust kell annál is inkább választani, mert hiszen a zálogváltás tárgyát épen maga a föld, a Jászkun kerületek territoriuma képezte.

Nem-e egyszerű számtani művelet a következő számtási eljárás.

1745-ben 100 rhénes forintért annyi földet lehetett venni, amelynek értéke — például véve csak — ma, a mai pénznem szerint 4000 forint. Tehát a mint a 100 rhénes forint aránylik a 4000 forinthez, 500,000 rhénes forint is ugy aránylik az ennek alapján kiszámítandó összeghez.

Avval tisztában kell mindenkinek lenni, hogy számokban kifejezve tekintélyes nagy összeg a végsumma. Csakis így érthető aztán meg, hogy a Jászkunság 500,000 rhénes frtért, eladatott, így érthető meg ennek az összegnek az akkori értékek szerinti tekintélyes volta, s annak az áldozatnak a nagysága, amit e summa kifizetése által a jászkunok a maguk vállalkra raktak.

Jöjjön ki azonban bár 100 millió is, az a követelési igény jogos vagy jogtalan voltára befolyással nem bír, mert ezt nem a tárgy nagysága vagy kicsinysége határozza meg.

Nem szabad azonban szem elől téveszteni hogy »summum jus summa injuria. Tullépni a határon nem lehet, a a bölcs mérséklet hamarabb eredményhez juttat, mint a tulerőszakolt követelés.

Magyarország, hazánknak pénzügyi helyzete nem igen

engedi meg a nagyobb szabású kiadásokat. Már pedig az ország java, a mely egyidejűleg a jászkunoké is, az első, s bárminő teljes joggal igényelik is a jászkunok a redemptiós összeget, a méltányosság mindig betartandó, s ha a kormány hatalom, az országgyűlés, egy, habár sokkal kisebb de aránylagos kielégítési összeget ajánlana is fel, szavazna is meg, mint a mennyi valójában járna, a mai közviszonyok között jóval alacsonyabban is meg lehetne találni a kölcsönös kiegyenlítést. Ez természetesen csak az esetre állana meg, ha a kielégítés birói beavatkozás nélkül is keresztül vihető lenne, mert peres eljárás esetén, a mi a kedélyek elmérgesítésével is járna, a bíró csak a szoros igazságot hirdetheti, csak annak megfelelőleg hozhat ítéletet, akkor már a méltányossági szempontok egyáltalán nem érvényesülhetnek.

Más tehát a kielégítés, hogy úgy mondjam egyezségi alapon és más birói eljárás esetén. Amint más is szokott lenni nemcsak ily különleges viszony esetén, hanem magánosok között is.

150 esztendőnél több ideje annak, hogy 1745-ben a jászkunok önmagukat megváltották. Ez a rengeteg nagy idő még azokat is gondolkozásra készteti, akik a törvényes elévülésről sohasem hallottak, annál inkább hangoztatják ezt azok, akik ennek a követelésnek jogosságát nem akarják elismerni, akik a jászkunoknak ezen más helyett való fizetését nemcsak természetesnek találják, hanem mert még ilyenek is kerülköztek, — kötelességüknek is tartották.

Igenis, törvényeink és jogszokásaink szerint az elévülés, a jogfosztó elévülés létezik. Időtartama 32 esztendő. A jognak ezen idő alatti nem gyakorlása annak megszűntét vonja maga után. Kezdődik azon időponttól, a mikor a követelés már törvényesen érvényesíthető lett volna. Jelen esetben azonnal, a mint a Jászkun kerületek az 500,000 rhénes forintot lefizették. Ez a 32 év bizonyos körülmények között meg is szakíttatik, de erről itt tárgyalni nem akarok, mert ennek esete nem forog fenn.

Hát bizony igaz, minden magánjogi igény elévül, de ez a visszakövetelési jog még sem évült el.

A már elmondott körülményekből nyilvánvaló, hogy az eladás, illetve a zálogbaadás, a visszaváltás nem magánjogi, hanem közjogi aktus volt. Magánjogi elévülés létezik, de közjogi elévülés nincsen.

Ezzel leszámoltunk volna az elévülési tekintetében emelhető mindennemű kifogással. Ellene szól azonban még más is. És pedig nemkisebb tekintély, mint maga a törvény, maga a törvényhozás az 1715 évi XXXIV. törvényczikkben*), ahol parancsolólag ki van mondva, hogy a megváltás fele részben a király, felerészben az ország közjövedelmeiből foganatosítandó. Ez a törvény soha nem lett végrehajtva, foganatosítva, de azért ma is parancsoló erővel bír, mert a törvény nem évül el sohasem, s ha még eddig nem lett is foganatosítva, ez nem annyit jelent, hogy nem is foganatosítandó többé soha, mert annak rendelkezései érvényesek mindaddig, míg az a nemzet, az az állam, melynek részére meghozatott, fennáll, létezik, avagy ameddig ezt megszüntető másik törvény nem alkottatik.

Az elévülés kifogását tehát sikeresen egyáltalán nem lehetne alkalmazni, azt nincs ítélkező bíró, aki jelen esetben figyelembe vehetné.

Vannak e tekintetben olyatén felfogásuak, akik azt mondják, hogy ez a törvény hatályát veszítette, mert a 3-ik szakaszában meghatározott három évi határidőn belül nem lett foganatosítva, sőt hogy mindenik érdekelt, maguk a törvényhozók és a jászkunok is tisztában voltak vele, hogy ez végrehajthatlan.

Hogy tisztában lettek volna azzal, miszerint végrehajthatlan törvényt alkottak, nem tudom. De nem is hiszem, mert annyi józan eszük volt már az embereknek 1715-ben is, hogy felesleget munkát nem végeztek. Ha tudták, hogy eredményt nem érnek el, azt a munkát el sem kezdték volna.

Tovább megyek azonban s azt kérdezem, hogy miért

---

*) Lásd a 86-ik lapon.

volna ez törvény végrehajthatlan. Miféle jogi, erkölcsi, természeti akadálya volt és van ennek. Mert végrehajthatlan az amit keresztül vinni lehetetlen. Ezt pedig csak akarni kellett volna. Vagyis a végrehajtása ellenében semmi törvényes, vagy természeti akadály nem merült fel. Tehát ma sem tudjuk, nem hogy akkor tudták volna, hogy ez a törvény végrehajthatlan, pedig jogi tudásunk azóta nagyon megnövekedett.

Ami azt illeti, hogy ez a törvény hatályát veszítette, mert a kitűzött három év alatt nem foganatosított, azok előtt, akik a jogot egy kissé ismerik, s ezt a törvényt megértik, ez a kifogás meg nem állhat. Először is ez a három évi fix terminus nem annyit jelent, hogy a törvény joghatálya csak három évre terjed, hanem annyit, hogy a visszafizetés három éven belül kell hogy foganatosíttassék. Igaz, hogy ezen idő alatt nem lett foganatosítva, azonban következménye nem lehet az, hogy ezért maga a törvény veszítette volna hatályát, mert ha ezt akarták volna, kifejezetten bele is vették volna magába a szövegbe. Így azonban teljes érvényben fennáll mindaddig, amíg egy másik vagy ellenkező törvény hatályon kívül nem helyezi.

Mindezen előadottak a per megindítása előtt természetesen alaposan megfontolandók, ugyanazért megvitatom már e helyütt a kérdést, előadva mindazokat az ellenérveket, amelyeket az eddig lefolytatott tollharczban kifejtettek.

Következnék ezután a felperesség és alperesség kérdése. Kik léphetnének fel ez irányban, hol és ki ellen.

Mint jogi személy áll legelső sorban e tekintetben a Jászkunság, vagyis mindazon területek községeknek összege, melyek a megváltási összegeket kifizették. Ha tehát az együttes fellépés kivihető volna, a Jászkunság közönségének felperessége a teljes 500.000 frtra vonatkozólag költségbevonhatlan.

Megtörténhetik azonban, hogy a régi Hármas Kerületek közönségét összehozni valamely oknál fogva lehetetlen. Miután a követelési jogot mindenik gyakorolhatja a társfizetőkétől teljesen függetlenül is, egyenkint felléphet az általa fizetett összegek visszakövetelése iránti perben felperes gyanánt a Jászság, Nagykunság, Kiskunság.

Föltéve azt az esetet, hogy a Hármas Kerületek községei sem volnának képesek egyes kerületenként összeállani, akkor megint felléphetnek felperes gyanánt maguk az egyes községek is, a területükért fizetett megváltási összeg tekintetében, sőt joga van az általa fizetett összegeket felperes gyanánt visszakövetelni akár a redemtus közbirtokosságnak, akár *bármelyik jászkun redemtor* leszármazóinak.

E helyütt meg kell egy kissé állapotodnunk. Az előadotakból látszik, hogy in ultima analyzi a fizetők a lakosok voltak. In ultima analyzi őket illeti a visszakövetelési jog, tehát a netalán visszafizetendő összeg is. De csak úgy, hogy ha ők jászkun redemtorok voltak.

A redemptio történeténél és lefolyásánál kétségtelenül megállapítható, hogy habár a tulnyomó részét a redemtoroknak a jászkun őslakosság adta ki, mindannak daczára több községben elő fordult*), hogy idegenek is, nemcsak városi, vagy községi polgárok váltottak maguknak területet. Nézetem szerint ezeket nem illeti sem a visszakövetelési jog, sem ennél fogva a fizetett összeg.

Az előadottak szerint ugyanis a jászkunok a magukét váltották vissza, mikor a redemtiót keresztül vitték. Az akkor bevándorolt idegenek azonban, a váltság összegén egyszerűen csak földet vettek. Lehet hogy olcsón, lehet hogy drágán, de ez a jogügylet az ő részükről egyszerű adásvételt képezett, míg az őslakosság részéről visszaváltást, mert a zálogbaadás előtt is ők voltak az egész földterület. Helyesen tehát csak azt lehet mondani, hogy a visszakövetelési jog, a visszatérítendő összegek, a jászkun redemtorok leszármazóit illetik. Jász vagy kunnak kellett az illető ősnak lennie, még pedig olyannak, aki földterületet redimált is.

A későbbi időkben mindezen nemesi családok hozzáalkalmazkodtak ugyan a jászkun különleges jogviszonyokhoz, nemesi személyes jogositványaik átidomultak lakóhelyük szokásaihoz, s lassankint felvették a benszülött

*) E tekintetben Kunszentmárton vezet. Itt az őslakosságnak akkor még kis száma miatt aránylag a legtöbb földváltó nemesi familia vándorolt be.

családok jellegét, de azért jogilag véve redemptor jászkunokká nem válhattak, az említettem okoknál fogva.

Hogy tisztában lehessünk teljesen, mennyi illet meg egy-egy kerületet és egy-egy községet a már közölt kimutatás alapján, a következőkben állítom be a táblázatot arról, hogy a kerületek egyenkint és a községek egyenkint mit fizettek:

A Jászságban.

1. Jászberény fizetett . . .	63150	frt
2. Jászapáthi » . . .	30000	»
3. Jászárokszállás fizetett .	37400	»
4. Jászsalsószentgyörgy » .	21650	»
5. Jászfényszaru » .	13000	»
6. Jászkisér » .	11600	»
7. Jászladány » .	15050	»
8. Jászfákóhalma » .	12950	»
9. Jászdósa » .	8850	»
10. Jászmihálytelek » .	8350	»
11. Jászfelsőszentgyörgy » .	4750	»

Összesen . 226,750 forint volt a

Jászság részéről fizetett tiszta váltáságösszeg.

A Nagykunságban.

1. Karczag fizetett . . .	41300	frt
2. Turkeve » . . .	28300	»
3. Kunszentmárton fizetett .	19280	»
4. Kisujszállás » .	26800	»
5. Madaras » .	20700	»
6. Kunhegyes » .	18700	»

Összesen 155000 forint volt a

Nagykunság részéről fizetett tiszta váltáságösszeg.

A Kiskunságban.

1. Halas fizetett	50900	frt
2. Kunfélegyháza fizetett . .	30350	»
3. Dorozsma » . .	11800	»
4. Kunszentmiklós » . .	38566	» 40 kr.
5. Majsa » . .	10250	»
6. Laczháza » . .	9900	»
7. Szabadszállás » . .	11600	»
8. Fülöpszállás » . .	17283	» 20 kr.

Összesen 190649 frt 60 kr.

volt a Kiskunság részéről fizetett tiszta váltáságösszeg.

Összesítés:

1. A Jászság fizetett	226750	frt
2. A Nagykunság fizetett .	155000	»
3. A Kiskunság » . .	190649	» 60 kr.

Összesen . 572399 frt 60 kr.

Nagy Lajos 1878 évben megjelent «a jászkun birtokviszonyok fejlődése és jogi alapja» czimű művében ezt az összeget 573900 frtra teszi. Ez téves szám, mert a fenti kimutatásban taxative és részletesen felhozott összegek teszik ki a redemtionalis summát. Ebben azonban szintén benne vannak a beruházási költségek, átmeneti kiadások, de lett légyen bármennyi, azon a tényen, hogy a tiszta váltáságösszeg nem lehet több, mint a mennyi eredetileg a zálogösszeg volt, — vagyis 500,000 frt, — éppen nem változtathat semmit.

De mert úgy az egyes Kerületek, mint a községek is, csak annyit követelhetnek vissza, amennyi a tiszta redemtionalis összegbe fizettetett, — annak megállapítása, hogy mennyit követelhet vissza valamelyik kerület vagy község, egyszerű számtani művelet. Az arányszám ennél, hogy minden 1 frt. 12 krajczárra esik, egy visszakövetelhető 1 frt. Vagyis például Jászberény fizetett 63150 frtot, ebből

a tiszta váltásági összeg csak 55572 forint, mert leütendő 63150 per 12 krajczár, ami kitesz 7578 forintot.

Kellő összetartás hiányában ezen számítási mód szerint tehát bármelyik fizető alany követelheti az így kijött összeget.

Alperesként senki más nem szerepelhet, mint a kir. kincstár. E tekintetben aggályok merültek fel, hogy miután az ország rendének hozzájárulása nélkül, önhatalmulag zálogosította el a Jászkunságot I. Lipót király, ezért az államkincstár felelősségre nem vonható, kártérítésre nem kötelezhető.

Ez az okoskodás megáll magánjogi tekintetben. Itt azonban nem magánjogi, hanem közjogi cselekmények játszottak szerepet, s az alkotmányosság elvénél fogva, az alkotmányos tényezők cselekményeire a sértettel szemben az összesség felelős. I. Lipót nem mint magánszemély nem mint Habsburg Lipót követte el a jogsértő törvényteleniséget, hanem mint Magyarország királya, mint a magyar államhatalom tényezője, képviselője, akiben mindez összpontosult, s a kinek ezen törvénytelen eljárását a másik államhatalmi tényező megakadályozni nem tudta.

Épen ezen felelősség érzetében is, elvállalta az országgyűlés a kártérítést kifejezetten és habár csak felében, — másik felére a király vállalkozván, — de a megkárosított jászkunokkal szemben legelső sorban és főleg a kincstár felelős. Hozzávehetjük azt a királyi kijelentést is, hogy az 500,000 frt. I. Lipót által a közszükségletek fedezésére fordított, a mi meg épen kétségtelenné teszi a kincstár fizetési kötelezettségét, mert a közszükségleteket fedezni nem a Jászkunság van hivatva, hanem az állam.

Ha azonban a mindenkori uralkodó jónak látná ehhez a magáéból is hozzájárulni, az voltaképen az uralkodó és a kincstár között fennforgó jogviszony, a mely a jászkunok sérelmét és jogosultságát nem érinti, de nem is érintheti.

A kereset folyamatba tétele esetére tehát alperesként a kir. kincstárnak kellene szerepelnie, és pedig ennek kép-

viseletében a kincstári jogügyek igazgatósága vonandó perbe, a budapesti kir. törvényszék illetékességével.

Azon beállható szükség esetén, hogyha a kormány békés uton nem volna hajlandó a jogos és igazságos kérelem teljesítésére, a kérdés elbírálására illetékes budapesti kir. Törvényszék, budapesti kir. ítélőtábla és a kir. Curia tekintélye és igazságszeretetére lesz bízva a döntés kimondása. E tekintetben a magyarországi bíróságok pártatlan és befolyásmentes ítélkezésében teljes bizalommal meg lehet nyugodni. Igaz, hogy az előttük ismeretlen kérdés tanulmányozása nehézséget fog okozni, de az ország birói karának eliteje ezt bizonyára le fogja küzdeni, s ítélkezésük teljesen pártatlan és igazságos leend.

Amidőn bármikor a jászkunoknak ez a visszakövetelési joga szóba került, mindig elfogultsággal lettek vádolva, az ellentétes nézetűek ezt a követelést a méltányossággal és jogi fogalmakkal ellenkezőknek véleményyezték.

Habár nem is tartozom ezen, ismétlem, csekély töredékhez, iparkodtam elfogultság mentesen, lehető tárgyilagosan előadni mindent, hogy az olvasó lehető tiszta képet alkosson magának. Ez a cél vezetett, s habár látszik is, hogy a visszakövetelők pártján vagyok, nem ezt helyeztem előtérbe, hanem a kérdésnek tüzetes ismertetését.

Fentebb említettem volt már, hogy az a nézet is vitatott, hogy a kerületek mint fegyverjogoni adomány adattak I. Lipót által a német lovagrendnek, s mert a királynak joga és királyi alkotmányos hatalma is van illetén adományokat tenni, az eladás törvényes volt annál is inkább, mert a Jászunkság a töröktől visszahódított területet képezett, s hogy tehát önmaguk fizették ki a megváltási összeget, ezáltal maguknak a török hódoltságából szabadságot, földet, vagyont vásároltak.

Ez a nézet tarthatatlan. A királynak joga volt donatiókat adni, az kétségtelen, de csak úgy, hogy ha a koronajavadalmakból adatott, nem pedig a máséból, nem a másét. A Jászunkság pedig nem volt koronauradalom. Ez az egész terület a jászkunok kizárólagos és egyéni tulajdonát képezte,

amitől őket megfosztani, magántulajdonukat elvenni lehet egy tyrannus alatt, de nem lehet alkotmányos országban.

A török uralom alul való felszabadítás tagadhatlan tény, ami az egész Jászkunságnak javára, hasznára szolgált. Ámde ha a török uralom alatt állottak is, ez az uralom az egyéni erőszakosságok, zsarolásoktól eltekintve, teljesen liberalis volt, meghagyta őket vallásuk, szokásaik, erkölcsaik, jogszolgáltatásukban, sőt külön privilegiumaikban is. Sem jobbágyokká, sem rabszolgákká nem tette őket, sem földjeiket, ingatlanaikat el nem vette tőlük. Hagyta őket élni ahogy birtak. A felszabadítás örömteljes ténye tehát csakis annyit jelent, hogy egy idegen uralom járma alul lettek mentesítve, de nem annyit, hogy elkobzott vagyonuk, földjük, privilegiumaik adattak volna vissza.

Mert egészen más a helyzet, ha a csanádmegyei püspöknek visszaadattak a török által elfoglalt birtokai, mintha a Jászkunság nyakáról is elűzetik az idegen hódító. Az, aki egyénileg és anyagilag hasznát veszi ennek, még talán jogosan kötelezhető a fizetésre, mert elrablott vagyonát visszakapja, habár ehhez is sok szó fér. De a jászkunok vagyona, földje a török által elrabolva nem lett, a visszakapásról tehát, ami vagyoni értéket képvisel, szó sem lehet. Hát a többi Tisza-Duna közti területek, virágzó városok, Kecskemét, Czegléd, Nagykőrös, Szeged, Szabadka s még számtalan más a török uralomtól mentesített és fegyveresen visszahódított területek miért nem fizettek ilyen megváltást?

De — ismétlem — nemcsak a földjük nem lett elfoglalva, hanem a török intézményeiket is teljes épségben meghagyta, önkormányzatukat épen úgy nem bántotta, mint nem bántotta más sem, úgy, hogy a török uralom alóli felszabadulás csak a hadi harácsolások, pusztítások aluli mentesítést és a magyar korona uralma alá visszahelyezést, nemzeti szempontból való területi visszafoglalást jelent.

És elvégre is ezeknek a költségeknek fizetésére a méltányosság szempontjából sem lennének kötelezhetőek. Aki végig tanulmányozza a jászkun kerületek és községeinek az időbeli jegyzőkönyveit, az meg fog győződni róla, hogy ehhez

a megszabadításhoz a jászkunok pénzzel, vérrel, katonai beszállásokkal tulon-tul hozzájárultak, mert nincsen oly év a török elleni hadjárat idején, hogy felsőbb parancsra ki ne állították volna a megkivántakat adóban és katonában.

Akik a visszakövetelési jogot kétségbe vonják, arra az álláspontra helyezkednek, — és ez képezi legerősebb fegyverüket, — hogy a megváltásért a jászkunok egyenértéket, ellenértéket kaptak, s ezzel kielégítettván, nincs joguk magát a váltságösszeget is visszakövetelni. Támaszkodnak a jászkunok által 1744-ben a helytartó tanácshoz intézett és pontozatokba foglalt kívánságokra, a Horváth András, Varró István, Nánásy János által kiállított »Capitulatió«-ra és Mária Théréziának az önmegváltást megengedő diplomájára, — amelyeket egész terjedelmükben illető helyükön már ismerttettem. Támaszkodnak ezekből kifolyólag arra, hogy ők a királynővel szerződést kötöttek, a »do ut des, facio ut fac« elvénél fogva kielégítést nyertek abban, amit a királynő diplomája tartalmaz, és hogy ez volt az ára, vételára ősi szabadságaik visszanyerhetésének, amelyek — joggal vagy jog nélkül az mellékes, — de tényleg mégis el voltak véve, — s hogy végül a megváltási összegek kifizetése oly »conditio sine qua non«-t képezett, hogy e nélkül kiváltságukat, ősi szabadságukat vissza nem nyerhették volna. Támaszkodnak végül arra, hogy voltaképen nem is lehet felperes senki, mert a megtérítendő redemptionalis összegnek jogszerű tulajdonosa fel sem fedezhető.

Foglalkozni akarok mindezekkel a kérdésekkel és ellenvetésekkel egyenkint, mert életszükségletet képez a kérdés tisztázása a Jászkunság minden lakójára, a kiknek felizgatott kedélye a megoldást epedve várja.

Mert a köztudatba átment teljesen a lefolyt másfél évszázad alatt az, hogy a jászkunokon nagy méltánytalanság, igazságtalanság és jogsérelem esett, s ez a köztudat keresi, kutatja a megoldási módot, a mely megoldás még ha negatív lenne is, — a mit én nem hiszek, — még mindig jobb, mint a bizonytalanság okozta állandó izgatottság.

Tehát, hogy az ellenvetésekkel sorjában végezzünk, legyünk tisztában azzal, hogy való-e, megáll-e azon állítás, hogy a váltságösszeg nem követelhető, mert annak ellenében kapták vissza ősi kiváltságaikat.

E tárgyban mindenekelőtt azzal kell tisztába jönni, hogy ősi kiváltságaik elvették-e és mily részben, ki által és törvényes uton módon lettek-e elvéve.

Unalmas volna ismételni, hogy miért volt törvénytelen önkénye ez a koronás uralkodó akaratának, — unalmas volna hosszasan tárgyalni, tekintettel arra, hogy ezt már bőven fejtegettem, hogy ez az önkény, mely törvényeket és mely mások respectálandó jogait sértette meg. Tény, hogy az eladás jogtalan volt.

Az ősi kiváltságok, a legfelsőbb erre irányuló akarat daczára sem lettek elvéve, hanem csak megsértve.

Nem lettek elvéve azért, mert a jászkunok még abban az ominosus adásvételi szerződésben sem lettek kifejezetten a jobbágyi állapotba taszítva, az ősi személyes szabadság tehát nem lett konfiskálva, s a zálogtartók jobbágyi szolgáltatást maguk sem követeltek a jászkunoktól, őket az egész ország és maguk a zálogtartók is kiváltságos jászkunoknak tekintették annál is inkább, mert a kezében adásvételi szerződéssel rendelkező német lovagrend maga is kijelentette, — érezvén ezeknek a szerződéses feltételeknek úgy jogtalan voltát, mint kivihetlenségét, — hogy a jogügyletet nem adásvételnek, hanem zálogos birtoknak tekintti. És tényleg ilyen birtok gyanánt is kezelte.

Amit I. Lipót törvénytelen szerződése által jogfosztás tekintetében szenvedtek, az tényleges kivitelben csak a nádori legfőbb biráskodás megszüntetése és ez a teher volt hogy rendes adójukon kívül még a zálogösszeg kamatait is fizetniök kellett. Ez utóbbi teher megszűnt a zálogösszeg visszafizetésének képezte az elválaszthatlan következményét, nem pedig a királynő diplomájának. Egyedül a nádori legfőbb biráskodást nyerték vissza a diplomával. De mert minden rendezett jogállamban az ország hivatalnokai szolgáltatják az igazságot, ha a nádori biráskodás

nem állíttatott volna vissza, az ország kormányának kellett volna gondoskodni egy jogszolgáltató faktorról, a mi a jászkunokra előnyösebb helyzetet teremtett volna, merl, nem nekik kellett volna azt a legfőbb bírót hivataláért honorálni, hanem az ország kincstárának, mint a hogy onnan nyerte fizetését a királyi tábla is.

Ténylegesen gyakorlatilag a redemptió semmi más előnyt nem adott vissza, mint a nádori legfőbb bírászkodást, amiről bőven lehet vitatkozni, hogy előny-e vagy teher. Én inkább az utóbbinak tartom, de semmi esetre sem ér meg 500,000 frtot, s végső eredményben még ezt is elvették tőlük 1848-ban, minden recompenzáció nélkül, — és azt, hogy a zálogtartók zsarolása és visszaéléseitől megszabadultak.

De ez a zálogtartás, a jászkunok zsarolása, a feletük gyakorolt erőszakoskodás, oly nyilvános országos botrány és törvénysértés, a melyen minden igazelmű fenntartásnak segíteni, azt megszüntetni erkölcsi és törvényes kötelezettsége, s igazán turpis causanak lehet stigmatizálni azt az eljárást, hogy a tudva tudott alkotmány sértést az eladottakkal kívánják visszafizettetni a megtérítés reménye és kötelezettsége nélkül.

Ha tehát szerződésnek tekintjük a Mária Therézia királynő és a jászkunok között a megváltásra vonatkozó megállapodást, azt nem lehet viszterhes szerződésnek tekinteni, hanem egyszerűen viszterher nélküli szerződésnek, mert a királyné a nádori bírászkodás újra való felelevenítésén kívül semmit sem adott, ezt is csak úgy adta, hogy a saját pénzükből fogják őt fizetni 3000 arany forinttal, a mi 12600 rhénes forinttal egyenlő.

El kell ismerni azt, hogy a megállapított feltételek a megváltásra vonatkozólag »conditio sine qua nont« képeztek, vagyis ha a jászkunok nem teljesítik a királynő által elébük kiszabott feltételeket, nem lesz a megváltásból semmi.

Nézzük meg hát mi lett volna ennek a következménye? A jászkunokra nézve az, hogy még tovább kellett

volna türniök kiszípolozásukat. Egészen addig kellett volna türniök, a míg az 1715. évi XXXIV-ik törvényczikk rendelkezése nem foganatosittatik. Mert azt Magyarország törvényhozó testületéről és alkotmányos uralkodójáról, főleg az általános jogrend nagyobb foku megszilárdulásakor fel sem lehet tételezni, hogy a meghozott törvény rendelkezéseit nem foganatosítva, parancsait nem teljesítve türjék azt a törvénytelen és alkotmánysértő helyzetet, a melyben az ország egy tekintélyes része, annak legmagyarabb lakosai, az ország szíve, egy külföldi idegen testület törvénytelen járma alatt örökre nyögött és kizsaratott.

Ha tehát az önmegváltást maguk a jászkunok nem vitték volna keresztül, a helyzet kényszerűségéből kifolyólag az ország kincstára, — a király pénztárával együtt vagy nélküle, — lett volna kénytelen a megváltást teljesíteni.

Ez a »*conditio sine qua non*« tehát nem volt a jászkunokra oly nagy mértékben fenyegető, ellenben tény, hogy az üres kincstárnak, az ellenségek által szorongatott királynőnek a lehető legkedvezőbb alkalmmmal jött kézre az 500,000 rhénes frtnak kifizetése és az 1000 huszárnak kiállítás.

De ha már kétoldalu szerződésről beszélünk, maradjunk a szerződések jogi természetü keretében.

Ezekben az írásokban kötelezik magukat a jászkunok a váltságösszeg kifizetésére. Ámde sehol nem mondják azt, hogy magukra vállalják a királyi és államkincstárnak az 1715. évi XXXIV. törvényczikkben imperative kimondott fizetési kötelezettségét. Már pedig ha ez nincsen a szerződésben, akkor fizetési tényük által még nem szabadították meg ezeket a saját kötelezettségüktől. És a mi fő, sehol sem mondanak le arról a jogokról, hogy ezt a helyettük fizelett szép pénzüsszeget vissza ne követelhessék. Ez a jog őket — *de lege et jure* — megillette, s ez a jog fennáll mindaddig, amíg arról vagy le nem mondanak, vagy míg az kielégítést nem nyer.

Olvassa végig bárki az összes idevonatkozó s a lé-

nyegesebb, munkámban egész terjedelmében közölt okmányokat, van-e benne olyan kitétel, hogy a fizetési kötelezettséget elvállalják, vagy pedig a kifizetett összeg visszakövetelési jogától lemondanak.

Fizettek, mert másképp szabadulásukat nem várhatták, fizettek mert ezzel a vérüket szípolozóktól meg menekülhettek, fizettek, mert a fizetésre kötelezetteknek nem volt reá pénze, — fizettek, mert — muszáj volt, mert saját érdekük követelte, mert kényszerítették reá a körülmények, — nem pedig azért, hogy fizetésük ténye által az igazi kötelezettek az obligóból megszabaduljanak.

Nem volt szükségük nekik ősi szabadságaik és kiváltságaikat drága pénzen visszavenni, mert ezt tőlük el sem vehették törvényesen, annál kevésbé törvénytelenül. De ilyen vásárlásokat a közmorál nem tűr meg. Államjogi kiváltságokat csak érdem útján lehet szerezni, — készpénzben nem, vagy ha igen, akkor az erkölcstelen és tisztességtelen üzlet, amely szégyent hoz ugy az eladóra, mint a vevőre.

Ami a felperesség kérdését illeti, e tárgyra már fentebb bővebben kiterjeszkedtem. Mindent elhagyva, nem tekintve a Kerületek, a községek, közbirtokosságok felperességi képességét, valjon én, aki dédapám után ős jászrendemtor családnak vagyok leszármazója, nem követelhetném vissza az általa tartozatlanul teljesített fizetést?

Az 1751. évi XXV. törvényczikket is felhozzák a visszakövetelési jog ellen azzal, hogy mert az önmegváltást tényként az ország mindkét törvényhozó testülete elfogadta, ezáltal az 1725. évi XXXIV. törvényczikk idevonatkozó része visszavonva, megváltoztatva lett.

Ennek ellenében bátran felhozható, hogy az 1751-iki jelzett törvény az 1715-ikit sem hallgatagon sem kifejezetten vissza nem vonta, — pedig egy törvény hallgatagon nem, hanem csak kifejezetten dezavouálható. Ez az 1751. évi XXV. törvényczikk különben is valójában nem egyéb, mint egyszerű registrálása a királynő és a jászkun meghatalmazottak között létrejött megállapodásnak, és ezen

megállapodások tényleges effectuálásának, — amely tényeket az országgyűlés ezzel a törvénnyel egyszerűen csak tudomásul vett. Szó sincsen ebben sem arról, hogy a jászkunok az ország és a király kincstárainak fizetési kötelezettségét kifejezetten átvállalták volna magukra, szó sincsen benne arról, hogy a visszakövetelési jogról bármely formában lemondtak volna, és hogy a váltsági összeg megtérítéséhez a jog, igazság és törvényben gyökerező jogait a jászkun ősök önmaguk feladták volna.

Az a tény maga, hogy a király és az államkincstár helyett fizettek, egyedül egymagában ezt megállapítani nem nem képes, ez nem a joglemondásnak az alapja, hanem ellenkezőleg a visszakövetelési jogé.

Összes áldozataiknak célját a nyomorúságtól való szabadulás képezte, — de ez képezte egyedüli ellenértékét is.

Ha a fegyver jogra történik hivatkozás a visszakövetelési jog érvényesítésének meggátlása céljából, — ennek az ellenvetésnek alaptalan voltát már eddig bőven kifejtettem. Ez az ellenvetés meg nem állhat mert:

1. A török uralom a jászkun kommunnitások és az egyesek ingatlanait el nem vette s így azoknak a jászkunok részére fegyverrel való visszahódítása meg sem történhetett;

2. A török uralom alatt is beszolgáltatták a hazának pénz és vérbeli adójukat;

3. A jászkun lakosokból alakult csapatok a török uralmat letörni segédkeztek;

4. A hadjárat költségeinek viseléséhez terményekkel, lovakkal, fuvarokkal hozzájárultak, —

5. s végül ez a fegyverjog czime alatt a neoacquistica commissio segélyével kizsarolt hadi költség épen olyan törvénytelenséget képezett, épen olyan alkotmány sértő cselekmény, mint maga az I. Lipót által tervezett eladása a Jászkun kerületeknek, — s ha a török uralom alul felszabadított területek földesurai fizettek is ilyen hadi költséget, — mert ez is törvénytelenséget képezett, a sok alkot-

mánysértést és visszaéiést nem szabad szaporítani — csak azért, hogy több legyen, — ennek a jászkunok területeire való alkalmazásával.

Végül még egyet. 1848-ban a jobbágyok felszabadítottak közköltésen, a földes urak kielégítettek földteher mentesítési kötvényekkel, sőt ugyanekkor a még 1848. év előtt önmagukat megváltott jobbágy községek váltság összege is kifizettetett a kincstár által. — Micsoda igazságos mérték az, hogy mindezekből egyedül a jászkunok hagyassanak ki, egyedül ők legyenek kizárva, egyedül ők tartozzanak megfizetni a világos törvény és alkotmánysértéssel történt elzalogosításuk vérdíját.

Ha a méltányosságot vesszük zsinór mértékül, az előadottak után alig hiszem, hogy bárki is kerülköznék Magyarországon, aki komolyan megszívlevle, higgadtan megmérlegelve a jászkun privilegiumok és a redemptióra befolyással bíró tényezőket, arra a meggyőződésre ne jusson, hogy a jászkunokon nagy törvénytelenység és méltánytalanság esett.

Ha pedig az igazság serpenyőjére tesszük a meglimitálendő ügyet az is a jászkunok javára fog lebillenni, bármiként iparkodna is valaki ezt a serpenyőt lenyomni.

De kiállja a legszigorubb alakiságok közé szorított jog szempontjából is az elfogulatlan ítélkező legerősebb kritikáját is. Méltányosság, igazság, jog mind mellettük és igényeik javára szólnak, igényeiknek az ország által való kielégítése elévülhetlen közjogi követelés.

A jászkunoknak saját jól felfogott érdekükben meg kell már egyszer tenni a komoly, elhatározó döntésre vezető lépéseket. Meg kell pedig tenniök saját akaraterejük és erre a célra való tömörülésükkel, az erők egyesítésével, mert amíg ezt ők maguk meg nem teszik, nem várhatják el mástól, hogy bevezetés nélkül és indokolatlanul segítségükre menjen.

De ha még a legrosszabb következnek is be, ha igényük a legkisebb mértékben sem nyerne kielégítést, még akkor is keresztül kell rajta esni, még akkor is jól járnak,

még akkor is gazdagabbak lesznek egy felesleges remény táplálásának elhagyásával.

És ennek a jászkun népnek joga van arra, hogy kérelmeikkel, kívánságaikkal az illetékes körök komolyan foglalkozzanak. Pénzben és vérben mindig a legtöbbet áldoztak az ország lakosai között. Huszárjainak ezrei hullottak el Európa legkülönbözőbb csataterrein. Szabadságharczainkban tízezrével küzdöttek, a mohácsi vészben és az ezt követő török csatákban és viharokban majdnem teljesen kiölettek. Joggal megkivánhatják, hogy ne csak akkor vegyenek róluk tudomást, ha áldozataik igénybevételéről van szó, hanem akkor is, amikor jogos igényük kielégítését követelik.

Ha munkám ebben a tekintetben is eredményes lesz, akkor teljesen elérte célját, — de megelégszem azzal a szerény öntudattal is, hogy ha nem minutiozus részletezéssel is, hanem legalább nagy vonásokban képes voltam megismertetni annak a nagy műnek történetét és következményeit, amit úgy hívunk, hogy a »Jászkunság megváltása.«

Függelék.

Munkámban minden oly okiratot, amely idegen nyelven íratott, teljes és hű magyar fordításban adtam elő. Tettem ezt azért, mert ma már erősen megfogyatkozott azoknak a száma, akik — főleg a hivatalos — latin nyelvet akadálytalanul olvasni és megérteni képesek. Egy önmagában önállónak lenni akaró munka nélkülözhetlen és főkélléke, hogy az mindenféle segélyforrások használata nélkül olvasható, megérthető legyen, — ami a latin nyelvű eredeti idézések miatt lehetetlen lett volna. —

Viszont azonban, egyrészt a helyes átfordítás ellenőrizhetése szempontjából, másrészt pedig a közvetlenség és eredetiség céljának elérése végett, szükségesnek tartottam azoknak az okmányoknak az eredeti fogalmazatát — az eredeti latin nyelven való visszaadását is, amelyek vagy nagyobb fontossággal bírnak, vagy kevésbé általános ismeretűek.

Több nagy jelentőségű ily okmányra is történik munkámban hivatkozás, amelyeket talán célszerűbb lett volna szintén a saját nyelvezetén csatolni. De mert ezek nem képeznek oly sarkalatos okmányokat, amelyek nélkül munkám el sem volna képzelhető, másrésről a keretet nem egészen helyes indokolással nagyon is széttolná, pedig azt okmánytárrá tenni célom nem volt, — csakis a kiváló értékű s a redemptióra igen erős befolyással bíró okiratokat véltem helyesnek a maguk latinságában és egész szövegükben közzé tenni. Ezek az okmányok a következők:

1. Lipót 1702 márczius 22-én kelt és a Jászkunság eladása felett a német lovagrenddel kötött adásvételi szerződési feltételek. Ennek különös fontosságát ismertetni nem kell.

2. A német lovagrendnek az esztergomi káptalan által 1702 május 22-én és következő napjain Jászberényben, Karczagon és Halason teljesített beiktatás és birtokbavezetéséről felvett jegyzőkönyv.

Ezt fontosnak azért tartom, mert míg egyrésről ennek az eljárásnak minden mozzanatát felöleli, másrésről tartalmazza legtöbbnyire egész terjedelmében az eladás ellen irányuló ellenmondásokat, amik már történelmi becsüknél fogva is nagyobb sullyal bírnak.

3. Mária Theréziának 1745 május 24-én az önmegváltás engedélyezése tárgyában kelt diplomája, aminek fontossága kétségtelen.

4. Az V-ik statutum amely még ma is érvényben van. Valamely fölmerülhető kétség esetében az autentikus latin szöveg fog irányadó gyanánt szolgálhatni.

---

1. I. Lipót adásvevési szerződésének feltételei.

I. Az adásvételi szerződés latin szövege.

Ad intimationem Camerae Aulicae donatio super venditione Jazigum et Cumanorum pro sacro ordine Teuthonico facta. Nos Leopoldus etc. Memoriae commendamus etc. Quod nos cum ad demissam reverendissimi ac serenissimi principis domini Francisci Ludovici generalis militiae Hyerosolimitanae, Ordinis B. M. Teuthonicorum Prussiae administratoris, ac ejusdem per Germaniam, Italiam, partesque transmarinas supremi magistri, postulati episcopi Wormatiensis, episcopi Vratislaviensis, praepositi principis Elvacensis, comitis palatini Rheni — Bavariae, Juliae, Cliviae, et Montium ducis, comitis, Veldentiae, Sponhemii, Marchiae, Ravenspurgi, et Mörse, domini in Ravenstein, Fraudenthal, et Eulenbergh, nostri per ducatum utriusque Silesiae supremi capitanei, principis et consanguinei nostri charissimi medio ejusdem apud augustam aulam nostram existentis ablegati, et plenipotentarii honorabilis ac magnifici Marsilii Heüsleim ab Eisenheimb, prenominati ordinis equitis et commendatoris Vlmae instantiam, superindeque per institutam ex ministerio nostro commissionem, matura etiam citatis partibus interessatis cum nostro caausarum regali vicedirectore discussione, sicque cum plena causae cognitione, ac diuturna hujus negotii cum praenominato memorati Teuthonici ordinis ablegato et plenipotentario ad invicem deliberatione et tractatu, tandemque subsecuta conventionione, nobis tam scripto, quam oretenus superinde

factam relationem, tum vero benignum ac singularem habentes respectum et reflexionem ad variarum complacentiarum genera, quæ memoratus princeps pro augustissimæ domus nostræ Austriacæ, præfatique regni Hungariæ ac totius Christianitatis bono, et incremento in maximi momenti rebus, ac negotiis, pro temporum et occasionum diversitate zelose, ac indefesse non minus utiliter, quam laudabiliter demonstrasset, ac imposterum quoque pari animi alacritate in occurrentibus occasionibus cum toto præfato venerabili equestri ordine suo Teutonico demonstraturus est. Cum igitur ob id, tum vero in et pro certa quingentorum millium florenorum Rhenensium summa pecuniaria, benememorato magno magistro, ac ejusdem ordini equestri certos in antelati hæreditarii regni nostri Hungariæ comitatibus, nempe Hevesiensi et exteriori Zolnok Danubium inter et Tibiscum fluvios circumadjacentes sic dictos majoris et minoris Cumaniae, nec non Jazigum, seu Philistaeorum districtus, cum cunctis appertinentiis inferius specificè denominandis juxta conscriptionem in forma authentica extradatum, oppidis nempe et pagis, tam populosis, quam desertis seu prædiis signanter autem totalia et integra Jász Berin, Jász Arack szalas, Jász Fenszaru, Jász Fölső szent György, Jászdosa, Jász Jákohalma, Jász Mihals Teleke, Jász Alsó szent György, Jász Ladan, Jász Apathi, Jász Kissir, Karsaguij szalas, desertum Polchija, desertum Kapolnas, desertum Fabianka, desertum Kolbak, desertum Magyarka, desertum Marialka, desertum Kaba et Kevy, desertum Kohamara, desertum Kisszalassa, desertum Kis et Tott Turgon, desertum Skorba, desertum Niester szalas, desertum Kuasz Marton, desertum Kun Egyes, desertum Morisz, desertum Madaras, oppidum Hallas, desertum Bodoglar, desertum Fais, possessiones Philip Szállása, Szabad Szallasa, desertum Kis Szallas, desertum Keztör, possessiones Kun Szent Miklós, Kun Lakháza, desertum Patho, desertum Csókás, desertum Loios, desertum Mise, desertum Kolter, desertum Kaza, desertum Törthely, desertum superiorem et inferiorem

Csengele, desertum Szent László, desertum Móricz Gathya, desertum Sánk, desertum Orgavány, desertum Kis szallasa, desertum Galambos, desertum Ferencz Szallasa, desertum Jakob Szallása, desertum Benne Sollos, desertum Agoi Egyhaza, desertum Maysa, desertum Palka, desertum Fel-egyházár, desertum Kompok, desertum Mattko, desertum Kerekegyházas, desertum Arokháza, desertum Palas, desertum Vles, desertum Sana, desertum Kőkat, desertum Mérges, desertum Dorosna et Mihaly, Teleke, desertum Vásárhely, desertum Feier-To, desertum Füzes, desertum Palos, desertum Taszlár, desertum Harka, desertum Baracz, desertum Bagyok, desertum Akasztó, desertum Mareháza, desertum Tabo, desertum Kis Kőres, desertum Kas Kántya, desertum Szent Imre, bona sic dicta cum incolis et inquilinis eo pertinentibus; totum item et omne jus nostrum regium proprietarium haereditarium, et armorum, quod in antelatis districtibus, seu bonis et appertinentiis, eorundem qualitercunque haberemus, aut idem nostram ex quibuscunque causis, viis, modis et rationibus concerneret Majestatem, simul cum cunctis suis appertinentiis et utilitatibus quibuslibet, Terris scilicet arabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, foenetis, foenilibus, hortis, pomariis, silvis, nemoribus, dumetis, virgultis, extirpaturis, montibus, collibus, vallibus, vineis, et eorum promontoriis, fluviis, aquis, piscinis, piscium clausuris, et aquarum decursibus, molendinis, et eorundem locis, generaliter vero quarumlibet utilitatum, obventionum, et pertinentiarum suarum integritatibus, quovis nominis vocabulo vocitatis, sub suis veris, metis, et antiquis limitibus ad praenuncupata loca de jure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus, pleno domini et omni eo jure, quo nostram, qua legitimi Hungarorum regis majestatem tangerent, aut quovis modo nunc et in futurum concernere possent, nec non patronatus ecclesiarum parochialium (sed non aliis, quam romanae catholicae fidei personis idoneis conferendorum) item gladii, meri et mixti imperii, nundinarum, atque fororum

robbottarum, et reliquarum in eodem regno consvetarum praestationum colonialium, censuumque seu dicarum urbanalium, nonarum, jure montano, etiam extruendi braxatorii, educilli et macelli, nec non venationis omnium cujuscunque generis ferarum, aucupii, lignationis, glandinationis atque pascuationis, item piscationis et vadi, trajectusque nauli et telonii erga viarum et pontium reparationem et conservationem, non tamen ultra solitam taxam exigendi, coeterisque juribus et jurisdictionibus de lege regni, passimque recepta consvetudine (veluti nos tanquam Hungariae rex antelata bona jam actu possedissemus, aut possidere, et quibuscunque viis et licitis modis usuare nobisque fructificare potuissemus, aut debuissimus) solis duntaxat summis regalibus, ac supremae juribus regiis, caeterisque praerogativis, ac inter eas contributionibus, inquantizationibus, et caeteris hujusce modi communibus oneribus publicis (in quibus autem proportionatam, et omnimodam aequalitatem cum aliis regnicolis haberi curavimus) alias de lege et consvetudinibus patriae nobis, tamquam Hungarico regi Apostolico competentibus reservatis, omnino salvis, et integris permanere debentibus, in et pro praetacta quingentorum millium florenorum Rhemensium summa rite, ut inferius exolvenda, legitimo pactatae venditionis et emptionis titulo, virtute praeinsertae conventionis emptionalis et venditionalis, subsecutaeque superinde benignae ratificationis et resolutionis nostrae hic Viennae Austriae die 22 Mensis Martii Anno Domini 1702 infrascriptae sub propriae manus nostrae subscriptione, consvetique sigilli majoris appensione clementer emanatae perque cameram nostram Caesareo-Aulicam, Cancellariae nostrae regio-Hungaricae aequae Aulicae sub eodem dato decretaliter intimatae sub conditionibus et pactis, modisque et formis paulo post uberius recensendis jure perpetuo, et irrevocabiliter possidenda dedimus, donavimus et contulimus. Et quidem primo: Ut bene memoratus princeps magnus magister, et venerabilis ejusdem ordo Teutonicus antelatos districtus et loca deserta novis

et compluribus ad proprium libitum incolis repopulare, et meliores suo ex beneplacito in iisdem bonis oeconomias instituere, vel alio quovis excogitabili modo usuare, iisdemque frui possit ac valeat. Quorum quidem praenominatorum locorum—secundo—veras metas, et antiquos limites vicinis, atque commetaneis praesentibus, per nostrum cameralem regium, atque capitularem homines propediem futurae traditionis seu statulionis pariter reambulari, nostrisque mediis recificari ac resignari faciemus. Insuper assecurantes — tertio — et verbo nostro regio firmiter apromittentes, quod huiusmodi venditio, et facta bonorum antelatorum consignatio futuris temporibus quocunque etiam forsitan excogitabili sub preatextu vel exceptione etiam enormissime laesionis nunquam amplius retractari, vel eatenus ulla pretii emptionalis augmentatione, vel alio quovis modo innovari nullatenus debeat. Nec — quarto — regni nostri Hungariae palatinus posthac ullam habiti Cumanorum, et Jazigum iudicatus sui auctoritatem, collectionem, exactionem, sive jurisdictionem vel per se, vel per substitutos capitaneos peramplius exercere praesumati verum praenuncupati districtus, et eorundem inhabitatores ab omni horum et aliorum quorumcunque officialium, nominanter etiam comitatensium inimediate subiectione, et jurisdictione posthac immunes, coeterum vero aliorum praedicti regni nostri Hungariae praelatos, barones, et nobiles concernentium bonorum, atque subditorum ad instar haberi, teneri et conservari debeant. Denique — quinto — prefatis emptoribus, scilicet supremo ordinis magistro et eidem ordini Teutonico talem quoque potestatem concedimus, omnia et singula in superius inserta specificatione non nominata bona, saepefatis Cumanorum, et Jazigum districtibus tamen quondam incorporata, subsecutis vero temporibus ab iisdem avulsa repetendi, eo quidem modo, quatenus in iis, quae per alios iusto pignoris, vel hypothecae titulo possidentur erga paratam summae inscriptitiae depositionem jure relutionis, in iis vero, quae titulo fors illegitimo aliorum prae manibus existerent, et fisci nostri, seu causarum regaliū directoris

opera breviori, quo fieri potest modo, recuperentur, praemptionis jure gaudeant. Similiter — sexto — specialem hanc saepefatidis emptoribus gratiam et facultatem impertimur, dictis in bonis tres curias residentiales, et novem allodia exstruendi, in iisque omnibus et singulis privilegiis et exemptionibus gaudendi, quibus Hungariae regni praelati, barones et nobiles gaudent ac fruuntur. Neque minus — septimo — specialiter concedimus, quatenus venerabilis Teutonicus Ordinis vice domini seu commendatores, et incorporati equites, ejusque expositi officiales respectu horum bonorum, et in casibus eadem bona ac possessiones tangentibus, nullibi alias, quam, praecipuis apud ejusdem ordinis magnum magistrum, dein apud nostram regiam majestatem conveniri queant, nobis insuper congruentis in dioetis regni sessionis assignationem reservantes. Octavo — saepe nominatos emptores in omnibus iis, quae pro competente eorundem et famulatus sui sustentatione vel aedificiorum exstructione, aut reparatione, vel suis ex alodiaturis, bonisque propriis, vel aliunde, vel terra, vel aqua, vel in, vel extra regnum transferri curaverint (dummodo legibus vetiti quaestus gratia non fiat) neque tricesimam, neque telonium, aut aliud quodpiam tributum obinde nobis persolvere teneantur verum in hujusmodi passibus, sicut reliqui magnates, barones et nobiles regni semper immunes sint et exempti. Praeter haec quaeque — nono — clementissime impertimur, ut supremus Teutonicus Ordinis magister, eique totus subjectus ordo in regno nostro Hungariae plura bona mediante nostro consensu regio (nisi per regnum respectu totius cleri aliud generaliter statueretur) quovis titulo acquirere, et iterum libere divendere, ac permutare valeat, nisi ad manus mortuas id fieri velle fors contingeret, prout tantomagis eidem venerabili ordini omnia antehac in regno nostro Hungariae, et ejus partibus ab eodem justo titulo possessa bona et privilegia; in quantum legitime edocere poterunt, jure postliminii, et conformiter benignarum nostrarum hac in parte respectu totius venerabilis Hungariae cleri emanatarum resolutionum restituere assenti-

mur. Ex quo econtra — decimo — saepememoratus dilectus noster cognatus, atque supremus Ordinis Teutonici Magister, ejusdemque praerepetitus equestris ordo emptionalis pretii videlicet quingentorum millium florenorum Rhenensium summam, ac praeprimis ratam et aequalem dimidietatem illico post subscriptam hanc benignissimam ratificationem nostram, alteram vero medietatem mox post factam antelatorum bonorum resignationem et actualem traditionem in currente validaque moneta ennumerare appromittit. Nos vero — undecimo — legalem evictionem, quo ad summam emptionalem 500 fl. in nos et successores nostros, seu fiscum Hungarico-regium assumentes, verbo sancto appromittimus, ac pollicemur, quod crebro mentionatum Ordinem Teutonicum modo declarato legitimum emptorem, et futurum possessorem in bonis specificatis, scilicet campis Cumanis, et Jazigum districtibus contra quosvis legitimos impeditores, causidicos, et actores, propriis nostris sumptibus, et expensis manutenere, defendere et omnino conservare, ejusdemque defectus in casum, quo pactatam hanc evictionem, vel pro parte, vel toto non praestaremus, ex eo damnorum atque sumptuum causandorum adaequatam refusionem, et quidem repectu unius tantum vel alterius partis, secundum taxationem antelatae conscriptioni authenticae annexam pro rata scilicet sex pro centum calculati ususfructus praelibato Ordini Teutonico ex quibuscunque aliis mediis nostris absque ulla mora praebere velimus. Vltcrius — duodecimo — ex singulari, qua ferimur gratia, in saepedictum dilectum nostrum cognatum, supremum Teutonici Ordinis magistrum et ejusdem venerabilem ordinem intuitu quoque suorum apud nostros non tantum Hungariae regni, sed et Romani imperii antecessores et totam Christianitatem multis, et variis modis acquisitorum benemeritorum venerabili huic ordini ad supplices ejusdem preces pro majori et meliori occasione contra juratum Christiani nominis hostem indefesse pugnandi, simulque institutam hospitalitatem eo commodius exercendi causa aequis conditionibus, prout desuper specialiter conventum

fuerit, — unum, vel alterum fortalitium in confiniis commit-
tendum, ac super his quoque omnibus in proxima vel
generali, vel particulari regni diaeta in perpetuam rei me-
moriā constitutionem quandam articulandam appromit-
timus. Imo damus, donamus, et conferimus modo praevio
jure perpetuo, et irrevocabiliter, subque praeinsertis con-
ditionibus tenenda, utenda, possidenda pariter et habenda.
Salvo jure alieno, potissimum vero ecclesiarum dei, et
nostro superius reservato. Harum nostrarum secreto sigillo
nostro majori, quo ut rex Hungariae utimur, impendenti
communitarum vigore, et testimonio literarum, quas nos in
formam privilegii nostri redigi faciemus, dum eadem no-
bis in specie fuerint reportatae. Datum in civitate nostra
Vienna Austriae. Die 22 da. Mensis Martii Anno Domini
1702 regnorum nostrorum Romani etc.

---

2. A német lovagrend beiktatásáról és birtokbavezetéséről felvett oklevél.

A beiktatási oklevél latin szövege.

Sacratissimo Principi Domino Domino Leopoldo Dei gratiâ Electo Romanorum Imperatori Semper Augusto, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniaeque etc. Regi, Archiduci Austriae, Duci Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carnioliae, Marchioni Moraviae, Comitj Hapsburgi, Tyrolis et Goritiae etc. Domino Dno suo Clementissimo. Capitulum Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis, Orationum Suarum in Domino devotarum assidua suffragia perpetuarum fidelitate. Benigne nôsse dignetur Majestas Vestra Sacra, Nos ejusdem Majestatis Vestrae Sacrae benignas Literas Introductorias et Statutorias, pro Parte ac ad Instantiam Reverendissimi ac Serenissimi Principis Domini Dni Francisci Ludovici, Generalis Militiae Hierosolymitanae, Ordinis Beatae MARIAE Teutonicorum Prussiae Administratoris, ac ejusdem per Germaniam, Italiam, Partesque Transmarinas Supremi Magistrj, postulati Episcopi Wormatiensis, Eppi*) Wratislaviensis, Praepositi Principis Elvacensis, Comitiss Palatinj Rheni Bavariae, Juliae, Cliviae et Montium Ducis, Comitiss Veldentiae Sponhemij, Marchiae Ravensburgi et Morsae Dominj in Ravenstein, Freudental et Eulenbergh, altefatae Majes-

---

*) Rövidítés «Episcopi» helyett.

tatis Vestrae per Ducatum utriusque Silesiae Supremi Capitanei, Principis et Consanguinei Charissimi ac consequenter tolius suprafati Sacri Ordinis; clause confectas et emanatas sigilloque ejusdem Mattis*) Vestrae Sacrae**) secretò Judicialj, ab extra in Superiori earundem margine impresse roboratas, nobis clementer. «et pceptorie»***) sonantes et directas, debito fidelitatis ac reverentiae cultu humillime recepisse in haec verba:

»Leopoldus Dei gratia electus Romanorum Imperator, Semper Augustus ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniaeque etc. REX, Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carnioliae, Marchio Moraviae, Comes Habsburgi Tyrolis et Goritiae, etc. Fidelibus nostris Honorabilibus Capitulo Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis Salutem et gratiam. Quum Nos, cum ad demissam Reverendissimi ac Serenissimj Principis Domini Francisci Ludovici, Generalis Militiae Hierosolimitanae, Ordinis Beatae Mariae Teutonicorum Prussiae Administratoris, ac ejusdem per Germaniam, Italiam, Partesque Transmarinas Supremi Magistri, postulati Episcopi Wormatiensis, Episcopi Wratislaviensis, Praepositj Principis Elvacensis, Comitis Palatini Rheni Bavariae, Juliae, Cliviae et Montium Ducis, Comitis Veldentiae, Sponhemij, Marchiae Ravensburgi et Morsae, Domini in Ravenstein, Fraudental****) et Eulenbergh, nostri per Ducatum utriusque Silesiae Supremi Capitanei, Principis et consanguinei nostri charissimi mediò ejusdem apud Augustam Aulam nostram existentis Ablegati et Plenipotentiarij Honorabilis ac Magnifici Marsilij Heusleum ab Ejsenheimb, prenominati Ordinis Equitis et Commendatoris Vlmae Instantiam, superindeque per institutam ex ministerio nostro Comissionem, matura etiam citatis Partibus Interessatis, cum nostro Caesarum Regalium Vice Directore discussione, sicque cum

*) Majestatis.

**) Sacratissimae.

***) Az idézőjel «—» közé vett két szó az eredetiben beszúrás.

****) A fentebbi valószínűleg helyesebben «Freudenthal.»

Causae plena cognitione, ac diuturna hujus negotij, cum praeinominate memorati Teutonici Ordinis Ablegato et Plenipotentiario ad invicem Deliberatione et Tractu tandemque subsecuta conventionem, nobis, tam scripto, quam ore tenus superinde factam relationem: Tum vero benignum etsingularem habentes respectum et reflexionem ad variarum complacentiarum genera, qua memoratus Princeps pro Augustissimae Domûs Nostrae Austriacae, praefatique Regni nostri Hungariae, ac totus Christianitatis Bono, et incremento in maximi momenti rebus ac negotijs, pro temporum et occasionum diversitate, zelose ac indefesse, non minus utiliter quam laudabiliter demonstrasset ac imposterum quoque pari animi alacritate in occurrentibus occasionibus, cum toto praefato Venerabili Equestri Ordine suo Teutonico demonstraturus est. Cum igitur ob id, tum vero, in et pro certa Quingentorum Millium Florenorum Rhenensium Summa Pecuniaria benememorato Magno Magistro ac ejusdem Ordini Equestri, certos in antelati haereditarij Regni nostri Hungariae Comitatus, nempe Hevesiensi ac exterior. Szolnok Danubium inter et Tybiscum fluvios, circumadjacen. sic dictos Majoris et Minoris Cumaniae, nec non Jassygum, seu Philisteorum Districtus cum cunctis suis Appertinentijs, inferius specificè denominandis, juxta conscriptionem in forma authentica extradatam, Oppidis nempe et Pagis, tam Populosis quam desertis, seu Praedijs, signanter autem Totalia et integra Jász Berén,*) Jaszarakszállás, Jász fenszaru, Jász fölseő Szent György, Jász Dósa, Jászfákóhalma, Jász Miháls teleke, Jász alsó Szent György, Jász Ladan, Jász Apáthi, Jász Kis sir, Karsaguyszállás, Desertum Polchia, desertum Kapolnyas, desertum Fabianka, desertum Kolback, desertum Magyarka, desertum Marialcka, desertum Kaba et Kevi, desertum Kohamara, desertum Kis Szállása, desertum Kissez, Tótt Turgony, desertum Skorba, desertum Nyester-szállás, desertum Kun Sz: Márton, desertum Kun Egyes, de-

*) A helység neveket eredeti hibás elnevezésük és írásmódjukkal utána-
nozva.

sertum Morisz, desertum Madarász, Oppidum Hállas, desertum Bodoglár, desertum Fájó, Possession. Philipszállása, Szabad Szállása, desertum Kis Szállás, desertum Viestör, Possession. Kun Szent Miklós, Kunlakháza, deser. Patkó, desertum Csókás, desertum Lajos, desertum Mise, deser. Kolter, desertum Kara, desertum Törthely, desertum Superior ac Inferior Csengele, desertum Szent László, desertum Moricz Gátya, deser. Sank, Desertum Orgavány, desertum Kis Szállása, desertum Galambos, desertum Ferencz Szállása, desertum Jákob Szállása, desertum Benne, Sollos, desert. Agosegyháza, desertum Maysa, desertum Palka, desertu. Felegyházár, desertum Kompok, desert. Mattkó, deser. Kerékegyháza, desertum Atokháza, deser. Pálás, desertum Vlész, desertum Sátor, desertum Kőkött, desert. Mérge, desertum Dorosma et Mihály Teleke, desertum Vásárhely, desertum Fejrtő, desertum Füzes, desertum Pálos. desertum Tászlár, desertum Harka, desertum Baracz, desertum Bagyok, desertum Akasztó, desertum Mareháza, desertum Tabo, desertum Kis Kőres, desertum Kaskantya, desertum Szent Imre, Bona sic dicta, cum Incolis et Inquilinis eo pertinentibus; Totum item et omne Ius nostrum Regium proprietarium haereditarium et Armorum, quod in antelatis Districtibus, seu Bonis et Appertinentijs eorundem qualitercunque haberemus aut idem nostram ex quibuscunque Causis Vijs modis et rationibus concernerent Maiestatem simul cum cunctis suis Appertinentijs et utilitatibus quibuslibet, Terris scilicet arabilibus, cultis et incultis, Agris, Pratis, Pascuis, Campis, foenetis, foenelibus, hortis Pomarijs, Sylvis, Nemoribus, Dumetis, Virgultis, Exstirpaturis, Montibus, Collibus, Vallibus, Vineis et earundem Promonthorijis, fluvijis, Aquis, Piscinis, Piscium clausur. et Aquarum decursibus, Molendinis et eorund. locis, generaliter vero quarumlibet utilitatum obventionum et Pertinentiarum suarum integritatibus, quovis nominis vocabulo vocitatis, sub suis veris metis et antiquis limitibus, ad praenuncupata, loca de Jure et ab antiquo spectan. et pertinere deben. pleno Dominij et omnino

Jure, quo nostram, qua. legitimi Hungarorum Regis Majestatem tangerent, aut quovis modo nunc, vel in futurum concernere possent, nec non Patronatus Ecclesiarum Parochialium (sed non alijs, quam Romano Catholicae fidei Personis idoneis conferendarum) item Gladij, meri et mixti Imperij, Nundinarum atque Fororum, Robottarum et reliquarum in eodem Regno consuetarum, praestationum Colonialium, Censuumque, seu Dicarum Urbarialium, Nostrarum, Jure Montanò etiam exstruendi Braxatorij, Educilli, et Macelli, nec non venationis omnium cujuscunque generis ferarum, Aucupij, lignationis, Glandinationis, atque Pascuationis, item Piscationis et Vadi, Trajectusque Nauli et Telonj erga Viarum et Pontium reparationem et conservationem, non tamen ultra solitam Taxam exigendi, caeterisque Juribus et Jurisdictionibus de lege Regni, passimque recepta consuetudine (veluti Nos tanquam Hungariae REX antelata Bona, jam actu possedissemus, aut possidere et quibuscunque vijs et licitis modis usuare, nobisque fructificare potuissemus aut debuissimus) solis duntaxat Summis Regalibus ac Suprematiae Juribus Regijs caeterisque praerogativis, ac inter eas Contributionibus, Inquartirizationibus et caeteris hujuscemodi communibus oneribus publicis (in quibus autem Proportionatam et omni modam aequalitatem cum alijs Regnicolis haberi curabimus) alias de Lege et Consuetudinibus Patriae, Nobis tanquam Hungarico Regi Apostolico competen. reservatis, omnino salvis et integris permanere debentibus, in et pro praeattacta Quingentorum Millium florenorum Rhensium Summa rite ut inferius exolvenda, legitimò pactatae Venditionis et emptionis Titulò, virtute praeinsertae Conventionis emptional. et Venditionalis, subsequenterque superinde benignae ratificationis et Resolutionis Nostrae, hic Viennae Austriae Die vigesima secundà Men. Martij Annò Domini Millesimo Septingentesimò Secundò infra-script. sub propriae manûs nostrae subscriptione, consuetique Sigilli Majoris appensione, clementer emanatae, perque Cameram Nostram Caesareo-Aulicam Cancellariae

Nrae Regio-Hungaricae aequae Aulicae, sub eodem Dato Decretaliter intimatae, sub conditionibus et Pactis, modisque et formis paulo post uberius recensendis. Et quidem Primo: Ut benememoratus Princeps Magnus Magister et Venerabilis ejusdem Ordo Teutonicus antelatos Districtus et loca deserta, novis et compluribus, ad proprium libitum Incolis repopulare, et meliores, suo ex beneplacito in iisdem Bonis Oeconomias instituere, vel alio quovis excogitabili modo usuare iisdemque frui possit, ac valeat. Quorum quidem prae nominator. Locorum, Secundo: Veras metas et antiquos limites, Vicinis atque Commetaneis praesen. per nru. Cameralem Regium, atque Capitularem Hominem propediem futurae Traditionis, seu Statutionis pariter reambulari, nostrisque mediis rectificari ac resignari faceremus. Insuper assecurantes Tertio: Et verbo Nostro Regio firmiter appromittentes, quod hujuscemodi venditio et facta Bonor. antelator. consignatio, futuris temporibus, quocunque etiam forsitan excogitabili sub praetextu, vel exceptione etiam enormissimae laesionis, nunquam amplius retractari vel eatenus ullâ pretij emptionalis augmentatione, vel alio quovis modo innovari nullatenus debeat. Nec Quarto: Regni Nostri Hungariae Palatinus posthac ullam habiti Cumanorum et Jazygum Judicatus Sui Autoritatem, Collectionem, Exactionem, sive Jurisdictionem vel per se, vel per substitutos Capitaneos peramplius exercere praesumat, verum prae nuncupati Districtus et eorundem Inhabitantes, ab omni horum et aliorum quorumcunque Officialium, nominanter etiam Comitatus immunitate, caeterum vero aliorum praedicti Regni Nostri Hungariae, Praelates, Barones et Nobiles concernentium Bonorum atque, Subditorum ad instar haberi, teneri et conservari debeant. Denique Quinto: Praefatis Emptoribus, scilicet Supremo Ordinis Magistro et eidem Ordini Teutonico, talem quoque potestatem concedimus, omnia et singula, in superius inserta specificatione non nominata Bona, Saepefatis Cumanorum et Jazygum Districtibus tamen condamnata incorporata, subsecutis

vero temporibus, ab iisdem avulsa, repetendi, eo quidem modò, quatenus in ijs, quae per alios justò Pignoris vel hypothecae Titulò possidentur, erga paratam Summae Inscriptitiae Depositionem, Jure Relutionis, in ijs vero, quae Titulo fors illegitimò, aliorum prae manibus existerent, et Fisci nostri, seu Causarum Regalium Directoris operà breviori, quo fieri potest, modò, recuperentur, praeemptionis Jure gaudeant. Similiter Sexto: Specialem hanc saepefatís Emptoribus gratiam et facultatem impertimur, dictis in Bonis tres Curias Residentiales, et novem Allodia exstruendi, in ijsque omnibus et singulis Privilegijs et Exemptionibus gaudendi, quibus Hungariae Regni Praelati, Barones et Nobiles gaudent ac fruuntur. Neque minus Septimo: Specialiter concedimus, quatenus Venerabilis Teutonici Ordinis Vice Domini seu Commendatores et Incorporati Equites ejusque expositi Officiales, respectu horum Bonorum et in Casibus eadem Bona ac Possessiones tangentibus nullibi alias, quam prae primis apud ejusdem Ordinis Magnum Magistrum, dein apud Nostram Regiam Maiestatem conveniri queant; Nobis insuper congruentis in Diaetis Regni Sessionis assignationem reservantes. Octavo: Saepenominatos Emptores, in omnibus ijs, quae pro competente eorundem et famulatus sui sustentatione, vel aedificior. exstructione, aut Reparatione, vel suis ex Allodiaturis, Bonisque proprijs, vel aliunde, vel terra, vel aqua, vel in, vel extra Regnum transferri curaverint (dummodo Legibus veliti Quaestus gratia non fiat) neque Tricesimam, neque Telonium aut aliud quodpiam Tributum obinde Nobis persolvere teneantur, verum in hujusmodi Passibus, sicut reliqui Magnates, Barones et Nobiles Regni semper immunes sint, et exempti, propter hæc quoque Nono: Clementissime impertimur ut Supremus Teutonici Ordinis Magister, eique totus subjectus Ordo in Regno Nostro Hungariae plura Bona, mediante Nostro Consensu Regio (nisi per Regnum respectu totius Cleri, aliud generaliter statueretur) quovis Titulo acquirere et iterum libere divendere, ac permutare valeat, nisi ad manus mortuas id fieri velle fors contin-

geret, prout tanto magis eidem Venerabili Ordini, omnia antehac in Regno Nostro Hungariae et ejus Partibus, ab eodem, justô Titulô possessa Bona et Privilegia, in quantum legitime edocere poterunt, Jure postliminij et conformiter benignar. Nrarum. hac in Parte, respectu totius Venerabilis Hungae. Cleri emanatarum Resolutionum, restituere assentimur, ex quo e contra Decimo : Saepememoratus Dilectus Noster Cognatus, atque Supremus Ordinis Teutonici Magister, ejusdemque praerepetitus Equestris Ordo, Emptoralis Pretij, videlicet Quingentorum Millium florenorum Rhenenensium Summam, ac prae primis ratam, ac aequalem dimidietatem, illico post subscriptam hanc benignissimam Ratificationem Nostram, alteram vero medietatem mox post factam antelatorum Bonorum Resignationem, et actua-lem traditionem in currente validaque monetâ enumerare appromittit. Nos vero Undecimo : Legalem Evictionem, quoad Summam Emptionalem Quingentorum Millium florenorum Rhenensium in Nos et Sùccessores Nostros, seu Fiscum Hungarico Regiûm assummentes, verbô Sanctô promittimus ac pollicemur, quod crebro mentionatum Ordinem Teutonicum, modô declaratô legitimum Emptorem et futurum Possessorem in Bonis specificatis, scilicet Campis Cumanis et Jazigum Districtibus contra quosvis legitimos Impetitores, Causidicos et Actores, proprijs nostris sumptibus et Expensis manutenere, defendere et omnino conservare ejusdemque defectus in Casum quo pactatam hanc Evictionem, vel pro Parte vel toto non praestaremus, ex eo, damnorum, atque sumptuum causandorum adaequatam Refusionem et quidem respectu unius tantum, vel alterius Partis secundum Taxationem antelatae Conscriptioni Authenticae annexam pro rata scilicet sex pro Centum caculati usûs fructûs praelibato Ordini Teutonico, ex quibuscunque alijs medijs nostris absque ulla mora praebere velimus. Ulterius Duodecimo : Ex singulari, quâ ferimur gratia in saepedictum dilectum Nostrum Cognatum Supremum Tentonicj Ordinis Magistrum, et ejusdem Venerabilem Ordinem, Intuitu quoque suorum apud nostros

non tantum Hungariae Regni, sed et Romani Imperij Antecessores et totam Christianitatem, multis et varijs modis acquistorum bene meritorum Venerabili huic Ordini, ad supplices ejusdem Preces, pro majori et meliori occasione, contra juratum Christiani nominis hostem, indefesse pugnandi, simulque institutam hospitalitatem, eo commodius exercendi Causa, aequis Conditionibus, prout desuper specialiter conventum fuerit, unum vel alterum fortalitum in Confinijs committendum ac super his quoque omnibus, in proxima vel Generali, vel Particulari Regni Diaeta, in perpetuam rei memoriam, Constitutionem quandam articulandam appromittimus, vigore aliarum benignarum Literarum Nostrarum, Juris Nostri Regii, ac etiam Armorum Donationalium superinde emanatarum, Jure perpetuo et irrevocabiliter subque praeinsertis, conditionibus, tenen. uten. possiden. pariter et habén. vendiderimus dederimus donaverimus et contulerimus, velimusque praelibatum Magnum Magistrum, totumque ejus Venerabilem Ordinem Teutonicum, in Dominium, superius nomine tenus specificatorum Bonorum, Oppidorum videlicet, Praediorum, Pagorum, populosorum et desertorum, consequenterque totalium et integrorum antelatorum Minoris et Majoris Cumaniae, nec non Jazigum seu Philisteor. Districtuum Jurisque nostri Regij, ac Armorum, in iisdem habiti, per Nostrum Regium et Vestrum Capitularem homines legitime introduci, eademque, eosdem et Idem, Eidem, ad mentem praecensitarum conditionum tradi et assignari facere Lege Regni admittente. Super quo fidelitati Vrae, harum serie benigne comittimus et mandamus, quatenus acceptis psentibus Vestrum mittatis hominem, Vestro pro testimonio fidedignum, quo praesente Fideles nostri Egregij et Nobiles vel Franciscus Sötér, Pesth, Pilis et Soldth aut Joannes Almásy, suprafatorum Hevessen et exterior. Szolnok Comitatum Vice-Comites, sive Ladislaus Petrovay, neve Paulus Országh, ni Stephanus Laczkovich, nisi Paulus Dévay, tunc Adamus Kandó, illis vero absentibus Fidelis aequae Noster Egregius Joannes

Tarnóczy de Alsó-Lelócz, Cancellariae Nostrae Regiae Hungariae Expeditor et Concipista, qua Homo Noster Regius, de Curia Nostra Regia per Nos ad id specialiter exmissus, ad facies saepefactorum Majoris et Minoris Cumaniae, prout et Jazigum seu Philisteorum Districtuum Vicinis et Commeneis eorundem universis, ibique legitime convocatis et praesentibus accedendo, Introducat praelibatum Consangviniuum Nostrum Charissimum, Magnum dicti Venerabilis Ordinis Equestris Teutonici Magistrum et consequenter totum ejusdem modo dictum Ordinem in Dominium prae-recensitor. universor. Bonor. suprafactorum videlicet Totalium et Integrorum Jász Berén, Jász Arakszállás, Jász Fenszaru, Jasz Fölseő Szent György, Jász dósa, Jász-Jakohalma, Jász Mihals Teleke, Jász alsó Szent György, Jászladán, Jász Apáthy, Jász Kis sir, Karsaguyszállás, desertum Polchja, desertum Kapolynás, desertum Fabianka, desertum Kolback, desert. Magyarka, desert. Marialcka, desertum. Kaba et Kevi, desertum Kohamara, desertum Kis Szállása, desertum Kis et Tott Turgon, desertum Skorba, desertum Nyesterszállás, desertum Kun Sz Marton, desertum Kun Egyes, desertum Morisz, desertum Madarász, Oppidum Hallas, Desertum Bodoglár, desertum Fajó, Possession. Philip Szállása, Szabad Szállása, desertum Kis Szállás, Desertum Vieztör, Possession. Kun Szent Miklós, Kunlakháza, desertum Pathó, desert. Csókás, desertum Loyos, desertum Mise, desert. Kolter, desertum Kara, desertum Törtély, desert. superior et inferior Csengele, desertum Szent László, desertum Móricz Gáttya, desertum Sank, desertum Orgavány, desertum Kis Szállása, desertum Galambos, desertum Ferencz Szállása, desertum Jakob Szállása, desertum Benne Szóllós, desertum Agoi Egyháza, desertum Maysa, desertum Palka, desertum Félegyházár, desert. Kompok, desertum Mattkó, desertum Kerékegyháza, desertum Arok-háza, desertum Pallás, desertum Ules, desertum Sanor, desertum Kőkútt, desertum Mérgeš, desertum Dorosna et Mihály Teleke, desertum Vásárhely, desertum Fejrtó, desertum Tüzes, desertum Palos, desertum Taszlár, desertum

Harka, desert. Barancz, desertum Bagyok, desertum Akasztó, desertum Mareháza, desertum Tabó, desertum Kis Köres, desertum Kaskantya, desertum Szent Imre, sic dictorum Oppidorum, Praediorum et Pagorum, Populosorum et Deser-
torum et consequenter antelatorum Totalium et Integrorum
Majoris et Minoris Cumaniae necnon Jazigum seu Philisteorum Districtuum omnino in antelatis Hevessienti et exterior. Szolnok, Comitatus existen. habit. Jurisque
Nostrj Regij ac Armorum in iisdem habitj, statuatque eadem, eosdem et Idem, Eidem dictoque Venerabili ipsius Ordinij simul cum cunctis suis Utilitatibus et Pertinentijs quibuscumque plenoque Dominij, nec non Patronatûs Ecclesiarum Parochialium item Gladij prout et meri et mixti Imperij Nundinarum atque Fororum, Robollarum et reliquar. in eod. Regno consuetarum praestationum Colonialium nec non Venationis, Aucupij, Lignationis, Glandinationis, Pascuationis, Piscationis, Vadj Traiectusque, Naulj et Telonij caeterarumque Jurisdictionum et praerogativarum Jure prout et extruendorum Braxatorij, Educilli et Macellj abalienatorumque, seu avulsorum modalitate suprafata recuperandj et recaptivan. facultate, praemissaeque Donationis ac Juris nostri Regij et Armorum Titulis ipsis incumben. reservatis ut supra pro Nobis reservandis, perpetuo possidend. si non fuerit contradictum. Contradictores vero, si qui fuerint, evocet eosdem Idem Testimonium Vestrum, contra annotatum Magnum Magistrum, ejusque Venerabilem Ordinem Equestrem in Curiam Nostram Regiam nostram scilicet Personalem in Praesen. ad Terminum competen. rationem Contradictionis eorum redditur efficacem. Et post haec ejusmodi Introductionis et Statutionis Seriem, ad fidelem dictor. nostrj Regij et Vestri Capitularis Homini Relationem, Nobis suo modo et Ordjne aequè fideliter rescribatis. Secus non factur. Datum in Civitate Nostra Vienna Austriae Die Vigesima Secunda Mensis Martij Anno Domini Millesimo Septingentesimo Secundo (L. S.) Lecta. Nos itaque benignis Commissionibus et Mandatis atefatae Mattis Vrae Sacrae,

Nobis clementer factis, per omnia uti semper tenemur, humillime obedire et satisfacere cupientes, debitoque effectui mancipare satagen. ad praemissa debitò modò peragenda et exequenda, nobisque fideliter referenda, una cum praeinominato Generoso Domino Joanne Tarnóczy de Alsó Lelócz praelibatae Mattis Vrae Sacrae Excelsae Cancellariae Regio Hungaricae Expeditore et Concipista, Homine videlicet altefatae Mattis Vac Sacrae Regio inter alios Homines Regios in praeinsertis benignis Mattis Vrae Sacrae Literis Introductorijs et Statutorijs nominatim conscriptos, denotato et per eam Mattem Vram Sacram ad id specialiter Transmisso et deputato unum e gremio Nostrj nempe Illum ac Reverendissimum Dominum Emericum Pongrácz, Liberum Baronem de Szent Mklós et Oóvár, Episcopum Pharensem, Praepositum de ZámbeK, Archidiaconum Zoliensem, Fratrem Socium et Concanonicum Nostrum, Nostro pro Testimonio fidedignum exmiseramus. Qui tandem ex inde ad Nos simul reversi, Nobis sub Juramento ipsorum in Generali Regni Decreto superinde expresso uniformiter retulerunt hunc in modum, Qualiter ijdem vigore praeinsertarum benignarum Mattis Vrae Sacrae Literarum Introductoriarum et Statutuarum; Primo quidem Die Vigesima Secunda recenter evolutj Mensis May Anni modo labentis suprascripti in et ad Oppidum Jász Berény veluti totius Disrictus Jazigum seu Philisteor. Caput et locum Principaliorem accessissent ibidemque in Domo Communitatis ejusdem Oppidi Jász Berény in psentia Judicum et Juratorum, nec non Capitanej ac aliorum complurium diversarum Personar. totius suprafati Districtus Jazigum seu Philisteorum, eo accersitorum signanter autem Admodum Rndi Dni*) Joannis Sorger Plebani ejusdem Oppidi, Nobilis item Thomae Kászony Notarij nec non Circumspectorum Matthiae Pél Judicis ac Joannis Toóth Senioris, alterius Joannis Nagy, Mathiae Torma, Andreae Rigó, Stephani Juhay, Georgij Pernes, Joannis Toóth junioris, Adal-

---

*) Reverendissimi Domini.

berti Hajós et Georgij Kovách Jurator. et aliorum multorum ex Communitate suprafatae Oppidi Jász Berény, praeterea Nobilis Joannis Szentmiklóssj, totius repetiti Districtus Jazigum seu Philistaeorum Capitanej, prout et Providj Michaelis Szabó Judicis, Nobilis Andreae Várkony alias Sántha et Lucae Nagy Juratorum ex Árokszállás. — Pariformiter Providorum Joannis Kalmány, in Persona Judicis et Gregorij Baranyay, Juratorem ex Fénsszaru. — Tandem Nobilis Gregorij Ballogh Judicis et Prividi Nicolai Deseő Jurati ex Kóssér. — Demum Joannis Siráki Judicis, Pauli Nagy et Nobilis Joannis Kalmány Juratorum ex Ladány. Porro Providj Joannis Toóth Judicis, Nobilis Jacobi Ivanics et Martini Toóth Juratorum ex Alsó Szent György. — Praeterea Providorum Georgij Thury Judicis et alterius Georgij Bodoky ac Michaelis Bálint ex Dósa. — Pari passu Providorum Stephani Szüllősy Judicis, Joannis Szántó et Petri Teörjéky Juratorum ex Jákóhalma. — Non secus Providor. Michaelis László Judicis et Jacobi Gullyás Jurati ex Mihályteleky; Item Providorum Stephani Ballogh in Persona Judicis et Georgij Antalich Juratorum ex felseő Szent György. — Ultimo Providorum Georgij Baghy Judicis et Andreae Sembéry Jurati ex Apáthy Possessionibus sic vocatis, omnibus omnino in praerepetito Districtu Jazigum seu Philisteorum existentibus, et compraehensis, degentium. Praesentibus Reverendissimo Domino Josepho Csete, Praeposito Beatissimae Virginis MARIAE de Castro Agriensi, et ejusdem, Nominis Cathedralis Ecclesiae Canonico, quemadmodum et Generosis Dominjs Francisco Seőter Vice Comite, Ladislao Laskovich Vice Notar. et Nicolao Tarnóczy de Alsó Lelocz Jurassore Comitatum Pest, Pilis et Soldt unitorum nec non Egregijs et Nobilibus Matthia Herr, Excellentissimi Domini Dieterici a Klekelspergh Bonorum Hevessiensium Provisore et Francisco Aszalay in Possessione Almás nun cupata, prafato Comitatu Pesthiensi adjacen. et habita degente Joanne Gál et Andrea Thassy Juratis ex oppido Gyöngyöss, Item Strenuis Stephano Tar, altero Stephano Bacsá et Emerico Ballogh

Incol et Inhabitoribus alterius Oppidi Szolnok. Demum Providis Andrea Kiss, Judice et Thoma Csillik Jurato ex Possessione Alattyán ad Sacrum Ordinem Praemonstratensem spectante. Item Providis Stephano Szüllössy et Joanne Korsos Juratis et Incolis Oppidi Hattvan nominati. Quemadmodum et Providis Petro Ereöss et Joanne Nagy Juratis Oppidi Hevess, in ejusdem nominis Comitatu existen. Sed et Providis Joanne Farkas Judice, Georgio Kasza et altero Georgio Szabó, Juratis ex Nagy Káta. Denique Gregorio Mészáros, Paulo Bárány et Joanne Görgöly, Juratis Possessionis Szent Mártony Káta vocatae, subditis autem Illustrissimi Domini Comitis Sigismundj Keglevich, nec non Valentino Csordás Judice, Gregorio Eszes et Paulo Nagy Juratis Possessionis Jánoshida in Comitatu Pesthien adjacn. Colonis autem supranominati Sacri Ordinis Praemonstratensis, Vicinis utpote et Commetaneis eorum legitime convocatis, et accersitis, alijsque compluribus ibidem existentibus, supratitulatum Serenissimum Principem ac Reverendissimum Dominum Dnum praelibati Sacri Ordinis Teuthonicorum Magistrum et consequenter totum sacrum Ordinem, in Dominium totius Districtus Jazygum seu Philistaeorum, concomitanterque universorum supraspecificatorum Oppidorum, Pagorium populosorum et desertorum seu Praediorum in praeinsertis benignis altefatae Mattis Vrae Sacrae Literis Introductorijs et Statutorijs expresse specificat. dicti que Juris Regi et Armorum in iisdem habiti. Introduxissent, statuissentque Eadem, Eadem et Idem Eidem ac pfato toti Sacro Ordini ejusdem, simul cum universis Appertinentijs, utilitatibus, obventionibus, Juribus et Praerogativis, in iisdem benignis Literis Introductorijs ac Statutoriis expressatis, Jure ac Titulo ipsis incuben. perpetuo possiden. Quibus praevio modo peractis Eadem Die Vigesima Secundâ. Men. Maij Suprafatus Egregius Ladislaus Laszkovich nomine et in Persona tam Celsissimi Sacry Romani Imperij Principis Domini Dni Pauli Esterházy de Galantha, Perpetui Comitis in Fraknó etc. Regni Hungariae Palatini etc.

quam et totius Inclyti Regni Hungariae, eidem Introductioni et Statutioni contradixisset, eandemque Contradictionem suam, latino sermone conscriptam et Litera A signata. exhibuisset hujusmodi sub tenore :

«Nomine et in Persona, tam Celsissimi Sacri Romani Imperij Principis Domini Dni Pauli Esterházy de Galantha, qua Inclyti Regni Hungariae Palatini et per dictum Regnum Locumtenen. quam etiam totius Inclyti Regni Hungariae, Nobilis Ladislaus Laczkovics, Inclytorum Comitatum Pest, Pilis et Solth unitorum Juratus Vice Notarius et suae Celsitudinis Palatinalis deputatus Homo, ex mandato altefatae Suae Celsitudinis, p'senti Statutioni et Introductioni respectu omnium trium Districtuum, Jazigum videlicet et Cumanorum tam Majorum quam Minorum, in quantum Legibus et Articulus Regni sicut et Libertatib. ac Privilegijs, Immunitatibus item et Praerogativae Nobilitarj praejudicaret, contradicit. Petendo super praemissa Contradictione sua tam de praesenti per Dnos Regium et Capitularem Homines, quam vero post Relationem, per Venerabile Capitulum, Literas Testimoniales, futura pro Cautela necessarias Authentice elargiri.»

Item Admodum Reverendus Dominus Michael Franyó Ecclesiae Agriensis Canonicus, ejusdemque Bonor Praefectus, nomine ac in Persona Venerabilis Capituli Agriensis pariter certam Contradictionem interposuisset, et scripto comprehensam, Vitera B. notatam produxisset, hoc sub tenore :

»Nomine et in Persona Venerabilis Capituli Cathedralis Ecclesiae Agriensis, Universorum ejusdem Bonorum Praefectus et Plenipotentarius, Admodum Reverendus Dominus Michael Franyo, Archidiaconus Hevessien et ejusdem Ecclesiae Canonicus, Introductioni et Statutioni Inclyti Ordinis Theutonicorum in Districtu Jazigum et Cumanorum, occasione Diei Vigesima Secundae Men. Maij Anni praesentis Millesimi Septingentissimi Secundi in Oppido Jász-Berény peractae, per modum et formam solennis Protes-

tationis et reclamationis, in tantum, in quantum nimirum eadem Statutio indubitatis dicti Vrabilis Capituli in Praedio Szent Imre, sic nuncupato, inque Comitatu Hevessiensis existen. et habito, actualiter per Incolas et Inhabitatores Jász Arokszállásien. usurpato ac usuato, alias autem ad idem Vrabile Capitulum optimo Jure spectan, quoquo pacto praejudicare comperiretur, omni meliori via, modo ac formā contradixit. Petitque hanc suam Contradictionem, Relatorijs superinde emanandis — inseri, Literasque Testimoniales Jurium saepefati Venerabilis Capituli futura pro Cautela per Dnos Regium et Capitularem suo modo extradari.»

Quemadmodum etiam Egregius Thomas Kaszony praefacti Oppidi Jász-Berény Juratus Notarius, nomine suorum Principalium, certam Declarationem sub Litera C. praesentasset, quae sic sonat:

»Excellentissimi Illustrissimi, Reverendissimi, Spectabiles Magnifici Perillustres ac Generosi Domini Dni Patroni gratiosissimi. Benignas Sacrae Caesariae Regiaeque Matris Donationales et Literas Contractuales Excelso Sacro Teutonico Ordini Clementissime collatas, vidimus et audimus, in iisque super nos cadenda punctuatim apposita, et inserta Aggravamina humillime intelligimus. Quibus quidem visis et auditis, intellectisque, licet Introductioni et Statutioni Excelsi Sacri Teuthonici Ordinis, Nos non contradicamus, et nec habeamus modum contradicendi; Verum tamen nominibus et in Personis, tam Nobilium in his Districtibus residentium, quam etiam aliorum Incolarum et Inquilinorum, per modum solenni Protestationis significare volumus, quod si Excelsus Sacer Ordo Districtus hos Paterna Clementia protexerit, utique sub umbra alarum Excelsi Sacri Ordinis libenter manere et requiescere volumus: Sed si Excelsus Sacer Ordo imposuerit Nobis intolerabilia onera et gravamina, unde suboriretur ruina nostra et Bonorum nostrorum deficientia, ex tunc sub hac Protestatione secundum, ab antiquitus observatam et hactenus practicatam facultatem, liceat nobis ex his Districtibus emigrare et illuc nos recipere, ubi

nostrum alleviamen senserimus, quia licuit ad hos Districtus unicuique ab antiquo intrare et emigrare.»

Demum Die immediate sequenti, utpote Vigesima Tertia ejusdem Mensis Maij Egregius Emericus Gállffy nomine Universitatis Inclyti Comitatus Neogradien certum scriptum Litera D. signatum exhibuisset cujus tenor sequitur hoc verba :

Nomine et in Persona Inclytae Universitatis Dnor Praelatorum, Baronum, Magnatum et Nobilium Comitatus Neogradensis, Egregius Emericus Gállffy homo ejusdem, per formam solennis Protestationis, Contradictionis, Declarationisque proponit, Qualiter superioribus jam transactis Annis et temporibus diversis plerumque praeter Portionem etiam sui eidem Comitatu Neogradien obventis Portionibus Militum Condensationibus aliisque publicis et privatis oneribus eundem Comitatum urgentibus plurimi ex Incolis ejusdem Comitatus Nobiles et Ignobiles publica hujusmodi Comitatus onera vitare, alleviationemque sui quesitare volentes, se se praeter scitum consensum Annuentiamque dictae Universitatis Dnorumque suorum Terrestrium in medium Jazigum et Districtum utrumque Cumanorum recepissent, ibidemque delitescerent de praesenti non sine ingenti damno et praejudicio praefati Comitatus, Dominorumque eorum Terrestrium non minus in Communi, quam in privato consideratorum onera, siquidem taliter transfugientium reliquis Comitatus Incolis incumberent, per hosque supportarentur. Ex quia eidem Universitatis Comitatus Neogradiensis innotuisset Suam Maittem Sacram ex rationibus eidem Suae Matti Sacrae cognitis, dictum Districtum Jazigum et Cumanorum in et pro certa Summa pecuniaria, sub certis que conditionibus et indultis inscripsisse ac vendidisse, velleque eundem Inclytum Ordinem Possessionem, Dominiumque ejusdem Districtus ingredi et apprehendere, seque ne fors ibidem statui quoque facere. Respectu itaque hujusmodi hactenus in medium Jazigum et Cumanorum receptorum, aut exposit quoque recipiendorum dicti Comitatus Neogra-

diensis cujuscunque Conditionis Incolarum intentandae Statutioni ejusdem Inclyti Ordinis solemniter contradicit, imo respectu Conditionum etiam benigne Collationis, si fors dictae Inclytae Universitati sive in Communi, sive in privato praejudicarent, possentque nunc, vel in futuro quoquo modò praejudicare, reservatâ facultate ejusmodi Transfugas ab inde suo optimò modò rehabendi, Jurisbusque suis prospiciendj Petendo super praemissis Testimoniales.

Prouti et Illustrissimus ac Reverendissimis Dominus Stephanus Telekessy, Episcopus Agriensis, quandam Protestationem et Contradictionem sub Litera E. produxisset, quod sequitur isto tenore :

»Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus Stephanus Telekessy Episcopus Agriensis, Sacrae Caesariae Regiaeque Mattis Consiliarius in Persona sua, totius item Inclyti Regni Hungariae Cleri nomine praesenti Statutioni et Introductioni, si et in quantum eadem sibi, totique praenominato Cleri nunc vel in futurum quoquo tandem pacto praejudicialia nocivaque fore dignosceretur. reclamât et contradicit.«

Denique Egregius Stephanus Széchényi Servitor Celsissimi Principis Domini Dni Ottonis a Salm, nomine ejusdem Domini sui Literâ F. notatam Contradictioni exhibuisset huius tenoris :

»Nominè et in Persona Celsissimi Sacri Romani Imperij Principis Domini Dni Ottonis a Salm, homo ejus Egregius Stephanus Széchényi factae statutioni et Introductioni protestatur solenniter in quantum Juribus Dni et Principis sui praejudicare videretur, Petendo Testimoniales.

Quos quidem omnes et singulos, quorum nominibus praevio modo contradictum exstilisset, antelatum Testimonium Nostrum praesente ubique praenominato Homine Mattis Vrae Sacrae ad mentem praeinsertarum benignarum Literarum Introductioniarum et Statutoriarum, in Curiam Regiam, altèfatae scilicet Majestatis Vrae Sacrae Personalem in Praesentiam ad dandam rationem ejusmodi contradictionis eorundem, ad Terminum competentem eorum statim Evocâsset Evocatosquo pronunciâsset.

Tandem Die Vigesima Septima ejusdem Mens. May, Anno modolabentis suprascripti, ad Districtum Majoris Cumaniae et quidem signanter ad faciem Possessionis Karczag Uj Szállás nominatae pervenissent, ibidemque veluti ejusdem Districtus Capite et Loco Principaliori in Domo Nobilis Valentini Nagy praetacti Districtus Majoris Cumaniae Capitanei, consedissent; ac eorsum Joannem Kondorossy Helveticae confessionis loci Praedicantem et Cireumspectum Joannem Kis, Judicem Primarium, Nobilem item Casparem Szély Notarium, nec non Providor Joannem Csikay, Michaelem Csukás, Joannem Sütő, Andream Szabó, Demetrium Sötét, Michaelem Séllyey, Thomam Soós, Andream Bakay, alterum Andream Toóth, ac alios complures Juratos, Incolasque et Inhabitatores jam fatae Possessionis Karczag Uj Szállás prout et suprafatum Nobilem Valentinum Nagy Capitaneum, non secus Providum Franciscum Boros Judicem et Nobiles Samuelem Bakay, Notarium Gregorium Toóth, ac Joannem Györffy Juratos Possessionis Madarász, — Item Providos Michaelem Csávás Judicem, Samuelem Tatay, Notarium, ac Stephanum Bodor Juratum, nec non Nobilem Michaelem Vad Incolam et Inhabitatores Possessionis Kunhegyes appellatae, — Non absimiliter Nobilem Valentinum Pap, in Persona Judicis et Providum Petrum Bodor Juratum Possessionis Turkevji ita nuncupatae, omnino in Districtu praetacto Majoris Cumaniae existentium et comprehensarum accersij faciendo. Praesentibus Egregiis ac Nobilibus Joanne Kónya ex Tisza Szőlős, altero Joanne Pap ex Ders in Hevessien. Michaele Toóth, et nec non altero Michaele Cseke, ac tertio Michaele Ludány ex Nádudvar, Praeterea Nobilibus Joanne Nagy, in Persona Judicis, altero Joanne Somogyi Notario et Stephano Bárány Jurato ex Püspök Ladány, in Szabolcsensi. Item Michaele Szabó, in Persona Judicis, Georgio Kun et suprafato Joanne Kónya Juratis ex Tisza-Szőlős, Demum Providis Samuele Pap aequae in Persona Judicis et Paulo Nagy Juratis Szent Imre; non secus Providis Joanne Nagy Judice et altero Joanne Rácz Jurato ex Ders, Possessionibus sic nomi-

natis in antifatis Hevessien. et Exteriori Szolnok Comitatibus habitis «ac Situatis»*) vicinis utpote et Commetaneis, ad eundem locum rite ac legitime accersitis et convocatis, praelitulatum Serenissimum Principem ac Rendissimum Dominum Dnum antefati Sacri Ordinis Teuthonicorum Magru. concomitanter totum Sacrum Ordinem, ad mentem praeinsertarum benignarum Literarum Introductor. et Statutoriorum in Dominium praedicti totius Districtus Majoris Cumaniae et consequenter universarum Possessionum ac Praediorum in eodem existen. dictique Juris Regij ac Armorum Introduxissent, statuissentque eundem, easdem, «eidem»**) et idem, eidem ac praelibato toti Sacro Ordini ejusdem, simulcum cunctis suis utilitatibus, Appertinentijs, Obventionibus, Juribusque et praerogativis, in praeinsertis benignis Literis Introductorijs ac Statutorijs specificatis, Jure Titulisque ipsis incumbentibus perpetuo possidenda. Quibus taliter peractis, Egregius Gregorius Berény antelatorum Inclytorum Comitatum Heves et Exterioris Szolnok Juratus Notarius coram antelatis «altaefatae»***) Mattis Vrae Sacrae Regio et Nostro Capitulari Hominibus, praenotata Die Vigesimâ Septimâ Men. May comparendo, binas Contradictiones, unam quidem Inclytorum Comitatum Hevessien. et Exterioris Szolnok Litera G. signatam, alteram vero Illrmarum Dominarum Catharinae, Spblis ac Magci Domini Joannis Pinnyey Liberi Baronis et Vice Palatini et Agnetis Illrmi Domini Comititis Simonis Forgách de Ghymes, Inclyti Comitatus Borsodien. Supremi ac perpetui Comititis etc. Conthorolium, filiarum autem Spblis ac Magci quon. Nicolaj Eszterházy de Galantha etc. Litera H. notatam. nominibus ac in personis praesentasset, quarum tenor et quidem prioris talis est :

»Nomine Universitatis Dominorum Praelatorum, Baronum, Magnatum, ac Nobilium Inclytorum Comitatum Heves et Exterioris Szolnok Articulariter unitorum, prohocce

---

*) Az eredetiben a zárjel közé vett beszúrás.

**) Ugyancsak beszurott.

***) Ugyancsak beszúrt szó.

actu Delegatus Plenipotentarius Egregius Gregorius Berény, per modum et formam solennis legalisve Protestationis, Contradictionis, Inhibitionis et Declaraonis detegit et proponit: Innotuisse praelibatae Inclytae Universitati Suam Maittem, Sacram Dominum Dnum suum Clementissimum ex Causis, motivis, rationibusque altefatae Suae Matti Sacrae benigne notis, Oppida, Possessionesque ac Praedia, ad Districtum Jazigum et Cumanorum tam Majorum, quam Minorum potiori ex Parte in praescitis Heves et Exteriore Szolnok unitis Comitatibus habita; Praeterea vero dimidietatem quoque Possessionis Kun-Heves alias Kun-Hegyes in Comitatu Hevessienti ac sibi unito Szolnok Exterior. adjacentem, juxtaque connumerationem Portarum Anni Millesimi Sexcentissimi Quadragesimi Septimi, continentiamve Libri Regij, inter Portas toties factorum Comitatum comprehensam et actualiter quoque in oneribus publicis, intuitu praescitarum Portarum repartitis supportatam erronee (uti credi par est) ex integro ad Cumanos Majores conseriatam, sed ne fors alia quoque Praedia, alias per dictos Jaziges et Cumanos usuata ad Districtum vero eorund minime spectantia, Magno Magistro totique Inclyto Ordini Nationis Teuthonicae, in et pro Summa Quingenttorum Millium florenorum, Jure perpetuo ac irrevocabiler certis sub conditionibus et Cautelis: Et quid. juxta Punctum Primum una cum cunctis eorund. Districtuum Populis: juxta Secundum Reambulatione sequestrationeque Metali per Cameralem et Capitularem homines instuen: Quartum vero et Septimum, cum Sublatione Judicatus et Authoritatis Inclytorum Comitatum: Nec non Undecimum, cum assumptione Evictionis perpetuae praemissorum ac universorum reliquorum in benignis praelibatae Suaetis Sacrae Inscriptionalibus punctatim contentorum dividendisse; ac occasione Statutionis Primu. quidem Die Vigesima Secundâ. Men. May praesen Anni Millesimi Septingen. Secundi, quoad Districtum Jazigum in Oppido Jász-Berény: Puti et in praesentiar. quoad Cumanos Majores. hic in Possessione Karczag Uj Szállása celebratae et peractae tum medio Cameralium

tum et Regij, nec non Capitularis Hominum tradidisse et assignasse. Quia vero ad praescitos Jazigum et Cumanorum Districtus alleviamentis captandi onerumque publicorum subterfugiendorum gratiâ, nec non alijs iisque varijs ex prae-textibus complurimos praementionatorum horum Comitatum unitorum Incolas, Dominorumque sour. Terrestrium subditos et Jobbâgyones, jam praevia Inquisitione Judiciariâ consignatos, ac ex post quoque uberius declarandos, juxtaque benignum Suaetis Sacrae Decretum ac ex inde subsecutam Decisionem et Determinationem octavalem et Tabularem sub Termino Prothonotarialis Judiciae Repetitionis constitutos esse; Insuper dimidietatem etiam Possessionis Kun hegyes, prouti et alia nonnulla Praedia, per Jaziges et Cumanos usuata, neque tamen ad eosdem, verum ad praementionatos Comitatus pertinere constaret manifeste, quoad Primum: Sed et quoad Secundum Metarum Rectificationes et Sequestrationes, juxta approbatas Regni hujus Hungariae Leges, Constitutionesque publicas, signanter ad mentem Arli*) Decimi noni et Vigesimi Anni Mille-simi Sexcentissimi Trigesimi quinti, non Camerali verum Palatinali, aut Comitatus competere Magistratuj. Non secus quoad quartum et Septimum vi Tituli Undecimi Partis Secundae Oper. Decreti Tripartitj, Privilegia quibus nimirum aliquis a Judicatu publico eximitur, Donationalesque expressis Regni Legibus praejudicantes et contra easdem emanatae, tanquam invigorosae, de plano et Simplici tollen. venirent. His itaque ex rationibus motivisve legalibus, idem qui supra Plenipotentarius, ac eodem nomine, tum intuitu rehabitionis et reductionis Profugorum jam prae-recensitorum, intentandaeque occupationis medietatis Possessionis Kunhegyes, ac ne fors aliorum etiam Praediorum, tum et labefactionis Authoritatis Judiciae Magistratus Comitatus, in quantum nimirum Donationales praescitae statutioque haec antelatae Univeritati Inclutae praejudicare comperiretur, contradicit, Reclamat ac dictum

---

*) Rövidités »Articuli.«

Dominum Supremum Magistrum, totumque Inclytum Ordinem Condonatar. a violentia non usurpandor. usurpatione Inhibet et prohibet, palam publice et manifeste Peten. psen. suam Contradictionem Relatorijs súperinde emanandis inserj.

Alterius autem tenor sequitur hóc modò :

»Nominibus et in Personis Illustrissimarum Dnar. Catharinae Eszterházy de Galantha, Spectabilis ac Magnifici Domini Joannis Pinnyey, Equitis Aurati Sacrae Caesariae Regiaeque Mattis Consiliarij, ac Regni Hungariae Vice-Palatini, nec non Agnetis similiter Eszterházy de dicta Galantha, Illrmi Domini Comitis Simonis Forgács de Ghymes Inclyti Comitatus Borsodien. Supremi ac Perpetni Comitis, praelibatae Suae Mattis Sacrae Consiliarij Camerarij etc. Conthoraliū Plenipotentarius earundem Egregius Gregorius Berényi, per modum et formam solennis Protestationis, Introductioni et Statutioni Districtus Jazigum et praecipue Cumanorum Major. occensione, Die hodiernae, scilicet Vigesima Septimae Men. Maij Anni Mille-simi Septingentesimi Secundi in Possessione Karczag Uj Szállása per actae ex parte medietatis Possessionis Kunhegyes alias Kun heves nuncupatae, inque Comitatu Hevessien. sibique artikulariter unito Szolnok exteriori adjacen (uti credi par est) ex integro ad Cumanos Majores conscriptae, praementioatamque Inclytam Familiam Esz-házyanam, optimo ac indubitato Jure concernentis, in tantum contradicit. Reclamat, Sacrumque Ordinem Teuthonicum Donatarum a violentia dictae medietatis Comitatus ad saepefatos Cumanos Majores minime spectantis. Inhibet et prohibet; palam, publice et manifeste.«

Eodem Die et tempore, ibidem in facie loci etiam Nobiles Gregorius Toóth, Andreas Fazekas, Michael Séllyey, Joannes Györffy et Andreas Farkas, tam suis quam et reliquorum in toto Districtu Majoris Cumaniae degentium verorum et Indubitatorum Nobilium nominibus ac in Personis, non quidem in forma Contradictionis, sed solum per modum Declarationis ita exposuissent : Ut non obstante

eadem Introductione et Statutione, liceat ipsis, dum et quando ac quorsum voluerint ex moderni eorum habitationibus, consequenter ex ipso Districtu Majoris Cumaniae emigrare. Interea autem, donec in eodem permanserint praestanda pstituros se obtulissent.

Quos quidem Contradictores, tam videlicet antefatos Inclytos Comitatus quam et praelibatos Dnas quarum nominibus et in Personis Contradictum extitisset ad dandam rationem Contradictionis, non secus praerecensitos quoque Nobiles ac reliquos quorum nominibus talis Declaratio facta fuisset, si et in quantum eadem ad aliquam speciem Contradictionis trahi, aut praesenti Introductioni et Statutioni, aliquo pactô obesse posset, in tantum suo modô et ordine Curiam Regiam ad Terminum competentem, eorum statim evocassent, evocatosque pronunciassent.

Postremo tandem ex antelato Districtu Majoris Cumaniae movendo ad Districtum Minoris Cumaniae, nominanter autem ad faciem Oppidi Halas pervenissent, Ibidemque velut in Capite et Loco principaliorj praefati Districtus Minoris Cumaniae, Die primâ Men. Junij Anni praesentis superscripti in Domo Communitatis ejusdem Oppidi Halas consedissent, ac eorsum accersitis Joanne Szabadszállásj Calvinistico Loci ejusdem Praedicante, Providis item Stephano Kiss Judice, Michaelé Kovács, Georgio Toóth, Andrea Albert, Georgio Farkas et Stephano Szabó, nec non Matthia Sándor Juratis, alijsque plurimis tam ex Senatu, quam et communitate dictj Oppidi aliorum item locorum et Pagorum, in praefato Districtu Minoris Cumaniae comprae-hensor. Judicibus et Juratis utpote Providis Fabianô Doba Judice, Joanne Selyky Juratis ex Fülepszállása, Praeterea Nobilibus Michaelé Bollyo Judice, Francisco Faragó Jurato et Stephano Pattay Notario ex Szabad Szállása. Non secus Providis Joanne Dallócsa Judice et altero Joanne Csepelés Jurato ex Szent Miklós, non absimiliter Nobili Petro Nagy in Persona Judicis, alias antehac praefati totius Districtus Minoris Cumaniae Ispano et Mattheo Kiss Jurato ex Lacza háza ac ultimatim Providis Gregorio Medve in Persona

Judicis, Joanne Kiss et Jacobo Raday Juratis ex Akasztó, Possessionibus sic dictis, omnibus omnino in praefato Districtu Minoris Cumaniae comprahensjs in praesentia Egregiorum ac Nobilium Joannis Szivós, alterius Joannis Kamarás et tertij Joannis Szentkirályi ex Oppido Kecskeméth, non secus et quarti Joannis Bede Judicis Primarij, Michaelis Tejmel Notarij et Stephani Varga, nec non Gregorij Kovács Juratorum jam fati Oppidi Kecskeméth. Praeterea Nobilium Stephani Sepsey, Judicis Primarij Gregoris Csete et Michaelis Erdős Juratorum alterius Oppidi Kcörös Prout et Providorum Stephani Faragó Judicis et Joannis Garaj, nec non Nobilis alterius Joannis Hajós Juratorum Possessionis Dömesd. Denique Providorum Michaelis Csizmadia in Persona Judicis et Joannis Kiss, nec non Nobilis Stephani Végh Juratorum, Possessionis Tass nominatae, omnium omnino in Cotibus Pesth, Pilis et Soldth existen. Vicinorum utpote et Commetaneorum toties fati Districtus Minoris Cumaniae ad id specialiter convocatorum, toties mentionatum Serenissimum Principem ac Reverendissimum Dominum Dnum antelati Sacri Ordinis Teuthonicorum Magistrum consequenter totum Sacrum Ordinem admentem praeinsertarum benignarum Literar. Introductioniar. et Statutoriar. in Dominium antefati Districtus Minoris Cumaniae Oppidi nempe Halas. ac reliquorum universorum Pagorum populosorum et desertorum. prout et Praediorum, ac aliarum universarum Appertinentiarum obventionum, praerogativarumque et immunitatum, Juris denique altefatae Mattis Vrae Sacrae Regij nec non Armorum in iisdem habiti introduxissent, statuissentque Eundem, idem, Eosdem, Eadem, Easdem et idem, eidem ac praefato toti Sacro Ordini ejusdem modalitate in praeinsertis benignis Literis Introductorijs et Statutorijs contenta expressatâ, Jure, Tituloque ipsis incumben. possiden.

Cujus modi Introductione et Statutione modô praevid peracta et absolutâ, Eadem Die nempe prima Men. Junij supranotatâ, Egregius Stephanus Baytay Nominibus et in Personis Illustrissimorum Dominorum Comitum Stephani et

Wolffgangi Koháry, nec non caeterorum quorumlibet Familiae Bosnyákianae successorum nominibus certam Litera I. signatam Contradictionem exhibuisset cujus tenoris est:

»Nominibus et in Personis Illustrissimorum Comitum Dominorum Stephani et Wolffgangi Koháry, nec non reliquorum Universorum Familiae Bosnyákianae Successorum, Egregius Stephanus Bajtay Mandatarius per modum solennis Protestationis, Inhibitionis, Contradictionis et reclamationis detegeret: Qualiter iidem Domini Protestantes et Contradicentes certò certius et revera intellexissent, Sacrum Ordinem Teuthonicum (Titulus) in Districtum Jazigum et Cumanorum, medio Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Emerii Pongrácz, qua Personae Capitularis Venerabilis Capli*) Ecclesiae Strigoniens. ac Generosi Domini Joannis Tarnóczy qua Hominis Regij, se se Statui et Introduci facere velle et occasione hujusmodi statutionis Praedium Marehaza et Possessionem Akasztó, antea Praedium, anno vero praeterito populari coeptam Districtui Jazigum vel Cumanorum applicare et pariformiter statui facere intendere, praelibatosque Dominos Protestantes et Contradicentes optimo jure concernentia. Ne videantur autem dicti Domini Protestantes et Contradicentes in eandem Statutionem et Introductionem per taciturnitatem consentire, respectu praespecificatorum locorum Marcháza ac Akasztó; si autem alia quoque dictos Dominos Protestantes et Contradicentes concernentia Bona in ead. Statutione et Introductione intelligerentur, aut specificarentur, eidem Statutioni et Introductioni respectu Bonorum, antelatos Dominos Protestantes et Contradicentes concernentium solennii cum Protestatione contradicit et reclamationat, simul a tali et quali apprehensione hujusmodi Bonorum dictum Sacrum Ordinem et ejusdem Mandatarios sub poenis Decretalibus Inhibet, paratosque fore eosdem Dominos Protestantes et Contradicentes, omnibus vijs et modis, de Jure Regni licitatis, optima et indubitata Iura Sua

---

*) »Capituli« rövidítése.

in locis debitis tueri et defendere. Petendo super Protestatione, Inhibitione et Contradictione ac universis suis praemissis, cum serie Statutionis et Introductionis pro futura Iurium dictorum Dominorum Cautela Literas Testimoniales ex loco debito Authentice extradarij. «

Item Idem Egregius Stephanus Bajtay, aliam quoque Contradictionem, nominibus et in Personis Dominor. Casparis Ráday et Joannis, Michaelis nec non Francisci Darvas, literâ K. notatam praesentasset sub hoc tenore:

»Nominibus et in Personis Generosorum Dominorum Casparis Ráday, Joannis, Michaelis et Francisci Darvas; Egregius Stephanus Bajtay Mandatarius per modum solennis Protestationis, Inhibitionis, Contradictionis et reclamationis detegeret. Qualiter iidem dni Protestantes et Contradicentes, certe, certius et revera intellexissent, Sacrum Ordinem Teuthonicorum (Titulus) in Districtum Jazigum et Cumanorum mediô Illrmi ac Reverendissimi Domini Emerici Pongrácz, qua Personae Capitularis, Venerabilis Capituli Ecclesiae Strigonien. ac Generosi Domini Joannis Tarnóczy, qua Hominis, Regij sese statui et introduci facere velle et occasione hujusmodi Statutionis Praedia Baracs et Harka sic dicta, in Comitatuque Pesthien. habita, Districtui Jazygum vel Cumaniae applicare et pariformiter Statui facere intendere, praelibatosque Dnos Protestantes et Contradicentes, optimô Jure concernentia sub praetextu et colore praevmissae Statutionis et Introductionis occupare niti. Ne videantur autem dicti Domini Protestantes et Contradicentes, in eandem Statutionem et Introductionem per taciturnitatem consentire, respectu praespecificatorum Praediorum Baracs et Harka. Item si alia quoque dictos Dnos Protestantes et Contradicentes concernentia Bona, in eadem Statutione et Introductione inntelligerentur, aut specificarentur, eidem Statutioni et Introductioni, respectu Bonorum antelatos Dnos Protestantes et Contradicentes concernentium solennica Protestantione contradicit et reclamât, simul a tali quali apprehensione hujusmodi Bonorum, dictum Sacrum Ordinem et ejusdem Manda-

tarios, sub Poenis Decretalibus inhibet, paratosque fore eosdem Dominos Protestan. et Contradicentes omnibus vijs et modis de Jure Regni licitatis optima et indubitata Jura sua in Locis debitis tueri et defendere. Petendo super Protestatione, Inhibitione et Contradictione ac universis suis praemissis cum Serie Statutionis et Introductionis pro futura Jurium dictorum Dominorum Cautela, Literas Testimoniales ex loco debito, authentice extradarij.«

Prout et Tertiam quoque Contradictionem, litera L. consignatam nominibus ae in Personis Circumspectorum Domnor. Joannis Hegedős, Pauli Saárközy, Martini Szabó et Georgij Hajgató, aliorumque Cointeressator. idem Stephanus Bajtay produxisset huius tenoris:

»Nominibus et in Personis Circumspector. Dominor. Joannis Hegedős, Pauli Saárközy et Martini Szabó, Georgijque Hajgató ac aliorum Compossessorum Praedij Baracz in Comitatu Pesthien. situati, Mandatarius eorundem Egregius Stephanus Bajtay, praesenti Statutioni in quantum Juribus eorundem in praescripto Praedio, mediante Summa Hypothecaria eidem Praedio investita, habitis, praejudicare quoquo modo dignosceretur, contradicit. Petendo Testimoniales super praevia Contradictione sua.«

Denique quartam etiam Contradictionem litera M. annotatam idem Stephanus Bajtay nominibus et in Personis Nobilium Pauli, Michaelis et Joannis Szentkirályi ac reliquorum Compossessorum Praedij Bugacz exhibuisset, cujus tenor sequitur in hunc modum.

»Nominibus et in Personis Nobilium Dominorum Pauli, Michaelis et Joannis Szentkirályi ac reliquor. Compossessor. Praedij Bugacz in Comitatibus Pesth, Pilis et Soldt unitis ac existent. Egregius Stephanus Bajtay eorundem Mandatarius, respectu supra denotati Praedij Bugacs sic nuncupati Dominorum Protestantium Jurium indubitatorum ibidem habitorum, in quantum praesens Statutio et Introductio praejudicare videretur, in tantum solenniter contradicit et reclamatur. Petendo super Protestatione et reclama-

tione Literas pro futura Dominorum Protestantium Jurium suorum cautela Testimoniales authentice elargiri.

Demum nomine et in Persona Escellentissimi Dni Generalis Leopoldi Comitis a Slik, Perillustris Dominus Antonius Franciscus Laros, ejusdem Inclyti Regiminis Dragoneror. unius Compagniae Capitaneus, antelatae Introductioni et Statutioni, respectu solius Oppidi Vásárhely in praeinsertis benignis Literis Introductorijs ac Statutorijs, inter reliqua appositi, velut jam ante hac pro parte antelati Excellentissimi Domini Generalis conscripti, in quantum vidlt*) eadem Introductio et Statutio Juribus ejusdem Domini Comitis Principalis sui praejudicaret, verbo tenus contradixisset, salvâ nihilominus in omnibus supremâ altefatae Mattis Vrae Sacrae Autoritate.

Tandem Providus Joannes Juhász, Homo et Spanus Dnorum Joannis et Stephani Vataj nominibus eorundem Dnor. suorum respectu Praediorum Kiss Keörös, Taszlár, Kaskantyú, Tabszócsy et Csengőd appellatorum certam Contradictionem praesentasset literâ N. signatam, tenoris sequentis:

»Nomine et in Persona Egregiorum Dominorum Joannis Vataj et Fratrueis ejus Stephani similiter Vataj, Providus Joannes Juhász, homo et Juratus Spanus eorundem, praesenti Statutioni et Introductioni Sacri Ordinis Teuthonicj si ne fors Praedia quoque Kiss Kőrös, Taszlár, Kaskantyú, Tabszócsy et Csengőd, vel alia in Comitatibus Pesth, Pilis, Soldt unitis existentia in Serie Bonorum Donationalibus et Statutorijs insertorum comprachensa haberentur, ad eosdem Dominos Principales suos pertinentia, in tantum in quantum Justis et legitimis eorundem Juribus attacta Statutio et Introductio praejudiciosa esset, eidem contradictionis velamine obviaret. Petendo desuper Literas Testimoniales cum Parib. Literar. Statutuarum, in quantum praecise Bona Vatajana tangerent, sibi extradarij.

Quos omnes Contradictores praelibatus Homo noster

---

*) Videlicet.

Capitularis praesente supranominatô altefatae Mattis Vrae Sacrae Homine Regio in Curiam Regiam, praetitulatae videlicet Mattis Vrae Sacrae Personalem in Praesentiam, ad Terminum competentem, ad dandam rationem Contradictionis ipsorum Evocasset, Evocatosque fere pronunciasset. Nullis amplius in in faciebus Statutor. Bonorum Contradictoribus coram iisdem apparentibus.

Verum ex post Die septima praelacti Men. Junij, Egregius Stephanus Suppân tanquam Celsissimi Principis ac Domini Domini Regni hujus Palatini Mandatarius, in Libera Regiaque Civitate Pesthiensi, ejusdem nominis Comitatu adjacente et habita eorundem veniens in praesentiam, certum, litera O. notatam Contradictionem produxisset, cujus tenor talis et :

»Nomine et in Persona Celsissimi Sacri Romani Imperij Principis ac Domini Dni Pauli Eszterházy de Galantha, Perpetui Comitis in Frakno etc. (Titulus) qua Regni Hungae Palatini et Locumtenentis Regij Judicis Cumanorum et Jazigum sive Philistaeorum : Nobilis Stephanus Suppân legmus.*) Mandatarius, per modum solennis Protestationis et Contradictionis detegeret. Qualiter certo certius notum esset, quod Venerabilis Ordo Teuthonicus, ac ne fors Sacri ejusdem Ordinis alterius etiam Domini Praelati, aut Magnates et Proceres, in reale Dominium Districtuum Jazigum, Filiszteorum et Cumanorum. eorundemque pertinentiarum, Introducere se seque statui facere, medio praesentis Domini Regij ac Testimonij Illrmi et Reverendissimi Domini Capitularis praesentis facerent. Vel ne fors etiam fecissent. Ne itaque Juribus Palatinatus Regni et Locumtenentis praerogativae Judicatus ac Nobilitaris, ita et Privilegijs Districtuum praemissorum, Coronae et Regni praejudicium quodpiam per Introductionem praeviam et Statutionem, inferi dignoscatur. Proinde solenni, eaque generali cum Protestatione, eidem Introductioni et Statutioni nomine Regni Incltyti Hungae et Suae Celsitudinis prae-

---

*) Legitimus.

scriptae qua Palatini et Locumtenentis Regij contradicit. Petendo tempore Relationis peractae Introductionis, praese em Protestationem et Contradictionem referri et improbiocolari. Peschini quarta Junij Millesimò Septingentesimò secundò.»

Intuitu cujus eotum statim praetitulatam Suam Celsitudinem Palatinalem, ac simul totum Inclytum hocce Regnum Hungariae, ad reddendam ejusmodi Contradictionis rationem, eo, quo moris et Legis esset, Evocassent.

Sed et hic coram Nobis in Capitulo intra fatales Dies Spectabilis ac Magcus*) Dñus Joannes Pinnyey Liber Baro et Excelsi Officij Palatinalis Vices-Gerens veluti legitimus praetitulatae Suae Celsitudinis Palatinalis Plenipotentarius certam Contradictionem scripto compraehehsam Nobis exhibuisset, cujus tenor sequitur hunc in modum :

»Paulus DEI gratiâ Sacri Romani Imperij Princeps Estoras **) de Galantha pspetuus Comes in Fraknó, Aurei Velleris Eques, Comitatum Soproniensis, Pest, Pilis et Soldt Supremus Comes, nec non Sacrae Caesareae Regiaeque Mattis Intimus Consiliarius, Camerarius, Partium Regni Hungariae Trans Danubianar. Confiniorumque Antemontanorum Supremus Generalis, et per dictum Regnum Hungariae Locumtenens, Tanquàm Regni Hungariae Palatinus et Judex Cumanorum in forma solennis et legalis Protestationis, Contradictionisque, occassione divenditionis Cumanorum et Jazigum, ex indeque Donatariorum subsecutae Statutionis hanc necessariam interponimus declarationem. Quod cum eadem divenditio fundamentalibus Regni Legibus, Privilegijs et Praerogativis manifeste in eo adversatur, uti non tantum tenore Constitutionum Regni, Articulorum quippe Secundi et Tertij Uladislai Decreti Septimi, Articuli Vigesimali Secundi, Auni Millesimi Secentesimi Octavj ante Coronationem, ac alibi passim Bona et Proventus Regij in specie vero Cumani et Philistaej simpliciter, imo sub amissione pecuniarum abalienari

*) Magnificus.

**) Eszterházy holyett tévesen irva.

caverentur. Verumetiam ex inde Jurisdictioni et Authoritati Palatinali, circa Judicatum ex fundamento Articuli undecimi Anni Millesimi Quadringentesimi Octuagesimi quinti, in eosdem Cumanos antiquitus Privilegialiter habitum, per hanc autem divenditionem penitus expirantem evidenter praejudicaretur, quae tamen Palatinalis Authoritas per Sacra Regia Diplomata Arlos item Trigesimum Secundum Anni Millesimi Sexcentesimali Octavj Articuli. 18. Anni 1649. et Articulum Undecimum Anni Millesimi Sexcentesimali Octuagesimi primi, ac alios quam plurimos, semper esset renovata et confirmata, aliunde autem non leve Juribus quoque Fisci Regij ex hoc divenditione dignosceretur imminere periculum, in eo, si nimirum, hi Cumani et Jaziges seu Philistei in potestatem cujus piam Communitatis seu Ordinis essent deventurj, qui nunquam deficerent, nulla per amplius ex quopiam defectu in Fiscum Regium speranda veniret devolutio. Ex quibus quidem praemissis, ac alijs legalibus et fundamentalibus rationibus, qua Palatinus et Judex Cumanorum Nos positivis Regni Legibus, Sacris Regijs Diplommatibus nostraeque (quam nostri quoque Praedecessores Semper exercuerunt) Palatinali Authoritati praejudicare noqueunt multo nimis Silentio praemissa praeterreundo ejusmodi Emptori, Venditioni, Abalienationi, Donationi et subsecutae cuipiam eatenus Statutioni consentire possumus, ex ea, qua Suae Matti Sacrae, humillime obligamur perpetua fidelitate, et erga Regnum hocce Hungariae Legumque conditarum Juramentali quoque obligatione et observatione, praemissam declarationem instituendam, Protestationemque et Contradictionem hancce praemissis omnibus interponendam censuimus. Prouti et ex officio nostro Palatinali et Judicatis Cumanorum obligationeque Juramentali tam Venditioni, Emptioni, Donationi et Statutioni, qualiterunque et per quoscunque factae, solenniter, coram Venerabili Capitulo intra tempus solitum, contradicimus, instando super psentis Protestationis, Contradictionisque nostrae in dictis Statutorijs fienda insertione, ac insuper ad partem quoque sub Authentico Venerabilis

Capituli, Sigillo ejusdem extraditione. Datum in Arce nostra Kismartoniensi Die Decimâ Septâ Men Maij Anno Dni Millmo Septingen. Secundô. Paulus Eszterházy m. p. (L. S.)*)«

Demum Egregius Georgius Bona suprafatorum Dominorum Joannis et Stephanis Vataj prout et Illustrissimorum Dominorum Comitum Stephani et Wolfgangi Koháry, reliquorumque Familiae Bosnyák successorum nominibus et in Personis, coram praenotatis atefatae Mattis Vrae Sacrae Regio, ac Nostro Capitulari Homnibus, interpositas Contradictiones coram Nobis Die Tertia Men. Junij reiteravit. Denique Die Septima ejusdem Mensis Junij, idem Georgius Bona, nomine ac in Persona Celsissimi ac Reverendissimi Principis Domini Dni Pauli Szécsényi Archieppi Collocensis etc, eidem Introductioni et Statutioni si et in quantum praetitulato Domino Principali suo nunc vel in futurum praejudicaret solennis Contradictionis velamine obviasset. Quos quidem Contradictores nos quoque juxta consuetudinem in Curiam Regiam, atefatae Majestatis Vestrae Sacrae Personalem videlicet in Praesen. ad Terminum competentem pro danda ratione ejusmodi Contradictionum Evocavimus, Evocatosque fore pronuntiavimus. Nullis amplius intra fatales Dies in faciebus locorum Statutorum, sed neque hic coram nobis in Capitulo Contradictoribus apparentibus.

Seriem itaque Introductionis et Statutionis praenotat. simulcum Contradictorum et Erocor. Vicinorumque et Commetaneorum, qui praemissae Introductioni et Statutioni intererant, nominibus Terminoque assignato, ut est peracta et expedita, ad fidelem antelatorum praelibatae Majestatis Vestrae Sacratissimae Regij et nostri Capitularis hominum relationem, modô praevid coram Nobis factam, altetitulatae Majestati Vestrae Sacratissimae fideliter rescriben. duximus, prouti et homagialicum subjectione et fidelitate perpetua humillime rescripsimus. Datum Sedecimo Die ultimi Diei Introductionis et Statutionis prae

---

*) Manu propia. Locus Sigilli.

notatae. Anno Domini Millesimo Septingentesimo Secundô
suprascriptô.

Lecta et Correcta.

Piros, fehér, kék, zöld fonálra viaszszal magára a
papirosra ragasztott cifrázott felső papirosra lenyomott
pecsét. »Capituli Strigoniensis † S. Minus« körirattal. Telje-
sen ép. Eredetije Dr. Illésy János orsz. levéltárnok birtokában.

---

3. Mária Theresiának az önmegváltást engedélyező oklevele.

»Nos Maria Theresia Divina Favente Clementia Regina Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae, Ramae, Serviae, Galliciae, Lodomeriae, Cumaniae, Bulgariae; Archidux Austriae; Dux Burgundiae, superioris, et inferioris Silesiae, Mediolani, Styriae, Carinthiae, Carnioliae, Mantuae, Parmae, Placentiae, Limburgi, Luxemburgi, Geldriae, Virthembergae; Princeps Sveviae; Marchio Sacri Romani Imperii, Burgoviae, Moraviae, superioris, et inferioris Lusatiae; Comes Habsburgi, Flandriae, Tyrolis, Ferretis, Kyburgi, Goriti, Gradiscae, et Arthesiae; Landgrafia Alsatie; Comes Namurci, Domina Marchiae Slavonicae, Portus Naonis, Salinarum, et Mechliniae, Nupta Dux Lotharingiae, ac Barri; Magna Deix Hetruriae etc. »Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis: Quid Fideles Nostri, Prudentes, et Circumspecti, Andreas Horváth, Joannes Nánássy, et Stephanus Varró, qua Regio Coronali Districtuum Nostrorum Jazigum et Utriusque, Majoris videlicet et Minoris Cumaniae, in iisdemque sitorum universorum Locorum Deputati, et coram Personalis Praesentiae Nostrae Regiae in Iudiciis Locumtenente, et actuali Intimo Consiliario, Fideli nostro, Nobis sincere dilecto, Spectabili, ac Magnifico Comite Antonio Grassalkovich de Gyarak, sub die vigesima octava praeteriti Mensis Februarii, legitime constituti Plenipotentiarii, suis

ac reliquorum universorum Jazigum, et Cumanorum, seu Philisteorum, Nominibus, et in Personis, exhibuerunt, et praesentarunt, Nobis varias antiquas, et vetustas Literas Privilegiales, diversorum olim Hungariae Regum, gloriosae memoriae Praedecessorum Nostrorum, de, et super certis Eorundem Immunitatibus, Libertatibus, et Praerogativis sonantes, demisse in eo supplicantes, quatenus benigne consideratis tum Antenatorum, et in iisdem Districtibus olim etiam existentium Praedecessorum suorum, pro diversitate Occasionum, et Circumstantiorum, persaepe cum Sangvinis etiam profusione, Divis olim Regibus Hungariae, et Sacrae Regni Coronae praestitis fidelibus, atque utilibus Obsequiis, tumque etiam propriis Ipsorum Servitijs, et Meritis, diversis Occasionibus pro Rege, ac Regno, communique Salute, ac jam Majestati quoque Nostrae fideliter aequae, ac utiliter: Signanter vero, dum occasione postremae Tartarorum in Regnum nostrum Hungariae Irruptionis, et Partium Trans Tybiscanarum inundationis, et hostilis Devastationis, praeterito Bello Turcico interventae, moderni praefatorum Districtuum Incolae, et Inhabitatores notabili Numero, arreptis Motu proprio Armis, praefatos Tartaros, Partium illarum Incolas in diram Captivitatem abigentes, Loca incinerantes, Ferroque, et Igne in praenotatas Partes hostiliter grassantes, fideliter persecuti, ereptis plurimis e manu Eorundem Captivis cum ingenti Publici bono, et Regno profligari juverunt, dein vero in suppressendis Pacem, et Tranquillitatem publicam turbare volentibus nefariis, et seditiosis Perocinatis Asseclis; In expediendis item adversus Molimina Regis Borussiae in Silesitica Castra Nostra, Armis, et aliis omnibus Militaribus Requisitis bene provisus quadringentis Equitibus: Phalangis item Legionis Hallerianae in Comitatu Békessiensis adversus Officiales eidem praefectos tumultuantis oppressione praestitis, et in futurum quoque pro Viribus suis pari fidelitate, et alacritate praestandis Servitiis, praeexhibita avita Ipsorum Regia Privilegia, in quantum Legibus Regni non adversarentur, extractae clementer confirmare, Possessiones

et Praedia universa, ad Districtus ab antiquo spectantia, pro usu Inhabitatorum eorundem Districtuum clementer concedere; Super Exercitio autem Juris Gladii benignam Concessionem iisdem Privilegiis per expressum inseri facere dignemur. Unde Nos attentis, et consideratis cum nonnullorum Fidelium Nostrorum demissa Commendatione, tum et antelatorum Jazigum, et Ultriusque Cumaniae Incolarum et Inhabitatorum, humillima Supplicatione, Nostrae propterea facta Majestati, tum vel maxime ex eo, quod dicti Tres Districtus, et eorum Incolae pro moderna etiam gravissima Belli Necessitate Nostra, propriis suis Sumptibus et Expensis Mille Equites, Armis, et aliis Requisitis Militaribus instructos pro Servitia Nostro Se daturos, et statuturos, et in futurum quoque, in Casibus Generalium, vel Particularium Regni Insussectionum, Se juxta Vires et Possibilitatem suam insurrecturos; Ac praeterea Semet pro Sui Redemptione Domui Invalidorum Militum Nostrorum Pestienſi, velut eosdem Tres Districtus hactenus possidenti, Quingenta millia, ac pro Meliorationum Sumptibus et Expensis aliis quindecim millia Florenorum Rhenensium Semet deposituros; Ac praeter et ultra publicam Regni Contributionem, Ipsis a proportionem obvenientem, in sortem Salarii Palatinalis, quod nunc ex Aerario Nostro Regio solvitur, annue adhuc ter mille Aueros Ducatos, duodecim mille sexcentos Florenos Rhenenses facientes, ad Aerarium Nostrum Regium Camerale de Tempore in Tempus rite Semet persoluturos promiserint, imo Scripto etiam, medio supranominatorum suorum Plenipotentiariorum, sub die vigesima Mensis Aprilis, et Anni currens Semet ita, ut Corpus Eorundem Districtuum, etiam pro illis Locis, qui ad praeductas Conditiones accedere nollent, stare debeat, firmiter, et in Solidum obligaverint, et obstrinxerint, Instantia antelatorum Andreae Horváth, Joannis Nánássy, et Stephani Varró, suo et reliquorum universorum Jazigum, et Cumanorum Nominibus, modo, uti supra facta, clementer admissa, et exaudita, praexhibitas avitas Literas Eorundem Districtuum Privile-

giales, in quantum Legibus Regni non adversantur. et pro moderno Ipsorum Statu, et Usu ipsis deservire possint, in subinsertis Punctis, benigne confirmandas. Et in hunc ex speciali, et nova Regia Gratia, et Munificentia Nostra, iisdem praefatorum Trium Districtuum Incolis et Inhabitantibus etiam Jus Gladii, seorsive in quolibet Districtu, modo abinfra denotato, libere exercendum, clementer superaddendum, et concedendum esse duximus. Quorum itaque Confirmationis Punctorum Privilegialium Series, et Tenor in hunc modum sequitur. Et quidem.

Primo: Ut ipsos praefatorum Trium Districtuum Incolas, et Inhabitantes in Causis praecise contra Ipsos motis, nullus omnino Judicum, vel Iustitiariorum Regni, Ecclesiasticorum videlicet, et Saeculariorum, praeterquam Regni Palatinus, qua Judex Cumanorum, et illius Capitaneus, ac etiam Capitanei, ac etiam Capitanei, et in quibuscunque Causis, exceptis duntaxat ad Forum Ecclesiasticum de Jure spectantibus; et praeterea Metalibus, in Articulo decimo nono Anni millesimi sexcentissimi trigesimi quinti declaratis; Vel respectu Rerum, ac Bonorum extra Districtus, per ipsos, vel Ipsorum aliquem possessorum; Vel etiam Delictorum extra Districtus commissorum, si in Loco Delicti comprehensi fuerint, movendis, judicare, vel Judicatu suo adstare, compellere possit, aut valeat.

Secundo: Idem Jaziges, et Cumani, intra ambitum Regni, de Eorum Personis, et Mercibus, ac quibusvis Rebus Secum habitis, ad nullam penitus tributariam Feloniorum vel Naulorum Solutionem compellantur, vel adstringantur. Regias tamen Tricesimas, ab omnibus Eductis, et Inductis solvere obligentur.

Tertio: Ut a nullo Judicum, et Justitiariorum Regni, pro debitis, sive propriis, sive alienis, vel aliis etiam quibusvis Praetensionibus, in Personis, vel Rebus suis arrestentur, detineantur; vel Indicatu Ipsorum, in quantum extra Districtus possessionati non essent, stare cogantur verum Eisdem ut supra, coram suis Capitaneis, et Judicibus convenire teneantur.

Quarto: Ut supremum, seu Palatinalem Capitaneum, ipsemet Regni Palatinus constituat, sub Illius autem Praesidio ipsi Incolae, et Inhabitatores suos Capitaneos, Assesores, et alios necessarios Officiales Districtuales: Judices vero et reliquos Locorum Servitores, soli Incolae, et Inhabitatores Locorum a medio Sui, vel aliunde etiam, si inter ipsos apti, et idonei pro hoc, aut illo Officio non repirentur, libere eligere valeant, Et quia.

Quinto: Ex particulari sane Gratia, et Benignitate Nostra, dictis Districtuum Incolis, principaliter etiam id clementer concessissemus: Ut Semet a Domo Invalidorum Militum Nostrorum Pestiensis. depositis modo praevio deponendis, redimere possint; Igitur facta eadem redemptione, persolutisque in futurum etiam iis, quae ad rationem Quanti Nostri Contributionalis, ac praeterea in sortem Palatinalis Salarii Aerario Nostro Regio Camerali annue (uti praemissum est) praestare tenebuntur liberum Territoriorum, et Praediorum suorum, ad eosdem tres Districtus de Jure, et ab antiquo spectantium, signanter vero: Oppidos Jász-Berény, Kardszagujszállás, Apálhi, Fénsszaru, Fölső seu Gáál Szent György, Dósa, Jákohalma, Mihályteleke, Alsó Sz. György, Ladány, Kisér, Madaras, Kunhegyes, Kisujszállás, Turkeve, Kún-Szent-Márton, Philip-szállása, Szabadszállása. Kun-Szent-Miklós, Laczkháza, Dorosma, Félegyháza. et Mayssa. Praedia praeterea: Boldogháza, Ágó, Négyszállás, Szent András, Asszonyszállás, Magyarka, Bóltsa, Ködszállás, Orgonda. Szent Miklós, Kápolnás, Fabiánka, Kolbász, Kiss, et Tóo-Tugony, Marjalaka, Kis-Kaba, Mórítz, Pohamara, Csorba, Mesterszállása, Bodoglar, Tajo, Kis-Balás, Bösztör, Bábonny, Kátó, Csókás, Lajos, Misse, Kocsér, Kara, Szent-László, Mórítzgáttya, Szank, Orgovány, Kisszállása, Galambos, Ferenczszállása, Jakabszállása, Bene, Csólyos, Ágasegyháza, Pálka, Kömpöcz, Matkó, Kerekegyháza, Átokháza, cum eo pertinente Diverticulo Seregélyes, Pálos, Üllés, Zsana, seu Kőkút, Mérges, Kigyós, Fejértó, Füzes, Balota, et Jakabháza, in quantum sive per Ipsos, sive vero ad rationem dictae

Domus Invalidorum Militum Nostrorum hactenus realiter possessa fuerunt, utendi, et frueudi, non tamen abalienandi habeant potestatem, Porro,

Sexto: Praefatis Jazigum, et Cumanorum Districtibus, eorumdemque Locis etiam id liberum erit, ut quovis liberae migrationis, et conditionis, adeoque nulli Domini Terrestri obligatos Advenas undecunque advenientes in medium Ipsorum publica, et Communia Onera, ad instar reliquorum Incolarum suorum adstringere, receptos tamen et per Dominos Terrestres repetitos colonos, observatis tamen de Jure observandis, edoctisque ad mentem Legum edocendis, sub Poenis legatibus, Repetentibus restituere teneantur, Et sic

Septimo: Universi praefatorum Districtuum Jazigum, et Cumanorum Incolae, et Inhabitatores, quoad praemissa Communia eorumdem Districtuum Privilegia, et Beneficia parae conditionis sint, aequalibusque gaudeant Immunitatibus, et Praerogativis. Demum

Octavo. Locorum Communitatibus Romano-Catholicis, in iisdem Districtibus sitis, Jus etiam, Patronatus eo modo benigne cecedimus: Ut in casu cujuspiam Parochiae Ipsorum Vacantiae, aptum, et idóneum, bonaque vitae, ac Morum Presbyterum, ordinariis Episcopo suo Dioecesano, vel ejusdem in Spiritualibus Vicario, pro Plebano Ipsorum praesentandi facultatem habeant, praesentatum tamen, et Canonice introductum, debita reverentia, et honore prosequi, Proventusque Ejusdem consvetos Eidem administrare, et coeteras Patronis Ecclesiarum incumbentes Obligationes rite adimplere debeant; Ultra haec autem omnia.

Nono: Ex speciali nova Gratia, et Munificentia Nostra, praerecensitis Libertatibus, et Praerogativis, etiam hoc superaddimus, et benigne concedimus: ut omnes tres saepefatorum Jazigum, et Cumanorum Districtus, in medio Ipsorum Jus quoque Gladii, sub Praesidio tamen, et directione Palatinalis Capitanei, adhibitisque Districtualibus Ipsorum Capitaneis, et Assessoribus, convocatisque etiam aliis e medio Ipsorum vel aliunde etiam (si opus

fuerit) Jurisperitis, et Justitiam amantibus Viris, pro Juris, et Justitiae exigentia, ad instar Magistratum Comitatus, et aliorum ad id Privilegiatorum, libere exercere possint, atque valeant; Salva nihilominus tam in Criminalibus, quam Civilibus Eorundem Causis, in quantum de Lege Regni appellabiles sunt, ad Palatinum Regni, pro tempore constitutum, velut legalem, et privilegalem Cumanorum Judicem; Officio vero Palatinali vacante, ad Regium Locumtenentem, eo autem non existente, ad Curiam Nostram Regiam, intra, vel extra Dominium Appellata: Huius tamen, et aliorum Juridicorum, Politicorum, Provincialium item, et Domesticorum ulterioris eorundem trium Districtuum regulationis intuitu, interea, ac donec aliter circa regulandum eorundem Statum, Conditionem, et Obligationem, in futura generali Regni Dieta dispositum fuerit, Regni Palatino benigne commitemus, ul. Is eatenus auditis etiam ipsis Districtibus, Projectum elaboret, et cum opinione sua Majestati Nostrae pro benigna Nostra ratificatione, ac suprema Resolutione quantocumque submittat.

Finaliter demum etiam id pro superabundanti Nostra in crebros Jaziges, et Cumanos benigna Regia Gratia, atque Clementia, clementer admittimus: Ut iidem Tres Districtus, eorundemque Incolae, et Inhabitatores, cum praerecensitis, vel in futurum etiam concedendis Immunitatibus, Libertatibus, et Privilegiis Ipsorum Judicatum, et Iurisdictioni Palatinali, applicentur; in Provincialibus vero etiam a Regio Locumtenentiali Consilio Nostro dependeant.

Haec proinde toties repetitorum Jazigum, et utriusque Cumaniae Districtorum Puncta Privilegialia, partim ex avitis (uti praemissum est) Eorundem Regiis Privilegiis extracta, in parte vero etiam per Nos ex speciali nova Gratia, et Munificentia Nostra superaddita, et concessa, sub praemissarum Obligationum, et Praestationum Conditione, sine qua non, quoad omnes Eorundem continentias, Clausulas, et Articulos acceptamus roboramus, concedimus, et approbamus, ac pro memoratorum Trium Districtuum Incolis,

et Inhabitoribus, modernis, et futuris perpetuo valitura declaramus, damus et confirmanus, Salvo Jure alieno. Datum per manus Fidelis Nostri, Nobis sincere delicti, Spectabilis, ac Magnifici Comitis Ludovici de Batthyán, perpetui in Németh-Ujvár, Comitatus Castriferrei Supremi, ac perpetui Comitis, Aurei Velleris Equitis, Pincernarum Nostrorum Regalium per Hungariam Magistri, Consiliarii item Nostri actualis Intimi, nec non per antelatum Regnum Nostrum Hungariae, Aulae Nostrae Cancellarii, in archiducali Civitate Nostra Vienna Austriae, die sexta mensis Maji Anno Domini millesimo septingentesimo quadragesimo quinto. Regnorum Nostrorum: Hungariae, Bohemiae, et reliquorum Anno quinto. Reverendissimis, Illustri, ac Venerabilibus in Christo Patribus, Dominis: Fratre Emerico e Comitibus Eszterházy de Galantha Principe, Metropolitanae Strigoniensis, Gabriele Hermanno e Comitibus Patachich de Zajesda, Colocensis, et Bachiensis Ecclesiarum Canonice Unitarum Archi-Episcopis: Petro Bakich Bosnensis Georgio Branyugh Zagradiensis, Joanne Antonio de Benzoni Segniensis et Modrusiensis seu Corbavien. Ladislao Szörényi Sirmiensis, Michaelae Carolo e Comitibus ab Althann Vaciensis, Comite Nicolao Csáky de Keresztszegh Varadien. Fratre Nikolao Stanislavich Csanadiensis, Comite Sigismundo Berényi, de Karants Berény, Quinque Ecclesiensis, Comite Emerico Eszterházy de Galantha Nitriensis, Barone Francisco Xaverio Klobusitzky de Zettény Transsilvaniensis, Comite Francisco Zichy de Vásonykő Iaurinensis, Comite Francisco Barkóczy de Szaal Agriensis, Martius Biró Veszprimiensis, Comite Francisco Antonio Engl de Vagrein Belgrad: et Samandriensis, Alexandro Máriássy Electo Tininiensis, Comite Paulo Forgáts, de Ghymes El. Rosonen. Paulo Spáczay El. Arbensis Ioanne Kiss E. Ansarien, Georgio Foglár El. Serbiensis, Paulo Bartakovich El. Almisien. Petro Guilielmo Castellein El. Traguriensis, Stephano Nozdrovitzky El. Catarien, et Jacobo Fábry Electo Dulcinensis Ecclesiarum Episcopis,

Ecclesias Dei feliciter gubernantibus. Nec non Spectabilibus, ac Magnificis: Comite Ioanni Pálffy ab Erdőd, dicti Regni Nostri Hungariae Palatino, Iudice Cumanorum, Aurei Velleris Equite, et Locumtenente Nostro Regio; Comite Josepho Eszterházy de Galantha Iudice Curiae Nostrae Regiae: Comite Carolo de Batthyán, perpetuo in Németh-Ujvár, antelatorum Regnorum Nostrorum Dalmaciae, Croatiae, et Slavoniae Bano; Comite Leopoldo de Nádasd, perpetuo Terrae Fogaras, Tavernicorum; praedicto Comite Ludovico de Batthyán, perpetuo in Németh-Ujvár, Pincernarum; Comite Josepho Illésházy de Eadem, perpetuo in Trenchin Dapiferorum; Comite Francisco Eszterházy de praedicta Galantha, Agazonum; Comite Nicolao Pálffy ab Erdőd Curiae; altero comite Carolo Pálffy a modo dicta Erdőd Ianitorum; Illustri S. R. I. Principe, Paulo Antonio Eszterházy de praedicta Galantha, perpetuo in Fraknó Cubiculariorum Nostrorum Regalium per Hungariam Magistris; Ac praelibato Comite Joanne Pálffy a praerepetita Erdőd Comite Posoniensi caeterisque quam plurimis saepe fati Regni Nostri Hungariae Comitatus tenentibus, et Honores, MÁRIA THEREZIA mpr. comes Ludovicus de Batthyán mpr. Franciscus Koller mpr.

Anno 1745. die 24-ta Mensis Maji in Castello Nostro Királyfalva, praesentia, Suae Majestatis Sacratissimae Dominae Dominae Nostrae Clementissimae ab intus nominatis Districtibus benigne elargita Privilegia exhibita sunt Nobis, et praesentata; ac per nos debito homagialis fidelitatis cultu humillime acceptata. Comes Joannes Pálffy mpr. »

4. Az V-ik Jászkun Statutum.

§ 1. Vidua autem post fata Mariti remanente, haec, si Maritus Acquisitor, secus non disposuit, in Bonis Maritalibus, titulo duntaxat intertentionis, non vero proprietatis, manebit; ita, ut hac mortua, aut ad alia vota transeunte; immobilia Bona illico ad filios devolvantur. Quod tamen summam Acquisitionalem adtinet, et mobilia, de his, quoad ratam suam, unam nempe aequalem cum Filiis, et Filialibus portionem Vidua Coacquisitrix libere disponere possit, quin si Maritus in semine prorsus defecisset neque de Bonis suis disposuisset, tali in casu, nullis scilicet superexstantibus, quos successio respiceret, haeredibus, tam mobilia, quam immobilia Bona in superviventem viduam jure proprietario, adeoque cum libera disponendi facultate condescendant. Locorum Magistratibus omnem vigilantiam adhibere debentibus, ne inpraejudicium successorum per viduas maritalia Bona dilapidentur, ac si dilapidarentur, ut imponendo sequestro, dilapidatio isthaec praecaveatur.

§ 2. Aliae vero Viduae, quae non sunt Coacquisitrices, quemadmodum si vota mutent, nonnisi Dotem suam, resque paraphernales, ac allaturam, (si Bonis Maritalibus investita est) et ex mobilibus durante conjugio per Maritum comparatis, unam ratam ab haeredibus praetendere possunt, ita testari cupientes de praemissis duntaxat disponere valeant: qua quidem Dos, res paraphernales, et allatura Viduae tam privilegiatae sunt, ut ante Debita

Maritalia, super quibus Obligatorialesper Viduam subscriptae non sunt, excindi debeant.

§ 3. Quantum vero Dotem Viduarum attinet, legalis a possessorio immobilium juxta valorem redemptitiae, et respective emptitiae summae aestimandorum metienda statuitur. ac si ex aviticis major Dos uxori inscriberetur, ad superfluitatem haeredes non teneantur; scripta porro Dos, moderata tamen ex acquisitis obligari possit.

TARTALOM.

	<i>Oidal</i>
1. Előzmények — — — — —	1
2. A zálogbaadás története — — — —	12
3. A megváltás (redemptio) története — — —	115
4. A Jászkun privilegiumok fejlődése — — —	170
5. A privilegiumok tartalma és értelmezése —	323
6. A királyi regulatio és a Jászkun statutumok —	349
7. A privilegiumok és redemptio együttes joghatálya és következményei — — — — —	395
8. A váltság összeg visszakövetelése — — —	422
9. Függelék — — — — —	445
1. I. Lipót adásvevési szerződésének feltételei —	447
2. A német lovagrend beiktatásáról és birtokba-vezetéséről felvett oklevél — — —	455
3. Mária Theréziának az önmegváltást engedélyező oklevele — — — — —	489
4. Az V-ik Jászkun Statutum — — — —	498

